

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

ELSŐ KÖTET.

(1540—1556.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

ELSŐ KÖTET.

(1540—1556.)

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akademia épületében.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

8/28.

BEVEZETÉS.

A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága elhatározván a Magyar Történelmi Emlékek harmadik osztályának a Magyar Országgyűlési Emlékeknek közzétételét, annak szerkesztésével Fraknói Vilmos urat bízta meg. A vállalat nem sok idő múlva — 1874-ben — megindult, s Fraknói úr az első kötetet kimerítő bevezetéssel, — mely annak előzményei, keletkezése, czélja s forrásai iránt kellőleg tájékozza a közönséget — látta el, melyben azt is kiemelte »hogy külön munka lesz hivatva az erdélyi gyűlések emlékeinek közzétételére azon korban, midőn Erdély, saját fejedelmek alatt külön állami léttel bírt«. S csakugyan mihelyt elérkezett Fraknói úr nagy becsű művében Erdély külön válásának korához, a Történelmi Bizottság azonnal intézkedett az »Erdélyi Országgyűlési Emlékek« megindítása iránt, annak szerkesztésével s a történeti bevezetések megírásával alulirottat bízván meg.

Hogy mik vezették a Bizottságot a Fraknói úr által említett határozat hozatalára, azt indokolni vagy fejtegetni felesleges, az egészen a dolog természetéből folyt. S azok után, miket tisztelt barátom az or-

szágyűlési emlékek forrásai iránt elmondott, csak kevés mondandóm van, mely leginkább azon források megjelentésére szorítkozik, melyekből merítettem.

Az erdélyi országgyűlési végzésekből már a múlt századokban szerkesztettek gyűjteményeket. Az első gyűjtés, melyről tudomásunk van, a Bethlen Gáboré volt 1619-ben a »Specimen Juridici Processus« összeállíthatása végett. Utána I. Rákóczy György hordatta össze az articulusokat a megyék és városok levéltáraiból, s e gyűjtemény szolgált alapul az »Approbata« szerkesztésénél, fia II. György alatt, 1653-ban. Hogy eredetileg mennyire volt az teljes gyűjtemény, azt, miután öt év múlva a gyula-fehérvári conservatoriummal a tatár hordák dúlásának áldozatul esett, ma meghatározni nem lehet, — de főként Mihály vajda pusztításai miatt bizonyynyal már akkor sem lehetett teljes gyűjteményt összeállítani. Sőt maga az Approbata sem vált hasznára az articulusok fennmaradásának, mert ezek a közélet forgalmából ha nem is végkép, de több tekintetben kiesvén, megőrzésükre kevesebb gond fordított. Mind a mellett nem avultak el teljesen — mert a mennyiben az Approbata vagy a későbbi törvények által nem szenvedtek módosulást, érvényben maradtak.

S épen ez volt az oka, hogy a múlt században egyszerre rájuk fordult a figyelen, még pedig két — jogi és történeti — szempontból, úgy hogy csaknem egyszerre több, különböző másolati collectio készült, melyek sokszorosítottak is.

Haner Jeremias György szász superintendentens, egy épen oly szorgalmas gyűjtő, mint alapos buvár

a múlt század derekán, páratlan szorgalommal sajátkezűleg lemásolta azon articulusokat, melyekhez hozzájuthatott s két kötetben összeállítá következő czim alatt: »*Articuli Transylvaniae Diaetales a primordio separatae ab Hungaria Transylvaniae ad nostra usque tempora conditi, diversis publicis ex Archivis privatisque, nonnullorum collectionibus sollicitissime conquisiti, Universitatisque Saxonum Ecclesiasticae usibus destinati, a Georgio Jeremia Haner Aug. Conf. Ad-dictorum per Transilvaniam Superintendente.*« Utóbb egy harmadik kötetben az időközben összegyűlt újabb adatokat szedte rendbe. Azonban ő másolatokat is használt s munkája nem ment az olvasási hibáktól. Inkább a százok közt volt elterjedve s egy példánya meg van Brassó városa levéltárában.

A magyarok közt más két gyűjtemény volt forgalomban, mindkettő önálló egymástól és a Hanerétól is, de kevésbé teljes mint ez. Hogy más példányokat használtak e gyűjtemények szerkesztői mint Haner, abból világos, mert sok articulus jelentékeny, bár inkább csak stilaris variánsokat tartalmaz, melyek daczára mindkettőbe sok másolati hiba csúszott be. Egyikből a Nemzeti Múzeum könyvtárában (1091 I. Fol. Lat.) másikból a báró Radvánszky Béla úr birtokában levő példányt használtam.

Azonban elterjedettség és teljesség tekintetében felülmulta ezeket az erdélyi kincstári igazgatóság által összeállított gyűjtemény.

Az erdélyi kincstár jegyzőkönyvei felülvizsgálása alkalmából 1770. derekán a császári udvari kamara jelentést tett Mária Teréziához s a királyné jun. 26-án elrendelte, hogy az udv. kamara az erdélyi

régi és új országgyűlési végzéseket terjeszszé fel. Ennek folytán az udvari kamara kérdést intézett a kincstári igazgatóságához, hogy az articulusok gyűjteménye hol volna feltalálható? A kincstár azt válaszolta, hogy szétszórva, azonban a legnagyobb gyűjtemény gróf Lázár János főkormányzéki tanácsos birtokában van. Az udvari kamara sept. 25-én megkereste a főkormányzékot: utasítsa az alárendelt levéltárakat, hogy a nálok levő példányokat hiteles másolatban terjeszszék fel, s egyszersmind hasonlóra szólítsa fel a magánosokat s főként gróf Lázárt, miáltal ő felségénél »különös érdemeket fognak magoknak szerezni«.

A kormányzék 1770. oct. 27-én nem késett megtenni a szükséges intézkedéseket: mire az ország különböző levéltárai s magánosok is beküldték a birtokukban levő articulusok jegyzékét. Többi közt gróf Lázár jelenté, hogy az ő gyűjteményének legnagyobb része ügyvédjénél a nem rég elhalt Simon Jánosnál elveszett s mint hajótörésből csak néhány darabot menthetett meg. Most ezeken kívül csak amanuensisai által vett másolatok vannak birtokában. A beérkezett jegyzékek közt legterjedelmesebb volt a Haneré, de legbecsesb darabokat magában foglaló a szász nemzeti egyetemé. Besztercze gyűjteménye 1619-en, Megyesé 1630-an, gróf Lázáré 1622-ön, báró Bánffyé 1588-an kezdődtek. Az ekkép a példányok holléte iránt tájékozott kincstár a neki beküldött másolati példányokból hozzá fogott a szerkesztéshez s az erdélyi országgyűlési articulusok gyűjteményét összeállítá kilencz vaskos kötetben: úgy, hogy a túlnyomó részben magyar nyelven irt articulusokat lefordíttatá latinra s az eredetit és

fordítást a gyűjteménybe egyiránt felvette. Ez a collectio volt az, mely a főurak által lemásoltatván meglehetősen elterjedést nyert s az Akadémiában, Nemzeti Muzeumban, de főként az erdélyi Muzeumban több példányban meg van. De hibás és nem megbízható collectio: mert nem szakemberek által készített s többnyire igen gyarló másolatokról iratott össze.

Érezte azt az 1791-iki országgyűlésből a LXIV-ik t. cz. által, oly czélból kiküldött systematica deputatio, hogy a Compilatak (1669) óta költ articulusokból szerkeszsze össze, az Approbatak és Compilatak módjára, a még érvényben levő törvényeket. A bizottság belátta e feladat czéltalanságát, s hogy munkálkodásának gyakorlatibb irányt adjon, elhatározá összegyűjteni az 1669 előtt kelt articulusoknak is hiteles másolatait. Most újabb gyűjtések is állottak rendelkezésére, s mióta Benkő József egy nevezetes munkával („*Diaetae sive rectius Comitata R. Transylvaniae*“) a közfigyelmet az articulusok historiai fontosságára irányzá, azok kutfői becse is nagyobb méltánylásban részesült. A systematica deputatio 1793-an megkezdte munkálkodását s felhívást adott ki az articulusok hiteles másolatainak beküldése iránt. De bár ez újabb gyűjtésnek is lett eredménye: mert pl. a szász egyetem, mely 1771-ben laistromát 1611-en kezdte, 1793-iki jegyzékében már 1536 óta sok XVI-ik századi articulus eredetijéről tesz említést, s Brassó városa is igen szép collectiot jelentett be. Az összegyűjtött másolatok azonban csak úgy, mint az 1771-ben keltek nem teljesen megbízhatók, mert ezek sem szakemberek által irattak le.

Azonban munkálatát ezen bizottság sem fejezte be. 1827-ben a főkormányzók újabb gyűjtést indított s laistromai jegyzéke a gróf Teleki, Székely Mihály és Battyány-féle gyűjtemények sorozatával gazdagodott. Az udvari cancellaria ugyan ez év dec. 1-én elrendelte, hogy az összeállított Articulusok hiteles másolatban terjesztessenek fel: s így jött létre az a gyűjtemény, mely az erdélyi udv. cancelláriai levéltárban ma is meg van, s az 1793-ban és 1827-ben összeszerzettekből a főkormányzók levéltárban levő IV-ik pótlékkötet.

A gyűjtést ez alatt is több sikerrel folytatták magánosak. Báró Bruckenthal Sámuel eredeti még pedig XVI-ik századi, tehát igen ritka articulusokból olyan collectiot szerzett össze, melylyel nagyság és becs tekintetében egyik sem állhatja ki a versenyt. Kiváló becsesel birt a Benkőé (elpusztult Enyeden), a Donáth Antalé, mely ma az Erdélyi Muzeumban, Ederé, mely a Nemzeti Muzeumban (ez csak másolat, de részben Eder által vett másolat) a Szabó Samuelé, gróf Székely Ádámé, Gaal Lászlóé, (ezek hollétét nem tudom), a gróf Kemény Jozsefé, a Mike Sándoré, a báró Radákné-é, a gróf Mikó Imré-é, kiknek gyűjteménye az Erdélyi Muzeum birto- kába ment át.

Az 1844-iki országgyűlés alkalmával, a systematica deputatio körében, melynek az lett volna feladata, hogy az 1791-iki kivátnak eleget tegyen, ismét felmerült az artikulusok összegyűjtésének kérdése. Gál László »az Erdélyi Diaeták végzéseinek nyomdokai« című munka szerzője, tehát a tárgy iránt érdeklél viseltető szakember volt a referens,

s az ő előterjesztése alapján a *systematica deputatio* indítványba hozta a guberniumban levő másolatoknak az eredetiekkel leendő összehasonlítását s azok nyomán kiigazítását, továbbá az *articulusokról* Gaal László által készített laistromnak kinyomatását. Egyik indítvány sem valósult meg, sőt bár mekkora buzgalmat fejtettek is ki a gyűjtés körül, dacára hogy magok is több *collectio* pusztulását megérték, nem merült fel a meglevő példányok biztosításának eszméje az által, hogy gondoskodtak volna azok kinyomatásáról. Ez eszmével eddigelé is csak történetírók és buvárok foglalkoztak, kik élénkebbül, nyomasztóbban érezték annak szükségét mint a jogászok.

Végre is a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának lett fentartva annak kiadásáról gondoskodni.

Hátra van még számolnom arról, hogy minő gyűjteményeket és példányokat használtam.

a) A bécsi államlevéltárban néhány olyan *articulust* találtam, melyek másutt sem eredetiben, sem másolatban nem léteznek. Azonban ez csak maradványa a gyűjteménynek, mely ott valaha meg volt: mert Castaldo felküldte az 1540 óta hozott *articulusokat* mind (de ez a *collectio* ma nem található), fel az alatta hozott *articulusokat* s ezek jobbadán megvannak. Gazdagabb sokkal *acták* dolgában: sőt az 1540.—56 közti korszakra vonatkozólag e tekintetben nevezetes kincsesel bir: úgy hogy e korszak történetét ezek nélkül alig lehetett volna megírni.

b) Az erdélyi Muzeumegylet gyűjteményeit, melyek (a seperatio idejét véve fel, 1555-ön kezdődnek, de az 1570 előtti időből csak hét eredetit foglalnak magukban. Azután a század végéig gazdagabb ugyan, de még mindig tetemes hiányokat mutat fel; országgyűlési acták gyéren vannak.

c) A kolosmonostori convent gyűjteménye, mely 1552-ön kezdődik, de 1570-ig csak 2 egykorú példánnyal bir, azon túl is a század végéig igen kevésel csak a XVII-ik században gazdagabb. Actai nincsenek.

d) A gyulafehérvári káptalan gyűjteménye, mely 1545-en kezdődik, de e tizedből csak egy articulusal bir, a következő tizedből már hatot mutathat fel; 1571 óta gazdagabb ugyan, de azért rendkívül hiányos és csonka. Acták gyéren vannak.

e) A szász nemzeti egyetem levéltára mind articulusok, mind acták tekintetében gazdag gyűjtemény. Articulusai 1540-en kezdődnek, eredeti az az egykorú példány, ezek közt csak nyolcz van egész 1570-ig, de azontúl már jóval nagyobb számban fordulnak elő: s köztök néhány egyetlen példány van. Acták tekintetében is a leggazdagabb gyűjtemény: convocatoriák s más acták oly nagy számban fordulnak elő, mint másutt sehol. A követjelentések a XVII-ik század második felében kezdődnek s csaknem minden gyűlésről vannak. Legbecsesebb gyűjteményei közé számadási könyvei tartoznak, melyek közül elveszett ugyan néhány év számadása, de a tulnyomólag nagy rész megmaradt, s sok országgyűlésnek emlékezete csak ezekben maradt fen.

f) A b. Bruckenthal-féle gyűjtemény Nagy-Szebenben. 1557—1609 közt 75 eredeti articulusot fog-

lal magában egy kötetbe kötve. Azon kívül is van még egy eredeti példánya. Tehát eredetiek dolgában páratlan gyűjtemény, néhány egyetlen példánnyal.

g) Dr. Teutsch superindendens úr gyűjteménye, mely 1560—1599 közt 47 eredeti articulust mutat fel, a Bruckenthal-féle gyűjtemény után leggazdagabb s azért is nagy becsű, mert néhány eddig sehol fel nem említett példány van benne. A XVII-ik század articulusai csaknem teljesen meg vannak eredetiben.

h) A brassai városi gyűjtemény, acták és articulusok tekintetében meglehetősen gazdag. Articulusai 1553-an kezdődnek s a XVI-ik századból 68 egykorú példánnyal s eredetivel bir. Számadási könyvei, melyek a XVI-ik századból meglehetősen számmal vannak, sok országgyűlés emlékéét tarták fen.

j) A segesvári városi levéltárban a XVII-ik századból két egykorú articulust, néhány acta s egy pár számadási könyv van.

k) A megyesi gymnasinmi könyvtárban egy pár acta van. A Fay gyűjtemény két másutt nem említett országgyűlés emlékéét tartá fen.

l) A m. k. kamarai levéltárban csak acták vannak, ámbár ezek is gyéren.

m) Az erdélyi fiscale archivumban néhány XVII. századi articulust van eredetiben, a XVI-ik századra vonatkozólag van egy pár acta.

n) Az erdélyi kir. főkörmányszék levéltárában az articulusoknak mult századi másolatain kívül egy pár acta van.

o) A Nemzeti Muzeumban csak egy pár acta van.

p) Az ujabbkori másolatok közül azon articulusokra nézve, melyek a fenirt gyűjtemények példányai

közt nem találhatók, az Eder, Haner, nagy-szebeni és gróf Kemény-féle másolatokat használtam.

A szükséges gyűjtések másolások s összehasonlítások végett két izben tett erdélyi utamban mindeütt a legnagyobb és legszivesb előzékenységgel találkoztam.

Az adatok összegyűjtésének munkáját az erdélyi főkormányshéki levéltár igazgatója Jakab Elek barátom, az erdélyi kincstári levéltár igazgatója, a bécsi állami levéltár igazgatója Arneth lovag úr, dr. Teutsch superintendens úr saját, páratlan becsű gyűjteményének használat végetti átengedésével, a két káptalan conservatorai, a Batthyány és Bruckenthal gyűjtemények őrei, a brassai és megyesi iskolai könyvtárnokok, a szász nemzet főispánja Conrad Mór úr s a nagyszebeni polgármester úr, a segesvári, brassai levéltárnokok kifáradni nem tudó előzékenységöökkel igyekeztek megkönnyíteni, mig Szabó Károly és Trauschenfels Eugen tisztelt barátaim, továbbá a boldogult Seivert Gusztáv volt nagyszebeni levéltárnok és Károlyi Árpád urak a másolgatás körül tanusított előzékenységöökkel köteleztek le.

Csak ezen minden oldalról nyújtott segély tette lehetségessé, hogy az eddigi gyűjteményeknél jóval teljesebbet és correctebbet állíthattam özsze. Ez I. kötet tizenhat évről (1540—1556) 88 egytetemes rész és tábori gyűlés emlékét tartá fen, mig Gaal László az Erdélyi Diaeták nyomdokaiban 33-ról, Mike Sándor kézirati jegyzékében 56-ról emlékszik, melyek közűl azonban nem mindenik állja ki a criticát, s

míg a Fiscale Archivum gyűjteményében 26 articulus van, jelen gyűjtemény 36 articulust közöl.

Azonban így sem teljes, sőt le is kell mondanunk a reményről, hogy valaha teljest lehessen nyújtani. A főkormányzók háromszori gyűjtésével beérkezett jegyzékekben egyetlen olyan articulus sincs említve, mely e munkában meg ne volna. Tehát többnek már 1771-ben, 1793-ban, 1827-ben sem volt nyomuk az ország nyilvános és kiválóbb magános levéltáraiban. S ehhez járul az 184^{8/9}-iki levéltárpusztítás, s a magánosak gondatlansága által azóta is okozott veszteség.

Kétségtelenül legtetemesebb veszteség az ügyet I. Rákóczy György gyűjtésének elveszésével érte, habár valószínű ő sem hozhatott össze teljest. A fejedelmi propositiókat, a rendek replicait, a fogalmazványokat nem tették be az országos levéltárba, a megyei levéltárak mind elpusztultak, a szász levéltárak is az elavultakra kevesebb gondot fordítottak, némelyik gyűlésen (leginkább a táboriakon) nem adtak ki articulusokat, legfennebb kivetették az adót, vagy hoztak valami rendszabályt, a miért összegyűltek s azt írás nélkül is elvégezték, több articulus az ítélő mesternél maradhatott, ki azt fogalmazta s végül a levéltárainkat ért pusztulások a szétszórt maradványok nevezetes részét is magukkal separték.

Legtöbb azonban azon korból vészett el, melyet jelen kötet tárgyal. A dolog még kezdetén volt, a megerősítő bevezetések és záradékok eleinte nem voltak divatban, tehát az érvényességnek olyan kelléke hiányzott róluk, mely gondosabb megőrzésüket ajánlotta volna, a korszak különben is háborúságteljes, s a conventiculumok tarthatásának gya-

korlata érvényben állt, szóval tartatott egy esomó érvénytelen pártországgyűlés, melyek végzéseinek megőrzésével senki sem törődött. Nem esoda hát ha az ezen kori példányok a ritkábbak közé tartoznak.

S azért itt volt az ideje a megmaradtak összegyűjtésére gondolni. Így is törvényhozásainknak s történetünknek elsőrangú forrásai.

Budapest, 1875. dec. 4-én.

Szilágyi Sándor.

I. FEJEZET.

1540. aug.—1542. marc.

I.

János király uralkodása utolsó évében, nem sokkal a nagyváradi béke megkötése s megnyegzője után, az erdélyi vajdák Mayláth István és Balassa Imre, egy tekintélyes és nagyravágyó főúrral Kendy Ferencz tárnokmesterrel szerződést kötöttek, hogy János király halála után az erdélyiek fejvesztés alatt ne adhassák más királyra szavazatjukat, hanem arra, kit ők hárman megneveznek ¹⁾).

Ez még akkor nem akart lázadás lenni, csak előkészület a jövő eshetőségekre, mert János király már gyöngéledett: mert Balassa és Kendy Ferdinándra gondoltak — de Mayláth, egy »semmi sohuni oláh ember« ²⁾, ki emelkedését János királynak, vagyona kiváló gyöngyét, Fogarast, nejének a Nádasdy Tamás hugának ³⁾ köszöné, azt emelkedése lépcsőjének tekinté s saját nagyralátó terveit burkolta el vele.

Sógora által megszerezte Ferdinánd bizalmát, de ugyanakkor a töröknek is kedvét kereste és titkos szövetségéhez párthiveket toborzott, kéziratral, keresztvonással kötelezve le magának az urakat, nemeseket, s teljesen megnyerve a százsokat.

¹⁾ Verancsics munkái I. k. 70-ik l. »Erről — irá — levelek is nagy kötélt alatt kelt vala.« Hét pontból álló szövetséglevelüket közzé tette Nagyajtai Kovács István. Nemzeti Társalkodó 1836. II. 209. A II-ik p. csakugyan azt mondja, hogy ha János király meghal: »mi egyetemben és egy szívvel valakit választandunk: választassék.« Kelt a szerződés 1539. decz. 21.

²⁾ Mindszenti Naplója. Erdély Tört. Tára I. k. 9.

³⁾ Maga Nádasdy is felesége Kanisai Orsolya után lett gazdagga »Nádasdy Tamást is — írja Eszterbázy Miklós — Élete I. 88. — nem hasonló előmenetelben halljuk-e?« t. i. hogy felesége után lett urrá. V. ö. Forgách Comment. 301 l.

János király ellenében az ártatlant játszta, s fondorkodásait úgy tüntette fel, mintha Statileo püspök és Fráter György ellen volnának irányozva ¹⁾. Kétszínűsége nem altatta el János királyt, ki gyöngélgedése daczára Erdélybe sietett, s oly gyorsan végzett a mozgalommal, hogy már május 25-én irhatá Statileonak, Franciaországba rendelt követének: »mi istennek kegyelméből eloltottuk a tüzet, melyet albarátaink felgyújtottak Erdélyben, ármányos vajdáinkat Fogaras várába rekesztettük, melyet hiveink már ostrom alá vettek« ²⁾. És csakugyan a lázadás leverésében oly komolyan hitt, hogy Balassának, Kendynek, a szászoknak megbocsátott ³⁾ s magával Mayláth-tal is megkegyelmeztetése iránt alkudozást kezdett.

De mielőtt azt befejezhette volna, János király jul. 21-én Szász-Sebesen meghalt.

Bármennyire előre látták is legbizalmasb hivei ez eshetőséget, mégis az első pillanatokban tájékozatlanok voltak a teendők iránt. Nehány napig, míg a teendőket megállapíták, titokba tartották a király halálát, azután egymásközt magokat kölcsönös hitlevelekkel kötelezték le ⁴⁾ s hűséget esküdtek a királynénak és királyfinak. Még a temetés és országgyűlés összehívása előtt szerették volna a vajdákat — Balassa nyert kegyelme daczára visszament Fogarasba — megtérésre bírni, s eleinte Török Bálint, azután Telegdy Miklós által alkudoztak velök. Az első eredmény nélkül tért vissza, az utóbbi átállott a lázadókhoz, ⁵⁾ de a várat azután is sereggel körülvéve tar-

¹⁾ Verancsics munkái VI. k. 76-ik l. Majláth levele Ferdinándhoz: Fraknoi Magyar Országgyűlési emlékek. II. 157.

²⁾ Ribier: Memoires et papiers d'etat I. k. 531. Szalay: Adalékok 185.

³⁾ Mindszenti Naplója i. h. 16-ik l

⁴⁾ » . . . data primum atque accepta inter sese securitatis societate.« Verancsics levele I. 116. l.

⁵⁾ Verancsics ugyanott. Egy későbbi levelében mondja: »Thelegdy quum de concordia ad Mayladum et Balassam fuisset missus factus est conjuratorum transfuga.« 159. l. A kiegyezésnek, melyről Bethlen Farkas I. k. 325. l. emlékszik, Verancsics levelei ellentmondanak, s az egykorú és az ügyekbe avatott Verancsics hitelesebb mint Bethlen Farkas. »Nihil boni compositum« mondja amaz.

tották, hogy legalább a külvilággal való érintkezéstől elzárják a lázadókat.

Eddigi befolyásuk és tekintélyök s a király utolsó intézkedései alapján Fráter György, Petrovics Péter és Török Bálint állottak az ügyek élén. Ezek Verböczit és Eszékít a portára küldték, hogy a szultánnak jelentést tegyenek, hogy szövetségét, oltalmát a királyfi részére is biztosítsák. Ugyanakkor feleskették az ott lévő főurakat, nemeseket a királyfi iránti hűségre, s a szász universitáshoz parancsot küldöttek, hogy a király halála folytán tartandó tanácskozássra minden székből követek jöjjenek Szász-Sebesbe ¹⁾).

A követek — mindkét székből kettő, Szebenből Birkner András és Tamás ötvös — augusztus elején Szász-Sebesre érkeztek, s az összegyűlt főurak előtt az egész nemzet nevében letették az esküt, csak az egyet kötve ki maguknak, hogy a törököktől s a főurak zsarolásaitól oltalmaztassanak ²⁾). A kincstartó — Fráter György — és a tanácsurak most elhatározzák, hogy a meghalt király tetemeit s kincseit Dévára mint megerősített s ekkép biztos helyre szállítják s csak ha a Mayláth-féle lázadást leverték, akkor fogják kivinni Székesfehérvárra: a szászok meghódolása után, majd minden vár és erőd hű kezekben lévén, úgy hitték, hogy ez nem sok idő múlva be fog következni.

Es e hiedelmükben előbb aug. 19-re Tordára ³⁾), azután sept. 12-re ugyancsak Tordára országgyűlést hittak össze ⁴⁾).

¹⁾ A szebeni polgármesterek számadási könyve az Universitas levéltárában: 1540: erogata-k közt ez áll: Feria 2-a proxima post festum Vinculorum Petri (aug. 2.) missis literis dominorum Thezaurarii ac aliorum dominorum ad Bistriciam et Megyes ut ad congregationem in Zaassebes celebrandam venirent expensi 1 frt 25 dr. — Feria 3-a sequente (aug. 3.) missis dominis Andrea Birkner et Thoma Aurifabro ad Zaassebes ad congregationem generalem propter mortem Regis celebraturam, expensi fl. 4 den. 10 vectura eorundem dominorum fl. 1 den. 40.

²⁾ Verancsics munkái 14. k. 120—1 ll.

³⁾ Comitia die Jovis proximo Thordae celebrabuntur: írja Verancsics aug. 16-ről Maximiliánusnak. Munkái VI. k. 135.

⁴⁾ Accepimus hodie — aug. 15 — consiliariorum literas, quibus nomine Petri Petrovich, Valentini Turci et Georgii Heremitae ad conventum publicum Thordae pridie id. Septembris celebrandum proficisci jubemur. Verancsics Statileonak Munkái VI-ik k. 135. A szász univer-

Czéljük volt Petrovicsot mint helytartót Kállaival, Bornemiszával, Drágfival otthagyni, kik az országgyűlésen is elnököljenek¹⁾. De a királyasszony levele, a Magyarországból vett hírek, hol nagyobb, nyiltabb, veszélyesebb mozgalom készült, tervök módosítására birta őket. Erdélyt, melyet a török a szövetség megkötése s a magyarországi mozgalom lecsendesítése után, könnyű szerrel remélték visszafoglalhatni, egyelőre sorsára bízták. Fogaras alól ellívták az ostromló hadat s a Tordára hirdetett gyűlést meg sem tartva aug. 21-én a barát, Petrovics, Török Vinczről Dévára s onnan a király tetemeivel Magyarországra mentek, Bornemisza Boldizsárt állítván Erdély élére s székhelyévé Szász-Sebest jelölvén ki²⁾.

II.

Mayláth megszabadulva az ostromtól, a helyzet és viszonyok bizonytalanságában, nagy óvatossággal lépett újra a cselekvés terére. Mint nem nagy vagyonú ember, ki — Verancsics szerint — magáéból kétszáz zsoldos évi bérét sem birta kifizetni³⁾, fékezhetetlen ambíciójával és telhetetlen nagyravágyásával jövőjét egyelőre a Ferdinándéhoz kívánta csatolni. A királyné mellett a főbb állomások már el voltak foglalva, s neki itt befolyásra multja miatt sem lehetett kilátása, de a bécsi udvar, hol sógora Nádasdy nagy kegyben állt, még mindig magáénak s Erdély visszaszerzése körül alkalmas eszköznek tekinté őt.

De a fellépés módjától sok függött. Nyílt kártyákkal nem léphetett ki: mert a mult tanulságai igazolták, mily törékeny a lázadás Erdélyben s a király halála által támasztott részvét kitüntette mily népszerű ember volt ez itt. Aztán párt-

sitas Registrumaiban a a. 1540. az erogatak közt ez áll: »Dominica proxima ante festum Beati Laurentij missis literis dominorum ad Medgyes et Bistriciam, eosdem in congregationem vocantes ratione obitus Regis 1 fl 25 den. Eodem die in eadem causa missis literis ad septem Sedes per Mathiam et Balthazar expensí fl. 1. Eodem die in eadem causa missis literis ad Brassoviam per Franciscum servitorem expensí fl. 1. —

¹⁾ Verancsics Munkái VI. k. 133 és 135 ll.

²⁾ Verancsics VI. k. 138. l. V. ö. a 123. lappal

³⁾ Verancsics munkái VI. k. 166. l.

jának ereje meg volt törve — czinkostársai elvesztették legkiválóbb váraikat s egy új fölkelésnek nem volt támasza.

Ily körülmények közt mindenekelőtt arra kelle gondolnia, hogy a három nemzetet egyesítse maga körül — ez ekkor egyedül csak országgyűlésen volt elérhető, mint melynek hatásköre, hatalma, intézkedési joga utolsó időben nem kis mértékben szélesedett: hadfölkelési, adókivetési, statutum- sőt törvényhozási jogát mind nevededő önállósággal kezdvén gyakorolni, s összehívásuk is a vajdai hatáskörbe tartozván.

És épen ezen jogra támaszkodva a vajdák aug. 29-re Segesvárra országgyűlést hívtak össze ¹⁾.

A rendek nagy számmal gyűltek össze, mert a király halála s a helytartók távozása folytán szükségessé vált intézkedések fontos és kiható gyűlést helyeztek kilátásba. A két vajda tartózkodott színt vallani: de a kedélyeket oly hullámozásba tudta hozni, hogy a forradalom újra kitöréseig csak egy lépés volt: mire a gyűlés megnyílt, a nemesség és az előbbkelő székelyek nagy részét, — továbbá a székely székek közül hármat magok részére nyertek ²⁾. Egyelőre azonban színlag megtartva a hűséget a királyi család irányában, a barátra nézve ellenséges, gyűlölködő közhangulatot használtak fel arra, hogy a főhatalmat a maguk kezébe kerítsék. Elvégezték e gyűlésen, hogy hívek maradnak a királynéhez, nem fognak királyuknak mást ismerni, mint a kit Magyarország rendei azzá választanak, a királynéhez követeket küldenek, s a vajdák ezek visszaérkezése előtt elkobzott javaik visszafoglalására nem tesznek lépéseket, továbbá, hogy megvédik az ország jogait, de fegyvert csak külső ellenség ellen fognak ³⁾, s végre

¹⁾ Brassó városa 1540-ik évi számadási könyvében: »Eodem die (feria 5-a post Bartolomei: aug. 26) dominus Vincencius et dominus Petrus Sartorius missi sunt in congregacionem ad Segesvar, dum dominus Stephanus Maylad et Emericus Balassa sunt electi in Capitaneos huius Terre Transsilvaniensis: expensa fl. 6 asp. 39 d. 1. Emanserunt dies 7; merces fl. 3 asp. 25.

²⁾ Verancsicsnak Statileohoz írott levele. Munkái VI-dik kötete 144. l.

³⁾ Verancsics levele az erdélyiekhez Munkái VI-ik kötete 165. l. Ezen határozatok nincsenek articulushoz foglalva: de közmegállapodás

Mayláthot — ki eszénél s tehetségénél fogva fő volt — és Balassát — ki csak eszköz volt a Mayláth kezében — a volt vajdákat, a barát által ott hagyott kapitány Bornemisza Boldizsár ellenében az ország kapitányáivá választották ¹⁾, ugyanazon hatáskörrel ruházva fel őket, milyennel mint vajdák birtak.

E hatáskörnél még több eszközt adtak kezökbe a forradalom újra megkezdésére, a nagygyorsan megalkotott articulusok.

Az ország, t. i. a nemesek, székelyek és szászok három-ezer embert tartanak a kapitányok mellett s ezek ellátására a nemesek és szászok pénzt adnak a kapitányok kezébe: amazok portánként 50 denárt ²⁾, a szászok hópénzt, összesen 3000 forintot ³⁾.

A székelyek a szokott mód szerint ezer katonát tartoznak adni.

Az ország minden jövedelmét, a szászok városaiból úgy mint a kamarai helyekből (t. i. a sóbányákat s aranybányákat, az adókat, s királyi jövedelmeket, a melyek nincsenek bérbe adva) a kapitányok kezébe szolgáltatták, fogják ki belőle fizetésöket s számot a megváiasztandó királynak adjanak.

A kapitányok mind az igazságszolgáltatás, mind a közigazgatás körül ugyanazon hatáskörrel birjanak, milyennel a vajdák birtak, az igazságszolgáltatásra hittel köteleztessenek,

volt: »inter caetera statueretis« — mondja Verancsics i. h. Egy más levélben az articulusokat is előszámlálja s ezek a fenmaradt articulusokkal teljesen megegyeznek, csak a sorrend más benne.

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 346 l. azt írja, hogy vajdákká választották »Vojvodatum Transylvaniae rursus Maylado et Balassae deferunt« de Verancsics 14 k. 145. »Utrumque pariter Capitaneos Generales elegerunt« mondja.

²⁾ Verancsics 65 denárt mond: »portatim in denarios LXV. i. h.

³⁾ Brassó városa 1540-iki számadási könyvében olvassuk:

»Item dum honesti domini Vincencius Sartor et Dominus Petrus Sartor dominica post Bartolomei (aug. 29) in congregacione Segesvarini celebrata fuerunt, tunc duo electi Capitanei dominus Stephanus Maylad et Emericus Balassa imposuerunt super Vniuersitatem omnium Saxorum fl. 3000. Ex qua pecunia cedunt ad nos soluendj flor. 570. Ea pecunia soluta est per nos.«

s azokban is ítéljenek, melyek a király halála óta történtek.

A királynéhoz menjenek követek, kik felajánlják hűségüket s kérjék, hogy mindazokat a jószágokat, melyeket a kincstár — t. i. Fráter György — magánál tart, adassa ki, az új Bálványosvára (mint az egyenetlenségek okozója) rontassék le s Szász-Sebes adassék vissza a szászoknak.

A moldvai és havasalföldi vajdákkal oratorok által közöljék a folyó gyűlés határozatait s ajánlják fel nekik Erdély barátságát.

A Szász-Sebesbe helyezett kapitányt s a többi (a király fiához ragaszkodó) várak várnagyait íntsék meg oratorok által, hogy maradjanak csendesen, a váron túl ne menjenek törvénykezni s fosztogatni, (legalább addig várjanak, míg a királynétől visszajönek a követek).

A püspök huzza a püspöki javak jövedelmeit s dézmáit, oly feltétel alatt, hogy ezen országban s a kapitányok mellett tartsa hadait, különben veszítse el javait és dézmáit ¹⁾.

Ha a szükség kívánja az egész ország keljen fel a kapitányok mellett.

Tomory Miklós (ki első adott hírt lázadásukról János királynak, egy eszes, de szabadszájú férfi) a mostani gyűléstől kezdve 25 nap alatt ²⁾ hagyja el az országot, azontúl ne merje senki befogadni (ellenkezőleg szabadon megölheti), de neje és gyermekei javait, Fejérd kivételével, szabadon birhatják.

Az új pénzek, melyeket a kamarán vertek, s melyek jök: elfogadtassanak. (Azaz: Ferdinánd új pénzei, Mátyás, László, Lajos régi pénzei s a török oспora, a János királyéi kizárásával, elfogadtassanak).

Ha valaki a királyválasztás kérdésében az országon kívül, bár melyik fejedelemmel vagy urral, az ország beleegye-

¹⁾ Benkő Milkoviajában II. k. 321 l. idevonatkozólag még egy pontot hoz föl: t. i. hogy a fehérvári káptalan 200 gyalogot tartozik tartani, melynek teljesítésére a püspök által lesz rászoritandó. De ezen határozat nem akkor, hanem 1542 marc. 29-én hozott. I. ezen végzéseket.

²⁾ Verancsics munkái VI. k. 145 l. 15 napot említ.

zése nélkül egyezkednék (vagy az országon kívül állana zsoldba) az ilyeneket a kapitányok, összehíván az ország rendeit, büntessék meg ¹⁾).

A végzések meghozatala után a kapitányok letették az esküt, hogy igazságosan fognak kormányozni, ígéreteiket megtartják, a haza és mindnyájok szabadtságát, a mennyiben rajtok áll, megvédik s a vett sérelmekért senkin boszút nem állanak ²⁾).

De székhelyeikre visszatérve nyomon berendelék az országgyűlés által kivetett csapatokat ³⁾).

III.

A segesvári végzések a meghalt király tanácsurái által tett intézkedések megdöntése volt. Nem törölték el ezeket, nem tiltakoztak ellenök, egyszerűen félretolák. A vajdai szék tényleg meg volt ürülve: mert bár a vajdák életben voltak, de lázadás miatt elvesztették hivatalukat. Azonban a vajdai szék betöltése királyi jog volt s a helytartók épen ezért kapitányt állítottak az ország élére. A segesvári gyűlés nem reflectalva a bevégzett tényre, maga részéről szintén választott kapitányokat, azokat azonban több mint vajdai hatáskörrel és hatalommal látta el. Míg tehát egyfelől figyelembe sem vette a helytartók rendelkezését, másfelől oly hatalmat ragadott magához, mely sem az eddigi gyakorlaton, sem a törvényeken nem alapult ⁴⁾).

A tény horderejével Mayláthon s legközelebbi barátain kívül más valaki alig lehetett tisztában. Magyarország birt a királyválasztás jogával s interregnum esetére a kormány intézkedett a legközelebb tartandó országgyűlésig. De ez semmi

¹⁾ Ezen határozatok azon pontjait, melyek zárjelbe vannak téve, Verancsics említi Statileo-hoz írott levelében. Különben ezen pontok megegyeznek az »Irományok és Végzések« I. sz. alatt közlöttel, csak hogy ettől eltérő sorrendben vannak közölve.

²⁾ Verancsics u. o.

³⁾ L. Végzések és Irományok II, sz.

⁴⁾ Reginae principatum usurpant — mondja Verancsics Munkái 14. k. 147 l. s vizsont u. e helyen: »expendas animo hujusce conventus deliberationem et actiones auctorum conjurationis.«

esetre sem lehetett erdélyi országgyűlés, mert bármily tág volt is ennek hatásköre, sorsa felett az egyetemes gyűléstől különváltan nem intézkedhetett. És itt az történt, midőn az ország kormányának törvényes intézkedése egyszerűen mellőztetett; a hűség kijelentése a királyné iránt, követek küldése Magyarországra részben azok elaltatására volt számítva, kiket megdöbbsentett a gondolat, hogy Erdély elszakasztassék a magyar koronától, részben pedig annak meggátlására, nehogy a királyné kormánya erélylyel lépjen fel.

Magok a gyűlés után elvetették az álarczot: Tomory javait a kitűzött határidő megérkezése előtt kardra hányták, Görgényt — maga Mayláth — továbbá Vécset, Almást, Létát, Diódot ostrommal fogták körül, a királyné tisztviselőit elűzték vagy elfogták, s a fegyverfoghatókat és vagyonosabbakat magok táborába kényszeríték. Szóval, Erdély meghódoltatásához gyorsan és biztosan hozzá fogtak.

E mozgalmak között érkezett a portáról egy csausz — Szinán — Erdélybe. A szultánnál Mayláth egy szomszéd szanacsáknak, Kucsuk Bali bégnak közbenjárásával kétséget támasztott az iránt, ha vajjon János királynak valóban maradt-e örököse ¹⁾ s ennek tisztába hozatalára Budára, valamint az erdélyi viszonyok kiismerésére ideérkezett egy-egy csausz. Az Izabellához küldött hamar tisztába jött a dologgal: midőn a gyászba öltözött királyi nő feltárta mellét és megszoptatta fiát, a török könyekig indítva térdre borult és lábait csókolta a herczegnek. Szinán ²⁾ másként járt el Mayláthnál. Ez csak

¹⁾ Adjecerunt nuncii Caesarem Turcarum diu dubitasse an Joannes rex filium reliquisset, quod ei opera Mayladi persuasum fuisse creditur. Verancsics VI. k. 151. l. s vizont az Izabellához írott levélben: »dicunt Mayladum verba dedisse Caesari: quod Joannes rex sine filio decessisset et quod optet totum regnum ipsum sibi in principem dari, tanquam unus esset qui germanos arcere possit ab Hungaria et tantae gentis habenas fortiter moderari. — Bali bégről I. I. k. 71. l.

²⁾ Nevét a montpellier-i püspök jelentéséből tudjuk — ki Velenzében volt s tudósításait a portáról Rincotól vette. Ő a nov. 12-kén kelt levelében említi ugyan e küldetést; de ezt a Konstantinápoly és Velenze közti távolság magyarázza meg. Szerinte Szinán feladata volt tudatni az erdélyiekkel, hogy ők mindannyian a szultán rabszol-

hamar megnyerte magának s terveinek a csauszt, úgy tüntetvén fel magát előtte, mint egyetlen embert, ki a németek hóditási törekvését képes meghiusítani.

Akkor aztán a portai követség meghallgatására nagy hirtelen összehívta a rendeket sept. 21-ére Berethalomba országgyűlésre. Minden arra mutat, hogy Szinán tullepte küldetése hatáskörét, mert ő aligha volt egyébbel megbizva mint puhatolódással: de legkevésbbé azzal, hogy nemzetközi érintkezést kezdjen egy állammal, mely még nem volt önálló s országgyűlésen szultánja nevében csináljon propagandát egy lázadónak.

Megjelent a rendek közt — első eset volt ez — s elmondá követségét: ti mindnyájan rabszolgái vagytok a hatalmas szultánnak, kiket ő fegyverével igazott le, s miután a hatalmas Isten kivette az élők sorából János királyt, kitől különben, ha életben marad, megkérdezték volna, hogy megőrizte-e hűségét: a szultán Erdély igazgatását Maylátnak adományozza, ki atyátokfia és igaz ember, és esküszik az élő Istenre, őseire, utódjaira, a kardra, kenyérre és sóra, hogy titeket jogaitokban, szabadságaitokban megtart, ha csak hitelenségtek által nem vesztitek el kegyét. És parancsolja nektek, hogy Maylátnak mint vajdátoknak, fejedelmeteknek, uratoknak engedelmeskedjete — s a ki ezt nem tenné, azt a szultán fogja megbüntetni. Te pediglen Mayláth — folytatá ehhez fordulva — azt, a ki a hatalmas császár és a te parancsolatodnak ellenáll: tüzzel-vassal irtsd ki: a szultán már kiadta a parancsot a két oláh vajdának és a ruméliai szancsákoknak, hogy készen legyenek meletted felülni.

Az országgyűlés nagy többsége nem volt ilyesmire elkészülve — de a kapitány barátai a száműzésből visszatért Kendi Ferencz, Mikola László, Gerendy Márton a meglepetés első percét felakarták használni, hogy Maylátnak fejedelemmé választását azonnal végrehajtsák. Azonban a higgadtabbakat

gái; e szavakat Verancesics is említi. Miután Verancesicson kívül Ferdinánd is két levélben szól ezen követségről, de más követségről sehol sincs említés — semmi kétség sem fér hozzá, hogy mind Verancesics, mind a montpellier-i püspök egy és ugyanazon küldetésről szólnak.

megdőbbenté a gondolat, hogy Erdélyt elszakasszák Magyarországtól, s legalább időt akartak nyerni. Mielőtt — mondák ezek — véglegesen határozuánk, meg kell tudni mit várhat Erdély Magyarországtól. Meg kell jelenteni a szultán akaratját a magyarországi rendeknek, s ha ezek nem volnának képesek Erdélyt megtartani, mondják meg jókor, hogy legyen ideje sorsa biztosításáról gondoskodni.

A kérdés hosszabb tárgyalásra adott alkalmat, s végre a rendek — kik a fentebb említettekért sem érezték feljogosítva magokat e fontos ügyben határozni — Mayláth és a csausz abban egyeztek meg, hogy öt hó mulva fog a végválasz a fejedelemválasztás ügyében kiadatni ¹⁾. Ennek a portán megjelentése végett pedig egyuttal elhatározták, hogy a csauszsal Vessződy Lázár menjen a portára bejelentendő, hogy az ország követei kellő ajándékokkal nyomban követendik, s benyújtandó mentségöket: nagy hálával fogadják, hogy a szultán gondját nem kerülte ki, hogy ők fejedelmök halála által árvaságra jutottak, s hűséggel fogják meghálálni. Még most a portai követ által előterjesztettekre nem adhattak választ, mert nem jöhettek mindnyájan össze s nem illik ily fontos dologról oly kevesöknek határozni. Kérik tehát a szultánt, várja be a csausz által kitűzött határidőt s az országos küldöttség által megviendő választ.

A szultánnak küldendő ajándékokra kivetettek: a portákra kapunként 15 denárt ²⁾, a szászokra 3500 aranyat s valószínűleg ugyanannyit a székelyekre ³⁾. Az országos kö-

¹⁾ Verancsics leve'e Izabellához Munkái VI-ik k. 153 s köv. II. V. ö. u. o. 166 lappal. Az öt havi határidőt említi Ferdinánd október 10-ki levelében Simigianus I. k. 213 l. (Eder adnotatioi) »De vobis vero, deque partibus illis, postquam ex responso, quod Oratoribus Turcicis datum, liquet, finalem et plenariam resolutionem ad postulata et propositiones Caesaris Turcarum in quintum usque mensem rejectum esse . . .« Hogy a lázadók Mayláth megválasztása kérdésében a török nevével takaróztak, említi Izabella is a brassaiakhoz írott levelében Simigianus I. k. 214 l.

²⁾ Verancsics idézett helyen 75 denárt mond, de a kolosváriakhoz intézett rendelet 15 denárt emlit. L. Okmánytár III. sz.

³⁾ Verancsics i. h. 2000 aranyat mond. De a IV. és V. sz. okmányban kitett összeg lesz valószínűleg igaz.

vetség megválasztására pedig október 18-ra Székely-Vásárhelyre országgyűlést hirdettek ¹⁾.

IV.

Mayláthot a gyűlés eredménye nem elégitette ki. Hogy fejedelemmé választása ez uton legalább is kétsessé lett, annyit maga is belátott, s épen ezért más uton próbált célhoz jutni. A nagyváradi szerződést vette pártfogásába. Kapitány társával egyetértve követet küldött Ferdinándhoz, kérve, hogy ez serget és ágyukat küldjön nekik s ügyök támogatására megnyerve Gerendy Miklóst, a Ferdinánd által kinevezett, de tényleg birtokon kívül levő erdélyi püspököt, Nádasdy Tamást és Szalay Jánost, kik a királynak előterjesztéseket is tettek ²⁾.

Azonban míg ezek odajártak, a két kapitány meghasonlott. Balassa nem bízott többé Mayláth csillagában s észrevette, hogy ez őt ³⁾ eszközül használja. Október 13-án Offenhányán találkozott Bornemiszával, a királyné kapitányával s kiegyezett, azon feltétel alatt, hogy át áll a királyné pártjára, négyszáz harczost vezet ennek táborába, oda a hova kívántatik, s ha Mayláth Szász-Sebest ostrom alá fogná, egész erejével ellene megy. Mindezért javait vissza fogja kapni ⁴⁾. E kiegyezés haszna lett, hogy Tomory Miklós is s a főurak és székelyek Balassával tartó része visszatért a királyné pártjára, Balassa pedig kötelezettségének eleget teendő, Erdély felső vidékére ment, és Zsúkon országgyűlést tartott, mely a tábor számára élelem szállítását rendelé el ⁵⁾.

Mayláth ily körülmények közt, midőn társa elhagyta, Ferdinándtól nem jöttek vissza emberei, Görgény pedig még mindig daczolt hadaival, s ő semmi más tényleges eredményt sem mutathatott volna fel, mint hogy azok uradalmait, kik Izabellához tartották a hűséget, fegyverrel és vassal pusztította, vá-

¹⁾ L. Végzések és Irományok VI. sz.

²⁾ Ferdinánd utasítása az erdélyi követekhez : Irományok VIII. sz.

³⁾ Verancsics írja (i. k. VI. k. 168) *quia spoliatissimus est et a collega prorsus derelictus ac deceptus.*

⁴⁾ Verancsics i. h. VI. k. 162. l.

⁵⁾ L. Irományok IX. sz. Ez kétségtelenül részgyűlés volt.

raikat ostrommal zaklatta: nem látta tanácsosnak a Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlést megtartani. Görgény alatti táborából október 12-én kiadott rendeletével elhalasztá addig míg követei visszaérkeznek ¹⁾).

V.

Ezuttal azonban Erdély sorsa Magyarországon dőlt el. Szeptember közepén Rákoson János Zsigmondot királylyá választották, s nagykorúságáig a főbatalom élére anyját, Petrovicsot, Török Bálintot s Fráter Györgyöt állították. Ferdinánd pedig e hirre hadait Buda ellen indítá.

E küzdelem vette most a két ellenkirály idejét igénybe, egyiknek sem jutott sem pénze, sem hada arra, hogy Erdélynek tényleges segílyt nyújtson — tudva, hogy azé lesz ez ország, ki a főküzdelemben győztes marad. Egyelőre elégnek tarták követségek és biztatások által tartani fenn az összeköttetést pártjokkal.

Ferdinánd, mihelyt a kapitányok követei hozzá érkeztek, egy időben az Izabella ellen megkezdett hadjárattal egész nagy követséget, melynek Nádasdy Tamás tárnokmester, Horváth Gáspár bejáró, Balassa Zsigmond borsodi főispán s még mások is voltak tagjai, küldött Erdélybe a kapitányokhoz és rendekhez: inteni őket, hogy a törökök biztatásainak hitelt ne adjanak, megjelenteni nekik, hogy Károly császár a pápával, a franczia királylyal s német birodalommal szövetség létrehozásán munkál a keresztyénség megvédésére, s biztatni őket, hogy mihelyt ezen oratorai által az ország és a vajdák akarattját — azaz az ő pártjára állásukat — tudatják vele, a kért segílynél nagyobbat is fog küldeni. Meg voltak bizva e követek a nemességre szóval hatni, a székelységnek a szükséghez képest Lázár Ferencz és Kornis Miklós közbenjárásával

¹⁾ Okmánytár VII-ik szám. A brassai számadási könyvekben olvassuk: »item feria tertia ante Gallj dominus Vincencius Sartor et dominus Michael Rod missj ut in congregacione trium nacionum ad Moros Wassarheyl proficisci debeant, sed ad literariam informacionem dominj Maylad ex itinere instituto reuersi sunt, expensa fl 2 asp. 42; emanserunt tres dics salarium fl 1 asp. 25.

pénzt ígérni s végre a szászokat különös kegyelméről biztosítani ¹⁾).

Mielőtt Nádasdyék megérkeztek vagy ügyökben eljárhattak volna, a szebeniek követet küldtek Ferdinándhoz figyelemztetni ezt, hogy Mayláth a török pártfogásával fejedelemmé akarja magát választatni. Ferdinánd oct. 31-ikén kelt válaszában reményét fejezte ki, hogy Mayláthot követei jó útra fogják téríteni s biztatta őket, hogy ha az ezek által kívánt feltételeknek eleget tesznek (azaz pártjára állanak) gondoskodni fog hathatos megsegéllésökről ²⁾).

Mayláth maga is, mióta reményei, törekvései a berethalmi gyűlésen oly világos kudarczot vallottak, ennek egyengette utját. Sógorával Nádasdyval s a többi követekkel érintkezésbe tette magát s azzal az erélylyel és ügyességgel, melyet válságos perczekben ki tudott fejteni, látott hozzá a Ferdinánd pártja szervezéséhez, mely aztán az ettől kívánt hódolati nyilatkozatot kiállítsa. E czélból »hogy az ő felségétől érkezett követeket meghallgassák« Nagy-Sinkre november 1-re országgyűlést hirdetett ³⁾. Maga Balassa s a Nagy-Sinkre gyűjtött szászok egyelőre nagy titokban letették az esküt Ferdinánd hűségére s hasonlóra akarta bírni a többieket is. De ezek úgy találták, hogy annak csak országgyűlésen lesz helye: különben a más két nemzet ellenezhetné azt, mi nem közegyetértéssel jött létre ⁴⁾.

Balassa azonban nagy-sink-i eskületétele daczára még nem állott határozottan vissza a Ferdinánd hűségére: mig a

¹⁾ L. Végzések és Irományok VIII. sz. A Nádasdynak és társainak adott megbízó levél 1540. oct. 14. a bécsi államlevéltárban: ez teljehatalmat ad nekik vagy legalább kettőnek közülök, hogy alkudhassanak.

²⁾ Ferdinánd levele a szebeniekhez. Éder Aduot. Simigianushoz I. k. 211. l.

³⁾ L. Végzések és Irományok X-ik sz. A brassai számadási könyvekben olvassuk: »Item feria quinta ante omium Sanctorum (oct. 28.) prudentes et circumspecti dominj Joannes Fux et dominus Vincencius Sartor missi sunt in congregacionem ad Senk ac deinde Cibinium ad audiendum legaciones a reginali maiestate ac Regi Ferdinando huc missas.«

⁴⁾ Gerendi Péter levele Mayláthoz. Olesva 1540. nov. 11-ről. Pray Epistolae Procerum. II. k. 88-ik l.

két ellenkirály hadserge Buda alatt mérközött, ő egyik felé sem akarta a visszavonulhatás hidját elvágni. Nov. 8-án Fehérvártt országgyűlést tartott, melyen Bornemisza s Horváth Ferencz is részt vettek, s melyből a szászokhoz, szebeniekhez követeket küldöttek rábirni őket, hogy a János Zsigmond pártjára álljanak át. Ezek azonban kijelentették, hogy nem szakadnak el a nemesektől s szásztól és Ferdinándhoz tartják hűségüket ¹⁾).

Erdély alsó része, daczára hogy Szász-Sebes a Bornemisza kezén volt, a déli megyék egyes várak és ezek kerületei kivételével, a szászok és székelyek földje Mayláthtal tartott; míg az éjszaki megyék a királynéhoz hívek maradtak, ki oct. derekán Bebek Imrét mint követet párthiveihez küldé, hogy mindent kövessenek el, nehogy Erdély a magyar birodalom koronájától elszakasztassék ²⁾). Bebek össze is tartá a felső megyéket, alkudozásokkal, ígéretekkel folytonosan növelte pártját, s a szászok közül is többeket megnyert. Sőt épen azon időben, midőn Mayláth a nagy-sinki gyűlést tartá, ő Szebenbe hívta össze a szászokat, hogy hallgassák meg a királyné izenetét ³⁾, kik bár megjelentek is ottan, de várakozó állásukat nem adták fel. Több sikert várt Bebek a szerencsés hadi fordulatától s midőn Fels Buda alól kudarczczal távozott, sietett is Mayláthtal Kolosvár nov. 26-ról tudatni, hogy a »győzhetetlen német erő« egy pár nap alatt Budától Váczig szaladt és ez alkalomból felszólítá, hogy térjen vissza a királyné hűségére ⁴⁾).

Mayláth nem fogadta el a nyújtott békejobbot, melytől magára nézve semmi jót sem remélt, s mely semmi körülmények közt sem biztatta őt olyan hatáskörrel, milyent Ferdinándtól várt. Nemcsak az ellentállás eszközeit nevelte, hanem újabb támadásra gyűjtött erőt, segítve a követek, főként sógora Ná-

¹⁾ Végzések és Irományok XII-ik sz.

²⁾ Izabella levele a brassaiakhoz Eder Scriptoris Simigianus adn. I. k. 214 l. Verancsics levele Izabellához Munkái VI. k. 168. l.

³⁾ L. Végzések és Irományok XI. sz.

⁴⁾ Bebek Imre levele Mayláthhoz. Pray Epistolae Procerum II. k. 91-ik l.

dasdy által, ki december derekán Vizaknát fogta ostrom alá ¹⁾. Bornemisza pedig annak megvédésére megtette a szükséges lépéseket, s midőn Fels Buda alatti kudarcza közhírré lett, s a királyné pártja naponként növekedett, — egész erejével táborba szállott. Erdély egy iszonyatos belháború színhelyévé vált ²⁾, mely csapásaival főként az ország alsó részét súlyta.

VI.

E tárgyalások között a szászok folytonosan habozva és ingadozva, elhatározzák, hogy ahhoz tartják a hűséget, kié Buda fog lenni, azon reményben — mint Ferdinánd mag arázta ez elhatározást — hogy Fels hadjárata diadallal fog végződni, s maguk részéről külön követet is küldtek Ferdinándhoz: Literati Miklóst. Fels kudarcza után Ferdinánd visszaküldte Literatit levéllel a szebeniekhez, mely arra számított, hogy őket hűségében megtartja.

Balassa és Mayláth közt — kinek áruló terveit Ferdinánd előtt sem maradtak titokban ³⁾ — némi kiegyezés jött létre, Nádasdy követségének s a kapitányok és főurak velük együtt visszaérkezett követők Harinay Farkas Farkas hozzájuk beadott jelentésének ⁴⁾, valamint ezek vállvetett működésének volt annyi eredménye, hogy Mayláth ismét határozott Ferdinánd-pártinak vallotta magát, sőt a körülötte gyülekezett rendeket is megtartáa Ferdinánd király hűségében. Mayláth és Nádasdy sürgették, hogy a rendek nyilatkozzanak Ferdinánd mellett, s ezek tárgyalásba is

¹⁾ Bornemisza levele a szebeniekhez. Simigianus I. k. 210. l.

²⁾ Benkő de Comitius 25 és 26 ll. egy állítólag Tordán 1540. decz. 12-én tartott országgyűlés végzéseit töredékben közzé teszi De Benkő téved: az általa közlött végzések, mint alább meglátandjuk, 1542. decz. 22-én hozattak.

³⁾ »neve istinusmodi praesertim conatus succedant, qui de dicto Maylado feruntur« — írja Ferdinánd a szebenieknek, Mayláth terveire czélezve, hogy török segélyvel vajdává tegye magát. Simigianus I. k. Eder jegyzetei) 211. l. V. ö. ezzel Ferdinánd nyilatkozatát Maylátról a Harinai követjelentésében.

⁴⁾ L. Végzések és Irományok XIII-dik számát. Ezen okmány-nak, melyre Ferdinánd is hivatkozik Nádasdynak adott utasításában, keltét — 1540-dik év octóber hó 14-ike — maga a kérdésben levő okirat

vették azt, s Gerendi Mártont Ferdinándhoz küldék ¹⁾), letették a hűség esküjét azon feltétel alatt, hogy ezer lovast, háromezer gyalogot küldjön három hónapra segélyökre, néhány ágyút erődök bevételeire, kitüntetések és adományokat a hűvek számára, erősítse meg jogaikat, kiváltságaikat s a szász nemzet és egyesek szabadalmait, valahányszor a szükség kívánja segélyt nyújtson nekik, s a főhivatalokra idegeneket nem nevezzen ki — a' hódolati okirat a segély megérkezéig Mayláth kezében maradván ²⁾).

Ferdinánd 1541. január 25-én válaszolt, nem hadak küldésével, hanem egy lütlevelet pótló diplomával: ígérte, hogy hű alattvalóit jogaikban, kiváltságaikban meg fogja tartani s ezen kiváltságokat, mihelyt bemutatják neki, meg is erősíti, az ország védelméről akkép fog gondoskodni, hogy a béke rövid idő alatt helyre álljon, a főbb hivatalokra csak honfiakat nevez ki s ezek által kormányozand ³⁾).

VII.

Mialatt a két párt ekkép ahhoz, kinek jogigényét védte járatta segélyért követeit: benn a hazában is elkeseredetten folytatta a harczot. Az egykorú emlékek rettenetes inségről panaszkodnak, mely miatt a vád legsúlyosabb része Balassa Imrére esett, ki egyik félhez sem csatlakozott őszintén, maga kezére fosztogatott ⁴⁾): az udvarházak kifosztása, az ellenfél jobbágyainak felkonczolása, leányok és asszonyok meggyalázása, a szent ereklyék szétszórása napirenden voltak. Maguk a pártvezérek is megsokallották ezeket s 1541 jan. 1-én Mayláth és a rendek Fogarasban gyűlést tartottak, hogy Borne-

határozza meg többi közt azon szavaival, hol a regensburgi országgyűlés elokészületeiről van szó.

¹⁾ »Eodem anno (1540) ist verreyst zum khunig Ferdinand D. Martinus Gerendi Ablegatus Regni.« Hegyes Naplója. Trauschenfels Deutsche Fundgruben. 12-ik l.

²⁾ Buchholz Ferdinánd der Erste, Wien 1834. Fünfter Band: 146. o. V. ö. Simigianus (Eder jegyz.) 242-ik l.

³⁾ Közölte Eder Simig. I. 241 s köv. II.

⁴⁾ »per istum depredatorem nostrum videlicet Emericum Balassa« mondják az erdélyi nemesek. L. Okmányok XI. sz.

miszával békét kössenek, a pártharczot lecsendesítsék s a fenyegető török invasiót elhárítsák ¹⁾).

A kísérlet Mayláth makacsságán bukott meg, s a küzdelem tovább folyt. Ily körülmények között többen a nemesek közül: négy Bánfi, Bersényi Farkas, Keserű Mihály, Móré, két Apafi, két Kemény, két Jankafi, Szentpáli, Gyulai, Wass, Walkai, három Kabos, Makrai, Gyerőfi, Kozárváry, Ombozy, Mihályfi s mások magok vették kezökbe a békéltetés munkáját. Sombor melletti táborukban a törökök és oláhok beütéséről szállongó hírek által is indítatva jan. 14-én elhatározták, hogy a királyné pártjával s Bornemisza Boldizsárral alkudozást kezdenek, de az ellenálló kastélyok lerombolását folytatják s 1541. jan. 22-én Tordán országgyűlést fognak tartani ²⁾).

Mayláth e gyűlés megtartását nem engedte meg. De a táborba gyülekeztek keblükből négy nemest Mayláthhoz küldtek, hogy vegye a haza sorsát tekintetbe s ha egyébért nem: azért is, hogy Balassa Imre kóborlásainak végetvethessenek, engedje e gyűlést megtartatni; beleegyezésének reményében pedig új meghívókat küldtek szét a Tordára hirdetett országgyűlésre oly meghagyással, hogy siessenek a megjelenéssel ³⁾).

Mayláth nem látva tanácsosnak daczolni a közvéleménnyel s a főurak egész hosszú sorával, kik a kiegyezést sürgették — beleegyezett s január végére Tordán csakugyan megnyílt a gyűlés, melyre a Mayláth-pártiak is, jelesül a szászok megjelentek tanácskozándók a kibékülés módozatai felett ⁴⁾).

A gyűlés szokatlanul hosszú ideig, közel három hétig tartott, s a kiegyezés február 12-én jött létre: Mayláth az or-

¹⁾ Nagyszebeni számadási könyvek Erogata 1541: »in festo circumcissionis dominj missis domino petro Haller cum petro Nörrempenger ad Fogaras ad dominum Stephanum Maylath et alios certos regnicolas ibidem convocatos vt pacem cum Bornemyza facerent, tumultusque in hoc regno exortos sedarent, curamque gerent, ne Turcae ad hoc Regnum Transilvaniense erumperent expensi fl 6; pro vectura fl 1.

²⁾ I. a Brassó városához küldött meghívót. Végzések és Irománnyok XIV-ik sz.

³⁾ I. a Szeben városához küldött meghívót: Végzések és Irománnyok XV-ik sz.

⁴⁾ A szeleni számadási könyvek, Erogata: »Feria tertia proxima

szág kapitánya és a rendek, továbbá Bornemisza Boldizsár, Horváth Ferencz és Mihály, Literáti Péter, Szalánczy János, Bálványos, Diód, Déva, Küküllővár várnagyai közt. Fegyverszünetet kötöttek s a királynéhoz követek küldését határozzák, kiknek visszatértéig megosztottak az országon :

A tordai és dézsi aknák maradjanak a Mayláth, a vizaknai és széki pedig a Bornemisza kezén. Kolosnak fele pedig egyiké, másik fele másiké legyen.

Ha az alatt, míg a követek fenn járnak, új adó vettetnék ki: a hunyadi és fehérmegyei adókat szedje Bornemisza, de ha valaki már mindkét félnek megfizette az adót, azon többé ne vehessék meg.

A szászsebesi, szászvárosi, szerdahelyi, dévai, diódi, léltai, almási, bálványosi, csicsói, küküllővári, bójai és szentiványi adót Bornemisza, a többi megyeieket, valamint a szászokéit, székelyekéit Mayláth szedje. A görgényi adót s a birságokat oszszák fel.

Intézkedtek az ostrom alatt lévő várak mikénti élelmezéséről.

Elhatározták, hogy ha Balassa támadást intéz az ország ellen, közösen fogják üldözni.

Mindkét fél szabadon bocsátja foglyait.

A várnagyok bárhova szabadon mehessenek.

A Mayláth hiveitől elfoglalt javak visszaadatnak.

Thomory Miklós elfoglalt javai visszaadatnak.

Ne legyen szabad többé várakat emelni vagy rombolni.

Az utakat egyik fél se állja el, valamint a sóbányák utjai is legyenek nyitva.

A ki e szerződés ellen vét, azt a törvény értelmében büntessék meg.

post festum conversionis pauli (jan. 29.) missis dominis Martino pilgram Iudice Sedis ac andrea Byrkner ad Thordam, ad vocacionem dominj Maylath, dominorum Nobilium ac Siculorum pro concordia regni tractanda et concludenda, Qui hincinde proficiscentes abfue unt per tres septimanas, expensi fl. 33 den. 25.

VIII.

Gyűlés után a kibékült felek Balassa Imre »kergetését« kettőzött erélylyel folytatták, melynek folytán ezt Bornemisza és Horváth Mihály a királyné kapitányai csakugyan kiverték Magyarországra ¹⁾. Most Mayláth, ki Tordán nem pactált őszintén, s halálos ellenét Tomoryt ottani birtokában nem akarta meghagyni, Balassa kiverése után eléggé erősnek érezvén magát, összegyűjté párthiveit a nemesek közül, felületé az egész székelységet s Torda ellen ment, hol a királyasszony népe táborozott. Közeledtének hírére ezek szétszaladtak ²⁾, — Tordát Mayláth megszállotta, ki ekkép ismét a helyzet ura lett.

Reményeit bizonynyal élesztette Ferdinánd váratlan siere a tavasz elején, midőn Izabella ingadozva jövője felett-hajlandónak mutatkozott reászállítani birodalmát. A török had, mely a telet Kalocsánál tölté, megszaporodva a bosnya basa csapataival a tavasz kezdetén elfoglalta Vácot s Pest ellen ment: de ez alól már april elején elvonulni kényszerült. Petrovics és a barát — valószínűleg, hogy párthiveiket a csüggedéstől s elleneiket indokolatlan reményektől óvják — Budáról, az első april 6-ról, a másik april 7-ről kelt levelekkel követet küldöttek Erdélybe, figyelmeztetni a rendeket, hogy a zultán más kezén nem hagyja Erdélyt mint a János fiáén, mert megesküdött, hogy vagy feje vész el vagy megtartja a

¹⁾ A Kulcsár-féle Krónika az i. h. s Veran csics munkái II-ik k 71. l., mely Balassa kiűzését 1541-re teszi. Hogy előbb nem is lehetett az a XV. számú okmányból is kitétszik. Gaal Erdélyi Diaetai I. k. 3-ik lapján egy Székely-Vásárhelytt jan. 26. tartott országgyűlésről is emlékezik: melynek sehol semmi nyomára sem akadtam. Vajjon nem a székelyek összegyűjtése volt ez?

²⁾ A Székely Krónika, Kulcsár kiadása ez eseményt nyomdai vagy leirói hibából (a 12. l.) 1539-re teszi. De a királyasszony népéről hogyan lehetett volna ez évben szó? V. ö. Verancsics Munkái II. k. 71. l. »Az Maylád Erdélyben igyedől marada.«

királyfit trónján — s óvni, hogy ne vonják a török táborozás veszélyét a nyomorult hazára ¹⁾).

Sem Mayláthot, sem a szászokat, székelyeket nem ingatták meg e szózatok: Ferdinánd már akkor készítette hadait, melylyel a királyfi pártjára erős csapást volt mérendő — s ők e vállalatba vetették reményeik horgonyát, sőt Mayláth maj. 15-én a székelyek közt zsoldosokat szedett ²⁾).

Ekkor érkezett egy csausz a szultán fermánjával az országba. Mayláth, jöttének hírére országgyűlést hívott össze Nagy-Selykre ³⁾, a hova a csauszt várták a közelebbi napokra. Május 18-ról a szász székekhez szokás szerint Szebenből küldettek szét a meghívók ⁴⁾ s május 25-kén Nagy-Selyken megtartott az országgyűlés ⁵⁾. A gyűlés kihallgatta a csauszt ki intette őket, hogy »az János király fiát uralják és Mayláthot hátrahagyják« felolvasták a fermánt, mely még határozottabb

¹⁾ Mindkét levelet kiadta Eder Simigianus I. k. 288 s köv. ll. — Hogy az erdélyiek ez nap Tordán gyűlést tartottak volna, mint Gaal írja Diaetáiban, annak nyomára sehol sem akadtam. Gaal Martinuzzi levelének keltét — Feria quarta post Dominicam Judica — vette gyűlési napúl, mint ezt jegyzetei mutatják.

²⁾ Székely Krónika 12. l. »sz. Zsófia asszony napján Mayláth kapitánynak zsoldost adánk az királyné asszony része ellen, kinek hadnagyi tölünk (t. i. az ő székökből) Pesti Bálint valának és Dániel Ferencz.«

³⁾ L. Végzéseik és Irományok XVII. sz.

⁴⁾ Nagyszebeni számadási könyvek, Erogata 1541: »Feria quarta proxima post dominicam cantate (maj. 18.) misso Boldissar servitore ad Brassoviam una cum literis dominorum Eosque ad dietam in Kijs Schelk vel nagh Selk celebrandam vocantibus expensi fl. 1.

Eodem die in eadem causa misso Petro Hopnerio ad Medgyes et Bistriciam cum literis dominorum expensi fl. 1.

Eodem die in eadem causa missis literis ad sedes Superiores den 50.

Feria secunda proxima post dominicam Rogacionum (maj. 24.) misso servitore ad nagh Schelk ut dominis istuc ad congregationem ituris fenum et avenam conducatur expensi den 50.

Feria tertia proxima sequente (maj. 24.) missis dominis Judice Regio Christophoro lijst ac paulo poeldner ad nagh Schelk ad congregationem ibidem celebrandam expensi fl 11 den. 76 amplius pro vectura fl 2.«

⁵⁾ Székely Krónika 12. l. »áldozó csütörtökre« teszi e gyűlés napját, mely maj. 26-án volt. A szebeni polgármesteri számadások »feria quarta rogacionum«-ra teszi, mely máj. 25-ke volt.

intést foglalt magában: »Hatalmasságom — írja ez — értesült a Mayláth és Balassa Imre által támasztott zavarokról. Én pedig az országot János király fiának adtam, de azok nem akarnak engedelmeskedni, hanem Ferdinándnak hódolnak s német segélyért küldenek. Elviselhetlen adókat szednek az erdélyiektől s székelyektől előbb 50 s ismét 25 oszporát portánként. Elfoglaltak két sóbányát s bitorolják az országot. Magyarországot karddal hódoltattam meg, jobbagyaimat nem engedem terhelteni. Hatalmam teljességéből adtam az országot János király fiának s nem tűröm, hogy ezen határozatom ellen történjék valami. Épen azért a viddini szandzsákbég s az oláh vajda rendeletet kaptak, hogy haladéktalanul az országba menjenek s akár Mayláth, akár Balassa tagadja meg az engedelmisséget a király fiától, kiűzzék az országból s az engedetlenkedőket megbüntessék.« A ferman második fele az engedelmisséget és hűséget János király fiához kötötte a rendek szívére ¹⁾).

A rendekre e határozott szavak nagy hatást gyakoroltak. Belátták, hogy nincs helye a hosszás tanácskozásoknak s nagy hirtelen egyhangulag elhatározták, hogy mihelyt a német sereg Buda alól eltávozik, a két párt akaratjából a három nemzet Tordán országgyűlést tart s azon követeket és meghatalmazottakat választ, kik János királynak bemutatassák hűségi hódolatukat, továbbá intézkednek az ország megmaradásáról. Végül mindkét párt részéről megbizottakat választottak, kik a kiegyezés és béke pontozatait megállapítsák ²⁾. A csuaszt

¹⁾ Reusser Epistolarum Turcicarum Lid. IX. Francofurti 1599. 13. l. közölve a fermán. Kelte »Constantinopoli mense Syltresei« azaz szilhidse hava, mely 1541-ben marc. 29-én kezdődött. A levél tehát april elején kelt. »Áldozó csütörtökön az országnak gyűlése levén Szoliman követe meghallgattatik« — írja a Székely Krónika i. h.

²⁾ I. Okmányok és Irományok XVIII. sz. a. bevezetés. Erre vonatkozólag a brassai 1541. kiadási könyvekben következő érdekes részletek vannak :

»Feria quarta ante Pentecostes (jun. 11.) Mathio Salczpurgensi in Moldauiam misso ad referendum Peter Waywode Regnicolas Transsylvanie hvius in vnionem deuenisse, quod velint filio regis Joannis seruire, expensa fl. 4.

Edodem dię Michaele Farkas ad Radul Waydam Transalpinensem

pedig a török szokásnak hódolva, adománynyal s ígéretekkel, fogadásokkal bocsátották haza ¹⁾).

E végzések Mayláth hozzájárulása nélkül nem készülhettek: a csausz nyilatkozatai után be kelle látnia, hogy a porta nem fogja a Buda ellen intézett támadást összedugott kézzel nézni. Érdekében állott a portát megengesztelni, annak pártfogását, ha lehet visszaszerezni, s az ország felháborodott közvéleményét lencsendesíteni. Aztán neki is időre volt szüksége, hogy a dolgok új fordulata szerint teeudóit előkészíthesse. Ha a januárban létrejött tordai békét ő forgatta fel, most neki kelle azon lenni, hogy annak pontjai megerősítsenek s kibővítsenek.

IX.

Fehérvártt ²⁾ jun. első napjaiban összeültek a Nagy-Selyken kinevezett biztosok: Statileo a püspök, Kendy Ferencz, Bethlen Farkas főurak, Andreas Márton és Szabó Miklós a szászok részéről mint az ország küldöttei — továbbá Bornemisza a királyné kapitánya, a diódi, újvári, vécsi, dévai, küllővári, görgényi, almási, csicsói várnagyokkal.

misso, ut et Ipsi referat Transsylvaniam esse Vnitam in eo, quod velint seruire filio Joannis Regis, expensa fl. 1 asp. 20. Emansit dies 5 salar. asp. 30.

In Vigilia Pentecostes (jun. 4.) venit hoc Joannes Thabyassij ad proficiscendum in Legationem in Moldauiam nomine trium Nationum, cui misi dono bina Vice, Colyrides, Pisces recentes, $\frac{6}{8}$ vini, 3 cub. auene asp. 13 $\frac{1}{2}$ Eodem di: misi dono Michaeli Nemes de Hydwijg tria octoalia vini et 1 cub. avene, Pisces asp. 6. Eodem die dominus Michael Weres cum Legatis duarum Nationum aliarum, missus est in Legatione in Moldauiam ad Petrum Waydam prouti concludum fuit in cogregatione, expensa fl. 10 asp. 5 $\frac{1}{2}$, Emansit dies 12. salar. fl. 3.

¹⁾ Nagyszebeni számadások, »amplius eadem feria quarta Rogacionum (máj. 25.) In congregatione Nagh Schelkensi, qui ratione munernm nuncio Turcico oblatorum ad universitatem Saxonum cesserunt videlicet f. 82 d. 50 Ad quorum solutionem dominus magister Civium soluit que ad civitatem ac septem Sedes cesserunt fl. 37.«

²⁾ Székely Krónika 12. 1. »Mayláth a papok jószágiban gyűlést hirdetvén ott elosztják magok közt a kapitányságot.« A papok jószága Fehérvár vár — s nem mint Kőváry hiszi Torda.

Néhány napi tanácskozás után létrejöttek a békepontok, még pedig mind két fél részéről jelentékeny engedmények árán. A királyfinak hódolni fog az ország, úgy mint Nagy-Selyken elrendelék; Mayláth számolni fog az ország jövedelméről, teljes tehetsége szerint fenntartja e békét — de ennek fejében Görgény és Vécs lebontatnak, azonban a görgényi uradalom feléről Mayláth fog rendelkezni. Deésről és Tordáról Mayláth kiviszi hadait s e helyeket kibocsátja kezéből; a királyné híveit nem fogja többé háborgatni, fosztogatni; a mult tordai gyűlésen hozott végzések és határozatok végrehajtatnak, azokra nézve pedig, kik megszegtek jun. 24-én Tordán törvényszék fog tartatni, melyre mindkét fél bírakat választ, kiknek ítélete azonnal végre lesz hajtandó. Az azóta elfoglalt birtokok jogos tulajdonosaik kezébe visszabocsáttatnak; ha valaki erődöt vagy kastélyt emelne, az ellen az egész ország keljen fel; s a kereskedés szabadsága és utak biztossága elrendeltetett. A ki pedig ezen czikkeket megszegné, az marasztasék el hűtlenségi perben ¹⁾).

X.

A fehérvári compositio mindkét fél részéről a kényszerűség műve volt, mely egészen a helyzetnek felelt meg. Épen úgy mint az anyaállam, Erdély felett is két párt versengett s minthogy ezek közül egyik sem tudta leverni a másikat, fegyverszünetet kelle kötni addig, míg az anyaállam sorsa eldül.

De maga e tény Mayláthnak nem volt kedvező. Ő mult évi december óta lábai alól folytonosan vesztette a tért. Az első országgyűlést, mely János király fiának hódolt, szétkergette: de pártja már annyira meg volt gyengülve, hogy a »pártonkívül állók« a tordai békére kényszeríték. Gyors elhatározással ismét megszerzé a tulsúlyt, de nem tudá megtartani. Egy portai csausz s egy fermán elegendők voltak egész pártját annyira megfélemlíteni, hogy a rendek egyhangulag határozák el a hódolatot János király fiának letenni. De a fehérvári compositio végrehajtására már nem volt idő.

¹⁾ L. Okmányok és Végzések ~~XI.~~ sz.

Junius derekán már hire járt, hogy a moldvai és havasalföldi vajdák hadakat vezetnek Erdélyre ¹⁾. Mayláth úgy tudta, hogy ezek a királyné pártja ellen jönnek az országba s Beszterczét és a királyné többi várait fogják ostromolni. De bár Nádasdy közvetítésére Péter a moldvai vajda szívélyes viszonyban állt vele ²⁾, nem bizott benne s megtette a szükséges intézkedéseket a tervezett beütés meghiusítására.

Felhívta a szászokat, hogy siessenek táborba szállani. Ezek kitérőleg feleltek: hívasson össze országgyűlést s a közmegegyezéssel hozandó határozatokat ők végre fogják hajtani. De a veszély mind közelebb jött s Majláth Statileo püspökkel s a királyné pártjával egyetértve: a nemeseknek, székelyeknek, főuraknak körrendeletileg meghagyta, hogy azonnal, országgyűlés bevárása nélkül, szálljanak táborba, körülhordoztatta a vérbemartott kardot, s a szászoknak Fogaras junius 18-ról megrendelé, hogy a határszélek biztosításáról gondoskodjanak, az utakat zárják el, az élelmi szerek kivitelét gátolják meg és senkit ki ne bocsássanak az oláh tartományokba ³⁾.

Ez alatt jun. 27-én a moldvai s havasalföldi vajdák már székely földön voltak. »Jaj mint kinzának,« — panaszkodik egy egykori író — a törökkel rablának, János király fiának esketének« ⁴⁾. Török had is volt velek Kucsuk Balibég ⁵⁾ ve-

¹⁾ A brassai 1541-ki számadási könyben olvassuk:

Eodem die (dominica Trinitatis jun. 12) Georgio Waxmacher Cibiensi cum literis misso vt refferet quod Petrus Wayda Moldauiensis et Radul Wayda Transalpinensis ac etiam Turcę erumpere voluit super noexpensa fl. 1.

Emansit dies 6. merces asp. 24.

Eodem die Bosa missus est ad Fogaras ut referat domino Capitaneo quod Rădul Wayda Transalpinensis cum Turcis voluit huc erumi pere expensa et salaria asp. 32.

Eodem die pro conuocatione prouincię ad auissandos eos quod Petrus Waywoda ac Radul Wayda vna cum Turcis erumpere voluit asp. 12.

²⁾ Nádasdy levele Péter vajdához. Pray epist. Proc. II. 108 s köv. Verancsics munkái II. 73. l.

³⁾ Mayláth levele a szebeniekhez. Eder Simigianushoz I. k. 285.

⁴⁾ Székely Krónika 12. l.

⁵⁾ A Kovacsics által a Scriptor. Minores I. 21 l.) közlött memoriale »Kochybegus«-nak nevezi — mi nem más a bég igazi nevének elron-

zérlete alatt, ki eddigelé Mayláthnak barátja s ügyeinek a portán előmozdítója volt.

De hiában hordozták szét a véres kardot, az ország nem gyült táborba, a hadak nem ültek fel, s török és oláh ellenállás nélkül nyomultak előre, biztatásokkal és ígéretekkel tartva Mayláthot ⁴⁾). Ily körülmények közt hívta ez össze Statileo püspökkel egyetértve, Fogarasból jul. 6-ról, két nappal későbbre tehát jul. 8-ra Küküllővárba, vagy a hol a püspök fogna lenni, az ország rendeit ⁵⁾). A gyűlés a kitűzött napon és helyen megtartott ⁶⁾), de végzései — melyek bizonynyal a fennforgó viszonyok közt teendő rendszabályokra vonatkoztak — nem maradtak ránk.

Ez alatt a török-oláh hadak a Bárczaságot, Sepsi-, Kézdi- és Csikszéket feldúlva, s Bornemiszával a királyné kapitányával csatlakozva, Fogaras közelébe értek s az Olt mellett táborba szállottak. Mayláthot Péter, kivel kibékült s Balibég, ki régi barátja volt, fejedelemséggel biztatták. Remény és félelem közt hánykódott a nagyravágyó férfi lelke, midőn julius 19-én Bornemisz és a két oláh logothet ¹⁾) s egy fő török megjelentek nála mint követek Fogarasban s meghívták Balibéghez, hogy hallgassa meg a császár akaratját.

A bég és vajdák végcéljukat nem közlék Bornemiszával, de ez gyanakodott. »Uram, mondá ez Mayláthnak bizalmasan, mindiltig eszes ember voltál, de most főképen élj vele. Ne menj el közikbe, mert megcsalatl, jól ismersz oláhokat, terekeket.«

tása, valamint a Katona által (XXI. k. 98. l.) felhozott naplóban említett »Kumybik turcus« is ama névnek elrontása vagy hibás olvasása.

⁴⁾ »Csakhamar kezdének egymással jól lenni és szépen önköztek követségeket venni« — mondja Verancsics. II. 73 l.

⁵⁾ L. Végzések és Irományok XIII. sz.

⁶⁾ Nagyszebeni számadási könyvek: Erogata anni 1541: FERIA quinta proxima sequentis (i. e. post festum visitationis Mariae) missis dominis Judice Sedis ac Domino Andrea Byrkner ad Kykellowar ad generalem congregationem juxta mandatum domini Mayladt ac domini Reverendissimi Episcopi Transilvaniensis expensi fl. 10 pro vectura fl. 2.

¹⁾ »quos ipsi loyonsoth nos cancellarium vocamus« — írja a Kovácsics által közlött Memoriale i. h. A cancellar=logofet vagy logothet, a loyonsoth hibás olvasásból származott.

E szavak Mayláthra nézve végzetszerűek voltak: azt hitte Bornemissza azért akarja visszatartani, hogy a fejedelemségtől elüsse. Hijában kérték neje és barátai, mint erős jellem és elhatározott ember nem akarta elszalasztani a percet, melytől rég ápoltt terve teljesülését várta: s avval bocsátá el a követeket, hogy ha hitlevelet adnak neki, közikbe megy.

Másnap július 19-ike volt, megkapta. »Amig nap lesz az égen, nem lesz semmi bántásod« — esküvék benne Bali bég. Azután tuszokat kért. Azokat is megkapta: négy köz oláhot és két köz törököt diszruhába bútatva. S most Mayláth is, Gritti drága köveivel ékesítve fel magát, kiment negyvened magával a sátorba, melyet a téren maga vonatott fel szolgálival. Azon nap lakomákkal, látogatásokkal telt el, valamint a következő július 20-ka is egész estig: addig, míg a nap az égen volt. De alig szállt az le, Péter — ki ez alatt megszállta Fogaras környékét s körülvette Mayláth szolgálait — a sátrába hívott Mayláthot szidalmazni kezdé s végre »eb, a császár foglya vagy« szavakkal rá tette kezét. Mayláth szótlanul, halványan tűrte a bántalmakat, kiraboltatását és saját övével megkötöztetését. Péter a szerencsétlent Bali bégnek adta át, ki elébb Viddinbe, és onnan Sztambulba küldte. ¹⁾

Két nappal utóbb Bornemissza és a jelen levő rendek János király fiának letették a hűség esküjét ²⁾. Augustus 5-ről pedig a püspök és főurak aug. 10-re Tordára országgyűlést hívtak össze ³⁾.

¹⁾ Maylath elfogatása napját Kovácsics Memorialeja i. h. július 20-ra, Katona naplója július 19-re teszi. A dolog mint láttuk két nap alatt folyt le. L. Verancsics munkái II. 75 s köv. 11. Bethlen Farkas I. 406 s köv. Jovius XL. 463 l. és Simigianus I. 266. Achamatot — azaz Achmetet — írják a török vezérnek, kitől Mayláth elébb fiát követelte tuszúl, mit ez azzal tagadott meg, hogy a fiu a szultánnak van szentelve. Miles Siebenbürgens Würgengel 361.

²⁾ Kovácsics Memorialeja 22. l. azt írja, hogy a szultánnak is meg-
esküdtek — de erről az 1542 marczius 29-ki végzések közt nincs szó.

³⁾ A nagyszebeni számadási könyvek a. a. 1541.

Feria sexta proxima post festum Vinculorum petri misso servitore Byrtok cum literis dominorum ac domini episcopi ad Medgyes et

Aug. 10-én megkezdett a gyűlés ¹⁾, melynek főfeladata volt a bevégzett tényt szentesíteni, Erdély hűségét biztosítani János Zsigmond részére és a hadjárat költségét s a török sereg sarczát megszavazni. Végzései nem maradtak ránk: csak annyit tudunk, hogy Bornemisza kapitánynya választatott ²⁾, a Bali bégnek adandó ajándéokra tetemes összeg — egyedül a szászokra 2000 frt esett -- vettetett ki s a szászokra a szentmártonnapi adóból 1000 frtnak előre lefizetése rovatott ³⁾ s a három nemzet részéről követek küldettek a királynéhoz hódolatuk bemutatására ⁴⁾. De e gyűlés, mely a rémület daczára is valószínűleg zaklatott volt, nem végezte be a kitűzött tárgya-

Bisticiam ut ad congregacionem Tordensem accelerarent ad Festum Beati Laurentij expensi fl. 1 d. 25.

Eadem die in eadem causa missis literis dominorum ad Brassoviam expensi fl. 1.

Eadem die in eadem causa missis literis dominorum ad sedes superiores expensi den. 50.

Eadem die in eadem causa missis literis dominorum ad sedes inferiores expensi den. 50.

¹⁾ U. o. Dominica proxima ante festum beati Laurentij missis dominis iudice sedis ac Andrea Byrkner ad Tordam ad generalem congregacionem pro festo Beati Laurentij (aug. 10) celebraudam expensi fl. 12 pro vectura fl. 2.

²⁾ »Es Bornemisza Boldizsárt kapitánynak tevők« mondja a Székely Krónika. Hol? azt nem mondja. De a szebeni jegyzőkönyvek aug. 5-ről az országgyűlést Statileoval hivatják össze: még akkor nem volt az egész ország által kapitánynak elismerve. Már az aug. 10-re szóló feljegyzés kapitánynak nevezi.

³⁾ Ugyan a szebeni jegyzőkönyvekben: »in Festo Beati Laurentij martiris, In congregatione generali dominorum Regnicolarum Thordae, ac tandem in Naghekemezew celebrata, universitas dominorum Saxonum assumpsit soluendos fl. 2000 domino Ballibeco, Et fl. 1000 domino Baltassar Bornemyza Capitaneo Regni ad racionem census Sancti Martini futuri dandos.

⁴⁾ A brassai számadási jegyzőkönyvekben olvassuk:

Sabbato post Laurentij (aug. 13.) dominus Sigismundus gemmarius et dominus Stephanus griessing missi sunt Thordam in Congregationem, ad vocacionem dominorum Cibiniensium expensa fl. 15 asp. 36.

Emanserunt dies 12 amborum salar. fl. 6.

(Dominica arte Bartolomei aug. 21.) Prescripti domini (Petrus Sartor et Cristianus Hyrser) duxerunt secum racione illorum bis mille

kat, mert aug. végén Nagy-Ekemezőn Medgyes közelében folytatták azokat ¹⁾).

IX.

A Mayláthon véghez vitt árulás, a székely- és szászföld egy részének kiraboltatása, az adó és sarcz nevelése és a nem sokára beérkezett hír, hogy Budát a szultán csellel hatalmába keríté, aggodalommal és rémülettel tölté el Erdélyt. Különösen a magyar főváros eleste támasztott aggodalmakat. Hova fogja tenni a királyné székhelyét? e kérdés nem reményeket, hanem aggodalmakat támasztott. Az interregnum alatt önállóságához szokott s egyik kapitány úgy mint a másik saját kezére akart dolgozni. De ha a sulypont Erdélybe fog áttétetni, ennek lehetősége megszünend s Bornemisza jól érzé, hogy a hatalom az ő kezéből a barátéba fog átmenni: eshetőség, melytől az ország is tartott.

Az állás, mit Erdély a királyné irányában elfoglalt, minden egyéb volt csak barátságos nem. Azon töprenkedtek, hogyan zárják el őt a határoktól ²⁾, s erre ürügyet a törökök eljárásából merithettek, mely az agitatókra bő tért nyitott. A királyné a viszonyok kiismerése végett egy látogatásra határozta el magát. Lippáról nov. derekán bement Erdélybe ³⁾, de csakhamar visszatért s elhatározta országgyűlés által békitni ki az orszá-

florenum in Thorda dari susceptorum, qni Kwehy Ballibek, vel Petro Wayuodae dari debebant fl. 380.

Emanserunt dies 17, merces fl. 3 asp. 25.

Dominica ante Bartalomei (aug. 20.) dominus Simon Aurifaber eciam est missus Cibinium, ut deinde cum Legatis Ceterarum Nacionum secundum conclusionem in Thordense congregatione factam ad Reginalem Maiestatem Budam iret, expensa fl. 24. asp. 30:

Emansit dies 33, merces fl. 8. asp. 12. d. 1.

¹⁾ A brassai számadási könyvekben olvassuk

»Feria se cunda post Bartolomei (aug. 29.) Andreę Buthelchis et Francisco Weg post dominum Petrum Sartorem et dominum Chrisianum Hyrsrer ad Medgyes in congregationem missis, expensa fl. 1 asp. 25.

²⁾ Bethlen Farkas I. 407.

³⁾ Album Oltardianum. Trauschenfels »Neue Fundgruben« 13 1. Mense Novembri ist kumben Frauen Izabella khunigin mit ihrem kleinen Sohn von Lippa nach Weissenburg.

got. Oct. 15-ről Lippáról Medgyesre decz. 26-ra országgyűlést hirdetett, s hogy a hangulatot magára nézve lehetőleg kedvezővé alakítsa át, előre beküldé Fráter Györgyöt ¹⁾.

Erdély egész államszervezete az utolsó két év zavarai folytán forrongásba jött s a szász nemzet Szebenben decz. 6-án tartott ülésében elhatározá a sérelmes újítások eltörlését sürgetni. Két nemű sérelmeik voltak: akármelyik nagyra-vágó, hogy erőszakoskodásának törvényes szint adjon, összehívta a keze ügyében levőket s tartott velek országgyűlést és legtöbbszörre a szászok földjén — ezeket nevezték particularis gyűléseknek: erre nézve azt kívánták, hogy többé ne tartassanak particularis gyűlések, hanem csak rendesek, s ezek is a szokott helyen és ne szász városokon; továbbá Szász-Sebes még mindig a Bornemisza kezén volt és máskülönben is hadak és exactiók által sokat szenvedtek a szászok. Ezeket is kívánták orvosoltatni ²⁾.

A Medgyesre hirdetett országgyűlés nem tartatott meg. Statileo és Petrovics Gyaluból decz. 27-ről körlevelet küldöttek szét: a váradi püspök a királyné parancsára már útban volt, hogy közéjük menjen — de bizonyos halaszthatlan ügyek visszatarták. De már folytathatja útját s követségét bevégezheti. Jelenjenek hát meg 1542. jan. 10-ére Tordára országgyűlésre ³⁾.

Az ügyek, melyek a barátot visszatarták a gyalui alkudozások voltak. A királyné, a rossz hangulat hatása alatt, melyet Szolimán árulása benne ébresztett ösztönözve a bizonytalanságtól is, alkudozást kezdett Ferdinánddal, a nagyváradi béke végrehajtására, s Serédynek decz. 18-án menedéklevelet állított ki ⁴⁾. Az alkudozás közte és a barát, Petrovics, Statileo és Patóchy Miklós közt decz. 29-én véget is ért, ezek, szövegeztetvén a »Libellus Compositionis,« hitlevelet is állítottak ki ⁵⁾. A ratificálás fenn volt tartva Ferdinándnak,

¹⁾ L. Végzések és Irományok. XX.

²⁾ L. Okmányok és Végzések XXI-ik sz.

³⁾ L. u. o. XXII-ik sz.

⁴⁾ Eredetije a bécsi államlevéltárban.

⁵⁾ Mindezek eredetije u. o. Megjelentek a »Történelmi Lapok« II. évfolyamában a 19-ik s következő számokban.

kihez a barát Petrovics és Statileo Erdélyi Ferencz-t és Horváth Györgyöt követségbe küldék fel.

A barátot azonban ez a libellus compositionis nem elégitette ki. Gondolt a másik eshetőségre is, hogy annak erőszakolt végrehajtása vészthozóvá lehet — s az ilyen eshetőség meggátlására a támaszt Erdélyben kereste. A mily nagy mértékben elhanyagolta eddig, oly nagy gondot fordított ettől fogva megnyerésére. Értelmi fensősége s megnyerő módora mellett sem volt ez könnyű, mert Erdélyben még a nevét is utálták; de csakhamar megnyerte a püspököt Statileot, meg a legkiválóbb urakat. Már elérkezett a Tordára, jan. 10-re hirdetett országgyűlés határideje s ő meg is jelent azon, de kívánata szerinti eredményt nem érhetvén el, kieszközlé, hogy az onnan jan. 26-ára Székely-Vásárhelyre tétetett át ¹⁾. Ezen gyűlést erős izgatások előzték meg, sokan fegyveres kézzel akartak megjelenni ²⁾, de a szászok, főként a brassaiak mérsékletén az megtört. Mindamellett azon mérközött meg a két párt: a baráté, melyet ez ezen néhány nap alatt túlsúlyra tudott emelni, s a Bornemiszáé, mely Erdélynek az interregnum alatt szerzett önállóságát akará biztosítani.

A barát egészen nyíltan és leplezetlenül szolt a helyzetről: úgy hallom, urak, olyan híreket hintegetnek köztetek, mintha én vesztetekre s nem javatokra jöttem volna be. Ne higyjétek, mert én annál maradok, a mit ti végezni fogtok.

¹⁾ Székely Krónika 13-ik l. »Remete sz. Pál napján Fráter György gyűlést tett Tordára, onnan Vásárhelyre marada, ott a császár levelét megmagyarázák, kiben császár azt parancsolta, hogy az János király fiának maga kívánna gondviselője lenni, azért az ország ötet hallgassa.« Az alább következő XXIV-ik sz. okmány keletét ezen szavak kétségtelessé teszik. A barát működésére lásd Verancsics vallomását a barát megöletése ügyében. Pray Epist. Proc. II. k. 290 l. A brassai számadási könyvekben olvassuk: Item Sabbato post trium regum (jan. 7) Prudentes domini Vincencius Sartor et Petrus Sartor missi sunt Thordam in comicia, expense fl. 9 asp. 17. Emanserunt dies 10 merces fl. 5.

Feria secunda post Agnetis (jan. 23.) Prudentes Circumspecti domini Sigismundus gemmarius et Joannes Huth missi sunt in Comitata ad Wasarheil et de illuc Bistriciam, expensa fl. 41 asp. 37¹/₂.

Emanserunt dies 32, merces fl. 16.

²⁾ L. Végzések és Irományok XXIII. sz.

Ugy hallok Péter vajda is fenyeget benneteket: ne higyjetek neki, ő a hatalmas császár kezében van, a ki titeket oltalmaz. Épen ezért nehéz lesz neki valamit tenni a császár akaratja ellen. Tudjátok — folytatá — hogyan foglalá el a császár Budát, tartóztatott le minket a királynéval s vitte magával Török Bálintot. Hogy minő levelet adott akkor, olvassátok el; annak tartalma e következő: »Magyarország a Tiszán túl és Erdély a János király fiáé — négy hely: Várad, Temesvár, Fogaras és Kassa kivételével, de úgy hogy a mig felnő, azon két országot Fráter György kormányozza. Erdély s a magyar királyság része a szentmihálynapi adó fejében évenként 10,000 aranyat fizet a szerencsés portára még azon esetre is, ha azontúl egy fillérje se maradna. Várad, Fogaras, Kassa tartományaival legyen a baráté, Petrovics bírja Temesvárt szancsákságútl. A ki ezen parancsolatunkban megmarad, azokkal úgy bánok mint többi rabszolgáimmal, a ki nem, azt tüzzel vassal kiirtom. A barát pedig úgy szolgálhat nekünk, hogy még Bécset is neki ajándékozom.«

Utána Péter vajda követe szólalt fel. Kérte a rendeket, vessék közbe magokat a barátnál, hogy bocsássa ki a vajda házait (azaz várait: Csicsót, Küküllővárt), melyeket János király számára foglalt el tőle, különben ez kénytelen lesz haddal szerezni magának elégtételt; inté őket ne higyjenek a barátnak, mert különben őket is ki fogja a császárnak adni mint kiadta ötet is, Budát is ¹⁾).

A szászok is beadtak sérelmeiket: az elmúlt háborus időkben ők rendkívül sokat szenvedtek, mintha a többi nemzeteknek rabszolgái lettek volna. Rajtok jártak keresztül a hadak s úgy kiélték, hogy csak a bőrük és csontjuk maradt. Rendeltessék el tehát, hogy a hadak saját pénzüken éljenek, külön¹ en a szent-mártonnapi adót sem fogják fizethetni. Tiltásák el a kapitányt — még Bornemisza volt — hogy ne tartson zsoldosokat a szász földön s ezt másféle hadak se terheljék. Szász-Sebes (ez is a Bornemisza kezén volt) adassék vissza nekik, valamint a Beszterczétől elvett négy falu is. Az aranybeváltás legyen Szebenben s egyes magánosok, kik szász he-

¹⁾ L. Irományok és Végzések XXIV.

lyeknek, vagy magánosoknak károkat okoztak, tartassanak féken ¹⁾). Azonban a múlt évben, decz. 6-án a nemzeti gyűlésben összeírt sérelmek közül azokat, melyek az országgyűlések mikint tartására vonatkoztak, nem ígtatták a beadott pontok közé.

XII.

Sem Péter követének fellépése, sem Bornemisza magatartása nem tudák megfordítani a rendeknek a barátra nézve kedvező hangulatát. Mayláth lázadása felkölté ez országban a függetlenségi vágyat, a csaknem két éves interregnum nagy mértékben táplálta azt. A mit a szultán elrendelt, hogy János király fija felnőttéig a barát legyen helytartó, az az ő törekvéseikkel csak egy uton volt kiegyeztethető: ha ezt főkapitányukká választják. Ez már gyakorlattá vált, kétszer is megpróbálták Mayláthtal s Bórnemiszával s most megtették harmadizben a baráttal: megválasztották »az ország főkapitányává,« vagy »kormányzójává.« De Statileo figyelmeztette, hogy e cím veszélyes és gyűlölt s a barát hallgatott rá és a királyi helytartó címet vette fel ²⁾, s nyomon rá fel is eskettetett.

Az adót neki szavazták meg: füstönként 1 frtot 1 denár híján (99 denárt), a szászok részéről egy összegben 10,000 forintot, de oly kikötéssel, hogy Vécset Kendy Ferencznak és Szász-Sebest a szászoknak adassa ki, mely ha nem történnék e határozatok érvénytelenekké fognak válni.

A szászok sérelmei is orvosoltattak, elrendeltetvén, hogy jövőre senki se tarthasson rajtok serget, hanem azok a városokban a magok pénzöken éljenek.

¹⁾ L. Irományok és Végzéseek XXV. sz.

²⁾ Verancsics vallomása a barát megöletése ügyében. Pray Epist. Proc. II. 391. Itt természetesen nincs kitéve évszám: de a többi idézett emlékekből tudjuk, hogy ez itt történt. V. ö. Okmánytár XXIV ik sz. mely őt »Capitaneus generalis«-nak nevezi. Verancsics szerint »Gubernatornak« választák s ő a »Judex generalis« címet vette fel. Izabella (a XX-ik okm.) »Episcopus Waradiensis Thesaurarius et consiliarius nostri«-nek nevezi őtet 1541 novemberben. A barát a vásárhelyi gyűlés

De Bornemisza, ki e végzések által elveszté kapitányi hivatalát, boszusan hagyta el a gyűlést és Szászsebesbe zárkozott ¹⁾).

E gyűlésnek még egy határozatáról van tudomásunk: mindazon károk felett, melyeket azóta okoztak, hogy a király fiának letették a hűség esküjét, tartsanak vizsgálatot, s azokat térítsék meg ²⁾).

A mint a barát a helyzet urává lett Erdélyben, rögtön hatalma megszilárdításához fogott. Oly körütekintő és éles látásu államférfinak mint ő, nem volt nehéz felismerni annak eszközeit, a végrehajtás sikerét pedig erős akarata és szervező tehetsége szerezték meg neki. Erdély alkotmánya az interregnum alatt sajátságos alakuláson ment át: a régi mederbe az többé nem volt visszavezethető. Nem, azért sem, mert Buda elvesztése után János király fia birodalmának súlypontja Erdélyre esett. A legsürgösb teendő tehát az ország alkotmányának újjászervezése volt.

Ehez fogott a barát.

Február havában Deésre — mely székhelyétől Bálványostól nem volt messze -- meghívott mindhárom nemzetből néhány előkelőt tanácskozáásra. Oly dolgok ezek — mondák a megjelentek előterjesztéseire — melyek felett csak közönséges országgyűlés határozhat. Ő tehát február 20-ról nem a szokott helyre Tordára, hanem a püspöki székhelyre Gyulafehérvárra, hogy a gyengélkedő Statileo is jelen lehesen azon, marc. 29-re egyetemes országgyűlést hirdetett ³⁾ De a püspök időközben rosszabbúl lett, s ő egy marc. 8-kán kiadott meghívóval a gyűlés székhelyét Tordára tette át ⁴⁾.

Ezen országgyűlés zajos és szenvedélyes volt. Élesen, elkeseredetten állottak szemben a pártok ⁵⁾, s csak a barát

után már élt a ráruházott címekkel: »Regni Transilvaniae locumtenens regius etc.«

²⁾ I. Végzések és Irományok XXIV-ik és XXIX. sz.

³⁾ I. a marc. 29-ki artikulusok 5. pontját. Végzések és Irományok XXVIII.

⁴⁾ Végzések és irományok XXVI. sz.

⁵⁾ Ugyanaz XXVII. sz.

⁶⁾ »mit viel Lärmen und Zankerei« mondja Oltardi Fundgruben III. B. 13. l.

eszélyességének és higgadtságának sikerült helyreállítani a rendet. De cz vetette meg Erdély alkotmányának alapját: döntött két legfontosabb kérdés felett, szabályozta a táborbaszállítás és hadfölkelés módozatait s a magánosok és hatóságok közt fennforgó függő kérdéseket és viszályos pontokat az érdekek kiegyeztetése által eloszlata.

De bizonynival legfontosabb s következményeiben is messze kiható ténye a királynénak és királyfinak meghívása, hogy székhelyüket Erdélybe tegyék át és alkotásának legsarkolatosabb és legkihatóbb pontja a helytartó mellé rendelt tanács felállítása, mely utóbb fejedelmi tanácscsá nőtte ki magát. Ennek czélja volt az ország befolyását biztosítani a közigazgatásra nézve, nemcsak a helytartónak korlátlan hatalma ellenében, hanem az egyes olygarchák tulságossá vált hatalom körének megszorítására — még pedig minden parcialis érdekek megóvásával. A vajdák és kapitányok a közigazgatási rendszabályokat vagy parcialis országgyűlésen, vagy néhány közelében levő főurnak megkérdezésével intézték el: a helytartó mellé választott testület adatott, melynek személyzetét nem ő határozta meg, de a mely nélkül semmi fontosabb államügyet nem dönthetett el. Ezen szervezet azután is megmaradt s az alkotmány egyik sarkpontjává lett: a fejedelmi tanács egy részét az uralkodó nevezte ki, a másikat az országgyűlés töltötte be.

A helytartó tanácsa összesen 22 tagból állott: hetet a hét megyéből választottak, úgy hogy minden megyére egy esett; hét esett a szászokra, kik közül négyet ott a gyűlésen beválasztottak, hármat a szász universitásra biztak; hét a székelyekre — kiknek a hét szék szerint leendő megválasztása magokra a székelyekre bízott. A huszonkettedik tagot a fehérvári káptalan választotta.

Ezen tanács a helytartóval egyetértve intézte az ország dolgait: de tulajdonképen az egész kormányzás a helytartó kezében volt, mert neki tette le az ország az alkotmány és kiváltságok fentartása mellett, az engedelmesség esküjét. Ily módon törvény és választás által biztosította azt a barát, mit a szultántól Buda alatt kinyert: hogy ő legyen a királyfi felnőttéig az ország kormányzója.

Továbbá biztosította a három nemzet a közbékét és mindenik nemzetnek egyenlő befolyását az országgyűlésre.

Elhatározták, hogy senki a főurak közül a helytartó vagy helyettese engedelmé nélkül a külvárosokhoz követet ne küldhessen, s a kalmárkodó székelyek se járhassanak Moldvába a nélkül, hogy a helytartónak arról jelentést ne tegyenek. Ellen-séges betörés vagy bellázadás esetére a hadfelkelést a helytartó határozza meg, kinek kezében központosíták a honvédelemnek minden szálait. Nem mintha e perczben kültámadástól félték volna, hanem hogy a királyné bejövetelét egészen biztossá tegyék. S ezen hadfölkelésnek minden módozatát eldönték a régi szabályok megújítása által: általános fölkelés esetében tiz ház közül egynek gazdája s azonkívül a béresek ház őrzés végett otthon maradnak. A városok, a káptalan, a kamarahelyek a meghatározott csapatszámokat állítják ki, fölkelnek az iskolamesterek is, a malmokban csak egy molnár marad. De az, hogy minő helyek s minő mérvben keljenek fel, a helytartó elhatározásától tétetett függővé. Elrendelték, hogy mindenki hogyan legyen fegyverkezve, az élelmi szerek ára szabályoztassék s hogy lovakat kivinni nem szabad.

A törvénykönyv többi része a közbátorság helyreállításáról intézkedett. Megyénként 12 egyénből álló törvényszéket állítottak fel, mely bűnügyi esetekben ítél, s melyből fejlődtek ki a későbbi megyei derékszékek. E törvények leginkább a rablók, prédálók és utonállók ellen hozattak, s a bűnösökkel a törvény egész szigorát — akasztás és vízbefulasztás — éreztették. De e szigor mellett is két humanus elv érvényre emelkedett: a jószágvesztés nem terjedt ki a bűnös utódaira s az elítélt egy évi becsületes étellel rehabilitálhatta magát.

Végül megválaszták a küldöttséget, mely Lippáról a királynét Erdélybe volt kísérendő.

Bethlen Farkas, Kendy Ferencz, Mikola László magyarok 33 lovassal.

Mihályfi Tamás, Andrásy Márton székelyek 33 lovassal
Süveg György, Fux János szászok 33 lovassal 1).

1) L. e. végzéseket Okm. és Végzések XXVIII. sz. Hogy Mihályfi és Andrassy (s nem András mint írva van) székelyek voltak, nemcsak a

A küldöttség el is ment Lippára fényes kísérettel s gazdag ajándékokkal. Adrián kolosvári plébános volt a küldöttség szónoka, ki az ország nevében meleg szavakkal hívta meg a királynét és fiát ¹⁾. A királyné elfogadta a meghívást, s a kísérettel együtt Dévára ment ²⁾.

Ezzel el volt döntve a kérdés, hogy a királyné birtokainak súlypontja Erdélybe legyen áthelyezve.

dolog rendje mutatja, hanem Kállay Historiai Értekezése is (Nagy-Enyed 1829.) 220 és 271 l., hol ezen két egyénről szó is van.

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 407. l.

²⁾ Már májusban ott volt, mint ezt az nap kiállított országgyűlési meghívója mutatja.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1540. aug. 29-én.

A segesvári országgyűlésen hozott articulusok.

Articuli conclusi in Diaeta Segesvariensi Die Dominica post festum Sancti Bartholomaei celebrata 1540.

(Art. 1.) Totum et universum Regnum, tam Domini Nobiles, quam Siculi et Saxones trium millium homines tenere et alere penes Dominos Capitaneos debebunt: pro quarum gentium conservatione Domini Nobiles et Saxones pecunias ad manus Dominorum Capitaneorum dare debebunt, ad quam de singulis Portis obligati sunt den. 50 a Dominis Nobilibus; Saxones vero daturi sunt pecunias mensuales.

(A. 2.) Domini Siculi, secundum consuetudinem observari solitam, e medio ipsorum milites dare tenebuntur in numero millenario.

(A. 3.) Omnes Proventus Regii, tam a Civitatibus Saxonialibus quam ceteris quoque locis Camerarum, ad manus dominorum Capitaneorum, in usum et alias expensas et Salarium ipsorum administrentur, et ipsi excipiant ad manus eorum exceptis qui arrendati fuissent, Proventibus, et de suis Regiae Majestati futuram dare debeant rationem.

(A. 4.) Domini Capitanei sint cum eadem Authoritate, tam administrandi Judicia, quam etiam ad cetera Officia exequenda, quam olim Vojvodae, pro tempore constituti fuere. Ipsi autem sint fide verum obligati, pro justitia omnibus ad-

ministranda, si quae a morte Regia accidissent, illa tamen adjudicent et tempore Officii eorum.

(A. 5.) Ad Reginalem Majestatem et Dominos Hungaros Oratores ad fidelitatem Regni commendandam mittantur et etiam supplicent Majetati ut Bona Dominorum sed et eorum Servitorum omnia, Castraque restitui facere dignetur, quae Dominus Thesaurarius se reservaturum dicit, ad rationem Regiae Majestatis, pro quieto statu eius, etiam de novo castro Balvanyos vocato demoliendo, et ut civitatem Szasz-Sebes liberis Saxonibus remittant.

(A. 6.) Ad Dominos Vajvodas Moldaviensem et Transalpinensem conclusionem praesentis Dietae medio oratoris nuncient et etiam amicitiam huius Regni Transylvaniensis dictis Dominis Vajvodis commendent.

(A. 7.) Ad Capitaneum in Szaszsebes constitutum, caeterosque arcium Castellanos Oratores mittantur ut in Castris stent quieti ac pacifici et nullam extra Castra Jurisdictionem et depraedationem exercent. Decretum praeteritum in Diaeta Thordensi celebratum, si habent auctoritatem nec ne.

(A. 8.) Reuerendissimus Dominus Episcopus ex Bonis Episcopatus, omnes Proventus et Decimas exigere faciat, sed ea conditione ut penes Dominos Capitaneos teneat in hoc Regno exercitum Episcopatus, alioquin et de Bonis et Decimis Episcopatus punietur.

(A. 9.) Totum Regnum, si quando necessitas postulaverit insurgat penes Dominos Capitaneos.

(A. 10.) Nemo Nicolaum Tomory audeat tenere in domo sua, vel arce, sed usque 25 diem Dietae praesentis computando ex hoc Regno exire debeat, sed Domina uxor eiusdem et filii, reliqua omnia Bona mariti sui, excepta possessione Fejérd in Comitatu de Colos existente, libere possidenda relinquuntur.

(A. 11.) Pecuniae novae, quae sunt cusae in veris locis Camerarum, et quae sunt bonae, accipiantur.

(A. 12.) Si qui forent, qui extra hoc Regnum cum quopiam Principum et Dominorum partialitatem et intelligentiam extra conventionem, consensum totius Regni, de constituendo Rege iniverint, extunc convocatis Principibus, Nobilibus, et

Siculis ac Saxonibus sicuti Boni publici perturbatores, secundum Dei iustitiam condigna poena punire Domini Capitanei possint atque valeant.

Jegyzet. Az erdélyi kir. főkörmányszék és fiscale archivum által készitet: gyűjteményekben meg van másolatban: de azok hibásabbak ennél s variánsokat is tartalmaznak, jelesül az 1. és 2. art. össze van foglalva, ellenben a 7-ik art. két felé van osztva, s a második önálló pont így hangzik: »7. Item decretum praeteritum in Diaeta Thordensi celebratum habeat auctoritatem nec ne?« Hogy ez articulusoknak létezett — (vagy tán lappang) egy másik példánya is, az valószínű, delogy a Benkő által Milkov. Tomus II. 321. a jegyzetben idézett 8-ik pont következő része: Inter horum pariter comitiorum Decreta legitur infra: Item quod universitas Praepositorum debeat conservare ducentos sive equites sive pedites, requiratur Dominus Reverendus ut compellat eos* nem ezen a gyűlésen, hanem 1542-ben hozatott, kitetszik az ez évi articulusokból. Megjegyzendő, hogy ezen pontot Verancsics, ki pedig a többieket felszámolja, ezt nem idézi (Munkái VI. 194—6. ll.) Szeredai Series Episcoporum 202-ik l. idézi ezen czikket, de mint 1542-ben hozott végzést.

(Egy a szász nemzeti levéltárban levő másolatról).

II.

1540. sept. 9.

Maylath István ország kapitánya felssólítja a brassaikat, hogy az országgyűlésen kivetett hadakat állítsák ki.

Prudentes et circumspectj Dominj, amici nobis honorandi, Salutis nostre commendacionem. Dominaciones vestras rogamus vt statim ex pecunia illa Regnicolariter determinata centum bonos pixidarios electos conducant, quos ad feriam quartam proximam huc moueant, reliquam vero pecunie partem statim huc mittatis; tales pixidarios mittant; dominaciones vestre huc, qui valebunt. Nam qui minus apti erunt et videbuntur, eos remitemus rursum ad vos. Dominaciones vestras bene valere optamus. In Fogaras secundo die natiuitatis Marie Anno 1540.

Stepanus Maylad
Capitaneus etc.

Kölczim. Prudentibus ac circumspectis dominis Iudici et Juratis ciuibus ciuitatis Brassouiensis etc. Amicis honorandis.

(Eredetije egy nyolczadrét ivre, szélében írva Brassó városa levéltárában.)

III.

1540. sept. 27.

A kapitányok levele a kolosváriakhoz, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik.

Prudentes et Circumspecti domini Amici Nobis honorandi, Salutem, credimus vobis constare, Quod cesar Turcarum, specialem suum oratorem in legacione ad hoc regnum miserit, exauditisque illius legacionibus, in conuentu parciali in Berthalom proxime celebratis, simulcum dominis Regnicolis Nobis visum est, pro regnj defenssione, certos legatos Regni ad cesarem Turcarum, qui in publico negotio istius Regni illic ageret, mittere, medio quorum parum muneris intromittere cogimur. Quorum ordinacionj, de singulis portis singulos quindecim denarios exigere decrevimus, ac ad generalem congregationem ad festum Beati luce Evangeliste In Zekelwasarhel affuturum celebrandam, e medio omnium dominorum et Nobilium bonis exigendos et importandos commissimus. Cedunt autem ad Ciuitatem vestram floreni quingenti, Pro eo requirimus vos, Nihilominus vobis auctoritate Capitaneatus nostrj, a dominis regnicolis Nobis concessa, sub oneribus alias in talibus obseruari solitis, et pena condigna harum serie comittimus firmissime, Quatenus pefatam summam pecuniarum plenarie exigendam ad terminum et locum presentibus prefixum administrare et importare debeatis et teneaminj. Secus in premissis non facturi. Datum In Ciuitate Meggiessiensis feria secunda in festo Beatorum cozme et Damianj Martirum. Anno dominj 1540.

Stephanus Maylad et Emericus Balassa
Capitanej generales Regni transsylvanensis etc.

Kivül. Prudentibus et Circumspectis dominis Judici, Juratisque civibus Civitatis Coloswariensis, etc. Amicis nobis honorandis.

(Eredetije néhai Tunyogi Csapó József gyűjteményében.)

IV.

1540. september 27.

Mayláth István levele az erdélyiekhez, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portái adót sürgeti.

Prudentes ac Circumspectj dominj amici honorandi Salutem ac Nostram commendacionem; credimus dominacionibus vestris Jam constare quid hic Regnicolariter conclusum sit, Ideo dominaciones vestras Rogamus velint ad diem Sanctj luce proxime venturum Tales fratres vestros ad Zekelwasarhel congregacionem ibi fiendam Mittere, qui a dominacionibus vestris plena inforatione bene Edocti sint.

Preteterea pro munere cesari mittendo Regnicolariter aliquod conclusum est, cedit Itaque ad dominos Saxones f^m_{iii} (3500 fl.) quos ad diem et locum premissum plenarie Exactos illuc mittere debeatis, detis scire ceteris quoque fratribus vestris vt Interea temporis Ex f^m_v ad ipsos cedentes, in unum collectos, absque defectu in vera summa administrare minime postponatis, alioquin penam condignam non evitabunt. Secus non facturi et felices valete. In Berthalom feria Secunda ante festum beati Michaelis Archangeli 1540.

Stephanus Maylad capitaneus
generalis Regni Transsilvaniensis.

Külezim. Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistro civium, Judicibus et Juratis civibus ac Senioribus consulibusque ciuitatis Cibiniensis etc. amicis Nobis plurimum honorandis.

(Eredetije levélpapirra irva, melyen nincs vizjegy, s melyre Mayláth kis gyűrűpecsétje van nyomva, a szász nemzeti levéltárban a. a. 1540. 377. szám alatt.)

V.

1540. sept. 27.

A kapitányok levele a szebeniekhez, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portái adót sürgetik.

Prudentes ac Circumspecti domini amicj Nobis honorandi. Salutem. Quitquid Nunc in dieta Berthalmensi Regnicolariter conclusum sit, credimus ea a fratribus eorundem perspicue Intellexisse; verum Quod cesari turcarum nullam certam Relacionem fecimus, statuimus tamen vnam generalem congregacionem in oppido Zekel wasarhel in festo beatj luce Ewangeliste celebrari. Ex quo certa istius Regni negocia et deffensio Jndicit Nobis, Munera quoque cesare Majestatis turcarum per certos oratores Regnj mittere; Ideo posita Racione cedunt ad dominaciones vestras fl^m quos et a fratribus eorundem Intellexisse habundius credimus; vestras itaque dominaciones Requirimus et eciam committimus, ut ad dietam premissam, Termino in dicto, Tales numerosos et pociores fratres vestros (Ex quo tam Ardua Regni Negocia Instant) Mittatis, cum quibus omne bonum tractare valeamus, per quos preterea ipsam pecuniam determinatam, absque defectu ad eundem locum et diem plenarie mittere velitis, considerare enim possunt dominaciones vestre Quod si hoc Neglectu duceretur, quanta clades (quam deus Avertat) Regno Satis infelicj emergj posset; secus Igitur nulla racione feceritis, que et felices valeant. In civitate Megyesiensi feria Secunda In festo beatorum fabiani et Sebastiani Martirum (*hibás a Damianj et Cosmae helyett*) Anno 1540.

Stephanus Maylad et Emericus Balassa
Capitanej Regni Transsiluanensis etc.

Külezim. Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistrocivum, Judicibus et Juratis civibus ac consulibus civitatis cibiniensis etc. Amicis nobis honorandis.

Jegyzet. A keletet az író elhibázta. Fábían és Sebestyén napja jan. 20-ra esik — ekkor pedig nem kelhetett a levél, mely a sept. 21-ki be-

rethalmi gyűlésre hivatkozik, s melyet a kapitányok irnak alá, kik jan. 20-án még nem voltak azok. Mayláth 1540. jan. 20-án Fogarasban volt, mint ezt egy a n. kir. kamarai levéltárban lévő s sajátkezűleg irt levele igazolja. Egyszerre kelt az a II. és III. sz. a. levő levéllel.

(Eredetije egyszerű vízjegy nélküli papírra van írva, s két veres viaszok gyűrűpecséttel lepecsételve. Az egyikén Balassa czímer: ökörfeje, szarvai közt hatágu czímerrel s E. B. betűkkel: a másikon egy menőfélben levő griffmadár e betűkkel: S. M. A szász nemzeti levéltárban a. a. 1540. 373. szám alatt.

VI.

1540. oct. 9.

A szebeni tanács meghívja a brassaiakat a Mayláth által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre.

Prudentes et circumspecti dominij et Amicij honorandi. Salutem et nostri commendacionem. Exquo ad mandatum Spectabilium et magnificorum Dominorum Stephani Mayladt et Emerici Balassa, Capitaneorum Transylvaniensium vna generalis congregacio in Oppido Zekelwasarhell ad festum Beati Luce, Ewangeliste, proxime futurum per Dominos Regni (colas) celebrabitur, Ideoque prudentibus dominacionibus vestris firmiter commitimus et mandamus quatenus certos pociore viros cum plena informacione et bono modo istuc ad prescriptum diem et terminum ac locum modis omnibus transmittere velitis et debeatis, secus nullo modo facturi, Valet, datis Cibinij Sabbatho proximo post Franciscj Anno Dominij 1540.

Magister Ciuium, Iudices, Juratique
Consules Ciuitatis Cibiniensis.

Külsim. Prudentibus et circumspectis Dominis Judici Juratique Ciuibus Ciuitatis Brassouensis Dominis et Amicis honorandis.

(Eredetije levélalakban írva Brassó városa levéltárában.)

VII.

1540. október 12.

Mayláth István levele a szebeniekhez, melyben a Székely-Vásárhelyre oct. 18-ára hirdetett országgyűlés elhalasztását írja meg.

Post Salutem et Nostrae commendationem. Prudentes ac Circumspectj dominj amicj Nobis honorandi. Memineri possunt dominaciones vestre Qualiter preterita parciali congregatione in oppido Berthalom nouissime celebrata Regnicolariter conclusum erat, ut ad festum beati luce Ewangeliste proxime venturum generalis congregacio puta trium Nacionum pro Tractanda pace et Tranquillitate istius misere patrie in oppido Zekelwasarhel celebraretur, vbi hoc quoque minime omissum erat, ut ad externos hungarie dominos Speciales fratres et nuncios nostros mitteremus; Quos cum propter breuitatem temporis, non credamus ad diem congregationis Redire posse, vbi et si quid absque accepto animo externorum dominorum deliberaretur, Eam sane maturam Judicare non possemus, neque ab altero sic censi posset. Ne ergo dominacionum et vestrarum labores et fatigie Jnuane Superflueque Reddantur, Visum est nobis vnacum ceteris dominis et Nobilibus, hic nobiscum una existentibus ut dominaciones vestras, quousque oratores ad externos dominos Missj cum omni felici successu Redierent, ab ingressu presentis diete sint pacifice, nos cum divino adjuti presidio post Reditum Nunciorum Regnj de inchoanda Nova congregatione dominaciones vestras et de die et de loco cerciorabimus una cum domino collega nostro. In castris sub gergen positis feria tertia ante festum beati Gallj confessoris 1540.

Stephanus Maylad

Capitaneus Transsilvanensis etc.

Kicül. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistrocivium, Judicibus et Juratis civibus civitatis Cibiniensis etc. amicis nobis honorandis.

(Eredetije, mely mérték vizjeggyel ellátott levélpapírra van írva s veres viaszkon gyűrűpecséttel volt lepecsételve, mely azonban teljesen lekopott, a szász nemzeti levéltárban Collectio Posterior nro 361 ex 1540.

VIII.

1540. october 14.

Ferdinánd király utasítása Nádasdy Tamás s több Erdélybe küldött követei számára.

Instructio data Magnificis fidelibus nobis dilectis, Thome de Nadasd Magistro Tauernicorum et Capitaneo nostro, Caspari Horwath de Wingarth Cubiculariorum nostro Magistro, Sigismundo Balassa de Gyarmath comiti comitatus Borsodiensis et egregio Georgio Seredi, Ad fideles nostros Spectabiles et Magnificos Waywodas et reliquos Ordines ac Status Regni nostri Transsylvanie, ita ut si ex ipsis Oratoribus et Nunciis nostris unum aut plures aliquo casu abesse contingeret, Reliqui tamen in ipsa instructione procedere debeant.

Primum dicta salute et commendata gratia nostra tam in Conventu generali trium Nacionum, quam particulari in Civitatibus item ad personas singulares.

Revocent in memoriam Nos ab initio Viuente adhuc Serenissimo Rege Ludovico Sororio nostro charissimo pie memorie, omni studio, cura et diligentia opera prestitisse ea que ad Regni hujus Hungarie conservacionem et salutem pertinere videri poterant et propriis sumptibus castra pleraque in Croacia et Dalmacia conseruasse, ac bonum Numerum Militum stipendio nostro aluisse. Vbi autem casu et infelici prelio prefatus dominus Ludovicus Rex occubisset, Nos non tam pro Juribus nostris asserendis: quibus clarum erat Regnum hoc Hungarie ad Nos liberosque nostros pertinere, quam pro conservacione tam Incliti Regni et ne ex eius periculo toti etiam christianitati detrimentum accederet, Omnia fecisse et tentasse, que ad salutem et tranquillitatem Regni pertinebant, Vbi pacatis consiliis res non successura videbatur, ad arma confugere fuimus coacti, Cumque varie per annos aliquot certatum fuisset inter nos ac Serenissimum Joannem Regem, Videremusque Mutuis huiusmodi dissidiis et dissensionibus Regnum vastari, miliciam atteri et hostibus viam in Regnum aperiri, ex innato erga Na-

cionem hanc Hungaricam (studio) et pietate, Voluisse nos tolli omnem materiam ruine et cladis huius et ad pacatum concordie modum, quem serenissimus Rex Joannes proposuerat, accessisse, et cum eo Intercedente utrinque Juramento et literis utriusque Nostrum manu signatis, pacem et concordiam in articulos descriptam firmasse ac determinasse, ad quam observandam omnes illi domini consilarii Joannis Regis, qui ad tractatus pacis et concordie fuerant admissi, Bona fide se literis ipsorum obstrinxerunt, Omnia illa inter nos sancta firmiter et inviolabiliter se observaturos et observanda totis viribus curaturos, Quod aliqui constanter præstare non negligunt.

Precipuus autem pacis et concordie articulus is fuit, ut decedente ex hac vita Serenissimo Rege Joanne, eciam si filium post se relinqueret, Regnum tamen totum et solidum cum omnibus prouinciis et partibus eidem Regno annexis ad Nos descenderet, filio autem illius aut liberis sexus utriusque de statu convenienti inter Nos pie conuentum est, Nos itaque sanctissime omnia prestare paratos esse, si in Regni possessionem pacate et citra armorum strepitum admittamur.

Iudicasse quidem nos, quod adhuc vivens talem curam de suis promissis et obligationibus in negotio concordie et pacis Serenissimus Joannes Rex haberet, et ita provideret, ne iterum ad arma nobis confugere esset necesse; sed videre Nos non deesse quosdam qui obstare nitantur et qui ad Imperatorem Turcarum missis Oratoribus *) videantur potius declinare, quam satisfacere articulis concordie et pacis. Qui tamen si dicunt defunctum Regem eorum sinceriter Nobiscum pacem iniisse, nescitur quid excusationis adferre possunt, si vero dicunt dominum ipsorum noluisse stare promissis, relinqui hoc potest iudicio proborum, quali honore mortuum dominum suum, talia asserentes, afficiant.

Cogi itaque nos Jura nostra et pacis ac concordie effectum Armis asserere, Nisi cessauerint tales nobis et Imperio Regiminique nostro obstare, videre enim Nos ex istorum intentione et gestis, Regno Hungarie extremum periculum ac-

*) Eszéki és Verbóczi voltak. Verancsics Munkái VI. 116.

cersiri, ex quo et totam Rempublicam Christianam labefactari videamus, Quod rerum periti, exemplo multorum Regnorum, facile Judicare poterunt.

Intellexisse eciam Nos, prius ab aliquibus primoribus subditis olim Serenissimi Joannis Regis, varie ipsos Transylvanenses sollicitatos esse contra pacis et concordie articulos, Quod fieri non decebat, maxime ab his, qui nobis per literas suas obligati sunt, cum scirent illi, hoc sine notabili calamitate fieri non posse; ne itaque huiusmodi hominum suasionibus seduci sese paciantur, Agant viis et modis quibus melioribus scient et poterunt, pro eorum prudencia.

Intellexisse eciam Nos, quod proxime per Turcarum Nuncios ad dietam et conuentum sollicitati fuerint *), ut scilicet illis audienciam prestarent, Nos vero non intelligere, quid illi Nuncii adferre possent aliud, quam Regni periculum, nam siue ad obedienciam Turcae hortentur, siue id petant, ut recens Nato Joannis Regis filio obediatur, non est dubium, quin rem suam agant, ut Regno in tantis periculis constituto, sibi viam ad occupandum paret. Posse autem status Transsylvanię facile Judicare, quam periculosum sit puerile imperium non modo Regno ita lacero et diviso, sed etiam solido et pacato.

Quod si vero preferat Turca velle se Regnum vel partes eius alicui prefecto subdere, Cavere nihilominus sibi debent, vel solo exemplo Transalpinensi et aliorum complurium, ne in condicionem ita miserandam, ut est Transalpina, se precipitent, et judicent ipsimet, quod si vel tributii nomine, vel alia quacunque racione se illius Imperio subdiderint, difficillimum erit Regionem eam ita natura et Civitatibus Castrisque munitam ex illius manibus extricare. Idcirco per fidei christiane per patrię, uxorum, liberorum, tantidemque populi christiani et libertatis amorem eos ab hoc proposito dehortentur et retrahant.

Nec est, quod de salute sua et securo Regni Statu amplius dubitent, nam Majestas Cesarea frater noster charissimus, totis viribus in hoc iucumbit, ut cum Pontifice et Rege

*) A berethalmi gyűlésen 1540. sept. végén.

Gallorum ac Statibus Imperii, ut in defensionem non solum huius Regni, sed tocius Reipublicę Christianę expeditio suscipiatur et Regnum hoc in libertatem pristinam vendicetur. Habere Nos et nunc eas vires, ut illos et eciam omnes Regni partes asserere nobis et tueri posse, deo auxiliante, non dubitent.

Pręterea superioribus diebus Waywode ipsi miserant ad nos certum numerum gencium et tormentorum Bellicorum petentes, Nos quidem ea pręstare ac paratos fuisse quemadmodum et nunc paratos esse, Sed quum nullam eo tempore ab ipsis Waywodis et Regno securitatem habuissemus, prestari ea, que petebantur, dilata fuerunt, Quod boni consulant, Ubi tamen medio istorum Oratorum nostrorum de voluntate regni et Waywodarum certiores facti erimus, et numerum illum et si necessitas postulaverit, ampliorem eciam, una cum tormentis bellicis mittere nos paratos esse, ad quod ita expedita et instructa omnia per nos teneri, ut citra moram iter aggredi et in Transylvaniam intrare possint.

Habeant in hoc Oratores Intelligenciam mutuam cum Waywodis, quomodo de his loquendum sit et an publice vel ut consultius videbitur.

Poterunt eciam admoneri Nos eum habere pietatis respectum, quod Regni Hungarię vel partium eius gubernaculum nunquam suscepturi essemus, nisi dei auxilio et fratrum nostrorum viribus ita essemus suffulti, ut crederemus nos eciam tueri et conservare posse.

Agant imprimis cum Waywodis: declarantes nos illorum causa omnia facere paratos et habuisse eciam exercitum paratum ad illorum defensionem et liberacionem et ita nos credere, quod hoc intellecto Exercitus Joannis Regis de Transylvania properasset exire.

Exponant insuper Nos graciose respondisse pro illorum voto ad omnia que per Gherendy, Thomam Nádasy et Joannem Zalay proposuissent *).

Offerant et deinceps cumulatissimam gratiam nostram

*) A bécsi cs. k. államlevéltárban levő fogalmazványban itt még e szavak is olvashatók: «quod clarius dominus Nadasly testari poterit.»

Illis nunquam defuturam et Illorum consilio utantur in Dietis Indicendis et Alliciendis primoribus.

Nobiles admoneant in universum similiter et precipuos singillatim, ut patrie eorum Saluti et perpetue quieti consulentes: Ita rebus prospiciant: Ne perpetue seruitutis Jugum acceptent et vere Nobilitatis Nomine ac titulo se ipsos exuant et in condicionem Transalpinensem se suamque Nobilitatem et Regnum tam nobile precipitent, et Ne ex Transsylvania Transalpinam faciant.

Siculi eodem modo de memoria sue Nobilitatis admonendi erunt. Preterea usque summam flor. 5. aut 6. et eciam amplius millium, prout commoditatem vel Necessitatem exposcere videbunt, polliciantur, vel ut prioribus temporibus fuit transactum cum Francisco Lazar et Nicolao Kornÿs. Credimus cum tota Nacione Siculorum (prout nosse dicitur Joannes Lazar) posse transigi in quingentis vel minus. In hoc tamen eorum consilio utendum ducimur, qui rerum sunt gnari et in similibus exercitati.

Saxones item admonendi erunt, quod si Agros et Villas Turcae vel ab ipsis prefectus quisquunque fuerit, possideat, non posse vitari quin et Civitates Ingrediantur et ut gentis illius natura et mores sunt, timendum erit, ne pulsus prioribus possessoribus Civitates et municiones occupentur, huic enim rei et praemissis suis blandis et minis Turca viam struit et occasionem querit.

Declarent istis fauorem et gratiam Nostram singularem erga eos, pro tot et tantis serviciis et prioribus et que ab Illis expectamus.

Cibinienses singulariter admoneri poterunt de Immunitate ipsis oblata et in Vniuersum omnem spem eorum de Nobis prius conceptam et per Nos oblatam confirmet et roborant verbis quibus poterunt.

Cum singularibus personis agant pro condicione rerum et personarum, juxta consilium Waywodarum et aliorum quos ex animo fauere rebus nostris intellexerunt.

Ferdinandus mp.

Ad mandatum Sacrae Regiae Majestatis proprium
(P. H.) Ad. Carolus mpr.

*Kivül: Instructio ad Status Transylvanie pro Thoma de Nadasd
Ablegato. Sub L-ra A.*

(Acta Publ. 34/1.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban, egykorú fogalmazványa, mely azonban csak jelentéktelen variánsokkal bir, — a bécsi cs. kir. állam levéltárban.)

IX.

1540. oct. 16.

*Balassa Imre országh kapitány a kalotaszegi nemességet felhívja, hogy
a zsúki országgyűlés által kivetett zabot szolgáltatassák be.*

Emericus Balassa de Gyarmath Capitaneus generalis Regni Transsiluanensis etc. Vniuersis et singulis Egregy's Nobilibus ac vniuersitati Incolarum in districtu Kalothazek vbiuis conmorantibus presentes visuris Salutem et fauorem, constat vobis Juxta constitucionem Regnicolarum in Swk editorum (igy) iam ante id tempus hostiatim vel domatim singuli singulos unius cubuli auene inter cetera victualia ad vsum exercituum vel gencium administrari debuissetis, Quod vos hactenus neglexissetis in derogamen exercitus nostri, ac mandati; Quare vobis comittimus, et Nichilominus Auctoritate nostri Capitaneatus qua impresenciarum in hac parte fungimur, strictissime mandamus quatenus visis presentibus semota quauis omni occasione et procrastinacione aliquali hostiatim et domatim singuli vestri singulos duos cubulos Auene de medio vestri ordinare et administrari facere, et huc ad Monosthor portare et mittere modis omnibus debeatis, ex quo prius vos neglexistis vnum et vnum cubulum Auene ad vsum Bellicum soluere; Alioquin si secus facere attemptaueritis, non Nobis sed vestre negligencie Imputetis si aliquid mali vobis euenerit, Secus ne feceritis, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Colosmonostor Sabbato proximo post festum Colomanÿ Martiris Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo.

(P H)

(Eredetije papiroson a budai m. kir. kamarai levéltárban. (Acta Transilv. Fasc. VI. nro 13.).

X.

1540. oct. 26.

Maylath István meghívója a Nagy-S'nkre hirdetett országgyűlésre.

Prudentes et circumspectj dominj Amici nobis honorandi, Salutem et Nostram gratiam. Quia Serenissimus Romanorum Hungarie, Behemie etc. Rex Spectabilem et magnificos dominos Thomam de Nadasd comitem comitatus castriferrej ac tauernicorum Sue Maiestatis Magistrum, necnon Sigismundum Balassa ad hoc regnum in legacione misit, pro eo dominationes vestras et rogamus et admonemus, velint duos pociores fratres vestros, tales ad quos vestra secreciora confidere poteritis, ad feriam secundam (nov. 1) proximam ad Nagh Scenk, pro audianda intimata sue Maiestatis mittere, et felices cum hijs valete. In Nemethij feria quinta post Beatj Demetrij Martiris 1540.

Stephanus Maylad

Capitaneus Transylvanensis etc.

Külczim. Prudentibus ac Circumspectis domino Judicj et Juratis ciuibus ciuitatis Brassouiensis Amicis nobis honorandis.

(Eredetije Brassó városa levéltárában.)

XI.

1540. oct. 30.

Bebek Imre a brassaiakat meghívja Sze' enbe, hogy a kivályné izenetét halljassák meg, s felszólítja a sz. mártonnapi adó befizetésére.

Prudentes et Circumspecti domini et Amici obseruandissimi.

Salutem. Sacra Reginalis Maiestas et domina domina nostra Clementissima me ad dominationes Vestras Mittere dignata est, vt Cum dominacionibus Vestris de conseruacione et Salute istius Regni Tractare Consulereque deberem. Inhibuit tamen nuper Magnus dominus Maylad michi liberum ad dominationes Vestras accessum, proinde dominationes Ve-

stras Rogo, Nomineque prefate Serenissime domine Regine instantissime hortor, Velint sine omni ampliori dilacione Certos ex Fratibus suis Ad Cibinium plena informacione mittere, quo Ego quoque deo dante In omnem Rerum Euentum quam Citissime Ibo, Cum dominationibus Vestris Tractaturus, et omne nomine Sae Maiestatis declaraturus. Ceteris quoniam instantissimis Necessitatibus Maiestatem Suam Serenissimam Vrgem, Rogo dominaciones Vestras, Veliit per eosdum fratres suos Taxam sancti Martini Cibinium plenarie Mittere, ut sua Maiestas et debitam fidem et obedientiam dominacionum Vestrarum Intelligere experiri que et Eisdem gratiam Suam Cumulatissime exhibere valeat atque possit. Valere dominaciones Vestras Cupio ex Almas 30. octobris 1540.

Amicus et Frater dominationum Vestrarum

Emericus Bebek,
de Pelsewcz etc.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Judici et Juratis Civibus Ciuitatis Brassouiensis etc. Amicis obseruandissimis.

(Eredetije a brassói városi levéltárban).

XII.

1540. nov. 17.

Erdélyi főurak levele Mayláthhoz, melyben őt a Balassa által tartott fehérévári országgyűlésről értesítik.

Spectabilis ac Magnifice domine, domine nobis gratiosissime.

Post Servitiorum nostrorum commendacionem. Cum a vestra Spectabili a magnifica dominacione venissemus usque ad Szentagotta, convenimus cum fratre et Amico Nostro domino Georgio Knol, qui hesterna vesperÿ redÿt ex Cibinio, qui eciam constitutus fuit cum camerario Wÿzaknensi Georgio Hamwaj, qui retulit ei, quod Balassa congregacionem fecisset Albe ad feriam terciam preteritam, jbidem dixit adesso Fran-

iscum Horwat ac Bornemissam; ceterum unus concivis juratus Szassebessiensis, retulit ei quod Bornemissa exivisset ex civitate Szassebes, si Balassa non animasset eum. Ille etiam dixit, quod ex consilio Balasse iterum renovasset Bolyam cum pixidariis XII.

Sex consules jurati constituti sunt cum amico nostro prefato Cibinium, qui omnino dixerunt se itta conclusisse quod non deficient a nobilibus ac siculis usque ad mortem, ac Regem Ferdinandum optant.

Hec Vestre Spectabili ac magnifice dominationi prefatus amicus noster scripsisset si non advenissemus. Demum vestram spectabilem ac magnificam dominationem quam felicissime valere optamus. Datum ex oppido Szentagotha feria quarta ante Elisabet. Anno domini 1540.

Ejusdem vestre spectabilis ac magnifice dominationis

Servitores

Gerendj, Apafy, Kalnaÿ
Nÿwthodij.

Külczim; Spectabili ac magnifico domino Stephano Maylat Capitaneo Generali Regni Transsilvaniensis domino nobis graciousissimo.

(Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban : Acta publica fasc. 40. nro 87.)

XIII.

1540. Decembar.

Ferdinánd izenete az erdélyieknek Harinay Farkas által.

Responsio Sacre Romanorum, Hungarie, Bohemie etc. Regie Majestatis ad Dominos Transsylvanenses per Egregium Wolfgangum Farkas de Harÿnna.

Imprimis salutem dicat et gratiam nomine Maiestatis Regie, dominis, qui miserunt cum et in universum si ipsis visum fuerit omnibus.

Maiestas Regia ab ipsis animo gracioso accipit, quod ad suam Maiestatem in re tanti ponderis miserint et perpetua sua gratia referet, quod requisierint voluntatem Eiusdem et deliberacionem in tanto casu, nec sine scitu et deliberatione

suę Maiestatis in hoc negotio respondere voluerint nuncio Turcę.

Maiestas sua intellegit legacionem et nuncium Turcarum Imperatoris et videt animum illius eundem esse, qui semper fuit, ut Regnum in plures partes dividat, quo facilius eo potiri possit. Maiestas autem Regia, Dominus noster clementissimus eo ab inicio omnem operam intendit, et nunc id agit, ut dispersa et diuisa in unum colligere possit, ne iuxta Salvatoris verbum in diuisione ista regnum desolari et perire contingeret.

Non videtur Maiestati suę, quod in aliqua parte applaudendum sit huic nuncio Turcę, ubi eos, et omnes regni incolas mancipia appellat, licet eciam si blandius et delectabilius quid dixisset, eo tamen tendit, ut instar aliorum, qui vera ipsius sunt mancipia, ipsis quoque pro animi sui libidine in rem suam abuti posset.

Nec illud suę Maiestati placet, quod ad ulcionem tendere se in Serenissimum Joanem regem bone recordationis pre se ferat, si diucius vixisset, per hoc enim palam facit in omnibus et amicis et subditis suis: se semper inventurum quod reprehendat et quod cum eorum ruina ulciscatur, unde discere et sibi cauere scient, quicumque ipsius amicitiam et subiectionem querunt, quum constet, interrumpendi amicitiam et foedera nunquam defuturam Turcę occasionem, ubi volet.

Quod item nominatim a se ipso, ex fratribus quidem eorum nulla electionis prerogativa ipsis concessa, principem proponit et eligit. In hoc maius quid derogasse eorum libertati vident, quam hactenus Moldavis vel Transalpinis esset derogatum. Illis etenim ex sanguine suorum principum in locum demortui eligere Waýwodas hactenus liberum fuit.

Maiestas sua ita semper persuasum de domino Maýlato habuit et habet, ut pro libertate patrie mortem quantumvis atrocem perferre esset propncior, quam sub nomine suo eterne seruituti patriam tam nobilem in Regni et tocius Christianitatis detrimentum et periculum addicere, cui rei clarissimis rebus gestis testimonium dedit, ubi pro patria omnibus fortune casibus vel cum vite periculo sese obiectare nunquam dubitaverit, cuius sententię eum esse eciamnum Maiestas sua cer-

tissime credit, quod et ex verbis eiusdem nunc intellexit, licet id Maiestati sue nunciare necesse non erat, cum facta sua omnia optima et Regno salutaria Maiestati sue esse constet.

Tributum quidem et alia onera quod taceat Imperator Turcarum, mirum non est, cum sciat, quod qui se ipsi dedunt imperata omnia eciam intolerabilia libere et ingenue nutis facere et subire cogantur.

Videtur item Maiestati sue, quod electio aut propositio ista principis, si quis bene introspexerit, non est adeo commoda et utilis, uti blande proponitur. Nam putat sua Maiestas proventus Regios Turcam sibi et suo fisco applicaturum et eos non futuros immunes eciam belli in christianos gerendi, et in omnes partes uti ipsi visum fuerit et suis facultatibus, hæc omnia tolerare cogentur, et principem sibi datum cum sua tota curia nutrire et ad honorem omnem conservare, sicque se omni libertate exuere et pro nomine nobilium et liberorum (quibus principes et reges obligati ad libertatis consuetam formulam et omnem defensionem sanctissimo jurejurando adstricti esse solent) pro hoc inquam mancipiorum nomina et servitutem commutare non videtur prudentis esse consilii.

Nec credere et persuadere sibi debent, Civitatum claustra aut alias municiones in manibus suis relictum iri, sed eorum manibus erepta, in eorum perpetuam oppressionem et servitutis jugum uertentur omnia.

Non Maýlathum (quem Maiestas sua certissimo iudicio patrie et eius libertatis amantissimum iudicat) non alium quempiam ita vecordem putat, qui principatum hunc a Turca oblatum, amplecti aut tenere vel in illum aspirare vellet, si vel naturę humane legem observare cogitent, debent enim homines perpendere, quid ipsi sint, in id eciam suos liberos promovere.

Quod si cuiquam principatus a Turca detur, ad vite tantum spacium datur, vita autem principum sub Turca constitutorum brevis esse solet et ad arbitrium ipsius tantum. Nam liberorum maxime tenerę etatis nulla apud Turcam ratio habetur, et hoc esset certa pro incertis relinquere, nec putat hominem synceriter pium et christianum, qui ob suum commodum tot amicos, fratres, et alios omnes ingenuos, nobi-

les et liberos, patriam denique ipsam in servitute perpetuam ob suam ad breve tempus duraturam eminentiam precipitare vellet.

Juramentum Thurcarum quale sit, vel periculo Regni huius discere potuerunt, ad occasionem quippe augendi res suas observare solent et cum visum fuerit, mille causis inuentis interrumpere consueverunt.

Nec est, quod sperent, posse se aliquando Jugum Turcarum excutere posse, si semel illi se subdederint, nulli enim hoc pro voto cessit, nec cedit cuiquam, nisi imperio illius penitus destructo. Mordicus enim tenet, quos semel ceperit.

Et his et infinitis aliis causis Maiestas sua et eius consilium accedere nullo modo potest ad primam partem propositionis eorum, uti scilicet concordie cum Turca ineunde consentiret, aut eam ullomodo probaret.

Quod ad secundam partem, defensionem scilicet a Maiestate sua speratam attinet, jam Maiestas sua per Dominos Nadasdy, Sigismundum Balassa et alios suos Oratores missos, gratiose respondit, et non eum tantum numerum, quem petunt, sed et maiorem prestare parata est. Verum ad ipsorum iudicium remittit, si in presidium mittere milites potest, nisi prius certa et segura sit Maiestas sua de his, ad quos mittere debet. Nam preter alia et milites ipsi volunt scire conditionem eorum, ad quos vadant et quorum fidei committantur.

Optavit itaque Maiestas sua per Oratores suos, ut Maiestatem suam assecurant domini Waywode et omnes Regni Nationes, paratamque se obtulit et nunc offert, cum certissimo effectu, toto illo numero petito, et maiori etiam, prout tempus et Regni necessitas exigit, exercitum missurum. Itaque uti primum Maiestatem suam de fide et fidelitate eorum securam et certam fecerint, e vestigio Gentes cum bombardis et ingeniis omnibus expedire parata est, et quo citius Maiestatem suam de his assecraverint, eo citius gentes petite expedientur et in medium eorum ad omnem necessitatem attingent, quibus se pro hac hÿemis conditione toto defendere poterunt et castra apud fratrem Georgium et eius complices existencia expugnare.

Nunc Maiestas Regia totis viribus incubuit, uti Budam sedem Regiam et quasi Regni caput recuperare possit, vel bello vel pacato modo, et in utrunque modum habet Maiestas sua bonam provisionem, bello enim instat et urget et si pacato modo illi quorum interest responderint Maiestati suę ac Budam et reliquas municiones, quas habent (uti spem bonam dant) restituerint, et si de hoc inter Maiestatem suam et illos conuenerint, Maiestas sua ante omnia optabit liberari castra et municiones in Transsiluania existentes.

Si vero bello rem transigere coetur, nihil est, quod Maiestatem suam in missione gentium et bombardarum remoretur, sed intellecta et accepta ab eis certa securitate de fide et fidelitate, gentes in Transsiluaniam cum tormentis bellicis et aliis necessitatibus expeditionis promptas et paratas tenet subitoque expedit.

Ad defensionem autem eius partis Regni in hanc hęcem ita iam nunc providebit Maiestas sua, ut nec Moldavi nec Transalpini neque vicini turcę formidini aut periculo esse possint.

Ad futura vero tempora ut et partes illę Regni Transsiluanę et alia libera sint et segura a Turcis et aliis in pristinumque statum et nitorem restitui possent, Maiestas sua Sacratissima cum Excellentissima et Sacratissima Caesarea Maiestate ac aliis principibus Christianis providere decrevit, dei cum auxilio, ut pro certo speret, Regnum hoc unversamque Christianitatem ulteriori sollicitudine cuiusuis periculi liberatum iri et in hunc finem Sacratissima Caesarea Maiestas Dietam Imperialem ad Ratisbonam ciuitatem Imperialem, Regno Hungarię propinquam indixit, ubi unanimi voto et consilio defensione inprimis huius Regni ita misere afflicti consuletur et providebitur.

Quum itaque videant, nulla in parte securam cum Turca amicitiam vel subieccionem et in Regni unione non parvam salutis spem repositam esse, fidem vero et omnem oblacionem Turcę ac mutacionem in alium quam hactenus fuerit statum periculosissimis peruculis plenam esse, ac Maiestatem suam cum Sacratissima Caesarea Maiestate et omnibus principibus ad eorum Regni que totius ab omni periculo vindicandi salutem totis viribus iucumbere decrevisse, Maiestas sua eos hortatur

et monet, ut ipsi sint primi, qui se constantes esse demonstrant, contra omnes minas Turcarum et exemplo suo sint primi, qui se constantes esse demonstrant, contra omnes minas turcarum et exemplo suo primi sint aliisque preeant ad uniendum et non scindendum Regnum in tot divisiones principatum, imitenturque maiores suos, qui acerbissima queque et mortis omne genus perpeti maluerunt, quam turpi huic seruituti illius Tyranni sese subiecere, licet sepius blandiori appellacione et promissis quibusquam invitati fuerint.

Más kézzel: Responsum Ferdinandi ad Transsylvanos.

(Egykorú másolat a m. k. kamarai levéltárban, hol ugyanez okirat egy másik példánya is őriztetik).

XIV.

1541. jan. 14.

A zombori táborba gyűlt erdélyi nemesek Tordára jan. 22-re a brassaiakat országgyűlésre hívják meg.

Ladislaus, Nicolaus, Caspar ac Stephanus Banffy de Lossoncz, Wolfgangus Berseny, Michael Kesserw . . . emus More, prouisor curie regiae majestatis domini Transsilvaniensis unacum capitulo Albensi . . . gnis Ladislaus ac Wolfgangus Appaffy, Petrus et Joannes Kemeny, Andreas . . . enpalý, Joannes Gywlaý, Lazarus et Nicolaus Jankaffy, Joannes Waas, Nicolaus Walkay, Franciscus, castellanus castris Huhnýadiensis unacum comitatu eodem, Michael, Emericus et Simon Kabos, Ladislaus Makray, Dominicus Gereffy, Ladislaus Kozarvarý, Nicolaus Ombozy, Albertus Mihalýffy ceterisque domini nobiles hic nobiscum existentes vobis universis et singulis prudentibus et circumspectis dominis, judici ac juratis ceterisque ciuibus ciuitatis Brasso salutem et mutui amoris incrementum. Intellexisse potuerunt dominacione vestre, quanta pericula in capitibus, bonis hereditarijs ac alijs rebus mobilibus ipsa nobilitas vna nobiscum perpressa sit ab illis siquidem, qui jure jurando sese ad regni et omnium nostrum defensionem obligauerant, vt paucis enumeremus, domorum inuasiones,

nobilium et eorundem rerum depredaciones, miserorum colorum indifferenter misere ac enormiter interfecciones, bonorum nostrorum incineraciones, matronarum, viduarum, ac virginum defloraciones ac salva reuerentia actu venereo occisiones, ecclesiarum parochialium depredaciones, divini corporis de vasis argenteis eiecciones et sine reuerentia illis abusiones, que non saltem a christianis verum et a paganis et hernicis (*sic, tán* : hereticis) inaudita esse credimus, et hijs multa similia perpetravimus. Viso igitur vltimo nostro malo et periculo, neminem post deum auxilium habentes, vltima nostra miseria cum Balthasaro Bornemijza et ceteris gentibus relicte regine mutuam intelligentiam habere compulit, quousque cum vestris dominacionibus mutuam intelligentiam habere possemus, nichilominus castella omnibus nobis rocuia distrahere et solo equare decrevimus. Admonemus igitur d. vestras, rogamus et obtestamur, dei reuerentiam inprimis pre oculis habentes, quatenus dom. vestre ad dominicum diem statim post festum Fabianj et Sebastianj martirum *) capitales personas e medio vestri cum pleno mandato ad oppidum Thorda mittere velint, cum quibus pariter uti cum fratribus nostris de regni conservacione loqui, tractare et definire valeamus, nam certas esse arbitramur dom. vestras de Turcico exercitu unacum Wayda Transalpinensi huc Transsylvaniam ingressuro, qui huic regno et omnibus nobis multa pericula inferre possunt. De hijs et alijs omnibus regni negocijs pari concordia et mutua intelligentia cum vestris do. . . . erit. Rogamus iterum in quantum salus patrie eisdem chara faciant. Ittidem dominis siculis fratribus nostris scribendum si vero dom. vestre non miserint et aliquid sinistri, quod deus contigerit, non nobis sed dom. vestris culpa ascribendum Datum ex castris sub Sombor existentibus feria sexta post festum beati Pauli primi heremite anno domini 1541.

Kivül Brassó.

(Eredeti je Brassó sz. k. város levéltárában.)

Jan. 22.

XV.

1541. jan. 25.

Az erdélyi nemesek meglívó levele a szebeniekhez, hogy jöjjenek tüstént oda Tordára országgyűlés tartása végett.

Prudentes et circumspecti domini fratres et Amici nobis charissimi, Salutem et nostri commendacionem, dominacionibus vestris nunciaveramus manifestaveramusque per literas nostris (sic!) qualia pericula et depredaciones domorumque nostrorum Inuasiones, ac Interfecciones hominum, per istum depredatorem nostrum videlicet Emericum Balassa, Inter nos perpetravit debachatus est que, quod quum cum dominacionibus vestris simul erimus apperte, manifestiusque Intelligetis, igitur visum erat nobis vnanimiter vt propter ista et eciam propter aduentum Thurcarum quod procerto Intelligimus, dictam istam celebrare sed tum dominus Maylad minime fieri concessit, Nunc autem legauimus Ex Fratribus nostris pocioribus quatuor personas, ad eundem ut, se converteret ad id quod melius esset patrie nostre, et dietam vnanimiter celebrare permetteret, Rogamus igitur vestras dominaciones vt ob respectum dei omnipotentis et eciam Salutem patrie nostre, dominaciones vestre velint sese preparare ad hec que salutem patrie nostre respicerent, non conspicientes aliquem eciam capitaneos nostros In perniciem patrie nostre, sed illud quod ad salutem nostram pertinet et dominaciones vestre mittant vel veniant pleno cum mandato ad nos ad diem dominicum proxime venturum et omnia que bona sunt in conservacionem nostram nobiscum tractantes, ceterum est quod dom. vestras bene valere cupimus, datum Thordee feria Tercia in festo diui Pauli apostoli Anno domini 1541.

Wolfgangus de Bethlen, ladislaus et
Gaspar Banffij, ceterique et Tota
Comunitas nobilium, fratres vestri etc.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis dominis Judici Juratisque Civibus Cibiniensibus dominis et fratribus nostris obseruandis.

(Eredetije, mely mérték-vizjeggyel ellátott papirra van írva, s zöld viaszokkal volt lepecsételve, melyen a czímer kivehetetlen, — a zász nemz. levéltárban Coll. post. anni 1541. nro 385.)

XVI.

1541. febr. 12.

A tordai országgyűlésen Maylád ée Bornemizza közt létrejött béke feltételei:

1541 Sabbato ante Diem Valentini facti sunt Articuli pacis in oppido Thordensi Inter Spectabilem ac Magnificum Dominum Stephanum Maylad Capitaneum Transyluaniensem Dominosque Regnicolas trium nacionum Regni Transyluaniensis et Magnificum Dominum Baltasar Bornemyza Capitaneum Reginalis Maiestatis ac Franciscum Horváth, Michaelem Horváth, Petrum Literatum ac Joannem Zalancy praefectos Castrorum Baluanos utriusque, Diod, Deva et Kikelwar in eodem regno Transyluaniensi existentium, qui et suis et aliorum Castellanorum Seruitorumque Reginalis Maiestatis nominibus promiserunt se inuolabiliter seruaturos subscriptos articulos induciarum sub fide, honore, humanitate, usque ad Reditum dominorum Nunciorum mittendorum ad Reginalem Maiestatem et usque ad Dietam, que mox post reditum nunciorum per dominum capitaneum Maylad indici debet.

Primus vt Camere salium in oppidis thordensi et desiensi Maneant et sint in Manibus Spectabilis et Magnifici domini Maylad hominumque ab ipso deputandorum.

Camere vero in oppidis Vizakna et Zek in manibus Magnifici domini Baltazar Bornemyza maneant hominumque ab ipso deputandorum.

Camera autem in oppido Kolos sit in manibus et proprietate predictorum dominorum Stephani Maylad ac Baltazar Bornemyza, ita ut dimidia pars et iusta pars proventuum eiusdem camere penes vnum quemque permanent.

Secundus articulus: Si interim, donec nunciij redierint a reginali Maiestate, aliqua subsidia imponerentur in hoc regno, tunc subsidia tocius Communitatis Huniadensis et earum possessionum in Comitatu albensi in quibus taxa denariorum quinquaginta, estate preterita imposita, ipse dominus Bro-

nemyza perceptit, possit Idem dominus Bornemyza libere percipere.

Ceterum contigit in aliquibus possessionibus Comitatus albensis prefata taxa tam ab hominibus Stephani Maylad, quam ab hominibus domini Bornemyza exigere, Jam deinceps huiusmodi possessores, qui bis soluerent taxam, Non soluant amplius nisi semel: et taxam semel exactam equaliter diuidant inter se Magnificus dominus Maylad ac Bornemisza.

Subsidia ad possessionem pertinentem ad ciuitatem Zazsebes: item Zazvaros et Zerdahel ac Castrorum Deva, Diod, Leta, Almas, vtraque Balvanijos, Chicho, kikelwar, Boija et Zenthivan idem dominus Bornemisza et prefecti castrorum locorumque ibidem agencium percipiant, absque illis bonis ex pertinencia Zenthiván, Que dominus Franciscus possidet.

Subsidia uero omnia alia omnium Comitatum intra ambitum huius regni transyluaniensis existencium, eciam a dominis siculis et saxonibus libere et sine aliquo impedimento percipiat magnificus dominus Stephanus Maylad capitaneus.

Subsidia autem possessionum pertinencium ad castrum Gwrgen et Birsagia, si que fuerint, usque ad reditum Nunciatorum et dietam mox sequentem, equaliter inter se diuidant et percipiant castellani Castri Gwrgen veteris et castelli ibidem Nouiter erecti, nulla alia iurisdicione habente a castellano castri ueteris Gwrgen.

Ipsae autem magnificus dominus Maylad dabit Castellano Castri ueteris Gwrgen usque ad reditum nunciorum et diete sequentis mox celebrande, qualibet ebdomada unam vas vini, pecudem unum mactabilem, sex currus lignorum, et tantum aque quantum sufficiens et necessarium erit.

Denique castellanus Castri Gwrgen possit reducere et exportare triticum ad uendendum pro vsu et Sustentacione familie ac victu necessario seruitorum ibidem in castro agencium.

Dominus Franciscus Kendj det ad castrum Vech victualia sicuti prius in Nemeti *) concludem fuit: fenum quoque.

*) T. i. Szamos-Ujvár.

Si uero opus fuerit tantum addat feni, quantum unus homo in fasciculo uno portare poterit.

Dominus Franciscus Horvath remisit libere possidendos domino Francisco Kendj possessiones Gewch, Vasad, Zilwas Zentegyed possessiones vero Dengeleg, Hesdad, Moch, Noway et Marokhaza ad Zentivan occupatas gubernet Franciscus Horvath, a quibus preter censum ordinarium nihil exigit.

Si magnificus dominus Balassa contra regnum intrare vellet, extunc seruitores Reginalis Maiestatis de castris auxilium ferant ad requisitionem tamen dominj Maylad Capitanei, ad quod se obligarunt seseque promiserunt.

Item captiui omnes, nobiles et Ignobiles in proprietate magnificij dominj Maylad Capitanej Transyluaniensis et in castello Twis: ac magnifici Bornemyza Capitanei Reginalis Maiestatis ceterorumque dominorum castellanorum in castris Reginalis Maiestatis agencium et existencium mox liberi sint et libere dimittantur quocunque ire voluerint.

Item omnes homines cuiuscunque status et condicionis sint et castellani seruitoresque cuncti Reginalis Maiestatis in hoc Regno Transyluaniensi libere ire possint et redire quocunque voluerint.

Item omnia bona occupata dominorum nobilium tam a magnifico domino Maylad, quam a seruitoribus reginalis Maiestatis remittantur.

Item bona possessionaria dominj Nicolai Thomory remaneant apud illos, qui ea nunc possident: ipse autem Nicolaus Thomory libere possit absque impedimento habitare in domo sua Thordensi.

Item castra, castella vel fortalicia aut aliqua loca alia, ubi fortalicia aliqua erigi possent, nullo prorsus, dolo, fraude et furto diripient vel erigant.

Item salium omnium via ex utraque parte patefacta et libera fiat.

Adque ad predicta omnia obligauerunt sese memorati dominj seruanda inuolabiliter sub fide ipsorum christiana et honore ac humanitate, item si aliquod contra has inducias ab aliqua parte aten . . . fuerit extunc ab utraque parte, jure mediante reuideant et secundum modum delinquencium pena in-

fligatur. In testimonium quoque predictorum omnium predicti dominij sua sigilla presentibus impresserunt.

(Egykorú példány Brassó városa levéltárában, Fronius gyűjtemény I-ső kötet).

XVII.

1541. máj. 17.

Mayláth meglivója a Nagy-Selykre hirdetett országgyűlésre.

Prudentes et circumspecti Amici nobis honorandi, Salutem et nostri commendacionem. Noueritis quod nos vnacum domino Reuerendissimo Joanne Statileo Episcopo Transyluaniensi, atque eciam alijs dominis pocioribus nobiles Regni huius Transyluanie vna constituti, de Regni pacifica conseruacione loqueremus et tractaremus, vnam parcialem congregationem ad feriam terciam proxime venturam in possessione Nagselk duximus vnanimiter indicendam. Requirimus igitur vos et nichilominus vobis Authoritate nostra qua fungimur firmiter committimus, quatenus Acceptis presentibus, duos fratres vestros pociores ac seniores ad predictam congregationem pretitulatam huc ad nos mittere debeatis et teneamini, cum quibus valeamus loqui et tractare de futura pace et regni huius pacifica conseruacione. Secus ne feceritis. Valere vos optamus. Ex ciuitate Meggesiensi feria tertia proxima post festum Beate Sophie vidue Anno Dominij Millessimo Quingentesimo Quadragesimo primo.

Stephanus Maylath capitaneus
Regni Transyluanie Generalis etc.

Külezim. Prudentibus Et circumspectis Judici, Ceteris Eciam Juratis ciuibus et Consulibus Ciuitatis Brassouiensis, Amicis nobis Honorandis.

(Eredetije Brassó városa levéltárában).

XVIII.

1541. jun. 8.

A királyné és Mayláth párthivei között kötött félérvári béke.

In nomine sanctae et individuae trinitatis, patris et filii et spiritus sancti, amen. Cum superioribus diebus in Naghselk convenissent Transsilvaniae trium nationum repraesentantes . . .*) regnum Transsilvaniae et decretum fuisset, nemine contradicente, quod quamprimum exercitus alemanorum qui obsedit Budam **) discesserit et ille discessus pro certo fuerit approbatus. Tunc statim ex voluntate utriusque partis debeat convenire totum regnum : id est domini nobiles, Siculi et Saxones debeant eligi nuncii et oratores ex potioribus regni Thor-dae, in quo conventu proficiscantur et praestent obedientiam filio serenissimi quondam domini Joannis regis tanquam domino et regi ipsorum et debeant tractare et concordare cum dominis praelatis et baronibus ac nobilibus regni Hungariae, qui sequuntur factionem ipsius infantis, de statu regis et regni sicut melius videbitur. Et ut ista res meliori modo fieri possit in praedicto conventu de Naghselk destinati sunt commissarii et nuntii reverendissimus ac magnificentissimus egregii domini Johannes Statilius episcopus Transsilvanus ac Regni Hungariae consiliarius ac (Regni Hungariae Consiliarius) Franciscus de Kend, Wolfgangus de Bethlehem, Martinus Andreas et Nicolaus Zabo iudex civitatis megyensis, qui plena potestate debeant tractare et concludere cum dominis Balthasare Bornemissa capitaneo reginalis Majestatis, Michaele Horváth castellano castris Diod, Francisco Horváth castellano et praefecto castrorum Wywar et Wecz, Paulo Bank castellano similiter castris Wywar, Joanne Zalanczy castellano castris Kekelle Wywar, Petro Literato castellano castris Deva, Joanne Keczy castellano castris Geragyn (*Görgény*), Paulo Zerdahely castellano castris Almas et Christophoro Nagi castellano castris Czihl (*Csicsi*) cacterisque

*) A kormányzéké példányban : perpraesentes universum.

**) Május 3-án érkezett Buda alá.

omnibus servitoribus reginalis majestatis, de modo via et ordine, ne interim regnum veniat in desolationem, unde cum praefatus dominus reverendissimus episcopus Transsilvaniensis cum ceteris collegis suis dominis Francisco de Kend, Wolfgango de Bethlem, Martino Andrea et Nicolao Zabo Megyensi, nomine totius regni, alia vero ex parte praefati domini Balthasar Bornemissa, Michael Horwath in Diod, Johannes Zalanczy in Kikellewar et Petrus literatus in Deva castellani, nomine suo et aliorum omnium servitorum reginalis majestatis convenissent Albae Juliae et per aliquot dies consultassent et tractassent de statu publico devenerunt ad hanc concordiam :

Primum quod praefatus dominus reverendissimus Transilvaniensis cum praedictis suis collegis iterum ratificaverunt illam deliberationem regni de mittendis oratoribus modo quo supra.

Item quod de proventibus pertinentibus ad coronam et ad regem, regnum Transsilvaniae decrevit reddere rationem regi futuro.

Item quod spectabilis et magnificus dominus Stephanus Mayladt regni Transsilvaniae capitaneus, pro quiete et tranquillitate regni, obtulit omnem operam suam quam potest praestare, ergo castella Gewrgyn et Weecz debeant mox sine dilatione demoliri et destrui, ita tamen quod dominus Joannes Keczy sit solutus de illa obsidione et percipiat et possideat medietatem possessionum et pertinentiarum spectantium ad ipsum castrum Gewrgyn, aliam autem medietatem et proventum pertinentiarum percipiat officialis ille, quem ad hoc constituerit dominus Mayladt, quem officialem dominus Johannes Keczy debeat asscurare literis et fide sua, quod nullum damnum aut injuriam patietur; ea tamen conditione, quod regnum teneatur tantum subsidii cum tempore praestare ipsi domino Joanni Keczi, quantum officialis domini Mayladt perceperit ex medietate proventuum pertinentiarum castri Gewrgyn.

Praeterea dominus Franciscus de Kend libere possideat castellum quod erexit in Felfalw in clauastro cum omnibus illis bonis, quae hucusque possedit ex vi articulorum Torden-

sium, ita tamen quod juxta articulos debeat dare illud subsidium ad castrum Weecz sicut in ipsis articulis continetur.

Item Quod ex castellis Desiensi et Thordensi mox educantur servitores domini Maylath et ipsa loca dimittantur ad manus colonorum, proventus autem Dees, Torda, Kolos, Zeek, Wyzakna ita sint et maneant sub illa conditione sicut in conventu Tordensi deliberatum fuit.

Item Quod de monasterio Monosthor dominus reverendissimus cum coeteris suis dominis collegis praefatis accepit hanc rem in se, ut bono modo possit de ea re concordari in futura diaeta.

Item Quod bona domini Francisci Kewressy pertinentia ad castellum Bolia, nunc occupata debeant remitti et relaxari possidenda per officiales ipsius domini Francisci Kewrewssy si quid officiales *).

Item Quod Thomas Mihalfy non debeat impediri per dominum Maylath vel dominos regnicolas in persona vel rebus et bonis suis, ita tamen ut in futura diaeta negotium ipsius Tomae Myhally si fieri poterit, per concordiam componatur, sin autem illud fieri non poterit electi judices regni revideant illam causam cum omni onere et potestate **).

Item Quod bona quondam Nicolai Thomorij occupata sunt ex voluntate regni, praefati nuncii et commissarii laborabunt et dabunt operam, ut ex voluntate regni illa bona remittantur et restituantur haeredibus praefati quondam Nicolai Thomory, quantum autem attinet ad possessionem Feyrd de illo fiat jus, quia in illo nobiles de Bathor agent causam suam.

Item Quod in omnibus comitatibus, civitatibus, oppidis et caeteris possessionibus ac villis universisque castrorum pertinentiis quas hucusque possederunt, et habuerunt servitores reginalis majestatis, habeant etiam nunc et (possideant,

*) Egy sor üres. Kimaradtak a köv. szavak: »si quid autem per officiales interim occupatum est, et ipse quoque teneatur restituere illis, a quibus ademerunt.

**) A fennebb kimaradt szavak ide voltak igtatva.

nulli tamen nobilium aut alterius cujusvis*) gradus ac conditionis homini molestiam et injuriam, inferendo neque dominus Maylath in illis**) eos vel eorum jurisdictionem impediat.

Item Quod de violatione et non observatione articulorum Thordae institutorum et per quosque violatorum processus juris et justitiae complementum per judices ex utraque parte electos Thordae (jun. 27.) in dominica post festum beati Joannis baptistae celebretur et administretur et illud quod fuerit deliberatum statim executioni demandetur.

Item Quicumque vel judex, vel procurator, vel testis, vel pars ad agendas causas jus et iudicium voluerit (libere) possit et valeat Thordam ad dominicum diem proximum post festum beati Joannis Baptistae venire et ibidem stare, morari et inde ad propria redire sub fide publica.

Item Statutum est, quod si aliquis ausu temerario in parte vel in toto non observaret ea quae nunc deliberata sunt, tunc et eo casu utraque pars teneatur omnibus viribus insurgere contra illum, sed ille prius jure vincatur.

Item Camera de Zenmarton prope Gewrgyn ***) maneat in manu ipsius domini Francisci de Kend.

Item. Quod si quis denuo erigeret, occuparet, subtraheret aut quomodocunque muniret aliquod fortalitium aut castellum, vel occuparet aliquo modo, illa castella ex quibus nunc praesidia extrahentur et gentes contra talem tanquam regium proditorem et publici boni turbatorem omnes, et si necesse fuerit totum regnum insurgere debeat et talem hominem punire.

Item. Quod isti articuli debeant observari per omnes status et ordines et ipsosmet qui ista statuerunt et per illos, qui quomodocunque et qualitercunque ad ipsos spectant et pertinent, sub illo onere et poena, quae expressa est in conventu Thordensi, id est, amissione fidei, honoris et humanitatis.

Item. Quod mercatores, institores et omne genus hominum possint libere vagari, ambulare quaestum facere et

*) Ezen nehány szó a főkörmányszéki példányból van véve.

**) A körmányszéki példányban : rebus.

***) T. i. Görgény-Sóakna Tordamegyében.

alia negotia tractare sine ullo impedimento alicujus personae.

Item. Quod occupationes bonorum possessionariorum¹ occupatorum post concordiam Thordensem restituantur per utramque partem, oppidum autem Bu(za) in isto statu quo nunc est usque ad diaetam futuram maneat.

Haec autem acta et conclusa sunt ut supra Albae Juliae quarta feria infra octavas penthecostes. Anno domini Millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

Jegyzet. Az erdélyi volt kir. főkörmányszéki levéltárban a Supplementum ad Articulos Diaetales című gyűjteményben van e végzéseknék egy 1798-ban vett, de nagyon hibás másolata, mely állítólag a m. kir. kamarai számvévőség birtokában volt eredeti példányról vétetett.

(Egykorú példányban, papírra írva, melynek vízjegye a földteke s a feltett kereszt, a szász nemzeti egyetem birtokában a nem regisztráltak közt.)

XIX.

1541. jul. 6.

Mayláth István meghívó levele a szebeniekhez a Küküllővárbán július 8-án tartandó országgyűlésre.

Prudentes et circumspecti Domini et Amici no . . . Salutem et nostri Commendacionem, visum est Reuerendissimo domino Joanni Statilio Episcopo Transsiluaniensi et Regni hungarie Consiliario, Vnacum Ceteris dominis Regnicolis, prout nobis quoque videtur, ut pro Euitanda Rabie hostium Regni, ad feriam sextam proxime venturam in oppido Kykellewar, una dieta seu congregatio Jndiceretur, atque celebraretur. Requirimus igitur vos et Nililominus vobis harum serie firmiter committimus, Quatinus statim Acceptis presentibus ad predictam feriam sextam ad Kykellewar, si vero predictus dominus Reuerendissimus propter aduersam valetudinem suam loco in predicto constitui non possit, extunc ubicumque dominationem suam Reverendissimam constitutam esse Intelligeretis, illuc convenire debeatis et teneamini pro deliberandis et concludendis hys, que ad Bonum conservacionemque Regni pertine-

bunt, Secus ne feceritis. datum Ex castro nostro Fogaras feria quarta proxima post festum visitacionis Marie Anno 1541.

Stephanus Maylad Capitaneus, Regni Transsilvaniensis generalis etc.

Külczim : Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro civium Judicibus Juratisque consulibus Civitat. Cibiniensis Amicis nobis dilectis.

(Eredetije, mely mérték-vizjeggyel ellátott papirra van írva s ma már kivehetetlen veres pecséttel volt lepecsételve, a százsz nemzeti levéltárban : Collect. Post. Anni 1541. nr. 378.).

XX.

1541. nov. 15

Izabella királyné decz. 26-ra Megyesre országgyűlést hirdet, melyen rendeleteit a kincstartó fogja előadni.

Isabella dei gracia Regina Hungariae Dalmaciae Croatiae etc. fidelibus nostris prudentibus ac Circumspectis, Judici Regio, Magistro Civium, Ceterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Cibiniensis Salutem et gratiam. Misimus in Medium Vestri Hunc Reverendissimum Dominum fratrem Georgium Episcopum Waradiensem, Thesaurarium et Consiliarium Nostrum, pro Certis rebus, quae ad Salutem et Conservacionem tocius Regni istius, et permansionem omnium vestrorum necessariae videntur, fidelitati igitur vestrae harum serie committimus et mandamus quatenus ad festum Sancti Stephani prothomartiris, proxime post festum Nativitatis Domini venturum, more alias Solito, omnes ad oppidum Meggyes convenire et congregari debeatis, illic omnem Animi nostri voluntatem ex ipso domino Thesaurario intelligetis, secus ne feceritis. Datum Lyppe, feria tertia proxima post festum Sancti Martini Episcopi Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo primo.

Isabella regina. (P. H.)

(Eredetije nyilt rendelet alakjában írva — a százsz nemzeti levéltárban : nro 793 anni 1541.)

XXI.

1541. decz. 6.

A szászok előterjesztése s'relmeik orvoslása ügyében Szebenben tartott nemzeti ülésekből a közelebbi országgyűlés elé.

Anno domini 1541 in congregatione dominorum Saxonum Transsilvaniensium circa festum beati Nicolai in Civitate Cibiniensi celebrata unanimiter pro conservacione totius Reipublicae conclusi sunt subsequentes articuli.

I. Ut domino Capitano ac aliis dominis Regnicolis declaretur et iudicetur quod deinceps contra dominorum Saxonum privilegia et antiquas libertates nulla generalis Congregatio dominorum Regnicolarum in Civitatibus Saxonicalibus aut in terra Regia celebretur, sed saltem in locis aliis consuetis.

II. Quod nulla particularis congregatio celebrari debeat sed saltem universalis omnium Regnicolarum dominorum trium nationum et quidquid ibidem unanimiter conclusum et determinatum fuerit pro conservacione et permansione Regni, in eo stare volumus atque nos a Regno nequaquam segregari.

III. Quod propter praesentia pericula, quae prae oculis sunt et fuerunt tanquam exempla manifestissima, nullam potentiam in Civitates nostras intromittere volumus.

IV. Quod exercituanes gentes omnibus modis pecuniis vivere debeant et nullam potentiam facere.

V. Quod Szasz-Sebes et aliae Sedes Saxonicales, omnino restituantur Saxonibus, illis ad quos spectant, secundum eorum antiquas libertates.

VI. Ut finaliter Saxones omnes in suis antiquis privilegiis et libertatibus debito modo conservet, quemadmodum et antea quoque eisdem compromiserant et ipsis quoque sufficienter declaratum est.

XXII.

1541. decz. 27.

*Statilco és Petrovic Tordára 1542. jan. 10-re országgyűlést
hívniak össze.*

Prudentes ac Circumspecti Domini et Amici nobis honorandi Salutem et Nostri commendacionem. Superioribus diebus Reginalis Maiestas D. N. C. destinauerat ad hoc Regnum in medium Dnum vestrarum: Reuerendissimum dominum fratrem Georgium Episcopum Waradiensem, ac Thesaurarium etc. pro certis quibusdam negocijs, cumque iam esset in punctu itineris, contigerant quedam alia negocia, quae iter suae Dominationis prepedierunt, et officium legacionis continuare non permiserunt. Nunc rursus Idem Reverendissimus Dominus Thesaurarius, relictis negocijs quae subsecuta erant, intravit in hoc regnum, pro obeundo officio susceptae legacionis a Reginali Majestate. Dominaciones igitur vestras tanquam Dominos et Amicos rogamus, velint electos homines ex ista Sede, fratres Dominacionnum vestrarum ad festum Sancti Pauli primi heremitae (jan. 10.) proximae (sic) venturum ad oppidum Thorda mittere, intellecturi legacionem Reginalis Maiestatis, et tractaturi cum ipso Dno Thesaurario de omnibus quae bonum publicum commodumque et defensionem ac Conseruacionem Regni huius, omnium dominationum vestrarum concernunt, acturique eciam de necessitatibus Suae Maiestatis. Dominaciones vestras feliciter valere optamus. Datum Ex Gyalw in festo Sancti Joannis Evangelistae Anno 1541.

Joannes Statilius Episcopus Transsiluaniensis
ac Consiliarius Regni Hungariae etc.

Petrus Petrowyth, Comes Themesiensis
parciumque Inferiorum Capitaneus genaralis etc.

*Kivül: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Magistro Ciuium
Judici Regio, Ceterisque Juratis Consulibus et Civibus Civitatis Cibiniensis etc. Dominis et Amicis nobis honorandis.*

(Eredetije, mely levélalakban vizjegy nélküli papírra van írva, s gyűrűpecséttel lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban 1541-ik év 295. szám.)

XXIII.

1542. jan. 19.

*A brassaiak tudatják a beszterczeiekkel, hogy a Maros-Vásárhelyre
hirdetett országgyűlésen meg fognak jelenni.*

Prudentes et circumspecti domini et amici honorandi salutem ac nostri commendacionem. Intelleximus literas dominacionum vestrarum, et sciant dominaciones vestre quod nos ad congregacionem in Zekelwasarhel celebrandam, mittere volumus duos vel tres pocioros nostros, secundum antiquam consuetudinem nostram ac Regni, nosque a regno non segregabimus, neque armata manu vt hostes, secundum antiqua ex consuetudine Regni, tamquam amici et patrię amatores pro patrie conservacione tractaturi mittere volumus. Quod vestris dominacionibus significandum duximus, Easdemque valere optamus. Datum Cibinij feria quinta proxima ante festum beatorum Fabiani et Sebastiani martirum Anno Domini 1542.

De congregacione eadem tandem ad Bistriciam mittere volumus. Quare et vestros quoque fratres ad hoc subordinare curetis ut unacum nostris de Zekelwasarhel ad Bistriciam proficisci valeant.

Magister Ciuium, Iudices Juratique
Consules Ciuitatia Cibiniensis.

Külezim. Prudentibus et Circumspectis dominis Judici et Juratis
Civibus Civitatis Brassouiensis, dominis amicisque nobis honorandis.

(Eredetije levélalakban irva Brassó városa levéltárában).

XXIV.

1542. jan. 26.

Jelentés a székelyvásárhelyi országgyűlés folyamáról.

Novitates in praesenti Congregatione generali Transsylvanica conclusae 1542.

Primo. Verba Fratris Georgii Thesaurarii ad Regnum haec sunt: Domini Transsylvanenses, intelligo in medium Vestrum ejusmodi rumores seminasse, quod Ego in perniciem Vestram potius ad Vos, quam aedificationem et defensionem venissem, sed talibus ne detis locum, quia ego in his omnibus manebo, quae Vos determinatis.

Secundo: Verba ejusdem Fratris Georgii: intelligo Petrum Waywodam Moldwensem Regno Vestro Transsylvanico minari, scitis omnes Domini Waywodam in Caesaris potestate esse, et hoc Regnum in defensione Suae Maiestatis fore, difficillimum est Ei contra stimulum calcitrare, non ergo ipse audet quiquam adversus Caesarem movere.

Tertio: Verba ejusdem Fratris Georgii: non Vos latet Domini Transylvanenses, quomodo Caesarea Majestas de manu nostra Budam regiam sedem ceperit, Reginalem Majestatem Dominam Nostram gratiosissimam et Nos una captos detineri jusserat, ubi unum nostrum Magnificum Dominum Valentinum Therek captum secum abstulit, quales tunc Literas sua Maiestas dederit, si cupitis, Vobis dabo ad legendum, in hunc ergo modum lectae, tenorque Literarum ejusmodi:

Prima pars literarum: Regio et Pars Regni Hungariae, ultra Thÿciam et Regnum Transylvanicum collata sunt filio Regis Joannis, exceptis istis quatuor locis Waradino, Themeswar, Fogaras et Cassovia, sed eâ tamen lege et conditione ut quoadusque filius Regius adoleverit, Frater Georgius possideat has duas Regiones videlicet: Hungariam et Transylvaniam.

Item Transylvania et portio Regni Hungariae Filii Regii ad Censum S. Michaelis annuatim cogantur decem millia florenorum in Aureis dare Caesareae Majestati, in ma-

nusque Fratris Georgii assignare, qui postea ut fidelis suae Majestatis Voluntati Caesareae ad felicem Portam Caesaream administrabit, si etiam unicus denarius Eis non manebit, dicta decem millia florenorum reddere cogantur.

Quod sua Maiestas Varadinum, Fogaras, Cassoviam cum omnibus suis pertinentiis Fratri Georgio contulit.

Quod Castrum Themessvár cum suis pertinenciis Petro Petrowith Sua Majestas ad possidendum Szancsaksággol (igy) dedit.

Postremo: Quod omnes eos, qui in his Mandatis nostris perseverabunt, ita habebō, et tractabo, ut reliquos meos mancipatos, qui vero non, talibus igne et ferro nocebimus.

Quod Frater Georgius ita nostrae Caesariae Majestati servire poterit, ut etiam Viennam ipsam Nobilissimam Civitatem Ei conferemus.

Petri Waÿwodae Legati Verba ad Regnum Transÿlvanicum: Domini Transÿlvanenses! loquimini, inquit, Fratri Georgio, ut jam remittat Domus meas Transÿlvanenses, quia si non remiserit, videtis non me esse Causam et Originem istorum disturbii et discordiarum, sed ipsum esse. Legati Ejusdem Waÿwodae, Dominationes Vestrae fidem ne habeant Fratri Georgio, nam meminere potestis de superioribus Ejus actibus, Exemploque Vobis bono esse poterunt, Quod Budam dedit in Manus Caesaris, quod me fide sua mediante domo meo evocavit, Consilio suo tractato cum Joanne Rege me captum Caesariae Majestati mittere fecit, sed DEO auxiliante sua Majestas mihi indulset, sum ergo in Regno meo; si ergo Ei credideritis, procul dubio et Vos in manus Caesareas dabit

Caeterum quod frater Georgius juramento facto in Capitaneatum generalem publice creatus, quod ei universaliter hostiatim unum florenum minus denario uno in subsidium dare promiserunt, sed ea causa: quod Castrum Wencz (igy e helyett: Vécs) Francisco Kendy et civitatem Zazsebes Saxonibus remittat.

Quod nullus Dominorum in medio Saxonum Exercitus teneat, sed civitatim pecunia vivant.

Quod si in his Frater Georgius non manebit, locaque dicta non remiserit, Regnum quoque constitutioni non stabit.

Postremo super hos Tractatus, Bornemÿzza motus, iratus in Civitatem Zazsebes profectus est.

Jegyzet. Ezen nagyfontosságú okirat eredetije meg volt még a mult század végén a m. k. kamara számvevősége levéltárában, s a főkörmányszék 1798-ban másoltatta le. Lendvay Márton kamarai levéltárnok értesítése szerint az egy 55 számmal jegyzet codexbe volt beírva, mely az articulusok egész collectiója volt. Ma még lappang ezen codex, mert minden utánjárás daczára sem tudtam ráakadni. Hogy Vencz a szövegben tollhiba, azt azon történelmi tényen kívül, hogy Vécs volt a Kendy Ferencz fészke, igazolja a XVIII. sz. okmány is.

(A volt erdélyi kir. kormányzék levéltárában levő s a mult század végén készült másolatról.)

N. Mészáros Fo. Lat. 577. Col. 58°

XXV.

1542. jan. 26.

A szászok sérelmeiket a székelvásárhelyi országgyűlés elé terjesztik.

Anno domini 1542. in crastino festi conversionis beati Pauli Apostoli, Articuli Universitatis Saxonum Transilvaniensium in congregacione dominorum Regnicolarum trium Nationum in oppido Zekelvasarhel celebrata ipsis dominis Regnicolis ibidem congregatis propositi ut sequitur.

Primo et ante omnia ut ipsi domini Saxones juxta eorundem antiquas libertates a divis olim Regibus Hungariae eisdem graciose concessas, quemadmodum et aliae nationes huius Regni debito modo conseruentur. Et nequaquam a modo deniceps a quoquaque exercituante et militante contra deum et eius iustitiam quovis modo molestentur, sed quilibet homo militaris aut exercituans aut cujuscunque conditionis fuerit, suis pecuniis vivere cogatur, ut ipsi Saxones fideles Regiae Maiestatis condigna pace et quiete gaudere censumque Regiae Maiestati suo tempore dare et persolvere valeant. Alioquin huiusmodi insolitis et indebitis aggravaminibus lacessiti velint nolint in contrarium facere cogentur, juris regula dictante nempe quod vim vi repellere liceat. Quandoquidem his praeteritis temporibus proxime quidem elapsis intollerabili jugo tanquam gentium mancipia miserabiliter subacti sunt nemine prorsus adiu-

vante. Nam omnes exercituantes cuiuscunque generis sint qui in medium Saxonum veniunt, ipsis Saxonibus innumeralibus molestationum generibus abutuntur tanquam propriis eorundem mancipiis, victualiaque pro votis suis fede et turpiter absque ulla solutione consummunt. Quae autem ita consummere non potuerant, vel abducunt vel in terram fedissime profundunt, ita ut ex quibus rebus ipsi Saxones debitum censum colligere debuerint, ipsi exercituantes atque alii hinc inde divagantes, tam turpiter absumunt et dilapidant, ut nephas sit dictu. Quorum exempla quottidie exstant innumerabilia, adeoque plebem devorant ut escam panis ita ut extra cutem et carnem vix illis ullae supersint reliquiae praeter verbera et alias inconvenientias tam ipsis quam familiis suis illatas. Quo fit ut censum S. Martini pro nunc super eosdem impositum propter tam inordinatam exercituantium vitam nullis modis colligere valeant. Ita ut tandem sic debilitati et exuiiuti (?) neque Regi, neque Regno quovis modo servire possint, impossibilitate intercedente.

Item ut ipsi Saxones ab indebitis molestiis et agravaminibus ipsius gerdey aliorumque omnium exercituantium eximantur.

Item ut ipsi Saxones ab indebita requisitione haeredum domini Nicolai Tomory eximantur.

Ut potentia per Bolyensem Castellatum ipsis Cibiniensibus facta, per captivitatem certorum hominum et ablationem honorum debito modo rectificetur.

Ut Szasz-Sebes ac aliae Sedes Saxonicales ipsis Saxonibus ad quos pertinet, omnino restituantur, tanquam omnibus aliis jura sua concernentia in hoc Regno sunt restituta.

Ut causa in Omlas nuper inter certos exercituantes et certos incolas de Omlas orta, quae dum jure mediante in Szerdahell revideri debuisset, attractus contra libertates Saxonum per gentes exercituantes potenter fere abductus fuisset, quemadmodum aliae inconvenientiae debito modo rectificentur.

Ut Johannes Horvath ab indebita impetitione dominorum de Nagh-Senk prohibebatur. Nam debito tempore appellationem suam more solito non exceperit, neque extraxit sed

tandem termino appropinquante appellationem habere voluit, quae tamen eidem per Cibinienses dari non potuit, cum ipsi domini universitatis Saxonum post Cibinienses ultimatim sententiam tulerunt, coram quibus in sede sedentibus lege Regni appellationem extrahere neglexit, neque etiam adversam partem in hoc certificavit.

Ut Franciscus Horváth bona a Joanne Macyr aurifabro Cibiniensi ac Bartholomeo aurifabro Segesvariensi, quae per captivationem iniuste accepit, eisdem restituat in valore verae aestimationis fl. mille et centum.

Ut auri cymmentum more alias consveto omnibus modis in Civitate Cibiniensi teneatur et habeatur, quemadmodum et antea quoque a Rege et Regno literis mediantibus saepissime compromissum est.

Ut Capitaneus Regni nullos Spanos in terra Regia contra Saxonum libertatem tenere debeat, nam nihil aliud exinde oritur, nisi proborum hominum captivationes, taxationes, aliae multae inconvenientiae contra libertates Saxonum, quod a modo nequaquam tollerabitur.

Ut domini nobiles a terra Regia illos captivos contra libertates Saxonum abducere (non) debeant, sed jus expectent debitum.

Ut quatuor villae Bistriciensis ab eisdem acceptae restituantur.

(Seiwert; Akten und Daten.)

XXVI.

1542. febr. 20.

Fráter György helytartó Gyula-Fehérvárra marc. 29-ére országgyűlést hirdet.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis ac Thesaurarius et in Regno Transsilvanie Locumtenens Regius etc. prudentibus et Circumspectis dominis Magistro Civium, Judici Regio, Ceterisque Juratis consulibus Civitatis Cibiniensis Salutem et Fauorem. Contigerunt quedam Nova Negocia Regni Hujus,

De quibus nos cum Reuerendissimo Domino Episcopo Transiluanensi constituti et locuti sumus, sed quoniam Nos ipsi ad ea peragenda et absoluenda sufficientes esse non potuimus, visum est Nobis Hec negocia cum pocioribus aliquot fratribus dominationum vestrarum communicare. Convocaueramus igitur huc ad oppidum Dees aliquot pociiores personas, Ex dominis Tam nobilibus quam Siculis et Saxonibus, cum quibus ea negocia communicavimus, Ipsi tamen videntes Rei magnitudinem, nobiscum nichil absolverunt, Sed communi consensu Deliberaverunt vt huic negotio, congregacionem Indiceremus, vt videlicet dominaciones vestre, habito prius mutuo colloquio eligerent et mitterent certos, ex fratribus suis, Idoneos et sufficientes ad albam Juliam, ad Dominicam Judica proxime venturam. Et quamvis congregacio ipsa, alio in loco celebrari solita sit Sed quoniam in hys Rebus presencia ipsius domini Episcopi plurimum necessaria est, habentes Racionem infirmitatis sue, statuerunt vt ys sit locus ipsius congregacionis, proinde dominaciones vestras hortamur, ac eciam committimus ut ad prescriptam diem dominicam Judica, certos ex fratribus suis cum plena informacione ad Albam Juliam mittere debeant vt cum illis de omnibus Negocys Regni huius consultare et concludere possimus, secus non facturi. Datum in Oppido Dees Feria tertia proxima post Dominicam Reminiscere, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

(Eredetije, mely levélalakban vizjegy nélküli papirra volt írva, s kívül gyűrűpecséttel — melynek rézsutoson kétfelé választott paizsában felül galamb van szájában olajjéggal, alól egy fél ugró egyszarvú — lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban, anni 1542 : 393.)

XXVII.

1542. marc. 8.

Fráter György a Gyulafehérvárra hirdetett országgyűlést a püspök betegsége miatt Thordára teszi át.

Frater Georgius Episcopus waradiensis ac Thesaurarius et in Regno Transsilvaniae locumtenens Regius etc. prudentibus ac Circumspectis dominis Magistris Civium, Judicibus Regijs, villicis; ceterisque Juratis consulibus ac vniuersitati Saxonum Septem sedium Saxonicalium Salutem et fauorem. Quamuis proximis diebus dum eramus in Dees cum dominationibus vestris deliberaveramus, vnanimi Consensu cum Dominationibus vestris ut Congregacio proxime ventura celebraretur in Alba Julia, Eo quod presencia Reuerendissimi domini Episcopi Transsilvaniensis necessaria esset, nos autem quoniam congregacio ipsa causa domini Episcopi Albam Juliam Constituta erat, miseramus hominem Nostrum ad suam dominationem vt cerciores fieremus, si per valetudinem suam congregationi interesse posset, Intelleximus ipsum dominum Episcopum in tanto morbo laborare, ut plus ipsi obessemus quam prodessemus, si congregacio illic fieret; visum est igitur Nobis vt dominaciones vestrae ad diem statutum, dominicam videlicet Judica proxime venturam Electos homines, vt superius deliberatum est, ad oppidum Thorda mittere debeant. Nos illic expectabimus dominaciones vestras. Datum ex Noua Arce nostra Balwanjos feria quinta ante dominicam Judica. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

(Eredetije, mely levélalakban vizjegy nélküli papirra volt írva, s kívül a barát gyűrűpecsétével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban, anni

1542 : 394.)

XXVIII.

1542. marc. 29.

A tordai országgyűlésen hozott articulusok.

a)

Ad primum Articulum in Conuentu Tordensi factum, feria quarta proxima post dominicam Judica 1542 deliberatio facta.

† Ittem. Delegatur ex dominis nobilibus de quolibet Comitatu vnus, vsque ad numerum septenarium, qui sit cum domino locumtenenti, quociuscunq̄ue interfuerit Regni vt vocatus istuc vadat, ad quem locum vocabitur, vt cuncta consilia simul fiant pro bono et utilitate ac conseruacione Regnj.

† Eodem modo domini Siculi eligant de Septem Sedibus Et domini Saxones de ipsorum Civitatibus similiter Septem Eligant, qui vocati ad aliquem tractatum teneantur venire, ac sub iuramento fideliter agere et Consilia Secreto tenere.

Ittem. Quod nemo primariorum hominum cuiuscunq̄ue nationis audeat mittere nuntium ad aliquod Regnum externum, sine speciali voluntate, et consensu domini locumtenentis aut substituti ab eo, in persona eiusdem, Si vero Siculj sedium chyk, Gyrgio, Kyzdi, Sepsi et Orbaÿ, voluerint pro mercibus ad necessitatem ducendis proficisci In Moldauiam aut Regnum Transsalpinense, tunc teneantur protectionem suam aperire et proponere coram dominis Siculis eiusdem Sedis, sub pena amissionis capitum et Bonorum, Siculj autem eiusdem Sedis astricti sint mox rescribere domino locumtenenti nomen eius qui proficiscitur et causam.

Ittem. Ex gracia dei omnes tres naciones Conuenerunt de mutua pace fouenda et Rebus omnibus Regni, Eodem modo et pari consilio ac consensu, gerendis, Et obediencia domino locumtenenti prestanda, Secundum libertatem et antiquam consuetudinem Regni.

Ittem. Omnes tres Naciones conuenerunt in hoc, Quod si aliquis hostis Externus venerit, ad hoc Regnum vel eciam

internus hostis fuerit, tunc teneantur Singulae Nationes cum omni apparatu Bellico alias ordinato venire per Singula Capita, vel in ea parte sicut dominus locumtenens in literis suis mandauerit, Ipse tamen dominus locumtenens eam curam habeat, vt saltem eam partem Regni de tribus Nationibus ad bellum vocet, quae necessaria et sufficiens fuerit, alioquin puniantur qui non venerint pena Capitis, Bona autem talium remaneant heredibus.

Item. Quoniam domini Regnicolae ad fidelitatem filij condam Regiae Maiestatis defunetae In festo Sanctae Mariae Magdalenae Anni praeteriti, non Solum accesserunt, Sed etiam Juramento fidelitatem confirmauerunt, Et ab eo tempore eisdem per multos dampna illata sunt, Decretum est, vt inquisicio fiat diligens inter tres Nationes eo modo et per illos, Sicut in Conuentu Wasarheliensi proxime celebrato definitum est Et dampna restituantur.

Item. Decretum est ut illi, qui exercitus pro Regni conseruacione tenuerunt, more solito et antiquo, deinceps quoque paratas gentes habeant.

De Nobilitate Electi in Consilium domini locumtenentis: †

Dominus Farkas Bethlen de Comitatu Solnok.

- » Franciscus Kendj de Doboka.
- » Ladislaus Mikola de Cholosiensi.
- » Georgius Bagdy de Albensi.
- » Johannes Thabiassy de Kÿkelew.
- » Franciscus Thyroskay *) de Thordensi.
- » Andreas pestessy de hwnyadiensi.

De medio Capitulj, vnus mittatur Idoneus ex Senioribus.

Ex dominis Saxonibus:

Dominus Georgius Syweg, Judex Regius Cibiniensis.

- » Michael hegyessy Segeswariensis.
- » Joannes Fux Brassowiensis.
- » Valentinus Judex Bistriciensis.

Alj tres eligantur per dominos Saxones.

*) A XVIII. századi másolatokban »Thoroczokay.«

† Domini siculj eligant ex Septem Sedibus, Septem Bonos viros et prudentes :

Pro Regina deducenda In Transsiluaniam, delecti sunt :

D: { Farkas Bethleni
Franciscus Kendy
Ladislaus Mikola } cum equis xxxiiij

D: { Thomas Myhalffy
Martinus Andras } cum equis xxxiiij.

D: { Georgius Sýweg Judex Regius Cibiniensis } cum equis
{ Dom. Joannes Fux Judex Brassouiensis } xxxiiij.

(Egykorú példánya közönséges író papírra, melyen egy a kezében lándzsát tartó ember van, a szász nemzeti levéltárban, anni 1542 : 395.)

b)

E/eje a VI. első pont teljesen megegyezik az előbbeni okmányával, azután még e következő pontok vannak :

Item. Quando per singula capita tam equites, quam pedites et cum omnibus Colonis vocati fuerint, tunc de singulis decem mansionibus unus maneat domi ad custodiam villae et insuper mercenarii sive servi conducti juxta dominorum libitum, pro custodia domus domini ipsorum domi maneant.

Item. Visis literis domini locumtenentis, vel cruentato gladio Nobiles prout vocati fuerint vel in parte, vel aliqui Comitatus vel sedes, seorsim sub amissione capitis eorum constringere et alterum non respiciendo convenire sine mora quo vocati fuerint, teneantur. Si autem quisquis non surrexerit et non venerit, dominus Waywoda circare faciat et punire cum amissione Capitis *).

Item. Caeterae vero Ciuitates Regiae modo solito cum bono apparatu bellico vexillis et gentibus exire debeant ut semper consuetudo ipsarum antiquitus fuit.

Item. Kolosvarienses infra tempus istius belli teneantur conservare Pedites Pixidarios 50; si vero necesse fuerit duae

*) L. e cikkely variánsát a jegyzetek közt.

partes Civitatis exeant, tertia parte ad custodiam Civitatis permanente.

Item. Dominus Locumtenens committat armare tam nobiles, quam Ignobiles, sicut jam saepius constitutum est, quod scilicet unus quisque Nobilium teneatur habere galeam, loriam, hastam, frameam, clypeum et equum bono modo.

Item. Pauperiores videlicet unius sessionis aratrum proprium habentes teneantur consurgere equites clypeum, frameam et hastam habentes, si qui vero servitores sunt, loco sui alium modo simili armis bellicis statuere teneantur. Alii adhuc pauperiores aratrum non habentes neque equos, insurgant pedestres cum hastis, clypeis, et securibus, vel arcu, aut sagittis bono modo.

Item. Coloni sex boum habeant frameam, clypeum, arcum, sagittas, et securim; aratrum vero non habentes sex boum habeant clypeum, cuspides et securim sive hastam.

Item. Quod loca Camerarum teneant unum in hoc cum Regno.

Item. Quod universitas Praepositorum debeant conservare ducentos sive equites, sive pedites, requiratur Dominus Reverendissimus ut compellat eos.

Item. Omnes Scholastici arma ferre valentes teneantur sub eadem poena capitis consurgere et defensionem Regni interesse.

Item. Scribatur Domino Episcopo transilvaniensi super Consensu Scholasticorum.

Item. Coeteri Coloni omnes qui non consurgerent et non venirent ad levationem officialium Domini Locumtenentis extunc Circator Domini Locumtenentis suspendat talem et res apud eum reperiendas, tam scilicet equum quam vestes, et pecunias auferre valeat, res tamen Domini existentes, Domini Terrestres obtineant. Si vero Circator Domini Locumtenentis talem reperire non posset in eodem processu, extunc per Anni quoque Circulum semper habeat potestatem tales puniendi, et Judex atque Jurati cum Juramento illos extradare debeant.

Item. in singulis molendinis unus tantum molendinator maneat.

Item. Personae decrepitae vel debiles, vel adeo Pauperes ut ambulare non valerent, illi Domi manere possunt, et non impediuntur; sed si decrepitis habuerit substantiam, loco sui alium appretiare debet et tenetur.

Item. Quos Dominus Locumtenens Belli ductoribus Comitibus et Sedibus Regestrum de praetio victualium, et omnium rerum et armorum extradari faciat, ne taxent vendentes pro lubitu suo, emptores acceperint absque pecuniis, sed faciant gentes pecunias vivere.

Item. Quod equos et equaces Dominus Locumtenens ne permittat educere de Regno, nam si quis Nobilium invenerit educentes auferre valeat.

Item. Imprimis ut omnis Comitatus debeat eligere duodecem Juratos nobiles, qui fures, praedones, combustores Domorum, ac novarum, vel falsarum monetarum cutores Comitibus Comitatus, Judici Nobilium et notario signanter tales quorum annus nondum integer praeteriisset super patratione facinoris extradare debeant; tandem Comes illi Nobili cujus jobbaggio extradatus est mittere velit. Si ipse nobilis cedulam acceperit tunc Jobbagationem suam suspendere debeat; et si suspenderit, talium res et bona ad suum Dominum Terrestrem devolvantur; si vero Dominus ejus cedulam accipere noluerit, tunc Comites illum ubicunque offendere poterunt suspendant, resque Latronis illius propriam suam Personam concernentes, demptis filiorum, filiarum, uxoris, Comites libere habere possint et valeant.

Item. Quod si aliquis Nobilis per alios duos Nobiles ut furticio uteretur vel cum Jobbagationibus aut Servitoribus suis furari faceret, ita ut idem Nobilis de furtis et rapinis frueretur, accusaretur, et extradaretur, extunc Comites illius Comitatus ad sedem Comitatus citare vel evocare faciant, ille vero infamis compareat ac ex infamia et crimine accusato se ipsum cum aliis sex Nobilibus honestis Personis, hoc est semet septimo cum deposita fide justificet, qui si ita se justificare possint, bene, alioquin suspendatur.

Item. Deinceps qui violenter et more proedonum res et bona Nobilium vel Ignobilium acceperit hos tales in palos imponere faciant.

Item. Quum aliquis Hungarus de aliqua villa accusabitur, et extradabitur, extunc Judex villae semet tertius cum honestis personis ita ut, infra spacium anni integri hominem illum extradatum furticio non usum fuisse sciret, deposita fide liberare valeat, et non secus nam si aliter suspendatur. Si vero Valachus modo simili Kenezius villae cum aliis probis, et honestis ac fide dignis Valachis quartusmet insuper de villa propinquiori Christiana, levatis secum aliis tribus Hungaris Colonis Christianis, honestis Personis ita ut septimusmet fidem deponat, et sic deposita fide accusatus vel extradatus ille eliberabitur.

Item. Mittantur nuncij ad Dominos Kolosvarienses ut Domum Monialium ordinis Beati Francisci, quam ab antiquo ex Eleemosina per probos Christianos erexissent restituant, et rectificent integraliter cum tota Domus meta.

Item. Mittantur Nuncii ad Dominum Draghfi propter Kolosvarienses et ad Dominum Dobo pro Domino Stephano Banffi.

Jegyzet. Egy Eder által vett másolatban (a Szabó Sámuel-féle gyűjteményből), a VIII. decretum következő fogalmazatban fordul elő: »Locumtenente per literas vel signo cruentati gladii ad bellum vocante qui non venerint poena capitis puniantur; bona tamen eorum maneant heredibus.«

Mindezen variánsok onnan származnak, hogy az articulusok fentmaradt példányai a kiadott hivatalos példánynak alkalmoszerű és töredékes másolatai: pl. a szászok csak a közjogiakat s őket illetőket írták le.

(A múlt században készült másolati gyűjteményből, melynek eredetije vagy lappang, vagy elveszett. A Muzeumban, Akadémiában s főkörmányszéki levéltárban lévő példányok csak jelentéktelen variánsokat tartalmaznak).

XXIX.

1542. april 4.

*Nyugtatóvány a brassaiak által, az országgyűlésileg kivetett adó fejében
adó fejében befizetett ezer forintról.*

Nos Joannes Zalancy et Georgius Hanuay etc. Reconoscimus et fatemur per presentes: quod feria tertia post palmorum prouidus ac circumspectus Dominus Joannes Benkner Ciuis Ciuitatis Brassouiensis: de taxa decem millium florenorum nuper per dominos Saxones in Conuentu Wasarheliensi ordinatorum ad manus nostras, Hic Cibinij florenos mille in pecunia parata effectiue restituit, cui Nos has literas nostras, Sigilis nostris munitas pro testimonis dedimus fidedignas. Datum Cibinij feria tertia post festum Rame Palmarum Anno Dominj 1542.

(P. h.)

(P. h.)

(Eredetije Brassó városa levéltárában).

II. FEJEZET.

1542. april.—1544.

I.

A királyné május elején érkezett Dévára gyenge egészséggel s megtörten a rosz utak miatt. Ott volt a barát is már mint helytartó, ki az ügyeket egészen kezei közt tartá. Első gondjuk volt országgyűlést hívni össze Vásárhelyre jun. 11-re s a meghívókat Izabella maj. 2-án, a helytartó máj. 5-én küldték szét ¹⁾).

Statileo a püspök, a család régi híve s buzgó közvetítő utolsó időben is a pártok közt, már nem élt. April 8-án halt meg: s minthogy már kezdték emlegetni, hogy a megürült püspökség jövedelmeit a királynénak adják át udvartartásra, Izabella, hogy a fehérvári káptalant megnyugtassa, Déván maj. 31-én egy diplomát adott ki, melyben kötelezte magát, hogy addig nem foglaltatja le a püspöki uradalmakat, míg a közelebb tartandó vásárhelyi országgyűlésen a püspökség sorsa felett a rendekkel együtt nem fog határozni ²⁾).

Az országgyűlés Székely-Vásárhelytt megtartatott s ez határozott is a püspökség sorsa felett: annak uradalmait a királynénak adattak át, udvartartási költségeinek fedezésére. Magukat az egyházi javadalmakat illetőleg kérték a királynét, hogy azokat csak érdemes egyházi férfiaknak adja, kik az egyháznak szolgálni s a királynéért és fiáért imádkozni udnak. Szászsebest pedig Bornemisza Boldizsártól a kezén levő két székkal Szászvárossal és Szerdahelylyel bizonyos összeg pénzben visszaválták ³⁾).

¹⁾ I. Végzések és Irományok I. és II. sz.

²⁾ Szereday Episcopatus 200 s köv. l.

³⁾ I. az 1544. aug. 1-én tartott tordai gyűlés határozatai VIII-ik articulusát. Magának a vásárhelyi gyűlésnek articulusai, fájdalom, vagy elvesztek vagy lappanganak, s az itt idézett két pontnál többet nem ismerünk. V.ö. Ostermayer Krónikájával Fundgruben I. k. 26. l.

A királyné pedig átköltözött Fehérvárra s e hely megtetszvéen neki ¹⁾, azt székhelyévé is tette. Lakhelyéül a különben tulajdonába ment püspöki residentiát választá ki, mely attól fogva a fejedelmek székhelyévé lett, s azt lassanként főleg olasz építészek által s olasz izlésben berendezteté magának.

Néhány hét mulva, jul. végén még egy kegyeletes kötelességet teljesített: megtartatá Kolozsvártt férje halotti szer-tartását s azon maga is megjelent ²⁾.

II.

A gyalui compositió ügye ez alatt alig haladt valamit előre. A pontokat s hitleveleket Serédy felvitte magával Bécsbe, de egyes részletek felett még azután kellett döntenit, melyek közt legtöbb nehézséget a barát kielégítése s a számára kiállítandó amnestia okoztak. Végre 1542 april 23-án a gyalui pontokat ratificálta Ferdinánd s ugyanez nap kiállították a barátnak szóló condonationalis iratot is — de a végrehajtáshoz nem volt semmi reménye. »Ugy tesz a barát — írá Ferdinánd jul. 11-ről bátyjának — mintha semmit sem tudna az egésztől, de követeit azért egymásra járattja a portára. Azt hiszem ismét szokott fogásait használja. A királyné pedig szép szavakkal menti magát, mondván, hogy ő nem szabad magával, hanem egészen a barát hatalmában van« ³⁾.

Serédy végre elindult a ratificált okmánynyal Erdélybe: de útközben megbetegedett s csak levélben tudatta a helytartóval megbizatasát. Időközben azonban a német birodalom speyeri gyűlésében segélyt határozott Magyarországnak a török ellen, sőt maga Ferdinánd is nagy tevékenységet fejtett ki, hogy jelentékeny serget hozzon össze. Ily körülmények tán a barát komolyan kezdett gondolkodni a kiegyezést létrehozni, hogy mire a birodalmi sergek előhaladnak, a szétszakadt ország egyesülését mi se gátolja. E viszonyok folytán mellözhetlenné vált az alkudozás ügyét a rendek elé ter-

¹⁾ Loci amoenitate capta . . . mondja Bethlen Farkas I. 408.

²⁾ Bethlen Farkas I. 416.

³⁾ Buchholtz: Geschichte Ferd. des I-ten Wien. 1834. V-ter Band. 174. lap.

jeszteni. A királyné nyílt parancscsal, s a barát egyszerű levéllel Fehérvár jul. 22-ről Kolosvárra aug. 6-ra részleges országgyűlést hirdettek ¹⁾. Négy nappal utóbb, hogy az országgyűlési meghívók szétküldettek július 26-án a királyné is aláírta a szerződést ²⁾.

A rendek a kitűzött időben összegyűltek, de nem részleges, hanem egyetemes gyűlésre. A helytartó jelentést tett Ferdinánddal a nagyváradi béke végrehajtása ügyében folytatott alkudozásról, ajánlotta, hogy Erdély is járuljon hozzá, s hódolata fejében igyekezzenek mennél kedvezőbb feltételeket nyerni. A rendek belenyugodtak s aug. 8-ról Kendy Ferenczet a magyarok, Mihályfy Tamást a székelyek s Haller Pétert a szászok részéről követekké választották Ferdinándhoz ³⁾ s kívánságaikról és hódolatuk feltételeiről bőséges utasítással s egy azokra vonatkozó megbízó levéllel látták el.

Mindenekelőtt azt kívánták Ferdinándtól, hogy János király özvegyéről s fiáról jobban gondoskodjék mint azt a megelőző szerződésben tette; hogy Magyarország s Erdély jogait, kiváltságait tartsa meg, védje meg az országot s úgy tekintse őket, mint kik önkényt jó szántokból választották fejökké, királyokká; hogy a főhivatalokat: a püspököt, temesi főispánt, az erdélyi vajdát a hazafiak sorából válassza s a várakat hazafiakra bizza; hogy püspökké (Statileo helyett) alkalmas embert tegyen; Petrovicsot Temes melletti váraiért oly uradalmakkal kárpótolja, melyek a királyné birtokához közel esnek; a többi pontok az elhunyt király által különböző czímen magánosoknak adományozott javadalmak biztosításáról s egyes főurak kárpótlásáról és büntetlenségéről gondoskodtak. Részben csak elvek mondattak ki, részben névszerint megnevezettek az akkor szereplők legkiválóbbjai: Bethlen Farkas, Bornemisza Boldizsár, Mihályfi, Markus, Somlyai Kőrösi, Fekete, Vitéz, Esztáry, Horváth, Jukusith, Bogyai a Telegdy örökösei, Lónyay, Morvai stb. ⁴⁾.

¹⁾ L. Okmányok és végzések III. és IV. sz.

²⁾ Bucholtz i. h. 172. l. V. ö. Horváth Mihálylyal, ki Martinuzzi életében Izabellának Dogiel által (I. k. 148.) kiadott levelére hivatkozik.

³⁾ L. Okmánytár V. sz.

⁴⁾ L. Végzések és irományok VI. sz.

* A barát a gyűlés végével, hetyettesül Mikola Lászlót hagyván otthon, a kinevezett követekkel s néhány főúrral Nagyváradra ment, hova a királyné birtokában levő nyolcz magyarországi megyének (Bihar, Temes, Zaránd, Békés, Csánád, Arad, Csongrád, Külső-Szolnok) rendeit országgyűlésre hívta össze. Erdély példájára e nyolcz megye is nevezett ki követet Somlyay Mihályt, ki az erdelyiekkel együtt az ő hódolataikat s feltételeiket is megvigye Ferdinándnak ¹⁾. S mint-hogy már e hódolattal egészen Ferdinánd alattvalóinak tekinték magukat, Frater Györgytől megtagadták az adót, valamint hasonlóan arra támaszkodva, a székelyek is ugyanez időben tartott gyűlésükben megtagadták az ökörsütést ²⁾.

Alig hogy Kendyék elindultak Bécsbe, néhány erdélyi úr Váradon, s még jóval többen Szamosfalván aug. 25-kén összeültek s Gyulay Mihályt Kendy után Bécsbe küldték, hogy az erdélyi püspökséget Kechety Márton veszprémi püspöknek szerezzék meg ³⁾. De ment Ferdinándhoz egyik hivatól Vásárhelyi Gergelytől feladás is, mely óvta őt attól az »ördögös baráttól,« ki egyedüli oka, hogy Erdély nem ment még birtokába ⁴⁾.

Vásárhelyinek nem volt igaza. A királyné, a barát, a három nemzet, a magyarországi részek komolyan el voltak határozva végrehajtani a gyalui compositiót s Kendy és társai a legkomolyabb czéllal alkudoztak: követelésük minden pontja alku tárgya volt — egyet kivéve: nyujtson Ferdinánd komoly és kézzel fogható bizonyítékot arra nézve, hogy képes lesz őket a törököktől megvédeni. S mikor a követek Bécsben voltak úgy látszott, hogy ez meg fog történni. A német birodalom elhatározta Magyarország megsegítését s e végre tetemes hadserget tett mozgóvá, mely el is indult Brandenburgi Joachim vezérlete alatt. Nyár derekán Mosonynál volt s onnan szép lassan Pest alá indultak, hová sept. utolsó napjaiban meg is érkezett.

¹⁾ L. Fraknoi Magyar országgyűlési Emlékek II. k. 466. és 485.

²⁾ Ez volt a szokásos székely adó. L. Okmánytár IX.

³⁾ L. Végzések és irományok VII. és VIII. sz.

⁴⁾ L. u. o. VI. sz.

Épen ekkor, e válságos és reményteljes perczekben oct. 1-én adta ki Ferdinánd válaszát az erdélyi követeknek, kik előterjesztéseik egyes pontjaira biztatást, kegyelmi ígéretet, szép szót bőven kaptak, da határozott ígéretet alig egy pontra nyertek ¹⁾). Ugyan ez napon állította ki Ferdinánd a külön okmányt is a helytartónak, melyben ezt teljes bűnbocsánatról biztosította, a váradi püspökség s pécsvaradi apátság birtokában meghagyta, kincstárnoki hivatalában megerősítette s az eddigi kezelésre nézve a számadás kötelezettsége alól felmentette ²⁾).

De mire az a végrehajtás stádiumába léphetett volna, már elavulttá lett: Joachim örgróf oly kudarczczal vonult vissza Pest alól oct. 8-án, mely a Felsét és Rogendorfét is felülmulta ³⁾),

Semmi e kudarcznál világosabban nem mutathatta ki, hogy mit várhat Erdély elszakadás esetére Ferdinándtól — s mi sem természetesebb mint az, hogy a Kendyéktől hazahozott pontoknak többé nem végrehajtásán, hanem elhalasztásán munkáltak a barát és a rendek.

III.

Szept. derekán Izabellához a portáról egy csausz érkezett színleg tudatni vele, hogy a török had már elindult a németek ellen, a havasali vajda parancsot kapott Erdélyen át menni Buda alá, a moldvai pedig Lengyelország megtámadására — valóban pedig kipuhatolni, ha igaz-e a portára érkezett hir, hogy a királyné a németekhez állott át? Öt nap mulva — szept. 19 — új csausz érkezett Petrovichhoz és a helytartóhoz felhívással, hogy ők is vezessenek serget Buda alá, hova a két vajda és három beglerbég fel vannak rendelve.

¹⁾ L. Végzések és Irományok X. és XI. sz. Hogy e két okmány oct. 1-én kelt kétségte'enné teszi, a barát számára ugyanez napon kiállított reversalis. A X. számú okmány az elhatározás első pontozatait, s a király tanácsosai véleményét mutatja be: — a XI. számú már az ezek alapján elkészített választ.

²⁾ L. Bucholtz : Ferdinand der Erste V. k. 173. l.

³⁾ Ungnad jelentése Bucholtz Urkundenbuch 323. l.

E hirre a királyné oct. 3-ára Thordára részgyűlést hirdetett — de minthogy időközben a havaseli vajda a szultán s a maga táborba szállását is tudatta, a királyné új rendeletet adott ki, hogy oct. 4-ére Keresztes mezejére gyűljenek a mezei hadak, a szászok s a székelyek is — mert a veszély nem tűr halasztást, egyszersmind követeket küldött a barát-hoz Váradra, hogy jőjjön ki ¹⁾).

A mint nőtt a veszély a királyné és rendek ismételten s sürgetően hívták be a barátot. Különösen a nemesség oct. 3-án Paratélyon összegyűlve kérte: »jőjjön be, ragadja meg két kézzel az ország megtartását, s ők nem fogják kimélni költségeiket, és őt is biztosítják, a mint már biztosították elébb is minden kiadásai megtérítéséről ²⁾).

Paratélyról a nemesek Thordára mentek át s majd minden harmad nap ismételték meghívásukat, mert a barát addig míg a követek vissza nem érkeznek Ferdinándtól, nem mutatkozott hajlandónak elhagyni Váradot. A királyné, ki tulságosnak találta a neki adott hatalmat, meghasonlott vele — s ő el volt tökéelve addig nem jöni vissza, míg befolyását az ügyekre kellően nem biztosítja. Valószínűleg más okai is voltak: bármily határozott diadalt aratott is a tavasszal tartott országgyűléseken, tudta hogy az ő személye még is népszerűtlen. De azt is tudta, hogy a veszély nevedése ki fogja tüntetni az ő nélkülözhetlenségét, s ezzel hitte legjobban megtörhetni makacs és engesztelhetetlen ellenségeit.

S a veszély csakugyan nevededett: a táborba gyűlt rendek már oct. 10-én értesültek, hogy Péter vajda Szucsavánál gyűjti hadait. »Buda alól — hirdeté fennen — Székesfehérvár alá megy, hogy János király tetemeit felakasztthassa.« A rendek tehát még ez napról Tordáról uj követet küldtek hozzá: »látjuk — írák — hogy főtisztelendőséged nélkül elégtelenek vagyunk az ország megtartására s hacsak a terhet főtisztelendőséged vállaira nem veszi, vége lesz az országnak. A moldvai

¹⁾ L. Irományok és Végzések IX. sz.

²⁾ L. U. a. XII. sz. A brassai regestrumban 1542-re olvassuk: Dominica post Michaelis (oct. 1.) Prudentes et Circumspecti domioi Sigismundus Gemmarius et Joannes Benkner missi sunt Thordam in congregationem expense fl. 16 asp. 16 Emanserunt dies 11 merces fl 5 asp. 25.

és havasalföldi vajdák ki akarnak jöni ez ország elfoglalására s azt hiszik, hogy könnyű dolgok lesz, mert tudják, hogy fő-tisztelendőséged nincs itt benn.« A rendek a brandenburgi kudarczáról még nem voltak értesülve, ehez is akartak hirnököt küldeni s egyszersmind a Ferdinándnál levő követek visszatérését sürgetni ¹⁾).

De a tordai táborba naponként aggasztóbb hírek jöttek: Péter vajda már átlépte az ország határát s nem Budára akar menni, hanem saját céljait kergeti, a székelyek már követeket is küldtek hozzá: Kún Lázárt, Béldi Pált, Mihályfi Ferenczet, Dániel Pétert, Andrásy Mártont, Tamássy Ferenczet, gyűjtik az élelmi szereket a vajda számára, s ha segílyt nem kapnak, hozzá fognak csatlakozni ²⁾).

A királynétól is jöttek követek: Bethlen Farkas és Véghedy Imre kanonok hírekkel és izenetekkel. De a tordai táborban csak a magyarok voltak s a más két nemzet hiányzott, kik magukban nem vehették tanácskozás alá a királyné izenetét. Oct. 14-én tehát elhatározzák, hogy Medgyesen oct. 22-én tartassék országgyűlés, mely a királyné izenetét tárgyalás alá vegye, a szászok haladék nélkül készítsenek fel ezer gyalogot, mely csatlakozzék Mikola Lászlóhoz a helyettes helytartóhoz, hadaik többi része is minden eshetőségre készen álljon ³⁾).

Ismételve irtak a helytartónak is: közölték vele a helyzetet s kérték, hogy ha másként nem lehet, bár könnyű kocsin is jöjjen el a medgyesi országgyűlésre, biztosítják, hogy minden költségét megtérítik, csakhogy ő is hadait a rablástól tartsa vissza ⁴⁾).

IV.

Megtartatott-e a medgyesi országgyűlés, hoztak-e azon articulusokat vagy csak egyszerüen a tábori gyűlés folytatása volt, annak nem maradt fenn semmi nyoma eddig feltalált

¹⁾ Az erdélyi nemesség egyetemének (Universitas Nobilium Regni Transsylvaniae) levele Frater Györgyhez Thorda oct. 10-ről. Pray: Epistolae Proc. II. k. 122. l.

²⁾ L. Irományok és Végzések XIV. sz. a mellékleteket.

³⁾ L. Végzések és Irom. XIII. sz.

⁴⁾ L. u. o. XIV. sz.

emlékeinkben. De a barát a sürgetések daczára sem ment be még akkor Erdélybe: nov. 9-re Nagyváradra a tiszai megyének volt részgyűlés hirdetve — mely azonban, csak három megye jelenvén meg azon, eredménytelen maradt ¹⁾).

Ferdinánd maga is érezve, hogy a helyzet jelentékeny változáson ment át, kettőzött buzgalommal munkált azon, hogy az eddig elért eredményt, mit éllhetetlen vezérek tehetetlensége kockára tett, a diplomacia útján megtartsa. Sürgette az egyezkedés végrehajtását, megbizta Serédyt, hogy a királynét diszörséggel kísérje ki az országból, erdélyi helytartóivá — minthogy ez országnak régen is két vajdája volt — Fráter Györgyöt és Báthory Andrást szabolcsi és szathmári főispánt nevezte ki, s ígért, (de nem adott) segélycsapatokat ²⁾). Sőt nagy mértékben helyeselte a barátnak azon oct. 29-éről tett jelentését, hogy ő személyesen be fog az ország rendezése végett menni ³⁾).

Mind ennek azonban akkor nem volt gyakorlati értéke. A szultán — maga is komolyan véve a német birodalom készülődését, személyesen elment Drinápolyig, kitűnő basákat küldött délről Buda védelmére s Pétert kelet felől rendelte be. Töröknek és oláhnak combinált működést kellett volna kifejteni, sőt az erdélyi hadaknak is szerep volt szánva e hadjáratra — mert Szolimán minden működését biztos számítással szokta intézni.

Joachim visszavonulásának hírére Péter szerepet változtato't. Bizonynyal, ha Ferdinánd ellen jött volna is be az országba kirabolta volna azt tehetsége szerint. Így sem volt más tüzgye mint a szultán parancsa, de ennél többre nem is volt szüksége. Brassó vidékén ütött be nov. közepén, rabolva, zsákmányolva és sarczolva nyomult át a székely földön s vette útját Beszterczének. Ez alatt a barát is bejött, csatlakozott az ország táborban levő sergével, gyorsan ellene ment, sőt Besz-

¹⁾ L. Fraknoi Magyar országgyűl. Eml. II. k. 467. l.

²⁾ L. az alább idézendő okmányokon kívül Ferdinánd levelét a császárhoz. Brüsszeli okmánytár II. k. 67. l.

³⁾ L. Irományok és végzések XV. sz. V. ö. Bucholtz V. k. 174. és 175 és 202 ll.

tercze vidékén kivonulásra kényszeríté ¹⁾. »Bennünk — írá Izabella Serédynek a Ferdinánd biztosának, Gyalu nov. 20-ról — meg van a jó akarat, de nagyságod a moldvai vajda zsarolása és pusztítása miatt most nem jöhet be. Hiszem, ha nagyságod bejönne ő sem menne ki, sőt a törököt is nyakunkra hoznák. Azért kell még nekünk ő felsége hasznára itt maradnunk« ²⁾. S ez tiszta igazság volt, és ettől fogva nem is lehetett komoly szó Erdély átadásáról, nem arról, hogy Serédi kikísérje Izabellát, hogy Báthory András vajdatársa legyen a kincstartónak ³⁾, szóval, hogy az ország a töröktől elszakadjon.

De Ferdinánd sehogy sem akart belenyugodni e megváltozott helyzetbe, és Serédy különben is erőszakos ember, csaknem lázasan sürgette Erdély átadását. Amaz bár már is gyanúval volt eltelve, dicsérte a barátot s fényes ígéretekkel biztatta, ez Tokajból Gyaluba jött a királynéhez — hová ez a Martinuzzival történt összezördülése folytán székhelyét áttette — magával hozván a Ferdinándtól aláírt szerződést. A királyné, bár szívélyesen fogadta, de ragaszkodott ahhoz, mit neki megírt s biztatások nélkül bocsátá el ⁴⁾. Serédy bizva a királyné s a barát közt fennforgó meghasonlásba, hogy ezzel találkozhassek, Kolosvárra ment át. De a helytartó, ki még sem akarta egyenesen szemébe mondani, mit különben is beláthatott volna, hogy a végrehajtás lehetetlen, kerülte őt s csakugyan nem találkozott vele. A sikertelenséget ő mint kapzsi és kincssovár ember, ki jól értett a vagyon gyűjtéshez, s ez utját is ugyancsak felhasználta zsákmánylásra, két dologra vetette: a lengyel királyné befolyására, ki hibáztatta Izabellát, hogy egy fejedelemségért egy pár várral hagyja magát kielégíttetni s Petrovics és a barát kincsszomjára, kik még várakat (uradalmakat) akarnak kipréselni ⁵⁾. Igaz, hogy Bonának volt követe akkor tájban Gyaluban Izabellánál, az is

¹⁾ Ostermayer Krónikája (Fundgruben I. 27. l. és Székely krónika 13-ik lap.)

²⁾ Bucholtz: V. 174. l.

³⁾ L. Végzések és Irományok XVI. sz.

⁴⁾ L. Verancsics levelét Végzések és Irom. XXIV. sz.

⁵⁾ Bucholtz V. k. 175. l. Kivonatok Serédy leveleiből.

igaz, hogy ennek tanácsosai a nagyon aránytalan osztozás javításán munkáltak: de ezek miatt, ha Ferdinánd máskülönbén képesnek mutatkozik sikerrel szembeszállani a törökkel, bizton végrehajtották volna a szerződést.

Még akkor sem nyugodott meg Serédy, hanem tett egy utolsó kísérletet. Épen ez időtájra, decz. 20-ra, országgyűlés volt hirdetve Tordára, (nem a királyné, hanem a Péter vajda ellen táborba gyűlt urak által). Leveleket irt a helytartónak, Kendynek, Bánffy Lászlónak, Bethlen Farkasnak, Thoroczkai Antalnak mint legbefolyásosabb férfiakkal s több felé is: hogy ne ellenezzék tovább a rendek, hogy ő csapatokkal jöjjen az országba és hódoljon meg az ország Ferdinándnak ¹⁾). »Sokkép rémitgettem, jelenté maga e leveleiről Ferdinándnak, a habozókat, hogy a kereszténység gyűlöletét fogják magukra vonni, hogy felséged sem hagyja annyiban a dolgot s ők meg fogják bántani; a szászokkal is megértettem, hogy a nemességre keveset, a székelyekre annyit sem építhetnek. Mindamellet azt hiszem felségedtől haladékokat fognak kérni, hogy a szerződést azért nem hajthatják végre, nehogy a törököket nyakukra hozzák. De felséged ne higgyen nekik semmit, hanem folytassa készülődéseit ²⁾).

Az országgyűlés decz. 20-ára Tordán összeült, magyarok és székelyek szép számmal jelentek meg, de szászok kevesen. A hangulat mind Izabellára, mind Ferdinándra nézve kedvezőtlen volt. Még mélyen égett a seb, melyet Péter vajda beütése s rablása okozott, s az első és túlnyomó gondolat volt módot találni, hogy az ország közbiztonsága helyreállíttassék. A barátnak meghasonlása a királynéval, kevés reményt nyújtott a sikerre, de épen oly keveset várt Ferdinándtól is. Ily körülmények közt főgondjának ezen országrész megmentését, biztosítását tekinté, s épen azért a kezén levő nagy hatalomból egy hajszálnyit sem volt hajlandó elengedni. Mint kevésé népszerű

¹⁾ L. a főurak válaszait a Végzéseik és Irományok közt. Magok a levelek még lappanganak.

²⁾ Serédy jelentése Kövesd (és nem Keverd-ről mint Bucholtz hibásan írja, mert Kövesd a Serédy vára volt, hol Kolozsvárról visszatérve tartózkodott) 1542. dec. 28-ról Bucholtz V. k. 175. l.

és kortársaitól gyakran félreértett ember csak a helyzet kényyszerűségébe, saját lelki erejébe bízhatott, de az ez által nyújtott fölényt annyira fel tudta használni, hogy az országgyűlés szakítva Ferdinánddal, Izabellával, az egész fejedelmi hatalmat az ő kezébe tette le.

Az első nap viharos volt, csaknem forradalmi országgyűlés jellegét viselte magán.

Oly hatóságról, mely az ő tőlük választott »ország főbírája« felett álljon — csak a cím volt más mint a főkapitányé — tudomást sem akartak venni. Önmagukra, ziláltságukra s a három nemzet meghasonlására vetve szenvedéseik okát s ellenállási képtelenségüket; önmagukból akarták a védelmi erőt is meríteni ¹⁾.

Összeülések első napján kihallgatták Kendy Ferencznek s a bécsi követségnek jelentését ez útrjáról, meghallgatták Ferdinánd válaszát az ő követeléseikre, de az egészet mint már elévültet — daczára, hogy Haller Péter, az egyik követ, erélylyel hivatkozott az általuk Ferdinánd előtt letett esküre — mellőzvé, megalkották a törvényeket »a közjóra, az ország megmaradására s az igaz és testvéri egyetértésre.«

A baj főforrásának a közös féltékenységet s abból folyó tétlenséget tekintve, ellátározák a három nemzet uniójának megerősítését. Vészes napokban 1438-ban mondatván ki először, 1459-ben ismételvén, 1506-ban megújítván, most ismét e térre léptek ²⁾. »Sok baj származott — határozák — a színllett egyetértésből s hogy több ne származzék jövődőben, lévén a gyűlöletet, a színeskedést valódi és igaz testvériséget tartunk, s ha ellenség rontana be, az ország mostani főbírájának vagy annak, kit az ország azzá teend, rendeletére közösen védjük egymást.«

»Ha ellenség üt az országra, a városok és várak fogadják be falaik közé a rendeket, kik tartozkodjanak az erőszak-

¹⁾ L. Verancsics levelét Okmányok és Végzések XXIV.

²⁾ I. Teutsch Fr. értekezését a három nemzet uniójáról a Vereins Archiv új folyama XII. kötetének első füzetében. Az ifjú szerző nagy szorgalommal és gondnal állitá össze az erre vonatkozó adatokat, s e nevezetes ténynek sok nem ismert részletét deríté fel.

tételtől, mit ha még is elkövetnének, a helység bírája ítéljen fölöttök.«

»Ha a harczókon esik valami szerencsétlenség, azoka^t is fogadják be.«

»A ki idegen hatalmassággal esküszik össze, vagy szövetezik, halállal lakoljon. Elveszti jószágait, melyek az ő személyét illetik — neje és fiai vagyona épen maradván — ; azokat az országbíró, mint régen a vajda, adományozhassa, a mi fenn marad, azok felett a fejedelem rendelkezik. Épen így bűnhődik — határozá a következő cikk a Péternek meghódoló székelyekre gondolva — az is, ki a haza veszedelmével a maga magán hasznát kergeti, s a ki saját hatalmából határoz a fejedelemség felett.«

»A kinek tudomására jutnak a közegyetértést felforgató törekvések, jelentse fel.«

»A fejedelmet s az ország főbíráját minden város tartozik befogadni«¹⁾).

A nemzetek e szövetezése saját autonómiájok megvédésére, egy nem az uralkodótól összehívott országgyűlésen, nem volt ment a függetlenségi törekvésektől. Sem elébb, sem utóbb nem beszéltek a rendek az »ország közbirájáról« úgy mint a végrehajtó hatalom fejről, máskor mindig helytartónak nevezték: most nála keresték az erős kezét, mely a nemzetek megalkotott unióját képes lesz érvényben tartani²⁾).

Már meg voltak hozva a határozatok, midőn megérkeztek Serédy levelei. »Én mindent híven a rendek elé terjesztettem, válaszolá Kendy³⁾, átadtam a rendeknek ő felsége írásos válaszát, de akaratjukat s lelkületüket nem tudom megfordítani.«

»Későn kaptam már nagyságod levelét — írá Bánffy László, — ha három négy nap előtt kapom, még szolgálhattam volna«⁴⁾).

»Tudja meg nagyságod — felelé Bethlen Farkas — mi most önfentartásunkon múi kálunk. Beszéltem Frater Gy.-el,

1) L. Végzéseek és Irományok XVIII.

2) V. ö. a végzéseeket Verancsics idézett levelével.

3) Végzéseek és Irományok XVII. sz.

4) U. a. XIX. sz.

ugy tartja Báthory Andrást, mintha fia volna, de a míg a királyné és fia ki nem lesznek elégitve saját becsülete romlásával hadakat az országba nem fogadhat be«¹⁾).

Thoroczky biztatta, hogy sokkal több hívei vannak mint ellenségei Ferdinándnak: maradjon még ben Serédi²⁾).

Legőszintebben és világosabban a barát irt neki: »még Váradon hallottam, hogy minő válaszszal jöttek vissza az ő felségéhez küldött oratorok; én ugyan nem hiszem, hogy ő felsége akaratját megtudnám változtatni, de ő felsége más válaszszal bocsáthatta volna őket vissza, mert az felolvastatván a rendek előtt, ezeket épen nem elégitette ki.«

Már el voltak intézve a dolgok, constituálva az unió, elutasítva Ferdinánd, meghozva a végzések, midőn a királynétől két követ Patóchy és Kállay³⁾ Tordára érkeztek. Meg voltak bizva békét hozni létre a baráttal s lecsendesíteni a zajgó rendeket. S e megbízatásukban ők tappintattal és ügyesen jártak el, mint az eredmény mutatja — mert a barátot csakhamar részükre nyerék. S a mint ez megtörtént, a helytartó maga vette kezébe az országgyűlés kiengesztelésének vezetését. Hanem az nem könnyű volt: de ellenségei igyekezetét — többi közt Petrovics oratorai által azt izentette a rendeknek, hogy ha nem akarják, hogy a barát Erdélyt is elveszítse, mint elvesztette Budát, ügyeljenek magukra⁴⁾ — tekintélye hatalmával meghiusítá. Elhatározák nyomon — dec. 22-én — hogy az elhunyt király fiát fejedelmüknek ismerik, a töröknek megadják az adót, Ferdinándot megkérlik, hogyha nem tudja őket megvédeni, legalább engedje, hogy maguk védjék meg magukat s megkérték a királynét: hívja magához össze a rendeket, hogy jobb ellátásáról gondoskodjanak⁵⁾).

A hozott végzések valóban ellentétei voltak a megelőző

¹⁾ Végzések és Irományok XX. sz.

²⁾ U. o. XXI. sz.

³⁾ Más példányok — jelesül azon töredék, melyet Benkő Comitiában 1540 hibás évszámmal közöl — Bolyainak nevezik.

⁴⁾ L. Verancsics vallomásai Tört. Tár. I. k. 257. l.

⁵⁾ L. Verancsics levelét Végzések és Irományok XXIV. sz. szám. Haller így ír róla Ferdinándnak (1643. marc. 15-ről) »Siquidem post reditum nostrum a S. R. Matte Vestra in Transsilvaniam certe comicie celebrate sunt in Oppido Thordensi ab universis Regnicolis trium nacio-

* napon hozott végzéseknek: ezekben a barát már nem »főbíró« hanem mint helytartó szerepel; kéri a királynét ne vegye rossz néven, hogy ez összejövetelt nem tudatták vele: nem akarták ők ő felsége tekintélyét csorbítani, kéri a helytartót, hogy ő felsége s a maga tisztességéhez mérten viseljen gondot a királynéra: az az béküljön ki vele; kéri a királynét, hogy munkáljon Török és Mayláth kiszabadításán; néhány czikkkel gondoskodtak egyes sérelmek orvoslásán, s a fenyegető vész ellenében elrendelék, hogy a helytartó felhívására hadra készen álljanak, s ennek költségei megtérítésére portánként 14 denárt vetettek ki ¹⁾).

A rendek a közelgő karácsonyi ünnepekre haza sietvén, elhalaszták a többi teendők elintézését. A helytartó Gyalúba ment a királynéhoz. Ott volt a lengyel követ Lyessieccki is s dec. 27-én ennek és Patóchynak jelenlétében fogadta a barátot. Megtörtént a kibékülés, hosszas és beható tárgyalások után, a lengyel követ »mintha atyjuk lett volna« összetette kezöket, a királyné kegyelmességét s szeretetét, a barát engedelmességet és őszinteséget fogadott. Tárgyalták a kérdést is, hogy hova költözzék a királyné biztos helyre? S elhatározták — miután az Erdélyből távozást a török miatt nem tarták tanácsosnak — hogy Ferdinándhoz követeket küldenek. Két nap múlva decz. 29-én a helytartó Váradra a tulatizsai részek országgyűlésére utazott ²⁾).

num hujus Regni Traniensis, vbi post miserabilem desolacionem Regni a Moldavo acceptam, de permansione Regni varie tractatum est, verumtamen ultimo in eum finem res est deducta, ut sub nomine et umbra filii Joannis Regis ipsum Regnum permanere debant, ne ante tempus ab imanissimo tyranno Imperatore Turcharum Nos ac totum Regnum periret, sed ut eciam interim in fidelitate Regie Mattis Vestre permaneamus, vbi siculj Nuncium eorundem apud S. Regiam Mattem Vram habitum in legacione sua non conseruauerunt, ut in fidelitate Regie Mattis permanent, et nobiles quoque aliqui eotunc quemadmodum et nunc unius voluntatis cum siculis fuerunt, sed pro pacifica Regni permansione in hoc ad mandatum Rev. Dni Georgii Episcopi Varadiensis S. R. Mattis vre Locumtenentis censum S. Martini preteriti anni Reginali Mtti assignauimus, s a helytartónak és szultánnak is határoztak pénzt. Kiadva Archiv. N. F. III. 189. 1.

¹⁾ L. Végzések és Irományok XXIII. sz.

²⁾ L. Végzések és Irományok XXIV—XXV. sz.

E gyűlés kilencz megye által 1543. jan. 6-án meg is tartatott, de nem úgy mint a barát óhajtá. Somlyay a bécsi követ jelentése felvillanyozta a rendeket s ezek Báthori András ösztönzésére Ferdinándnak fogadtak hűséget. Ezzel a magyarországi részeknek Izabellától elszakadása ki lett volna mondva, hanem a barát egy hó mulva február 11-én Gyulán új gyűlést tartott, mely Ferdinánd uralkodásának kérdését érintetlenül hagyva, a neki küldött hódolati nyilatkozat gyakorlati értékét azzal leszállítá, hogy a kormányzást, igazságszolgáltatást és pénzügyet Fráter György kezében központosítá ¹⁾. Ily módon legalább megmaradt a két országrész újra egyesítésének lehetősége, melyek összetartozása e perczben annyira laza volt, hogy azt nem is egyik vagy másik uralkodónak, hanem egyedül csak a helytartónak személye képviselte.

V.

Mi alatt a barát és Báthori András, mindenik a maga módja szerint, nyíltan egyik sem lépve fel a másik ellen, a tiszai részeken csakugy mint Erdélyben folytatták a megkezdett toborzást pártjuk szaporítására s színes szavakkal harczoltak egymás ellen, ismét külső események döntötték el a kérdést.

Az utolsó tordai gyűlésnek a királyné ellátásáról hozott végzése szükségessé tette új országgyűlés összehívását. De szükségessé tette azt egyéb is. A kibékülés a királyné és barát közt nem volt tartós és nem volt őszinte. Mialatt a barát Gyulán járt, hogy a magyarországi rendeket az erdélyiekkel egyező eljárásra bírja, a vele ellenséges lábon álló főurak ismét egyesültek megbuktatására, megnyerték a királynét is. Ugy hitték, hogy a tervet legkönnyebben országgyűlés alatt hajthatják végre — s miután a szultántól is fermán érkezett a rendekhez, Gyaluba febr. közepére összehívták ezeket, mint a mely ez idétt a királyné székhelye volt.

De nem ott, hanem febr. 26. Kolosvártt tartatott meg ²⁾. Felolvasták a portáról érkezett fermant: »oly nagy számmal

¹⁾ L. Fraknoi: Magyar országgyűlési Eml. II. k. 468. s köv. l.

²⁾ Azon másolati példányok, melyek a mult században egy corpusba gyűjtettek össze, s számos példányban lemásoltattak, az ország-

jövünk ki az idén, még mint soha, s ezért csatlakoztatok a mi sergeinkhez és gondoskodjatok elegendő eleségről, nehogy sergünk hijányt szenvedjen. Miután a moldvai vajda is átmegy országotokon, bocsásásátok őt békésen, sőt át fog menni a havasalföldi vajda is s ehez april 1-én csatlakozzanak az erdélyi hadak is.«

Hogy a szultán készül s nagy hadjáratot tervez, azt jól tudták a rendek és nem tartották tanácsosnak ellenállani. Elhatározták, hogy annak idején csatlakozni fognak; minden füstre 75 denárt róttak, melyből 25 denár legyen a királynéjé, 50 a portára küldendő követeké. A kijelölt követek közt volt Verancsis is. Elhatározták felkérni Ferdinándot s a császárt is, hogy küldjön Erdélybe hatezer embert, mely erő az erdélyiekkel egyesülve a két vajdát vissza fogja riasztani, a törököt pedig beütésében fékezni fogja ¹⁾).

Főtárgyát tette a királyné panasza: a barát nemcsak

gyűlés színhelyének Tordát írják. Történetiróink (Haner s az ezt másoló Benkő Milkóvin II. 470, kivételével, de ők másnemű tévedésbe esnek ezt fogadják el. Kemény József (Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde n. 7. II. 114.) czáfolja Hanert, hogy e gyűlés Kolosvártt lett volna s az ő másolati példánya után Tordára teszi. Azonban az Eder által a szász nemzet levéltárából lemásolt példány s egy másik ugyanott levő és nem teljes példány Kolosvárra teszik e gyűlést. De ha ez hagyna fenn még kétséget, eloszlatja azt Vásárhelyi levele Végzéseek és Irom. XXVII. sz., el Haller Péter levele Ferdinándhoz (Archiv des Vereines Neue Folge III. k. 190. lap) s végre el a szebeni jegyzőkönyvek következő pontja: »4. Februarii misso Nicolao Famulo Cocy ad Brassovianum cum literis reginalis majestatis ad congregacionem ad gyalw vocantibus expensi fl. 1.«

»Eadem die in eadem causa misso Vitalj ad Bistriciam et vt pecuniam importarent fl. 1 den 25.«

»Eadem die in eadem causa missis literis Reginalis Majestatis ac dominorum ad septem sedes, ut generalis congregacio Saxonum, per congregacionem Reginalis majestatis impediretur expensi fl. 1.«

»16 Februarii missis dominis Judice Sedis ac Andrea Byrkner et Augustino pellione ad gyalw ad congregacionem reginalis Majestatis expensi fl. 25.«

»Amplius eysdem quod diu abfuerunt expensi fl. 28.«

²⁾ L. Végzéseek és Irományok XXVII. és XVIII. sz. V. ö. a nov 29. gyűlés végzéseivel.

hogy kizárta a kormányzásból, hanem még szükölni is hagyja fiával együtt, s számot sem ad az ország jövedelmeiről.

Kit ne indított volna meg egy szép asszonynak hasonló panasza? Oly nagy volt az ingerültség a barát ellen, hogy ez Kolosmonostorból — betegség ürügye alatt — be sem mert menni a városba s a gyűlés, távollétében határozta el elmozdítását s teljesen a királyné alá rendelését ¹⁾.

Az I. és II. articulus szól erről:

»Mínthogy e vészes időben a királyné magát, fiát, életét és szerencsését a rendekkel együtt minden eshetőségnek kiteszi, méltányos, hogy ő királyi felsége s legfenségesebb fia teljhatalommal bírják, igazgassák, kormányozzák Erdélyt s minden megyéket és helyeket, melyek ő felsége és fia alatt vannak.«

»Minden hivatal és hivatalnok. épen úgy a főtisztelendő helytartó úr mint a többiek, ő királyi felségétől és fiától függjenek, akkép, hogy a magyar királyok kiváltságaihoz képest az ország szabadsága épen tartassék meg, hogy az ország minden ügyeit ő felsége tanácsosai tanácsával igazgassa. Ha pedig fontos ügyek kerülnek elő, ne csak saját tanácsosait hívassa össze, hanem a főbbeket is a három nemzetből, kik erre ki vannak jelölve s ezek tanácsával éljen.«

E határozatok világosan szóltak: a barátot már nem a királyné mellett említették, csak annyi hatalmat hagytak meg nála, mennyivel akármelyikök birt, — sőt mint Verancsics mondja, el volt rendelve megszámloltatása s mással pótlása. Ez napon a helytartó meg volt bukva.

Azután a rendek folytatták tanácskozásait:

¹⁾ Verancsics vallomása (Pray Epist. Prot. II. 392. l.) így hangzik: »idem testis meminit quod aliquando in arce sua vix habuerit vinum pro familia unius diei, et hoc contigit, cum quodam tempore Colosvari esset conventus generalis in eum finem vocatus, ut privaretur administratione et officio, nec ausus est ex abbacia Colosmonostor civitatem intrare, ut interesset conventui, sed ficta aegritudine tam diu in ipsa abbacia decubuit, donec conventus ad vota Reginae perficeretur, liquireturque ipse F. Georgius gratiae ipsius reginae.« E vallomásban a kolosvári gyűlés ideje nincs meghatározva. A kérdés az: mikor volt az? Csak egyre nézve nincs kétség, hogy 1551 előtt s kolosvári

»Külföldiek ne alkalmaztassanak a hivatalokban, a fehérvári püspökség javadalmai ne adassanak világiaknak.

»A királyné lakhat Erdélyben vagy másutt levő váraiban, s ha ki akar menni a részekbe mehet, de csak saját és az ország tanácsosai tanácsából.

»A portára küldessék követség: minden nemzetből egy követ, vezetve a királyné követe által, mely tiszteletdíjat vi-
gyen magával. A szultánnak köszönjék meg, hogy János király fiát kívánja az ország élére s kérjék, hogy adjon fermant, hogy ha ez meghalna is, szabad legyen nekik a magyar nemzetből azt választani fejedelmökké, kit akarnak ¹⁾.

»Utasítást a követeknek a királyné adjon.

»Küldjön a királyné a moldvai vajdához követet s ajánlja fel jó szomszédságát.«

országgyűlésen volt. Kolosvártt 1540 - 1551 közt következő országgyűlések voltak:

1542. aug. 6.

1543 febr. 26.

1548. sept. 3.

1550. febr. 2.

1551. jul. 26.

Verancsics mint szemtanú beszél. (Meminit.) 1542. aug. 6-ról a követség ment fel Ferdinándhoz: akkor nem lehetett. 1548. sept. 3. Verancsics Krakóban volt: de e gyűlésen mint az articulások kétségtelenné teszik a barát volt a helyzet ura. 1550. febr. 2-iki gyűlésen volt ugyan viszály, bár másnemű, de Verancsics nem volt Erdélyben, valamint 1551-ben sem. Ellenben 1543-ban ott volt, de fájdalom épen ez időből hiányzanak levelei. Az összes erdélyi articulások közt ez van, melyre Verancsics fenn idézett szavai illenek. Ha tehát, mikor e jelenet történt, a helyszínen volt — az nem lehetett máskor mint ezen a gyűlésen. Támogatja ezt azon körülmény is, hogy a barát és királyné között fennforgott többi versengéseknek színhelyeit s részleteit ismerjük — de azok egyike sem volt Kolosvártt.

¹⁾ Haller írja Ferdinándnak (1543 marc. 15.) ugyan e gyűlésről: »in eadem ultima cogregatione conclusum est ut ex singulis nationibus Regni vnus nuncius pro tributo Imperatori Turcharum introducendo et offerendo eligatur et intronittatur, suppliceturque Imperatori Turcharum, quod eosdem literis suis mediantibus in hoc Regno confirmet ut post obitum filii Joannis Regis de Geneologia sua principem eligere valeant; quod nobis alienum est et intolerabile videtur. Qua propter eciam in dies et horas opportunitatem, occasionem et viam querimus ut Sa-

A többi pontok a hadfölkelést szavazták meg, s ezeröt-száz főből álló állandó sereg tartását rendelék el — mindenik nemzetre 500 ember tartása esvén ¹⁾).

A gyűlés hosszan tartott s tárgyait még sem meritette ki, mert Vásárhelyre 1543. május 1-re új országgyűlést tűzött ki ²⁾).

A barát pedig a mint vége lett a gyűlésnek menedék-levelet eszközölt a királynétól, Gyaluba ment hozzá két nap mulva, térdre borult előtte, sirt és kegyelmet nyert. Ismét ő volt a helyzet ura ³⁾).

VI.

A Vásárhelyre hirdetett gyűlés elmaradt. Azonban május közepén új csausz jött az országba, ki által a szultán a hadak megindítását s élelmi szerek küldését sürgette. A királyné tehát Fehérvárra jun. 3-ára hívta össze az országgyűlést, nyomatékkal rendelvén el a meghívóban, hogy a küldöttek teljhatalommal legyenek ellátva, nehogy utólagosan emeltessenek kifogások a végzések ellen ⁴⁾).

A szultán akkor már magyar földön táborozott, s mivel Károly I. Ferencz francia királylyal folytatott háborúja miatt testvérét Ferdinándot nem segíthette, ez nagyon csekély védelmi eszközöket nyújthatott Magyarországnak. Természetes volt, hogy ily körülmények közt a barát nem Báthory pár száz emberből álló hadának Erdélybe bocsátásán,

xones a tali legacione sint exempti, atque nequaquam nos ad eandem intromittere volumus nisi maxima necessitate coacti. Verum tamen ne concordia regni inturbetur si secus fieri non potest, dabimus vnum qui non omnino nostre siet (sic) lingue; neque etiam multe aut magne auctoritatis. Kiadva Archiv N. F. III. k. 190. l.

¹⁾ L. Végzések és Irományok XXVI. sz.

²⁾ L. u. o. XXIX. sz.

³⁾ Verancsics vallomása i. h. »Cum igitur obtinisset quae petierat, venit ad reginam plorans muliebriter, humi prostratus ipsis genibus advolutusque reginae vestis fimbriam osculabatur, supplicibus verbis postulans ne crederet suis delatoribus et si quis defectus fuisset commissus dignaretur ei parcere, eam culpam in alias detorquens, stb.

⁴⁾ L. Végzések és Irományok XXIX. sz.

nem Ferdinánd uralmának megszilárdításán ¹⁾, hanem a szultántól fenyegető vész elhárításán munkált.

A jun. elejére Fehérvárra hirdetett országgyűlés Szalánczy Jánost és Fekete Jánost a szultán elé küldé tizezer arany adóval s ajándékokkal a szultán kedvencz neje s négy kiválóbb basája számára.

Ezuttal Erdély mint különország először fizette azt ²⁾.

E hó 29-én Fehérvártt ismét együtt voltak a rendek közönséges országgyűlésen, melyen a folyó évre fizetendő török adót vetették ki, a szultánnak ajándékokat, a kincstartónak hadak tartására portánként 35 denárt s a királyné számára portánként 50 denár költséget határoztak ³⁾.

A Fehérvártt összegyűlt rendek egy más hasonló kiváló fontosságú ügy felett is tanácskoztak: a vallásügy felett.

A reformatio — eleinte természetesen Luther tana — hamar ismertté lett Erdélyben főként a szászok közt. János király politikai okokból elnézte, az interregnum, mely a gazdag s jól felszerelt várakkal bíró szászokat legyezte, mit sem tett ellene, s eleinte Fráter György sem látta eljötnék az időt, hogy a politikai kérdés mellett még egy vallásit is hozzon létre. Ez hát terjedt a maga módja szerint, a nélkül azonban, hogy összevágó működésnek s egy célratörekvésnek még a látszatával is birt volna, külön külön mindenütt, a hol a városnak vagy helységnek apostola akadt. Nem nemzeti mozgalom volt, s ez idétt épen oly kevésbé politikai — mondhatni csak az idő áramlatának színével birt.

Honter fellépése azonban irányt adott a mozgalomnak s központba vezette azt. A Libellus Reformationis-nak (Kir-

¹⁾ Bucholtz V. k. 205. l.

²⁾ Bethlen Farkas I. k. 417. l. V. ö. Verancsics I 229. l.

³⁾ Nagyszzebeni jegyzőkönyvek a. a. 1543. Percepta: In festo beatorum petri et pauli apostolorum in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nacionum Albae Juliae celebrata, domini Saxones pro solutione Turcici census presentis annj ac subsidij domino Thesaurario dandi ad gentes intertenendas, simul atque victualia Imperatori Turcarum disponenda ac etiam expensas Reginalis Maiestatis assumpserunt soluendos, que in una summa faciunt fl. 1400. V. ö. a XXXII. sz. okmánynyal.

chenordnung) kiadása ¹⁾ 1542-ben bár címében csak a Barczaság reformatiójának mondatott, az egész nemzetnek szólt s rövid velősségével — németre is lefordíttatván — az egész nemzetre hatott. Oly éles eszű ember mint a barát belátta, hogy itt többé nem a Barczaság, hanem az egész szász nemzet reformálásáról van szó. Ugy látszik, hogy a fehérvári káptalan panaszára ²⁾ az országgyűlésre, melyet a királynéval együtt hirdetett, megidézttette Hontert is: »adjon számot, hogy miért csatlakozott a keresztyén vallás rendtartásához« (azaz a reformatio újításaihoz).

A tanács nem engedte meg Honternek, hogy elmenjen, tartván, hogy a barát a különben már feledékenységbe ment vallástörvény szigorát fogja feleleveníteni. Honter pedig megírta az Apologia Reformationist ³⁾, a lehető ellenvetések czáfolatát. »Nehéz — mondá — védekezni ott, hol nincs ellenvetés, miért is mintegy kitalálni kényszerítettünk, hogy min ütközhetek meg némelyek a Libellus Reformationisban?« ⁴⁾. S épen azért ez Apológiában kevesebb tért adott a dogmaticai vitáknak mint a politikai mentségeknek. »Senkit sem akart — mondá — sem bántani, sem gyalázní, sem sérteni, hanem művét a hazai papok számára adta ki, zsinórmértékül addig, míg valamely zsinat összeírja azokat.«

Az Apologia első fejezete csaknem ostentatióval fejezi ki, hogy a Libellus Reformationisban mivel sem sérté a királyné vagy Magyarország főurai s többi nagyságosai iránti engedelmességet s hivatkozik az országgyűlésen jelen levő

¹⁾ Formula Reformationis Ecclesiae Coronensis et Barcensis totius provinciae Coronae 1542. 8-adr. 32. l. Lenyomva több ízben, legujabban Trauschenfels »Beiträge und Aktenstücke« című művében. V. ö Trauschenfels Schrifsteller Lexiconja II. k. 211. l.

²⁾ Honter az Apológiában a prot. könyvekre hivatkozva mondja: »quorum copiam venerabilibus dominis Albensibus minime deesse comperit habemus« . . . midőn ő a káptalanban meglevő könyvekre hivatkozik, ez azt mutatja, hogy mentsége a káptalannak szólt, mely vitázó fél volt vele — tehát nagyon valószínű, hogy ez volt a panaszlófél is.

³⁾ Megjelent Trausch. Beiträge und Aktenstücke 43 s köv. ll.

⁴⁾ »Sed cum difficillimum sit respondere ubi nihil certi proponitur« mondja az Apologia bevezetésében.

urak közül azokra, kik ismerik, hogy minden isteni kötelességek annyi odaadással teljesítettek, mint soha az előtt. Mivel tudja, hogy a királyné, az ő főtisztelendő pártfogójuk (t. i. a barát) s a többi főurak is sohasem jöttek ellentétbe az Isten szavával, meg van győződve, hogy ő is, ha kimutatja, ártatlanságát, fel fog mentetni.

A többi fejezetekben vegyesen védi magát az emelt vádak ellen, melyek vele közöltettek s azok ellen, miket az országgyűlés által emelendőknek vél¹⁾. Védi magát a lázítás és zavar csinálás vádja ellen, mert ő csak Isten igéjét s Krisztus parancsát követte, ha pedig rendtartásába valami illetlen csuszott be, s ezt kimutatják az Isten igéjével — ő annak mindig kész engedelmeskedni. A mit ő tett, arra Istennek és felsőbbségének parancsa készíté (III. f.). A vértanúk példája és a szentírás mutatják, hogy azon embereknek, kik az Isten igéjével ellentétbe jönnek, nem kell engedelmeskedni. (IV. f.) Hogy kitünő városok példáját követte, azt azzal igazolja, mert az apostolok is azt mondák: kövessetek engem, mint én követem a Krisztust (V. f.). A hol könyvében a papokról élesebben szól, azt azzal menti, hogy nem a fehérvári s esztergomi tisztelendő urakat értette, hanem azokat, kik az emberek megbotránkozására hivatalukat meddön kezelték. (VI. f.) A többi fejezetekben dogmatikai kérdéseket tárgyal s az utolsóban (XII. f.) tér vissza politikaira: hogy miért nyomatta ki könyvét? mert — ugymond — eddigelé a sajtó szabad volt mindenféle hatóság alatt és senkinek sem jutott eszébe megtiltani a könyvek kiadását. Különben neki nem volt más czélja, minthogy e zaklatott és sanyarúságos időkben előmozdítsa a közegyetértést s a vallás megtartásában beállható

¹⁾ Az Apologia több pontja mutatja, hogy Honter kimondott vádak ellen is védi magát. Pl. az V-ik fejezetben: Sed procedendum ulterius ad explicandam sententiam nostram in eo quod scriptum est: »Nos exempla clarissimarum urbium secuti.« Nec satis mirari possumus cur illud nobis vitio vertatur, quod praecipue sperabamus pro nobis et pro causa nostra futurum . . . s összefüggésbe hozza a mondatot azzal, mi könyvében előtte és utána áll. Elszórva más helyeken is felel tényleg emelt vádakra.

zavart és rendetlenséget elhárítsa. Ő mindenben, a mivel vádolják ártatlan s csak az isten parancsainak engedelmeskedett.

Ez apologiát egy bizottságnak adták át, hogy mutassa be Fehérvártt a rendeknek s védje annak tételeit. E kötelesség főként Glatz Mátyásra nehezkedett a szász föld legtehetsége-sebb s előbbkelő reformatorai egyikére, kit kőhalmi papságából a kiszdi (ma segesvári) káptalan elüldözött s ez idétt Brassóban tartózkodott. Vele voltak a brassai bíró, két tanácsos, a brassai, rozsnyói és hőltevényi papok.

Ha egy későbbi műnek hihetünk, a barát szigorú rendszabályokat ajánlott, de a királyné tanácsosai Batthyány Orbán, Csáky Mihály, Adrián esperes közbevetésére a vallásvita mellett nyilatkozott, mely az országgyűlés előtt a brassai küldöttek s fehérvári káptalan közt megtartatott ¹⁾. A vita folyamáról semmi tudomásunk sincs: a szász források szerint a szentírásból vett idézetekkel megczáfolták a brassai küldöttek a káptalannak az atyák írásaiból, concíliumokból s hagyományokból vett állításait. Éjjel ismét az udvarhoz hivattak s

¹⁾ Hol volt ez a vallásvita? Kemény (Archiv. Neue Folge II. 116.) azt mondja, Tordán febr. 26-án. De fennebb láttuk, hogy febr. 26-án nem Tordán, hanem Kolosvártt volt országgyűlés. Haner Hist. Eccl. Transsylvaniae. Frankfurt 1694 Kolosvárra teszi. Minő kutfő után ő annak nem tudtam végére menni. Ennek meg is van a maga valószínűsége — mert mint láttuk ez az országgyűlés szokatlanul hosszú volt. Schmeitzl Epistolájában s Benkő Milcoviajában (II. 471) Haner után indulnak s ők is Kolosvárra teszik a gyűlést. De a kolosvári február 26-ki törvényezikkek közt nincs vallásügyi, s mi még ennél is többet bizonyít, maga az Apologia a fehérvári tisztelendőket említi, s azokra hivatkozik. Két egykorú följegyzés világosan Fehérvárt említi mint azon országgyűlés színhelyét, mely előtt a vita volt. Az egyik Massa Simon (Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum I. k. 54. l.) 1543 Comitia regni indicta et celebrata sunt Albae Juliae a Regina Izabella et Fratre Georgio maxime religionis causa, in quibus comparere jussus est mag. J. Honterus stb. « A másik Ostermayer Kronikája (Fundgruben I. 29.) » Anno 1543 Ist Herr Johannes Fuchs zum 3-tenmahl zum Richter erwählet worden. Auf dieses (tehát sz. Györgynap után) hat die Königin und der Schatzmeister zu Weissenburg mit den Papisten eine Versammlung gehalten, und Herrn Mag. Joh. Honterum sampt Reformationbüchlein und der Stadt Obrigkeit darin berufen. « Ennyi tanú Haner ellenében is két-

most ígéretekkel, fenyegetésekkel próbálták megnyerni őket, de hasztalan ¹⁾).

Bármily buzgó, sőt türelmetlen volt is a barát, komolyabb fellépésre ezuttal aligha gondolt. Részint mert tisztában volt vele, hogy akár mit csinál is ezzel a bizottsággal, miután Honter nincs a kezében, azzal semmit sem ér el. S még inkább mert az idő nem volt alkalmas vallásos üldözést kezdeni. A szászok különben is hajoltak Ferdinándhoz, az erőszak éppen a királynétől nyílt ellállásra vezetné őket. Mikor Ferdinánd különben is sürgette a gyalui compositio végrehajtását, nem állott érdekében a barátnak híveket szerezni ennek. Bántatlanul visszabocsátotta a brassai követséget ²⁾.

VII.

Az napon — jun. 29-én — midőn az erdélyi rendek megszavazták a török adót, János király birodalmának egykori tiszai részei is tartottak gyűlést Debreczenben, mely az erdélyitől eltérőleg Ferdinándnak hódolt ³⁾.

Ez ismétlése volt a januáriusi váradi gyűlésnek s épen nem vágott a barát terveibe, ki egész lelkével teljes buzgalomával azon munkált, hogy Erdély és a tiszai részek politikai működését összhangba hozza — egyedül ebben látva az ország fönmaradásának biztosítékát. Annnyival eszélytelenebbnek hitte e határozatot, mert Szolimán már diadalmasan nyomult az ország szive felé s Ferdinánd hadai ismét elégteleneknek mutatkoztak megmérkőzni a tulnyomó erővel és nagyobb hadvezéri tehetséggel. Ő hát a fehérvári gyűlésen a törökadó kérdését tisztába hozván, hasonló czélból kiment a magyarországi részekbe, aug. 1-ére gyűlést hívott össze De-

szégtelenné teszi, hogy a gyűlés Fehérvártt volt. Különben is jó figyelembe venni, hogy Haner fiatalon és külföldön dolgozott.

¹⁾ Haner Hist. Eccl. Trans. 200 s köv. II.

²⁾ Ezen gyűlés végzései lappanganak, s már a múlt században sem voltak meg — legalább az akkor készült gyűjteményekből és lajstromokból teljesen hiányzik. Pedig valószínű, sőt mondhatni bizonyos, hogy hoztak czikkeket: mert hihetetlen, hogy két oly fontos dolgot mint az adó és a vallás ügye czikkbe ne foglaltak volna.

³⁾ Fraknoi: Magyar országgyűlési Emlékek II. k. 473. l.

recskére s épen mint a tavasszal Gyulán, elhatározta, hogy bemutatják hódolatukat a szultánnak, sőt ennek táborába Budára élelmi szereket is küldött ezen megyékből is ¹⁾.

Épen ezen napokban magában Erdélyben is új részgyűlés volt. Szalánczy visszaérkezett a szultán táborából, vele csauszok is jöttek, kik ajándékokat s a tábor számára élelmi szereket sürgettek. Egy, Gyaluba összehívott részgyűlés, melyben azonban az idő rövidsége miatt csak szászok és magyarok vettek részt, aug. 5-én küldött adományokat és élelmi szereket, s egyszersmind aug. 16-ára Gyaluba részgyűlésre meghívta a székelyeket is, hogy ezek is élelmi szereket s s ajándékot vessenek ki magokra s intézkedjenek a szent Mihály napján küldendő török adó és ajándékok felől ²⁾. Megtartott-e ezen gyűlés, arról nincs tudomásunk, — de tény, hogy ekkor — vagy tán még a fehérvári végzések alapján — elrendelték a császár adójában s a királyné segítségére az ökör-sütést; a császár adójában 50—50 pénzt; a főnép két-két ökröt, a lőő egyet-egyet, a közszekely 1 egy forintost adott ³⁾.

VIII.

Szoliman diadalmas hadjárat után s egy csomó várat megvevén, szept. végén visszafordult. Ferdinánd pedig ritka következetességgel, épen mint megelőző évi kudarczai után, ez ősszel ismét nyomatékosan kezdte sürgetni a gyalui compositio végrehajtását. Bizonyynyal, ha a hadjárat folytatásában is annyi erélyt tudott volna kifejteni, mint a compositio végrehajtásának sürgetésében s némi biztosítékot nyújt, hogy képes lesz megvédeni az átveendő országot, nem keresett volna menetséget a barát annak elhalasztására: »addig mig felséged dolgai jobbra nem fordulnak az ellenséget a megkezdett cselekedésekkel tartom távol ez országtól, hogy az az Isten irgalmából valahára megszabadíttassék,« kérte Ferdinándot, hogy ne kételkedjék benne, figyelmeztette, hogy ne adjon hitelt el-

¹⁾ Fraknoi: Magyar országgyűlési Emlékek II. 475.

²⁾ L. Végzések és irományok XXX. sz.

³⁾ Székely Krónika 13. l.

leiségeinek, s mindenekfölött vegye figyelembe, hogy ő nem egészen ura a helyzetnek Erdélyben, mert e nép hitetlen és sovárogyja a változásokat, le akarja rázni a magyar birodalom uralmát s a két Oláhországhoz hasonlóan külön tartománynyá kíván alakulni ¹⁾. A barátuak ebben igaza volt: de ezt ő nem az által akarta elhárítani, hogy Magyarország részeit Ferdinánd kormánya alatt egyesítve a török kész zsákmányává tegye, hanem hogy a tiszai részek és Erdély közt mennél szorosabb kapcsolatot hozzon létre. S e célból Ferdinándot biztatásokkal tartva, folytatta megkezdett működését a részekben, hol ez időben tartózkodott.

Terveinek Erdély már meglehetősen biztosítva volt, legalább az előzmények után annyira számíthatott, hogy azok nem fognak legyőzhetlen akadályokba ütközni. S itt csakugyan nem is történt semmi, mi jelenlétét mulhatlanná tette volna.

Bár ez ország közvetlenül nem is vett részt a hadjáratban, de a sok fizetés és élelemszállítás annyi teherrel róttá meg, hogy az abból származott inség enyhítéséről gondoskodni kellett. Aztán csausz érkezett a portáról, ki a Fogarasban levő túsok kiadását sürgette. Ezek elintézésére a királyné nov. elejére Kolosvárra összehívta a rendeket, ²⁾ de a dolgok fontosságához képest ők magok kérték a királynét, hogy a gyűlést 15 napra halassza el, hogy a fénforgó ügyek felett annál több sikerrel tanácskozhassanak; ki csakugyan engedett kérésöknek, s nov. 25-ére Székely-Vásárhelyre közönséges országgyűlést hirdetett, oly meghagyással, hogy az elintézendők fontossága tekintetéből fejenként jelenjenek meg ő maga is személye szerint meg fogván ottan jelenni ³⁾.

A Székely-Vásárhelyre hirdetett gyűlés nov. 29-én megtartatott. A királyné követei által, s a helytartó személyesen segélyt — azaz számokra portánként kivetendő adót sürgettek. Fénforgott mindenek előtt Fogaras ügye, mely még mindig

¹⁾ Bucholtz V. k. 204. l.

²⁾ Nagy-Szebeni jegyzőkönyvekben a. a. 1543. olvassuk: 5 octobris misso domino Judice Regio ac Martino Poeldner ad congregacionem Colosvariensem, qui a Thorda retrocesserunt expensi 14 fl 26 den.

³⁾ L. Irományok és végzések XXXI. sz.

Mayláth nejének kezén volt ¹⁾, ki a török és oláh tüzszokat még mindig ott tartotta. A török tüzszoknak szabadon bocsátását csakugyan kieszközölték, de az oláhok ott tartattak, s a vár is Mayláthné kezén maradt. Ennek folytán elrendelék, hogy a vár ostromára a három nemzet háromezer embert fog küldeni.

Azokra, kik ezen gyűlésről elmaradtak (50 frtnyi) birságot szabtak.

Elrendelék, hogy az adószedők és élelmi biztosok 15 nap mulva számadástételre Tordán jelenjenek meg.

Azon főispánok ellen, kik károkat tettek, tartson a helytartó vizsgálatot, s a ki közülök dérészéket nem tart, veszítse el hivatalát.

A kik a székelyek közül nem adták meg az ökörsütést, miután a helytartó azt helyettök kifizette, térítsék meg neki, s ezt ő saját emberei által szedesse be.

A havasalföldi vajda panaszkodott, hogy a háromszékiek birtokaiba ütöttek; a helytartó saját embere által, kikhez főszékelyek csatlakoztak, tartasson vizsgálatot s a bűnösök lakoljanak.

A fehérvári káptalan erővel elfoglalt tizedei téríttessenek meg.

Az orvosok üldöztessenek és akasztassanak fel.

Kirendelék a szultán adóját, a portai ajándékokat, s a követséget, mely azt megvigye:

A császárnak 10 kupa, két basának 4—4, más kettőnek 2—2.

A portára ajándék 1600 frt, a csausznak 400 frt, a tolmácsnak 100 frt.

A Fogarasban fogva volt töröknek 32 frt.

A császárhoz küldendő követeknek 1000 frt.

A császárnak ajándokul 2000 frt, nejének és fiának ezer forint.

¹⁾ V. ö. a XV. sz. okmánynyal: izenni fog Nádasdy Tamásnak »ne obsides in arcę Fogaras capite plectentur.« Miles (Würgengel 36. l.) s Jovius (XI-dik) említik Fogaras feiadását — de az első határozatlanúl, az utóbbi »nec multo post« de mindkettő a kezesek kiszabadítása után.

A két fő basának mindeniknek 1000 frt, a két kisebbnek mindeniknek 500 frt.

A kupák ára 1521 frtban lett megállapítva.

Egyszersmind rendszabályokat alkottak a jobbágyok megadóztatásának szabályozására, az elégett, pusztán hagyott és a nem egész egy éves házakat kivéven a dicálás alól, s egy portára 90 denárt vetvén; továbbá a gonosztévők üldözésére szabályozák az 1541-ben felállított hatóság (a derékszék) hatáskörét ¹⁾.

XI.

Minden országgyűlés, mely 1542. decz. óta tartatott Erdélyben magában, feltétlenül elismerte a szultán fenhatóságát Erdély felett. A gyalui compositióról, Ferdinándról, a Kendy által hozott pontokról többé nem is beszéltek: sőt 1543 telén Izabella világosan megírta Serédinek, hogy ő Erdélyt nem fogja elhagyni.

E hirre Ferdinánd Bornemiszt Izabellához küldé, ki 1544 jan. 4-én Báthory Endrénél volt előleges értekezleten, jan. 8-án Nagy-Váradra a barátához ment, kit Ferdinánd magyarországi kiucstartóvá nevezett ki, jan. 21-én a királynét látogatta meg Gyaluban s minden alkudozásainak vége a válasz lett, hogy Ferdinánd csak akkor foghatja Erdélyt kezébe vehetni, ha elegendő sereggel jön be, hogy a török támadásnak ellent állhasson — addig maradjanak a dolgok a mint vannak: igazgasson Izabella »az ő nevében« ²⁾.

Mindamellett Bornemisza valóságos toborzást vitt véghez Ferdinánd érdekében: megfordult Petrovicsnál, Kendynél, Drághfynál, intette a szebenieket, hogy sem a barátoknak, sem Izabellának ne fizessenek adót a király különös engedelmé nélkül: szóval a reincorporatio tényleges és rögtöni végrehajtásának érdekében mindent elkövetett ³⁾.

¹⁾ L. Végzések és Irományok XXXII. sz.

²⁾ Bucholtz : V. k. 205—209. II.

³⁾ U. o. V. k. 209. I. Csáky 1550. emliti, hogy »ante fere sex annos in Comitibus vasarheliensibus mirari non poteram unde illi motus suppularunt contra te« (t. i. Verancsics ellen, I. Munkái VII. k. 36 l.).

De mennél nagyobb tevékenységet fejtett ki, annál erősebb reactiót támasztott maga ellen. Üzelmeinek veszélyei ellen a rendek Erdély közjogi önállásának lehető erős alapra fektetésével védték magokat. Az ország szervezésében, függetlensége biztosításában ezek mindig tettek egy-egy lépést előre, valahányszor Ferdinánd biztosai a gyalui compositio végrehajtását sürgették: nem dacból vagy makacsságból, de saját jól felfogott érdekükből. A királyné udvarában nem volt kedvező a hangulat a helytartóra nézve, s az Bornemiszának jan. 21-én 1544-ben Gyaluban keservesen panaszolta, hogy a barát foglyúl tartja őtet. Ha Bornemisza azt hitte, hogy a meghasonlásból hasznot húzand: csalódott, mert a barát 1544 tavaszán bejött Erdélybe ¹⁾, s oly hamar kiegyenlíté a viszályt, hogy rövid idő alatt ismét ő volt a helyzet ura, a közjogi kérdéseket a fennebb vázolt irányban fejlesztheté, és már ápril derekán az ország déli részében felmerült kérdések tisztázására elindulhatott.

A helytartó már apr. 27-én Brassó körül járt. A szászok közt a vallás ügye nyugtalanítá, melynek irányát Honternek brassai pappá választatása mutatta. Nyolcz napot töltött Brassóban — de a bevégzett ténynyel szemben nem foglalhatott el ellenséges állást. Annál szigorúbb volt a székelyek iránt, kik régi kiváltságaikba bizva, az adófizetés alól ki akarták magokat vonni. Megbüntette a legféktelenebbeket s végrehajtá az ökörsütést. Visszafelé menet Szebenbe vette utját: ott gyűlést tartott a szászokkal, hogy ezek engedjék meg, hogy a nemesek is vehessenek magoknak ottan házat. De a szászok ez előterjesztést keményen visszautasították ²⁾.

Jun. 9-én a török adó és ajándékok megszavazása végett Tordán új országgyűlés tartatott ³⁾ — melynek megszava-

¹⁾ Még februárban Váradon volt: l. Bucholtz 207. s ápril 27-én már »gegen Cron kommen« — mint Ostermayer mondja.

²⁾ Ostermayer Krónikája (Deutsche Fundgruben I.) 29. l.

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben, a. a. 1544. »Percepta. Feria Secunda proxima post festum Trinitatis dominis Regnicolis Trium nationum imposita est taxa fl. 14,000 in auro Imperatori Turcarum et ad alia donaria soluenda.

zása után — más nemü végzései e gyűlésnek ha voltak is, nem maradtak fenn — a magyarországi részekben Debreczenben tartandó országgyűlésre oratorokat választottak meg. A régi gyakorlat felelevenítése volt ez, mely utolsó időben már egészen el volt hanyagolva. Az erdélyi oratorok kimentek a debreczeni részgyűlésre — s a barátoknak itt is sikerült keresztül vinni, hogy a török adó megszüntetett¹⁾.

X.

János király egykori birodalmának kormányzatában hiányzott az összefüggés. A magyarországi részek s Erdély közt alig volt valami összetartozás: a rácok és temesi végvidék Petrovics személye és erélye által tartattak meg hűségben, a tiszai vidékek néhány ottani főúr közbevetése és tevékenysége folytán titkon Ferdinándot vallották uroknak, bár nyilván a töröknek fizettek adót, s végre Erdély névleg Izabella, tényleg a helytartó alatt állott.

A barát eddigi összes működését arra irányzta, hogy e szétmállani készülő birtokok közt helyre állítsa az egységet — s erre most eljöttnek látta az időt.

Izabella királyné jul. 2-án kiadott rendeletével aug. 1-ére Tordára közönséges országgyűlést hívott össze²⁾, melyre meghívta a magyarországi megyéket is.

A magyarországi megyék csakugyan megjelentek s ez volt az első országgyűlés melynek törvényczikkeit Erdély és a magyarországi részek együtt alkották.

»Erogata.

»7 missis dominis magistro ciuium Martino pilgram et Augustino pellione ad congregacionem ad Thordam expensis fl. 36.

»De Thorda missi sunt dominus Martinus pilgram et Johannes Margonday ad Hungariam cum Domino Thezaurario quibus pro expensis dati sunt fl. 60.

¹⁾ Kovachich Suppl. ad Vest. Comitiorum III. k. 191. l. az 1545. debreczeni gyűlés határozatai közt.

²⁾ Törvények és Irományok XXXIII. sz.

A barát — mint láttuk — már 1542-ben kergette a kormányzói czimet mint kormányzásának alapját, s akkor az erdélyi rendek meg is adták neki a »helytartói« czimet. Most a királyné (bár ez eleinte Patóchyt akarta) a magyarországi és erdélyi rendek együttesen Erdély és a tiszai részek főbirájává tévők, beleegyezvén ebbe Petrovics is hosszas ellenállás és régi okainak ismételt és közderülség közt történt felsorolása után — miért is ő a gyűlést boszusan csaknem elhagyta s a czim meghatározását a királynéra bízta¹⁾, kötelezvéen egyébiránt, hogy ő felségétől függjön s kormányzatáról és kiadásairól számot adjon.

Kötelezték a kincstartót, hogy ő felségéről s fiáról kellően gondoskodjék, mindenkinek egyaránt szolgáltatasson igazat, s a rendeket jogaikban tartsa meg.

Csak két esetben: fő és becsület, továbbá jószág vesztés eseteiben van helye a fellebbezésnek ítéletei ellen a királynéhoz.

A temesi főispán hatásköre a régi maradt.

Az ország mindennemű jövedelmei Erdélyben és a részekben a kincstartó kezéhez szolgáltatassanak, az ország és királyné szükségeire a felesleg tétessék félre.

A püspökség s a királyné várai jövedelmét a kincstartó kezelje s ha kívánja szolgáltatassa át a királynénak, különben a

¹⁾ Verancsicsnak Bonerhez írott levele (Munkái VI. k. 179) »his Calendis Thordae non exigui momenti habuimus Comitiam, quae Hermitam nostrum novis auspiciis summum et solum dominum ac iudicem tam Transsylvanis quam Hungaris quos Tibiscus ad Transsylvaniam claudit, decreverunt. Pro titulo adhuc laboratur, qui non invenitur, quum proregis quo hactenus usus est, sat esse non videbatur. Gubernatoris, aemulatione Joannis Corvini, quem nunquam assequitur, optaret sed is a regina aegre conceditur. V. ö. Pesty Gábor vallomásával (Pray: Epist. II. 409). »Et cum aliquando de Locumtenentia, vel de Judicatu Regni ageretur et regina elegisset Patochy, et jam cum vexillo venisset in Transsylvaniam ut caperet possessionem officii et Magistratus, Frater Georgius perfecit cum suis factiosis, ut ille excuteretur et ipsemet Frater eligeretur, et haec acta sunt Thordae me praesente.«

püspöki javak sem elzálogosíthatók, sem másra ruházhatók nem lévén.

Az aradi káptalan javai vétessenek vissza: s az egyházi javak csak érdemes embereknek adathassanak.

A szászok tartassanak meg kiváltságaikban: ne terheltessenek dézmákkal és új szolgálatokkal s terhekkel.

Minden évben tartassék a magyar és erdélyországi rendek közös gyűlése; ha pedig a kincstartó megsértené az alkotmányt, a királyné vegye el tőle s ruházza másra.

A hatalmi perek intéztessenek el.

A dézma maradjon a régi rendtartás szerint.

A királyné erősítse meg e határozatokat, a kincstartó pedig esküdjön meg, hogy ha a királyné és rendek hivatalát eltörlik, ő lefogja azt tenni ¹⁾.

A gyűlés ezzel eloszlott — a helytartó pedig, ha a királynétól nem is kapta meg a kormányzói czimet, valóban kormányzója volt Erdélynek s a tiszai részeknek, melyeknek tényleges egyesülése a törvényhozás által kimondatott. Életének kétségtelenül ez volt egyik legszebb napja, diadalainak legfényesebbike. Az ország, melyben négy év előtt ő volt a legnépszerűtlenebb ember, eszének, politikájának, erélyének, igazságot szolgáltatott.

XI.

Az erdélyi rendek István király napján (aug. 20-án) Segesvártt részgyűlést tartottak a török adó kivetése tárgyában. A székelyek régi kiváltságaik alapján még mindig vonakodtak az ország közterheikhez járulni: e gyűlés két évre 4000 aranyat vetett ki rájuk. Nem akarván ők e pénzt megadni, a barát lefizette azt értettök, de oly módon, hogy az ökörsütés övé legyen ²⁾.

¹⁾ L. Végzések és irományák XXXIV. sz.

²⁾ L. u. o. XXXV.

XII.

Ez évben még volt egy részgyűlés Erdélyben: Enyeden oct. elején — de annak határozatairól mit sem tudunk ¹⁾).

Ugy látszik e gyűlések egyikén határozták el a rendek Csicsó várának lerontását, adták vissza annak uradalmát a moldvai vajdának s végezték be ezzel a pert, mely már négy év óta folyt ¹⁾).

¹⁾ L. a nagysz beni jegyzőkönyveket a. a. 1544. :

»23 Septembris missis dominis Andrea Byrkner Judice Sedis et domino Martino Poeldner ad Enyed ad congregacionem, expensi fl. 20.

²⁾ Székely Krónika 13. l. »Elrontatá az ország Csicsó várát, az tartományát pedig az moldvai vajdának adák.«

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK

I.

1542. május 2.

*Isabella királyné meghívója, jun. 11-re Székely-Vásárhelyre
hirdetett országgyűlésre.*

Isabella dei gratia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Prudentes ac Circumspecti fideles nobis sincere dilecti, Quo animo erga hoc Regnum affectae simus, quae cura et diligentia ad ejus quietem et conservationem incumbamus, actiones nostre declarant, cum nec valetudo nostra aduersa, nec difficultates itinerum nos ab ingressu retinere potuerunt, posteaquam vero dei optimi auxilio unacum charissimo filio nostro huc peruenissemus, nihil magis curauimus, quam ut vobiscum una de Rebus salutem huius Regni et vestram spectantibus consuleremus. Quod ut commodius fieri possit generalem dietam vobis indicere statuimus, hortamur igitur vos, vobisque committimus, ut ad dominicam post festum sanctae et indiuidue Trinitatis proxime futuram (jun. 11.) ad oppidum nostrum Wasarhel conuenire debeatis, mentem et voluntatem nostram intellecturi, Secus non facturi. Datum in oppido nostro Dewa in Vigilia Ascensionis Domini — Anno eiusdem Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

Ysabella regina m. pr.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis Magistrocivium, Regio Sedisque Judicibus et alijs Juratis Consulibus Ciuitatis nostre Cibiniensis fidelibus nobis Dilectis.

(Eredetije, mely: körben horgony-vizjeggyel ellátott papirra van írva, s a királyné nagypecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban)

II.

1542. máj. 5.

*Fráter György meghívója a királyné által Székely-Vásárhelyre
hirdetett országgyűlésre.*

Prudentes et circumspecti domini amici honorandi. Salutem et mei commendacionem; posteaquam Reginalis Maiestas domina nostra clementissima ad hoc Regnum ingressa esset, vt eius Maiestas, nec curam, nec sollicitudinem, quam de hoc Regno habere ei defuturam testaretur, generalem dietam pro declaracione Animi sui erga dominaciones vestras omnibus tribus nacionibus Indicere statuit. Rogo itaque et ego dominaciones vestras, ut ad diem in literis Maiestatis sue constitutum ad oppidum waasaarhel conuenire, comitijsque istis interesse velint; dominaciones vestras bene valere opto. Dewe secundo die Ascensionis Domini Anno eiusdem 1542.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius, et locumtenens etc.

Kicül: Prudentibus et Circumspectis dominis Magistrocivium, Regio Sedisque Judicibus et alijs Juratis Consulibus Civitatis Cibiniensis Amicis honorandis.

(Eredetije, mely levélalakban papírra van írva s a barát pecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban Coll. Post. nro 418.)

III.

1542. jul. 22.

*Izabella királyné meghívója az aug. 6 óra Kolosvárra hirdetett
országgyűlésre.*

Isabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris, Prudentibus et Circumspectis Judici Regio, ac Magistro Civium, ceterisque Juratis consulibus Civitatis nostre Cibiniensis, Salutem et gratiam, Ardue necessitates, tum nostre, tum cciam huius Regni, cogunt nos, vt

vobis parcialem congregacionem indiceremus, proinde volumus et fidelitati vestre harum serie mandamus firmiter, quatius, visis presentibus ad diem dominicum proximum ante festum beati Laurentij martiris proxime venturum, certos fratres vestros cum plena informacione et Authoritate, ad Ciuitatem nostram Coloswariensem mittere debeat, vbi eciam domini Consiliarij nostri intererunt, a quibus omnem mentem, voluntatem nostram lacius intelligent. Nomina autem illorum quos ad ipsam dietam elegeritis, ac deputaueritis, eisdem dominis consiliarijs nostris perscribatis. Et aliud in hoc nulla ratione feceritis. Datum Albe Julie in festo beate Marie Magdalene Anno domini Millesimo, Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

Ysabella regina.

(P. H.)

(Eredetije nyilt parancs alakban irva, s a nagy királyi pecséttel ellátva a szász nemzet levéltárában anno 1542. nr. 807.)

IV.

1542. jul. 22.

Fráter György meghívója a királyné által Kolosvárra aug. 6-ra hirdetett országgyűlésre.

Prudentes et Circumspecti domini, Amici honorandi. Salutem et nostri commendacionem. Negocia Huius Regni Imprimis, deinde vero eciam Reginalis Maiestatis, cogunt vt parcialem congregacionem dominacionibus vestris faceremus, Cui congregacioni Reginalis maiestas diem dominicum ante festum Beati Laurentij Martiris constituit. Hortamur itaque dominaciones vestras et rogamus vt ad diem in literis sue Maiestatis prefixum precipuos aliquot ex eisdem coloswarinum mittere, eorumque Nomina qui a dominacionibus vestris electi fuerint, per literas Nobis significare velint, causam autem huius conuentus dominaciones vestre a precipuo homine sue

Maiestatis, quem eo missura est intelligent. datum Albe Julie in festo Marie Magdalene Anno domini 1542.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Külczim : Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium Regioque et Sedis Iudicibus, Ceterisque Juratis Consulibus, Ciuitatis Czibiniensis Amicis honorandis.

(Eredetiye, mely papirlevél alakban volt irva s gyűrüpeccséttel lepecsételve a szász nemzeti levéltárban, anno 1542. 398. sz. 1)

V.

1542. aug. 8.

*A kolosvári országgyűlés megbízó levele Ferdinándhoz küldött
követei számára.*

Serenissime princeps et domine domine nobis clementissime.

Humillimam seruitutis nostrę in gratiam maiestatis vestre commendacionem ; misimus ad maiestatem vestram serenissimam hos fratres nostros magnificum dominum franciscum de Kend, Egregium et Agilem Tomam Mýhalffy ac circumspectum Petrum Haller, medio quorum de omnibus publicis et priuatis regni huius negocýs maiestati vestre serenissime nuntiauimus, jtaque maiestati vestre serenissime vt domino nostro clementissimo supplicamus, dignetur commemoratis fratribus nostris benignam audienciam prebere, dictisque ac relatibus eorundem certam fidem adhibere, et inde eosdem graciousissima cum relacione ad nos remittere, precamur deum optimum maximum ut maiestatem vestram serenissimam, felicissimam conseruare dignetur. datum in Kolosswar, loco videlicet generalis congregacionis nostre octauo die mensis Augusti anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

eiusdem Maiestatis vestre serenissime
fideles

universitas trium nacionum regni Transsylvanic.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando diuina fauente clemencia Romanorum semper augusto ac Germaniæ Hungariæ, Bohemiæ, Dalmaciæ, Croaciæ, Sclauoniæ etc. regi Infanti Hispaniarum, archiduci Austriæ, duci Burgundiæ, Slesię, Brabanciæ, Stirię, Carinthię, Carneolę, Wirtembergę etc. principi Sueuię, marchioni Moranię, comiti Habsburgi Tirolis etc. Landgrauio Alsacię etc. domino nostro clementissimo.

(Eredeti je a bécsi titkos levéltárban).

VI.

1542. aug. 8.

A kolosvári országgyűlés által Ferdinándhoz küldött követek számára adott instructio.

INSTRUCTIO ORATORUM PER DOMINOS REGNICOLAS Hungarię, et regni Transsylvaniensis tres nationes ad serenissimum dominum Romanorum etc. regem etc. data 1542.

Primum de statu et condicione maiestatis reginalis eius filij charissimi maiestas regia dignetur ita graciose prouidere, ne opprimantur, uerum ut utriusque status et condicio sit honesta, idque eius maiestas ante terminum per magnificum dominum Chasparem Seredj ex eius maiestatis sententia constitutum et conclusum perficere et meliorare dignetur: Preterea super ducatum scepusiensem maiestas regia a catholica Cęsarea maiestate filio defunctę maiestatis regię, literas ordinare dignetur.

Vt maiestas regia regnum Hungarę, et in Transsylvania tres nationes nobilium Siculorum et Saxonum in antiquis iuribus et libertatibus per diuos quondam reges Hungarię concessis et relictis conseruare, eosdemque uniuersos ab hostibus tam internis quam externis defendere dignetur, preterea ut maiestas sua regnum Hungarię et Transsylvanie eiusque nationes eo modo dignetur in gratiam accipere, ueluti liberum regnum, domini quoque regnicole eius maiestatem ita agnoscent tanquam sponte electum regem et principem.

Vterjque domini regnicolę supplicant maiestas sua episcopos, comitem Themesiensem, wayuodam Transsylvanensem

aliosque officiales qui constituendi sunt, non extraneos sed Hungaros constituere dignetur et arces vel bona aliqua cuiuspiam extraneo maiestas sua ne contulerit, preterquam Hungaris.

Vt maiestas regia Episcopatum Transsylvanensem tam idoneo conferre dignetur qui tum eius maiestati tum uero regno utilis sit, tali enim forte fortuna conferri posset qui et regno et eius maiestati utilis esse queat, e diuerso alteri qui nocius fiat.

Cum dominus Petrus Pettrouÿth comes Themesÿensis defunctę maiestati regię affinitate iungatur, idemque ultra castrum Themes arces finitimas Beche et Beechlkereke, quę ad conseruacionem et defensionem regni magnę importancię sint prę manibus habeat, maiestas regia dignetur ipsum dominum comitem dato aliquo castro et bonis ibi prope ubi maiestas reginalis cum filio suo charissimo collocabuntur reddere contentum.

Vt maiestas regia dominum Franciscum Pathochy in arcibus Gÿula et Vÿlagosvar conseruare dignetur.

Vt maiestas regia a dominis Volfgango Betthlen, Baltasare Bornemÿza et Thoma Mÿhalfy, illa bona que apud eos sunt, siue pro pecuniarum summa, siue per commutationem aliorum bonorum ab eis ne accipiat, donec hi super huiusmodi bonis, vel equivalentibus bonis vel pecunijs contenti reddentur.

Vt maiestas sua, dominos Petrum Marqus, Michaellem Sÿomlÿaÿ, Franciscum Kewressÿ, et Joannem Fekethe in bonis per defunctam maiestatem regiam ipsis donatis conseruare dignetur, cum et regię maiestati et regno bene ac probe seruerint, suę itidem maiestati inseruire possint, sin autem eius maiestas bona huiusmodi ab eis auferre voluerit, eius maiestas respectu seruiciorum dominorum regnicolarum, vel hos aliunde uel illos quorum huiusmodi bona preferunt contentos reddere dignetur.

Vt maiestas regia dominum Valentinum Therek eiusque liberos, item Joannem Vÿtez de Kÿskallo, Joannem Estharÿ, Andream Bathorÿ de Sÿomlÿo, Franciscum Horuath, Michaellem Jakchÿ, Benedictum Bozzaÿ, filios Stephani Thomorÿ,

et orphanos Nicolaj Thelegdÿ, aliosque uniuersos fideles defunctę maiestatis regię in omnibus et singulis bonis quę defuncta maiestas regia ex suo patrimonio ỹsdem donavit vel inscripsit conseruare dignetur, imo ut bona Benedicti Bozzaÿ per magnificum dominum Andreem Bathorÿ decedente maiestatem domini nostri illegittime occupata sunt, statim remittantur.

Vt maiestas regia fideles defunctę maiestatis domini nostri, in illis bonis quę per defectum seminis eius maiestas in dicione sua contulit, conseruare dignetur.

Si defuncta maiestas regia adhuc superstes cuiquam subditorum jus suum regium conferre dignata fuit, tales in huiusmodi regio per maiestatem regiam conseruentur.

Si bona aliqua, superstite maiestate domini nostri iure mediante et sententia pronunctiata quispiam optinuit, literasque adiudicatorias superinde habet, maiestas regia talem imo uniuersas adiudicatorias iustę et legittime emanatas literas in uigore conseruare dignetur.

Si quibus subditis suis maiestas domini nostri adhuc superstes bona aliqua, saluo iure alieno contulisset, maiestas regia et hos in dominio huiusmodi bonorum conseruare dignetur.

Si cuiuspiam bona per defunctam maiestatem regiam, alicui subditorum collata fuissent jsque cuius huiusmodi bona pufferunt e uiuis cum defectu seminis excessit, maiestas regia tales in libero dominio talium bonorum conseruare dignetur.

Si quis ex consensu defunctę maiestatis regię filiam vel sororem suam, in bonis hereditariÿs titulo filÿ vel fratris instituit, tales similiter in uigore conseruantur.

Maiestas regia dominum Balthasarem Bornemÿza in bonis quę maiestas reginalis ipsi tam ex bonis dotem eius maiestatis, quam filium defunctę maiestatis regię concernentibus obligauit, confirmare dignetur.

Maiestas regia filÿs Pauli et Blasÿ Arthandi de omnibus iuribus eorum, iustum iudicium administrari facere dignetur.

Quod dominus Dragffÿ bona Petri Pazman illegittime et indebite post mortem maiestatis regię occupata, per maiestatem regiam cogatur, ut remittat.

Vt maiestas regia dominum Valentinum Thewrek eiusque liberos in castro Vaÿda Hunÿad omnibusque bonis et pertinencijs eiusdem conseruare dignetur.

Domini regnicolę communiter supplicant maiestati regię, uti domino ipsorum clementissimo dignetur maiestas sua egregios Martinum Gecheÿ, Gregorium Lonÿaÿ, Georgium Moruaÿ et Georgium Eztherÿ per literas suas graciose assecurare eos ullo unquam tempore, neque per maiestatem suam neque per quemuis alium cuiuscunque status et condicionis sit, ob Cassouię expugnacionem legittime vel alias quomodocunque requiri vel puniri.

De negocio Cassouie :

Quoniam defuncta maiestas regia adhuc superstes, arcem Kÿswarda ad manus Egregÿ Joannis Wÿtez de Kÿskallo assignarat, idem Kallai apud illius maiestatem sepius quidem laborauit ut ratione inita de suis impensis contentaretur ; arcemque eius maiestas e manibus suis aut eximeret aut vero dominis de Warda quos concerneret remittere dignaretur ; cum autem illius maiestas arcem ab eo non abstulerit, atque interea illius maiestas e uiuis decesserit, nunc si domini illi de Warda pro remittenda dicta arce maiestati regię supplicarent eius maiestas ne paciatur fratrem nostrum Kallai opprimi, quin pocius iusta inita ratione per dominos de Warda de suis impensis reddatur contentus, literęque obligatorię per dominum Kallaj datę a maiestate reginali eliberentur, hisque condicionibusque paratus est arcem ipsam e manibus suis emittere.

(Egykorú másolata Bécsben a titkos levéltárban).

VII.

1542. aug. 15.

*Vásárhelyi Gergely I. Ferdinándnak: Fráter Györgyöt árulási
szándékkal gyanúsítja.*

Sacra regia maiestas domine domine michi clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum jn gratiam maiestatis vestre sacratissime commendacionem. Hic jn regno isto Transsiluano nomen et jmperium maiestatis vestre sacratissime iam dudum proclamatum fuisset, ni monachus contrarium teneret, atque Waywodam a maiestate vestra sacratissima petissent, sed hijs satanas semper se opponit. Rogo igitur et supplico Maiestati vestre sacratissime, vt occasionem iam istam nactam ne differat, sed quamprimum potest jn manus hoc regnum accipiat, nullius hominis consilium curet, habebit regnum subiectissimum; deus scit non mencior omnia dicta scripta et nucciata monachy pro mendacio habeat, quia mendax est et eius presbiter, hijs dominus Franciscus Kendij, qui est primus jn hoc regno, clarius veraciusque declarabit, qui ecclesie verus fidelisque seruitor est maiestati vestre sacratissime patrieque amator, quem maiestas vestra sacratissima bene contentum remittat, vt diligentius nomen eiusdem juter regnicolas gerere non dedignetur, licet illa bona que maiestas vestra sacratissima michi donauit ipse jniuste possidet, velim si restitui maiestas vestra sacratissima cum eo vno verbo faceret; praeterea, sacratissime rex, quamprimum fieri potest, waywodam proprium huc mittere dignetur sic cecius fiet, ne hijs satanas hic relinquatur, qui totus malus est; deus optimus maximus maiestatem vestram sacratissimam felicissimam conseruet, cui seruicia mea jn perpetuum commendo, et que scripsi profecto vera scripsi, datum Thorde jn festo assumptionis beatissime virginis anno 1542.

eiusdem maiestatis vestre sacratissime
seruitor humilimus et
miserimus Gregorius Wassarhelj.

Kivül: Ad manus proprias regie majestatis domini domini mei clementissimi.

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban).

VIII.

1542. aug. 22.

Bethlen Farkas Kendy Ferencznek: egy Mikolánál tartott értekezlet Kechety Márton veszprémi püspököt ajánlja erdélyi püspöknek.

Magnifice domine frater et amice obseruandissime, salutem et servicij nostri commendacionem. Meminere poterit vestra dominatio magna quod cum vna fuimus Waradinij inter nos tractatum extitit ex parte episcopatus Transsylvaniensis, cum autem nos huc ad domum domini Ladislai Mikola etc. pervenissemus apud eundem reperimus vna congregatos dominos potiores nobiles regni Transsylvaniensis, videlicet egregios Martinum Gerendj et Sigismundum Veres et alios eciam nonnullos, qui tunc similiter ex parte episcopatus convenerant tractaturj, jtaque cum eisdem dominis et amicis eadem sententia nostra similiter placuit, vt vestra dominatio magna apud suam maiestatem dominum nostrum clementissimum velit laborare et nomine tocius regni supplicare, vt sua maiestas nemiuj alterj dignetur conferre episcopatum Transsilvaniensem, nisi reuerendissimo domino Martino Kechethy episcopo Wesprimiensi. Igitur vestra dominatio magna agat strenue et quanto maiori diligencia poterit efficiat, vt prefatus dominus episcopus propter servicium tocius regni jn episcopatum Transsylvaniensem per suam maiestatem procreetur, jn reliquo vestram magnificam dominacionem felicissime valere optamus. datum ex Zamosfalva feria 3. post festum sancti Stephani regis anno 1542.

Wolfgangus de
Bethlen: etc.

Kivül: Magnifico domine Francisco de Kend consiliario reginalis maiestatis, domino fratri et amico nobis obseruandissimo.

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban).

IX.

1542. aug. 25.

*Az erdélyi urak szam' sfalvi értekezlete Kendy Ferenecznek : ugyanez
ugyben.*

Magnifice domine et frater nobis observandissime. salutem ac nostrorum obsequiorum commendacionem. in negocijs arduis regni et reverendissimi domini Martini Kechetÿ episcopi Wesprimiensis misimus ad vestram magnificam dominationem hunc egregium Michaelem Gÿwlaÿ, medio cuius vestre magnifice dominationi serio nunciauimus, rogamus itaque vestram dominationem magnificam vt quicquid prefatus amicus noster vestre dominationi magnifice nomino nostro retulerit, id totum fide indubia credere velit, ac in illis negotijs juxta suam prudenciam omnem diligentiam adhibeat, quod nos vestre dominationi magnifice omni humanitatis studio regraciare volumus, quem deus optimus maximus conseruet felicissime. datum ex Zamosfalwa 25. Augusti. Anno 1542.

Ladislaus Mÿkola vicelocumtenens regius in regno Transsylvanie.

Ladislaus et Nicolaus Bamffÿ de Losoncz.

Martinus de Gerend.

Michael et Antonius de Kend.

Wolfgangus de Harÿnna.

Bernaldus et Gabriel Bamffÿ de Mogÿoro.

Nicolaus de Harangláb.

Joannes Tabijassÿ de Eczel.

Joannes Kechetÿ.

Joannes de Gÿwla.

Joannes et Benedictus Sewkesd.

Joannes et Blasius Was de Chege.

Andreas Zenthpalÿ.

Petrus et Joannes Kemey (Kemeny).

Nicolaus de Omboz.

Sigismundus Weres.

Jacobus et Joannes de Warfalwa.
 Ladislaus de Kozarwar.
 Stephanus de Bogath.
 Bartholomeus et Ladislaus Makraj.

Külezim: Magnifico domino Francisco de Kend etc. domino et fratri nostro obseruandissimo.

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban).

X.

1542. szept. 21.

Egy néctelen levele egy meg nem nevezetthez, melyben az akkor történt dolgokról: egy csaszznak Fehérvárra érkezéséről, hadfelkelés hírdetéséről jelentést tesz.

Itaque paucis accipiat: in congregatione Varadiensis postulata fuit contribucio a regnicolis qui Thibiscum accolunt, pro tributo cesarj pendendo quod se negarunt daturus, quia omnes fere adheserunt serenissimo domino Romanorum etc. regi, id quod aperte profitentur et pre se ferunt, quia profecti sunt ad exercitum Germanorum. Pecijt eciam dominus reuerendissimus Varadiensis subsidium ad conseruacionem ciuitatis Cassoviensis quod est illi omnino denegatum, sicuti etiam celebrauerunt paucis diebus retro actis congregationem in Waarhely *) quibus exposite sunt regni necessitates multe, ad quas rectificando et bono modo componendo petiti sunt ab eis boues (non enim solite sunt pecuniam conferre) quod se excusarunt posse dare, idque propter multa et varia damna, que anno preterito tam a Turcis quam a Moldauiensibus et Transalpinensibus Waywodis sunt passi; hodie fuerunt nuntii eorum apud maiestatem reginalem, quibus est responsum quod se a corpore regni non evellant, neque cupiant esse meliore condicione alijs, quia si nil contulerint ad munera Cesarj

*) Kétségtelenül Vásárhely: ez a gyűlés a székelyeké volt; alább a más két nemzetről van szó; ökröt adóban különben is csak a székelyek adtak.

mittenda, viderint ne ipsi sint in causa devastacionis suę et regni; imitentur duas regni naciones que ommissis suis libertatibus et prerogatiuis, attenta regni necessitate, quamvis sint exhausti tamen pro conseruatione regni contributionem inter se decreverunt, sint etiam memores eorum quae maiestati suę cum in hoc regnum ingressura esset obtulerunt, futuros semper illi obsequentes et fideles et ea communiter facturos, quae essent pro bono et salute regni maiestatisque sue dignitate, nunc instare iam tempus vt promissa reipsa exequantur; responderunt se, de hac re cum fratribus suis consultaturos et postea daturus relacionem atque ita sunt dimissi; ante octo dies venit Chawz a porta significans cesarem se cūm tota potentia contra Germanos mouisse et mandasse Waÿwode Transalpinensi vt cum suis gentibus Budam vadat, Iter facturos per Transiluaniam, Vaÿwode vero Moldauiensi quod in regnum Poloniae vna cum Turcis finitimis irruptionem faciat et illud depopuletur; eadem repetijt pro maiori confirmatione et nuntius Vaÿwode Transalpinensis, qui specialiter missus erat ad maiestatem reginalem, hoc adijciens Thurcum esse exploratorem, ut certo cognoscat si sentimus cum Germanis vel si adhuc adheremus Thurcis, et data est illi pecunia vt indaget et inquirat veritatem et proditoribus liberaliter soluat, quia venit fama ad portam cesaris quod maiestas sua concordauerit vna cum dominis consiliarijs suis, cum serenissimo domino Romanorum etc. rege; scitur et hoc quod dominus Vrbanus Bathianÿ et alij homines militares ed exercitum Christianorum ierint; jđ etiam itaque in commissis habuit quod presencialiter intersint, si consors magnifici Stephani Maÿladt obsides sit libere (quemadmodum cesari et bassis per hominem suum significauit), dimissura, Ethi castrum Focararas sit in manus maiestatis reginalis et illustrissimi filÿ eius resignatura, quod si hec facere recusaret cesar nuntiauit se predictum castrum obsidione cincturum et constiturus (sic) erat ad executionem huius rei dies certus ad quem nemo nomine consortis domini Maÿladt comparuit; dimissi sunt ad serenissimum dominum episcopum Varadiensem nuntij predicti ad quem etiam habuerunt nonnulla mandata; maiestas reginalis misit statim hominem suum ad magnificam dominam Annam

consortem predicti Stephani Maÿladt, commonefaciens eam de eo quod cesari per hominem suum nuntiasset, respondit se longe alia ad cesarem nuntiasset, nempe id quod ad mandatum maiestatis sue vellet tres potiores obsides in manus maiestatis sue dare reliquos vero tam diu tenere, quoad maritus eius eliberaretur, petijt etiam quod Thurcum ad eam mittamus quod si id non videretur saltem quod hic tantisper retineamus, quoad ipsa sit habitura consilium et informationem ab amicis et consanguineis suis, ad quos hic ea de re scripsit, responsum domine Maÿladine, quod prius debebat (informari) adhibente in consilium vel amicos vel alios quos vellet, quam ad cesarem mississet, si causa est in porta cesaris aliquid promittere prestet, presertim cum idipsum et dominus Stephanus Maÿladt maritus eius suadeat, qui nuntiavit se non liberaturum iri detencione istorum obsidum, quod si facere detractaret et marito suo nichil proderit et regno plurimum nocebit. Tercio abhinc die venit rursus Turcus alter missus a cesare ad dominum Petrowitz comitem Themessiensem et ad dominum reuerendissimum Varadiensem, qui superiora nuntiata repetijt hoc addens, quod levent regnicolas et veniant vna cum Transalpinensi et Moldawiensi Vaÿwode in subsidium Bude, cesar etiam Zandiacis finitimis qui domi remanserant, videlicet Nicopoliensi, Bodoeniensi et Derecztelienensi seueriter mandauit, quod sine vlla mora cum gentibus suis vadant, et quia nuntiata hec sunt terrorum plena et periculo vicina, jtaque indixit maiestas sua conventum particularem Thorde ad feriam terciam ante festum sancti Francisci confessoris, (oct. 3.) vbi quod decernent pro salute et conseruatione regni et maiestatis sue incertum est; jnterim multa mala evenire possunt, jdque propter repentinam irruptionem Vaÿwodarum; dominus Thezaurarius qui est locumtenens regius abest, vocatus est aliquoties per maiestatem suam sed negavit se ingressurum in Transsilvaniam nisi prius redÿssent nuntij ad serenissimum dominum Romanorum etc. regem missi, sed intellecto regni periculo fortasse veniet, desunt homines qui curam conseruacionis regni gerere velint, alij non audent, alij sunt ignari rerum, maiestas sua caret omnino seruatoribus, vident eam parum posse, vident carere prouenti-

bus, carere autoritate, omnes eam deserunt, sequuntur flatum letioris fortune; occisi sunt decem octo Thurcici mercatores diuites in suburbio ciuitatis Varadiensis ex subordinacione (ut dicitur) cuiusdam seruitoris primarij domini Thesaurarii, res eorum multe et care direpte, propter quorum necem et mercium raptum nova orietur difficultas; scripsit iam maiestas sua ad Bassam Budensem excusando Rascianos de quibus erat suspicio huius audacis facinoris; ciues Zegedienses scripserunt huc filium magnifici olim domini Stephani Verbewtÿ qui mille equitibus in Tholvani impetum fecit et quodquod Turcas ibidem reperit omnes occidit. Heri vesperi accurrit rursus nuntius Vaÿwode Transalpinensis, nuntians cum iam venisse personaliter ad Pithazd et illhic iam expectare copias suas, offert preterea se eque fideliter seruiturum maiestati reginali et filio suo ac seruiuit maiestati regię bone memoriae, afirmat se invitum proficisci contra Cristianos; mallet vel penes maiestatem suam esse in Transsilvania, vel inter alpes cum suis tam diu manere et moras nectere quoad niues decidant, vt saltem excusacionem apud Thurcum invenire posset, neque vellet quod regnum per milites eius devastetur, jtaque rogauit quod maiestas sua significet illi si quid spei et fiducie in Germanis haberet, vt ipse quoque rationes consiliorum suorum ad id accomodare posset, praeterea si que nova haberet cum eo communicaret; jdem etiam ipse ex parte egressus cesaris et eius actoris facturus esset, quem dicit iam Adrianopolim peruenisse, esse tamen incertum si ulterius sit progressurus, postremo affirmat se potius cum Christianis sentire et permanere velle, etiam si id sit cum periculo eius coniunctum, quam cum Thurcis, si bono modo facere posset, quęcumque nobis siue bona siue mala contingent, eadem sibi etiam eventura putat; iudictus erat conuentus particularis ad feriam terciam ante festum sancti Francisci (oct. 3.) sed quoniam periculum non patitur vllam dilacionem, commissum est districte nobilibus quod viginti coloni eorum vnum equitem ad bellum idoneum in comparata Kierzthes ad diem sancti Francisci confessoris expediant in hac regni necessitate, solique se se preparant, vt si necessitas postulauerit vna cum equitibus et peditibus quos habere poterit ad certum locum illis

adhuc prefigendum compareant, — jdem debent facere et Saxones.

Siculis etiam est mandatum, quod mille equitibus ad locum et diem prescriptum conueniant; comendo me et seruitia mea dominationi vestre quam sanam et felicem esse cupio; datum Albae Julie feria quarta in vigilia Mathei Apostoli et Ewangeliste anno MDXLII.

(Egykorú másolat után, mely a bécsi levéltárban őriztetik).

XI.

1542. oct. 1.

Ferdinánd válasza Erdély és a magyarországi részek követeinek előterjesztéseire

(*a tanácsurak észrevételeivel*).

a)

Responsum sacre regie maiestatis Romanorum Hungarie Bohemie etc. semper Auguste domini nostri clementissimi ad postulationes tam publicas quam priuatas dominorum regnicularum Hungarie precipue vero uniuersitatis trium nationum regni Transsylvaniensis per oratores et internuntios illorum maiestati sue expositas et in scriptis exhibitas.

Id que ante terminum per Seredy etc. ex sententia maiestatis regie constitutum et conclusum proficere et meliorare

quia intra duos annos contentare debeat etc. si vero extra regnum tunc non erit necesse, ipse Colocensis attulit literas ducatus a cesarea

1) Quod ad primum articulum attinet maiestas regia gratiose se semper erga serenissimam dominam Isabellam reginam Hungarie eiusque filium geret et exhibebit vt bonum patrem decet erga liberos suos, id que maiestas sua nunc quoque sic egit, vt nemo de maiestate sua eo nomine iure conqueri possit, super ducatu autem Scepusiensi maiestas regiae tunc cum erit necesse

maiestate, sed tunc non habuit
vxorem, volunt forte qued no-
minerur iam

quia non possunt aliud facere
isti latrones qui nunc vene-
runt etc.

eosque ab hostibus tam jnter-
nis quam externis defen-
dere curabit

quia nunquam vult esse con-
tentus cum deberet esse con-
t e n t u s

iste duç arces valent vltra
centum millium ducatorum,
et non est bonum nunc dicere
quod non dabit, ne alienentur

literas a catholica et cesarea
maiestate ordinari curabit.

2) Super secundo articulo
maiestas regia respondet se
regnicolas vniuersos in anti-
quis juribus et libertatibus
per diuos quondam reges Hun-
garię concessis et relictis con-
seruare et d e f e n d e r e velle,
preterea in conferendis digni-
tatibus honoribusque nec non
constituendis offitialibus ita se
geret, sicuti bonum principem
decet et prout predecessores
sui fecerunt, adeo quod regnum
ipsum bene contentum esse
poterit in hac parte de maies-
tate sua.

3) Episcopatus Transsylua-
niensis maiestas regia debitam
curam geret talique conferet,
qui sit jdoneus et vtilis, prout
petunt.

4) Domini Petri Petrowyth
comitis Therésiensis maiestas
regia ita curam geret, quod
poterit esse c o n t e n t u s

5) Quod ad dnmiuj Fran-
ciscij Pathochy negotium ra-
tione arcis Gyula et Vi-
lagosvar attinet, quia res
illa magnorum virorum est,
ideo maiestas regia tractabit
cum illis et pro posse labora-
bit vt satisfiat ipsius Pathochy
voluntati.

6) Balthasari Bornemyssa
responsum est, de Wolffgango

Bethlen et Thoma Myhalffy maiestas regia curam geret, vt satisfiat voluntati eorum.

7) Idem de domino Petro Markus, Michaele Syomlyay, Francisco Kewressy et Joanne Fekethe factura est.

8) De Valentino Therek, Joanne Vytez de Kyskallo, Joanne Czthary, Andrea Bathory de Syomlyo, Francisco Horvath, Michaele Jakchy, Benedicto Bozzai, filijs Stephanj Thomory et orphanis Nicolaj Thelegdy alijsque etc. maiestas regia contenta est, vt habeant illa bona que rex Joannes donauit eis de suo patrimonio et dabit literas ad dominum Andream Bathory, vt statim remittat bona Benedicti Bozzay, quę illegitime occupauit.

Istud potest maiestas regia ex sua gracia concedere, alioquin futura esset magna turbatio, et in tractatu magno cautum fuit quod unusquisque etc. que bona contulit etc.

9) Maiestas regia fideles defuncti serenissimi regis Joannis in illis bonis que per defectum seminis in ditioe sua contulit, conseruare dignabitur.

10) Super iure regio quod petunt, poterunt illi quidem literas suas ad regiam maiestatem deferre et quicquid videtur justum et honestum id faciet maiestas sua.

11) Petitionem vndecimi articuli maiestas regia iustum et honestum esse videt,

ceptis istis rebus, si aliquis tamen cum titulo defectus seminis et non alio. litigavit.

12) Si serenissimus rex Joannes ad huc superstes saluo jure alieno subditis suis nonnullis bona contulit, ij petant de nouo a maiestaie regia, et in quantum erit justum et honestum faciet maiestas sua prout sibi videbitur et sic de sequentibus duobus articulis 13. 14.

15) De Balthasare Bornemyssa responsum est.

16) Filijs Paulj et Blasij Arthandj maiestas regia administrari faciet justitiam, in quibus requiretur ab eis, sicuti vt omnibus subditis suis solita est.

17) Domino Dragffy maiestas regia per literas mandabit vt illegitime occupata bona domino Petro Pazman remittat.

18) De Valentino Thewrek maiestas regia est in tractatu cum uxore ipsius.

19) Martino Keehey, Gregorio Lonyay, Georgio Moruay et Georgio Czthery, qui Cassoniam interceperunt, maiestas regia facit gratiam et libenter assecurabit eos.

20) De negotio Cassouie etc.

De arce Kysuarda maiestas regia faciet id quod iustum est ex arbitrio honorum virorum per vtramque partem eligendorum et sua maiestas illis assistet.

b)

Értesítések Ferdinándhoz : az erdélyieknek adandó válasz ügyében.

1)

De Francisco Kendy

Ista bestia nunquam seruiuit vnam guttam, jmo seruiuit patibulum, quod ei darem pro seruitijs ; si potuisset deuorare totam gentem austriacam, non intermisisset.

Quod antea jmpudentiam petitionum suarum intellexit.

Si vult ut Maiestas vestra confirmet donationes et acta regis Joannis, fieri potest absque damno Maiestatis vestrae.

Joannes rex declarauit ipsum publice apertum proditorem patrie rebellem et infidelem, et non solum reuocavit ea que illi donauerat, sed etiam patrimonialia bona ademit ipsi.

Videtur tamen relatio aliqua facienda pro tempore, et supraposita, si ventum tandem erit ad rem ipsam, ei in faciem erunt dicenda :

Balvanyos pertinet ad coronam, jam definiuit cum reginali maiestate et est determinata res, propterea maiestas vestra in recompensam istius arcis gratiose providebit.

In possessionibus Husth ect. quod Maiestas vestra cum tempore cum aliqua bona ad Maiestatem vestram condescenderint, aut si inuenerit et demonstrauerit aliqua boua per defectum seminis nondum collata, habebit a maiestate sua gratiosum responsum.

Quod vniuersa bona etc. ista pericula et damna non solum in bonis suis acta sunt, sed per vniuersum regnum depredata, combusta et deuastata fuerant, nihilominus cum camerarijs suis maiestas regia interloquetur et sperat regia maiestas, quod non solum eam summam, que ex bonis suis cedere, verum etiam longe maiorem suis probis seruitiis in sua maiestate merebitur.

Alioqui maiestas sua non curaret, nisi et ceteri quorum bona deterius deuastata sunt idem optarent.

Mille florenos posset maiestas vestra illi inscribere ne videatur quasi (solus) totus confusus discederē, sed inueniri

posse modum vel ex bonis suis, vnde maiestas vestra absque ullo damno illi mille florenos persolvere suo tempore queat, et bona in ditionem maiestatis vestrae reducantur.

Posset etiam si videtur maiestas vestra praetendere causam de Saxonibus, qui aegerrime ferunt talia bona alienari et distrahi cum pertineant ad coronam, sed tamen nunc mitiganda sunt ista.

Quod hoc maiestas vestra accipit grato animo ab eo, et de fide sua nihil dubitat, et omnino cogitat vti seruitijs ipsius, ex quo intelligit illum non vulgari prudentia, autoritate et dexteritate animi praestare.

Confirmatio videtur Seredy ut remittatur, habet et frater Georgius suam ibi que etiam sit remittenda.

2)

(*Külön lapon*).

6. Balthasari Bornemyssa responsum est, ceterum erga Wolfgangum Bethlen et Thomam Myhally maiestas regia si quam potest ostendere gratiam absque preiudicio aliorum fidelium maiestatis suae non nisi clementer (benigne) factura est.

7. Idem quoque

quicquid maiestas sua de veteri more et consuetudine regni in his facere tenetur: id gratiose factura est, quicquid pro statu rerum praesentium facere poterit, interim patientiam habere.

Cum tempore faciet, quod iustum videbitur cum presentabunt literas.

De Rodna similiter

praeter bona fidelium

3)

Casparis Seredy consilium est, quod maiestas vestra semper se remittat ad Articulos conclusos cum Regina et ad literas ipsius Seredy, quas vigore mandati, quod habuit a maiestate vestra, dedit, et vult ponere caput suum, quod si hoc facit, nihil decedet maiestati vestrae.

Et ea ratione possit maiestas vestra confirmare literas, quas ipse Seredy vigore dicti pleni mandati dedit.

Duobus modis dicit Seredy laborare fratrem Georgium pro arce quam habet Bathory, vno modo quod marchio Brandenburgensis Georgius non est Hungarus, altero modo quod ipsi possint manere in possessione per inscriptionem Joannis et Casparis Seredy assecurationem.

Et ait Seredy illam assecurationem ita esse positam, vt nihil possit nocere maiestati vestrae etiam si confirmetur. Nam si res ad iudicium deducatur, habet maiestas vestra exceptionem, quod ipsa ea bona non dedit, sed ita inuenit ipsi marchioni data.

Praeterea assecuratio siue fuerit confirmatio extendit se ad eos tantum arcendos cui illegitime etc. non qui jure.

Armbrustér dignus est, cui gratiam faciat maiestas vestra, quia etsi est podagricus tamen magno vir ingenio.

Et vltra hec etiam aliam gratiam expetet a maiestate vestra, et quod preteritorum seruitiorum suorum non est oblita.

Gherendj etc. . . . memorem esse maiestatem vestram sui fidelis seruitoris Nicolaj Gherendj et etiam ipsius et aliorum fidelium etc. vel delegabit negotium illis quos mittet in Transsylvaniam, vel si in specie portabuntur ad maiestatem suam, sua maiestas gratiose memor erit suorum seruitiorum.

Maiestas sua non est in hoc, ut vlli jus suum adimere, aut ab alijs adimi pati velit, quin potius adiutorio erit ut quisque jus suum consequatur.

4)

Maiestas vestra potest confirmare literas Seredy in negotio Pathocy sed caute, vt in nullo excedatur.

Secundus articulus potest concedi quia marchio jus (regni) regum habet. Tertius similiter, quia nescit Seredy quem alium ibi maiestas vestra facere possit.

4. Ad articulum 4-tum de Petre Petrowyth dicit Dominus Agriensis, quod habeat quatuor arces, ex quibus due pertinent ad sororis suę pupillum filium Gabrielis de Léwa no-

mine Saglya et Zydowar, eas posset iuxta opinionem Domini Agriensis illi Petrovyth relinquere in manibus ad vitam suam, quia est senex et credibile est quod morietur, antequam puer adolescat. De arcibus vero Beche et Beechereke, posset maiestas vestra respondere, quod si literas donationales desuper exhiberet maiestas vestra, tunc videret illum de honesta re-compensatione contentare.

5. Ad quintum articulum de Pathochy, potest maiestas vestra respondere, quod jam seruitoribus ipsius super petitione illa particulariter respondit.

6. Vide in responso.

8. De Valentino Therek maiestas regia intelligit ex istis bonis aliqua non esse perpetuo donata, sed pro aliqua summa pecuniarum inscripta. Ideo si ad maiestatem suam regiam literas suas donationum vel inscriptionum apportabunt, maiestas sua super his se gratiose geret.

11. Vide in responso.

18. Id de Valentino Theurek, ratione castris Vayda Hunyad poterunt concordare si volent cum marchione, qui ad eam arcem jus habet.

Nota de Dragffy, quod Turzo ut deciperet 3 m (mille) colonos centum m (millia) florenum legavit in testamento sororibus, non habens filium aut fratrem.

5)

Mathias Armbruster.

Mathias Armbruster.

Ad supplicationem Mathie Armbruster maiestas regia respondet se preteritorum fidelium seruitorum suorum non esse oblitam, quare non solum eius petitioni clementer annuendum duxit, verum etiam vltra hec quando dabitur occasio, maiorem sibi gratiam ostendere est pensata.

Martinus de Gherend.

Ad supplicationem Martinj Gherendj maiestas regia adhuc gratiose memor est sui fidelis seruitoris Dominj Nicolaj quondam Gherendj, necnon Martinj et Petrij Gherendj, ac alio-

rum suorum fidelium, quare in his que sunt iusta et honesta eos conseruare studebit, simul et obligationes dicto quondam Nicolao Gherendi factas, si in specie ad maiestatem suam portabuntur vigorosas habebit, jñ quantum jure et ex aequitate facere potest.

Ad secundum Articulum maiestas regia non est in hoc, vt vlli jus suum adimere aut ab alijs adimi pati velit, quin potius adiutorio erit ut quisque jus suum consequatur.

Petrus Haller.

Petrus Haller

Ad supplicationem Petri Haller maiestas regia comper tum habet illum bonum virum esse et fidelem seruitorem maiestatis suę, quare gratiose illius petitionibus annuit.

Rascianj.

Ad petitiones Rascianorum :

maiestas regia mittet ad eos proprios homines suos, et concordabit cum eis et erit illis bonus et gratiosus dominus et princeps, dummodo ipsi bene seruiant maiestati sue.

(Eredeti fogalmazványok a bécsi államlevéltárban).

XII.

1542. oct. 1.

Ferdinánd végválaszának ugyane tárgyban utolsó és hivatalos fogalmazványa.

Responsum ad petita regnicolarum Hungarię et presertim vniuersitatis trium nationum Transsylvaniensium.

Responsum sacrę regie maiestatis Romanorum Hungarię Bohemie etc. semper augustę ad postulationes tam publicas quam priuatas dominorum regnicolarum Hungarię precipue vero vniuersitatis trium nationum regni Transsylvaniensis per oratores et internuntios illorum maiestati sue in scriptis exhibitas.

1) Quod ad primum articulum attinet: maiestas regia ita gratiose se semper erga serenissimam dominam Isabellam reginam Hungarie eiusque filium geret et exhibebit vt bonum patrem decet erga liberos suos, idque maiestas sua nunc quoque sic egit, ut nemo de maiestate sua eo nomine iure conqueri possit; super ducatu autem Scepusiensi compertum habet maiestas sua, eiusmodi literas per cesaream maiestatem fuisse serenissimo quondam regi Joanni concessas et ad manus illius transmissas et consignatas, si vero altere eiusdem generis et tenoris pro filio ipsius petuntur, maiestas regia eos suo tempore ordinari curabit.

2) Super secundo articulo maiestas regia respondet: se regnicolas uniuersos in antiquis iuribus et libertatibus per diuos quondam reges Hungarię concessis et relictis gratiose conseruare et defendere velle, preterea in conferendis dignitatibus et honoribus, necnon constituendis officialibus ita se geret sicuti bonum principem decet, et prout predecessores sui fecerunt, adeo quod regnum ipsius bene contentum esse poterit in hac parte de maiestate sua.

3) Episcopatus Transsylvaniensis maiestas regia debitam curam geret, talique conferet, qui sit idoneus et vtilis, prout petunt.

4) Domini Petri Petrowyth comitis Themesiensis maiestas regia ita curam geret, quod poterit merito esse contentus et interim gratiose permittit, ut arces finitimas Beche et Beechereke maiestatis sue nomine tanquam illius officialis iuratus teneat, quarum pro conseruacione maiestas sua etiam illi de necessario adiutorio honeste prouidere curabit.

5) Quod ad domini Francisci Pathochy negotium ratione arcis Gyula et Vylagosvar attinet, maiestas regia seruitoribus illius iam particulariter respondit.

6) Balthasari Bornemyssa responsum est; ceterum erga Wolfgangum Bethlen et Thomam Myhalfy si maiestas regia vel nunc vel cum tempore aliquam gratiam absque preiudicio aliorum fidelium maiestatis sue ostendere poterit, non nisi benigne factura est.

7) Idem quoque de Domino Petro Markus, Michaelo Synlyay, Francisco Kewressy et Joanne Fekethe factura.

8) De Valentino Therek, Joanne Vitez de Kyskallo, Joanne Ezthary, Andrea Bathorÿ de Syomlyo, Francisco Horwath, Michaelae Jakchy, Benedicto Bozza, filijs Stephanj Tomory et orphanis Nikolaj Thelegdy, alijsque, si in specie apportabunt literas super istiusmodi bonis ex patrimonio regis Joannis illis vel donatis vel inscriptis ad maiestatem regiam, tunc ipsa omnia circa ea quę erunt iusta et honesta videbuntur, clementer factura eosque conseruatura est, dabitque literas ad dominum Andream Bathorÿ, vt remittat bona Benedicti Bozzay, quę illegitime occupauit.

9) Maiestas regia fideles defuncti serenissimi regis Joannis in illis bonis quę per defectum seminis in ditione sua contulit, conseruare studebit.

10) Super jure regio, quod petunt, poterunt illi suas literas ad maiestatem regiam deferre, et quid quid maiestati suę circa hoc justum et honestum videbitur, jđ gratiose factura est

11) Vndecimum articulum de adiudicatorijs literis rite emanatis etc. iustum et honestum esse censet maiestas regia, tamen cum titulo defectus seminis vel jure mediante excepta inscriptione.

12) Si serenissimus rex Joannes adhuc superstes subditis suis saluo jure alieno nonnulla bona contulit, ijs de nouo a maiestate regia petere licebit, et in quantum videbitur iustum et honestum, maiestas sua faciet et concedet.

13) et 14) Idem de sequentibus duobus articulis intelligi vult.

15) De Balthasare Bornemissa responsum est.

16) Filijs Paulj et Blasij Arthandj maiestas regia contenta est iustitiam administrari facere, in quibus requiretur ab eis.

17) Domino Dragffy maiestas regia per literas mandabit et precipiet, vt illegitime occupata bona domino Petro Pazman remittat.

18) De Valentino Thewrek ratione castri Vayda Hunyad poterunt ipsi quidem concordare si volent cum Marchione, qui ad eam arcem ius habere dinoscitur.

19) Martino Kechey, Georgio Lonyay, Georgio Moruay et Georgio Czthery, qui Cassouiam interceperunt maiestas

regia facit gratiam et per literas eos assecuravit, prout eorum nomine petitum est.

20) De arce Kysuarda maiestas regia faciet id quod iustum est ex arbitrio bonorum virorum per vtramque partem eligendorum, et sua maiestas illis assistet.

Jegyzet. Egykorú másolata meg van az erdélyi kir. főkörmányszék levéltárában, melyről gróf Kemény József másolatot vett. E másolat az Erdélyi Muzeumegylet irattárában őriztetik: Apparatus Epistolaris I. k. 51. szám: de 1551-re tett libás kelettel.

(Eredeti fogalmazványa a bécsi államlevéltárban).

XIII.

1542. oct. 3.

Az erdélyi vendék levele Frater Györgyhöz, melyben kérik, hogy megvédésükre tegyen meg mindent.

Reuerendissime domine nobis obseruandissime salutem et seruitiorum nostrorum commendacionem. Cum iam literas ad vestram dominacionem perscripsissemus, allate sunt nobis litere vestre reuerendissime dominacionis, ex quibus intelligimus vestram dominacionem reuerendissimam ne nunc quidem ad tantas nostras assecuraciones de sumptibus eiusdem nobis credidisse, quare dominatio vestra reuerendissima nihil dubitet, sed negocium et conseruacionem regni ambabus manibus arripiat, nos enim sicuti probi amatores patrię pro cura salute nulli rei nec sumptibus parcimus; si autem vestra dominacio reuerendissima istis nostris assecuracionibus credere noluerit, aliter eandem assecurare non possumus, quia tum per literas, tum per specialem fratrem nostrum de omnibus suis sumptibus, quos ad conseruacionem regni erogauerit, jamdudum assecurauimus, in quo nunquam aliud facere volumus; in reliquo eandem feliciter valere optamus, datum in possessione Parathel ex congregacione uniuersorum regnicolarum, feria tertia

proxima ante festum beati Demetrii martyrijs, anno domini 1542.

Eiusdem vestre reuerendissime dominationis
seruitores
uniuersitas regnicolarum
Transsyluaniensium.

Kivül. Reuerendissimo domino fratri Georgio episcopo Varadiensi thesaurario et in regno Transsylvanie locumtenenti regio domino nobis obseruandissimo.

(Egykorú másolata a bécsi államlevéltárban.)

XIV.

1542 oct. 14.

Mikola László a helytartó helyettese oct. 22-ére Medgyesre országgyűlést hívdet.

Prudentes et Circumspecti domini, et Amici obseruandissimi! Salutem et nostri commendacionem. Nouerint dominationes vestre Magnificum dominum Wolfgangum de Bethlen cum Reuerendissimo domino Emerico Archidiacono Thordensi et Canonico Albensi cum certis litteris credencialibus a Sacra Reginali Maiestate domina nostra clementissima hodie certas legaciones et intimata super conseruacione huius Regni miserrimi, et omnium nostrum attulisse. Quia autem sua Maiestas et de dominationibus vestris in medio nostri precipuos nuncios, vel pociores personaliter adesse arbitrata, Ab eisdem dominis Wolfgango de Bethlen et Emerico Archidiacono Intimata praefata intelligere existimauerat, dominationibus itaque vestris absentibus coacti sumus dominationes vestras conuenire, ut de omnibus que ad conseruacionem Regni, et omnium nostrum spectant consultare possimus Quare dominationes vestras Rogamus et Authoritate domini nostri graciosissimi eciam firmissime committimus, ut ad diem dominicum proximum post festum Beati Luce Ewangeliste nunc proxime sequentem (oct. 22.) ad ciuitatem Meggyes precipuos et pociores fratres vestros mittere. Ceterum quemad-

modum cum dominationibus vestris conclusimus, Mille pedites pixidarios velint eedem eo vbi Nos esse audiuerint statim expedire, ac ceteris eciam qui domi remanserint omnibus serio committere, ut ipsi paratos se et Armis bene instructos teneant, ut statim necessitate ipsa cogente capitatim consurgere valeant, nos enim cum expedicione Nobilitatis mouimus; de uniuersitate dominorum Nobilium pociores omnes nobis cum aderunt in prefata ciuitate Meggyes, cum dominationibus vestris super conseruacione Regni unanimi voluntate tractaturi. Dominaciones vestras iterum rogamus secus ne fecerint, feliciter valere optamus Ex Thorda Sabbato proximo Ante festum Beati Galli confessoris, Anno domini 1542.

Ladislaus Mykola
vicelocumtenens Regius etc.

Kivül. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium et Iudicibus ceterisque consulibus Ciuitatis Cibiniensis dominis et Amicis obseruandis.

(Eredetije levélalakban irva, mely le volt pecsételve, a szász nemzeti levéltárban Coll. Post. a 1542. nro 408.)

XV.

1542. oct. 14.

A Tordán táborban levő nemesek Fráter Györgynek, kérik, hogy ne halaszsa tovább bejövetelét, hanem siessen s vegye át az ügyeket, s különösen azt, hogy oct. 22-re Medgyesre hirdetétt országgyűlésre jőjjön be.

Reuerendissime domine, domine nobis obseruandissime, salutis et seruiciorum meorum commendacionem; magnitudo rei, et imminens quoque periculum monent nos, vt aduentum dominacionis vestre reuerendissime et nunccijs et literis vreamus, hanc vero sollicitudinem, conseruacio regni et salus omnium nostrum nobis ingerit, nam cum extra hanc nulla alia nobis patria sit, rumoresque de adventu hostium ita in dies confirmentur, eo maior nobis, de ea conseruanda sollicitudo incumbit, quod cum sine ope et presidio dominacionis vestre reuerendissime fieri non possit, quemadmodum ante ea,

aliquot nuncijs, ita nunc quoque dominacionem vestram reuerendissimam rogamus, ut si per celeritatem, cum exercitu intrare non posset, veniat tantum per leues currus, vt in comicijs, que in Megyēs, ad diem dominicum post festum beati Luce evangeliste celebrabuntur, quo bello in suo statu remanente, precipuj tantum trium nacionum convenire statuimus, Dominacio vestra reuerendissima nobiscum vna, de regni negocijs consultura interesse possit; quas enim res nouas reginalis maiestas ex Thurcia habeat et quantum eciam imperator ipse, pro importando censu sollicitet, et que spes liberacionis dominorum in captiuitate existencium sit, credimus dominacionem vestram reuerendissimam ex ipsa reginali maiestate intellexisse, itaque cum cura, tam reginalis maiestatis, quam eciam istius regni humeris tantum dominacionis vestrae reuerendissimae imposita sit, summamque beneuolenciam suam de habenda cura istius regni sepe eadem pollicita sit, et suscepti eciam officij ratio ad id dominacionem vestram reuerendissimam cogere videatur, eandem tanquam dominum nostrum obseruandissimum vehementer rogamus, ne iam longius suum huc ingressum differre velit, nos vero nobiles quantum ad partem nostram attinet, de omnibus expensis, quas nostri causa dominacio vestra reuerendissima impenderit satisfactionem pollicemur; ad hocque eciam alios fratres nostros summus inducturj vt et jllj pro parte eorum in hac re dominacioni vestre reuerendissimę respondeant, tantummodo dominacio vestra reuerendissima incumbat in hoc, ne quas rapinas, et depredaciones per suos, in hoc regno fierj paciatur, sed si justum a nobis stipendium habuerint, contenti sint eorum stipendijs, ne vi aliquid ab alijs eripiant; quid autem iudex Brassouijensis senatuj Zibiniensi, de aduentu hostium scribat dominacio vestra reuerendissima ex literis ipsius iudicis praesentibus inclusis intelliget; dominacionem vestram reuerendissimam felicem valere optamus, datum Thorde Sabbato proximo ante festum beati Galli confessoris 1542.

Eiusdem dominacionis vestre reuerendissime

obsequentissimj:

vniuersitas nobilium regnj Transyluaniensis.

Kivül. Reuerendissimo domino, domino fratri Georgio Episcopo Waradiensi, Thesaurario et locumtenenti regio etc. domino nostro obseruandissimo.

(Eredetiye a bécsi államlevéltárban).

Mellékletek:

a)

Spectabilis et magnifice domine, domine mihi generose post seruiciorum meorum commendacionem, fui personaliter apud Amhath bassam Beglerbek a quo nudiuertius redij et eundem Beglerbeg Sabato proxime preterito dimisi vnacum suis castis *) in wado Baĵa, et dixit mihi idem Beglerbeg vt miserat ad bassam Budensem vnum hominem suum et tantum modo illum expectat, ipse simul cum suis gentibus descendet ex illo loco ad partes Turcie, et gentes suas mittet penes fluuium Zawa vocatum, et ipsemet ibit ad portam cesaris, ego autem vt conijcere potui habet gentes usque ad 25 millia, licet ipsimet plures esse dicunt, cesar autem hoc anno non egredietur in Hungariam, licet ipse Beglerbeg dixit mihi, quod cesar in Zophia ijemabit et postea in vere exhibit in Hungariam; commisit autem nobis vt post duos menses ipsum Mihalbeg in Zegedinum intromittamus, sed castrum Zabatka statim ad manus eiusdem Mihalbeg dare debemus et sumus nunc in maxima tristicia, quia si ille in eo castro habitauerit istam totam terram et ciuitatem hanc possidebit, si sciremus quod aliquod bonum auxilium habere possemus profecto adhuc illi teneremus aliquod contrarium; itaque eidem vestre magnificencie suplico tanquam domino meo generoso, consideret vestra magnificentia ad nostram permansionem, quia hoc longius differre nobis est valde periculosum; miror super gentes Christianorum quod istam gentem libere descendere permittunt; deus omnipotens portauerat ad manus ipsorum, adhuc suplico vestre magnificencie, ne deserat nos vestra magnificentia in hac ultima necessitate nostra, et js presencium ostensor fuit mecum in castris ipsius Beglerbeg qui singula narrare poterit.

*) T. i. a heréltekkal, azaz őrségével.

b)

Ex quo Petrus wayvoda omnia ex mandato jmperatoris se facere oportere dicit, et tamen Budam hoc tempore ascendere non possit, est simile vero, ipsum non jmperatori, sed sibi in hac Transsylvania servire velle, qui ab hac die hodierna computando (ut nobis certo significatum est) hic in Transsylvania erit seu constituetur, prout hoc etiam egregio domino Ladislao Mykola scripsimus.

Idem Joannes Fux
judex Brassouiensis.

c)

Ego pro equo Michaelis Thot dedi mille sales sed ipse plures cupit, jdeo rescribat michi vestra reuerendissima dominacio, si plures sales illi dari debebunt, dicit quod alteri pro centum florenis vendere potuisset.

Stephanus Zakan
judex Zegediensis seruator vestre reuerendissime
dominacionis.

d)

Dominacionem vestram reuerendissimam rogo habeat aliquam curam de hoc regno, quia vt ego intelligo Petrus Wayda est in hoc, vt suam operam cum hoc regno commendare possit quocumque ei visum fuerit, rogo igitur dominacionem vestram reuerendissimam, vt curam et salutarem, et honori et dignitati sue congruentem dominacio vestra reuerendissima suscipere velit,

seruator

Mikola.

e)

Scriptis vero jam literis, ex Siculis venit vnus ad nos, qui retullit nuncios jam ad Moldauum per Siculos missos

esse, quorum nomina hec sunt, Lazarus Cun, Paulus Beldj, Franciscus Mýhaleczh, Petrus Daniel, Martinus Andrassy, Franciscus Thamassy, ad quorum discessum, sex denarij ab eis essent exacti, victualiaque omnia ad exitum Petri Waywode comparata, ut si bellum siue presidium ad eos non venerit, ad partem Moldauj essent transiturj.

f)

Venit hodie ad nos quidam wayvoda a Biglerbek, qui dixit, vt jdem Biglerbek nunciauit Petro waywode Moldauiensi, ne festinet venire ad istam partem Thiscie sed alicubi remoretur, quia Germani aufugerunt, preterea dixit quod cesar Thurcarum feria sexta ante Galli confessoris fuit in Drinapol, sed nunciauit et illi quod Germani aufugerunt.

(Eredeti igen nehezen olvasható példányok a bécsi államlevéltárban.)

XVI.

1542. nov. 20.

Ferdinánd Martinuzzinak: köszöni az erdélyi ügyekről küldött értesítést, az eddigi eljárásán megelégedését fejezi ki, igéri, hogy az ország megtartására tehetsége szerint mindent elkövet, s felhívja, hogy mindenről híven értesítse.

F r a t r i G e o r g i o

Ferdinandus etc.

Reuerendissimus deuote fidelis syncere nobis dilecte, accepimus rursus alias literas deuotionis tuę, vigesima nona Octobris iam elapsi ad nos datas, simul cum adiunctis ab vniuersitate regnicolarum Transsylvanię et iudice Brassouiensi ad eandem deuotionem tuam prescriptis, quibus identidem et non nisi clementi animo intelleximus singularem et assiduam curam illam atque solitudinem de rebus nostris regni que salute et defensione continue cogitandj consulendique, pro qua re deuotioni tuę debitas agimus gratias, eamque etiam atque etiam vehementer hortamur, vt in tantis regni istius nostri

necessitatibus strenue atque fortiter rempublicam capessere, patrieque ac nobis impendentia mala, quantum in ipsa erit auertere velit, nam quid a se hoc quidem tempore vel omnium maxime curari impense cupiamus et quibus denique in rebus opera et vigilantia illius vti decreuerimus, iamdudum deuotionem tuam tum per suos nuntios, tum etiam per magnificum Casparem Seredij et Egregium Paulum Bornemissam secretarium nostrum peculiariter ad se cum mandatis nostris in hoc expeditum satis abunde cognouisse arbitramur, quocirca quum rerum Transsylvaniensium status propter Waywodę Moldauiensis conatus aliquo forsā modo perturbari queat, nobis non potest non magnopere probari consilium et institutum illud deuotionis tuę, vt scilicet primo quoque tempore collectis quibuscumque potest viribus Traussylvaniam ipsam ingrediatur, sicque occurrentibus malis obuiam eat, quemadmodum eandem deuotionem tuam sedulo facturam esse nihil dubitamus, quod si magnificus Andreas de Bathor aduentum suum longius quam par esset, differret, vel oblatam per nos sibi conditionem aliquibus de causis recusaturus esset, nihilominus deuotio tua interim per se omnia agere et prouidere velit, quae ista rerum conditione pro conseruacione dicti regni Transsylvanie agi et prouideri debere existimabit; et hoc quidem tanto a deuotione tua studio petimus vt vix quidquam magis, nos etenim haud cessabimus, neque pretermitemus omnes eas vias et rationes inire, quibus iamtandem libertati vnionique huius afflictī regni consuli possit, et valde etiam propensi essemus iam iam ad deuotionem tuam ducentos siue trecentos armigeros, quibus sese summopere opus habere scribit, expedire, sed cum cogitamus tum itineris longitudinem locique distantiam, tum etiam anni tempus admodum sane difficile et graue fore, nobis videtur istiusmodi equitum grauis armature numerum istuc tam derepente mittere presertim cum eorum equi qui in proxima expeditione fuerunt, plus satis etiamnum defatigati et delassati sint, adeo vt ne ad tam longum iter summa nimirum celeritate conficiendum sufficere possint, valde verendum sit; attamen de ijs et alijs ad istius regni defensionem conseruationemque pertinentibus maiorem quam possumus curam gerere studebimus et ob id deuotionem

tuam hortamur perclementi animo, vt de omnibus, quecunque nostra ope et auxilio pro defensione istius patrie recte atque commode adhiberi posse iudicauerit, primo quoque tempore nos confidenter admonere velit, quandoquidem deuotionis tuę iuditium et opinionem circa istiusmodi negotia in quibus diu multumque versata est, merito magni facere debemus.

Ceterum quod deuotio tua de blandis et adulatorijs verbis ipsius Husreph Bassa, quibus deuotioni tuę se suamque amicitiam obtulerit scripsit, non dubitamus equidem, quin deuotio tua pro sua prudentia facile considerabit, quantum et quatenus talibus hominibus fidendum sit, scietque sibi ab eius dolo vafritieque perquamoptime cauere.

Quantum ad Segedini tuitionem attinet, credimus iam ipsum Bathyanj vna cum Bornemyssa eo peruenisse, illosque daturus operam fore, vt dictum oppidum ab hostium insultu jmpressionequē conseruent et defendant.

Porro quod deuotio tua de Petro Perenij scribit, hoc in bonam partem accipimus, sed tamen eandem ignorare nolumus nos certissimis indicijs et testimonijs de illius delictis habitis, quorum bonam partem ad notitiam deuotionis peruenisse non dubitamus, et prout deuotio tua breui clarius percipiet ipsum capiendum curasse, et nonnisi jure medianle contra illum procedere statuisse.

Circa dimissionem vero Francisci Dobo breui delibera-
bimus, quid nobis sit ex re faciendum, et ad deuotionem tuam perscribemus.

Super indicta congregatione per deuotionem tuam iuxta commissionem nostram expectamus ab ea certiores fieri, quem exitum atque effectum illa ipsa dieta habuerit.

Nota. Cum Thomae Nadasdy mandabimus, ut statim missis ad suas litteris agat, ne obsides in arce Fogaras capite plectantur, etiam si Turce vel Valachi ad pertinentias dicti castrı irent, licet existimemus vel iam, quod in animo habuerunt, egisse, vel posthac vix tentaturos fore.

Postremo autem deuotionem tuam clementer requirimus vt de omnibus occurentijs rerum istarum continue nos, prout fecit, admonere curet, libere et confidenter ad nos singula perscribendo, que tum ad nostram tum regni salutem et uti-

litatem pertinere dijudicauerit; tantum enim abest ut in eo offendamur, si quid liberius scripserit, vt potius grato animo talem in nos ipsius confidentiam suscipiamus; pergat itaque deuotio tua sicuti cepit. Id quod nos singulari quoque gratia erga eam rependemus, quam etiam hac latere nolumus, nos iam hic diligenter pro conclusione presentis huius dietę, necessariisque prouisionibus et presidijs ad tutandas fines, prohibendasque hinc inde hostium excursions agere et laborare. Itidem postea apud Imperij status in proximis comitijs, quemadmodum antea ad te scripsimus Nurenbergę, tum etiam apud cetera regna et dominia nostra facturi, quicquid autem hic concludetur, dehinc ad deuotionem tuam perscribemus; Datum Posonij die 20 Novembris 1542.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi államlevéltárban).

XVII.

1542. decz. 19.

Báthory András Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy miért nem mehet Erdélybe, s panaszkodik a barát két értelmű magaviseletén.

Magnifice domine amice nobis honorandissime, salutem et nostri plurimam commendacionem; literas vestre magnifice dominacionis accepimus. Habemus certe eidem ingentes gratias, quod in negotio nostro ordinando ipsa laboratura non destitit, agit enim boni atque beneuolentis amici officium, futurum quidem ut itidem faciat rogamus, petit ipsa nos literis suis mediantibus impensissime, quo ad futuram dietam Transsylvania celebrandam, festinanter intraremus, Id quod faceremus profecto animo perlubenti, modo certę quedam causę rationabiles non obstarent, una quia aiunt communi quidem sermone, non esse congruum seruitorem se domino suo prudentiorem facere, nos a regia maiestate domino nostro clementissimo nullum mandatum habemus, neque ullam informacionem accepimus, vt sic sine collega Transsylvania peteremus, quamuis antea maiestas sua per oratorem suum mandauerit cum domino fratre Georgio iurare tanquam collega, tamen vt

per ipsam hac in re maiestas sua frustrata sit, vestram magnificam dominacionem non latet. alia, quod tam per eundem dominum fratrem Georgium ter nobis est nuntiatum, ne intraremus.

Tercia quia maiestas sua nullas municiones nullamque ciuitatem manibus suis Trassyluania tentas habet, quibus nos freti et quarum respectu intrare deberemus, nam ut ab amicis nostris quos fidenciores ac fideliores illic habemus accepimus, Transsyluani verbis tantummodo maiestatem suam alunt, corde autem et animo, longe absunt ab eius maiestatis fidelitate, nullo bono animo maiestatem suam prosequuntur, sunt fere omnes Thurcico animo dominus, frater Georgius in tantum ab eius maiestatis fidelitate eos remouit ut Cæsaris Thurcarum nomen potius quam suę maiestatis profiteri omnes videantur, nollemus profecto nostro isthuc ingressu regie maiestati domino nostro clementissimo incommodum, nobis autem detrimentum parare, non ignorat ipsa Transsyluanos maxime instabiles, nutantes, peruersos, cauillantes et ad omnia subeunda et agenda procliuiiores esse, quid utilitatis adferret, si maiestati suę ita ut deceret seruire non possemus, cum suo incommodo nostraque pressura forte id eueniret, sua quoque maiestas jamdudum ipsorum statum ex ipso domino Paulo Bornemissa oratore suo intelligere potuit, dominus frater Georgius quamdiu inter eos fluctuans versari poterit, nihil pretermittit, quin omnia pro libito suo succedant.

Nichilominus homines nostros et seruitores speciales quos habemus intermitteremus, modo non essent in negotio magnifici domini Anthonij de Lossonez implicati, absunt enim hęc omnes qui si quidem domi forent, ob temporis breuitatem ad ipsam dietam peruenire non possent, nos denique tam hac re ita ut in alijs omnibus rebus maiestati suę nobis commissis libenter seruiremus, modo nobis sua maiestas mandasset quia tamen non mandauit iudignum esset non quidem tale quiddam agere iniusso suo, neque volumus nos ad hoc immiscere, quod personę nostrę sit incongruum; restat ipsam foelicissime valere cupimus, ex curia nostra Bathorca feria tertia ante Thome apostoli 1542.

Andreas de Bathor comes comitatuum
Zathmar et Zabolez etc.

Kivül. Magnifico domino Caspári Seredj parciúm superiorum capitaneo etc. domino et amico nobis honorandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XVIII.

1542. decz. 20.

Kendy Ferencz Serédy Gáspárnak: ő követsége eredményéről híven tett jelentést a rendeknek.

Spectabilis et magnifice domine mihi obseruandissime, salutem et nostri commendationem, nos cum ad regiam maiestatem profecti fuimus, ex voluntate dominorum regnicolarum Transsylvanensium juimus, et quicquid in legacione maiestati sue dicere commiserunt, nulla verba ex illis postposuimus, sed probe omnia eidem narrauimus, imo eciam articulos legacionis ipsorum quos domini regnicole nobis dederant sue maiestati regie inspecie, presentauius; qua vero relacione sua maiestas nos in medium eorum remisit, fideliter eisdem dominis regnicolis omnia exposuimus, et responsa sue maiestatis nobis ab eodem inscriptis tradita, ipsis contulimus et presentauius, sed tamen voluntas animusque ipsorum in possibilitate nostra non est, illisque regere non possumus, sed tamen sumus sicut vnus frater ex ipsis attamen nihil minus quicquid probum ac fidelem hominem facere decet ea faciemus, et vestram magnificam dominationem bene valere optamus, datum Thorde feria quarta ante festum beati Thome apostoli anno 1542.

Franciscus de Kendy etc.

Kivül: Spectabili et magnifico domino Gasparo Seredhij, consiliario regie maiestatis etc. domino nobis semper obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XIX.

1532. decz. 20.

A Tordán tartott országgyűlés végzései.

1542 die XX die mensis Decembris domini Regnicolae trium nationum Transilvanarum in Conventu Thordensi congregati superscriptos articulos pro bono publico, regni conservatione, et concordia vera et fraterna, fecerunt.

Inprimis cum ex simulata concordia multa mala superioribus exactis diebus sequuta sunt, clades, incendia, depopulationes Regni et exactiones indignae ab hostibus illatae, ne deinceps maiora mala, quae ultimam perniciem patriae afferre possint, in hoc omnes unanimi consensu, longa praehabita deliberatione, paribus sententys convenerunt, ut futuris temporibus deposito omni odis, simultatibus, ac tantis dissidys, veram fraternamque amicitiam servent, et si aliqua vis hostilis regno paribus . . . animis ac voluntatibus ad tuendum Regnum conveniant, juxta mandatum ordinarii judicis, quem Princeps una cum Regno constituit vel constituet, seque mutuo protegant et defendant.

Decretum est si qui hostes Regnum invaderent, tunc singuli Cives Ciuitatum et domini Castrorum familias omnium caeterorum Regnicolarum huius Regni nostri intra muros ac municiones suas recipiant. Recepti vero quicumque fuerint, suis vivant inpensis et nullum damnum, nullam violentiam inferant, neque dolum ac fraudem aliquam committant, sed mutua amicitia et defensione se ipsos tueantur. Si autem aliquis receptus in Castra aliquid deliquerit contra cives, vel Cives et inhabitatores contra receptos, tunc Judex loci Justitiam et Judicium faciant, et quod Juris fuerit exequatur si per bonam concordiam convenire non potuerint.

Si cum hostibus pugnandum foret et aliquid infelicitatis (quod deus optimus avertat) cuippiam aut quibuspiam contingeret, tunc ii ob se ipsos et sua conservanda recipiantur in eas munitiones quas casus et fortuna obtulerit.

Statutum est ut nemo unquam in patriae perniciem aliqua consilia et conspirationes ineat, neque factiones exsuscitet,

qui si deprehensus et legitimis testibus convictus coram iudice ordinario regni fuerit, tunc puniatur ultimo supplicio et amittat bona quae suam personam concernunt, salvis aliis bonis uxorem et filios eorum concernentibus. Bona vero huiusmodi transgressoris iudex Regni ordinarius possit conferre juxta antiquam consuetudinem Waivodarum et reliqua bona si quae superfuerint, Princeps regni conferat.

Ut obuietur privatorum diversis studiis et cupiditatibus, statutum est, ut nullus cujuscumque status et conditionis existat, audeat cum pernicie patriae aliquod commodum seu utilitatem privatam querere, Transgressor vero convictus legitime, ut praemissum est, penes supradictos officiaur.

Decretum est, quod nemo audeat suo ipsius consilio et conatu de principatu aliquid statuere, sed simul cum omnibus regnicolis communi deliberatione id agatur, poena similiter sub praemissa.

Decretum est ut quicumque transgressores praefatorum articulorum et concordiae fraternae intellexerit, talis teneatur Iudici ordinario regni aperire. Iudex vero ordinarius Principi et consilio ejus patefaciat. Statutum est, ut Principem et Regni Iudicem ordinarium simul cum sua comitiua in omnes ciuitates et castra semper intromittere debeant.

Demum statutum est, ut super haec omnia literae conficiantur nomine trium nationum regni Transilvaniae, sub sigillo autentico capituli Albensis Transilvaniae.

(Seiwert: Akten und Daten czimü müvéböl.)

XX.

1542. decz. 20.

Bánffy László Serédynek: oly későn kapta levelét, hogy már nem teljesithette kívánságát.

Magnifice domine obseruandissime, post seruiciorum commendacionem; litteras magnifice dominacionis vestre satis intellexi et de beniuolencia eiusdem in me et fratrem meum gratiam habeo reseruiturus verum litere iste magnifice domi-

nacionis vestre mihi in dieta allate tarde sunt reddite, ita ut ad petita eiusdem agere et seruire non potui, que si ante diem tribus vel ante diebus date fuissent opera adhibita, quod facere debuissen, pro magnifica dominacione vestra effecissem eidemque seruire paratus fuissen, quam altissimus deus felicissime conseruet. Thorde in festo beate Thome apostoli anno 1542.

Ladislauſ Banffy
de Lossoncz etc.

Kivül. Magnifico domino Gasparo Seredij parciū regni Hungarie superiorum capitaneo generali etc. domino obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban)

XXI.

1542. decz. 21.

Bethlen Farkas Serédy Gáspárnak : mindaddig, míg a királyné fia nem fog kielégítetni, Fráter György becsülete sérelmével nem egyezhetik bele, hogy másnak csapatai az országba hozassanak.

Magnifice domine amice obseruandissime, salutem et nostri commendacionem, literas vestre magnifice dominacionis ad nos datas accepimus, dominacioque vestra magnifica sciat nos ea procurari, que ad conseruacionem permansionemque nostram spectare uidentur, — nec quempiam nos agnoscere, qui Thurcam haberj optaret; reuerendissimum dominum fratrem Georgium nos allocuti sumus, quem accipimus non secus, se erga magnificum dominum Andream de Bathor haberj, veluti dominum et filium, quoad tamen reginalis maiestas vnicuique filio sue maiestatis non contentabitur, saluo honore suo, nullius gentem, in contrarium filij defuncte maiestatis regie, in regnum immittere posse dicit, noticiam vestre magnifice dominacionis quum de probitate, animique integritate, ac constancia eiusdem clare nobis dictum sit, nos quoque ex animo haberi optabamus, quod de cetero quoque haberi, tempore exigente, optamus, a maiestate tamen reginali quod proximis diebus preteritis, subito venire nos oportuerat, voluntas maiestatis reginalis fuit in causa, ergo dominacionem vestram magnificam, cui amicitiam nostram offerimus, felicis-

sime valerj optamus; datum Thordae in festo beati Thome apostoli anno domini 1542.

Wolfgangus de Bethlen etc.

Hátirat: Magnifico domino Casparo Seredij, in partibus superioribus capitaneo etc. domino et amico obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXII.

1542. decz. 21.

Thorozkay Antal Serédy Gáspárnak: nár útra készült, midőn megkapta, hogy a király hova kívánja küldeni. Ő volt annak az embernek házánál, de addig nem akar tanácskozásba bocsátkozni, míg a nála levő törökökkel tárgyalásait be nem fejezte. Biztatja, hogy ne térjen vissza.

Magnifice domine michi obseruandissime, salutem ac seruicij mei plurimam comendationem. Jam accingam me itineri quo maiestas regia me iussit proficisci, quod tam diu hic domi perseueraui nulla alia causa nisi voluntas hominis illius, miseram ad eum hominem meum, qui reuersus est vna cum speciali homine suo, per quem mihi omnia negocia sua significauit et stricte comisit, quod haberem pacienciam per aliquod tempus hic in domo mea, quum multi Thurci sunt apud eum et habet aliquod tractatum cum ipsis; cum inquit ipsi a me habierint, mittam hominem meum fidelem qui suam Egrogiam dominacionem ad me conducet etc.; jam aduenit vnus specialis Boijer consanguineus suus cum quo cras mane deo volente discedam qualitercumque rediero, deus scit, stat in dei potestate, misit michi valde bonas literas salui conductus; de negotio magnificentie vestre nichil aliud intelligo, quam quod nulla causa sit, que vos reueri faciat, sed statim vnacum domino Bathori et alijs fidelibus regie maiestatis intrent et seruiant regi et regno, quia valde plures sunt amici et fratres dominacionumstrarum quam inimici in hoc regno; ego me et seruicia mea semper et ubique humilime comendo. datum Thorde in festo beati Thome apostoli anno 1542.

Seruitor

Anthonijs de Thorozko etc.

Hátirat: Magnifico domino Caspari Seredi capitaneo regie maiestatis domino meo obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXIII.

1542. decz. 22-én.

Fráter György Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy a Ferdinánd által a föltt választással nem igen voltak az ország rendei megelégedve. A mi azt illeti, hogy ő kísérje el a királynét, vannak még ennek hívei, kik azt meglehetik.

Magnifice domine, et amice obseruandissime, salutem et obsequiorum meorum commendacionem, ad ea que dominacio vestra magnifica ex Thokaÿ de domino Andrea Bathory scripserat, responderam alijs literis meis, rescripseramque eciam tum, dominacio vestra magnifica preter dominos Bathorij et Sigismundum Balassa, tum consilio, tum alijs rebus, que ad defensionem huius regni pertinerent, mihi neminem magis idoneum fore sed de hac re ego, regie maiestati domino nostro clementissimo et scripsi et nunciaui.

Qua relacione autem oratores, qui ad eius maiestatem missi erant redierint, Waradini adhuc intellexeram, et de hoc quoque scripsi sue maiestati et quamuis non sum is, qui sue maiestati in tantis rebus aut consulere, aut eius maiestatis consilium mutare possim, tamen alia relacione oratores remittere potuisset, hodie enim relacio quam oratoribus sua maiestas dedit regno recitata est, de qua non satis bene contenti esse videntur.

Ceterum quod de deductione regionalis maiestatis dominacio vestra magnifica scribit, concludat tantummodo dominacio vestra magnifica cum eius maiestate de alijs rebus, non desunt boni et fideles seruitores sue maiestati, a quibus honorifice deduci poterit.

Quod autem ante congregacionem dominacione vestra magnifica conuenire non potui precipua causa fuit, quam dominacio vestra magnifica intelliget; eandem bene valere opto,

datum Thorde secundo die festi Beati Thome apostolj, anno domini 1542.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Hátirat: Magnifico domino Gaspari Seregy, capitaneo parcium superiorum domino et amico obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi állami levéltárban).

XXIV.

1542. Decz. 22.

A Tordán folytatólagosan tartott országgyűlés végzései.

Articuli per Dominos Regnicolas facti in Conuentu Thordensi.

Imprimis Domini Regnicolae gratias agunt amplissimas Reginali Majestati Dominae suae clementissimae super gratiosa legatione facta nomine suae Majestatis per Magnificos Dominum Franciscum Pathoczy et Dominum Joannem Kállay *) quod sua Majestas pluris facit conservationem Regni, quam suam propriam ac filii sui Domini nostri clementissimi, quod suae Majestati fidelibus seruitiis reservire studebunt.

Item. Ubi sua Majestas nuntiavit se exspectasse admoneri de hujusmodi congregatione, supplicant domini regnicolae, ne gravi animo accipiat sua Maiestas; nihil enim contra dignitatem suae Majestatis actum est, sed quia congregati erant in castris, et breve tempus supererat, inter se ipsos decreverant, ut singuli die praefixo Thordam conveniant instantia negotia tractaturi.

Item. Quia et festa Nativitatis Domini approquinquabant, negotia erant ardua et tempus breve, non potuerunt omnia simul determinare. Ideo quod pertinet ad provisionem suae Maiestatis juxta dignitatem distulerunt, et supplicant Domini Regnicolae, ut sua Majestas parua mora interposita faciat ad se accersiri Dominos Consiliarios et primarios viros hujus Regni et de quolibet Comitatu certos Dominos Nobiles et siculos et Saxones, qui cum pleno mandato veniant ad Suam Maiestatem, ibique tractent et modum inveniant. per quem

*) Benkő: Comititia 25. l. »Bolyai.«

necessitatibus Suae Majestatis et Regni pro possibilitate consulatur.

Item. Quoniam Domini Regnicolae fideles suae Majestatis ac filii sui serenissimi agnoscunt dandum esse tributum Imperatori Turcarum: supplicant Majestati suae, velit cum Dominis Consiliariis eam curam habere ut sub nomine Suae Majestatis et filii sui incolumes permanere possimus.

Item. Domini Regnicolae petunt Dominum Locumtenentem, ut curam habeat Reginalis Majestatis secundum honorem ejus Majestatis et Dominationis Suae Reverendissimae.

Item. Domini Regnicolae supplicant Reginali Majestati, ut dignetur curam habere liberationis dominorum Valentini Thewrek et Stephani Maylad: et si pecunia redimendi fuerint, parati sunt Domini Regnicolae omnia onera possibilis ferre, ut eliberentur.

Item. Domini Regnicolae supplicant (ex quo dudum etiam et nunc Domini Nobiles et Domini Saxones inter se decreverunt) quod bona nobi itaria per notam infidelitatis aliis collata remittantur, demtis his, pro quibus pecuniae sunt solutae aut aliis bonis permutata.

Item decretum est, ut quicumque ex dominis seruant exercitum, alant illum in propriis bonis et non in bonis aliorum et Siculorum et Saxonum, demto exercitu Reginalis Majestatis et Domini Locumtenentis, qui in bonis alienis nutriri poterunt, ita tamen, ut nihil ui eripiant, sed propriis pecuniis emant alimenta pro se, et pabula pro equis: qui autem secus fecerint, tunc patroni bonorum hujusmodi, convocatis fratribus, dictos violentos exercitus expellant.

Item. Statutum est, ut Saxones ipsos pro nullo debito quispiam possit arrestare aut arrestari facere, nisi jure mediante, super quo litterae Reginalis Majestatis aut Domini Locumtenentis habeantur sub poena aestimationis bonorum. Nunc quoque Sua Majestas faciat, ut Petrus More quos detinuit, Saxones dimittantur, quoniam censum S. Martini disponent et solvent: sed sua Majestas mittat ad ipsum conventum nuncium, qui Cibinii decima quinta die a die Nativitatis Domini habebitur per ipsos, in quo conventu dictus nuncius Reginalis Majestatis agat etiam de restantiis sex millium florenorum, quos

pro redemptione civitatis Zazsebes promiserant et de termino solutionis census S. Martini assignando.

Item. Erecciones castellarum et munitionum in Radna Bánya et aliis in locis quomodo fieri debeant, dilata est deliberatio ad id tempus, quo convocabuntur supradicti Domini trium Nationum ad suam Maiestatem, quia iam Siculi disceserant, quando ad Dominum Locumtenentem nunciata deliberatio fieri debebat super huiusmodi castellarum erectione.

Item. Ut deinceps si expeditio aliqua erit facienda, omnes Nobiles veniant ad bellum, neque moram faciant: alioquin Dominus Locumtenens puniat Regni consueta poena. Idem etiam ceterae Nationes faciant.

Item. Quia instantia pericula cogunt maiora ouera solito ferre, decretum est, ut quilibet Nobiles de decem portis unum equitem bene instructum habeat et paratum servet, ut quandoque Dominus Locumtenens aut Vicelocumtenens urgente necessitate mandarit, mox et sine aliqua mora eundem equitem mittat, quo mittendus erit, sub poena antiquae consuetudinis Regni.

Item. Siculi quoque veniant cum omni apparatu et ea ordinatione, qua ipsi Domini Nobiles erunt, sub poena praedicta.

Item. Domini Saxones parem numerum peditum pixidariorum bene instructum habeant, juxta numerum equitum dominorum Nobilium.

Item. Statutum est, ut quilibet Nobilis secundum statum et conditionem suam se ipsum instruat ad bellum equis, armis ac cetero apparatu: alioquin puniatur secundum consuetudinem Regni. Nobilis autem unius sessionis, habens aratrum ac boves, habeat equum, arma, hastam, clypeum, galeam et lorica et id genus; qui vero Nobilis mediocris erit, et non habeat aratrum, neque boves, habeat saltem pixidem.

Item decretum est, ut propter expensas ad proximam expeditionem a Domino Locumtenente factas de qualibet porta solvantur denarii xiiii ab ipsa Nobilitate ad festum Purificationis proxime venturum.

(Nemzeti Muzeu, Éder gyűjteménye és másolata 1087. I. fol lat).

XXV.

1542. decz. 29.

*Verancsics Antal jelentése az 1542. decz. 20—22. tartott
országgyűlésről.*

Spectabilis et magnifice domine, domine obseruandissime, salutem et seruitutis mee quam plurimam commendacionem; quod et magnificus dominus meus palatinus Cracouiensis per literas suas ad me datas consulebat et ego iamdudum apud reginalem Maiestatem tentaveram, hoc novo anno quem dominacioni vestre magnifice felicem precor, consequuti sumus deo auspice et domino Joanne Lÿessieczki autore; hÿs enim comicijs videram iam tandem domini teazararij potentiam, et magnam auctoritatem, videram eciam frustra conari, vt eum aut opprimant aut subdant cvi subdi non velit, deum itaque laudemus, laudemus eciam tam reginalem Maiestatem quam dominum teazararium, qui ambo monitis istarum Maiestatum ac dominacionum vestrarum paruerunt, et se vinci permisere. In festo Joannis (dec. 27.) solo domino comite et Pathoczy presente, mutue reconciliacioni assensere, et dominus Lÿessieczki orator velut pater manus eorum coniunxit, illeque prior obsequia, et eciam candorem animi, illa deinde clemenciam et amorem pollicita, sed ut vera fatear, nescio quamdiu fedus seruaturi, et vereor ne tempore necessitate rerum, sicut illa ita et ille agat, nam ingeniosus est Vlisses, vtcumque tamen futurum sit, placet concordiam in comicijs Thordensibus idem et he tres naciones Transilvane fecere, mutuis sese vinculis in vnitatem strinxere, ne alij ab alijs metuant, vt hactenus et ingruente hoste quopiam non vt nuper contra Moldawm, sed diligentius arma sumant, et se defendant.

Saxones, qui in conventu non aderant tot ut tante rei auderent subscribere, diem ad deliberandum acceperere, quis concordie prime partes exitere, vt eam partem facilius ceteris rebus tam regni quam maiestatis reginalis prospiciatur; nam illico statutum est vt filium defuncti principem habeamus, vt cesari Turcarum tributum mittamus, vt rogemus Fer-

dinandum Regem, ne in periculum nos adducat si tueri nequit et sinat nosmet ipsos nostri curam gerere, postremo, vt quamprimum et vbi voluerit maiestas reginalis convocet primarios viros regni ad se, ut de prouisione ac meliori statu suo decernatur; quid autem de hys omnibus sperare boni aduc nihil plane audeo, quia et tractatus reginalis maiestatis cum Ferdinando rege impedit et proxima nostra legacio ad eundem regem cum fidelitatis oblacione omnia perturbat, quandoquidem et Turcam timent et in Ferdinandi potencia nulla est fiducia, cuique parieti sit admodum difficillis est deliberacio, sic vereor ne pretextis, a quibus divelli nequimus, pereamus cum hysipsis cum quibus hucusque semper perijmus, nulla sinceritate accionum vsi, nam et rapax Seredi ad suam maiestatem venerat proxime cum diplomate confirmacionis dicti tractatus, honeste remissus est, nique modestia vafer homo preuertisset, decedens ante tempestatem, proculdubio ex ipsis comicijs motu regni pellebant, in quibus enormes rapine tam paruo tempore a suis acte multorum querimonijs sunt declamate.

Reginalem maiestatem tantum salutauit cetera peragere consilium ac regnum vetuit precipue odio rapinarum ipsius Seredi ac suorum; sed et ex hoc quid turbarum expectatur tua dominacio consideret, cum cesare etenim si dubijs annis condiciones salutis inibimus et nesciet quo loco res nostras fore putandum est, verum hijs leuitatibus nos jam asuevimus fluctuemus aduc.

Hodie dominus teaurarius, comes Themessiensis et Pathoczy proficiscuntur in Hungariam ad habenda comicia, vt ea eciam pars regni, que est inter Tibiscum et Transiluaniam partem tributi conferat.

Vbi vero negocium meum non communicassem cum tua dominacione dominum palatinum Cracoviensem attigit etc. priuata sua negocia, scriptor presencium literarum in literis prosequitur, que supervacaneum michi visum est hic describere.

Datum ex Dzalw ante penultimam decembris 1542.

Wrancius.

(Egykorú, hibákkal teljes és nehezen olvasható másolata a bécsi államlevéltárban).

XXVI.

1542. decz. 28.

Saremsky Péter jelentése Izabella királyné s Fráter György kibéküléséről és az alkudozásokról.

Spectabilis ac Magnifice domine domine et patrone colendissime. Premissa salute ac seruiciorum meorum in gratiam magnifice dominacionis vestre humillima commendacione. Due sunt cause propter quas brevior sum in scribendo, altera quod Reverendissimus dominus Episcopus Varadiensis Serenissimis Majestatibus suis statum tum Regni tum majestatis reginalis domine mee clementissime perscripsit. Altera est, quod febris que me a prandio corripere debet, non permittit multa scribere. Hoc tamen verum significare dominacioni vestre magnifice volui, Reuerendissimum dominum Varadiensem receptum esse in gratiam majestatis reginalis, obtulit perpetua et fidelia sua seruitia, que grato sunt accepta animo, promissit se omnia facturum, quecunque erunt facultatis sue, ad mandatum majestatis sue, acte sunt illi gratie, post multos ultroque, citroque habitos sermones ventum est eo, vt provideat, quod majestas sua ad locum aliquem securiorem deducatur, ne cogatur cum infante filio, de uno loco in alium, tanquam Ethiopissa fugere. Locus autem securus esset Scopusium iuxta contractus, quos si tam facile consequi non posset, esset Cassovia, respondit, quod maiestas sua prius debet bene deliberare, si hic in regno manere vult et communem experiri fortunam, an regno excedere et utrum horum elegerit, oportet secundum hoc rationes consiliorum dirigere. De Cassouia respondit, quod maiestatem suam tempore suo unacum filio est missurus sed si nunc Cassouiam ingredi vellet et ex Transilvania exire, statim et regnicole a maiestate sua deficerent et Turcus regnum occupare niteretur. In summa in hoc est conventum, quod expediatur celer nunctius ad majestates regias pro consilio et informacione deliberata, utrum suadeant hic in regno maiestati sue manendum aut vero exeundum. Do-

minus Reuerendissimus promittit se utrumlibet adiuturum. Quod Scepusium attinet, quantum potui intelligere ex verbis magnifici domini Scheredi, cum quo multa et familiariter sum loquutus, si Cassouia non excipietur ex manibus Reuerendissimi domini Episcopi Varadiensis et non dabitur ad fideles manus alterius; Idem et de castro Themesvar est intellegendum, dubito quod arx Scepusiensis non tam facile majestati sue assignabitur, que arx prius in manus majestatis sue assignari deberet, iuxta contractum, quod Cassouia et alia castra ad regnum pertinentia peti et occupari. Sed quantum prospicere potui, minus nunc creditur domino tezaurario quam antea.

Illud pene omiseram, advenerat huc Szeredi cum honesta comitiva, volens ad effectum deducere ea, que in tractatibus erant determinata. Tulerat literas reversales Serenissimi domini Romanorum etc. regis, voluit si rem ex sententia confecisset, deducere Scepusium majestatem reginalem. Ceterum dominis Consiliariis non videbatur, quod in absentia Reuerendissimi domini Episcopi Varadiensis audiatur, qui fuit vocatus ut quam citissime ad maiestatem suam veniret, sed quia propter multas et graves causas venire non potuit, ille non expectata audiencia et relacione abiit, literas reversales secum abstulit, que res male habuit majestatem suam, Commendo me et seruicia mea in gratiam dominationis vestre magnifice, quam sanam incolumem et felicissimam esso cupio. Datum in Gyalu in festo innocentum 1542.

Petrus Sarembszkÿ.

Kicül: Nova Recenciora ex Transilvania.

(Eredetije a bécsi állami levéltárban).

XXVII.

1543. febr. 26.

A Kolosvárt tartott országgyűlés végzése.

1543. Die 26. Mensis Februarii Colosvarini. Articuli Dominorum Regnicolarum.

Quoniam his periculosissimis temporibus Reginalis Majestas se, filium vitam et fortunas exponere vult, simul cum

Dominis Regnicolis omnem eventum excipere, ideo par est, quod Reginalis maiestas et Illustrissimus Dominus Filius Suae Maiestatis habeant plenam potestatem tenendi, gubernandi et administrandi Transsiluaniam, et reliqua quaelibet loca comitatusque sub nominibus Suae Maiestatis et filii Ejus existentia.

† Omnia Officia, et officiales quilibet, tam Reuerendissimus Dominus Locumtenens, quam caeteri dependeant ab ipsa Maiestate Reginali, et Filio suae Maiestatis, ita, quod secundum Principum Hungariae indulta et Privilegia, libertas Regni huius inconcussa seruetur, quodque omnia Regni negotia Sua Maiestas administret de consilio Consiliariorum ipsius maiestatis Reginalis. Si vero grandia negotia emergerint Sua Maiestas advocet, non solum Consiliarios suos, verum etiam primarios homines Consiliarios alias designatos, e quolibet natione, quorum Consilio utatur.

Nulli officiales in hoc Regno constituantur externi, neque beneficia aliqua in Ecclesiam Albensem conferantur laicis, non suscipientibus ordines, pueris item, et his, qui non sunt oriundi e regnis Coronae Hungariae subjectis.

Cum sua maiestas habeat Ciuitates et arces, in hoc Regno Transsilvaniae, et alibi, possit habitare in quacunque Ciuitate, vel arce Suae Maiestatis. Denique si Lippam, Temesvarinum, Varadinum aut etiam Cassoviam, ire voluerit, proficiscatur, de Consilio tamen consiliariorum Suae Maiestatis et Consiliariorum alias a Dominis Regnicolis electorum.

Ex singulis nationibus mittantur singuli nuncii, ad imperatorem Turcarum, cum censu offerendo, quem portare nuncius Reginalis maiestatis debet, et mandata referre. Ibi oblato censu agantur gratiae Imperatori Turcarum, quod filium serenissimi Dominis Joannis Regis voluerit praeesse Regno, supplicareque, quod si filius Regiae maiestatis e vivis excederet (quod Deus auertat) dignetur libertatem Nostram literis suis confirmare, ut semper possimus aliquem principem, quem voluerimus, ex nostratibus nationis Hungariae (eligere *vel* habere).

Reliquam instructionem dabit maiestas Reginalis, cum Consiliariis suis, ipsi nuncio mittendo.

Nuncius mittendus a Reginali Maiestate ad Magnificum dominum Petrum Waywodam Moldaviae, ratione confoederationis et bonae vicinitatis cum hoc Regno, sicut olim fuit amicitia inter hoc et illius, mandata ad eundem Waywodam dari debent a Maiestate Reginali et Consiliariis *).

Quoniam ad necessitates reginalis Maiestatis et regni defensionem milites sunt necessarii, ideo domini Regnicolae considerantes pericula instantia, hostes item internos et externos orituros forte esse, qui ne possint incautos dominos Regnicolas opprimere, decreuerunt alendos esse milites mille et quingentos, qui semper parati sint et ubicunque et cuicunque Nationi necessarii fuerint, istuc ducantur et suis uiuant impensis, cum habituri sint sua stipendia.

Domini Nobiles seruent Equites quingentos, Domini item Siculi totidem milites quingentos teneant, Saxones uero pedites quingentos bene instructos armis habeant, praeter illos milites, qui parati esse debent, scilicet singuli de decem portis alias dicatis **).

*) A szász nemzeti levéltárban lévő másolatok egyike e pontig terjed.

**) Éder egy általa vett másolathoz (Nemzeti Múzeum 1087 fol. lat.) a következő jegyzetet csatolta: Iisdem in Comitii Reginae et prouentus Episcopatus Albensis delatos (qua de re ad annum 1556. acturi sumus) et a singula porta quinquaginta denariorum tributum oblatum fuisse, leges posteriorum ejusdem anni comitiorum docent: sed nempe hand quaquam omnia, quae sunt acta in comitiis etiam in articulos referre visum, quod item nostris temporibus ita fieri videmus.

(A szász nemzeti levéltárban lévő másolatokról).

XXVIII.

1543. febr. 27.

Vásárhelyi Gergely levele Bornemisza Pálhoz, melyben a kolozsvári országgyűlésen történetkről tudósítja.

Egregie domine et Frater obseruandissime, salutem et mei commendacionem; in alijs literis de statu istius regni nihil ad te scripsi, cum penitus ignorarem quid velint regnicolę nun c in ista congregacione Koloswarini facta intellexi eos, qui in omnibus rebus et negocijs semper adsum et vt regi significos rogo. Sic autem est negocium regni, Turca misit ad eos literas, mandat in eis, vt per capita in exercitum suum veniant ut victualia sufficiencia ducant, quoniam inquit tanto numero contra germanos proficisci volumus, quod neque antea eo numero exiimus, vos quoque ita vosmet ipsos ordinetis et preparetis cum victualibus, vt neque vos, neque exercitus noster in victualibus deficiat, preterea inquit waiwoda Moldauus per regnum vestrum egressurus est, ne eum molestetis sed pacifice dimitatis, waywoda quoque Transalpinensis venturus est, et iter uterque istorum capiet ex mandato cesaris Turcarum primo die Aprilis, istis quoque Transsylvaniensibus eo modo mandatum est, vt cum illis moueant exercitum Transsylvanensem tam equestrem quam pedestrem; iam frater optime constitutum est hic, vt a singulis sessionibus exigantur denarii LXXV. ex hijs denarii XXV. reginali maiestati dantur, cum reliquis denariis 50 mittuntur ad Turcam aliquę persone, ad excusandum se ipsos et expediandum. Anthonius prepositus Albensis unus qui ibit in legacione ista et vt eciam episcopatum a Turca impetret si obtineri potest; mittuntur ad regem quoque et ad cesaream maiestatem litere, inpetraturi sex milia homines, mille armigeros, mille huzarones, quatuor millia pedites, si hos homines possunt inpetrare a maiestatibus suis, tunc heę utilitates sequuntur et regno et suis maiestatibus, vt isti waiwode se ipsos domi retinebunt et Turca non erit ita audax in ascendendo. Si autem isti milites intrauerint, nos possumus numerosiorem reddere, nam cum nostratibus possu-

mus esse cum septuaginta milia fieri, et eciam pluribus, ergo si vult sua maiestas integrum hunc regnum fieri, non recuset hos milites intromittere ac desiderium huius regni adimplere aliter vel alioqui regnum istud Transsylvanie pessum ibit, ista de statu regni habes, et refer regi ac me et seruicia mea ipsi commendes, velim si fieri possit vt officium Thordensis camere simul michi ordinares, certe dignus essem eciam aliquid ab eo obtineri, qui fidelissime semper seruiui; vale felix et sis memor mei rogo, datum in congregacione Kolosvariensi penultima februarij 1543.

Vester Wassarhelius mp.

Külsim: Egregio domino Paulo Bornemisza secretario regie maiestatis, domino et Fratri obseruandissimo etc.

Jegyzet. Ezen levél a Bornemisza Pál alábbi leveléhez van mel-lékelve.

XXIX.

1543. apr. 20.

Bornemisza Pál Ferdinándnak az erdélyi és tiszavidéki ügyekről.

Sacra regia maiestas domine clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum in gratiam vestre sacre maiestatis humilimam commendacionem; quas literas hic ex Transsylvania a Gregorio literato Vasarheli, antiquo et fidele seruitore maiestatis vestre sacre accepi, de rebus Transiluanicis in specie ad vestram sacram maiestatem mitendas curauj, intelliget tum ex eisdem literis ipsius Gregorij literati tum ex nuncio Cibiniensi quid parturiere comicie Transiluanicenses; nonnullorum inquam suggestiones hęc concusere, quorum cupiditati immense solus deus satis facere poterit, nihilominus sciat vestra sacra maiestas pro certo, esse quam multos in illo regno Transiluanie in omni ordine qui sacre maiestati vestre, corpore et animo sijncero, inseruire cupiant in vtraque fortuna.

Ceterum Egregius Michael Somliaj hic suorum negociorum bonam expedicionem a sacra maiestate vestra expectat

et ego pro illo vestre sacre maiestati supplico, velit illum graciose expedire, ne tot jtinerum labores et graues sumptus trium mensium, frustra fecisse uideatur, sequendo aulam vestre sacre maiestatis, cui omnia bona possessionaria jampridem sunt occupata per Petrum Petrouÿth, propterea quod palam maiestati vestre sacre in omnem euentum, contra quorundam temporizantium voluntates, inseruire decreuit, qui dubio procul in suis rebus mobilibus haud parua damna accepit, tempore occupacionis bonorum suorum possessionariorum, quę damna et quam iacturam bonorum suorum equo animo perferre non grauatur, modo sacra maiestas vestra graciose sua negocia expedire velit; deus optimus maximus vestram sacram maiestatem uiuersę Reipublicę Christiane seruet incolumem per multos annos; ego graui lecto decumbo hic destitutus pedum officio, datę Vienne vigesima die Aprilis anno dominj MDXLIII.

Eiusdem vestrę sacrę maiestatis

fidelis seruator

Paulus Bornemÿza secretarius vestre
sacre maiestatis egra manu.

Hátirat : Sacre regie maiestati domino meo clementissimo.

(Eredetiye a bécsi államlevéltárban).

XXX.

1543. máj. 20

Izabella királyné meghívója a Gyula-Fehérvárra jun. 3-ára hirdetett országgyűlésre.

Ysabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc.

Prudentes et Circumspecti fideles nobis Syncere dilecti. Quamvis Ex deliberacione Regnicolarum In comicyz Koloswariensibus constitutorum proxime Comicie (sic) in Wasarhel octauo die festi pasche (máj. 1.) fieri debebant, tamen cum ex precipuis causis congregacio ipsa tum fieri non potuisset, nunc necessario illam vniuersis N. Tribus Nacionibus

indicere nobis, et dominis consiliarijs nostris visum est, propter presenciam oratoris Imperatoris Thurcarum, per quem et gentes ad futurum bellum pro presidio, et victualia quoque ad usum Exercitus sui a Nobis postulat. Quapropter hortamur vos, vobisque committimus, ut ad decimum quintum diem a die datarum presencium computando huc Albam Juliam precipuos ex vobis ea Authoritate, et Informacione ad nos mittere debeatis, vt nemo ad deliberandum ad vos appellare, sed ad omnia que hic a Regnicolis in bonum et conseruacionem Regni conclusa fuerint, respondere valeat atque possit. Secus non facturi, datum Albe Julie in festo Sancte Trinitatis Anno Domini Millesimo Quingentesimo. Quadragesimo Tercio.

Ysabella regina m. pr.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis magistro Civium, ceterisque Juratis consulibus Civitatis nostre Cibiniensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije, levélfomában irva s kívül nagy pecséttel ellátva : a szász neuzeti levéltárban : Anni 1543. nr. 827.).

XXXI.

1543. aug. 2.

Isabella királyné Andrássy Mártont Gyaluba augusztus 16-ra országgyűlésre hívja.

Isabella Dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc.

Egregie fidelis nobis syncere dilecte. Instant magna et ardua Regni negocia, que nobis Egregius Joannes Zalanczÿ a potentissimo Imperatore rediens retulit, quem et vos rediisse credimus audiuisse. Deinde venerunt et alii chaux nuncii Imperatoris, qui victum citissime mitti et dona sollicitant. Nos autem his intellectis, quia pericula instancia moram non paciebantur, conuocauimus huc ad oppidum Gyalw quosdam fideles nostros Nobiles et Saxones ad proximam diem dominicam, acturę cum istis de his que pertinebunt ad salutem omnium et conseruacionem Regni. Vos autem, quia longius hinc distatis,

non potuimus commode ad eundem terminum vocare. Itaque committimus Vobis sub gravi Indignacione nostra, ut ad feriam quintam proximam post festum sancti Laurentii (aug. 16.) hic apud Nos in Gyalw constituanimi et cum pleno mandato veniatis eorum, victus et denorum (*igy, e helyett: donorum*) nunc Imperatori mittendorum (Nunc nos *) mittinus victum et dona, Vestra autem mox illa sequi debent. Preterea proximo festo sancti Michäelis Tributum cum donis iterum Imperatori soluendum est, vt Regnum permanere possit. Quare super his omnibus cum pleno mandato ad Nos veniatis. Non enim par est, vt Regnum et Nos in aliquod discrimen, quod deus auertat, et periculum deueniamus. Alia a nobis lacius et clarius intellecturi. Itaque secus nullo modo feceritis. Datum in arce nostra Gyalw feria quinta post (festum) Anne.

Anno MDXXXIII.

Ysabella regina mp.

Külczim : Egregio Martino Andrassij fideli nobis syncere dilecto etc.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban. Actorum publicorum Archiv. fa. c. 40. Nro 94.)

XXXII.

1543. nov. 8.

Izabella királyné nov. 25-ére Székely-Vásárhelyre országgyűlést hirdet.

Ysabella dei gracia Regina hungarie, Dalmacie Croacie etc.

Prudentes et Circumspecti fideles Nobis dilectj, Supplicastis Nobis in presenti Congregacione in Ciuitate nostra Coloswar proxime celebrata, vt Congregacionem, ad quintum decimum diem a die datarum presencium computando, graciosè differemus et prorogaremus, Nosque petitionibus vestris libenter obtemperaremus, sed cum dei optimi maximique flagellum modo ad Nos sit impositum, visum est nobis, vt celebracionem ipsius congregacionis tribus diebus longius ab optato vestro

*) Kizsakadva.

differremus; quo Nos quoque ex hoc flagello deo volente interrim eliberaturi personaliter in medium vestri venire possimus, proinde volumus et fidelitati vestre harum serie firmiter committimus, vt ad festum beate Catherine virginis et martiris proxime affuturum, ad oppidum nostrum Zekelwasarhel per singula capita conuenire debeatis, vbi de conseruacione nostra ac filij nostri charissimi, vestra quoque permansione, vnacum alijs fidelibus subditis nostris deliberare consulereque possitis. Aliud in hoc quantum patria vestra vobis chara est, nullo modo facturj. Ex Castro Gyalw feria Quinta proxima post festum Beati Emeriej ducis, Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Tercio.

Ysabella regina m. pr.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis Magistro Ciuium ac Iudici nostro Regio et Juratis Ciuibus Ciuitatis nostre Cibiniensis, fidelibus Nobis dilectis.

(Eredetije papirra irva levéalakban s a királyné nagy pecsétjével ellátva a szász nemzeti levéltárban Anni 1545. nro 835.)

XXXIII.

1543 .NOV. 29.

A Vásárhelyi országgyűlés határozatai.

a)

Articuli instituti in dieta Wasarheliensi per dominum locumtenentem, ac consiliarios selectos, per Regnicolas Transsiluanenses feria quarta proxima post festum Beatissime Catherine virginis Anno domini 1543.

Primo. Ordinatum est, quod tres Nationes Traussiluanenses disponant ad oppugnacionem Castri Fogaras tria milia virorum.

Secundo. Quod Nobiles qui se absque causa, huc ad presentem dietam vel Congregationem non exhibuerunt presentes, more alias consueto puniantur in fl. L.

Tercio. Quod domini Siculi puniantur similiter more alias consueto vt Nobiles.

Quarto. Quod omnes Exactores pecuniarum ad quintum decimum diem compareant in oppido Thorda, presertim Exactores Tributi den. 14. domino locumtenenti deputati, deinde denariorum L. Reginalis Maiestatis deputati tempore quadragesimal*) in Coloswar, item d. L. Reginali Maiestati Albe item d. xxxv quiqui sunt deputati ad victum mittendum Cesari et ad Tributum Cesaris.

Quinto. Quod omnes compareant Collectores victualium Cesaris ad quintum decimum diem Thorde, ad reddendam Racionem de bobus, de ouibus, de pecunys collectis a Nobilibus, pauperibus.

Sexto. Quod multe querimonie sunt contra Comites, si quibus dampni aliquid intulerunt vel aliquam Iniuriam veniant ad dominum locumtenem, qui de omnibus providebit satisfacere.

Septimo. Quod si aliquis ex Comittibus non celebrauerit sedes absque probabili causa amittat officium et alius loco Illius succedat vel constituatur.

Octauo. Quod Reuerendissimus dominus Locumtenens faciat reuidere inter dominos Siculos, si qui sunt, qui boues, quos deputauerunt pro tributo retinuerunt ipse enim pro illis Tributum persoluit, Reuideri igitur faciat qui non persoluerunt, iam teneantur de facto satis facere, mittat eciam suum proprium hominem, qui more alias solito tales puniat.

Nono. Quod Waywoda Transalpinus conquestus est, quomodo ex tribus Sedibus Siculicalibus sunt Regnum suum ingressi et multa dampna ibidem intulerint, Dominus Locumtenens missurus est suum hominem ad Tres sedes predictas, mittant eciam domini siculi certos Nobiles pro reuisione Cause et si qui erunt puniendi. puniantur dampna eciam illata rectificent.

Decimo. Quodsi aliqua sedis non dederit boues ad victum Cesaris iam statim teneantur illos reddere, simul cum pecuniis ad hoc deputatis.

*) Más példányban hibásan: tempore quinquagesimali. A t. quadra. a helyes mint a mely a negyven napi böjtöt jelenti.

Vndecimo. Quod Capitulum Albense conqueritur quomodo decime Eius in locis nonnullis vi sunt occupate, et tamen precium illarum non sit persolutum, si qui igitur non persoluerunt, jure procedant contra non persoluentes. Ius nemini parcat.

Duodecimo. Quod fures vbique persequantur et suspendantur.

Ad tributum Cesaris mittenda sunt munera.

Cesari Cuppas X. Bassis duobus singulis Cuppas iiij. Alÿs duobus vnicuique ij.

Circa Munera Bassis *) fl. $\frac{m}{i} \frac{c}{vj}$ Nuncio in Auro fl. $\frac{6}{iiij}$ Interpreti **) fl. $\frac{c}{j}$.

Turco qui captiuus fuit in fogaras fl. xxxii. ***)

Nuncijs ad Cesarem mittendis in Auro fl. $\frac{m}{j}$.

Cesari pro muneribus in Auro flor. $\frac{m}{7}$. Vxori Cesaris et filie in Auro flor. $\frac{m}{3}$.

Duobus Bassis Maioribus Singulis in Auro flor. $\frac{m}{2}$. Duobus Bassis minoribus vnicuique in Auro flor. $\frac{c}{2}$.

Item. Pro cuppis datis prius, tenemur soluere flor. $\frac{m}{j} \frac{c}{vj}$ xxj

Item. Reginalis Maiestas petit subsidium prout oratores exposuerunt,

Item. Reuerendissimus dominus Locumtenens similiter petit subsidium.

(Egykoru másolata a szász nemzeti levéltárban.)

b

Modus Dicationis Colonorum ****).

Item decretum est quod Coloni habentes res trium florenorum dicentur, qui vero non habent tantum non dicentur, sed per Judicem, vel Kenesium deposito juramento liberentur, res autem vocantur, res mobiles se se moventes praeter sementum, vestes et vineam.

*) Más példányban : »Bassis Curiae Munera.

) Más példányban »Pino interpreti« *) Más példányban fl. 100.

****) Eleje, jelentéktelen különbséggel ugyan azon czikkeket tartalmazza, melyek a megelőző példányban vannak.

Item. Molitores dicentur.

Item. Libertini qui Dominis ipsorum nihil solvunt non dicentur, ita tamen ut ipsi quoque per judicem vel Kenesium juramento deposito liberentur.

Item. Si dicator extra Articulos praescriptos voluerit citare, extunc Judlium non exspectata Nobilis *) prohibitione nullum praebeat assensum, nec ulterius cum eo procedat.

Item. In una quaque possessione unicus Judex aut Kenesius in hac dicatione exemptus sit.

Item. Novae Domus non dicentur quarum annus aedificationis non est completus.

Item. Domus combustae non dicentur.

Item. Desertae Domus non dicentur, ita tamen quod Judex vel Kenesius juret quod non ob hanc dicationem, vel hujus colore, sit domus illa deserta.

Item. De singulis Portis dicentur denarii Nonaginta.

Item. Ad Vigessimum Diem post dicationem Thordam pecunia inportetur sub poena depraedationis.

Item. Si contingat in sessione Nobilitari habitare colonum rusticum aequae dicetur, sicuti si extra eum locum habitaret, Persona enim Nobilem locum efficit non e contra.

Modus Punienti Malefactores.

Item. Quod in Singulis Comitibus eligantur duodecim jurati, qui firmissimo juramento universos fures, praedones, Incendiarios, cutores falsarum monetarum et alios malefactores investigare et Comitibus extradare debeant, exemptis illis qui a maleficiis sese jam ab anno continuissent, qui quidem Comites nomina malefactorum dominis illorum terrestribus in cedula mittant, qui dominus terrestris si punire voluerit, tunc Comes de rebus illius nihil habere debeat, si vero cedulam accipere et punire noluerit, tunc Comes ubique persequi, et punire libere possit, sed postea res illius dividere valeat, et saltem portionem puniti malefactoris valeat pro se accipere. Portiones vero uxoris et filiorum illius eisdem libere permittere teneatur, si autem dominus terrestris una cum Co-

*) Más példányban »uti«.

mite voluerit prosequi, tunc portio puniti malefactoris inter eos aequaliter dividatur.

Item. Quod talibus malefactoribus nec Reginalis Majestas nec Dominus Locumtenens valeat gratiam facere.

Item. Quod exquisitio talium praedonum in bonis Reginalis Mattis et Domini Locumtenentis incipiatur et fiat.

Item. Quod si aliquis Comitum aliquem de talibus per pactationem dimittat, tunc in prima Congregatione coram Dominis Locumtenente et Regnicolis in amissione honoris condemnetur et pronuncietur.

Item. Quod tales Malefactores a nemine recipiantur nec defendantur sed per totum Regnum de Universis Tribus Nationibus ubique libere et sine favore exequantur et extirpentur.

Jegyzet. Ez articulusok azonban így sem teljesekek, mint azt az 1544-iki szentgyörgyi napi tordai végzések mutatják — melyekben itt fel nem említett czikkekre van hivatkozás.

(Egy, a múlt században készült másolati codexből, mely Radványi Béla úr birtokában van.)

XXXIV.

1544. jul. 2.

Izabella királyné meghívója az aug. 1-én Tordán tartandó országgyűlésre.

Ysabella, dei gracia regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Sepius supplicastis nobis, ut generalem congregationem, ubi de statu regni, conseruacioneque omnium vestrum ageretur, vobis fieri faceremus. Quod cum res imprimis necessaria hoc tempore nobis quoque esse videatur, supplicatione vestra facile sumus inclinate. Quare fidelitatem vestram hortamur eisdemque nihilominus harum serie mandamus, ut ad festum ad vincula beati Petri apostoli proxime futurum (aug. 1.) Thordam de publicis regni et nostris ac filii nostri charrissimi negotijs istic consulturi, per singula capita venire ibique futuris comicijs pro bono patrie nostroque et filii nostri amatissimi et vestro

commodo interesse velitis atque debeatis. Secus non facturi. Datum Albe Gywle in festo visitacionis sacratissime virginis Marie Anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto.

Ysabella regina m. p.

Kivül: Prudentibus et circumspectis iudici ac juratis ceterisque civibus et inhabitatoribus civitatis nostre Brassouiensis ac terre Barcza fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárában. 448. sz. alatt.)

XXXV.

1544. aug. 1.

A Tordán tartott országgyűlés határozatai.

Articuli pro festo Beati Petri Apostoli ad uincula Anno Domini 1544. Per uniuersitatem Dominorum et Nobilium Regni Transsiluanie et Hungarie Ditionis Maiestatis sue Thorde in eorum Generali congregacione vñanimi Voluntate concepti et constituti.

Item. Maiestas Reginalis domina Nostra Clementissima vnacum dominis Comite Themesiensi et ceteris Consiliariis, ac Alijs omnibus fidelibus in dicione maiestatis eius Existentibus dominum Thesaurarium in supremum omnium ordinum Iudicem elegit, et constituit cui Mattas Reginalis qualiter de titulo prouidere voluerit stabit apud Arbitrium sue Maiestatis, ex quo Manifestum sit atque elici possit dominum Thesaurarium et officium suum pendere a dignitate sue Maiestatis, qui rationem administracionis et expensarum dare debeat.

Item. Dominus Thesaurarius Reginali maiestati et filio eius serenissimo cum bona prouisione curam Forum agat, omnibus ordinibus Jus et Justiciam et Justice complementum ac omnem execucionem rei iudicate administret, omnes ordines Regni in suis antiquis et priuilegiatis legibus et libertatibus conseruare debeat, nullis nouis et inusitatis ordinationibus introductis; si qui autem iudicio domini Thesaurarii non contentabuntur in duobus duntaxat casibus scilicet in casu honoris et sentencie capitalis et amissione bonorum possint causam suam

a sententia domini Thesaurarii in presenciam Reginalis matris et dominorum Consiliariorum per viam legitime appellationis prouocare et huismodi appellationes in duobus terminis, videlicet pro festo Beati Michaelis Archangeli et diui Georgy martiris sub presenciam suppremi Judicis cognoscantur et discutiantur.

Item. Dominus Comes Themensiensis maneat in suo officio et officium suum seruet, ordine et modo ab antiquo seruatis, et quatenus pro officio Comitatus Themensiensis Comites priores iudicia administrauerunt, modernus quoque dominus Comes administrare possit. At constat quod domini Nobiles coram Comite Themensi iudicio stare nunquam fuerunt obligati preter Comitatem (?) Themensiensem. Quum eciam saltem in consultis et in illis casibus in quibus Comitum aliorum Comitatum incumbit, iudicio sunt iudicati.

Item. Omnes Prouentus Regales, certi et ordinarii videlicet Camere Salium Transiluanensis Quinquagesime ouium, Cementum Auri et argenti, Vigésime, et in partibus Hungarie Tricesime et prouentus Comanorum Regionum ex voluntate deliberacione sue maiestatis et Regni coligantur ad manus domini Thesaurarii, in vsus et necessitates sue Maiestatis et Regni Exponantur. Quod residuum fuerit seruetur et reponatur ad necessitates eiusdem et Regni.

Item. Prouentus Episcopales et aliorum Castrorum Sue Maiestatis de voluntate administrentur per dominum Thesaurarium ad necessitates Sue Maiestatis si placet Sue Maiestati vel ad manus proprias. Et hoc ex causa ne (prout hactenus) per officiales dissipentur, quibus certi Sallarii (sic?) instituantur et ab omnibus officialibus ratio exigatur et qui prouentus Sue Maiestatis dilapidauerint priuantur.

Item. Supplicant domini Regnicole Maiestati Reginali quod Bona Episcopatus nemini conferat, inscribat, nec piguorare dignetur, alienata autem reuocet in statum pristinum.

Item maiestas Reginalis Bona capituli Orodensis de manibus Michaelis Horwath Excipi et ecclesie restitui faciat. Beneficia autem Ecclesiastica Maiestas sua benemeritis conferat qui Ecclesie dei seruire sciant, et pro Maiestati sua ex filio suo deum exorare. Juxta Constitutionem in commiciis in

oppido Wasarhel celebratis. Quo tempore Episcopatum Maiestatis sue dedimus.

Item. Supplicant domini Regnicole vt domini Saxones Seruentur in Eorum antiquis Consuetudinibus. Administratores enim ac officiales Sue Maiestatis per abusum cogunt decimas eosdem Saxones colligere, et nouis seruicijs et oneribus eos grauare intendunt, mandet itaque Maiestas sua, ut huiusmodi oneribus et difficultatibus ne vexentur.

+
/p
Item. Singulis annis celebrentur huiusmodi congregationes generales, omnibus ordinibus dicionis Maiestatis sue tam Hungaris quam Transsilvanis, vbi domini Regnicole cognoscant, si dominus Thesaurarius pro presenti Constitucione se gessit, quod si eum temeratorem nostrarum constitucionum reperierimus, hoc officium vna nobiscum Maiestas Reginalis auferat et alium idoneum substituatur.

Item. Vniuerse actus potenciarum et violencie ac casus iniuriarum exprimentes a morte defuncti olim Reginalis Maiestatis felicis recordacionis domini nostri Clementissimi si qui qualitercumque emerferint pro antiqua consuetudine et legibus Regni iure mediante cognoscantur et discuciantur.

Item. Castrum Almas Maiestas Reginalis dignetur iudicio comittere in hoc supplicant domini Regnicole.

Item. Decime seruentur in antiqua consuetudine et inuitis patronis tam officiales Maiestatis sue, quam a'ii auferre ne possint, ita quod si qui Patronorum in festo Beati Georgy martiris in oppido Bwza in loco scilicet arrendacionis arrendatorem cum dimidia parte pretij legitimi decimarum amouere non neglexerint, contra tales decime nulla racione auferri possunt et si que ablate sunt restituantur.

Item. Reginalis Maiestas Articulos prescriptos clementer acceptare ratos habere et confirmare dignetur. Et quod Dominus Thesaurarius juret ut cum huiusmodi officium per Reginalem Maiestatem et dominos Regnicolas auferretur, item dominus Thesaurarius remittere debeat.

(Eredetije papirra írva a százsz. nemzeti levéltárban).

XXXVI.

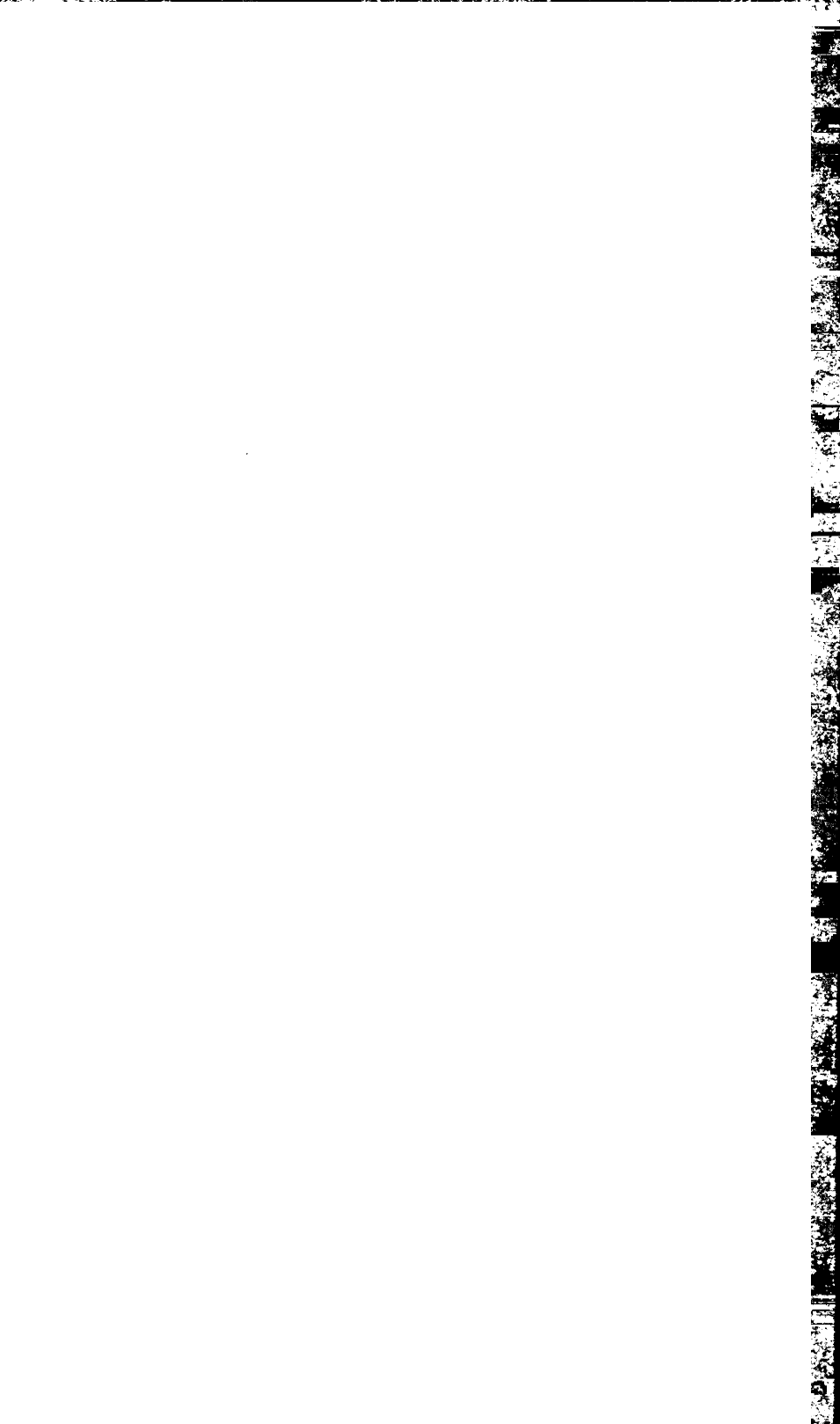
1544. aug. 23.

A kincstartó a székelyek által fizetendő 4000 arany kifizetését azon feltétel alatt, hogy az ökörsütés 2 évre legyen, magára veszi.

Nos Ladislaus Mikola de Zamosfalva, Vicelocumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui etc. Notum volumus per praesentes, quod quoniam in praesenti congregatione dominorum Regnicolarum trium Nationum hic in ciuitate Segeswar ad festum Beati Stephani Regis celebrata Reuerendissimus dominus Frater Georgius Episcopus Waradiensis Thesaurarius, Locumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui ac in Regno Hungarie et Transyluanie Iudex Generalis, dominus noster elementissimus afflictionibus dominorum siculorum quibus per iniuriam preteriti temporis fracti sunt, consideratis, pensionem potentissimi Imperatoris Thurcarum de medio eorum anno praesenti et futuro provenire debentem, vna cum Quattuor Millibus flor. quos iidem domini siculi ex constitutione dominorum Regnicolarum in hac praesenti congregatione facta ad ordinandos comitatus Eiusdem Imperatoris soluere debebant, in se assumpsit et pro ipsis reddet et restituet, propterea et ipsi domini Siculi in compensam huius beneficencie Eidem domino Locumtenenti iuxta ordinationem et articulos superinde confectos, boues vstos et stigmatibus signatos dare assumpserunt, testimonio presentium mediante. Datum in ciuitate Segeswar predicta, in Vigilia festi Beati Bartholomei Apostoli. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Quadragesimo Quarto.

(P. H.)

(Eredetiye a m. k. kam. levéltárban. Aetorum public. Archiv. Fasc. 40. Nro. 59.)

III. FEJEZET.

1545—1548.

I.

A pártot, melylyel Ferdinánd Izabella birtokaiban rendelkezett egy remény tartá össze: a remény, hogy testvére Károly a német császár, a birodalmi erőt Magyarország felmentésére vezetendi. Az 1545. februárban Nagyszombatban tartott országgyűlés sok jóhiszeműt kiábrándított: Károly igen tisztán és érthetően nyilatkozott, s Fráter Györgynek, ki 1545. jan. 12-én levelében egész készséggel felajánlá közreműködését a megindítandó háborúban, azon megjelent követei azzal a hírrel tértek haza, hogy ez országgyűlés lefolyása igazságszolgáltatás volt az ő politikájának.

Mennél világosabban látta a barát, hogy a császár által adandó segély reménye valósúlatlan marad, annál szükségesebbnek hitte Erdély közjogi helyzetét megszilárdítani. A királyné apr. 6-áról Szent-György napra Thordára országgyűlést hirdetett ¹⁾ s e városban maga is megjelent fiával együtt.

¹⁾ L. Okmánytár és Végzések I. sz. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk u. a. 1545:

»9 Aprilis misso Anthonio ad Bystriciam cum literis Dominorum eosdem ad congregacionem festi Beati Georgii vocantibus expensí fl. 1.

»10 Aprilis in eodem negocio per Johannem Literatum missis literis dominorum ad septem sedes fl. 1.

»11 Aprilis misso Gaspar greb ad Byrthalmum cum literis ad Colosvarienses, Bystricienses et Brassovienses racione congregacionis Thordensis den. 50.

Eodem die misso Johanne literato ad sedes superiores den. 50.

»12 Aprilis misso Emerico literato ad sedes inferiores den. 50.

»14 Aprilis misso Ladislao ad Bystriciam racione congregacionis Thordensis expensí fl. 1.«

A gyűlés a kitűzött időben megtartatott ¹⁾, s köz- és magánjogi kérdések eldöntése tekintetében a legfontosabbak közé tartozott.

Kivetették az adót, a királyné s az ország szükségeire, magokra a szászokra 19,000 forintot ²⁾.

Aztán mindenekelőtt biztosítani akarták az országot — bár a kedélyek e tekintetben is nagy változáson mentek át — hogy egyesek nagyravágyása külhatalmakkal — leginkább + Ferdinándra czéloztak — cselszövényeket ne kezdhessen. Az alkotott első cikk megújítja s még szigorúbbá tette az 1542-ki gyűlés azon határozatát, hogy senki a helytartó tudta nélkül az országon kívül levelet vagy követet, fejvesztés büntetésének terhe alatt, ne merjen küldeni.

Elrendelék, hogy senki a haza védelmének terhe alól ne vonhassa ki magát akár pénzfizetés által, akár más módon kívántassék az, s a terheket a három nemzet egyformán viselje: »mert a haza közönségesen mindnyájunké s így a megvédéséből származó haszon is közös.«

+ Az adományozás jogával megszakadás esetére, új adomány vagy királyi jog czimén a királynét és helytartót ruházták fel, kérvén hogy az e nemű adományokat a kérelmezőnek, csak akkor adományozzák, ha a kért birtok közelében lakik, vagy ottan birtokos, de ne adjanak helyet csalárd kérelmeknek továbbá elrendelék, hogy a per útján rájuk eső javakat is ők adományozhassák.

Határoztak a vallás ügyében is. Azóta, hogy Honter Fehérvárról bántatlanul haza ment, az alatt, hogy Fráter György a részek csatlakozásának ügyét előkészítendő Váradon tartózkodott, a reformatio magyar földön nagy előhala-

¹⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk :

»22 Aprilis missis dominis magistro ciuim et iudice regio ac Augustino pelliione ad Comicias (sic) Thordenses expensi fl. 50.«

²⁾ A szebeni jegyzőkönyvekben olvassuk :

»Percepta 1545. Circa festum Beati Georgij In congregatione Thordensi ad universitatem Saxonum imposita est Taxa fl. 19,000.« — V. ö. Bethlen Farkas I 420-ik l. : a tordai gyűlésen : »constitutum est ut ad sustentacionem reginae certus pendatur census.«

dást tett s a szász földön csaknem befejeztetett. Amott sok fő úr felvette, itt Brassóban a képeket és oltárokat — a főoltár kivételével — eltávolíták s nevezetesen azon időben, midőn a barát ott volt; a szebeniek pedig felszólíták a többi szász helyeket, hogy kövessenek velök egyenlő szertartást ¹⁾. S midőn e felszólításnak oly sikere volt, hogy csaknem az egész szász föld elfogadta a Libellus Reformationist, nem látszott tanácsosnak egészen ellenséges állást foglalni el. Azonban a régi hit hívei legalább megakartak annyit menteni, hogy terjedését gátolják s magokat a bántalmaktól biztosítsák. El lett határozva, hogy jövőre senki se merjen újítást tenni, magaviseletével, élelmével a városokon kívül másokat megbotránkoztatni, s a barátokat vagy más egyházi férfiakat vallásos kötelességük gyakorlatában háborgatni vagy akadályozni ²⁾. S hogy intő példát is adjanak három Baresayt, kik a fészületet vízbe vetették vizsgálat alá helyezték.

Ez az első — eddig ismert — szabadabb vallástörvény magyar földön, mely ha engedményével városokra szorítkozik is s a forrongó és be nem fejezett reformatiót a stabilismus békájába akarta is szorítani, de a statusquo fentartásának elrendelésével már elismeré annak létjogát. Kétségtelenül első és ki nem elégitő lépése volt a törvényhozásnak a vallásszabadság útján, de tényleges eredményt nem ért el, mert az erdői és medgyesi zsinatok nyomon követték, mert ez úton megállapodás már nem volt lehetséges.

Szükség esetére elrendelék a hadfelkelést, s a sereg élemezéséről akkép gondoskodtak, hogy minden husz embernek egy élelmi kocsija legyen.

A többi törvényzettek büntető és magánjogi természetűek voltak: a tolvajok és orvok s a gonosztevők megbüntetéséről gondoskodtak, a nemesi rendhez tartozó nagyok megbüntetését a helytartóra vagy annak helyettesére bízván.

¹⁾ Ostermayer Krónikája 29-ik l. Trausch Chronicom 54-ik l. V. ö. Teutsch: Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. köt. 330 l.

²⁾ Ostermayer írja 30-ik l. »In diesem Jahr (1545) ist ein Landtag zu Thorenburg gehalten worden Georgii, da ist wegen der Religion Bilder und Speiss (t. i. böjt) gehandelt worden, dass mans nach dem alten Gebrauche halten sollt

Az adás-vevés körül felmerülő viszályokra nézve — lovakat, barmokat s más felkelhetőket illetőleg — elhatározták, hogy az eladó tartozik szent János poharát, azaz áldomást fizetni, hogy az abban résztvevők kérdés esetében mint tanúk szolgálhassanak. Ha a vásárlás a városon kívül volt, a vásárló tartozott szavatost állítani.

Határoztak a dézmafizetések és határpererek ügyében is ¹⁾.

Végre a részekben tartandó országgyűlésre oratorok küldését rendelék el.

Pár héttel a gyűlés eloszlása után máj 12-én a két olah kezest is, kik még mindig Fogarasban voltak, a szultán parancsára s a kincstartó közbejárására e várból kibocsátották s az érték jött csausznak átszolgáltatták, ki aztán őket haza kísérte ²⁾.

II.

A tordai országgyűlés határozatához képest a királyné maj. 12-én kiadta a rendeletet, hogy a Debreczenben jun. 4-én tartandó országgyűlésre választott, oratorok azon jelenjenek meg ³⁾. A kirendelt követek csakugyan meg is jelentek azon ⁴⁾, meg maga Fráter György is, mely jun. 7-én megtartatott, megszavazta a török adót és ajándékot s azok bevivésére megválasztá a követet. Ferdinánd válasza e határozatokra — me-

¹⁾ L. Végzések és Irományok II. sz. A mult században készült gyűjteményekben ez n országgyűlés 1544. évbe van sorozva. Valószínűleg az első másoló tévedéséből. 1544-iki szentgyörgynapi tordai gyűlésről emlékeinkben sehol sincs szó: sőt világosan tudjuk, hogy Fráter épen azon időben az ország alsó részében járt. Ellenben Ostermayer idézete a törvénycikkekből s a szebeni jegyzőkönyvből felhozottak az 1545-ik évszám helyességét kétségenkívül helyhezik.

²⁾ Ostermayer Kronikája 31-ik l.

³⁾ L. Végzések és Irományok III. szám.

⁴⁾ A nagyszzebeni jegyzőkönyvekben u. a. 1545 az erogatak közt olvassuk :

»18 Majj misso Gaspar Greb ad Brassouiam vt se adornarent ad Comitias (sic) doebrecenses fl. 1.

»26 Maji misso domino Iudice Sedis ad congregacionem doebrecensem expensi fl. 50.«

lyekhez több önálló szervezkedések is járultak — abból állt, hogy a részgyűléseket jövőre eltiltá ¹⁾).

Ferdinánd tiltakozásának nem volt gyakorlati eredménye. Mint az ország főbirája — s épen a Ferdinándhoz intézett jelentésekből tudjuk ezt — ő lett még a felvidéki pereknek is fellebbezési forumává. A kivetett török adó czimén ő szedte be az ország jövedelmeit. S még azok a tiszavidéki urak is, kik eddigelé feltétlen hívei voltak Ferdinándnak, Báthory András, Bebek, Drágyfó kezdtek levetni a féltékenységet, a bizalmatlanságot s mind közelebb simultak hozzá. Már forrott az eszme, hogy a török pártfogásában keressék megmaradásuk biztosítékát ²⁾).

III.

Az erdélyi rendek az államügyek intézése végett oct. 28-án Thordán országgyűlést tartottak.

A királynénak — a korábbi végzésekhöz képest — minden nemzet részéről külön-külön négy ezer arany évi illetéket szabtak meg.

Mindezen szükségekre, mind az ország más szükségeire portánként 65 denárt vetettek ki, melyből Tordára 16,000 forintnak kelle összegyűlni. Ugyan ennyit vetettek a szászokra is.

A királyné és urak javai számláltassanak össze.

A patronusok szedhessék dézmáikat.

A főispánok kapják meg fizetéseiket és a hátralékokat:

Az oláhok, kik nem élnek nejeikkel törvényes házasságban, jövőre a római szertartás szerint jegyezzék el a leányokat vagy nőket és esküdjenek meg velök. A ki másként cselekszik, veszítse fejét.

Elrendelék az orvosok üldözését és megbüntetését bárhol tartózkodjanak is. Az orvosok neveiről vezetett jegyzőkönyvek

¹⁾ L. Fraknói Magyar Országgyűlési emlékek II. 599—601 II. Hegyes naplójában olvassuk: »eodem anno (1545) seynd etzliche Hungarische Herren ohne Wissen des Khunig Ferdinand in der Debrechin zusamben confluiret und Landtag gemacht« Trauschenfels Fundgruben 15-ik l.

²⁾ Bucholtz VII-ik k. 240-ik l.

közöltessenek a főispánokkal, hogy ez a székevényeket is felcírkáltathassa és megbüntethesse. Négy esküdt církálja fel a megyéket: az olyan orvosokat, kik három év óta tiszta életet élnek, hagyják békén, de kik azóta is részt vettek tolvajlásban, szolgáltatassanak ki ¹⁾).

IV.

Pár nappal később egy másik részgyűlés tartatott, Székely-Vásárhelytt, talán folytatása ennek, mint ez idétt nem volt szokatlan, talán más az oláhországi zavarok által — hol Mircse garázdálkodott — vagy Péter moldvai vajda halála folytán előidézte.

A hozott végzéseknek csak töredékeit ismerjük.

A szászoknak meghagyatott, hogy a falukon emelt templomerődöket lerontsák s azokból Szebent, Brassót, Segesvárt, Szász-Sebest erősítsék meg s az ágyúkat, puskákat és löszereket ezekre a helyekre szállítsák.

A rablóknak, hamis pénzverőknek, gyujtogatóknak, orgazdáknak s más gonosztevőknek a székelyföldön leendő üldözését elrendelék és pedig oly módozatok mellett mint a megyékre nézve megállapíták. A királybíró a kapitánynyal s bíróval církálják fel a helységeket, s azokat, kik másfél év óta üzik e mesterséget büntessék meg. Azok nevét, kiket nem foghatnak össze, írják fel s ott büntessék meg, a hol találják. Az ilyenektől csak a személyöket illető javak koboztassanak el.

A ki ítélelhozatal előtt foglalt el jószágot, marasztaltassék el ²⁾).

E gyűléseken kívül tartatott még egy Gyaluban, melynek azonban napját nem tudjuk, s melyen kivetették az adót, melyből a székelyekre 1 forint esett személyenként ³⁾. S hogy az adókivetés könnyebben eszközölthessék, elrendelék, hogy a székelyek irassanak össze, s az összeírást épen magokban a lázadó Sepsi és Orbai székekben kezdjék meg.

¹⁾ L. Végzések és Irományok IV-ik sz.

²⁾ U. o. V-ik sz.

³⁾ L. Székely Krónika 13-ik l. V. ö. Végzések és Irományok VI-ik szám.

Meg is kezdtek az összeírást a kinevezett biztosok, de ama két szék még akkor sem akart engedni, míg nem a barát rendeletet adott ki, hogy erővel is végrehajtsák ¹⁾.

V.

Az 1546-ik év szükségei fedezése végett ápril második felében Enyedre a királyné és helytartó országgyűlést hívtak össze, melynek végzéseiről azonban többet nem tudunk, mint-hogy az adó kivettetett ²⁾.

VI.

A barát ez időtt nagy dolgon törte fejét. Erdély és a részek közigazgatásának, kincstárának, törvénykezésének élére lévén állítva, nem kevesebbet akart mint a magyar királyság többi foszlányait is János király fia fenhatósága alatt a maga hatalmas keze alá vonni. Az Enyeden tartott gyűlés után nem sokkal kiment Váradra ³⁾. A tervnek megnyert egy csomó főurat, kikkel értekezetet tartott s már lépéseket is tett a portán — irák Ferdinándnak itt levő követei ⁴⁾.

Mennyiben volt komoly a barát terve, azt az egyetlen

¹⁾ L. Végzések és Irományok VII. sz.

²⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk u. a. 1546 :

»Percepta. Circa Dominicam Iudica (apr. 11.) cum Mandato Reginalis maiestatis ac Reuerendissimi domini Locumtenentis Dominorum Regnicolarum generalis conuentus celebratur Enyedini. Ad vniuersitatem dominorum Saxonum infrascripta Imposita sunt.«

»Erogata. 16 Aprilis missis dominis magistro ciuium et Iudice Sedis ac Augustino pellione ad congregacionem Enyediensem expensi fl. 37 den. 50.«

³⁾ Máté erdélyi ítélőmester írja 1546. jun. 22. Nádasdynak Szamosfalváról: »Quamvis postquam discessi ex Sárvár, non conveni eum (t. i. locumtenentem) non enim habui libertatem propter causam publicam Varadinum ire, et cum intravi Transsiluaniam, ipse quoque fuit in Transyluania, sed per aliam viam egressus est circiter tempus introitus mei.« Pray Epist. Proc. II. 143-ik l.

⁴⁾ Bucholtz : (V. 218. jegyzet) idézi Ferdinánd követei jelentését : hogy a portán egy okmányt mutattak neki, melyet Martinuzzi titkárja írt, tíz főur alá s pecsételt meg ; s tudatták, hogy a váradi püspök 12,000 aranyat ígért.

fudósításból, mely ez ideig napfényre jött, megítélni nem lehet. Hisz a gyalai compositionnak is az lett volna feladata, hogy két országrészt egyesítsen, de miután az Ferdinánd határozatlanságán, vezérei élehetlenségén s a német birodalom korlátolt politikáján megbukott, a barát kezében eszközzé vált, melylyel a német fegyveres vagy fegyvertelen beavatkozást Erdélytől távol tarthatá. Nem közel áll-e a feltevés ily előzmények mellett, hogy most más úton akarta az egyesítést megkísérteni?

Lehet — de oly éleseszű államférfi mint ő, aligha hitte komolyan rávehetni Szolimánt, hogy a mit ez egyik életfeladatának tekintett, Magyarország szétदारaboltságát végrehajtani, azt most olyan könnyen feláldozza évi 12,000 aranyért, a mit érthetően be is bizonyított azzal, hogy épen ez időben kezdte követelni Temest, Becsét, Becskereket ¹⁾, s főként Beccséről nem mutatkozott hajlandónak lemondani ²⁾.

Valószínűleg e követelésekkel állott kapcsolatban, — hogy egy Medgyesen tartandó országgyűlésről szállongottak hírek — mely azonban nem tartatott meg ³⁾. De e követelés első sorban Petrovics ellen volt irányozva, kinek birtokában feküdt Beese, s a boszús főur elhatározá egy merész lépéssel megbuktatni a helytartót.

Petrovics gyűlölte a barátot, gyűlölte azt a királyné is, kivel ez ugy bánt, mintha kiskorú lett volna ⁴⁾; fékezte költekezését, megszorítá udvartartását s kényszeríté, hogy a királyfit oktattassa, sőt bizonyynyal néha rideg is volt irányuk-

¹⁾ Verancsics levele Capellihez Krakó juu. 20-ról (Munkái VI. köt. 186. l.) Turca arcus quasdam cum illa provincia filio Joannis regis datas Temesium, Beche, Bechkerek e regione Dantibii positas, summa contentione habere institerat, ita ut etiam vim sit comminatus Transylvania, nisi eas reddidissent. V. ö. okmánytár VIII. sz.

²⁾ Ugyanaz Morellinek jul. 8 (u. o. 197-ik l.) »arx Beccie ad Tibiscum flumen sita, morosissime postulatur.«

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk ad annum 1546:

»Erogata. 26. Junij misso Domino Augustino pellione ad Reginallem Maiestatem et Dominum Locumtenentem ex parte diaetae que dicebitur celebranda in Meggyes Expensi fl. 3.«

⁴⁾ »Ut pupillam adeoque Reginam ipsam pene minorennis quam clientes habebat« — mondja Bethlen Farkas I. 422.

ban ¹⁾. Épen ezért könnyű volt a temesi bánnak megnyerni a királynét a helytartó megbuktatására irányzott tervnek, melyet ők nem sok nehézségbe ütközönek tartottak. A barát számadás kötelezettségével nyerte kormányzói hivatalát — rá kell kényszeríteni annak letételére s ezzel kapcsolatban kimondatni a rendekkel az ő elmozdítását. Batthyáni Orbán kezét fogott Petrovicscsal, ki ráczokból álló csapatait kihozta Fehérvárra, a királyné pedig Váradról kihivatta a barátot.

A barát e hívásra kijött s Fehérvárnak vette utját, de ott, ez alatt a dolgok állásával tisztába jövén, mit sem mulatva, s a királynéval nem is találkozva, Szász-Sebesbe ment, honnan aug. 17-ről sept. 8-ára ugyancsak Szász-Sebesbe »az ország súlyos ügyei miatt, melyek ha ki nem egyenlítettének, ebből nagy bajok fognának származhatni,« a hozzá ragaszkodó szászok és székelyek biztatására, miután a kezdeti egyezkedési kísérletek meghiúsultak s a szász követek közbenjárása célhoz nem vezetett, helytartói hatalmánál fogva, egyetemes országgyűlést hirdetett ²⁾.

A szászok és székelyek a barát körül gyülekeztek: ezek voltak az ő legbiztosabb támaszai. Azonkívül a nemesek közt hatalmas párttal bírt. Népszerűségét Erdélyben nélkülözhet-

¹⁾ A mi ennél több van Pesti, Nádasdy és Bornemisza vallomásaiban, az világos túlzás. E három ember rettenetesen gyűlölte a barátot, tendentiosuson vallott és túlzott.

²⁾ I. Végzések és Irományok IX-ik sz. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben erre vonatkozólag olvassuk:

»10 Augusti misso Joanne Literato Albam versus: vt cognosceret, quando dieta celebranda foret expensi den. 50.

»16 Augusti. Euntibus dominis magistro-ciuium Julice Sedis Augustino pellione in Zaas-Sebes, Indeque Albam mandato Regine ibique 14 diebus existenti expensi fl. 34.

»18 misso Balthasar cum literis domini Locumtentis Bistricium pro convocanda congregacione in Zaazsebes expensi fl. 1.

In eisdem negociis Joanne misso Brassouiam expensi fl. 1.

In eodem negocio misso Petro Lugossij ad sedes superiores expensi fl. 1.

8 Septembris. Euntibus dominis magistrociuium et Martino példner Augustinoque Pellione in congregacionem Zaazsebes Indeque Albam expensi fl. 24, den, 91.

lenségének köszönhető. Mindenki előtt nyilván állt, hogy mióta ő intézi a kormányzat ügyeit, béke van és nyugalom s a rend is kezd megszilárdulni: hisz azóta emelkedik az ország, az adók, bányák, só jövedelmei nem fecséreltetnek el, s a kivetett pénz pontosan begyűl. »Az ő vállain gyugszik Erdély, mint az ég az Atlaszén« — mondá róla egy történetíró. A nép a rend és nyugalom helyreállítása, a nemesek adományozások, a katonai vezérek jutalmak által meg voltak nyerve s ő nyugodtan nézhetett az események elé ¹⁾.

A rendek a kitüzött időben Szász-Sebesen összegyűltek, s a barát ezekkel, felvévén ezenkívül a székelyeket Felhervárra ment. A rendek létrehozták a békét a királyné és a barát közt, Petrovics pedig hazabocsátá a ráczokat ²⁾.

Igy fordítá el e rendkívüli férfiú ez új s nagyobb véiszt is, mely őt fénygette, bátorsága és lélekjelenléte által.

VII.

Ez év őszén az ország szükséges költségei megszavazása végett oct. első felében tartatott még egy országgyűlés Székely-Vásárhelytt, melyen a királynénak mindenik nemzet 2000 forint évi segélyt ígért s ennek fejében a székelyekre fejenkint egy-egy forint vettetett ³⁾. Más végzésekről nincs tudomásunk.

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 422—3 ll. V. ö. Verancsics VI-ik kötet, 226 és 240. ll.

²⁾ Hieronymus Ostermayer (Fundgruben I. 33) naplója és a Székely Krónika (14. l.) adatai e dologra nézve teljesen megegyeznek. E két összevágó adat tisztán mutatja, hogy az a kolosvári országgyűlés, melyet a gyalui kibékülés követett, nem ebben az évben volt. De Verancsics, ki nek vallomásaiban van csak arról szó, említi, hogy a királyné, »aliquoties dedit operam per publicos conventus ut privaretur officio, reddita ratione suae administrationis.« Pray. Epist. Poc. II. 392.

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk:

»Percepta. Feria quarta proxima (oct. 6.) post Francisci celebrata est congregatio trium nacionum in Zeke:wasarhel.

Erogata. 8 octobris Euntibus Dominis Magistro ciuium Iudice Regio Georgio Knoll ad generalem congregationem expensí fl. 33 den. 64.

15 Octobris misso Georgio hapner ad sedes superiores nuncian-dum, vt censum in Wasarhell susceptum importarent, expensí den. 50.

V. ö. Székely Krónika 14. l. s az 1548-iki országgyűl. végzéseivel.

Későbbi évek végzéseiből tudjuk, hogy ez évben vallásügyi törvényt is hoztak a vallásújítás terjedésének gátlására, de melyiken, az bizonytalan.

VIII.

De a béke a királyné és barát közt nem volt állandó. Petrovics, Patócsy, Kendy Ferencz mindig készek voltak éleszteni a tüzet s táplálni a bizalmatlanságot, melyre a királyné különben is elég fogékonysággal birt. »Azért kell a barátot megszámloltatni — mondlák neki ennek ellenségei, — hogy ha fia felnő, legyen elegendő költsége kiadásai fedezésére« ¹⁾. Hogy ne hajlott volna az anya az ilyen okokra?

S csakugyan megszámláltatás végett a királyné 1547 april végére Fehérvárra országgyűlést hívott össze ²⁾. Ott mindenekelőtt rendkívüli költségeket szavaztak meg, melyekből a szászokra 19,000 forint esett ³⁾.

Azután a helytartót felszólították, hogy mint kincstartó számoljon az ország jövedelmeiről: »tudom én — felelé a barát — kötelességemet, úgy vezetem a pénzügyeket, hogy zavarba ne jöjjenek, de számadásomat csak akkor adom be, ha a királyfi megnő« ⁴⁾.

Elhatározták, helyesebben megújították s most élet egyenesen a barát ellen fordítva, hogy senki külföldről követekeket ne fogadhasson s oda ne küldhessen.

Kezdték emlegetni a János király kincseit is, — régi gyanúsítás, melyben már alig hitt valaki — hogy hova lettek? s elvégezzék, hogy a barát váraiba a királyné nevezze ki a várnagyot ⁵⁾.

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 424. l.

²⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk :

»Erogata. 27 Aprilis euntibus Dominis Magistro Cuium Petro Haller, Judice Megyensi, Petro Gerendi in dietam albensem ex commissione dominorum prouincialiam expensi fl. 3950.

³⁾ Erogata. In dieta Albensi ad Dominicam Jubilate (april 24) Albe Julie celebrata imposita est super vniversitatem Saxonum Taxa Extraordinaria fl. 19.

⁴⁾ Bethlen Farkas I. 425.

⁵⁾ L. Ostermayer Naplója 34-ik l. Mäskülönben ezen gyűlés vég-

Hogy a barátnak utoljára is számolni kellene, hogy az ő várnagyainak a királynéhoz hittel köteleseknek kellene lenni, ezekhez kétség sem fér. De tehette volna-e ő ezt e perczben, hol az országgyűlés ellenségesen lépett fel iránta, s más különben is időszerű lett volna-e megtenni, midőn jól tudta, hogy a királyné, Petrovics, Patócsy ezeket éppen ellene fordítandják? Hagyta őket végezni s ő cselekedett a maga módja szerint.

A királyné nem nyugodott meg a barát feleletével, hanem panaszát a szultán elé vitte. »Az ország, a királyi árva, s ő a királyné mind egy ember kezében vannak: a barátéban s ennek bántalmai ellen ő neme, a gyermek kora miatt nem védhetik magukat.« A szultán csakugyan elrendelte, hogy a barát számoljon meg s ez most már csak annyi időt kért, hogy irományait rendezhesse ¹⁾).

IX.

A barát a nyár folytán a székely földre ment, azokkal tartandó gyűlést. De ott több ügy merült fel, mely közönséges országgyűlés elé tartozott, s Martinuzzi aug. 24-re összehívta a rendeket, hogy az ország javáról és megmaradásáról tanácskozhassanak ²⁾). A gyűlés megtartatott — de végzései nem maradtak ránk ³⁾).

Oct. végén a rendek Thordán új országgyűlésen jöttek össze ⁴⁾). Megtartatott-e ez ott, nincs tudomásunk róla. De tény, hogy néhány nap múlva — nov. 12-én a rendek Fehérvártt tanácskoztak. A portáról új ferman jött, mely Beese átadását sürgette. »Azon kegyességnél fogva, melyet a szultán

zései lappanganak. Hogy voltak, a nagyszebeni jegyzőkönyvekből tudjuk: »Erogate 8 Mai magistro Petro Megyensi, quod descripsit articulos Albe tractatos qui Coronam et Bistriciam sunt missi den. 60.

¹⁾ Bethlen Farkas I. 426—7. ll.

²⁾ I. Végzések és Irományok X. sz.

³⁾ 28. Augusti: Dominus magister civium Judex Regius ac Petrus Haller et Petrus Gerendi vocati sunt per dominum Thesaurarium In dietam Megiensem. Expensi fl. 14. den. 50.

⁴⁾ 26. Octobris profecti sunt Martinus pylgram et Christophorus Lysth ad comicia Thordam, expensi fl. 12.

eddig irántok tanusított« folyamodtak hozzá, hogy Becse várát, melyet kegyességből a király fiának adott, hagyja meg továbbra is nála ¹⁾).

A zaklatás Becse végett magában is sok aggodalmat okozott az erdélyi rendeknek: nevelte azt a hír, hogy Ferdinánd és a porta közt létrejött az újabb fegyverszünet és pedig öt év tartamára. A barát és a rendek attól tartottak, hogy a porta Ferdinánd felől biztosságban lévén, követeléseit nyomatékosabban fogja megújítani s hogy Becsét és talán az egész Temesi bánságot megmenthessék, annak csak egy módját látták: megnyerni a császárt a törökök ellen intézendő hadjáratra.

S ez okból — a portára tett felterjesztés sikerében kevésbé bizva — elhatározzák a császárhoz, ki a birodalmi ügyek végett Augsburgban tartzkodott, s Ferdinandhoz, ki hasonlólag maga is ott volt, követeket küldeni. Választásuk Pesty Gáspárra esett s az universitás Haller Pétert küldé. ²⁾ A követség elébb Nagy-Szombatba ment, hova nov. végére a magyar rendek össze voltak hívva. A fegyverszünet ezeket is nagy elkeseredéssel tölté el — az ország szétdarabolásának s a török hódításának szentesítését vélvén abban fellelvi. Ők is — magok részéről — követeket küldöttek Augsburgba, s úgy látszik a két követség együtt ment fel.

De az erdélyiek hamarább végezték ügyeiket; 1548 elején beadták a császárnak jelentésüket küldetésekről. Hogy a Ferdinand s az erdélyiek és János király közt kötött szerződés végrehajthatlan maradt, annak oka a viszonyok közt keresendő. De a török a fegyverszüneteket cselfogásokra használja: ők félnek, hogy a mostani fegyverszünet ha másoknak javukra lesz is, nekik vesztökre szolgáland. Ők tehát ő előtte tárják fel sebeiket, mert benne keresik azok orvosát. Mert ez ellenséggel soha sem lehet megbékélni: mert az nemcsak szolgálásokat, hanem véröket szomjuhozza, s ha elébb adóval beérte, most az egyszer átengedett várakat kívánja. Ha Felséged — mondák — eddig is védte ez országot, most itt az ideje, hogy még

¹⁾ I. Végzések és irományok XI. sz.

²⁾ Archiv des Vereines III. kötet 171. l.

jobban védje: ez által nevének örök dicsőséget s a szomszéd országoknak védbástyát szerez. Hogy a védelem mennyi esz-közével bír az ország, felemlíték Mátyás példáját, kinek temérdek háborúira Erdély elegendő költséget szolgáltatott, mely hegyektől körítve kiválóan alkalmas a védelemre, de ha egyszer elvész, nehezen visszafoglalható. E hely most a keresztyén-ség védbástyája, s épen ezért a lelkesedésre — melylyel ez ország védelmére el vannak telve — utalva, kéri, hogy felmentését vegye munkába. És kéri, hogy a királynéről s ártatlan fiáról — kiktől ők a becsület sérelme nélkül nem szakadhatnak el — méltóztassék a szerződések értelmében kellően intézkedni, hogy ők is felmentethessenek az iránta való hűség kötelekéből ¹⁾).

A választ februárban megkapták. A császár mindig nagy gondoljai közé számítá a keresztyénségnek megóvni békéjét: de hitét habár az ellenségnek adta is, nem szegheti meg ²⁾).

Ferdinand még világosabban kimondta, hogy mi a fegyverszünetre ki van kötve azon öt év alatt az erdélyiek megszabadításáért ő nem kezdhet háborót. Tanácsot sem adhat nekik addig míg nem tudja minő kötések, szerződéseik vannak a törökkel ³⁾. Ez határozott szó volt: az erdélyiek s a barát megérthették belőle, hogy ha ők nem támogatták eddigelé kellően a királyt, most rá se számítsanak.

X.

A rendek 1548. maj. 17-ére Thordára országgyűlésre jöttek össze. Valószínű, hogy a követség süketelenségéről már tudomásuk volt, mert intézkedéseiket egészen ahoz szabták.

Első volt a vallásügyi törvény, mert a megszorító rendeletek daczára is terjedt az: a főurak közt a részekben az erdéli zsinat által polgárjogot nyert Calvinismus hatalmasan segítve Heltai kolozsvári nyomdája által, s a szász földön »A szász Egyházak Reformatiója Erdélyben« című munkálat ál-

¹⁾ L. Okmánytár XII. sz.. Ez, mint az egész, de főként a 4-ik ki-kezdés mutatja a Károly előtt elmondott beszéd szövege.

²⁾ L. Okmányok és végzések XIII. sz.

³⁾ L. u. o. XIV. sz.

tal szabályozott lutheranizmus. Mert szigorubb rendszabályokra az idők és viszonyok nem voltak alkalmasak, elégnek tartották a terjedés meggátolására szoritkozni, kimondván, hogy újjítás többé ne történjék, maradjon minden abban az állapotban mint két év előtt elrendelék s a hitszónokok székhelyeiről más hová ne mehessenek papolni.

A kincstartó mellé minden nemzethől négy egyént rendeltek, kik rendeletére hozzá menjenek mihelyt magához hivhatja őket, hogy mint oratorokat küldhesse, vagy más ügyekben alkalmazhassa. Ezek voltak: Kendy Ferencz, Bothlen Farkas, Gerendi Antal, s a püspöki helytartó a magyarok — Kornis Miklos, Andrásy Márton, Bernáth Balás, Kún Lázár, a székelyek — a szebeni polgármester Haller Péter, Szócs Vincze besztercezi bíró s a segesvári bíró a szászok közül.

A portai adó, ajándék fejében s az ország más szükségeire 99 denárt vetettek ki; mely jul. 7-éig beszolgáltatandó: elmulasztás esetében a főispán fogja behajtani.

Elhatározzák, hogy minden nemzet 2000 embert tartson harczra készen, s hogy ezen kívül a jobbágyok is a püspök parancsára felkelhető állapotban legyenek.

A portai adó kellő időben szolgáltatassék be.

A Szegedre küldendő közmunkák alól mentessenek fel.

A szultánnak a helytartóhoz érkezett parancsához képest a havasalföldi bojároktól elrablott javak ügyében — az ilyen határszéli villongás Erdély s a két Oláhország közt állandó volt — a székelyek és szászok közt, az ország és helytartó biztosai jelenlétében, szigorú vizsgálat tartassék.

A rendek a királynénak és a királyfinak a quinquagesimát megszavazták, úgy hogy azt a helytartó szedje be, az összeírás is az ő költségén történvén s az asztalpénzt és a gyapjú, disznó, méz és czédula váltságot elengedvén.

Az aranyváltók az aranyat szolgáltatassák a királyi kamarába, s a helytartó vizsgáltassa meg a bányákat, hogy hiven kezelik-e, s az utakat, nehogy csempészkedhessenek.

A rablókat és élitélteket czirkáltassa fel a helytartó s büntesse meg.

A székelyek jul. 2-án nemzeti gyűlést tartanak s kivetik magok közt a vásárhelyi országgyűlésen a más két nemzettel

együtt elfogadott 4,000 ftot. Ez összeget a szászok is megadják.

← Végül a quinquagesima felszedésének módját tüzetesen megszabták ¹⁾).

X.

1546 óta Mircese volt az oláh vajda, kegyetlen vérengző ember, ki az Erdélybe menekült Radul elűzésével nyerte el a trónt, s ki uralkodását egy csapat bojár felkonczolásával kezdé ²⁾. Az Erdélybe menekült bojárok 1548-ban néhány ezer székelyt zsoldjokba fogadtak, Prahován át beütöttek Oláhországba, hogy Mircese helyett új vajdát emeljenek a trónra, de az által Perisnél megverettek, s a székelyek nagy része is ott veszett ³⁾.

A dolognak komoly oldala volt, mert Mirsét a porta megerősítette, mert ily vállalatot a barát semmikép sem helyeseltetett, mert utoljára is Mircese maradt győző s a barátnak oka volt vele jó viszonyt tartani.

Sept. 8-ára Kolosvárra országgyűlést hirdetett, melyen Erdély s a magyarországi részek is képviselve voltak ⁴⁾.

Legelőbb kinevezték a portai követeket, kik az adót beszolgáltassák.

Az oláh ügyekre vonatkozólag szigorú rendszabályokat hoztak.

Mivel daczára azon több ízben megújított végzésnek, hogy senki külföldre a helytartó és rendek tudta s akarata nélkül ki ne mehessen, vagy követeket ne küldhessen, még is számosan a székelyek és szászok közül nemcsak magokban, hanem sereggel és dobokkal, a bojárat Oláhországba kísérték, a helytartó tartson vizsgálatot s a hűnösöket szigorúan büntesse meg.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XV. sz.

²⁾ Engel: Nebenlander IV. k. 217. l.

³⁾ Engel i. h. és Ostermayer Kronikája (Fundgruben II.) 36. l.

⁴⁾ Mutatja ezt az articulusok czíme s a VI. articulus, hol a 3 nemzet s a magyar nemesek külön soroltatnak fel.

Bűnhődjék az is, ki az ilyeneknek pártját fogta.

Sem nemes, sem szász, sem székely, sem senki bujdosó bojárt ne rejttegesen jószágán, s pártjokat ne fogja, hanem kényszerítse azt, hogy jószágáról javaival együtt távozzék.

A helytartó megengedte, hogy a székelyek azon gyűlést, melyen a királyné részére a 2000 forintot kivetik magok közt ¹⁾ mint melyet a királynénak három évre ígértek meg, oct 4-én tartsák meg. Ha még akkor is elakarnák halasztani, vehesse meg rajtok, mit ha elmulasztana, magáéból fizesse meg a királynénak. Ha pedig a helytartó maga nem tudná behajtatani, a más két nemzet segélyére lesz.

A királyné mellé mindenik nemzet, valamint a magyarországi részek, mindenik öt-öt tanácsost választ külön-külön.

A vásárhelyi (1545-iki) gyűlésnek a nagyobb szász városok megerősítéseire vonatkozó határozata még nem hajtattot végre. A szászok mindig megígérték, hogy erre vonatkozólag otthon előterjesztést tesznek. Minthogy pedig az ország fennmaradása szükségkép megkívánja az ilyen várak felállítását: intézkedések teendők, hogy e határozat végrehajtsék ²⁾.

A székely és szász martalócok megbüntetésére célzó határozatok végrehajtására a helytartó a Barczaságba ment. Borosnyai Simon Feketchalmon csakugyan le is fejesztetett: a többiek pénzzel váltották meg életüket ³⁾.

XI.

A barát e gyűlésen s még más kettőn, melyen Erdély és a részek közösen tanácskoztak, de a melyekről nem tudjuk hol tartották ⁴⁾, ismét szóba hozta a gyalui compositio végrehajtását. Az Augsburgból tavasszal kapott tagadó választ nem tartotta olyannak, mely a további kísérlet útját elzárja:

¹⁾ S melyet a múlt gyűlésen jul. 2-re tűztek ki.

²⁾ L. Törvények és Irományok XVI. sz.

³⁾ Ostermayer Kronikája 36. l.

⁴⁾ A rendeknek Ferdinándhoz intézett felterjesztésében olvassuk: »Universitas nobilium et Regnicolarum partium Hungariae Transtibiscum et Regni Transsilvanie fideles subditi Maiestatis vestre proximis istis temporibus tria comicia habuerunt.«

azt csak a császár és öccse bizalmatlansága kifolyásának tekinté, remélvén, hogy azt legyőzheti. Ugy látszik két ok ösztönzé: a törökök telhetetlensége kik Becse követelésével nem hagytak fel, s egyenetlensége a királynéval.

Fráter György fősvénysége s Izabella könnyű vére, pompa kedvelése elég okot szolgáltatott arra: s a királyné elhatározá, hogy visszamegy Lengyelországba. Lehet, hogy az alkudozási tervek érlelék meg szándékát, lehet, hogy a királyné szándéka éleszté fel az alkudozási terveket: tény, hogy sem a barát, sem a három nemzet országgyűlése nem akart a dolog elé komoly akadályt vetni. Hanem Petrovics ellenállt követői által, s a nem alaptalan rettegés, hogy ha a királyné elhagyná az országot, a királyfit a szultán a portára vitetné más gondolatra bírta a rendeket, másra magát a királynét, ki nagyobb bajok kikerülése végett elhatározá nem hagyni el legalább még ez idő szerint az országot ¹⁾).

E feszült hangulat egészen kedvezett az egyezkedési kísérletek újra megkezdésének s e gyűléseken a rendek elhatározák, hogy Ferdinandhoz követeket küldenek, ismételten és sürgetően kérni: viseljen az ország fennmaradására gondot.

A kinevezett követek Wass Mihály, Horváth György, Kemény János (erdélyiek) és Somlyai Mihály (a részekből) voltak. A királyné Gyalu oct. 13-án (valószínűleg ott volt az egyik gyűlés) ki állította a meghívó levelet ²⁾ kiket ezzel to-

¹⁾ Verancsics írja: 1549. május 23-ról; Munkái VI. k. 321. l. »Erat regina prorsus ex hoc regno discessura, rebus quibusdam, vel — ut que-rebatur — aerumnis atque incommodis maximis mota . . . jamque anno proximo (tehát 1548-ban) commeatum etiam publice a regno petierat in comitiis, videbaturque sine magna controversia licere illi per Utissenium ac regni nobilitatem reliquarumque duarum nationum id consequi, sed Petrovius, frenum hic quorundam non exile, contradixit per oratorem herculeo conatu.« Tinódy Sebestyén is említi e vizályt:

»Irnak vala ezerötszáznegyvennyolczba

Betegségben készül vala bánatba

Akar elkimenni onnat Lengyelországba.«

Budai Polg. Lexicon II-ik k. 335-ik l.

²⁾ Meg van a bécsi államlevéltárban. E szerint fel vannak hatalmazva, hogy az instructio szerint »agere, tractare, disponere et concludere possunt.«

vább a barát és rendek megbízó leveleivel s kellő utasítással ellátva bocsátottak útnak. Az utasításban fel volt említve, hogy Fráter György a királyné szándékának kijelentésére már V. Károlyhoz, a pápához s ebben nem nyugodva meg a lundeni érsekhez is küldött követeket s leveleket. A püspök azonban meghalván, a levelek a rajnai választó kezébe estek ¹⁾ Most a királyné atyjától meg levén fosztva, ő felségének ajánlja magát, hogy atyai örökségét visszakaphassa ²⁾, kéri is ő felségét, hogy találjon erre módot.

A követeknek más megbízatása is volt: értesítést szerezni azon ágostonrendű szerzetes barát sorsáról, kit Martinnuzzi a pápához küldött, de ki útközben le lett tartóztatva.

Pozsonyban ez időtt országgyűlés volt s Ferdinand e miatt ott tartózkodott. A követek itt nyújtották be neki megbízó leveleiket a királyné részéről ³⁾, irományaikat s felterjesztéseiket.

»Már a megelőző években kérte a helytartó — irák ezek — hogy mind azon vizályos kérdések, melyek köztük fen fognak, intéztessenek el, s hogy e végből felséged biztosokat nevezzen ki. Máj. 4-éről Boroszlóbból felséged meg is ígérte azt, hogy ezek mind azt mi János király halála óta mint vizályos ügy feuforog, megvizsgálják, a károkat mindkét félnél kipuhatolják. De felséged biztosai a kitűzött határidőre nem jelentek meg, sőt a dolog állásáról a helytartó nem is tudósítatott.

»Kéri a helytartó felségedet, hogy a régi gyűlöletes vizályokból származott neheztelését tegye félre s jelölje ki biztosait, kik a kérdéses ügyeket megvizsgálják s győződjenek meg, hogy kik azok kik felséged birodalmát sanyargatják. Ily módon hiszi, hogy a besugók miatt elvesztett hitelét felséged előtt visszaszerzeni.«

¹⁾ Ennek folytán Izabella és Fráter György irtak a rajnai választónak sept. 8-ról. A leveleket közölte Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár II. 165—168 ll.

²⁾ Egykorú másolata a bécsi államlevéltárban. »De rehabendo patrimonio filij sui charissimi laborare, illudque ei deliberare dignaretur« t. i. ő felsége.

³⁾ L. Törvények és Irományok XVII-ik szám.

A követek egy pár magánügy felemlítése után, a vádat mintha a helytartó a megelőző években Debreczenben tartott három országgyűlésen János király fiát meg akarta volna koronáztatni, czáfolják: ő minden gondját arra fordította, hogy ez országot épen adhassa át. Kéri, hogy elfoglaltatásai közt fordítsa gondját a királynéra és fiára, hogy így ezek kellően elláttatván, az országot vehesse át.

A rendek nevében tett felterjesztésben kiemelik, hogy a legközelebbi időben a magyarországi és erdélyi rendek három országgyűlést tartottak, melyeken az ország megtartásán tanácskoztak s elhatározták megkérni ő felségét, hogy ez országra nézve is találjon módöt kiegyezni a királynéval és fiával, ne engedje, hogy ez továbbra is szétdarabolva s a hitetlenek kezében legyen. Mert — mondák — nem csekély fontosságúak a tiszavidéki részek, számos előkelő katonai ember s jobbágy lakja, úgy, hogy szükség esetére százezer harczost is kiállithat.

A királyné részéről tett felterjesztés kiemeli, hogy ő a maga és fia ügyét boldogult atyjára bízta, ki e tárgyban több ízben követet is bocsátott Ferdinándhoz. Most atyjától megfosztatván, az ügy folytatását Fráter Györgyre bízta. Egy augusztinus szerzetest küldött a szent atyához, hogy ezt is nyerje meg ügyének. Mind e törekvésekben nem nyugodva meg, a helytartó által a lundeni püspökhöz intézett fellívást, ki azonban időközben meghalván, a rajnai választó kezébe estek levelei. Most megfosztatván atyjától, ő felségéhez fordul, hogy fia atyai örökségének visszaszerzésében legyen törekedő ¹⁾.

Ferdinand nov. 20-án adta ki válaszát.

A királynénak: ő már korábban is igyekezett a dolgok kiegyenlítésén s a császárt emiatt sokszor sürgette. De miután sem a lengyel királynak, sem a királynénak követei nem bírtak teljhatalommal, végezni semmit sem lehetett. Az augusz-

¹⁾ Brüsseli Okmánytár II. 169—175. ll. Meg van a bécsi államle véltárban is: de mind 3 felterjesztés egymásután írva. Ebből kipótolható azon két szó, mely a brüsseli levéltárban csonka: 169 lapon alólról a 6-ik sorban a . . . h. olv. »Varadiensis« 172-ik lapon fölül 1-ső sorban a . . . h. olv. »credit.«

tinus barát le volt tartóztatva ugyan, de szabadon lett bocsátva.

A barátoknak: a barát által felhozott pörös ügyek elintézésére Báthorba vagy Károlyba, a jövő év elejére követeket küldend.

A rendeknek: főgondjai közé tartozik az ország azon részeinek nyugalmát biztosítani ¹⁾.

Ezzel fel volt véve az alkudozások fonala Erdély s a részek visszacsatlása ügyében.

XII.

András napja — nov. harmincz — körül az erdélyi rendek Thordán tartott gyűlésökben az ország szükségére kivették az adót: melyből a százszokra esett 16000 ft ²⁾.

¹⁾ Brüsseli Okmánytár. II. k. 176—180.

²⁾ Nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk ad an. 1549 Percepta ; »In congregacione Thordensi circa festum Beati Andreae apostoli anni proxime praeteriti ad universitatem Saxonum sunt impositi fl. 16000.«

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1545. april 6.

Izabella királyné meghívója az april 24-én Tordára hirdetett országgyűlésre.

Izabella dei gratia Regina Hungarie, Dalmatie, Croacie, etc.

Prudentes et Circumspecti fideles nobis dilecti. Scripsimus ad septem et duas sedes Saxonicales, indicentes illis Dietam sew Congregationem ad diem festum Beati Georgy martiris proxime venturum in oppido nostro Thorda, celebrandum, vobis igitur mandamus strictissime, vt ad omnes sedes illas, dimissis per vos et expeditis nostris literis, vos ad terminum et locum prefixum personaliter proficisci ac cum alijs fidelibus nostris de statu Regni nostri tractare concludereque debeatis, secus non facturj. Datum Albe Gywle feria secunda proxima post festum Pasche Anno domini millesimo Quingentesimo Quadragesimo Quinto.

Ysabella regina m. pr.

Kivül: Prudentibus ac Circumspectis Magistro Ciuium ac Iudici Regio, Civitatis nostre Cibiniensis fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije levélalakban írva s lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban a. a. 1545. 460. szám.)

II.

1545. april 24.

A Tordán tartott országgyűlés végzései.

Decreta Vniuersorum Dominorum et Nobilium Regni Transsiluanensis in Comitibus Tordae ad festum B. Georgii Martyris, in Anno 1545 celebratis.

Quemadmodum tum cum Reverendissimus Dominus The-saurarius in Locumtenentem suffragio omnium Ordinum huius Regni renunciatus esset, domini Regnicolae communi Consilio et vna Voluntate decreverunt, ne quis sine scitu Reuerendissimi Domini Locumtenentis extra Regnum, vel nuncios vel litteras mitteret, hoc idem eciam in istis Comitibus ratum et firmum esse voluerunt ita, vt qui contrarium huic decreto faceret, ille poena Capitis Jure mediante puniatur; qui vero publice huic Ordinationi ausu temerario contravenire, neque Iudicio, neque auctoritate Reuerendissimi parere vellet, sed se contumacem plane ostenderet, talis jure mediante ad exemplum aliorum animadversionem subeat.

Item. Cum Vna Nobis omnibus patria sit, Vnamque ab omnibus charitatem illa desideret, necesse est, vt pari studio et diligencia Causam patriae quilibet tuendam suscipiat, Nemoque se ab hijs, quae Conseruacionem Patriae respiciunt, subducat, idque sive defensionem, sive pecuniariam solucio-nem, sine aliquid aliud Eiusdem tenoris condicio postula-verit. Deliberatum est: vt Eiusmodi onera Patrie, juxta anti-quam Consuetudinem et Constitutionem Regni, omnes tres nationes equaliter perferant, cum utilitas que ex conseruatione Regni esse consuevit, ad omnes ex equo pertineat.

Item Wolfgangus, Georgius et Nicolaus Barchyãÿ ac-cusati sunt quod imaginem Crucifixi loro ligatam, humi ad fluvium usque per puerum trahi fecissent, ibique aqua Imer-sam reportassent, et igni, ad decoquendum cibum, impossuis-

sent, itaque constitutum est vt facta diligenti inquisitione, si Res sic comperta fuerit, Reuerendissimus Dominus Locumtenens, iure mediante, pro magnitudine delicti puniat illos.

Item. In Negocio Religionis decretum est, vt deinceps Nemo aliquid innouare audeat, neque vita, moribus aut Victu extra Civitates, aliquem offendat; sed quisque per omnia se ad aedificationem proximi accomodet. Monachos autem et alios Ecclesiasticos Viros Nemo aliquo impedimento afficiat, sed diuina officia more solito, libere exercere possint.

Item. De conservacione gencium constitutum est vt cum necessitas expostulaverit quilibet Nobilis, ex singulis decem Colonis vno equite armis bene instructo paratus esse debeat, siue vero Nobilis ipse in servitio alterius erit constitutus loco sui alium Equitem bene armatum dare teneatur, penes vero istum apparatus, communitatem quoque sive Plebem Reuerendissimus Dominus Locumtenens, et ejus Jussu Comites Comitatus, ita levare velint quemadmodum necessitas ostenderit. Comites autem ipsi nullam excusacionem ordinis, in hac re afferre possint, sed quemadmodum Reuerendissimus Dominus Locumtenens eis mandauerit, hoc modo et in ea parte Regni, more Bellico insurgere debeant. Ne autem Coloni vel aliorum Bona vi eripiant, vel ipsi victualium penuria. deficiant, singuli Viginti Coloni currum vnum victualium habeant, si vero Coloni victualia aliorum nulla solutione impensa, rapuerint, hij in quorum Bonis dampnum commissum erit, Comitem vel Capitaneum illius gentis, cui praefuit requirant. In eiusmodi autem bellica expeditione Nobiles, Siculo et Saxones, juxta Decretum Vasarhellyense, insurgere debeant.

Item. De inquirendis et puniendis furibus, praedonibus, incendiariis et aliis malefactoribus, eum modum quilibet observare debet, quod Jurati, qui in Comitatus sunt malefactorum inquisitionem facere et Comitibus indicare, et tandem Comites Vicelocumtenenti per literas significare debeant, Vicelocumtenens autem informacionem a Reverendissimo Domino Locumtenente, de capiendis eiusmodi malefactoribus recipiat, malefactores autem illi inquirentur et puniantur una cum hospitibus furum, qui ante biennium ab

istis Decretis Comitiorum aliquod flagitium commisissent, malefactor autem omnis qui in sede unius Comitatus sententia condemnatus fuerit, eadem sententia etiam in aliis omnibus Comitatibus et bonis Nobilium, si eo profugerit, puniatur. Si vero Nobilis vel Siculus, aut alius quilibet, malefactorem Sententia condemnatum, qui ad eum profugisset, ad cedulam ostensam reddere nollet, sed potius tueri illum vellet, talis suo et malefactoris homagio vincatur. Si quis vero Nobilis testimonio trium nobilium, socius furum deprehensus fuerit, talis Jure mediante per Reverendissimum Dominum Locumtenentem, aut eius Vicelocumtenentem puniatur, et quod huiusmodi malefactorum Inquisitio primum in Bonis Reginalis Maiestatis et Reverendissimi Domini Locumtenentis, deinde vero in bonis aliorum omnium fieri debeat.

Item. Si quis Malefactor e potestate alicuius Nobilis evaserit, talis tribusmet Nobilibus Juramentum prestare debebit, quod si potuisset, malefactorem illum cepisset et punivisset.

Item. Si quis Res furto deperditas apud Nobilem, Comitem, Officalem, Kenezium siue apud alium aliquem reperierit, illeque Nobilis vel Officialis, Juramentum prestiterit, se Res illas vi, a fure seu aliquo alio malefactore recepisse, tertiam tantum partem pro se recipere poterit.

Item. Si quis Nobilis aut Officialis, vel Judex Comitatum et Villarum, siue Kenezijus aliquis, furem deprehensum aliqua summa taxaret, eumque liberum dimitteret, talis in homagio illius furis vincatur, si vero Inquisitores furum in simili delicto deprehensi fuerint, in amissione capitis honorisque et bonorum vincantur.

Item. In empcionibus equorum bouum et aliarum quarumcunque rerum, is modus observari debet vt, si quis in foro vel alio aliquo loco et tempore emerit aliquid, Emptor ille coram probis et honestis illius Ciuitatis vel Villae hominibus, vbi emptio facta est, poculum S. Joannis, quod lingua Vernacula Aldomas appellare consueuerunt, in signum juste emptionis dare debeat; si qua vero controversia emptori de rebus emptis contigerit, veram empcionem testimonio illorum hominum, qui poculo S. Joannis interfuerunt, verificare de-

beat. Si vero emptio extra Ciuitatem vel Villam erit, extunc emptor euictorem, quem lingua nostra zawathos dicunt, dare tenebitur, si vero euictorem emptor dare non poterit, poenam constitutam subeat.

Item. Furis vel malefactoris illius, qui suspensus erit, ea tantum bona recipiantur que eius Personam concernunt, reliqua vero vxori et liberis reddantur.

Item si duo Jure mediante contendunt, post latam a Judice sententiam priusquam Comes ad satisfactionem non exiuerit, inter se concordauerint, Comes ipse in eiusmodi causa birsagium accipere non debeat.

Item si quis a Maiestate Reginali vel a Reverendissimo Domino Locumtenente aliqua bona per defectum Seminis, aut Jus aliquod Regium, calumniose impetrare voluerit, nec Maiestas Reginalis, nec Reuerendissimus Dominus Locumtenens supplicationi talium locum dabit, si qui vero de ijsdem in Iudicio contenderint, et utra pars de Jure suo ita deciderit, ut bona illa ad Maiestatem Reginalem et Reverendissimum Dominum Locumtenentem descenderent, extunc collatio talium bonorum erit in potestate Reginalis Maiestatis et Reuerendissimi Domini Locumtenentis.

Item si quis ex dominis Nobilibus bona aliqua per defectum seminis aut per novam Donationem, aut Jus Regium in bonis illis, in quibus residet, et possidet, impetrare a Majestate Reginali, vel Reverendissimo Domino Locumtenente voluerit, supplicare (debent) Domini Regnicole, tam Maiestati Reginali, quam Reuerendissimo Domino Locumtenenti, dignetur Eius Maiestas et Reuerendissimus Dominus Locumtenens ad talium supplicationem bona eiusmodi eis dare et conferre.

Item, ut decimas quas Archidiaconi vel Canonici ad domum Eorum accumulare consueuissent, etiam de cetero libere et sine ullo impedimento, id facere possint.

Item si vero in aliqua possessione tres vel plures patroni Decimarum fuerint, is qui juxta Regni consuetudinem, primus in oppido Buza, mediam partem Decimarum ei, cui interest persoluerit, Decimas ipsas pro se colligere possit. Si vero illi

tres vel plures patroni, seorsim quisque partem suam pro se tempore ad hoc constituto redimere voluerit, libere hoc facere possit. Si autem tempus et locum solutionis, ex patronis aliquis neglexerit, Decime illius erunt, qui eas prius emerit.

Item. Cum de varietate terminorum multe querele Dominorum Regnicolarum extiterint quantum Domini Consilarii de consuetudine huius regni meminerint, is modus in causa terminorum fuit obseruatus, vt due Vicine Possessiones, que terminis et pascuis se contingunt, si silvam in usu communem habuerint, ea communiter uti possint, si vero una tantum silvam habuerit et alia non habuerit, illa que silvam habet, possessionem non habenti, ligna ad usum dare non tenetur, nisi rogata dare voluerit, de pascuis autem si vtraque Pascua habuerint, communia etiam illa erunt, verum si una habuerit, et alia pascuis caruerit, iumenta possessionis pascua non habentis, libere et sine fauore ad alterius possessionis pascua, propelli non possunt.

Item. Ut remissiones Bonorum fiant iuxta Decreta Comitiariorum Vasarhelyensium.

Item domini Regnicole meminerint, quod possessio Feyerd ad manus Magnifici domini et Egregii Andree de Somlijo et Wolfgangij Batorÿ ab eis tradita esset.

Jegyzet. Ezen országgyűlési artikulusokat a múlt században készült gyűjtemény 1544-be sorozza, de tévedésből. Azon különben is hibás másolatok egy pár mit sem jelentő varianst tartalmaznak.

Megjegyzendő még, hogy azon példányokban a X-ik czikk 1-ső kikezdése a VII-ik articulushoz van sorozva, s valószínűleg helyesen — mert azon czikkel összefüggő.

(A gyulafehérvári káptalan levéltárában levő egykorú példányról).

III.

1545. máj. 14.

Izabella királyi rendelete, hogy a Debreczenben tartandó országgyűlésre orátorok választassanak.

Isabella dei gracia regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Prudens et circumspecte fidelis nobis dilecte. Quoniam ex decreto dominorum regnicolarum nostrarum in comicijs Thorde proxime celebratis, accedente ad hoc eciam consensu nostro ita statutum est, ut ex tribus na . . . hujus regni certe et idonee persone eligantur, qui comicijs in regno nostro Hungarie proxime celebrandis intersint ac de bono regni nostroque et filij nostri charissimi consultant, fidelitati igitur vestre harum serie committimus firmiter, vt ad festum corporis Christi proxime venturum (jun. 4.) in dieta Debreczinijensi cum ceteris fidelibus nostris interesse debeatis, tractaturi illic et conclusuri de conseruacione permansioneque tocius regni ac nostra et filij nostri charissimi. Secus igitur ne feceritis. Datum ex arce nostra Wýwar in festo ascensionis dominij anno ejusdem millesimo quingentesimo quadragesimo quinto.

Ysabella regina m. p.

Külezim. Prudenti et circumspecto judici Brassowiensi, fideli n. d.

(Eredetije Brassó sz. k. városa levéltárában, 452-ik levéltári sz. a.).

IV.

1545. oct. 28.

A thordai országgyűlés határozatai.

Constitutiones Dominorum Regnicolarum Trium nationum Regni Transsylvaniae in congregacione eorum Generali in festo Beatorum Simonis et Judae apostolorum Thordae celebratae Anno 1545.

Art. I.

† Juxta priorem constitutionem fures extradati in Comitibus publicari debent, et facta publicatione Comites in ter-

ris quorumlibet, Nobiles vero siue Officiales, item Judices villarum vel Ciuitatum, in terris et tenentis suis, punire et furcae affigere possint et debeant.

Art. II.

Praeterea: Exempla omnium Regestorum, quae sunt apud omnes Comites in quibus nomina malefactorum inscripta sunt, singuli Comites habeant pro se, ut, si ex aliis Comitibus in alium Comitatum fures transfugerent, cognoscant nomina eorum ex Regestis et puniantur. Et si fur fugiens evaserit in alium Comitatum, eoque, quousque visum fuerit, Comites et alii, quibus intererit, persequendi, capiendi, et puniendi habeant facultatem.

Art. III.

Item. Quatuor Jurati Nobiles cum Iudice Nobilium iterum perambulare debeant Comitatus, et si qui fures hactenus extradati non fuissent, et ab annis tribus famam suam, opinione bonae vitae auxissent, maneant in pace, et si intra annos tres furto se immiscuissent, iterum extradentur et puniantur.

Art. IV.

Item. Quia Valachi fidem Christi profitentes, turpiter rapti, et non matrimonio legitimo utuntur, ad euitandam peccati fomitem, statutum est, ut a modo Valachi, ritu Romanae Ecclesiae in Sacro Sancti Matrimonio puellam seu mulierem desponsare, et matrimonio contrahere, ac juxta Regni consuetudinem cum uxoribus jurare debeant et teneantur. Contrarium facientes Capite puniantur.

Art. V.

Item. Domini Regnicolae singulae: scilicet duae nationes Domini Nobiles et Domini Saxones, soluant Maiestati Regni florenos 4000 juxta priorem constitutionem ac condiciones ibidem expressas.

Art. VI.

Item. Tum ad hanc solutionem tum ad alias necessitates Regni, Domini Nobiles de singulis Portis, soluent den. 65,

qui computati faciunt florenos 16000 et administrent Thordam ad vigesimum diem et de Schedulis expeditionis non recipiant pecunias. Domini vero Saxones soluent tum ad Rationem Reginalis majestatis, tum ad alia necessaria Regni florenos 16000.

Art. VII.

Item quod bona Majestatis Reginalis aeque ac aliorum Dominorum connummerentur.

Art. VIII.

Item Juxta priores Constitutiones Reginalis Maiestas patiatu Patronis decimas suas colligere.

Art. IX.

Item Ut Comites in primo exitu eorum tam Salaria ipsorum, quam Restantias ipsas recipiant.

(A százsz nemz. levéltárban lévő másolatról).

V.

1541. nov. 1.

Töredék a vásárhelyi részgyűlés határozataiból.

Articuli excerpti (sic?) ex articulis Dominorum Regnicolarum in presentibus Comitiis eorundem pro festo Beatorum omnium in oppido wasarhel celebratis confectis Anno Domini 1545.

Item vt omnia castella et fortalicia inter dominos Saxones in pagis extracta demoliantur, ac ex eorum ruinis ciuitates Cibiniensis, Brassouiensis, Segeswar, Zaazschebes fortificentur Ingenia vero et pixides unacum globulis et pulueribus, et alijs instrumentis bellicis ad ciuitates inferantur.

Item. De furibus, falsis cussoribus monetarum, incendiarijs, predonibus hospitibusque qui fures hospicio excipere solent, et alijs malefactoribus Inter dominos Siculos consti-

tutum est vt iudex Regius unacum capitaneo et Judice, villatim in omnibus sedibus circumeant, penes quos a qualibet sede duo precipui homines, et primipili duo eligantur, atque isti de singulis pagis Juramentum exigant. Et Si qui testimonio trium proborum hominum, siue isti in vno pago siue in pluribus degant, fide mediante in spacio vnus anni et dimidij in eiusmodi maleficio deprehensi fuerint, suspendantur.

Item. Si ad puniendos eiusmodi fures, et alios malefactores, Ipsi homines delegati, vel propter fugam ipsorum furum, vel propter aliquam aliam causam non sufficerent, Conscripta talium nomina ad singula loca statim vbi deprehensi fuerint ibidem puniantur.

Item. Res et Bona malefactorum, que personam tantum eorum propriam concernunt, Judici Regio, Capitaneoque et Judici qui eos puniunt cedant.

Item. Si qui ante reuisionem Juris alicuius Bona arrestauerit, in estimacione Bonorum arrestatorum vincatur.

(A szász nemzeti levéltárban lévő egykorú példányról).

VI.

1545. decz. 21.

A kincstartó nyugtatványa a székelylektől felvett adórészletről.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis Thesaurarius Locumtenens et Judex generalis, Recognoscimus et fatemur per presentes, quod Egregij et Agiles Nicolaus Kornis et Andreas Marthon de subsidio in Gialw Anno domini 1545 ordinato florenos Tria Millia Sexingenta et Nonaginta Manibus nostris assignauerunt, super quibus eosdem quietos et expeditos reddidimus, immo reddimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Thorde feria secunda in festo Beatj Thome Apostoli Anno domini 1545.

Fr. thesaurarius.

(P. H.)

(Eredetije az erdélyi muzeumban Mike Sándor gyűjteményében I. köt.)

VII.

1546. apr. 17.

Frater György elrendeli, hogy a székelyeknek a marosvásárhelyi országgyűlésen elrendelt összeírását erővel is végrehajtsák.

Egregii et Agiles domini et fratres nobis charissimi. Salutem. Bene recordari possunt Dominationes Vestre, quemadmodum in congregatione proxima Wasarheliensi ex Consensu trium Nationum determinatum erat, ut universitas dominorum Sicularum connumeraretur, et imprimis in Sedibus Orbaÿ et Sepsÿ ipsa connumeratio propter eorum contumaciam et rebellionem inciperetur, intelligimus tamen, cum proxime connumeratores in illas duas Sedes venissent, nequaquam ipsos connumerari permisisse sed (*elmosódva*: contra) ipsos insurrexisse. Quare dominationes vestras hortamur et firmiter committimus, ut si communi constitutioni obedire noluerint etiam invitos ad ipsam connumerationem cogere et compellere faciant, et ipsis connumeratores omni auxilio esse velint. Secus non facturi. Datum in Oppido Enyed Sabatho proximo ante Dominicam Palmarum Anno domini 1546.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac Locumtenens etc.

Külezim. Egregiis et Agilibus dominis Universitati Sicularum Sedium Chijg et Gyergijo, fratribus charissimis.

(Eredetiye a m. k. kam. levéltárban).

VIII.

1546. jun. 14.

Frater György a brassaiakat értesíti, hogy a szultán Becse várának átengedését követeli.

Prudens ac circumspecte, amice nobis honorande. Salutem et nostri commendacionem. Grato ac libenti animo accipimus quod dominatio vestra hunc Joannem Thot ad nos mise-

rit, credimus autem dominacionem vestram non latere, quam ob causam Emericus Býka cum chauzo Cesaris venerit, aduentus enim istorum ob restitutionem arcis Bechye contingit, cuius privacio occasio erit auulsionis Hungarię a regno Transilvanie, quod si fiet nescimus quo pacto istud quoque regnum permanebit, tametsi intelligimus esse non multos qui dicant restitutionem arcis fieri oportere, sed qualiter isti sapiant exitus probabit. Nunc nihil novarum rerum habemus, dominacionem vestram rogamus, ut si quid intellexerit subito de omnibus rebus nos cerciores faciat.

Dicit preterea is Joannes Thot habuisse secum quendam seruitorem in Thurcia cuj solutionem facere cogeretur, cum autem alioquin ipse pro sua persona satis expensarum haberet, dominaciones vestras rogamus velint de solutione illius seruitoris curam habere.

Eandem in reliquo feliciter valere optamus. Datum Varadini feria secunda post festum Pentecostes Anno Dominij 1546.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac Judex Generalis etc.

Külezim. Prudenti ac circumspecto domino Judici Cinitatis Brassoviensis amico nobis honorando.

(Eredetiije Brassó városa levéltárában Trausch gyűjteménye III-ik k.)

IX.

1546. aug. 17.

Frater György meglívó levele a Szász-Sebesre Sept. 8-ára hirdetett országgyűlésre.

Prudentes et Circumspecti domini Amici Honorandi, Salutem et mei Commendacionem. Cum in Zaazsches essemus constituti conuenerant ad Nos precipui aliquot ex Dominis Nobilibus Saxonibusque et Siculis, de grauibus Regni causis Nobiscum agentes, que si in debitum finem non deducerentur calamitatem Regni inde non exiguam futuram esse dicebant Rogatique sumus ab ipsis, ne Conuentus generales pro trac-

tandis eiusmodi Rebus Regni indiceremus priusquam Comicie particulares trium Nationum pro cognoscendis rebus Regni necessarijs fierent, Nos igitur legitimis Eorum petitionibus morem gerere volentes, cum nulli alij conuentus ante istos fieri debeant, requirimus dominaciones vestras, eisdemque auctoritate nostra committimus, vt duos de medio dominacionum vestrarum precipuos viros, ad festum Natiuitatis Marie proxime futurum (*8. sept.*) ad Ciuitatem Zaazsebes, locum videlicet Eiusdem Comiciorum transmittere velint. Datum in Zaazsebes feria tertia post festum Assumptionis Marie, Anno domini 1546.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius, locumtenens, et Iudex
generalis etc.

Külcim. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium Regioque et sedis Iudicibus; ac Juratis Consulibus Ciuitatis Cibiniensis, Amicis honorandis.

(Eredetiye a bras-ai gyárból került s fagyökereken korona vizjeggyel el látott papirra írva s a helytartó gyűrüpecsétjével lepecsételve, a szásnemzeti levéltárban : a. a. 1546. nro. 529.)

X.

1547. aug. 16.

Frater György meglívója az aug. 24-én Megyesen tartandó országgyűlésre.

Prudens et Circumspecte domine Amice honorande, Salutem et mei commendacionem, Comicia hic Siculis futura institui, cum autem multe alie quoque Cause Regni sint, que in consultacionem venire debeant, eiusque rei Causa, eciam ex Dominis Nobilibus nonnullos huc vocari fecerimus, dominacionem vestram rogo, velit ad diem Sancti Bartholomei, vncum dominis Iudice Regio, et Petro Haller ad Nos huc Meggyesium venire, vt communibus votis ea decernerentur, que salutem Regni omniumque nostrum conseruacionem concernerent, quod vt dominacio vestra faciat ipsam. vehementer rogo, Ex

Meggyes Secundo die festi Assumptionis Marie, Anno domini 1547.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Kéczim. Prudenti et Circumspecto domino Martino Feyer Magistro Ciuitatis Cibiniensis, Amico Honorando.

(Eredetiye papirra írva s Frater György pecsétjével lepecsételve, a száz nemzeti levéltárban.)

XI.

1547. nov. 12.

A Fehé vártt összegyűlt rendek felirata a szultánhoz, hogy Becsét hagyja meg a király fiának.

Excellentissime princeps ac potentissime ac iuictissime imperator et domine domine nobis; fidelium seruitiorum nostrorum in gratiam maiestatis vestre potentissime humilem commendacionem; hactenus singularem erga nos gratiam maiestatis vestre potentissime cognouerimus nunc quoque in vestris (*e helyett: nostris*) necessitatibus ad neminem alium nisi ad opem maiestatis vestre confugimus, itaque cum magnam spem in clementia maiestatis nostre (*e helyett: vestre*) potentissime habeamus suplicamus maiestatem ne dominio vestro clementissimo vt arcem Beche quam maiestas vestra potentissima vna cum jsta terra filio regis ex sua clementia dedit deinceps quoque apud eum relinquere dignetur, quam gratiam maiestatis vestre potentissime erga (*kimaradt: nos*) et orationibus deum et fidelibus nostris obsequiis magisque gratiarum actionibus maiestati vestre seruire studebimus: deus optimus maximus maiestatem vestram potentissimam conseruet sacram et incolumem, datum Albe Julie duodecima Nouembris anno domini millesimo 1547.

Eiusdem maiestatis vestre potentissime
fideles serui vniuersi regnicole.

Kivül. Excellentissimo principi ac potentissimo et iuictissimo imperatori et domino domino Sultan Sulimanno dei gracia multorum sub

celo imperatorum imperatori regumque et dominorum domino etc. domino nobis semper clementissimo.

Exemplum literarum regnicolarum Traussylvanię ad Turcam.

(Egykorú másolat a bécsi államlevéltárban.)

XII.

1548. febr.

Az erdélyi vendek, a királyné és kincstartó követeinek Ferdinandhoz s a császárhoz intézett felirata Augsburghban.

Serenissima Princeps et domina domina Isabella Regina unacum Illustrissimo filio salutem Maiestatem vestram sacratissimam suasque ad deum pro incolumitate Maiestatis vestre sacratissimę oraciones: sacratissimę Maiestati vestre commendat. Reuerendissimus dominus Georgius Episcopus Waradiensis et alij fideles Maiestatis vestre sacratissimę Regnicolę fidelia obsequia cum omni promptitudine animi Maiestati vestre sacratissimę domino suo clementissimo offerunt precanturque Maiestati vestre sacratissimę optimam ualeitudinem, prosperos successus, diutissimumque ac faelicissimum Imperium.

Dominus Waradiensis, clementissimus Imperator, cum aliquocies et per literas et per nuncios, causam serenissimę Reginę eiusque Illustrissimi Filij apud Maiestatem Regiam dominum nostrum clementissimum egisset, ut de honesta condicione ipsarum Maiestatum Maiestas Regia prospiceret, totam hanc causam ita ad Maiestatem vestram sacratissimam referebat, ut sine auctoritate Maiestatis vestre sacratissimę in ea nihil omnino sibi faciendum esse iudicaret, quę licet tum pro summa dignitate Maiestatis vestre sacratissimę tum pro iure sanctissimę illius confederacionis inter Maiestatem vestram sacratissimam et serenissimum quondam principem dominum Joannem Regem Hungarię constitutę, apud Maiestatem vestram sacratissimam imprimis agenda fuerat, hostium tamen in peruestigandis rebus nostris studium et illa calamitatis formido quam sustinemus prohibuerunt, quominus pro arbitrato nostro frequentes de hac re nuncios ad Maiestatem vestram sacratissimam mitteremus, quibus per hosce annos adeo uię

quoque omnes infestę fuerunt, ut preter mortem qua crudelissime extincti sunt, vnus non ita pridem uita tantum interuentu bonorum uirorum recuperata omnibus et rebus et literis priuatus extitisset.

Nostra tamen studia omnia cum nos ad libertatis tantum cupiditatem trahant, nunc quum non nostra tantum salus Maiestati vestre sacratissime commendata, sed uita bonorum omnium agatur, quo cupiditatem infinitam, cum jmani crudelitate iam pridem hostis intendit, in ea tuenda ex susceptis cum principe Thurcarum inducijs, quibus ille ad dolum semper uti consuevit non possumus non esse diligentes, ne jnducię quę in salutem aliorum susceptę sunt, nobis ultimam calamitatem adferant.

Et quamuis multi iam antea jnuictissime Imperator, miserabilem regni Hungarię casum oracione adeo diserta, apud Maiestatem vestram sacratissimam deplorassent, ut frustra nunc omnino hanc operam in re tocies Maiestati vestre sacratissimę proposita uideamur insumere, mala tamen quibus urgemur assidue nos ad retagenda uulnera nostra sollicitant, quibus post deum optimum maximum preter Maiestatem vestram sacratissimam arbitramur mederi posse neminem. Quo maiori igitur sublimitate rerumque a se gestarum gloria deus Maiestati vestre sacratissimę insignem reddere uoluit, tanto magis rebus afflictis aliorum qui ad opem Maiestatis vestre sacratissimę confugiunt subuenire conuenit, illisque pro uirium magnitudine opitulari ex quorum numero nos clementissimę Imperator sumus, quibus non solum patria iam propemodum erepta est, uerumeciam vires ad propulsandam iniuriam adeo comminutę ut summa nunc demum potestas hosti in nos data uideri possit, hosti inquam cum quo nulla uere pacis condicio esse potest, non enim ille seruitutem nostram, ut antea sed sanguinem nostrum concupiscit, et qui prius imposito tributo contentus erat, nunc arces semel concessas repetit, uariasque semper occasiones ad interitum nostrum excogitat, cui nunquam iucundior lusus esse uidetur quam cruor quam cedes quam ante oculos Christianorum trucidacio.

Si igitur Maiestas uestra sacratissima regno hungarię, rebus adhuc integris salutaribus p̄sidijs non defuit multo

magis nunc Regnum tantis immersum calamitatibus defendere dignetur, presertim cum causa hungarię cum periculis multorum implicita sit et cohereat. Ruere enim nos clementissime Imperator non possumus ut vicina quoque regna non eodem labefactata motu concidant, in cuius Regni defensione gloriam profecto nominis sui, magnumque belli præsidium Maiestas vestra sacratissima tuebitur et unde tanta uis auri et argentj si unius tantum principis pareret Imperio non dicam percipi sed exhauriri possit, ut serenissimus ille quondam princeps dominus Mathias Rex Hungarię qui felicem nominis sui memoriam posteris ex rebus præclarissime gestis reliquit cum tot bella gereret, tantas aleret copias, Ecclesias auro gemmisque locupletaret Basilicas extruendas curaret, magnificentissimas solius tantum Transsilvanię opes huic ad maximarum rerum administrationem sufficerent, quę ita altissimis est alpibus circumseptā ita uiarum difficultatibus in ipso aditu intercisa, ut paruo illa præsidio conseruari amissa uero, nullis unquam uiribus recuperari possit, qua locorum opportunitate præstantissimus ille dux Joannes Hwnyady, dum Regni Hungarię gubernacula suscepisset adiutus magnas sepe hostium strages edidit, cumque profligatus omnem aliquando exercitum amisisset, subito iterum coacta exigua manu militum in ipsis uiarum angustijs hostem assequutus, ereptis omnibus spolijs non incruentam ab hostibus uictoriam reportauit, quorum gloriam ex rebus gestis Maiestatis vestrę sacratissime renouari posse, non solum speramus uerum eciam uidemus.

Itaque si et belli utilitatem et pacis dignitatem Maiestas vestra sacratissima sustinere uoluerit, ex defensione Hungarię illam petere dignetur, que licet iniquo satis tempore opem Maiestatis vestrę sacratissimę efflagitat, tamen ut prima illa præsidia utiliora sunt, sic extrema ista ipsa opportunitate fiunt longe graciora, nec Imperatoria ista Maiestas quam Maiestas vestra sacratissima sustinet magis illustratur quam necessario tempore, magis autem necessarium nullum unquam fuit, in quo Maiestas vestra sacratissima et uirtutem et uoluntatem suam, non dico in Hungariam sed erga Rempublicam Christianam magis ostendere, nosque beneficio dei, et presentibus præsidijs

et consilij felicitàte, maximis periculis seruitutis, atque interitus liberare possit.

Perpendat igitur Maiestas vestra sacratissima clementissime Imperator, quo studio nunc ad defensionem Hungarię incumbere uelit, quę una omnibus in terris propugnaculum totius Reipublicę Christianę est appellata et unde alijs quoque Regnis dum deus fataque sinebant, pax diurnitasque Imperij est consequuta.

Omnes itaque incensi rapimur ad libertatem, nec ulla parcium infectione ardor iste animorum in nobis extingui potest.

Si uero tantus consensus omnium sine impulsu dei esse non potest, quid est quod de uoluntate patris nostri caelestis dubitare possimus, qui ultro nunc uiam salutis per nostram hanc supplicationem Maiestati uestrę sacratissimę proculdubio ostendit.

Verum cum nec fides a uidua Regina filioloque innocen-
tissimo, nec honestatis ratio nos discedere sinant, supplicat
Maiestati uestrę sacratissimę, serenissima Regina unacum
filio, supplicant et reliqui ordines Regni, dignetur Maiestas
vestra sacratissima, ex ui confederationis, de condicione ipsa-
rum Maiestatum ita prospicere, ut serenissima Regina, quę ex
clementia tantum Maiestis uestrę sacratissime expectat omnia,
pro incolumitate Maiestatis uestrę sacratissime deum orare
nos uero istis fidei uinculis solutj, sijnceritatem animi nostri
magnis, et præclaris in liberanda Hungaria obsequijs, Maies-
tati uestrę sacratissime declarare possimus.

Quare clementissime ac jnuictissime Imperator, suppli-
camus Maiestati uestrę sacratissime domino nostro clemen-
tissimo per uiscera misericordię dei, ne tantum, tamque præ-
clarum apparatus quem nunc Maiestas uestra sacratissima
habet, ad nihilum recidere paciatur, tempus habet Maiestas
uestra sacratissima tale quale nemo unquam habuit, ut facile
isto studio omnium, hoc ardore militum nostrorum, poterit
nos, totamque Rempubicam Christianam Maiestas uestra sa-
cratissima in perpetuum et metu et periculo liberare.

Hátirat. Los ambosadores de la Reyna uesve du fen vayvoda.

(Egykorú másolat a bécsi cs. k. allamlevéltárban.)

XIII.

1548. februar.

V. Károly császár válasza az erdélyi követeknek Augsburgban.

Caesarea Maiestas etc. dominus noster clementissimus Intellexit, ea quae serenissima princeps et domina domina Isabella Regina Hungariae etc. vidua, vna cum illusterrimo eius filio, ac Reuerendissimus dominus Episcopus Varadiensis et alij fideles Regni (partium Transylvanarum) *Hungarici* Incolae, per oratores et Nuntios suos, ad ipsius Maiestatem caesaream destinatos tam verbo quam scripto proposuerunt.

Atque in primis beneuolo et clementi animo complectitur Maiestas sua syncerum illud studium, et propensionem, quam serenissima domina Regina predictus Reuerendissimus dominus Varadiensis et reliqui status Regni praedicti erga Maiestatem ipsius *tum erga serenissimum Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Regem Maiestatis suae fratrum charissimum* ostendunt, cui sane optimae voluntati et affectioni Maiestas sua omni (significatione grati, beneuoli, et clementis) *officio grati principis et Caesaris* respondere summopere desyderat, Nihil dubitans quin hanc Maiestatis suae voluntatem et desyderium, iam antea et ex literis et Nuntijs cum publice tum priuatim, ad eos missis, abunde cognouerint. Quod sane tale est vt nihil magis in votis habuerit vnquam neque habeat Maiestas sua quam vt Paci et tranquillitati totius Christianae Reipublicae, in primis vero inelyti huius Regni Hungariae rectiss consultum videat.

Caeterum quid Impedimento fuerit Maiestati suae hactenus, quo minus hoc suum studium et desyderium prosequi, et ad effectum deducere potuerit, quia magis notum est quam vt multis verbis hic commemorare necesse sit, ideo Maiestas sua Caesarea illud silentio praetereundum duxit, quam voluntatem ac studium quo regnum illud Hungariae prosequitur perpetuum illi status agnoscent, cupitque in omnibus in quibus poterit diligenter illi semper prodesse.

(Interim non potest Maiestati ipsius non placere (*non laudare*) summopere praeclarum illud studium communis salutis et libertatis, quod serenissima Regina reuerendissimus dominus Varadiensis et caeteri status prae se ferunt quam sane libertatem et publicam salutem Maiestas sua pro ea affectione, quam de omnibus Reipublice Christianae membris, praesertim istius Inelÿti Hungariae Regni pacandi iam olim gerit, promouere vehementer desyderat.)

Quod autem iustant vt nunc potissimum de liberanda Transsylvania deliberetur, sciunt procul dubio Serenissima Domina Regina et Reuerendissimus d. Varadiensis reliquique status regni quibus rationibus adducta Romanorum etc. Regia Maiestas (Cum Romanorum etc. Regia Maiestas his rationibus adducta, quae Serenissimae Dominae Reginae, et Reuerendissimo Domino Varadiensi atque omnibus statibus Regni notae sunt) ac publicae quietis causa, et in beneficium rerum Hungaricarum, cum Turcharum Imperatore, *quinquennales iuducias* pepegerit, quibus eciam voluntas Caesareae Maiestatis accessit. (Proinde) eadem Maiestas sua praeterquam (quum) quod semel ratum habuit, rescindere, aut fidem vel hosti datam fallere alienum ab officio Principis arbitra(e)tur, nullam quoque (*sane*) causam dare vellet, vt fides Maiestatis suae in dubium vocari a quoquam merito possit, neque occasionem dare Turcharum Principi, Pacis rumpendae, aut violandae, quin potius aequum et conueniens existimat, vt eae iuduciae ex publica vtilitate, (Reipublice Christianae) et praesertim in beneficium rerum Hungariae, pactae, atque initae, et literis hincinde editis corroboratae, firmiter et accurate obseruentur.

Quae quidem omnia Maiestas caesarea amanter (*et*) benigne, et clementer respondenda duxit oratoribus et Internuntijs supradictis, ad ea quae Maiestati suae nomine serenissimae Reginae Viduae Reuerendissimique domini Varadiensis et aliorum statuum *Hungariae* (praedictorum) *per illos* exposita fuerunt.

Oldalt: Responso ad legatorum Hungaricorum proposita.

Jegyzet. A zárjelbe foglalt helyek arra valók voltak, hogy a ket-
tős szövegből a tetszés szerinti hely fogadtassék el a szöveg számára.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. és kir. államlevéltárban).

XIV.

1548. februar.

I. Ferdinánd király válasza Augsburgban az erdélyi követeknek.

Sacra Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Regia Ma-
iestas Dominus noster clementissimus ea omnia, quae tum
Serenissima princeps et domina Isabella Regina Hungariae
etc. vidua soror et affinis Maiestatis suae Charissima, vna cum
ipsius Illustrissimo filio, tum etiam Reuerendissimus Domi-
nus episcopus Waradiensis alijque fideles Maiestatis suae
regnicolę partium Transsylvanarum Regie eius Maiestati
missis ea de re ad Maiestatem suam certis oratoribus et Nun-
cijs, pro istarum partium regni Transsylvanarum eliberatione
proposuerunt, ac reuenter humiliterque ab ipsius Regia Ma-
iestate petiuerunt, non solum audiuit et intellexit, sed etiam
clementer perpendit et ponderauit.

Non dubitat autem regia eius Majestas quin tam ipsa
serenissima domina Regina quam etiam Dominus Episcopus
Waradiensis simul et reliqui Maiestatis suae regiae fideles
meminerint ac veluti rem per se notoriam et perspicuam sci-
ant, quod regia eius Maiestas ab initio suscepti Regiminis sui,
Reipublicę Christianę et praecipue regni sui Hungariae dili-
gentem, clementem et paternam curam pro eo atque facere
debit, semper gessit, in idque quibuscumque potuit studijs,
vijs et rationibus incubuit ut fidelium Regnicolarum suorum
commoda, honores, fortunas, res et bona, et quicquid huc per-
tinet, conseruaret, tueretur et promoueret, sicuti etiam in fu-
turum benigniter factura est, vtrum uero hoc ipsum ab alijs
qui eiusmodi Maiestatis suae regiae conatus iuuare, et pro-
uehere debuissent, pari studio et animo factum sit, aut non,
illud ita clarum et manifestum per se est, ut nulla opus sit
declaratione.

Cum itaque Majestas eius regia pro paterni ipsius animi cura et solitudine, Christianae Reipublicae præcipue uero afflictæ Regni sui Hungariæ adiacentiumque et circumvicinarum prouinciarum rerumque omnium conditionem et statum diligenter contemplando et perpendendo nihil utilius pro fidelium suorum, totiusque Regni beneficio hoc tempore fieri posse perspexisset, quam quod cum imperatore Turcarum pacem vel inducias pacisceretur, Regia eius Maiestas que publicam utilitatem et quietem priuatis rationibus libenter preferre consuevit, certum pacis et induciarum Tractatum apud ipsum Imperatorem Turcorum instituit, conclusit et confirmauit, quemadmodum igitur humane fidei nihil æque conuenit, quam ea quæ pacta conuenta sunt, fideliter obseruare, ita regia eius Maiestas nunquam aliud in animo habuit neque etiamnum habet quam ut conclusam firmatamque pacem hanc modis omnibus inuiolabiliter ita seruandam curare uelit, ut ipse Turcorum Imperator illius rumpendæ aut violandæ nullam causam merito habere aut pretendere possit. Quamobrem Regia eius Maiestas præfatæ Serenissimæ Dominiæ Reginiæ ac Episcopi Waradiensis cæterorumque fidelium suorum petitioni de bello ipsorum liberationis causa suscipiendo, durante hoc pacis quinquennalis tempore, locum dare non potest, sed potius pro fidelium suorum totiusque Regni sui utilitate quiete et tranquillitate pactas initasque inducias atque adeo promissionem desuper factam firmiter inuiolabiliterque, sicuti decet, obseruare decreuit. Quemadmodum uice uersa ipsum quoque Turcarum Imperatorem promissionem suam firmiter obseruaturum et ea que in Christianorum manibus et regimine sint, pacifice et quiete dimissurum esse regia Maiestas plane confidit.

Quod autem sibi consilium a Maiestate regia dari petierunt, quid ipsis in hisce rerum tempestatibus sequendum fugiendumue sit, in eo regia eius Maiestas quamuis propensissima esset, consilium rebus eorum idoneum et necessarium, impresentiarum dare non potest, ex quo regiae suae Majestati non constat, quæ pacta, quasue condiciones Serenissima Domina Regina Reverendissimus Dominus Episcopus Waradiensis, et alij fideles sui status istarum partium cum præfato Imperatore Turcorum inierint, et acceptauerint, si uero omnia

de eisdem pactis et conditionibus Regiae Maiestati clare explicari et demonstrari fecerint, tunc Maiestas sua regia non gravabitur consilium, sententiam et opinionem suam ita declarare, ut tam ipsa Serenissima Domina Regina, quam Episcopus Waradiensis et reliqui fideles sui Regnicolae perspicere queant Maiestatem eius regiam non nisi elementi paternoque animo ad ea omnia consulenda promouendaque propensam esse, quae ad eorum quietem et conseruationem pacificam vtilia aut comoda et nunc esse et in posterum fore perspexerit.

Et haec sunt quae sc̄pememorata, Maiestas regia Oratoribus et Nuncijs p̄dictis ad eorum propositionem petitionemque elementer respondenda duxit.

(Fogalmazvány a bécsi állanlevéltárban).

XV.

1548. maj. 24.

A tordai országgyűlésen hozott articulusok.

Decretum Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniae in Comitibus Thordae prima Dominica Festo Sanctae Trinitatis celebratis, anno Domini 1548.

Art. I.

In Causa Religionis, cum brevi deliberationes Principum Christianorum expectentur, decretum est: ut in iis quoque nihil innouetur sed quemadmodum ante biennium constitutum fuit, in eo statu nunc etiam causa Religionis consistat, nec Concionatoribus de loco eis constituto, ad alium concionandi gratia ire liberum sit.

Art. II.

† Item. Ex singulis tribus Nationibus eligantur singulae quatuor personae. Itaque ex Dominis Nobilibus sint Domini: Franciscus Kendy, Wolfgangus de Bethlen, Antonius Gerendi. Vicarius. Ex Dominis Siculis, Nicolaus Kornis, Martinus Andrászi, Blasius Bernald, Lazarus Kun. Ex Dominis Saxonibus Domini: Judex Regius Cibiniensis, Petrus Haller, Vincentius

Szocs Judex Bistriciensis, Georgius Magister Ciuium Segesvariensium, qui ad mandatum Domini Thesaurarii, quando-cunque eorum praesentia vel in dimissione Oratorum vel ad alias Regni causas agendas, indigebit, ad Reuerendissimum Dominum Thesaurarium venire debeant.

Art. III.

Item Domini Regnicolae pro Censu Imperatoris, ad Dona-riaque Caesaris et Bassarum et alias ad necessitates Regni, 99. den. juxta priorem connumerationem, se de singulis eorum Co-lonis daturos obtulerunt, cuius administrationem ad tricesimum secundum Diem a Feria tertia post octauas festi Corporis Christi, (jun. 5.) esse voluerint, ita, ut si ad diem ipsum istius Censu administratio negligeretur, comites ipsi facultatem huiusmodi Censu administrandi habere possunt.

Art. IV.

Cum autem varii Rumores varios quoque motus praetendere videantur, Decretum est ut quaelibet Natio, duo millia hominum, pro praesidio, ad omnem Occasionem teneat, ita ta-men, ut coloni quoque omnes, per singula Capita, more bellico, ita armis instructi sint, ut ad mandatum Reuerendissimi Do-mini, juxta exigentiam rei, et temporis, statim insurgere possint.

Art. V.

Domini Regnicolae rogant Reuerendissimum Dominum Thesaurarium, ut de tempestiua census ordinatione singularem curam habeat, quo Censu ipse ante constitutum tempus in-tromitti possit.

Art. VI.

Cum missio laboratorum ad Szigedinum propter tantam loci Distantiam Dominis Regnicolis admodum difficilis esse videatur, rogant Domini Regnicolae Reuerendissimum Do-minum, ac Spectabilem et Magnificum Dominum comitem Teme-siensem, ut Commode Regni in hac re consulere velint.

Art. VII.

Rogant Domini Regnicolae Reuerendissimum Dominum, ut, juxta mandatum Imperatoris, tum per Joannem Blesan,

tum Literis ad Reuerendissimum Dominum allatum, de inquirendis rebus Bojerorum Transalpinensium, sine aliquo respectu personarum tum apud Dominos Nobiles, Siculosque tum apud Saxones diligentem curam habeat, ad quorum investigationem Domini quoque Regnicolae suos homines, quos Dominus Reuerendissimus voluerit homines suae Reuerendissimae Dominationis adhibeant.

Art. VIII.

† Quinquagesimam Domini Regnicolae Majestati Reginali ejusque Illustrissimo Filio se daturos obtulerunt, ad cuius connumerationem Reuerendissimus Dominus homines suos mittat. Ut autem missorum vulgus aliqua parte in tantis oneribus sublevaretur, Reuerendissimus Dominus connumerationem Quinquagesimae suis impensis fieri curabit, condonata pecunia mensali, redemptioneque lanarum, porcorum et apum ac Cedularum.

Art. IX.

† Ut Auri Campsores teneantur, aurum ad Cameram Regiam administrare; Dominus vero Thesaurarius cum necessitas expostulauerit, lustrare faciat omnes fodinas, videreque, quam fideliter aurum quilibet administrauerit, viasque omnes jubeat obseruare, ne in aduactione auri tanta fiat dissipatio. Si qui vero in offerendo auro deprehensi fuerint, puniantur alias more consueti.

Art. X.

Fures publici et sententia condemnati inquirantur, et puniantur juxta priorem Regni deliberationem, quorum persequendorum curam, Reuerendissimus Dominus in se recipiat.

Art. XI.

Domini Siculi obtulerunt Congregationem inter se ad festum Visitationis Mariae Virginis proxime futurum indicere, ibique de quatuor millibus florenorum, una cum Fratribus, coram se curam habituros: quos in Comitibus Vászrhellyensibus

quae onera suscipienda Domini quoque Saxones una cum Dominis Nobilibus se benevole obtulerunt.

Art. XII.

Modus Exactionis Quinquagesimae. Ex quo Reuerendissimus Dominus Thesaurarius, misertus inopiae Colonorum, pecuniam mensalem redemptionemque lanarum, porcorum, apum et Cedularum condonavit; is modus in exactione ipsius Quinquagesimae observari debet: ex viginti quinque ouibus una ouis cum agnello danda erit, ex quinquaginta una ouis cum agnello et miora *): ex septuaginta quinque duae oves cum agnellis et miora *) ex centum similiter oves duae cum agnellis et miora *). Ubi vero vigesimus quintus numerus ovium non erit, singulae oves duobus denariis erunt redimendae. Si vero supra vigesimum quintum, quinquagesimum, septuagesimum quintum et centenarium numerum oves repertae fuerint, ex quo numero ouis recipere non possit, ejusmodi oves quoque singulae duobus denariis erunt redimendae.

Item in singulis possessionibus unus tantum Kenesius relinquatur, qui a solutione quinquagesimae erit liber, Connumeratori tamen juxta morem observatum unum caseum et unam manticam vulgo Izsák dare debet. Valachorum quoque Presbyteri a solutione Quinquagesimae liberi sint, ita tamen ut connumeratori unam palmam coreorum, unam manticam videlicet Izsák et unum heueder dare debeant.

Libertini qui more bellico eorum Dominis inseruiunt, a solutione quinquagesimae exempti habeantur.

*) Más példányban: »melliora, nyöstény bárány.«

(A százsz nemzeti levéltárban lévő másolatról).

XVI.

1548. sept. 8.

A kolosvári országgyűlésen hozott végzéseik.

Articuli Dominorum Regnicolarum in dicta Coloswariensi ad festum Natiuitatis Beatissime virginis Marie Anno 1548.

Oratores ad Imperatorem Turcarum pro importando censuelecti sunt Egregij Joannes Glessan et Ladislaus Kemyen. Michael Was et Joannes Kemeny.

Quoniam autem domini Regnicole in multis preteritis Comicijs concluderunt, ut nemo ad exterum regnum sine scitu et voluntate domini Reuerendissimi Locumtenentis et dominorum Regnicolarum aliquem mittere, vel solus ire presumat, contra hanc determinacionem, non solum per se, sed cum Exercitu et Timpanis multi, tum ex terra Saxonum quam Siculorum cum Boieronibus in Transalpina proficisci ausi sunt, tales igitur Reuerendissimus Dominus Locumtenens diligenter inquirere, et quemlibet secundum eorum demerita iuxta Constitutionem dominorum Regnicolarum punire faciat.

Si quis autem sciens partes talium tenuerit, simili pena punire debeat.

Item. Nullos vel nobilis vel Saxo vel Siculus aut cuiusunque conditionis fuerit, Boierones profugos in suis Bonis retinere, vel partes illorum fouere audeat, sed quilibet non impeditis rebus et bonis eorum a se, vel de terra sua ablegare et exire faciat.

Reuerendissimus dominus Locumtenens dominis Siculis prefixit diem Sancti Francisci Confessoris ut ad illum diem simul conuenire et Congregationem habere debeant, in qua de Restitutione duorum Millium florenorum quibus in Subsidium reginalis Maiestatis ad tres annos secundum eorum promissionem et teneantur plenaria determinare, et concludere debeant. Quod si ulterius distulerint, Dominus Reuerendissimus habeat curam, quo pacto per eos exigere possit, si vero do-

minatio sua Reuerendissima Exigere neglexerit, de suis Reginali Maiestati restituat. Sin autem dominacio sua Reuerendissima ad exigendum per se non suffecerit, due Nationes, penes suam dominacionem Reuerendissimam omni auxilio futuri erunt.

Ad Reginalem Maiestatem de qualibet Natione et ex dominis Nobilibus Hungaris eligantur quinque persone.

De negotio Ciuitatum cum dominis Saxonibus prout domini Regnicole rogarunt satis multa locuti sunt, aliud tamen Responsum non habuerunt, quam vt vbi domum venerint, eorum fratribus hoc negocium proponerent. Cum igitur ad hoc determinandum soli nos insufficientes simus, domini Regnicole videant et cogitent quo pacto hoc negocium finiri possit. Quantumuis enim hinc et illinc pro presidio curantur, tamen videtur Nobis ad conseruacionem nostram in primis necessarium esset, si intra nosmetipsos fortitudinem habere possimus.

(Egykorú másolata a szász nemzeti levéltárban.)

XVII.

1548. oct. 13.

Izabella királyné megbízó levele Ferdinándhoz küldött követei számára: ezeknek Ferdinándhoz benyújtott előterjesztésével.

Serenissimo Principi domino Ferdinando diuina fauente clemencia Romanorum Regi semper Augusto ac Germanię Bohemię Hungarię Dalmacię Croacię Sclauonię etc. Regi infanti Hispaniarum, Archiduci Austrię Duci Burgundię Slesię Marchioni Morauię, Comiti Habsburgi Thyrolis etc. Landgrauio Alsacię etc. Isabella eadem gracia Hungarię Dalmacię Croacię etc. Regina. Serenissime et Excellentissime Princeps, domine colendissime, Salutem ac oracionum et obsequiorum commendacionem. Mittimus nunc ad Maiestatem vestram Sacratissimam fideles nostros Egregios Michaellem Was, Georgium Horwath, Joannem Kemyu, et Michaellem Sommlÿay, presentium ostensores medio quorum, certis de negocijs nos-

tris ac Regni Maiestati vestre sacratissime nunctiaimus, rogamusque Maiestatem vestram sacratissimam diligenter dignetur eorum verbis fidem facere eosque ad nos optata cum relatione remittere, eandem Maiestatem vestram sacratissimam Deus maximus pro tranquillitate et defensione reipublice ad multa secula conseruet foelicissime, ex arce nostra Gijalw Tredecima die mensis octobris, anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo octauo.

Eiusdem Maiestatis vestre serenissimę
obsequentissima serua et filia
Izabella.

Kivül. Legatio Serenissimę Reginę Isabelleę fratris Georgij ac Nobilium Transsylvaniensium atque eorum qui trans Tibiscum sunt ad Sacratissimam Maiestatem Regiam etc.

Jegyzet. Ezen megbízó levélhez vannak mellékelve azon jelentések, melyeket Horváth Mihály a »Brüsseli Okmánytárban« (II. 171. s. köv.) kiadott.

(Egykoru másolata a bécsi államlevéltárban).

IV. FEJEZET.

1549—1551. aug.

I.

A Ferdinánd biztosai s a barát közt megkezdendő tárgyalásoknak körébe nemcsak köz-, hanem magánjogi kérdések megoldása, s egy sereg birtokjogi per elintézése tartozott. A királyné és barát kielégítése s az alkotmánykérdések megoldása mellett fenmaradt még a két fél hiveinek kártalanítása, illetőleg egy sereg birtokviszony elintézése. Természetes volt, hogy egyik fél sem kedvezett azon alattvalójának, ki a másik felhez szított s ilyen módon sok ember elvesztette egyik-másik birtokát, s most vagy visszahelyezésre vagy kártalanításra tartott igényt. Ferdinánd kinevezte biztosait s ezek közül Salmnak és Báthory Andrásnak (febr. 10-ről) a Fráter Györggyel folytatandó titkos egyezkedés ¹⁾, Nádasdy Tamásnak, Bornemisza Pál püspöknek, Sibrik Györgynek, Werner Györgynek s közügyigazgató Zomborynak a birtokjogi kérdések elintézése felett tanácskozní volt feladata. De a tárgy természetéből folyó nehézségeken kívül más is várt rájuk: úgy kelle az alkudozókat folytatni, hogy a porta ürügyet ne találhasson abban az öt éves fegyverszünet felbontására.

A biztosok el is indultak: azonban Báthory időközben megbetegedvén, Salm Nádasdyt szólítá fel, hogy a tárgyalásoknál — melyeknek megkezdését febr. 24-re tűzték ki — pótolja a Báthory helyét ²⁾. De Nádasdy, sógorának Maylátnak elfogatása óta ellensége volt a barátnak, nem ment szívesen s talált is ürügyet a halasztásra: előbb Ferdinándtól kért felbatalmazást, utasítást, s csak azután, aprilhóban indult el. Aztán a rabló lovagok ellen küldött Salm sem mehetett, hanem

¹⁾ Bucholtz VII. köt. 243. l.

²⁾ Pray Epistolae Proc. II. köt. 175. s köv. ll.

a felgyógyult Báthoryt s Bornemisza püspököt bizta meg a tárgyalásokkal.

E közben két hó mult el, mialatt Váradon a kincstartó, Kendy Ferencz s még néhány főúr várakoztak rájuk s midőn már kifáradtak a várakozásban és a Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlés megnyitásának határídeje közelgetett, csak akkor indultak vissza, felszólítva őket, hogy Deésre vagy Újvárra jöjjenek be ¹⁾. Komoly akadály nem lett volna a dologban, de Nádasdy ellenszenvével és gyanakodó természetével nem akart más helyekről hallani, mint a király által kijelölt Báthorról vagy Kállóról. »Csak azért hív minket Erdélybe — írja Nádasdy Ferdinándnak — hogy az ott levő török és lengyel követeknek s az összehívott rendeknek mutogathasson, hogy székhelyéig megyünk, s oda menetelünket ezeknek tetzése szerint magyarázhassa« ²⁾.

Az országgyűlés Székely-Vásárhelyre apr. 28-ára volt összehívva ³⁾. E gyűlés végzése nem maradt ránk, de annyit tudunk, hogy a török adó megfizetésére s az ország szükségű fedezésére a jelenlevő helytartó közbevetése folytán kivetették az adót, melyből a szászokra 17,000 forint esett ⁴⁾. Gyűlés vé-

¹⁾ Kendy Ferencz Nádasdyhoz, Szék 1549. april 16-ról és Frater György ugyanott, Pray Epist. Proc. II. k. 181 s köv. ll.

²⁾ Pray Epist. Proc. II. k. 185. l.

³⁾ Ad Dominicam Quasimodo Comitia omnibus nationibus hujus regni indicta instant, írja Martinuzzi, Pray Epist. Proc. II. 183. A szebeni regestrumokban olvassuk a. a. 1549. Erogata :

11 Aprilis misso Joanne Literato versus Megyes cum literis illos in congregationem Vasarhelyensem vocantes expensi den. 40.

Eodem die misso famulo Coronam cum literis ejusdem congregationis expensi den. 60.

Misso Laurencio Nagh in sedes inferiores cum literis eadem in causa expensi den. 60.

Misso Wince in sedes superiores cum literis eisdem expensi den. 60.

⁴⁾ A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1549 : Percepta : in Congregatione Dominorum Regnicolarum ad Dominicum quasimodo geniti habita pro expediendo censu Thurcico et alias Regni necessitates super uniuersitatem Saxonum per Reuerendissimum Dominum Locumtenentem sunt impositi fl. 17,000.

In congregatione in Zekelwasarhel dominus Reuerendissimus contulit septem sedibus et Ciuitati Cibiniensi pertinenciis Septem Sedium contribucionem fl. 273 den. 22.

geztével a barát és a rendek egy része Gyula-Fehérvárra mentek a királynéhoz, hol ez idétt egy lengyel követ s egy török csausz voltak ¹⁾).

A lengyel — Zebridov Endre kujavi püspök volt — és a török, a barát és Petrovics közt fenforgó viszály és gyűlölködés kiegyenlítésére jöttek. Régi gyűlölet, régi versengés volt ez az erős jellemű és nagy tehetségű helytartó s a nagyravágyó, tehetségtelen, de birtokainál és állásánál fogva hatalmas bán közt. A múlt évben csak félig megnyugtatót királyné még nem hagyott fel teljesen távozási szándékával, ennek végrehajtása pedig, akkor, midőn Ferdinánd biztosai oly merev állást foglaltak el, s az alkudozás ezekkel még a megkezdés stadiumáig sem jutott, az országra veszélyt hozó s a baráttra nézve kellemetlen lehetett volna. Ez tehát maga is óhajtván a békét nagyon engedékenynek mutatta magát Zebridov közbevetésére, ki csakugyan kibékíté a két dynastát, leverte a királynét távozási szándékáról s »visszaszerelte ennek fenségéből és tekintélyéből mindazt, mitől magát megfosztottnak hitte» ²⁾ t. i. hogy birjon befolyással az államügyek intézésébe, s ezért a négy leghatalmasabb főúr — Fráter, Petrovics, Losonczy Antal vagy Patócsy Ferencz közül legalább egy a királyi tanácsossal együtt legyen a királyné mellett ³⁾).

¹⁾ Propter oratorum Serenissimi Domini regis Poloniae ad Serenissimam reginam expeditionem me Albam Juliam ire necesse est. Irja Fráter György i. h. A nagyszzebeni kiadási könyvekben a. a. 1549 olvaszuk az erogáták közt:

30 Aprilis. Euntibus domino Judice Regio et Judice Sedis Cibiniensis in congregacionem Zekelwasarhel et inde Albam veniendo juxta Reuerendissimi optatum expensi fl. 61 d. 50.

Pro vectura eorundem dominorum ad quartam septimanam fl. 11.

Famulo hospicium ordinanti et in hospicium necessaria ementi dartsunt fl. 3.

²⁾ Verancsics levele testvéréhez Mihályhoz Krakó 1549. maj. 25. Verancsics munkái VI. kötet 321. l.

³⁾ Tinódy Sebestyén Budai Polg. Lexicon. II. 336.

»Négy uraknak mindenkor egyik ott benn laknék

Királyné asszonyoknak szolgálna, ott forgódnék.«

Tinódy szerint a posnesti püspök s egyik palatinus voltak a len-

Csaknem május végeig több héten át tartottak az alkudozások, mígnem a barát a lengyel követséggel elindult Várad felé, a királyné pedig a három tanácsossal benmaradt. Petrovics, ki e békében nem nyugodott meg s Izabellát saját befolyása alá akarta vonni, rávette ezt, hogy válaszsza székhelyéül Lippát. A királyné el is ment Déváiig, de a barát követői visszatérésre bírták. Most Szebenbe akart menni, oda azonban a barát eszközlésére nem bocsáták be — s így végre is régi székhelyére Fehérvárra ment vissza, de egyedül, mert Patócsy és Losonczy Déva alól, Petrovics pedig onnan váraikba távoztak ¹⁾.

II.

1549. aug. 1-ére Nyir-Báthort tűzte ki Ferdinánd tanácskozási helyül s egyszersmind kinevezte biztosait Salmot, Sⁱ ardellati Ágoston vácsi püspököt, Sibrik Györgyöt és Istvánffy Pált. De a barát és Salm közt még néhány hétig folyt a levelezés a tanácskozási hely felett, mígnem ők is Nyir-Bátorban nyugodtak meg. Egész ezer emberből álló testőrsergével jelent ott meg a barát sept. 8-án, s egy titkos értekezletben Salm gróffal ketten meg is egyeztek a pontok felett. Erdély és a részek visszaszállnak Ferdinándra, ki Oppelnt és Ratibort adja a királyfinak 15,000 magyar forint jövedelmet biztosítván ezekből, s a királynénak 100,000 forintot kötelezvéen jegyajándéka kárpótlásául, Erdély kormányán a barát marad mint kinevezett s ezenkívül esztergomi érsekké fog kineveztetni és a pápának bibornokká ajánltatni. Az egyes urak magánügyi viszonyait a kinevezett bizottság tárgyalja. Különben a barát kikötötte, hogy a szerződés végrehajtására erős had jöjjön a határszélekre ²⁾. A gyalui compositio tehát újjal volt pótolva,

gyel követség fejei. Verancsics szerint a követség száma 200 emberből állt: lehet, hogy ezek is ott voltak. V. ö. Forgács Horányi kiadása 5. l.

¹⁾ Tinódy Budainál II. 337. l. Bethlen Farkas körülményesebben beszél el: de rettenetesen összezavarja az 1549-iki és 1550-iki eseményeket (IV-ik könyv).

²⁾ A biztosok kinevezését közli Pray Epist. Proc. II. 191-ik l. E szerint a király aug. 1-ejét tűzte ki tanácskozási határidőül, Bethlen

de a végrehajtás, habár most maga a barát is komolyan akarta azt, még mindig nagy nehézségekkel járt.

Ezen egész idő alatt, s még azután is a barát egymásra tartá az értekezleteket, részgyűléseket a magyarországi részekben, vegyesen erdélyi és alföldi urakkal. Derecskéről megküldék az aulót s élelmi szereket ígérték a szultánnak: »nincs senki, ki őket védhetné — irák felterjesztésükben — más mint ő, védje meg ellenségeik ellen!« ¹⁾. Simándon Petrovicscsal, Patócsyval, Losoneczyval a Ferdinánddal kötendő egyezség felett alkudozott ²⁾, a váradi és tamáshidai gyűléseken a béke fentartásának kérdése forgott fen ³⁾.

De ez egyezkedésekből »királyné asszonynak — mond Tinódy — mit szerete, azt szólá,« ez pedig, mióta a barát akará a kiegyezést Ferdinánddal, arra épen nem volt hajlandó. Az eddig is lappangó gyűlölet mind nyiltabban kezdett kitörni: azután, hogy a barát ösztönzésére a szebeniek nem ereszték be Izabellát, megaláztatása érzetében ez nyiltan fel lépett ellene, s Petrovicsstól támogatva azt követelte, hogy mondjon le a helytartóságról, adjon számot az ország jövedelmeiről s a meghalt király kincseiről ⁴⁾. Két más hive a királynénak Csáky Mihály kanonok ⁵⁾ és Horváth Mihály emek érdekében némi mozgalmat indítottak, melynek kedvezett azon körülmény, hogy midőn a moldvai vajdafi és néhány üldözött bojár az országban kerestek menedéket, azok befogadták a bujdosókat, s körülhordozák, sőt Horváth zsoldosokat is szedett.

Farkas szerint a szerződés sept. 8-án kötött meg: szerinte Ferdinánd biztosai Salm és Herberstein voltak. Historiája I. k. 433-ik l. Szept. 8-át említi Forgách is (Horányi kiadása 5 ik l.) ki e részben mint szentianú leghitelesebb. V. ö. Istvánffy elbeszélésével XVI-ik könyv. Sajnos, hogy az egyezkedés okmánya még nem került napfényre. Tinódy is kisasszony napját (sept. 8.) írja, Katonánál XXI. k. 925. l.

¹⁾ Bucholtz VII-ik köt. 243-ik l.

²⁾ Tinódy Katonánál XXII-ik k. 925. l.

³⁾ Az 1550-iki kolosvári gyűlés bevezetése.

⁴⁾ Ostermayer Kronikája 38-ik l.

⁵⁾ »Tu caute illi esto fidelis, si Heremitae nolis displicere« (t. i. a királynénak) írta Verancsics Csáky Mihálynak, Sárovar 1549 decz. 18-ról. Csákyról l. Kemény J. értekezését Archiv neuve Folge II. k. 93. s köv. l.

A barát a keletkező mozgalmat csirájában elfojtandó, decz. 29-re (1549) összehívta a rendeket Vásárhelyre ¹⁾, melyre egy csausz érkeztén a portáról, ki a szultán hazajövetelét s diadalait tudatta velek ²⁾, az izgatottabbak közé tartozott. Azt kívánta mindenek előtt tőlök, hogy a királynéval fenforgó viszályt egyenlítsék ki, s hogy a kik a viszály táplálásában bűnösök, büntetessenek meg ³⁾.

Bár a gyűlés kiválóan a barát párthiveiből állt, kik érzék, hogy az ország fenmaradását főként neki köszöni, s bár hűségüket és ragaszkodásukat tettel és szóval ki is fejezték: enuyit nem voltak hajlandók megtenni.

»A köznyomort — irák a végzések bevezetésében — Isten büntetésül bocsátá ránk, hogy bennünket összetartásra és bűnbánatra indítson, melylyel megengeszteltetvén, jó tisztviselőket s kormányzókat adjon az országnak, s az előbbkelő férfiak kölcsönös gyűlöletét kölcsönös szeretetté változtassá.«

Mínthogy Isten — végezék — a hatalmas császár uralkodása alá adta őket, s még a régi atyáknak is rendelé, hogy a babiloni uralkodásért könyörögjenek, elhatározzák, hogy fő követmenjen oratorokkal együtt a portára, üdvözölni a császárt diadaláért (mít a persák felett nyert) és hálálkodni kegyességeért, hogy őket költsönös szeretetre inti s hogy élökre hű, igazságos és fáradhatatlan férfit állított, ki az ország ügyeit nem mint előljáró, hanem mint egy közülök, hivalkodás nélkül, ő felsége után az ő részvételökkel vezeti.

Kérik a helytartót, hogy gondja legyen a portai adónak pontos beszolgáltatására.

¹⁾ A nagyszebeni kiadási jegyzőkönyvekben olvassuk: Extradata:

*29 Decembris 1549 missis dominis Petro Haller et Andrea Birkner in congregacionem Zekelwasarhel expensi fl. 28. pro vectura fl. 5 famulo hospicium ordinanti fl. 1. Benedicto literato una eunti fl. 3.« Forgács (Comment. 6-ik l.) és Tinódy (Budai Lexicon II. 338.) nyilvános tévedéssel ezen két országgyűlést: a vásárhelyit 1549 decz. 29. és a kolosvárit 1550 febr. 2. összetévesztik, s a két helyen történeteket — mínthogy csakugyan egyik folytatása volt a másiknak — összezavarják.

²⁾ I. Végzések és Irományok II-ik sz.

³⁾ Bethlen Farkas IV. könyv (I. k. 456 s köv.) azt írja, hogy a barát az ország rendeit fegyverfogásra akarta bírni a királyné ellen. Egy lázító beszédet ad szájába, melyet ez az országgyűlésen elmondott volna,

A királyné ügyét, minthogy az nehezebb a többinél, továbbá a királyné által alkalmazott lengyel és olasz tisztviselők dolgát elhalasztják a Kolosvárra febr. 2-ára hirdetett országgyűlésre, melyen a magyarországi nemesek is jelen fognak lenni.

A barát ügyét is elhalaszták, csakhogy nem épen olyan nyíltan s a hatalmas Petrovicsot és Patócsyt nem akarván megtámadni, a gyengébbek fejére vonva vizsgálatot: »az ország kibékítése — mondák — e kettőből áll, hogy mindenki engedelmeskedjék annak, kit a hatalmas császár a királyfi gondnokává nevezett ki, s a neki adott hatalom értelmében ügyét előtte intézze el és hogy a szomszéd országokkal fennálló béke fentartassék.« Ennek folytán elrendelék, hogy a moldvai menekültek a határszélről bellebbeztessenek, tartsanak vizsgálatot, hogy kik hordozták körül a vajdait s akartak zavart támasztani, s ezeket a helytartó büntettesse meg, akik pedig hamis híreket terjesztettek: mint Csáky Mihály kanonok ²⁾, vagy az ország szabadsága ellen zsoldosokat fogadtak: mint Horváth Mihály a kolosvári országgyűlésre idéztessenek meg.

Horváthnak akkor más ügye is volt. Azután, hogy a királyné eltávozott Fehérvárról, e főur elfoglalta a püspöki lak a királyné akkori székhelyének kapuját, mely egyszersmind a káptalan kapuja is volt — tehát közös bejárás a királyi várakba és káptalanba — s a levelek kezelésére oda ment nemeseket nem bocsátotta be. A rendek nem hihetik, hogy ez a királyné akaratóból történt volna: minthogy pedig ők a királynénak hívei voltak s most is azok, s azon kapu nem a káp-

mely hevesen kikelt a törökök hitetlensége ellen s mert azok ellen tör, azért ellensége neki a »megromlott királyné.« De a barát nem kelt ki e gyűlésen oly nyíltan a törökök ellen — s az egész beszéd nem egyéb ügyes irálygyakorlatnál.

¹⁾ Verancsics írja Csákynak (1550. marc. 18. Munkái VII. k. 51. l.) »Teneo, quae agebantur et tentabantur in negociis tuis, conventu Vasarheliensi et alibi. Consimilia, immo atrociora nunc, mi frater, ipse video innocentiae meae praetendi et jam duobus comitiis.« S viszont apr. 24-ről (53. l.) »Gaudeo equidem quod evaseris eam quam scribis publici furoris tempestatem, vel ut verius dicam, furiae istius vestrae ardentissimas in te faces innocentia atque modestia tua restrinxeris.«

taláné, hanem a rendeké, valamint annak idejében a püspöknek más kapu rendeltetett, kéri a királynét ne tűrje ezt, mert abból a rendeknek nemcsak kára, hanem egyenetlenség is származhatik.

De elégtételül, hogy ez ügyekben most végleg nem hátróztak, a helytartót a neki adott teljes hatalom-körben ismét megerősítették azon hozzáadással, hogy a ki őt annak gyakorlásában hátráltatná, fellívására az ellen a három nemzet, fő és jószág vesztés terhe alatt, tartozik felkelni.

A királynét — követek által — kéri, hogy az országgyűlést a szabad vitatkozás jogában tartsa meg, továbbá, hogy Petrovicsot a kolosvári országgyűlésen leendő megjelenésre intse.

A törvénykezésre a rövid folyamú pereket illetőleg, négy terminust tűztek ki: nagy böjt második vasárnapját, pünköszt utáni első vasárnapot, minden szentek és vízkereszt napjait. Minden terminus Tordán 15 napig tart: de, hogy minő perek ítéltessenek el azon, a kolosvári gyűlésen döntenek el. A fellebbezések a helytartó elé vitetnek.

Az orvosok, hamis pénzverők, gyilkosok, paráznák, gyűjtogatók, két nővel bírók szokott módon bűnhődjenek s javaik a nejeiket és gyermekeiket illető rész kivételével szálljanak a főispánra.

Ara nyat senki se válthasson be (azaz a fiscus jövedelmének csonkításával.)

Az ország védelmére rendelt hatezer harcos legyen mindig akkép készen, hogy ha a szükség kívánja, egészben vagy részben, fő s jószág vesztés terhe alatt, a helytartó fellívására megjelenjen. A seregszmlét (mustra) sz. György napra rendelék.

A mértékegység megállapítása végett a kolosvári fontot és köblöt s a szászoknál szokásos folyadék mértéket tették országszerte kötelezővé.

Barmoknak, lovaknak, juhoknak s különféle bőröknek az országból kivitelét eltiltották, s szabályozták a vasból, bőrből készített szerszámoknak, műveknek árát.

Intézkedtek a Moldva felőli határok igazításáról, általában a külföldre vezető utak ügyét rendezték.

Eltiltották, hogy egyesek a külföldre követeket küldhesenek, megerősítették a szászok régi kiváltságait, szabályozták a dézma ügyét.

Kinevezték a követeket: a királynéhoz, a budai basához, szegedi szandsákhhoz, a mértékHITELESÍTŐ, határjáró, útigazító bizottságokat ¹⁾).

Kivetették az adót portánként egy pénz lúján egy forintot ²⁾ s a szászokra 16,000 forintot ³⁾).

III.

A barát 1550. jan. 22-ről újabb meghívókat bocsátott szét, hogy a febr. 2-ára hirdetett országgyűlésre Kolosvárra, a tárgyalandók fontossága tekintetéből mennél számosabban jőjjenek össze ⁴⁾). A vásárhelyi országgyűlésről a királynéhoz kirendelt követek csakugyan elutaztak Fehérvárra, kérni őt, hogy a béke helyreállítása érdekében hívja meg a temesi bánt s ezzel tartókat: mit ez meg is tett, de eredménytelenül, mert a királyné maga elment ugyan Kolosvárra, de sem Petrovics, sem Patócsy, sem a helytartó többi ellenségei nem jelentek meg — pedig állandó béke helyreállítása ezek nélkül képzelhető sem volt.

¹⁾ L. Végzések és Irományok I. sz.

²⁾ Tinódy írja (Budai Lexicon II. k. 339. l.

»Egy pénz héjával egy forintot szörzének,
Hogy török császárnak adót szerzenének,
Mert mindenkor ez törvénye magyaroknak,
Forintot héjával az adóba szödnének.«

Hogy ez nem a kolosvári gyűlésen volt, az magukból a végzésekből világos.

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: Percepta a. a. 1550.
»In congregacione dominorum Regnicolarum in Zekelvaserhell circa festum Circuncisiois domini (jan. 1.) celebrata, obtulit Vniuersitas Saxonum domino Reuerendissimo Taxam fl. 16,000.

Extradata: 29 dec. 1549 Missis domino Petro Haller et Andrea Birkner in congregacionem Zekelvasarhell expensi fl. 28 pro vectura fl. 5. famulo hospicium ordinanti fl. 1 Benedicto Literato una eunti fl. 3.

12 Januarij. Emissio domino Andrea Birkner iuxta conclusionem dominorum regnicolarum ad persequendos malefactores expensi fl. 5.

⁴⁾ L. Végzések és Irományok II. sz.

A Kolosvártt febr. 2-án megnyílt országgyűlésen tehát, csak úgy mint a vásárhelyin, a barát párthívei s a pártok felett állók vettek részt.

Mi alatt tehát a királyné egy lengyel udvarhölgyének nászát nagy fénnyel és nagy vigasság közt Kolosmonostoron megtartá ¹⁾: az országgyűlésre küldött propositióit nem a legvigabb hangulattal tárgyalák a rendek.

»Felséges királyné, — irák ezekre — minthogy a rablás, gyilkolás, jóságfosztogatás, papok és nemesek verése s minden nemű bűn annyira el van terjedve, hogy azzal a nemeség is elnyomatik: óhajtanánk, hogy azok valahára szüntettesenek meg. Értse meg felséged, hogy nem ok nélkül, sőt utolsó szükségünkben soroljuk fel e nyomoruságainkat, mert egyedül ezek állják utunkat, hogy felségedről, fenséges fiáról s a szükséges dolgokról végezhesünk.« Tíz év óta, amint ezek kitértek, az országgyűléseken folytonosan kérték a királynét, hogy békéltesse ki az urakat, mit ez mind annyiszor meg is tett. De a béke csak hetekig tartott s a gyűlölet ismét fellángolt, annyira, hogy mindenik fegyveres kézzel tört be a királynéhoz, ki maga és mások által békére inté őket. S minthogy a közelebről tartott gyűléseken, jelesül a vásárhelyin, s a Fehérvártt nála megfordult követek által ismét ezt kötö lelkükre, tüzték ki a jelenlegi országgyűlést, hogy ezen minden vizályos tárgyat elintézzenek. »De, minthogy azon urak még felséged parancsára sem jöttek el, hasztalan minden törekvésünk, mert akármit határoztunk is a gyűléseken, mindig ők sértették meg. Épen ezért bocsásson meg felséged nekünk, hogy sem felségednek, sem a főtisztelendő kinstárnok úrnak, a császár adóját kivéve, semmit sem adunk, sem felséged s fenséges fia, sem másféle

¹⁾ Tinódy (Budai Lex. II. 338. 1.)

»Nagy pompával menyező lón Monostorba.

Másodnap királyné asszony Kolosvárba

Minorena asszonyt elhazasításba

Zborniczky Miklósnak adá törvény házasságba.«

A szebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1550: extradata: 1 Februarii Euntibus dominis magistro ciuium, Judici regio et domino Mathia Ponczler in Congregacionem Colosvariensem pro fatigiis et ad expensas dati fl. 75 den. 33.

ügyekről nem tanácskoznunk addig, míg a béke az urak közt létre nem jön«¹⁾).

Hogy azonban az adó ezen egyenes megtagadásának bőséges indokolása s a barát befoglalása mellett is, a királynét nem fogja megnyugtadni érzék a rendek, s épen ezért inkább a halasztás színében akarták feltüntetni. E czélból, hogy »azon hijányok, melyekről a királyné panaszolkodott, orvosolva legyenek,« szent György napra Tordára új országgyűlést tüztek ki, kérvén Izabellát, hogy arra a temesi grótot s a többi urakat is hívja meg — ők pedig ha ezek nem jönnének is el, akkép fognak végezni, hogy neki panaszra több oka ne legyen, s ők is megmaradhassanak.

A fehérvári, illetőleg a káptalani kapu ügyében ismét határoztak: az még mindig el van foglalva. Természetesen, mert ez volt a bejárás a királynéhez, kinek hivei azt, kétes hűségű vagy a baráttal tartó emberek számára nem akarák megnyitni. Minthogy pedig a rendek úgy tudák, hogy a káptalan hű a királynéhez s királyfihoz, kéri, hogy a kapu a káptalanak adassék vissza: azaz nyíljon meg a barát előtt.

Az idegen nemzetiségű hivatalnokok miatt is sok volt a panasz: ezek mint a királyné teremtményei az ő hivei voltak. Kéri a királynét, hogy csak hazai embereket tegyen a várak parancsnokaivá, s az egyházi javadalmakat olyanoknak adja, kik neki és az egyháznak hasznosan szolgálhassanak¹⁾. Ily módon gondolta a barát, hogy befolyását a várakra megállapíthatja.

Kérték a királynét, hogy a cancellari hivatalt állítsa helyre, s olyant tegyen cancellárrá, ki a magyar nyelvet érti s ismeri az ország jogait, szabadságait. Valószínűleg e czikk is a királyné lengyel kegyencei kiszorítását czélozta.

¹⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvek a. a. 1550. »Extradata: 19 Februarii: In congregacione Colosvariensi racione diuersarum necessitatum et expensarum Prouincialium Saxonum domini uniuersitatis Saxonum assumerunt bis mille florenos.« Ez mutatja, hogy a közszükségre szavaztak meg valami csekélyebb összeget.

²⁾ E czikk éle Csáky ellen is volt irányozva, kinek levelei mutatják, hogy a barát még mindig üldözte.

Elhatározzák, hogy a királyné a portára az adót értelmes és eszes követektől küldje be, s a hadak a vásárhelyi határozatokhoz képest álljanak készen.

A közrend fentartásának ügye ismételten felmerült: az orvosok főként Zaránd és Hunyad megyében szaporodtak el, üldözze azokat ott a temesi főispán. De más felé is üldözzék az orvosokat az arra kirendelt emberek, s e részben pontos szabályokat állapítottak meg, a régi törvényeket véve zsinormértékül. Szabályokat alkottak az orvosokat kergető ispánok zsarolásai meggátlására, valamint a bűnösök s az aranybeváltók megbüntetésére ¹⁾.

Ez időben s részben a gyűlés alatt a barátnál a portáról három csausz fordult meg. Kettőt, kik a szultán persiai diadalait jelenték, még a gyűlés alatt febr. 15-én küldött vissza a helytartó, a harmadikat az országgyűlés által kirendelt követekkel s az adóval marc. 5-én ereszté útnak ²⁾.

De e határozatok nem tisztázták a láthatárt, nem csendesíték le a kedélyeket, nem állíták helyre a békét, s legkevésbé sem nyugtatták meg a királynét, ki sirva utazott vissza Fehérvárra ³⁾,

IV.

A barát egész magatartása a Ferdinánddal kezdett alkudozások sikerére volt alapítva: de szokott óvatossága szerint a sikertelenség esélyeit sem zárta ki számításából. Ferdinánd 1550. jan. 8-án kelt válaszában ⁴⁾ a végrehajtást Károly császár beleegyezésétől tevén függővé, neki kétszeresen óvatosnak kelle lennie, hogy hitelét a portánál el ne játssa.

Pedig éppen ott erős vihar készült feje felett. Petrovics megírta a portára, hogy a királyfi trónja veszélyben van ⁵⁾, Izabella királyné Szalánczy Jánost küldé oda egy levéllel,

¹⁾ L. Törvények és Irományok III. sz.

²⁾ Fráter György levele Nádasdyhoz, (Pray Epist. Proc. II. 199.) Monostor 1550. marc. 24-ről.

³⁾ Tinódy Budaynál II. 339. : »Csendesbe marada búába sirtába.«

⁴⁾ Bucholtz : VI. k. 244. l.

⁵⁾ Tinódy Budaynál II. 339. l.

melyben segélyt és oltalmat kért ¹⁾, a portai francia követ Aramon pedig hírt revén a barát és Salm közt történt egyezkedésről, egész tehetségével s egy csomó arannyal azon munkált, hogy a szultánnal ezt mint a Ferdinánddal kötött fegyverszünet megszegését tüntesse fel ²⁾. A portáról ez egyező jelentések következtében 1550. marcziusban Mahmud császár Bécsbe küldetett, hogy ott a dolog állásáról megbízható értesítést szerezzen ³⁾. Mielőtt ő visszatért s jelentése felett határozatok volna, visszabocsátották Szalánczit biztatásokkal. Ezenkívül ez megvásárlandó lovak ára fejében Petrovicsnak s a barátának bizonyos összeg pénzt hozott magával ⁴⁾. Hogy az ő követjelentését meghallgassák jun. 22-ére Tordára országgyűlést hirdettek ⁵⁾. Ugy látszik a barát tartott e követségtől, mert intézkedett, hogy hívei csapatokkal álljanak készen s az első hívásra oda jöjjenek Tordára.

De a gyűlés megnyílt s elég békésen is folyt le — mert már annak második napján a barát visszarendelte a csapatokat ⁶⁾. E gyűlés végzéseiről nincs más tudomásunk mint, hogy a török adó kivettetett, melyhez a szászok 8000 frttal járultak, ⁷⁾ s hogy a vallásügyet szabályozó törvényt hoztak ⁸⁾.

¹⁾ Közölve Bethlen Farkas I. k. 442 s köv. l.

²⁾ Bucholtz VII. k. 245-ik l. a jegyzetekben s Tinódy az idézett helyen: »Nó hamar megírák francia királynak, Király es megírá a török császárnak, Barát hitet adott Báthorba egy grófnak, Magát kötelezte Ferdinánd királynak.«

³⁾ Bucholtz az i. h.

⁴⁾ Verancsics levele Nádasdyhoz, Pray u. o. 204. »Addit insuper Caesarem postulasse equos Transsiluanos ab Heremita 500 a Comite vero Themesiensi 200, proque his utrique misisse numeratam pecuniam.« V. ö. Munkái VII-ik k. 72. l. Hasenbergnek irt levelét.

⁵⁾ Nagy-szebeni jegyzőkönyvek ad a. 1550 Extradata: 21 Junii Euntibu sdomino magistro Ciuium Andrea Birkner Francisco Baier in Conuentum Thordensem Expensi et pro fatigiis fl. 38. d. 78.

⁶⁾ L. Törvények és Irományok IV-ik sz.

⁷⁾ A nagy-szebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1550 Percepta: »In congregatione Thordensi dominica ante festum Joannis Baptistae celebrata erant super Vniuersitatem Saxonum impositi fl. 8000.

⁸⁾ L. az 1554-ben april 24-én hozoti törvényeket.«

V.

A tordai gyűlés épen úgy semmit sem tett a királyné pártja s a barát közt, a béke helyreállítására mint a megelőzők. Neki pedig szüksége volt legalább a színét megtartani, hogy a ki nem békülés nem rajta múlt. Julius hó folytán Szász-Sebesbe ¹⁾ összehívta a rendeket, hogy legyenek bírák közte és Petrovics közt. De sem a királyné sem Petrovics nem jöttek el, sőt a barátot árulónak szidták, ki a gyűlésről a három nemzetből követeket küldött ajándékokkal és mentségeivel a portára ²⁾.

VI.

Mahmudot a szultán, a mint ez visszaérkezett Bécsből a portára s megtette jelentését, mely a baráttra nézve mint az eredmény mutatta terhelő volt, s a királyné és Petrovics jelentését megerősítette, Erdélybe küldte ³⁾ egy fermánnal, mely a helytartó elmozdítását elrendelé.

Mahmud Fehérvárra a királynéhez érkezőn, ez jelentésének meghallgatása végett összehívta a rendeket. A barát — mert egyedül az ő jogába tartozott országgyűlést hirdetni — megtiltotta a rendeknek, hogy azon megjelenjenek addig, míg az ő követei vissza nem érkeznek a portáról. Mindamellett a

¹⁾ Ez az az országgyűlés, melyről Istvánffy XVI. könyvében említést tesz: *ac Saxonicas civitates, Sebensum et Megyessum occupat, et in earum alteram comitia indicit.*«

²⁾ Ostermayer Chronik (Fundgr. I. 39) írja: *Es hat hierauff der Schatzmeister zu Müllenbach im Monath Julij einen Landtag beruffen aber de Königin samt ihren Sohn und Petrovich Peter sind nicht kommen wollen sondern den Schatzmeister öffentlich einen Verräther gescholten. Derowegen hat der Schatzmeister vom Adel, Zeckeln, und den deutschen eine Bothschaft zum Kayser samt grossen Gut geschickt sich hiemit zu entschuldigen.*

³⁾ Báthory írja Nádasdynak 1550 sept. (Pray Epist. II. 208) *»Imperator Turcarum emisit Turcum illum Chiasium, qui praeterita hyeme Viennae apud regiam Majestatem fuit.*« Maga Fráter György egy levelében (u. o. 370 l. megis nevezi: *»interpretem Mahmut.*«

városokból s nem sokan a nemesek közül megjelentek meghallgatni a szultán izenetét ¹⁾).

Ott felolvasták Mahmud jelentését. A szultán Erdélyt a királyfinak s anyjának adta, és megígérte azt, hogy nagyobb királylány teszi atyjánál is. Fráter Györgyöt a királynénál helytartónak, kincstartónak hagyta mert tudta, hogy János király emelte fel a szegénységből, gondolván, hogy mint barát megveti a világi kincseket, mert hitte, hogy mint vén ember híven fogja szolgálni urát, s annak gyűjti a vagyont. De minden máskép volt: a kincseket magának gyűjté, a várakat magának foglalta, a vitézloket maga szolgálatába fogadta. Nem tartá meg a Bibliára tett esküjét, hogy a királyfit híven szolgálndja mert gróf Miklóssal (t. i. Salm-mal) titkos szerződést kötött. Azért rendeli a szultán vagy vegyék fejét a barátnak, vagy adják a királyfi kezébe, »hogy az ország ilyen latorért ne veszzen« ²⁾).

A szultán rendelete ott és az országban, hova a szultán megyéknek, kerített városoknak s egyes uraknak is küldött, mint Tinódy irja, roppant hatást tett: e volt az egyetlen alkalmas percz, melyben a barátot meglehetett volna buktatni. De Petrovics, egy tehetetlen erély nélküli ember, ki maga is meg volt lepelve e fordulat által, ugy látszik azt hitte, hogy ez magától bekövetkezend — s egy lépést se tett előre, megmaradt várakozó állásában.

A nemesség is — melynek nevezetes része egyik felhez se kívánt csatlakozni, legalább nyíltan nem ³⁾ — habozott, várakozó állást foglalt el. S mikor egy merész lépés mindent

¹⁾ Ostermayer Kronikája i. h. »Auf dieses hat die Königin stracks einen Landtag beruffen der Schatzmeister aber hat verbothen dass Niemand dahin ziehen sollt biss seine Legaten zum Turken geschicht nicht ankömmen.«

²⁾ L. Törvények és irományok V. sz. V. ö. Tinódyval i. helyen, 240-ik l.

³⁾ Verancsics, ki jól ismeré öket, irja Nádasdynak: (1550 sept. 26.) »Nobilitatem vero pro consilio Daedali seorsum ab utrisque agere, de se spem utrisque facere, et Francisco Kendino ac Volfgango a Bethlen summis in ea provincia partium instrumentis domi desidentibus, meliori fortunae vota sua servare.« Munkái VII-ik k. 112-ik l.

eldöntött volna, nem történt más, mint hogy Kendy Ferencz aug. 8-án kiadott körlevelével Bonyhára aug. 11-ére Bethlen Ferencz kastélyába meghívta a három nemzet kiválóbbjait tanácskozássra, azon kérdés felett ha vajjon a barát és Petrovics megmaradhatnak-e hivatalaikban ¹⁾? E két úr szeretett a maga pártatlanságával kereskedni. Így nem csoda, hogy a királyné még sept. 8-án mentegette magát, hogy a portán a barátot oly gyorsan nem tehetta le »nagy dolog az!« Hanem reméli, hogy nem sokára meg lesz — mert sok a hive a három nemzet közt, s az oláh vajda is vele tart ²⁾.

Annál tevékenyebb volt a barát. Mindenek előtt Mahmudot akarta részére nyerni s nagy fáradsággal kieszközlé, hogy találkozott vele, részére nyerte, s tőle egy mentegetőző levelet küldött a portára: »ellenségei hamisan vádolják őt, ne higgyen nekik ő hatalmassága, hanem fogadja vissza kegyelmébe« ³⁾. Azután Medgyesre ment s ennek szomszédjában a nagy-ekemezői téren hadait hihetetlen gyorsasággal szaporítá ⁴⁾: de egyelőre várakozó állást foglalt el.

Végre Petrovics is összegyűjté ráczait, hadfőkelést rendelt el s meg is indult csapataival. »Nem jó dolga van a barátoknak« — írta Salm Nádasdynak ⁵⁾. De Petrovics a helyett, hogy gyorsan ellene ment volna — melyhez hiányzott benne az önbizalom — rácz csapataival egyes várakat s az apró kastélyokat: Csanádot, Branyicskút, Alvinczet a barát kedvencz székhelyét s másokat fogta ostrom alá, s részben be is vette, az összecsapást akkorra akarván halasztani, midőn a portára

¹⁾ L. Törvények és Irományok VI-ik sz.

²⁾ Bucholtz VII-ik k. 246. l.

³⁾ A barát levele a sultánhoz: Pray Epist. II. 370. »imo difficultos admodum nactus sum interpretem Mahmuth, quem summopere rogavi ut apud Magnitudinem vestram proponere vellet quod M. V. se a me non averteret.«

⁴⁾ Ostermayer krónikája (Fundgr. I. 39) s Verancsics VII. 103-ik l. Heremitam . . . esse Megyiessii cum suo milite.

⁵⁾ »Fratri Georgio gehet es in Siebenburg nicht wohl« Pray Epist. Proc. II. 207.

s az oláh vajdákhoz küldött követei török-oláh csapatokkal meg fogtak jönni ¹⁾).

Ez alatt, szeptember utolsó napjaiban, egy új csasz ²⁾ Ali érkezett az országba. János bég sept. 8-ról ír a királynénak: a szultán kihallgatta az ő s a püspök követeit s a barát minden hivatalát a kincstartósággal Petrovicsra ruházta. A barát követeit pedig kiszolgáltatta az ő követeinek, hogy azokat fogva hozzák haza. Legyen ezután is hű a portához ³⁾. Ugylátszik e levelet is Ali hozta magával a fermánokkal a királyfi számára, aranyos zászlóval, kaftánnal s más kaftánnal Petrovicsnak: melyeket Fehérvártt nagy és fényes ünnepélyek közt kézbesített ezeknek. Petrovics s a királyné reményei újra feléledtek: Szalánczy János által a budai basa s más követekkel az oláh vajdák segélyét sürgették — de a mint eddigelé tétlenül engedék az erdélyi hadakat a barát nagy-ekemezei táborába gyülekezni, úgy ennél többet hiveiknek összegyűjtésére, a habozóknak megnyerésére egy lépést se tettek.

A barátot ismét határozottsága mentette meg. A mint meghallá, hogy Ali Brassóba érkezett, értesítette ezt, hogy ő az adó beszédésével van elfoglalva, jőjjön hozzá. De Ali a királynéhoz ment — s most a barát hajlandónak mutatta magát hozzá menni. De már késő volt: végezvén dolgát a királynénál visszatért Stambulba ⁴⁾).

¹⁾ Verancsics Oláh Miklósnak VII. 108-ik l. »Fertur aliud nihil agere quam ut dies et vires terere in castella quaedam, qui etiam si adiumentur parum sint et ei allatura emolumentis, et Heremitae detrimenti.«

²⁾ Tinódy Budaynál II. 341. l.

³⁾ Bucholtz VII. k. 247. l. Tinódy is (u. o.) említi ezt:

»Meggküldé az asszonynak az ország követit,
És a Fráter Györgynek a két fő szolgáit,
Ő kezébe bizá azoknak életit
Akar elbocsássa vagy megállja boszuját.«

⁴⁾ A barát levele a szultánhoz Pray i. h. 371. l. »Quare si negotiis occupatus essem, quo minus ad ipse venire possem, quod ipse ad me venturus esset, quod cum mihi ostendisset pauper ego . . . feci ipsum rogari ut adventum suum accelerare vellet.« . . . »Quod quam primum intellexissem non tardavi, sed statim me in viam dedi« stb. A barát azt mondja, hogy Ali, őt megerősítő levelet hozott magával. Ha ez való, Ali-

Itt már egy veszteni való percz sem volt, s a barát Ali magatartásából tisztán meggyőződhetett, hogy ennek követsége vészthozóvá lehet rá nézve. Csak egy menedéke volt: létrehozni a békét addig, míg az oláh hadak be nem törnek, míg a budai basa segílyt nem ad Petrovicsnak. Ferdinánd gyűjtött ugyan hadat a Tisza mellé, melynek vezére Salm volt, s ennek legtermészetesebb feladata lett volna visszatartani a budai basát, de e hadak Szolnok újra építésében akartak védbástyát emelni a török ellen s a barát egyenes megsegítésével, nehogy békeszegést kövessenek el, késtek — erre a barát, jól tudta, nem támaszkodhatik. Ő hát sept. 29-én eke-mezei táborát — mely 24,000, bár alig egy negyedében használható harczosból állt — a még sokkal csekélyebb s egy pár ezer ráczból álló orség által védett Fehérvár ostromára vezette ¹⁾).

Eleinte csak körülzártta, utóbb lövetni kezdé a várat. Az ország kétfelé volt osztva: a terület, mely Kolosvár, Megyes, Küküllő, Deés és a Nagy-Szamos közt feküdt, a barátnak, a többi a királynénak hódolt — s ez szerencse volt a barátra nézve, mert a királyné híveitől el volt zárva. Próbált is a királyné országgyűlést hívni össze, de leveleit a barát elfogdosta s betiltá megtartását: »nem fogna ez több jót hozni az országra mint az elébbi országgyűlések, melyek nevelték a szakadást« ²⁾).

Az ostrom már hetek óta tartott, mire a barát megtette a békere az első lépéseket. October derekán táborig országgyűlést tartott, mely három ezer embert ajánlott fel neki ³⁾ s a

nál két egymással ellentétes levél volt — mi nem volt szokatlan portai eljárás.

¹⁾ Ostermayer kronikája i. h. Verancsics Nádasdlynak 1550. oct. 12. sept. 27-ről írja: »Heremita obsedit Albam 27 die mensis hujus cum 24000 hominibus. Ex iis equites sunt 16000, pedites 8000, sed qui ejus stipendia merentur quatuor duntaxat censentur equitum esse millia, pedites mille.« S ugy alább: »si igitur nos in opinione seruandarum induciarum jam suscepta et vulgata, perseverabimus, et Turca in Transsylvaniae fortunam debacchabitur, quam pudendae quam damnosae sunt nobis induciae.« 244. l.

²⁾ Verancsics munkái VII. 121-ik l.

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: Percepta: in die Festo Luce euangelistae cum dominus Thesaurarius castra penes Albam

három nemzet részéről követeket küldött a királynéhoz, »kéri adja ki a királyfit, hogy esküdjenek meg neki ujonan.« A királyné természetesen tagadó választ adott, de az alkudozás meg volt kezdve — s miután sem Szalánczy követségének eredményéről s a török hadakról nem jött biztos hír, sem Petrovics nem volt képes nagyobb erőt összevonni, a királyné elcsüggedve hajlandóvá lett kiegyezni. A rendek közbevetésére meg is köttetett a béke a következő feltételek alatt: a barát banjon a királynéval úgy mint ennek rangjához illik; elégítse ki a törököket, béküljön meg Petrovicscsal s közösen munkáljanak a királyfi javán. A királyné pedig bírja rá a török hadakat, hogy az országot hagyják el. Aláíratván a pontok, a barát bement a várba s könyezve borult a királyné lábaihoz:

»Reá nézvén asszony sirva neki mondja:
Ha János király jó voltát nem gondolja,
Avagy Istenét s ő fiát gondolja,
Kit testamentomba király neked ajánla«¹⁾.

Néhány napot vig lakomák közt töltének el, azután a barát Enyedre vette utját²⁾, sergeit elbocsátván³⁾.

VII.

De a barát fejről a veszélyt a fehérvári béke épen nem háritá el. Különben is e békét csak az ő gyors elhatározása s merész fellépése csikarta ki a királynétól, ennek kedve ellenére s Petrovics éllhetlenségének világos bizonyságául. Mert Izabella egészen el volt csüggedve s nem várta, nem remélte, hogy

haberet, illicque essent domini Regnicolae Trium nacionum, offerrent que domino Reuerendissimo tria millia gencium ibi domini Saxones pro mille gentibus obtulerunt domino reuerendissimo fl. 3000.

¹⁾ Tinódy Budaynál i. l. Forgács itt egészen ötöt követte — s előadását összevetve Verancsics egykoru leveleivel s Ostermayerrel (Munkái VII. 140. 156 sat.) egészen ténylűnek ismerjük fel, mert az valóban nem egyéb mint rimekbe szed ett kronika.

²⁾ Ostermayer i. l.

³⁾ Báthory Nádasdynak (Pray Epist. II. 221.) »Thesaurarius . . . facto cum regina foedere gentes quas contraxerat dimisit.« Verancsics egyik levelében azt írja, hogy midőn a barát Fehérvárt ostrom alá fogta a királyné Szász-Sebesbe ment »deserit Albam Juliam ut urbem inbecillem parvo cum praesidio et concedit Saxo Sebesum.« Munkái VII. 156.

meg fog segítettetni ¹⁾). Pedig akkor már három felől közelgettek a segély seregek: a moldvai vajda öcscse az ojtózi szoroson át a Székelyföldre nyomult, rabolva, dúlva, égetve s nov. 2-ára már Bereczkig hatolt; a havas-alföldi vajda a veres-toronyi szoroson át Szebennek vette útját, s Kászon a budai basa a Maros-völgyén át nyomult előre oly gyorsan, hogy october 22-ike körül Lippánál táborozott. E három sereg Fehérvár alatt volt találkozendó s a barát fejére végcsapást mérendő ²⁾).

Mint mindig, most is gyorsan határozott a barát. Enyedről kis, alig 700 emberből álló csapatával Tordára ment. Mint a legnagyobb veszélyek idejében szokás volt, körül hordoztatta a véres kardot: haladéktalanul siessen minden fegyverfogható táborába Vásárhelyre ³⁾). Az alatt a Tordán levőkkel tábori gyűlést tartott, s ezzel felhívatta a királynét, hogy a török, oláh hadak visszatérésére tegye meg a szükséges lépéseket ⁴⁾). azután nyomon Vásárhelyre ment, a székelyekkel csatlakozandó ⁵⁾).

¹⁾ Verancsics egyik levelében (Munkái VII-ik k. 148. l.) azt írja, hogy a királyné a béke-okmányt három nap mulva visszaküldte a barát-nak, »adjecto respuere se ejus obsequia, partamque secum paulo ante concordiam nolle habere ratam.« E tényt így semmi adat sem igazolja, sőt néhány héttel később maga is eltérőleg írja le (156-ik l.) Verancsics ezenkori levelei használásánál nem kell feledni, hogy ő messze volt Erdélytől, a híreket nem mindig első kézből kapta, néhanapján napi pletykákat is ír, nemcsak napi eseményeket, s hogy már ekkor némely dolgot elfogult szemüvegen át néz. Az egészben csak annyi volt, hogy a királyné, ki különben is nem szívesen békélt meg, tett egy próbát hatalma megszilárdítására.

²⁾ Salm már oct. 24-ről írja: »Bassa budensis cum copiis suis ad duo milliaria progressus est versus Lippam« Pray Epist. Proc. II. 219. L. továbbá Verancsics levelét VII. 149. s 150. ll. Ostermayer kronikája 40. l. s Székely Kronika 14. l.

³⁾ Verancsics i. h. 147. Pray Epist. II. 221. l. U. o. 220. l. közölve a barát-nak Torda oct. 29-ről Báthoryhoz írt levele, melylyel ezt segély-adásra szólítja fel.

⁴⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 4. l. (»Convocatis igi-tur regni ordinibus« írja maga a barát.) Pray Epist. Proc. II. 227.

⁵⁾ Verancsics VII-ik k. 149. »quo (t. i. Vásárhelyre) ipse quoque abierat, indeque paucorum dierum spatio coacto populo et milite mercenario« stb.

E perczben az ország érezte, hogy a megmaradás a barát táborában van, nem Petrovics ráczainál, ki rokonszenvüket különben sem birta, nem Kászon törökjeinél. Miként Pompejus lábai nyomában, az övében is dandárok termettek, az ő ügye már a hazáé volt s gyalog, lóháton mindenki hozzá sietett: néhány nap mulva 50,000 ember felett tartott szemlét, melyet Szász-Sebes alá vezetett, Kemény Jánost a Székelyföldön táborozó s Kendefi Jánost a Verestoronynál betört oláhok ellen küldvén ¹⁾).

Merészsége, gyorsasága most is meglepte a királynét, ki rémülten Diod várába menekült. Irt ugyan ez Kászonnak, s levelet követekkel és a nála levő Mahumet csauszszal el is küldte hozzá: hogy a béke meg van közte és a barát közt, ez hűséget, engedelmességet fogadott — térjen hát vissza, de más felől betiltá, hogy a hadak a baráthoz gyülekezzenek ²⁾ a tordai országgyűlésből küldött követeknek kiadta a választ: maradjanak meg az ő s a fia hűségében, s ne hozzanak nyilvános veszélyt az országra azzal, hogy a barátnak engedelmeskednek — mert a budai basa csak így fog visszatérni, szent Márton napjára — nov. 11. — maga hirdetett országgyűlést — mely azonban elmaradt ³⁾).

Kászon a királyné felszólítását november elején illyei táborában kapta. Ugy látszik első dühében miről sem akart hallani, mert Szalánczyt a királyné követét, ki táborával jött, lánczra verette s nov. 2-án még azt a választ adta ki: csak ak-

¹⁾ Verancsics i. h. s vele egyezőleg Tinódy Budaynál II. 342. Ez utóbbi 60,000-re teszi a barát hadát.

²⁾ Pray Epist. II. 221.

³⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 4-ik l. Ostermayer i. h. 41-ik l. »Martipi hat die Königin die 3 Nationen beruffen lassen und die vor nechsten aus der Städten von Cron sind geschicht worden . . . da sie aber bis Medwisch kommen haben sie vernommen dass der Landtag verhindert.« A nagyszabeni jegyzőkönyvekben olvassuk: 3 Novembris misso Joanne Literato ad Dominum Thesaurarium causa congregacionis a Regina Thordae indictae pro informacione accipienda expensí den. 80. Eodem die misso Petro Lugossy Thordam pro ordinando hospicio pro dominis illuc euntibus expensí fl. 1. den. 67. 4 Novembris misso Petro Hopner versus Dyod ad Reginam cum literis, racione congregacionis Thordensis Expensí den. 50.

kor fog visszatérni, ha a várakat, kamarákat mind átadják a királynénak s fiának, külföldi fejedelmet nem ismernek uroknak s a baráttól elszakadnak ¹⁾. De a barát váratlan sikere feltételétől elállásra kényszeríté: ennek vezére Varkocs Tamás megverte Cserepovicsot, a Petrovics vezérét s a bán várakat egymásra foglalta, Török János, egy Déváiig előhatolt török csapatot megugrasztott, Kemény János egy fényes diadalal a moldvai vajda öcsését kiszalasztá az országból, s a veres-toronyi csapat is visszatakarodott. Kászón attól tartva, hogy Cserepovics, s a barát a szűk Maros-Völgyben két tűz közé zárják, elfogadta a királyné mentségeit s biztosításait és visszátért Budára ²⁾.

➤ Török, tatár, oláh kitakarodván az országból a barát is haza bocsátá a hadakat, s András napján — nov. 30-án — Fehérvárra ment, hová a királyné is visszátért Dióból. Ismét megbékéltek, s könyvek közt — ez úgy látszik könnyen állt náluk — ölelték meg egymást. A barát azután a szultán követét — ki a királynénál volt — haza bocsátá, s hogy a szászokot a nehéz napokban tanusított hűségökért megjutalmazza, Szász-Sebest (melyben 1540. óta mindig királyi várnagy volt) visszadta s maga Váradra vette útját ³⁾.

VIII.

Hogy a török a szenvedett kudarczért ne igyekezzék bocsút állani, hogy a kibékülés Izabellával őszinte és tartalék nélküli volna, hogy megbuktatását Petrovics ne venné ismét

¹⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár I. 5-ik l.

²⁾ »Qui — t. i. Kászón — cum per exploratores in tuenda patriae libertate nos unanimos esse cognovisset, veritus locorum quorundam angustias et ne a nostris includeretur tanta celeritate iediit ut fugae similem in omnibus discessum exhiberet« : írja maga a barát, Pray Epist. Pr. II. 226. Verancsics lev. VII. 149 s 157. Ostermayer 41. s 42. ll. »Der Schatzmeister ist auf die Turken gezogen und sie also umlagert dass nicht wären davon kommen. Es hat aber die Königin weil sie sie geruffen, bey dem Schatzmeister erhalten dass er sie mit Frieden hat ziehen lassen. Kemény Jánost Pray Epist. Proc. II. 227. Kendynek nevezi.

³⁾ Ostermayer kronikája i. h. 42-ik l. . . »ist der Schatzmeister bey der Königin nach Weissenburg kommen Andreae Apostoli, und in

munkába: sokkal élesebb látásu volt a barát, hogy sem ezek iránt csak perczig is csalódásban ringatta volna magát. Ő azért ment Váradra, hogy a Nyir-Bátorban kezdett alkudozást befejezze — tudván, hogy Erdély átadásának ügyét a német birodalom augsburgi gyűlése is tárgyalásba veendi ¹⁾. Épen ezért Váradra 1551. jan. 20-ára összehívta a magyarországi és erdélyi rendeket, jan. 22-én maga is bement közibök s eléjök terjeszté a fenyegető veszélyeket, melyektől sem ő sem a királyné nem elegendők megvédeni a hazát. Más urat kell keresniök ki ezt megtehesse, mert ha Petrovicscsal mindnyájan törökké akarnak is lenni ő olyan urat keres, ki az országot keresztyénül tartja meg ²⁾).

Ez úr, mindenki érti és érzé, nem más mint Ferdinánd. S a váradi előterjesztés csak előzménye volt annak, mi néhány nap mulva bekövetkezett: a diószegi egyezkedésnek.

Febr. 3-án tartatott az meg: Ferdinánd biztosai a meghalt Salm helyett kinevezett Teuffel Rézmán és Báthory Endre voltak ³⁾. A barát három dolgot kívánt: láttassék el a királyfi tisztességesen s a királyné jegyajándéka készpénzben adassék ki; továbbá erős hadat tartson Ferdinánd készen s végre haladéktalanul foglalja el Erdélyt s annak várait helyezze jó karba. És ezen kívül külör jelentésében utasítatni kérte Báthoryt s a többi kapitányokat, hogy mihelyt ő szükségét látja, ezek sergeikkel hozzá csatlakozzanak ⁴⁾.

Épen ezen napokban febr. 9-én két csasz érkezett Fehérvárra a királynéhoz. Akkor már össze voltak hívva a rendek febr. 22-ére Fehérvárra ⁵⁾, s a kitüzött időre összegyűltek.

Freundschaft mit einander vertragen und gekusst und weinen.« V ö. Tinódyval i. h.

¹⁾ L. Ferdinánd előterjesztését Károlyhoz 1550. decz. 14 s ágostai rendekhez decz. 16. Brüsseli Okmánytár II. 238 s 244 ll.

²⁾ Fraknoi Országgyűlési Emlékek. III. k. 381-ik l.

³⁾ Tinódy is mondja: »Diószegen két urral végezé ő dolgát.«

⁴⁾ A biztosok és a barát jelentései Ferdinándhoz 1551 febr. 4-ről Pray Epist. II.

⁵⁾ A szebeni számadásokban olvassuk a. a. 1551 az Eroगतák közt: 8 Februarii misso famulo Clementis in sedes superiores cum literis Reginae, cum diaetam indixisset ad dominicam Remiiscere (febr. 22.) Expensi den. 50.

A rendek megjelentek a királyné előtt: »azért hivattuk kegyelmeteket, mert a hatalmas császár követei — egyikök Ali csausz volt — nálunk vannak s a rendekhez is hoztak levelet. Hallgassák meg tehát nagyságtok kegyelmetek őket.« A rendek kívánatára a követek megjelentek köztök. Ajánlották a császár kegyelmességét s kérdezők: »hívek vagytok-e a királynéhoz és királyfihoz?« — »Hívek vagyunk,« mondák a rendek. — »Ugy hát — folytaták — esküdjétek meg.« — »Van-e még más üzenete is a hatalmas császárnak?« kérdeék a rendek. »Igen, felelék a csauszok, az adót emeljétek fel ötven ezer aranyra, adjátok át Beesét a szörényi szancsáknak s ennek fejében a hatalmas császár a Dunáig terjedő földet s a Tiszáig terjedőnek felét a királyfinak adja, sőt még többet is fog neki adni s királylány is koronáztatja és minderről hitlevelet ad.« Aztán felsorolá a követ, hogy ő csak öt napot akart Fehérvártt tölteni, s már tizenhárom napja hogy itt van. A hatalmas császár pedig csak úgy adta vissza tisztségeit a barátinak, hogy a királynét és fiát igazán szolgálja. »Én, végzé szavait, tovább nem maradhatok itt, a hatalmas császár lova már fel van nyergelve, úgy végezzetek, hogy a mit határoztok tőlem izenjétek meg,«

16 Februarii Misso Georgio Theurek uersus Albam ad Reginam ex parte Dietae Celebrandae Expensi den. 50.

21 Februarii Euntibus Domino Magistro Ciuium Iudice Regio et Georgio Cnoll in dietam Albensem Expensi fl. 31 den. 48 Vectori pro vectura fl. 4. — Ali csausznak Brassóban tartózkodásáról Brassó városa számadási könyveiben következő igen érdekes adatok vannak följegyezve, ad annum 1551: Dominica ante Fabiani (jan. 18) Valentino Thot cum literis Ali Chaus ad dominum Thesaurarium Waradino misso expensi fl. 5. Eodem die venit huc in ciuitatem Aly Chaus cum octo famulis, mansitque hic dies 5 super quo in libere expensio tento insumptum esti valens fl. 6 asp. 24 $\frac{1}{2}$ Cui feci parari vnum balneum et dedi balneator, asp. 25. Joanni Beleny, qui fuit coquus ejus solui asp. 25. Francisco Schonkabonk hospiti eius solui causa hospicii ejus dati fl. 1. Coacti sumus cum eo mittere usque Cibinium vt eum deducerent famulos 7 qui emanserunt dies 7 merces fl. 3 asp. 46. Expense ipsorum fl. 4. Idem duobus curribus est ductus Albam usque ad Majestatem Reginalem merces dierum 13 fl. 5 asp. 49. Expensae vectorum fl. 6. Gregorio famulo vigesimo, qui literas ipsius Aly Chaussy duxit Albam ad Majestatem Reginalem expensae fl. 5 asp. 25 Media merces eorum dierum octo asp. 16.

A csausz távozása után a királyné biztosítá a rendeket, hogy elhatározásukra ő nem akar nyomást gyakorolni, »de gondolják meg, hogy nincs más hazájuk Erdélyen kívül.«

E követelésekkel szemben a rendek halasztásban kerestek menedéket. Csak teljes országgyűlés végezhet — mondák — ily fontos dolgokról. Vesse hát a királyné magát közbe, hogy Ali maradjon ott, addig míg az egyetemes gyűlés összeül s a helytartó és temesi bán is megérkeznek — a másik csausz menjen vissza.

Hallani sem akartak erről a csauszok, habár a rendek ez ügyben több izenetet váltottak is velek. Végre a rendek és a két csausz ismét a királyné előtt jöttek össze, de ezek ott hajthatlanok maradtak. Oly híreket kaptak — mondák — Magyarországból, hogy a német Erdélyre akar törni, nekik pedig vissza kell sietniök, hogy a szultán hadai megelőzhessék a németekét ¹⁾.

A rendek pedig bemutatták a királynénak végzéseiket:

»Készek a rendek a hatalmas császár akaratjához képest hűségüket a királynéhoz a csausz előtt is kijelenteni, s megköszönni neki, hogy a királynét és fiát uralkodójuknak ismeri el.

Kérik a királynét: intézze el a csauszszal, hogy az adó maradjon a régiben, ha pedig ez nem lehetne, az adóemelés ügye halasztassék közönséges gyűlésre, hogy ne mondhassák, hogy a többi rendek tudta nélkül intézkedtek.

Határozzon ő felsége Becséről úgy, mint az ország és a királyfi java kívánják.

Mindenik nemzetből két-két tanácsúr marad a királyné mellett a közelebbi országgyűlésig, kikkel határozzon az ügyek felett.

A kincstartóhoz menjen a három nemzetből három követ: híre jár, hogy ő német uralkodást akar az országra hozni. A rendek ugyan nem hiszik ezt, de ha csakugyan ez volna a szándéka, kérjék meg, hogy hagyjon fel vele, mert ők

¹⁾ L. Törvények és Irományok VII. sz. V. ö. Báthory András tudósítását e gyűlésről, Pray Epist. Proc. II. 245-ik l. A kit Báthory Holy csausznak nevez, nem más mint Ali csausz.

a királynétól s fiától nem akarnak elválni. És hívják meg, hogy jöjjen be a királyné szolgálatára, de sereg nélkül.

Az országgyűlés napját tűzze ki a királyné, de akkép, hogy a magyarországiak is eljöhessenek, s ha lehet, tartassék az Tordán.

Kérik, hogy ezen országgyűlésre a karan-sebesiek is hívassanak meg, Petrovics csak a köztük fenforgó vizzály ki-egyenlítésére.

Ha ezen idő alatt az országot had támadná meg, a szükséghez képest mind a három nemzetből üljenek fel a hadak s oda menjenek, a hova a királyné rendeli ¹⁾.

A gyűlés még akkor kitézetett: marc. 12-ikén, s minden 16-ik jobbágy fegyverbe szólittatott ²⁾. Nem sok idő múlva a királyné udvarnokától Pytartól kísérvé Ali Brassón át hazament ³⁾,

¹⁾ Törvények és irományok VIII. sz.

²⁾ L. Törvények és Irományok IX. sz. Ostermayer kronikájában e gyűlésről olvassuk: »In diesem Jahr hat die Königin einen grossen Landtag ausschreiben nach Weissenburg, weil aber der Schatzmeister nicht kommen, ist nichts ausgerichtet worden, sondern bis auf ein andere Zeit aufgeschoben worden.«

³⁾ A brassai számlási könyvekben Ali visszatérésére vonatkozólag olvassuk ad a. 1551: »Dominica Judica (marcz. 15) uenit huc Petrus Pytar familiaris reginalis Maiestatis mansitque hic usque ad diem tercium, cui misi dono quater pisces, polygna, albos panes, vinum fl 1 asp. 36. hospiti solui causa hospotii asp. 12. Per hunc Petrum Pytar misimus Aly Chausi sex paria Rhedarum vulgo sylen asp. 45 Et 4 currus fl. 1. Vnum lectum et unum saccum ad lectum, constat fl. 3 asp. 6. Vectori qui eum duxit usque Rosnyó dedi mercedem asp. 10. Misimus cum eo 3 famulos cum tribus equis usque ad Myrche Waivodam expensae ad dies 12 fl. 3. Merces ipsorum ad dies 12 fl. 2 asp. 48.

In vigilia Pasce (marcz. 29) redijt petrus Pytar a domino Mirche Waywoda, cui ter misi donaria unum agnum, carnes, pisces recentes, panes albos et 6 cantaros vini facit asp, 43¹/₂ unum tapetum est ei muneris datum constans fl. 4. hospiti pro hospitio asp. 12. pro refectiione vnus Kochy asp. 14.

Feria sexta post pasca (apríl 3) Alyk chaux cum petro Pythar cella (*sic*) cum vasculis honoris intuitu fl. 3.

Feria secunda post dominicam misericórdia (apr. 13) panni Wratislawensis vlenas 12 ad Kochy Alyk chaux fl. 2 asp. 27.

IX.

A barát kezdetben úgy volt értesülve, hogy az Izabelához érkezett csauszok küldetése barátságos természetű¹⁾. De a mint a Fehérvárról érkezett tudósítások az ellenkezőről győzték meg: a mint meghallá, hogy az új országgyűlés határideje azért szabattott oly rövidre, hogy ő arra be ne mehessen²⁾ s főként mihelyt a gyűlés végzéseit megkapta, elhatározá, hogy másnap — marc. 10-én — beinduland Erdélybe. Sürgetően kérte Ferdinándot, hogy ne halaszsa elhatározását. Ő azon lesz, hogy a rendeknek lehetetlenné tegye az összeülést s szétozlassa őket: de a dolog fontos, nagy erőt, sok költséget kíván. »Az istenért segélje felséged a jól indult dolgokat, míg idő van rá és alkalom.« És esengve kérte, hogy küldjön mennél előbb hadakat — ő meghagyta Báthorynak, hogy sergeit indítsa Erdélybe³⁾.

Csakugyan kezénél levő csapataival rögtön elindult a legrövidebb utat választva Kőrösbánya felé, mely azonban a legrosszabb is volt. Ez út csaknem veszélyessé vált rá nézve: kocsija egy pataknál felfordult. Barátai ezt rossz jelnek magyarázva kérték, hogy térjen vissza: »az én sorsomat, mondá nyugodtan, az égben vezérlik, kocsija biztos úton halad, vezére pedig csalhatatlan«⁴⁾. Pedig ez út csakugyan válságossá lett — s még ez év eltelte előtt halálba vezette.

¹⁾ Fráter György Nádasdynak, Várad 1551 febr. 23-ról írja: »Duo Caesaris nuncii apud Reginam sunt, qui benignius nunc quam ante loquantur, cumque nocere non potuissent ultro nunc in magistratu me volente Caesaris esse confirmant, quantum autem istis credendum est egre video.« Ered-tije a m. k. kamarai levéltárban.

²⁾ L. Törvények és Irományok IX. sz. Tinódy is hasonlót említ. (Budai Lexicon II. 650-ik l.)

»Asszony parancsolá Enyeden gyűlnének,
Barát ott ne lönne, minden jót végeznének.
Akkor a barátnak megizente vala:
Többé szolgálatját venni nem akarná,
Barát békével tisztivel laknék Váradba.«

³⁾ L. Törvények és Irományok X. sz.

⁴⁾ Bechet: Histoire du ministere du Cardinal Martinusius. Paris 1715. 269-ik l. »Que sa destinée etoit conduite dans le Ciel sur im char,

A gyűlés ez alatt kihirdettetett Enyedre s marc. 15-én megnyittatott ¹⁾. Táborigi országgyűlés volt: a menyiben a rendek csapatokkal jelentek meg ²⁾. A királyné a barát letételét, elítéltetését kívánta: »tekintsék — mondá — fiának gyenge korát, kit ők királyukká választottak s ki vele együtt arra van kárhoztatva, hogy a dalmata barátot szolgálja« ³⁾. Bármily hatást is tettek az özvegy nő szavai, könyei, enyire nem voltak hajlandók menni a rendek: ők a béke helyreállításán s nem a szakadás gyógyíthatatlanná tételén munkáltak ⁴⁾. Napok óta tartott már a tanácskozás főként a barát ügye miatt, melyben a rendeket a királyné nem bírhatá kívánata elfogadására: ezek közvetítőleg kívántak szerepelni ⁵⁾.

Végre jött a hír, hogy a barát közelg sergével: s a királyné a rendek marasztása daczára rémulten szaladt Fehérvárra: »dolgai szólítják oda, mondá, de a rendek ne távozzanak addig, míg az előterjesztések felett nem döntöttek«. S csakugyan mielőtt Enyedre érkezett volna a barát, a rendek meghozták az articulusokat.

»A királyné, kinek távozása miatt más ügyekben nem határozhatnak, e végzéseket a közelebbi közönséges országgyűlésen erősítse meg.«

dont rouë étoit sure, et le conducteur infaillible.« Bethlen I. k. 481-ik l. »nihil mihi cum terrestri curru, cum habeam coelestem« szavakat adja szájába.

¹⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: Erogata a. a. 1551. 4 Marcij Misso Anthonio in sedes superiores ratione Comitiorum in Enyed celebrandum expensi den. 50.

²⁾ Tinódy mondja i. h. »Királyné asszony sieté szép sereggel gyűlésbe Enyeddé.« Ostermayer is mondja: »daher ist H. Hont mit 200 Drabanten verreist.«

³⁾ Bethlen Farkas 4-ik könyv 476. s köv. közli a beszédet, mely valószínűleg nem volt úgy elmondva, de a mely egészen megfelelt a helyzetnek.

⁴⁾ Bethlen szerint i. h. elítélték »Statimque ibi ex senatus consulto Monachum magistrato abdicant, perduellionis damnant.« De Bethlen téved: a végzések ellenkezőre mutatnak s Ostermayer is ezt erősíti meg: »was die Königin am Schatzmeister begehret, ist nichts draus worden.«

⁵⁾ A nagyszebeni regestákban olvassuk a. a. 1551. Erogata: 22 Marcij misso Benedicto literato in diaetam Enyediensem inde Albam

Kérik, hogy a portai követséget ő felsége saját, a királyfi s a helytartó nevével küldje be a portára, az oratorok adják elé az ország meentségeit, hogy az adót miért nem szolgáltatták be hamarább, s könyörögjenek a portán, hogy a hatalmas császár az adót ne verje fel.

Mínthogy ezen gyűlésre a magyarországi urak nem jöhettek el, szent György nap után 15 nappal a királyné által közönséges országgyűlés lesz hirdetendő, melyre mindenki köteles lesz megjelenni, s hol a királyné és a királyfi sorsáról s az ország megmaradásáról végezni fognak.

Az adó már két év óta nem lévén a portára megfizetve, minden kapu után 99 dénárt vetettek ki, mely maj. 18-ig — akár lesz akkor országgyűlés, akár nem — be lesz szolgáltatandó. Mint ez előtt, mindenik nemzet a maga részéről subsidiumot szavaz a királynénak s a helytartó fizetését is megszavazták ¹⁾. Mínthogy pedig az adót kölcsönből kell fedezni, az adószedők mellé biztosul kinevezték Kóroghy Mártont, ki a királyné 4000 forint subsidiumát, melyet a nemességtől kap s a barát fizetését kiadja: de kérték a királynét, hogy egyélre e pénzből ne utalványozzon. Ezeken felül portánként még 25 dénárt szavaztak meg.

A karansebesiek s lugosiak és Petrovics közt fenforgó egyenetlensége — a bán t. i. felprédálta, s még török erővel is fenyegette azokat — a közelebbi gyűlésen fog elintéztetni. Az ügyet az ország a királynéval s helytartóval akkor fogja

in lite Kyzdensium Expensi fl. 5. Tinódy is mondja i. h. »A királyné asszonyt kezdik engesztelni« s viszont alább: »Ime egy hétig Asszony vala bánatba, semmi végezés lőn gyűlésbe.«

¹⁾ «Allein — mondja Ostermayer i. h. ez országgyűlésről — ein grosser Zins ist angeschlagen worden. Denselbigen ein jedes Theil, als die Königin und Schatzmeister hat haben wollen. NB. Dieses Zins ist der Königin übergeben worden, so zu Enyeten ist angeschlagen worden. Az adó csakugyan mindkét részre meg lett fizetve. A nagyszebeni kiadási könyvekben a. a. 1551 olvaszuk: »25 May: ad taxam flor. XVI. mille in diaeta Enyediensi super Saxonum Uniuersitatem ordinatam Dominus Magister Ciuium Contribucionem quae ad Ciuitatem Cibiniensem et septem sedes cedebat, partem Reginae partem domino Reuerendissimo administrandam expediuit fl. 6784.

elintézni: addig adja vissza a bán az elfoglaltakat és elraboltakat ¹⁾).

E végzések élesen mutatták a rendek habozását s ingadozását: már oly határozottan mint a mult évben nem mertek a királyné mellé állani, s még kevésbbé elítélni a barátot. A királyné gyengesége, Petrovics tehetetlensége, a mult évi kudarc óvatosokká tette őket: hisz eddigelé is minden viszály compositióval végződött. Nem volt-e okuk hinni, hogy most is ugy lesz? Pedig vonzalmuk a királyné felé hajolt, s mire a barát Enyedre ért, onnan már többen elvonultak: akkor pedig, mond egy francia életírója »jelenléte szétüzé e gyülekezetet mint a nap megjelenése eloszlatja a könnyű ködöt, mit ez éj hüse a láthatárra von« ²⁾. De az enyedi kastély melyet az országgyűlés ideiglenesen a királynénak adott át — továbbra is ennek vezérei Balassa Menyhért, Kendy Antal és Kendy János kezén maradt ³⁾.

X.

A barát ismét békés úton akarta a viszályos ügyet elintézni: apr. 10-ére Segesvárra országgyűlést hirdetett. A gyűlés nem volt népes — mert a királyné eltiltá a rendeket a megjelenéstől — főként a szászok hiányzottak s a barát sürgetőleg inté őket a megjelenésre ⁴⁾. E gyűlésből a három nemzet követeket küldött a királynéhoz, hogy békéltesse ki a baráttal: de a követek tagadó válaszszal tértek haza. E gyűlés alatt egy csausz is fordult meg nála: hivatalában meghagyja

¹⁾ Törvények és Irományok XI. sz.

²⁾ Bechet: Histoire du Martinusius Paris 1715.—269-ik l. »sa presente dissipacet grand assemblée« sat. Hogy a barát Enyedre ment említi Bethlen Farkas is (I. k. 481. l.) de a mit ő mond: »ubi primum orare Status, et Ordines Regni ut abrogare decretum contra se latum vellent« stb. nem való, mert nem is volt eltörölni való.

³⁾ Szeredai Notitia Capituli Albensis 171-ik l.

⁴⁾ A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1551. az Erogaták közt: »10 Aprilis misso Benedicto Literato ad Segesvár in dietam propter lites certas ubi cum diucius maneret, date expense fl. 10.

13 Aprilis misso Georgio Theurek ad Reginam cum literis eo quod Dominus Reverendissimus XII personas in dietam Segesvariensem vocauerat expensi den. 50.

ugyan a porta, de úgy, hogy a királynéval értsen egyet ¹⁾. A gyűlés maj. 8-ára Vásárhelyre — tehát ugyan azon napra, melyre az enyedi gyűlés — közönséges országgyűlés tartását rendelé el, melyre mindenki hűtlenség büntetésének terhe alatt tartozik megjelenni ²⁾).

A szakadás és gyűlölködés nagyobb volt mint valaha, a kérdés békés megoldására a barát nem is gondolhatott: mert már a királyné párthívei is Kendy Antal, Bánk Pál nyíltan kezdettek izgatni ³⁾, s ő Segesvár april 27-ről már sürgette Báthoryt, hogy ezer gyaloggal, ötszáz lovassal siessen az országba ⁴⁾).

XI.

A versengők által egy és ugyanazon napra kitűzött országgyűlés határidejének elérkezése előtt határozott fordulat állott be az erdélyi ügyekben. Ferdinánd 1551. marc. 30-án kinevezte biztosait: Nádasdyt, Báthory Andrást és Herberstein Zsigmondot, hogy Erdély és a magyarországi részek átvétele ügyében teljhatalommal egyezkedjenek Izabella királynéval, Martinuzzival, Petroviccsal, és ezen országrész rendével ⁵⁾. A biztosoknak adott utasításban ezek kielégítésének módozatait is felsorolta, mely a nyír-bátori egyezkedés alapján volt megtörténendő: a királyné és királyfi is biztosított jövedelemmel sziléziai herczegségeket kapnak, s a királyfi eljegyeztetik Ferdinánd leányával. Erdélyt a barát és Báthory András mint vajdák igazgassák, a barát azon felül esztergomi érsekké és bíbornokká fog kineveztetni. Petrovics birtokában marad

¹⁾ Ostermayer Kronikája (Funfgruben I. 43-ik l.)

²⁾ Lásd alább a tordai végzéseket.

³⁾ Tinódy írja (i. h.).

»Vitézek baráttól sokan bucsút vőnek,
Királyné asszonynak hív szolgálai lőnek.

Vala bizodalma ezekben asszonynak,
Ellene támadta haddal a barátanak.«

⁴⁾ Schuller die Verhandlungen von Mühlbach 19. l.

⁵⁾ Eredetije a magyar kir. kamarai levéltárban hártýára írva.

mind annak, mi kezén van, csakhogy a hűségi esküt tegye le ¹⁾. Nehány hét múlva — apr. 24-én — kineveztetett a sereg vezére is: Castaldo Baptista, ki spanyol és német csapat élén volt nyomatékot adandó a biztosok alkudozásainak, melylyel az nyomon el is indult. Ekkor már a magyarországi hadak is Báthorban a Meszes alatt, Debreczen közelében fegyverben állottak, várva, hogy Castaldo hadaival egyesülhessenek.

Fegyverkezett a barát is, volt ürügye rá a királyné liveinek magatartásában: egyfelől Petrovics Temes megyében, másfelől Balassa Menyhért és Bánk Pál Erdélyben megkezdtek a hadakozást. Fráter György tehát a kitűzött országgyűlést Maros-Vásárhelyre maj. 8-ra mint fegyverest hívta össze ²⁾, maga fiatal erővel és fáradni nem tudó erélylyel járván körül hivei és az ingadozók közt s buzdítván őket. Maj. 2-ára Tordára ért, hol megkapta a Herberstein és követtársai levelét, melyben jövetelökről értesítik s honnan még az nap válaszolt nekik siettetve bejövetelöket »a spanyolokkal ő nem maradhat sokáig egy helyen, mert ez minden eredményt könnyen ingadozóvá tehetne, s sietni is kell a gyűlésre« ³⁾.

Az alatt a hadak Tordára sereglettek s ő alkalmasabbnak tartá az országgyűlést itt és nem Vásárhelytt tartani meg. A szászok eleinte haboztak: elmenjenek-e? ne-e? s még a királynéhoz is járattak követeket ⁴⁾ de a barát szilárd elhatározottsága hamar irányt adott a kételkedőknek.

Mert itt a barát egész szigorral s mint a királyné Enye-

¹⁾ Pray Annales V-ik k. s 430 s köv. ll.

²⁾ A nagyszzebeni regestrumban a. a. 1551 olvassuk: Erogata. 4 May Misso Anthonio cum literis Dominorum Regnicolarum convocantibus in diaetam Vasarhelyensem Expensi den. 50. 8 May Missis dominis Martino Weyss et Andrea Byrkner in Diaetam Thordensem una cum Nicolao Schlung Expensi fl. 32. den. 47. Vectori pro vectura dominorum fl. 3. den. 25.

³⁾ L. Törvények és Irományok XII. sz.

⁴⁾ A nagyszzebeni regestrumokban i. h. olvassuk: 9 May Misso Georgio Bestercey ad Reginam cum literis ad indicandum ex Senatu aliquos in Diaetam missos. Expensi den. 50. Eodem die Benedicto Literato misso Thordam ad Dominos Expensi den. 50. Eodem die misso Thoma Wayda in congregacionem Thordensem ad dominos cum literis Regine. Expensi den. 40.

den annal jóval több eredménnyel lépett fel. A rabolni mindig kész Balassa, Kendy János várkastélyát feldulta, anyját, nejét elfogta, s az adó egy részét lefoglalta ¹⁾: az együtt levő rendeknek ezért rá és az egész pártra ki kelle mondani az ítéletet. Előbb a hunyadiakra, hol elvetemült hitetlen és rablásból élő emberek fosztogatnak s felszedik a hatalmas császár számára kivetett adót csak azért, hogy a hatalmas császár haragját az ország ellen fordítsák: inkább ezek veszszenek el mind-egyig mintsem testvéreiket tovább sanyargassák. Egy más czikk a többiekre is kimondá az ítéletet: »Kik az ellenséget a mult évben nyakunkra hozták s okai, hogy az ország tüzzel vassal pusztult, a hatalmas császár parancsához képest bűnhődjenek mások rettentő példájául«. Hogy a szavak éle Balassa Menyhért, Kendy Antal, Kis Péter és Csáky Mihály ellen van intézve, az akkor köztudomású dolog volt ²⁾.

A maj. 14-én tartott ülésben általános hadfölkelést rendeltek el. Azok kik e gyűlésen nem jelentek meg, akár fogadott szolgák akár szabadok legyenek, ha tiz nap alatt nem jelennek meg a helytartó táborában hűtlenségen marasztaltatnak: különben jöhetnek félelem nélkül. A szászok és székelyek fejeként, a nemesek az adó szám szerint tartoznak felkelni s a szászok hozzák magukkal az ágyúkat ősi szokás szerint. De ha a kincstartó a táborat eloszlatná, anélkül, hogy a zavarok okozót megbüntetné, hívására többé fel ne üljenek. És elrendelék a felkelés módozatait: úgy, hogy a közeli megyék és székek rögtön felüljenek.

A ki a mult gyűlésen kivetett adót még nem fizette meg, rögtön tegye le, a ki nem képes rá, tiz nap alatt fizesse meg ³⁾.

¹⁾ Fráter Gy. Nadasdyhoz, Torda máj. 17-én. »Itaque cum iam pace rem componi non posse animadverterem« (Pray II. 256) V. ö. a szultán levelével az erdélyiekhez u. o. 267. l. A barát máj. 12-ről tudósította Ferdinándot, ki máj. 25-én válaszol neki, hogy nem örömmel értette »eas violencias, damna ac oppressiones, quas Joanni Kendi interim tum D. sua in Comitibus Thordensibus esset, allata sunt,« a bécsi cs. k. államlevéltárból.

²⁾ L. Tinódyt az i. h. 651. l.

³⁾ Da hat der Schatzmeister der Zins zu den Königin übergeben worden, stark gefordert; írja Ostermayer i. h.

A fenforgó háborús körülmények miatt törvényszünetet határoztak, de kit ezen háborús időben otthon vagy a hadban zsaroláson érnek a felett ott a táborban itéljenek.

Enyedről távozzék el a királyné örsége haladéktalanul, hasonlólag Szász-Sebesből is, s az újon épült várak rontassanak le. Az orvosok a korábbi törvények szerint kergettesenek ¹⁾ szét.

Szóban forgott a moldvai ügy is: hova t. i. szent György nap előtt egy csapat, rablás végett beütött. Elrendelék ezek kergetését ²⁾.

Ez alatt a barát maj. 17-éről ismét sürgette Ferdinánd biztosait, hogy jöjjenek és hadaikat hozzák magukkal. De midőn az országgyűlés által kivetett hadak megérkeztek, őket be nem várva egész sergével Fehérvár alá indult ³⁾.

XII.

A királyné siker nélkül próbált hadat gyűjteni a barát ellen ⁴⁾: Fehérvár védelmét tehát Vojnics Horváth Ferenczre, Kapitány Pálra, Kis Ambrusra, Pap Györgyre bizván, Balassa Menyhérttel és Bank Pállal Szász-Sebesre ment ⁵⁾.

A mint a barát Fehérvár alá érkezett hadaival, rögtön ostrom zár alá vette azt s lövetni kezdé. Maj. 26-áról maj. 28-ára táborába országgyűlést hirdetett: »a három nemzet kiváltságairól lesz azon szó; már útban vannak a római király ő felségének követei és sergei is, kik úgy hiszszük királyné ő felségével alkudozásba bocsátkoznak. Mi nem vagyunk képesek magunkra megvédeni kegyelmetek szabadságát, de ha képesek

¹⁾ L. Törvények és Irományok XIII. sz.

²⁾ Ostermayer Kronikája 44. l.

³⁾ A barát levele a biztosokhoz Pray Epist. II. 255. »Von Cronen sind dem Schatzmeister 200 Trabanten und 16 zu Ross zu geschickt worden. Aus Ungarnland ist ihm auch viel Volk zugeschickt worden.« írja Ostermayer i. h.

⁴⁾ »Die Königin hat auch Volk begehret man hat ihr aber nichts geben wollen.« Ostermayer i. h.

⁵⁾ Ostermayer Kronikája 45-ik l. Az e helyen említett Dom Pál másutt Bom Pál, nem más mint Bank Pál.

volnánk sem tennénk kegyelmetek nélkül. Aztán a hatalmas szultán csauszát is haza kell az adóval bocsátnunk«¹⁾).

Ez nyílt szó volt, mely az ország helyzetét feltárta: s a kitűzött időben összegyűlt tábori országgyűlés tudta, hogy mifelett kell tanácskoznia. A barát felhívta a királynét, hogy egyezkedés — és Petrovicsot, hogy tanácskozás végett jőjjen a fehérvári táborba, az országgyűlés pedig Ödönfy Lászlót követéség élén a biztosokhoz küldé: ne nehezteljenek, hogy a helytartó személyesen nem mehetett hozzájuk, de egy véletlen támadt fölkelés gátolta őt meg abban. Épen ezért, hogy szabadon közlekedhessenek, kell neki Fehérvárt ostromolni, más felől pedig az oda bezárt gonosztevőket is büntetni akarja. De minthogy ez a város káptalan, a hol a hiteles levelek őriztetnek, a támadásban nem fejthet ki erélyt, nehogy pótolhatlan kárt tegyen. A helytartó már régóta azon van, hogy a római király gondoskodjék az elhalt király fiáról, mert inkább akarja az ő védelmek alatt, mint török rabszolgáknak látni. Hiszi is, hogy ők (t. i. a biztosok) teljhatalommal vannak el látva: hogy a királyné és fia méltóságuk szerint elégittessenek ki, s az ország szabadsága biztosittassék. Ugyanis János király halála után megesküdtek a királyfi hűségére s ezt ők kötelesek addig megtartani, míg ő felsége a királyfit ki nem elégíti. A követek különben meg vannak bizva, hogy hűségöket és engedelmisségöket ő felsége iránt jelentsék ki: s jövetelőket a kincstartóval együtt epedve várják²⁾).

A követséget jun. 4-én kolosvári főhadiszállásán fogadta Castaldo, kik az ország nevében Ferdinándnak hódolatukat fejezték ki. Castaldo a király nevében elfogadta hódolatukat s hűséget és kitartást ajánlott nekik³⁾. Castaldo már hozzá fogott a hadjárathoz s Almást a Bank Pál fészket ostromoltatá. A barát sürgösebbnek hitte a Petrovics lehető betörésének állani utját s jun 5-éről sürgetőleg hívta a biztosokat és a tábornokot: »mert ha Petrovics bejön s a Maros völgye szo-

¹⁾ I. Törvények és Irományok XIV. sz.

²⁾ U. o. XV. és XVI. sz.

³⁾ Horváth Mihály brüsseli okmánytár I. k. 256. jelentés az erdélyi dolgokról.

rosait elfoglalja, minden eddigi eredményt fel fog zavarni.« Csakugyan megindultak a biztosok, meg Castaldo s pár nap múlva már Enyeden voltak.

Enyed kastélya egész eddig az Izabella várnagyi kezén volt, de jun. 7-én már feladták azok s csapataikkal kivonultak. Castaldonak s a biztosoknak főhadai szállásul a barát egyelőre ezt nézte ki ¹⁾, legalább addig míg Fehérvár hatalmába kerül. A barát most a rendék előtt elő adta a dolgok állását, hogy mikép gondoskodott ő Erdély jövőjéről, átadásáról, s hogy ez esetre mellé vajda társul Báthory András van kinevezve ²⁾. Azonban Fehérvár ostroma még ezután is tartott s napok teltek míg végre a királyné hajlandónak mutatkozott egyezkedni s rendeletet adni ki, hogy azt adják fel: kikötvén, hogy benn levő kincseit, javait bántatlanul kézbesítsék neki.

A királyné sorsa ezzel el volt dőlve. Akarva nem akarva nem volt más menedéke, mint az egyezkedés. Már fővárosa székhelye sem volt övé, várai elestek, Petrovics szokott tétlenségével késett s habozva állt meg a Maros torkolatánál, a török pedig nem híven a barát ellen emelt vádakban, megerősítette ezt kormányzói hivatalában, sőt Ferdinándnak adott igazat azzal, hogy azt a budai basát, ki a mult évben a királynénak segélyére sietett, Budáról vissza hívta s mást — Kaszim Alit — nevezte ki helyére ³⁾.

Fehérvárról a barát, a királyné kincseit bántatlanul kiszolgáltattván neki, Szász-Sebesre ment, személyes találkozással engesztelni meg őt. Végre is mit tehetett mást a királyné? Meg kelle nyugodnia a barát akaratában, bele egyezni az alkudozások megkezdésébe. És ez, elért eredményekért Castaldo enyedi táborából jun. 13-áról már üdvözlé a barátot.

¹⁾ Pray Epist. Proc. II. 256 és 258 a barát levelei Nádasdyhoz jun. 5. és 7-ről.

²⁾ Castaldo jelentése Ferdinándhoz 1551. jun. 8-ról a bécsi államleveltárban.

³⁾ Hogy a nagyvezérben volt hajlam Erdélyt Ferdinánd kezén hagyni, mutatják szavai: »nem volna lehetetlen — mondá máj. 17-én Malvezzinek a Ferdinánd követének — mert Erdélyben nincsenek mecesetek; s ha Isten akarná, hogy e két nagy császár kibéküljön, meglát-nád másként folynának a dolgok.« Bucholtz: VII-ik k. 258. l.

Most a barát eljöttek látta az időt a taborában levő csauszt is visszabocsátni. A rendekkel iratott előterjesztést a szultánhoz, mely az eddig történeteket oly módon adta elő, hogy czáfolatul szolgáljanak Petrovics vádjaihoz: »a helytartó épen azzal foglalkozott, hogy ő hatalmassága adóját gyűjtötte s már be akarta küldeni, midőn egyfelől Petrovics ütött be s két várárt lerombolá, másfelől Balassa Imre támadt fel s egyik testvérök kastélyát felprédálá. Nem volt hát egyéb hátra mint fölkelni a zavargók ellen, s azokat megbüntetni. Azért kellett a helytartónak Fehérvárt ostrommal venni be. Ferdinánd meghallván a zavarokat, hadat küldött az országra, s most ők azon vannak, hogy azok az országból távozzanak. A királyné kibékült velök s a támadás okait elbocsátá magától, a helytartó pedig két hét múlva követeikkel együtt be fogja az adót küldeni« ¹⁾).

XIII.

Az egyezkedés jun. 14-én Szász-Sebesen nyitattott meg. Nádasdy kezdte azt meg, kit a barát kísért el a királynéhoz. Átadván Nádasdy követi felhatalmazványát, elmondta, hogy mikép gondolja a király őt és fiát kielégíthetni. A királyné fiának, valamint a neki nászajándéka fejében adandó három herczegségek nevét kérdezé s azzal elbocsátá Nádasdyt. Ez nap ebéd után még egyszer fogadta Nádasdyt s tisztán, világosan elmondá követelésseit: a mit a király az ő fiának szánt, azt nagyon kevésnek tartja; jobban meg van elégedve azzal mit neki szánt. Követelésének lényege volt: hogy Ferdinánd kisebbik leánya jegyeztessék el János Zsigmonddal, hogy ennek kárpótlása jövedelmezzen 8000 ftot, hogy Munkács és Huszt várak Bereg, Mármaros és Abaúj megyék adassanak át. De az egyezkedést siettessék mert a török közeledik. Ez volt a barát véleménye is — hanem ez Petrovicstől tartott ²⁾, hogy ez beüthet csapataival s a királynéval kezdett alkudozásokat megzavarhatja.

Mindamellettt lassan haladtak az alkudozások. Két körülmény tartoztatta fel azokat: a biztosok kinevezését ugyan-

¹⁾ Pray Epist. Proc. II. 266.

²⁾ L. Törvények és Irományok. XVII. sz.

azon tapintatlanság jellemzé, melyet Ferdinánd hoszú uralkodása alatt minden kinevezéseinél megtalálunk és kezdettől végig kalmárkodott, árverezett a pontokra.

Castaldo nem ismerte az erdélyi viszonyokat, nem a portai diplomacia szövvényes utait. Mit értett ő a diván curialis stílusához? hogyan tudta volna ő felfogni az ellenmondást, hogy a barát hódol s adót küld a szultánnak s ugyanakkor Erdélyt Ferdinándnak kezére játsza? hogy ne lett volna fogékony a besugásokra, miket a barát ellenségei, a királyné maga, s ennél alkalmazott kéme, olasz orvosa neki koronként jelentenek? ¹⁾

A viszonyok helyesebb ismerete kívántatott volna ahhoz, hogy való és rágalom közt tudjon választani.

Társa Nádasdy a barát iránt el volt fogulva. Kétségtelesen tiszta felfogású, eszes ember volt: de itt nem látott tisztán, s mint természettől félénk ember ²⁾, vezetve gyűlöletétől a barát iránt mindenütt rémeket, árulást látott.

De nevelte a bajt, hogy ezek ketten sem voltak tiszta kártyával elbocsátva. Nádasdynak csak alárendelt szerep volt szánva a tárgyalásoknál, a fő Castaldo volt. Amaz csak részleteit ismerte Ferdinánd akaratának, abba egészen Castaldo volt beavatva. Ő fel volt hatalmazva bizonyos esetekben társai tudta nélkül is cselekedni ³⁾.

Pedig a megoldás gyorsaságának csak egy módja volt: hamar végezni a baráttal és az egyességet gyorsan végrehajtani. De ehhez épen az a kettő kívántatott volna a mi hiányzott t. i. bizalom és kölcsönös őszinteség. Így hát levélváltásokkal s izengetésekkel sok szép idő veszett kárba.

¹⁾ L. Die Verhandlungen von Mühlbach von Schuller. 10-ik l.

²⁾ »Est arbitrium Majestatis Vestre Sacr. . . me vel timidum vel ignarum judicare; malo tamen ut me timidum judicant, quam more peccudis occubuisse . . . « írja Nádasdy jul. 12-ről a bécsi cs. k. államlevéltárban.

³⁾ Ferdinánd apr. 27-iki utasításából is világos ez. De maga Ferdinánd is mondja (jul. 24.) »Et enim que secreciora sunt, et tibi pro tui prudentia per te solum agenda videbuntur. . . . « A bécsi cs. kir. államlevéltárban.

A királyné semmihez sem ragaszkodott annyira mint fiának s Ferdinánd leányának eljegyzéséhez. Ő e részben őszintén járt el — de a biztosok s maga Ferdinánd is sokáig hittek, hogy ettől elállásra bírhatják ¹⁾. Több idő telt el míg az elágazó vélemények közt az érintkezési pontot megtalálták: a barát jun. 27-éről értesíti a biztosokat, hogy a királynéval az értekezés helyére és módjára nézve egyetértésre jutott, s hogy másnap hozzájok menend ²⁾.

El is ment, oly fényvel melyet ünnepélyes alkalmakkal szokása volt kifejezni: Enyedre Castaldóhoz 200 gyalog lándzsás és négyszáz nemes lóháton kísérte. Maga 8 lótól vont, veressel bevont kocsiban ült, mely mellett négy apród ment lóháton. Két óráig tartott a beszélgetés, mely szívélyes volt, s melyen a királynéval leendő találkozás módozatait határozzák el. S most Castaldo is Fehérvárra tette át hadi szállását ³⁾.

De az alkudozások folyama az első bizalmat megzavarta. Castaldo csodálatos módon azt kívánta, hogy a barát ne támogassa a királyné érdekeit, a barát pedig tisztában levén a következményekkel Izabellának teljes kielégítését sürgette. Még kevésbé tudott tisztába jöni Castaldo a török alkudozásokkal. Midőn a rendek a fehérvári tábori gyűlésen tett ígéretökhez képest az adónak megküldése felett tanácskozást kezdettek, felébred Castaldo gyanuja s jelentést tett Ferdinándnak. Új tápot adott e gyanúnak az, hogy a szultánnak egy, Petrovics-hoz intézett fermánjáról — melyben egy beglerbégnek Erdély ellen küldését közel kilátásba helyezte — Castaldo Báthory s nem Fráter útján értesült, hogy éppen ekkor — jul. 5-én — kapott Izabella egy török levelet s most ismét Ferdinándhoz fordult: utasítsa őt, hogy mit tegyen ha a váradi püspök valami

¹⁾ Ferdinánd Castaldónak jun. 21-ről: poteritis hoc modo respondere nos non posse de eo aliquam hoc tempore resolutionem facere, cum non intendamus ipsas serenissimas filias nostras, ut que nondum ad competentes etatis et discrecionis annos pervenerint sine eorum consensu et voluntate in matrimonium despondere, ex quo frequenter videamus ejusmodi invita et coacta connubia tristes plerumque sortiri eventus. A bécsi államlevéltárban.

²⁾ Pray Epist. II. 262.

³⁾ Bucholtz VII-ik k. 254-ik l. és Bethlen Farkas I. k. 485. l.

titkos dolgon törné fejét ¹⁾? Két nap mulva az, mit a barát terveiből közöltt vele, megnyugtatta ugyan, de teljesen tartózkodását még sem oszlatta el ²⁾, mely még jobban nőtt, midőn egy éjjel — jul. 13-án — Blandrata a királynétől saját kezű iratot hozott Castaldohoz: »ügyeljen nehogy a korona a barát kezébe essék«, írta ebben, kérvén, hogy szabadítsa ki őt e purgatoriumból ³⁾.

Gyanú és gyanusítások azonban nem tarták fel a dolgot, nem lankaszták a barát tevékenységét. Jul. 7-én már megkapta ez Castaldótól a biztatást a bibornoki süvegre nézve ⁴⁾, s másnap vajdai méltósága ügyében is egy valószínűleg kívánata szerinti lépés történt. Ez nap a barát összegyűjté a rendeket kifejezvéen előttük mennyire örül ő, a munkában elfáradt agg, hogy óhajtságához képest oly kitünő tiszttársat kapott a vajdaságban mint Báthory András, ki maga is képes volna e hivatalt folytatni. A rendek nem oszták véleményét: példák mutatják, hogy Erdély romlása abból következett, hogy a vajdaság két ember közt volt felosztva, s elhatározzák kérni ő felségét, hogy a kormányzással egyedül a barátot bizza meg ⁵⁾.

Ferdinánd ez alatt folytonosan sürgette az alkudozások befejezését: jun 21-éről, midőn felhatalmazta Castaldót az

1) *Supplico majestati vestre ut me characteribus sive cifris his reddat cerciorem, quid me facere oporteat si forte ipsum (t. i. a barátot) sinistri aliquid moliri video, ne cavillationibus astucisque illudamur, decipiamur. Castaldo levele Ferdinándnak jul. 5-ről a bécsi államlevéltárban. V. ö. Törvények és Irományok XVIII.*

2) Castaldo jul. 7-ki jelentését kiadta Schuller i. h. Okmánytár 63-ik l.

3) Castaldo rémjelentései Ferdinándot is aggodalomba ejtették: e levelekre adott válaszaival telvék magasztalásokkal a barátról, de egy titkos jegyekkel irt külön lap felhatalmazta Castaldót »ut si eum aliquid in evidentissimam nostram perniciem moliri certo cognoveris« cselekedjék a szükséghez képest »nostram in eo executurus voluntatem.« Az államlevéltárban Bécsben.

4) *Ego eum cerciorem reddidi, quod hinc absque aliqua dignitate meritis suis conveniente — non decedet, ei per figuram ostendendo, quod sibi locus inter Cardinales procurari poterit. Castaldo Ferdinándnak Szászsebes jul. 7. Schuller: Verhandlungen von Mühlbach (63-ik l.) közölve a jelentés.*

5) *Regnicolas allocutus est iis significando quod Majestas Vestra in*

Izabellától kívánt kerületeket nevében megigérni jun. 24-ről s később nagy súlyt fektetvén a temesmegyei várak birtokára, midőn beleegyezését jelenté ki, hogy Petrovics ezekért birodalmának más részében fekvő uradalmakkal kárpótoltassék, de annál buzgóbban óhajtá, hogy biztosai verjék le Izabellát a királyfi s az ő leánya közt kötendő házasságról ¹⁾. Csak midőn látta a hozzá érkezett jelentésekből, hogy e pont nélkül az egyezkedésekből mi sem lesz, adta meg a biztosoknak — jul. 8-án — a teljes felhatalmazást, hogy a királyné és királyfi kielégítése felett határozzanak, döntsenek, kijelentvén, hogy mind azt mit ők végeznek szentül és sérthetetlenül meg fogja tartani ²⁾. E levelét a baráthoz irottal együtt Castaldohoz küldte külön utasítással: »csak akkor adja át a biztosoknak ha az egyezkedés meg nem volna még kötve, ez esetben Nádasdyval és Báthorival együttesen bontsa fel. De ha a szerződés feltételei már meg volnának állapítva a levelet bontatlanul küldje vissza« ³⁾.

Azonban a szerződés megkötése máskülönben is sürgössé vált. A török fenyegető állást foglalt el, s ha nem is lehetett tartani, hogy a szultán személyesen induland el ⁴⁾, mi sem gátolá, hogy egy pár beglerbéggel támadást ne kezdessen Castaldo Magyarország ellen. Más felől észrevette, hogy nemcsak közel segélylyel biztatják Izabellát, hanem fának a francia király

regimine hujus regni sibi collegam dederat comitem A. de Bathor, et cum jam senio confectus esset et laboribus fessus, cum solum sibi carum fuisse, sed hoc etiam procurasse a Maiestate Vestra precipue cum dictus Dominus de Bathor sit persona talis, quod ipse solus huic muneri prefici posset. Regnicole responderunt quod non consultum esset, quod duo ad hoc onus deputentur, exemplis ostendendo quod cum alias duo gubernatores creati essent, ex hoc Transsylvanie destructio secuta est: et quod oratores ad Majestatem Vestram decernere vellent, qui ab eadem suppliciter expecterent, ut episcopus solus huic regimini remaneat. Castaldo jul. 8-ki jelentése a bécsi államlevéltárban.

¹⁾ Ferdinánd levelei a bécsi államlevéltárban.

²⁾ »Quid quid per eos conclusum et permissum fuerit nos sancte et inviolabiliter observaturos esse.« Ferdinánd Martinuzzinak jul. 8-ről 1551. A bécsi államlevéltárban.

³⁾ L. Törvények és Irom. XVIII. sz.

⁴⁾ Ferdinánd levele jul. 20-ról. Pray Epist. Proc. II. 271. »Quantum

leányával leendő házassága is kilátásba van helyezve. Ily körülmények közt gyors cselekvésre határozá el magát. Jul. 15-én hivatta Blandratát s ezt az ostyára megesketvén, hogy a királynén kívül senkinek sem mondja el, tudatta vele: hogy ő felsége hajlandó leányát a királyfihoz adni nőül.

Azután a barátához ment. Ennek az alkudozások vontottsága miatt kellemetlen napjai voltak -- a rendek hangosan keztek vádolni, hogy a királyfit eladta. Castaldo e pontot ragadta meg: mondja el őszintén kívánságait, mert e kétes szereppel, hogy sem ő felségének adott ígéreteit nem teljesíti, sem a királynét s fiát nem elégíti ki. Isten és emberek előtt elveszti jó nevét; különben inté őt végül, a törökbe ne bizzék.

A barát merően Castaldo szemébe nézett: »tudom, felelé. azzal vádolnak, hogy puszta szóval üzöm ki a királyfit az országból. Ő felségén áll engem e rágalomtól tisztára mosni, s kérem is nagyságodat segéljen ebben, hogy a kijelentettség a királyfinak adassék át s a királyleány jegyeztessék el vele«.

No jól van felelé Castaldo, ha a királyné és Petrovics haladéktalanul átadják az országot és elutaznak, az eljegyzés megtörténend.

A barát e hirre egészen felvidult, mert a dolog nagyobb részét ezzel elintézettnak hitte. Azonban Ferdinándnak jul. 8-ki levelét, mely az ügy e kedvező megoldására a felhatalmazást tartalmazá, Castaldo még nem mutatta meg a biztosoknak. »Csak szükség esetében fogja azt tenni« írá, urának ígéretét nem tekintvén teljesen kötelezőnek és véglegesnek ¹⁾.

A királyné is megnyugodott: inkább meghal, hogy sem Petrovics kezébe adja fiát ha Kassára megy, mondá Castaldonak, s még az nap megkezdé készülődéseit Szász-Sebes elhagyására. A következő pár napon egyes részletek felett tanácskoztak: Almás kiváltásán Ferdinánd által s szolgáinak

ex omnibus explorationibus nostris intelligimus, non existimamus principem Turcarum hoc anno in persona propria expeditionem facere posse.«

¹⁾ Castaldo jelentése Ferdinándnak jul. 15-ről a bécsi cs. kir. államlevéltárban.

kielégítésén. De fiának eljegyzését a királyleánynyal ismételtén szóba hozá, s a biztosok közvetítésüket meg is ígérték ¹⁾. A barát pedig jul. 27-ére Kolosvárra részleges országgyűlést hirdetett ²⁾, a fehérvári táborban levő rendekkel tudatta a ki egyezést kik, a helytartó és biztosok mellé tanácsurakat neveztek ki az ország kormányzása végett ³⁾.

A királyné jul. 18-án elhagyta Szász-Sebest a hosszas és küzdelmes alkudozások színhelyét, hova a barát az ő elkísérése végett hívta össze a rendeket s Fehérvárra ment. Másnap jul. 19-én Castaldo, Báthory András, Nádasdy Tamás, Balásfi Farkas a helytartó és a rendek jelenletében, könyvelt szemekkel, sirva írta alá az okmányt, mely az ő és fiának lemondását a koronáról és kielégítettök pontjait tartalmazá ⁴⁾: s mely János Zsigmondnak Sziléziában az oppelni herczegséget, oly kötelezettségek mellett, melyekkel azt a többi herczegek birták, s összes atyai örökségét biztosítá, kötelezvén Ferdinándot, hogy őt e birtokaiban megvédi, ez évre nálok hagyja a dézmák jövedelmét, váltságot fizet a hadi felszerelésekért. Más felől Izabella lemondott Magyarországról s Erdélyről — magszakadás esetére a kölcsönös örökösödés kötelezettsége fennmaradván ⁵⁾.

De e szerződésben nem volt benne a királyfi eljegyzése Ferdinánd leányával, a határozott kötelezettséget Castaldo e tárgyban még nem adta ki. S ekkép daczára, hogy Szász-

1) Castaldo jelentése Ferdinándhoz jul. 17-ről a bécsi cs. kir. államlevéltárban.

2) L. Törvények és Irományok XIX. sz.

3) Ostermayer Krónikája 45. l. »In diesem Lager ist beschlossen worden, das neben den Commissariis aus allen Städten zwey Rathshern seyn sollen mit dem Schatzmeister und Commissariis Rath halten, wie das Land zu regiren sey.«

4) Album Oltardianum (Fundgruben III. 20.) »inter lacrimas, ut vidimus ipsi.«

5) Közölve Miller Epist. Ferdinandi et Maximiliani Pestini 1808. 349—57. ll. Nincs ebben befoglalva a királyné jegyajándéka, melyről Tinódy éneкли.

»Hittel fogadjátok képembe asszonnak,
Ő jegyruhájáért adok én az asszonnak,
Jegyruhája száznegyvenezer arany lészen.«

Sebesből már jul. 19-én elindultak, a bizonytalanság és feszültség tartott. Castaldo még mindig hitte, hogy anélkül is kezébe vehetendi a koronát és ékszereket — egy közbe jött esemény azonban kijózanította. Még az nap Tövisre érve, Petrovicstól két követ jött a királynéhoz: »térjen vissza Sebesre, mert a hatalmas szultán segélye közel van. Jönek sergei, melyek fiát királylyá fogják tenni«. A királyné habozott, a püspök kedvetlen volt, s a megrémült Castaldo, ki újra mindent kockára téve látott, a baráthoz ment: »ha ugy intézi — mondá — a dolgokat, hogy a koronát és országot ő felsége kezébe veheti, a királyi és királyleány házassága meg fog történni.« A dolog ezzel rendbe volt hozva, Petrovics követei tagadó válaszal bocsáttattak útnak ¹⁾ s a királyné megigérette a korona átadását.

Ezután zavartalanul folyt az út. Julius 20-án reggel a mint Enyedet elhagyták s Tordához közeledtek, megállítá a barát a királyné és Castaldo egész fényes kíséretét, a magyar urakat és nemeseket. Ez ünnepélyes percz volt: érezte a barát, hogy a mű befejezése közel van s még egyszer fennen villogtatta szónoklata fegyverét, melylyel már amnyiszor győzött: »a hála kényszeríté őt e tette, melylyel János király emlékének, özvegyének s fiának adós. A török kezéből akarta ezeket kiszabadítani s keresztyén uralkodó oltalmában elhelyezve látni.« És Castaldohoz is szólott: »eszközöljön elegendő erőt a királytól az ország védelmére, nehogy a kezdemény meghiusuljon.« Felelt a királyné: »ő is mindig szívéből ohajtá, hogy ő felsége őt védelmébe s fiát fiává fogadja« ²⁾.

Igy értek Tordára, hol 21-én a koronát és jelvényeket Castaldonak a királyné a barát jelenlétében csakugyan kézbesíté. »Oly jól helyezé azt el felséged — mondá neki Castaldo, midőn átvette — hogy két koronát nyert helyette: egyet saját fejére tett, midőn e birodalmat a hitetlenek kezéből kiragadta, egyet pedig a fiáéra, kinek sorsát a nyugalom révpartjába vezette.« S a barát örömtől telt kebelvel jelenté Ferdinándnak

¹⁾ Ferdinánd követi nyilatkozása, Tövis 1551. jul. 20. Szirmay: Szatlmár vármegye II. 101-ik l.

²⁾ L. Törvények és Irományok XX. sz.

ez eredményt, magasztalva a tábornok bölcsességét: »nyugodtan, szerényen, harczai zaj nélkül vitte azt ki, mit más száz ember se tudott volna elvégezni, hogy felséged a koronát valóban csak neki köszönheti«¹⁾ Jul. 23-án pedig Castaldo, Nádasdy, Báthory, még mindig Tordán, aláírták a biztosító levelet a bártnak, mely őt javai és uradalmi háborítatlan birtokában meghagyja, kincstartói számadásának kötelezettsége alól felmenti s Castaldot felhatalmazza, hogy eddigi kiadásainak, a sókoczkákból teendő kárpótlása felett egyezkedjék²⁾.

Az értekezlet ezzel be volt fejezve: s nem volt más hátra mint azt a rendek elé terjeszteni és az eljegyzést megtartani.

XIV.

A királyné jul. 24-én estve érkezett Kolosvárra, hova a rendek már össze voltak hívva. Maga Ferdinánd is sürgette e gyűlés összehívását, melynek azonban más alig volt fentartva, mint az eredmény tudomásál vétele³⁾.

Az országgyűlés július 26-án nyílt meg. A barát úgy hitte, hogy e gyűlés sem hosszú, sem viharos nem lesz: re-

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXI. sz. A barát levele jul. 21-ről az államlevéltárban Bécsben.

²⁾ Az *assecuratoria* eredetije a bécsi államlevéltárban, mely oda a barát irományaival került. Bethlen Farkas írja, hogy a koronát Castaldo s a barát Felvinczen Székely Pál házánál, melyet spanyol katonákkal vettek körül, erővel vették el Izabellától. I. k. 489-ik l. De ez nem való.

³⁾ Ferdinánd Castaldóhoz 1551. jul. 20-ról: *magn opere autem necessarium existimamus ut . . . statim conventus St atibus et Ordinius regni indicatur et cum illis celebretur, in eoque, cum consilio, directione et promotione episcopi Varadiensis et commissariorum nostrorum nomine nostro inter alia necessaria, per te et ipsum Varadiensem et commissarios nostros proponantur, quod nos in tractationem et concordiam cum serenissima regina domina Izabella et ejus serenissimo filio nonnisi clementi et paterno animo condescenderimus atque Dei benignitate adjuvante eandem concluderemus, idque potissimum propterea fecerimus ut ad laudem et gloriam Dei omnipotentis tam nobilem et munitam Christianitatis provinciam in beneficium totius Christianitatis penes Coronam regni nostri Hungariae retineremus atque conservaremus, ac subditos et fides nostros penes fidem nostram Christianam et in antiquis ipsorum libertatibus ac privilegiis atque juribus defenderemus.* Pray Ep. II. 272. s vizont Castaldo Ferdinándnak Torda jul. 24-ről: »Regina hoc

ménye teljesült. A rendek jóváhagyák Erdélynek Ferdinándra szállítását, elfogadták őt királyokul s letették a hűség esküjét. De végzéseikben e fontos államtényről, mely végrehajtatott, a nevezetes változásról, melynek tanúi voltak, alig egy pár szóval emlékeznek meg: »munkáljon a helytartó a biztosokkal elvégzett czikkek végrehajtásán, eszközölje ő felségénél a hozott törvények megerősítését és az egyházi javakkal érdemes hazafiaknak felruházását. A János király által elkobzott javak tulajdonosaiknak adassanak vissza.«

A többiek jobbadán közbiztonsági intézkedések voltak. A hadfölkelés a helytartó rendeletére régi módon elhatározott: de a városoknak Castaldo által kívánt megerősítését egyelőre elhalaszták, minthogy erre szenvedett káraik miatt képtelenek. Az orvosok, hamis pénzverők ellen hozott törvények megújítottak. Ügyeljen a helytartó a tábornokkal, hogy a zsoldosok ne garázdálkodhassanak s a netalán ezekkel támadandó perekben az ország régi törvényei szerint járjanak el. Egyszermind elhelyhezék a katonákat: a németeket Szebenbe, Brassóba, a spanyolokat Segesvárott, Megyesen, a lovasokat Kolosvártt, a könnyű fegyverzetűeket Vásárhelyen, mindenik helyre és csapat mellé két-két biztos neveztetvén ki, s megszabván a bor, abrak és élelem árát. Ezenkívül elrendelék az adóhátralék behajtását ¹⁾, s a portai adónak a három nemzet követei által leendő beszolgáltatását.

Az egyezkedés végrehajtásához most már csak egy hiányzott: Petrovics hozzájárulása. Ez — bár a királyné az öreg, hű szolga megengesztelésére, megnyerésére mindent elkövetett — még késett. A királyné, bizonytalan lévén az eredmény felett, sürgetni kezdé, hogy az eljegyzés tartassék meg az esetre is, ha Petrovics nem fogadná el a birtokaiért ajáu-

sero Colosvarinum perueniet, ubi Conuentus ad uigesimum nonum indictus est, que Episcopus dicit intra triduum concludi posse, in omnibus his que concludende erunt.« A bécsi cs. kir. államlevéltárban levő eredetiről. A nagyszebeni kiadási könyvekben olvassuk a. a. 1551 az Erogaták közt: »25 Julii Euntibus Domino Judice Regio ac Judice Sedis et Nic. Schlung in Dietam Colosvariensem expensi fl. 49 den. 81. Pro vectura datj fl. 5.

¹⁾ L. Törvények és Iromáayok XXII. sz. Ferdinánd sept. 1. levelében említi a hódolást.

lott cserét, mert ha az meg lesz, könnyebben birandja engedékenységére. De más nap, jul. 30-án, megjöttek Petrovics követei, jelentők, hogy ez elfogadja a cserét, és csak jöjjen Báthory, mert ennek át fogja adni birtokait. Most Izabella és a felhatalmazottak írásbeli szerződésre léptek, hogy ha Petrovics nem tartaná meg szavát, az eljegyzés érvénytelenné legyen ¹⁾).

Aug. elején a kolosvári piaczi nagy templomban megesküdtek mindkét részről a szerződés megtartására ²⁾ s azután Monostoron az egyházban fényes ünnepélyvel megültek János Zsigmond eljegyzését Johannával Ferdinánd legkisebbik leányával ³⁾ — melyhez jul. 30-án kelt leiratával Ferdinánd is megegyezését adta ⁴⁾).

Aug. 6-án elindult Izabella Kolosvárról Kassára fiával s néhány hívével. Castaldo két mértföldig kísérte őket s a barát Zilahig. Itt ő is elvált tőle zokogva rebegve bucsúszavakat s megcsókolva a királyfit. A Meszesről a királyné még egyszer visszanézett s három betűt S. F. V. (Sic Fata Volunt) vésett egy hársba. Aztán Balassa és Patócsy lovasai kíséretében Kassára ment.

Petrovics is megtartá szavát. Átadta várait Báthorynak: »csatlósává leszek annak, mondá Lippáról távozva, ki a szultán ellen két évig megvédi e várat.« S nem akarván az agg férfi sorsát a királyfiétől külön választani, maga is Kassára utazott a királynéhoz.

¹⁾ Castaldo jelentései Ferdinándhoz jul. 29. és 30-ról, a cs. kir. államlevéltárban.

²⁾ Bethlen Farkas I. k. 491-ik l. A Bethlen által ez alkalommal. Izabella szájába adott szavakat: »ő kényszerítve tette, a mit tett,« »hiszi, hogy fia még visszaszerzendő a trónt« aligha mondotta a királyné.

³⁾ Oltardi naplója 21. l. De jul. 29-ke után volt.

⁴⁾ Közli Bethlen Farkas. Ferdinánd Castaldohoz, jul. 30-án intézett leiratában is említi.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1549. dec. 29.

A Maros-Vásárhelytt tartott országgyűlés határozatai.

Decretum Dominorum Regnicolarum trium
Nationum Regni Transylvaniensis in Comitibus
Vasárhelyiensibus ad diem festum Thomae
Martyris indictis Anno Domini 1549.

Non frustra Deus Imperia certo ordine constituit, magistratus praefecit, cui reliqui optemperarent. Judicia et Leges esse voluit, quibus homines scirent se ad mutuam defensionem conjunctos esse, sine qua nulla respublica diu consistere potest.

Itaque visa hac calamitate publica, quam poenae loco Deus nobis ad ostensionem irae suae erga peccatum immisit, merito nos omnes ad mutuam amorem et poenitentiam invitare debet, qua Deus pacatus, et ingentia mala mitigaret, Magistratusque bonos et optimos gubernatores Regno daret, ac Principum virorum animos a mutuis odiis ad amorem curamque hujus Regni salutarem converteret, ad quam rem consequendam ardentibus votis Deum oremus, ut ea mentibus nostris in isto Conventu nostro inserat, quae ad gloriam sancti nominis sui tuendamque publicam tranquillitatem pertinere videbuntur, ut sublatis impedimentis omnibus in pace Deo et proximo servire possimus.

I. Quapropter cum Deus sub Imperio potentissimi Caesaris nos esse voluit jusseritque etiam Patribus antiquis pro Regno Babillonico orationes fieri, ut exules in eius Imperio in pace viverent, decretum est, ut nuntius unus nomine Regni una cum oratoribus, qui censum Imperatori deferunt, ad ipsum

Caesarem mittatur, gratuletur de victoria, quam ab hostibus suis reportasset, agatque gratias invictissimo Principi tum de pio et clementi eius animo, quo nos ad mutuam concordiam hortatur, ne intestinis odiis et nos et Regnum in ultimum discrimen adduceremus, tum quod fidelem, justum et industrium virum nobis praefecit, qui res nostras et Regni hujus non ut praefectus sed tanquam unus ex nobis, sine arrogantia, nostri studio et cura post suam Majestatem curat, tractat, disponit, et in summa tranquillitate nos fovet; preceturque idem nuncius nomine Regni Invictissimo Caesari longaevam vitam, firmumque et stabile Regnum, ut nos quoque sub potenti manu sua una cum uxoribus et liberis tranquillam vitam agere, Deumque pro incolunitate tanti Principis orare possimus.

2. Ut autem ex Regno omnes tres Nationes ad integram tributi Caesaris solutionem tenentur, ita Dominus quoque Reverendissimus Locumtenens de administratione hujus tributi eam curam habeat, ut ab omnibus recte et sine defectu administretur.

3. Cum causa reginalis Majestatis ejusque Illustrissimi Filii caeteris articulis difficilior sit, majorique indigeat deliberatione, illa tota ad Comitiam Kolosvariensiam ad diem Festum Purificationis Mariae dilata est, ut tunc una cum Dominis Nobilibus ex Hungaria, qui Comitibus ipsis interfuturi sunt, de hac re communi consilio decernatur.

4. Ne autem pauperiores homines laboribus expensisque in prosecutione causarum, ut saepe accidit, conficerentur, decretum est, ut Judicia certo ordine et tempore deinceps fiant, casque causas, quas antea more consueto in hoc Regno in brevibus Judiciis judicare soliti essent, deinceps quoque quatuor anni temporibus: ad Dominicam secundam Quadragesimae, ad Festum Sanctissimae Trinitatis, ad Festum omnium sanctorum, et ad Festum Epiphaniarum Domini, in singulis Terminis infra 15 Diem Judices ordinarii in oppido Thordensi judicare debeant, ita tamen, ut absentia trium vel quatuor personarum Judicia non intermittantur, sed prosequantur ab his, qui adfuerint. Quae vero causae potissimum in ipsis Judiciis judican-

dae sint, de illis separatim in dictis Comitibus Kolosvariensibus decerneretur.

Appellationes et Transmissiones Causarum Reverendissimus Dominus Locumtenens semper judicabit, eo vero absente sui Vice-Locumtenens, et non alii.

5. Pacificatio autem Regni in his duobus consistit, ut eum, quem Potentissimus Imperator in Curatorem Illustrissimi filii Regis reliquit, quilibet revereri et parere, et quisque suam causam coram eo pro data ei autoritate Jure agere debeat, et ut publica pax cum vicinis Regnis retineatur, quod ut commodius fiat decretum est, ut Boirones, et alii ex Regnis Transalpinensi et Moldavia transfugi, qui vel in Districtu Fogarasiensi, vel in terris Nobilium, Siculorum, et Saxonum essent, ab alpibus, ne nocumento vicinis Regnis sint, statim arceantur et in interiorum Regni partem ablegentur, illi vero qui Filium Vajvodae Moldaviensis circumtulerunt, aut in Bonis eorum tenuerunt, tumultumque concitare voluerunt, inquirantur, et per Reverendissimum dominum Locumtenentem juxta eorum demerita puniantur; qui vero rumores quosdam in hoc Regno vulgarunt, quorum esse dicunt Michaellem Csaki, Archi-Diaconum Hunyadiensem et Canonicum Albensem, et qui contra Regni libertatem ad publica stipendia pedites conduxissent, qualis esse debet Michael Horvath, isti ad Comitibus Kolosvariensibus in praesentiam Regni evocentur ibi se de obiecto crimine purgaturi.

6. Quemadmodum autem Domini Regnicolae certo sibi persvadent nihil a Majestate Reginali fieri, quod contra eorum Libertatem esset, ita illud quoque, quod post eius Majestatis Alba discessum accidit, non voluntate Majestatis suae factum esse credunt, cum Michael Horvath Portam Capituli occupasset, quo Nobiles, qui causa querendarum Litterarum eo profecti essent, non sunt intronati. Cum autem Capitulum propter Litteras Privilegiales, quarum Custodem Capitulum ipsum esse voluerunt, Domus tamen vicinalis sit Dominorum Nobilium Regni, idemque ipsi Regnicolae Majestati Reginali et eius Illustrissimo filio fideles semper extiterunt, et nunc quoque sunt, porta vero illa non Capituli, sed Dominorum sit, cui Capitulum et officialis quidem praest, quemadmodum alia

porta Episcopi pro tempore constituta fuit; supplicant Domini Regnicolae Majestati Reginali, ne hoc fieri patiatur, sed liberam portae illius possessionem capitulo concedere dignetur, nec de caetero ipsum Capitulum in causa ejus portae impedire patiatur, cum ex occupatione portae Dominis ipsis Regnicolis non solum magna evenerint incommoda, verum etiam dissidia facile sequerentur.

7. Cum autem Publici conventus in eum finem fiant, ut libere illic quilibet suam sententiam dicere possit, intelligunt Domini Regnicolae quosdam propter sermones in Comitibus habitos inpeditos esse; supplicant itaque Reginali Majestati, ut eos ab hujusmodi Libertatis inpedimento tueri dignetur.

8. Decretum est, ut fures, cutores falsarum monetarum, homicidae manifesti, adulteri, incendiarii, duas uxores habentes more solito ab his, qui ad hoc sunt constituti, puniantur, ita videlicet, ut res hujusmodi malefactorum sint Comitibus, salva tamen parte uxoris et liberorum.

9. Ut aurum nemo cambiare debeat, contrarium facientes puniantur.

10. Causam Thomae Mihályfi et Kolosvariensium Dominus Reverendissimus jure mediante cognoscat.

11. Eligantur oratores ad Bassam Budensem et Sanchacum Szegediensem, per quos Domini Regnicolae se apud utroque excusent, ea, quae illis nunciata sunt, non eorum voluntate esse nunciata.

12. Articulum de aedificandis et muniendis Civitatibus Domini Regnicolae ad Conventum Kolosvariensem differri voverunt, ut una cum Dominis Nobilibus Hungaris consultatio de hac re fiat.

13. Decretum est, ut quemadmodum potentissimus Imperator imperium et administrationem Regni hujus, curamque educandi Illustrissimi Filii Regis dedit Reverendissimo Domino Locumtenenti, in eaque autoritate ex consensu Dominorum Regnicolarum Reverendissimus Dominus Locumtenens sit confirmatus, ita nunc iterum ex nova illam ipsam auctoritatem ejus Domini Regnicolae confirmant, ut si qui contra hanc Reverendissimo Domino tributam auctoritatem insurgere, aut illam quavis occasione turbare vel impedire vellent, teneantur

Domini Regnicolae trium Nationum, ad requisitionem Reverendissimi Domini Locumtenentis, pro ejus defensione sub amissione capitis et omnium bonorum insurgere, qui vero (nisi legitima causa interveniat) insurgere noluerit, is in Publicam Regni infidelitatem incurrat.

14. Ut nuncii Regni supplicent Regiae Majestati pro Litteris ad Dominum Comitem Themensiensem dandis, quibus hortetur Majestas Dominum Comitem, ut pro consulendo rebus Regni Comitibus Kolosvariensibus interesse velit.

Qui quidem nuncii causam quoquo Nikolai Dotzi, Nobilis Dominae relictæ Mathiae Basso, et Nicolai Ombozi nomine Regni apud ejus Majestatem agant.

15. Ut praesidium sex millium hominum in defensionem Regni constitutorum ita semper in promptu sint, ut cum necessitas postulaverit, vel in parte, vel in toto ad requisitionem Reverendissimi Domini Locumtenentis eo, quo opus fuerit, ire possint, sub poena amissionis capitis et omnium bonorum.

Reuerendissimus vero Locumtenens militum illorum apparatus semel in anno circa Festum Beati Georgii Martyris Nobiles Thordae, Siculos in Vasarhely, Saxones autem prope Megyes conspiciat, comites autem in omnibus comitatibus juxta Regestrum Contributionis gentes hujusmodi connumerare debeant, ut et armis et reliquo apparatu tempestive paratae esse possint.

16. Causa officialium in arcibus Serenissimae Reginae constitutorum Polonorum et Itolorum dilata est ad Convantum Kolosvariensem.

17. Centenarius, libra, ulna et cubulus componatur pro quantitate mensurae Ciuitatis Kolosvariensis, mensura tamen in urna retineatur, qua Domini Saxones utuntur, et deinceps quilibet hoc genere mensurae in omnibus rebus ad mensurandum aptis utatur, et lanii quoque de caetero in vendendis carnibus mensuram librarum obseruent, nec extra libram carnes vendere audeant, qui in Festo Pentecostes usque ad Festum Beati Martini Episcopi vendant, unam et mediam libram tam elixandarum carniū, quam assaturarum denar. 1. Contrarium autem facientes puniantur in ablatione rerum.

Si quis vero non observatores hujusmodi constitutionis deprehenderit, iudici illius loci judicare debeat, si vero iudex talem impunitum reliquerit, Domini Regnicolaa illum Judicem punire debeant.

Pro redemptione vero ulnae, quae tempore nundinarum in hoc Regno observata fuit, cum una ulna jam ubique constituta sit, nemo quidquam solvere debeat.

18. Hominibus extra hoc Regnum constitutis boves ex hoc Regno efferre non sit liberum, nec societas aliqua hominibus hujus Regni cum externo in quaestu intercedat.

19. Item. Equos, equatiales admissarios vel alios quoslibet, pelles praeterea mardurinas, vulpinas, lineas, aguinas, et alias cujuscumque generis, item cutes bovinas, vitulinas, vaccinas, ovinas, caprinas lucri causa nemo e Regno educere audeat.

Fabri vero ferrarii, sutores, sartores, pelliones observent in venditione rerum eorumque laboribus locandis morem ante annos 25 obseruatum.

Calceum autem e Regno liberum sit efferre, curam tamen in hoc habeant sutores, ne aliqua penuria calceorum in Regno fiat.

Lodicesque ac saga et vellera nemini efferre liceat.

20. De rectificandis metis Regni Transalpinensis et Sicularum Reuerendissimus Dominus Locumtenens mittat nuncios ad Vajwodam, per quos in causa quoque pecuniae tam apud Moldaviensem, quam Transalpinensem Vajvodas agat, ut pecuniae, quae apud nos in usu sunt, a subditis quoque illorum recipiantur.

21. Viae praeterea omnes et semitae in quibus ante annos 25 non est ambulatum, claudantur, et quaelibet Natio eas intercludat sub poena capitis, eligantur autem tres ex singulis Nationibus ad perlustrandas Alpes et intercludendas hujusmodi semitas.

22. Nemo nuncios extra Regnum sine scitu Reverendissimi Domini Locumtenentis mittere audeat.

23. Si attestaciones et aliae quaecumque causae inter Nobiles et Saxones intercedant, Nobiles Saxones ipsos primum coram Judice eorum prosequantur,

24. Domini Saxones qua libertate ab antiquo usi sunt ea deinceps quoque utantur.

25. Negotium Kolosvariensium et Bistriciensium in causis Judiciorum ex quo possessiones in tribus Comitatus in Kolos, Doboka et Szolnok habeant, juxta Fassiones Comitum et Judicum Nobilium et civium ipsarum Ciuitatum obseruetur.

26. Quum propter illegitimas Litteras variae causarum dilaciones in multorum dispendium fiant, decretum est, ut Litterae, quae Juridicae non fuerint, ne seruentur.

† 27. Decretum est, ut quemadmodum Nobiliter vi et auctoritate Juris Patronatus sui, Decimas in bonis eorum existentes pro se contra quoslibet alios solita arendatione retinere possunt, ita etiam Saxones huiusmodi Decimas sibi ipsis coemendi habeant facultatem.

Ad ejus articuli obseruacionem supplicandum erit Reginali Majestati, ut ejus Majestas hujusmodi justae ordinacioni Dominorum Regnicolarum consentire dignetur.

Capitulares quoque Decimas, quas inter Saxones pro se colligere volunt, libere eas colligere possunt.

28. Cum mercatores Cibinium et Brassoviam ad vigesimam cum mercibus venire soliti sunt, alia via in terra Fogaras aperta est, quam Graeci et alii mercatores externi frequentant, neglectis locis vigesimarum, et unde furto equi educi et alia damna huic Regno fieri solent, decretum est, ut hanc quoque viam delecti homines videant et rectificent.

29. In recipiendis proventibus Teloniorum decretum est, ut in omnibus locis, in quibus in hoc Regno Telonia sunt, tempore nundinarum mercatores, et quaestuarii, ac mechanici omnes de singulis curribus soluant Denarios 4.

Coloni vero Dominorum Nobilium et subditi Siculorum et Saxonum Denarios 2. nec majori deinceps solutione grauentur.

30. Nuncii ad Majestatem Reginalem, et Dominum Comitum Themesiensem Archi-Diaconus Thordensis, Petrus Torozkai, Joannes Margondai, et Franciscus Mihaltz.

Budam ad Bassam et Sanchacum Szegediensem Ladislaus Kemény et Martinus Thorony. Ad civitates pro recti-

ficandis mensuris Franciscus Sulyok, et Georgius Nyujtodi, ex Saxonibus Cibinii eligentur. Hujus rei executionem incipiant octavo die Festi Epiphaniarum Domini in Kolosvar, et sic deinde ad alias Civitates proficiscantur, qui fide mediante cognoscant ab omnibus morem ante 25 annos in vendendis rebus observatum, ut ipsa quoque venditio rerum eo modo inter homines possit ubique observari.

Pro revidendis et intercludendis viis et semitis Nicolaus Ombozi, Nicolaus Alard, Petrus Gerendi, ab his insolitae semitae ubique intercludi debeant, ut nemo deinceps iter illac facere, aut merces aliquas deferre possit, fide mediante exigant ab omnibus, an viae illae alias quoque fuerint frequentatae, et a quibus, et cujusmodi merces per eas sunt portatae.

(Egyszerű másolata az erd. Muzeum kéziratárában.)

II.

1550. jan. 22.

Martinuzzi György meghívója a Kolosvárra hirdetett országgyűlésre

Prudentes et Circumspecti domini amici honorandi. Salutem et mei commendacionem, orator Cesaris novus hic in Wasaarhel me oppressit suo subito aduentu, qui certo refert Imperatorem Constantinopolim, saluum et incolumem redisse. Quapropter cum Illius reditus, non paruum omnibus sollicitudinem adferat, Dominaciones vestras rogo ut ambo Comitiis futuris interesse, alijsque eciam dominis Saxonibus significare velint, vt ex omnibus Ciuitatibus et Sedibus potiores quosque ad Comuentum (*sic!*) Colosuariensem mittere debeant, vt cum cordatis et consilio peditis hominibus de stantibus rebus conferre possimus. Dominaciones vestras bene valere opto. Ex Wasaarhel in festo Beati Vincency Anno domini 1550.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Külczim. Prudentibus et circumspectis dominis Magistrociuium, et Iudici Regio ciuitatis Cibiniensis Amicis honorandis.

(Eredetije levélalakban írva, s gyűrűpecséttel lepecsételve a szász nemz. egyetem levéltárában. Coll. Post. a. . 1550. nr. 543.

III.

1550. febr. 2.

A kolosvári országgyűlésen hozott törvények.

Articuli tam per Dominos Nobiles Regni Hungariae, quam Dominos Regnicolas Trium Nationum Regni Transylvaniensis in Comitibus Kolosvariensibus ad Diem Festum Purificationis Mariae indictis conclusi, et eorum nomine Majestati Reginali exhibiti in Anno Domini 1550.

1. Serenissima Regina! Cum in Hungaria multa homicidia, furta, direptiones et occupationes honorum, verberationes Nobilium, ac Sacerdotum prolationesque inhonestorum verborum, quibus boni viri praeter meritum afficiuntur, aliaeque infinita mala fiunt, quibus ipsa Nobilitas oprimitur, cupeamus, si quando finis jam tandem istorum malorum imponeretur, quae omnia propterea Majestati Vestrae enumerare volumus, ut Majestas Vestra intelligat non sine causa, imo ultima nos necessitate ad commemorationem injuriarum et oppressionum istarum inductos esse, utpote quae solum nobis obstarent, quominus et de Majestatis Vestrae ejusque Illustrissimi Filii, ac de rebus necessariis decernere possimus, quorum omnium causam, non aliam, quam Dominorum dissensionem esse videamus, quae cum per hosce 10 annos aperta esse coepisset, videremusque ex hac re quanta mala et Majestati Vestrae ejusque Illustrissimo Filio et Regno imminerent; in omnibusque Comitibus, quae hactenus celebrata sunt, Majestati Vestrae supplicavimus, quod Majestas Vestra Dominos ipsos in concordiam reducere dignaretur, ne majoribus malis ex mutuis eorum odiis involveremur. Itaque Majestas Vestra audita supplicatione nostra saepius Dominos ad publicos conventus invitavit, tantumque diligenti sua opera praestitit, ut

reconciliatis animis inter se convenirent. Verum pax ista, nescitur qua occasione, vix spatio hebdomadarum durare potuit, cum iterum detestabili odio inter se dissiderent adeo, ut uterque armatus in Domum Majestatis Vestrae aliquoties fuerit ingressus, veriti saepius nisi Dei beneficio hoc vetitum esset, ne et Majestati Vestrae ejusque Illustrissimo Filio extremum aliquod in hac re malum accideret, quod cum Majestas Vestra et sibi Filioque suo et Regno nocentissimum adverteret, non destitit ea per se facere, et per alios quoque ad ea fideles suos hortari, quae ad concordiam Dominorum pertineant. Propterea ut Majestas Vestra suum erga hoc Regnum hosque fideles studium etiam atque etiam declaret, et in Comitiiis Variadensibus et Tamashidae, quae nuper celebrata sunt, ac proxime in congregacione quoque Vasarhelyiensi tum per Litteras, tum per nuncios benigne nos admonuit, ut de pace utriusque communibus votis decerneremus, ad quam rem etiam ante conventum hunc, cum Albam ad Majestatem Vestram venissemus, per quosdam Fratres nostros Majestas benigne nos hortari dignata est, de quibus rebus consultandis praesentem hunc diem Comitiorum esse decreveramus, ut hic uno animo eademque sententia de illis ipsis rebus concluderemus, ubi licet multa inter nos contulerimus, omnesque causas inter eos futurae pacis diligenti cogitatione fuerimus complexi, tamen cum ne ad mandatum quidem Majestatis Vestrae Domini ipsi Comitiiis ipsis interesse voluerint, irritum omnem laborem nostrum in consultandis rebus esse vidimus, propterea quod hactenus quoque quidquid in omnibus Comitiiis decretum fuit, ab eis fuerit violatum.

Itaque excepto censu Caesaris perclementer nobis Majestas Vestra ignoscere dignetur, ne Majestati Vestrae nec Reverendissimo Domino Thesaurario quidquam daturi sumus, nec de Majestatis Vestrae ejusque Illustrissimi Filii, nec de aliis negotiis interim tractare volumus, imo nec possimus quidem, donec certi aliquid de concordia Dominorum actum exstiterit.

2. Portam vero unam civitatis Albensis cum novo Capitulo ejusdem loci possidendam dederimus, eosque fideles semper et Regno et Principibus pro tempore constitutis esse

agnoverimus, et Litterae quoque privilegiales, in quibus jura libertatesque omnium nostrorum continentur, eorum fide per nos, majoresque nostros sint commendatae, tantaque hactenus in illis fuit integritas, ut nullus adhuc error nullaque hostilitas eorum opera in hoc Regno contigerit, portaque jam illa diversis temporibus, tum per pedites Domini Patotsi, tum per alios ab eis occupata fuit, quemadmodum nunc quoque occupata tenetur, de quorum fide edocti sumus, ut nec Majestati Vestrae, ejusque Illustrissimo Filio, nec Regno fideliores illis credamus esse neminem, supplicamus igitur Majestati Vestrae tanquam Dominae Nostrae Clementissimae, dignetur Majestas Vestra Capitulo liberam possessionem illius portae concedere, nec de caetero hoc fieri permittere.

† 3. Cum ab alterius Nationis officialibus multa ab initio incommoda huic Regno contigerint, utpote qui modo perinde atque nos multis malis afficiantur, supplicamus Majestati Vestrae tanquam Dominae Clementissimae, id quod ad commodum Majestatis Vestrae ejusque Illustrissimi Filii plurimum pertinere arbitramur, dignetur Majestas Vestra juxta benignam suam obligationem Officiales ex Fratribus nostris in arcibus constituere, omniaque beneficia Ecclesiastica illis conferre, qui et Majestati Vestrae ejusdemque Illustrissimo Filio et Ecclesiae utiles esse possint.

† 4. Officium Cancellarii cum apud Principes Hungariae summus semper Magistratus fuerit, primique illi in consilio extiterint, talisque et inter nos Cancellarius esse debeat, qui et linguam nostram intelligat, et Jura Regni libertatemque nostram optime calleat, supplicamus Majestati Vestrae in hac re et dignitati suae et libertati nostrae consulere.

5. Supplicamus Majestati Vestrae, dignetur clemenciam suam erga relictam Mathaei Daczo ejusque orphanos in remissione duarum possessionum ostendere, ne misera omni praesidio destituta cum suis orphanis ad extremam mendicitatem deveniat.

6. Licentia vero furum et aliorum malefactorum maxime in terra Hunyadiensi, quin sciamus qui sint; cum eo jam ex impunitate pervenerit, ut infinita mala jam ab eis fiant, Ma-

jestati Vestrae supplicamus, ut Domina Nostra Clementissima, dignetur mandare Domino Comiti, ut juxta decreta Dominorum Regnicolarum in Comitatibus Hunyadiensi et Zarandiensi fures et alios malefactores ubique in ditione sua persequi jubeat, ne majora mala per impunitatem illorum in dies subsequantur.

7. Cum autem de statu Maiestati Vestrae ejusque Illustrissimi filii pro voto Majestatis Vestrae propter absentiam Dominorum nihil nunc decernere potuerimus, ne defectus illi, de quibus Majestas Vestra saepe est conquesta, deinceps in rebus suis fierint, omnino de hac re decernere statuimus, quapropter ea voluntas nostra est, ut ad Festum Georgii Martiris cum bona voluntate Majestatis Vestrae iterum Thordam conveniremus, ad quam diem Majestas quoque Vestra tam Dominum Comitem, quam alios dominos invitare dignetur, quandoquidem nos illo ipso die Comitiorum una cum Majestate Vestra, illorum absentia non obstante, ita de omnibus decernere volumus, ne amplius Majestas vestra de nobis conqueri possit, et ut nos quoque una cum Majestate vestra ejusque Illustrissimo Filio salvi per misericordiam Dei consistere possimus. Quemadmodum Majestas vestra praecipuos Regni Hungariae Nobiles ad conventum hunc per Litteras suas invitare dignata est, ita nunc quoque eisdem mandare suis Litteris dignetur, ut futuris Comitibus interesse debeant.

8. De mittendis Litteris una cum censu ad Caesarum et oratoribus Majestas vestra dignetur eam suscipere curam, ut ingenio et prudentia praediti eo mittantur, qui causam Regni probe et utiliter, uti convenit illis, agere possint.

9. Decretum est praeterea a Dominis Regnicolis, ut in causa bellici apparatus una quaeque natio accommodet se se ad id, quod de hac re proximis in Comitibus Vasarhelyiensibus est determinatum.

10. Statutum quoque est, ut quemadmodum hactenus ita etiam deinceps fures et alii malefactores omnes per homines ad id deputatos persequantur, in qua re eo modo et ordine procedatur, quemadmodum fuit determinatum, hoc uno excepto, ut ad fassionem trium hominum ignobilium, Nobilium vero duorum, quilibet malefactor puniatur. ita tamen, ut homines

illi, qui eorum fassione alios indicaverint, sive Nobiles sive Ignobiles fuerint, sint probi, honestae et bonae famae homines, ne ad fassionem malorum et infamium hominum alii malefactores puniantur.

Si vero in Nobilem aliqua suspicio furti vel alicujus flagitii fuerit, talis ad fassionem septem aliorum Nobilium honestorum judicetur et ad sedem illius Comitatus, ubi fuerit, ad puniendum deducatur.

Solutio autem comitum juxta ordinem contributionis snt duo denarii ex singulis portis, nec se ad rem et bona malefactorum ingerant, nec colonos ipsos ad victualia aliqua cogere sed impensis eis deputatis vivere debeant.

Cum autem multae querelae contra Comites fiant propter errores ab eis in persecutione malefactorum comissos, videtur dominis Consiliariis una cum Dominis Regnicolis, quod Comites ipsi ad excusationem suam ipsorum, si quando de his accusarentur, penes nomina malefactorum, delicta quoque omnia, ex quibus malefactor ille punitionem meruit, consequantur *).

Modus autem puniendi talis observetur, ut pro rebus infra valorem floreni nemo occidatur, sed virgis tantum cedatur, pro omni autem quadrupede furto ablato puniatur vita, videlicet pro equo, bove, vacca, ove, porco et apibus. In puniendis vero illis, qui aurum furtim cambiant, cum talis mos ab antiquo fuerit observatus, ut qui in eo crimine fuerint deprehensi, bis caput suum redimere possint, tertio vero capitis supplicio afficiantur, decretum est, ut mos iste etiam deinceps in hac re observetur.

(Egyszerü másolata az erd. muzeum kéziratárában.)

*) Egy más példányban »conscribatur.«

IV.

1550. jun. 24.

Fráter György a kolosvári bírót kéri, hogy vagy személyesen jöjjön el a folyó országgyűlésre vagy alkalmas polgárokat küldjön oda.

Prudens et Circumspecte, domine. Amice honorande, salutem. Pedites conducere jam non est necesse, poterit itaque dominacio vestra eciam illos, quos assecuravit, dimittere. Ad presentem dietam rogamus, vt dominacio vestra vel per se veniat, vel certos et idoneos Concives suos mittere velit, opus est enim, ut ex dominacionibus quoque vestris aliqui intersint; pecuniam census dominacio vestra velit una secum afferre, quibus modo multum iudigemus. Datum Thorde in festo Beati Joannis Baptistę anno Domini 1550.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac Locumtenens etc.

Kivül. Prudenti ac Circumspecto domino Petro Theremj, iudici Colosuariensi, Amico honorando.

(Eredetije, egészen Martinuzzi György kezeirása, Kolosvár város levéltárában.)

V.

1550. jul. vége.

A szultán fermánja az erdélyi rendekhez Fráter György letétele ügyében.

Az Hatalmas Török Czazarnak Paranczolatya avag követsege, Mellet izent Erdel Orzagnak Az ő fő Tolmaczatul es zolgaiatul az nagysagos Mahmuthol.

Mindeneknek elöte az hatalmas czazar az nagysagos Mahmuthot ő zozoloiat es fő titkosat az ő követsegevel kwldotte az felsegos Kýralne Azzonhoz es az ő fiahoz, es az nagysagos Ispanhoz Petr(o)with Peterhez es egeb wrakhoz es warassokhoz az o haznokert.

Mýkoron az hatalmas czazar Budának warasat, az Kýralnak fiatwl az ő otalma ala woue. Ez okaert myvele hogý lata ő felsege, hogý az ő ellensegitwl meg nem oltalmazhatnak, Mert mýkor ő czazary hatalmasaganak nagy sok mezze valo orzagin Seregevel egetembe kelleue altal menny, nem Johetne mýndcnkoron Az kýral fianak segetsegul az ő ellensegy ellen.

Mýnd ezen altal Igirta (*sic!*) ő czazari felsege, hogý mýnd Budat s egeb nag sok tartomanokat az kýral fianak megtartana es megadna.

Erdelnek orzogat pegiglen mýnden tartomanýaval Az hatalmas Czazar az ő nagy kegelmessegebol az okaert engette wolt az kýral fianak es az felseges kýralne Azzonnak, hog meg az kýral fia felnevednék, addeglan ő maganak kýnchet gýýtene, melbol az ő wytezinek, es nepenek fýzetne, mert az hatalmas feiedelem ezt igiry hog az kýralnak fiat nagyobb kýralia akaria tenny honem mýnt az attia wolt.

Hogý az hatalmas chazar az Frater Gorgot az kýral fianak es Az kýralne azzonnak Kýnczartotonak es kepenek es zolgaýanak hatta, es hog eni sok meltosagokal ötet mýltoztatta, ennek ez wolt az oka.

1. Iria az hatalmas feiedelem hogý ez Frater Gorg mýkor az felsegos Janos kýral ötet hozzá fogatta wolt eg zegen ember wolt kýnek semýe nem wolt es hog szegensegbol nag wrat (*sic*) tötte wolna.

2. Tutta annak felete czazar ő hatalmasaga, hog ez Frater Gorg Barat wolna es hog az Baratoknak mýnden Rendik ez wylagiakat meg wtaltak wolna es kezoket ez wýlagý gonorwsegökból ký mostak wolna. Remenly vala annak okaert az hatalmas Czazar, hogý ez Frater Gorg mýert hog Barat, nem uolna fesuen aranak ezwtunek es semý kazdagsagnak gýýtesere.

3. Harmadik oka ez, hogý Gondolta az hatalmas czazar, hog eh Barat wen ember wolna, Azokaert welte ő folsege, hog mýden zolgaý kozot czat eh Barat uolna ký megemleköznek az ő konereröl mellet mýnden nap ennek az ő meghol wranak Jo tetelmeneböl. Es hog az ő wranak Jo tetelmeneröl mýndenkor meg emleköznek, ne lene fesuen, De inkab mýnd holttagiglan az kýral fianak nagy hýusegel zolgalma. Es hog

mýnden kýnchet az kýr(al)ne azzonnak es az kýral fianak hiusegel gwtene, es azt gwtene az kýral fia erzeneben wagy zekrenebe. Hogý mýkor az kýral fia felneuekednek es az feiedelemtwl kýralia koronaztatnék lenne mýbol az ő sereginek fizetny, és hog mind nemest nemtelent, es orzagaba lakozokat hozza haýtana az kýral fianak es kýralne azzonnak engedelme es hýwsege alla. Es ezt hitte Az Hatalmas Czazar az Frater Gorgnek hýwsegeról es chak az kýral fianak okaert mýuelt illen nagý týztessegot es kegelmesseget, az Hatalmas Chazar az Baratal. Tudny illik hog az kýralne azzont es Az ő fiat nagý felelemel týztelne es hýusegel zolgalna. Es mýnden kýncheket az kýral fia zekrenebe gwtene.

De az hatalmas Czazar, az felsegös Francýaý kiraltwl az ő zerelmes attiafiatwl Ferdinandos kýralnak dolga felöl es ezt ertete huusegel. Hog ez noha Barat es alazatos ruhaba Barat modon Jar, De maga e wýlagý fesuensegert az ő hitit megzegte es rakua ördögel es hogý az fesuensegert es a keves avagy rouid eletert ő magarol elfeletkezet es az el uet Jokrol es kenerrol mellet wot az ő megholt wratol. Anak okaert hogý Hitelensegbe elne, mýkepen arulo es hog az kýnchet meliet Erdelben es egeb orzagba gwtöt nem kýralne Azzonnak sem az kýral fianak zekrenýebe Gywítotte, hanem mynd maganak kapczolta. Melnek nemel rezet Romába, nemeliet Wenezebe nemeliet pegiglen Walentiaba kwldot. Enek felete mýnden Varakat es Jo öröksegoket ő hatalma ala foglalt. Anak felete minden Jeles wýtezlő fýrfiakat zep bezeduel es penzeuel hozza hitetöt es mýndenkor kez serege wolna, ezenkepen rektete be Az kýral fianak udwarat hog zolgaý ne legenek.

Ez Arulo, mýkor az Hatalmas czazar Buda warasa alat wolt, megeskwit az Bibliara es az ő körözten hitire, hog mýnd holtoiglan az kiral fianak hiuen zolgalna. Ha e hituan lator az Czazartul nem fele, kelet uolna felny az hatalmas wr istentwl. Hogý az ő hitelensegeiert es hitinek megszegeseiert az ő lölket el ne vezteneie.

Es walaký uolna az ah ký e Baratnak segetsegwl es oltalmul lenne akarmý keppen az es ollian arulo, mýkýpen e Barat.

Mýnd ezoknek felete Groff Miclossal Ferdinánd tana-
czual, titkon valo tanachot tartot, hog walamj nemw cza-
lardsagal az felseges kýralne Azzont mýnd az ő fiaual egetembe
Erdelorzagbol kýkwdeneie az Ferdinandos hatarara, es annak
utana Azt írta volna az Imperator portaiara, hog az kýralne
Azzoný, mýnd fiaual egetemben Ferdinandhoz futot volna.
Anak wtana A warakat egenkent Ferdinandos kezebe adna
walamý modal es okal es azt írta az Hatalmas Czazarnak,
hog az Ferdinandos zolgaý el vettek volna az warakat es
tartomanokat.

Illen alnoksagual akarta mýnden warakat Tartomanýo-
kat, es twnön magatokat elaruhný, Hogý sem tw sem az hatal-
mas Czazar az ő arultatasat es hitelenseget meg ne erthetne.
Hogy ennek wtana az ő arultatasaert az hatalmas feiedelom
tutoket fogsaba wynne. Ezenkepen ueztetök uolna mýndnyaian
az eg lator arulo Barat myat.

Mýkor pegig az hatalmas Czazar ez dolgot es e Barat-
nak arulasat es az tü artatlansagtokat e dologba megertete
volna, Mýndiarast az kýralfian es tw raýtatok konorüle. Hog
eg hituan, lator, Arulo, Baratert, el ne uessnenek enni sok
Jambor embörök Annak okaert kwldöt engemet az Czazar ő
paranczolatiban. Az felsegos kýralne Azzonhoz es az Janos
kýral fiahoz es tw hozzatok mindnýaian wrak hog meg ercze-
tok az ő paranczolatiat es hog köztetok ne tarzatok. De ua-
lamýkeppen lehet annak a nagy feiet wegetok. A uagy eleue-
nen az kýral fia kezében adiatok hog illen latorert az orzag
el ne vezzen.

Az hatalmas Czazar ezt mondia es fogadia, hog ha az
kýral fianak attia nyuczen (Az Czazar isten segetsegeből
egessegbe wagion es eel) es az kýral fianak attia lezen: mýn-
denben ötet megsegitti. Az kiral fianak hitetlený ő hitetlený.
Ah kýk pegig az kýral fianak hiuek Az czazarnak es hiuek.
Effelek Týztessegot es kegelmesseget wesznek az czazartwl,
Valamikýpen pegig az kýral az Czazarnak ír Azoneken cse-
lekedik weletok, mert az kýral fia leuele az Czazarnak keduel
(sic). Es hog ha az kýralnak fia (kýt isten ne aggion) meg
haland, A czazar mýnd azon által az orzagot twletok el nem
wezý, De annak adia az ký tw köztetök az wrasagra es or-

zag oltalmara Jelesb embor lezen es hiueb es nagyjob tyztessegbely. De oly okkal, hog az orszagot hyusegel biria.

Az felsegos Czazar twnektok semy gonozt nem gondol, kynczet es tvletok a uagy birodalmat nem kevan, Czak azt kevania, hogy az o Parancholatianak engedietok. Es Az kyral fianak hiuek legetok.

Kivül oldalt: Nuncium Turcarum Imperatoris per Interpretem et Turcam Mamuth ad status Transilvaniae.

(Egykorú fordítás a m. k. kam. levéltárban).

VI.

1550. aug. 8.

Kendy Ferencz Bohnyára részgyűlést hirdet tanácskozádnók ha vajjon a helytartó s a temesi bán megmaradhatnak-e hivatalaikban.

Prudentes ac Circumspectj domini Amiceque (*sic*) Nobis honorandi Salutem cum nostri commendacione, literas dominacionum Vestrarum intelleximus, cum autem videamus interitum huius miserrimi Regni auditu enim terribilia sunt que audimus, placet igitur nobis vt aliquo locorum cum dominacionibus vestris Et cum caeteris nonullis fratribus constitueremur, Quare nos deo volente proxime ventura dominica apud Magnificum dominum Wolfgangum de Bethlen fratrem nostrum in Bohnya affuturj sumus, Rogamus itaque dominaciones vestras velint illuc ad Bohnya, ad feriam Secundam proxime venturam aliquos fratres suos mittere cum speramus et ex dominis Siculis aliquos affore nobiscum, videamus et determinemus aliquid in conseruacionem huius misserrimi Regni, in permansionem Regie Maiestatis, filijque sui Illustrissimi, et eciam vt Reuerendissimus dominus Locumtenens dominusque Comes in suis officiolatibus persistere possent, Reliquum est vestras dominaciones bene valere optamus Ex Arce nostra Waech feria sexta post festum dominicae Transfiguracionis Anno dominj 1550.

Franciscus
de Kend etc.

Kivül: Prudentibus ac Circumspectis dominis Judicij Et Juratis Ciuibus Ciuitatis Cibiniensis etc. dominis Amicisque nobis honorandis.

(Eredetije, levélalakban papírra írva, mely veres viaszkkal volt lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában Coll. P. a. a. 1550. nro. 545.)

VII.

1551. febr. 22.

A fehérvári országgyűlés folyamáról Fráter Györgyhöz intézett jelentés egyik hívétől.

Colloquium Regnicolarum cum regina et Turcico oratore.

Post obsequiorum nostrorum commendacionem, constat dominacioni vestrę reuerendissime, nos ad dominicum diem proxime preteritum, (febr. 22.) Albam per reginalem maiestatem vocatos esse, quo cum venissemus, ita regina loquuta est, »nos propterea ad se venire iussisse, quod orator potentissimi cesaris Albe esset, qui Literas regnicolis attulit, per eumque aliqua cęsar nunciasset, jtaque quandocumque dominationibus vestris inquit videbitur, audite illum,« nos reginali maiestati respondimus, »vt oratorem illum ad se vocari jubeat,« qui cum ad reginam venisset, clemenciam cęsarıs nobis commendauit, hoc quoque addens, »potentissimus »inquit« cesar querit a vobis si sibi fideles estis, reginalique maiestati et eius filio : respondimus nos fideles esse, respondens iterum dixit, superest adhuc vnum, scitis cuiusdem (*igy*) res accidit preteritis temporibus, hoc igitur vult potentissimus cęsar vt iuramentum ei prestetis reginalique maiestati et eius filio, quesitus a nobis si quid aliud dicturus esset, respondit, plura adhuc se verba habere, potentissimus inquit cęsar, quinquaginta millia aureorum in rationem census a vobis dari postulat, vtque arcem Beche detis ad manus Zanchakÿ Zewreniensis, quam prius cęsar in manu monachi esse putabat nunc tamen accepisset, quod penes Petrum Petrowyth illa esset, si hoc inquit feceritis potentissimus cęsar a Danubio ex vna parte, terram quam peciistis ab alia vero parte, Tibisci mediam partem, filio Joannis regis, Stephano regi concedet, nec hoc solum daturus est, sed breui eius jmperium augere vult, regemque

eum facere, et coronari, de hac re autem literas fidei daturus est, et se et filios suos hec omnia in perpetuum seruaturus, nec ciuitatem, nec arcem, nec possessionem, posthac ab eo recipiet nec censum augebit; quesitus iterum a nobis orator, an plura dicturus esset, plura inquit.

Me, inquit ita, potentissimus cęzar a se dimiserat, ne amplius quinque diebus hic essem, hodiernus vero tricesimus est, quod hic sum, nam hoc quod nunc retuli, cui prius referrem non habebam, voluntatem igitur imperatoris iam vobis dixi: ad querelas enim regine et aliorum precipuorum hominum, (cesarem loquentem inducens) gubernacionem regni illius acceperamus a monacho, quum nobis ita relatum esset, quod nec regine, nec eius filio fidelis esset, illamque Imperij moderacionem Petro Petrowyth dederamus, cum autem iterum cęsar ex literis regine, et vestris, intellexisset, quod probe et fideliter et regine, et eius filio seruiret, hoc ita esse credens, rursum officium ei reddidit, ita tamen, vt vere et fideliter regine et filio suo seruiat, itaque iam mihi plura dicenda non sunt, quę vero reginę dicenda erant, dixi: jam ego hic non immorabor, si hoc feceritis videte, si minus hoc quoque perpendite, equus potentissimi cęsaris sellatus est, si quid loqui, aut concludere vultis per me hoc fiat, quandoquidem instructionem a cesare habeo: nos ad hec respondimus, cum voluntate reginalis maiestatis, nos mutuo inter nos loqui velle, eique respondere; dimisso autem Chawso reginalis maiestas ita nobis loquuta est, quod sibi quoque cęsar ista eadem nunciasset subiungens tamen, dominaciones inquit vestrę videant, omnia enim in voluntate dominacionum vestrarum sita sunt, ego neminem cogam ad nullamque rem impellam, quicquid ad libertatem vestram pertinet, hoc agite, nec credite me ita destitutam esse, vt non esset quo caput vnacum filio inclinare possem, vos tamen aliam Transylvaniam preter hanc non habetis, videte igitur quid sitis acturi, ego ad nullam rem vos impellam, sed quod bonum vestrum est hoc facite; nos facultatem a regina petentes, vt nobis priuatim inter nos de hijs rebus conferre liceret, eaque impetrata, vbi inter nos loquuti essemus, misimus ad reginam supplicantes, vt vnum ex Chawsis dimitteret ad cęsarem, actura per illum gratias cęsari, de gracia, qua ipsam.

eiusque filium et regnum hoc prosequitur, alium vero oratorem Ali nomine retineret vsque ad tempus comiciorum, iudictisque comicijs eo dominos vocaret et alios fideles suos ex Hungaria videlicet dominum Thesaurarium, et dominum comitem; regina respondit, se loquuturam cum Thurcico oratore, relacionemque daturam, tandem nunciauit, se cum oratore, de hijs rebus egisse, ille tamen nulla ratione expectare vellet, addens nos eciam cum pauciores essemus, de rebus necessarijs alias concludere potuisse, itaque vt nunc quoque concluderemus optabat, facturam se respondens si dilacio a se fieri posset. Turcus tamen nequaquam illi assentire vellet, tandem domini regnicole nunciauerunt regine, quod antea quoque fide obstricti fuerunt suę maiestati, et nunc quoque tam maiestati sue, quam eius filio fideles essent, iuxta mandatum cesaris, vbi vero de hac re bis terque per internuncios vicissitudinaria responsione agitatum exitisset, conclusum est, vt ad maiestatem reginalem ingrederemur, et coram Chawso eius maiestate loqueremur, quo presente gracias egimus cęsari de sua erga nos clemencia, quod cesarea maiestas reginam et eius filium, pro principe nostro agnoscendos nobis proponeret, subiungentes nos eisdem maiestatibus fideles esse, Thurcus autem causam quominus hic immorari posset, hanc afferebat, quod ipse hic eiusdem rumores in Hungaria vigentes accepisset, quod germanus in hoc regnum ingredi vellet, ipse vero totus in hoc esset, vt domini sui gentes prius huc venirent, quam aliorum, mandatumque a domino suo se habere dixit tam in Moldauiam quam in Transalpinam, negocijs igitur istis ita intellectis, hoc conclusimus, quod dominacioni vestre reuerendissime misimus.

(Egykorú fordítás magyarból latinra, mely Fráter György marc. 9-én kelt leveléhez van mellékelve, a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

VIII.

1551. febr. 22. s köv. napok.

A Gyula-Fehérvártt tartott országgyűlés archiepusai.

Maiestati reginali eiusque filio domini nobiles qui hic sunt, parati sunt coram Chawso de fidelitate respondere juxta voluntatem potentissimi cęsarıs.

Parati sunt eciam jmperatori Thurcarum gracias agere quod nobis reginalem maiestatem et eius filium, qui nobis naturalis dominus est, pro nostris veris principibus agnoscendos ostendit.

De tributo, quod hactenus regnum soluit, supplicamus maiestati reginali, vt eius maiestas dignetur ita cum Chawso loqui, vt ratio tributi in eo statu maneat, regnicole vero promittunt se illud reddituros, si vero reginalis maiestas ita cum Thurco nulla ratione concludere posset, supplicamus eius maiestati, vt si quid amplius tributo addendum esset illud maiestas sua differret, ad generalia comicia, quibus et alij fratres nostri interessent, ne dicerent nos sine scitu eorum nomine regni plus tributi pollicitos esse.

Ex parte quoque Beche supplicant domini regnicole reginali maiestati, quo eius maiestas concludat de arce illa cum Thurco, quod in bonum maiestatis sue, eiusque filij futurum sit, et pro salute regni.

Deinde domini regnicole concluderunt hoc quoque, vt ex omni natione duos penes reginam relinquunt quibuscum maiestas reginalis loqui et agere possit de necessarijs rebus huius regni, vsque ad diem comiciorum, vbi tandem de omnibus rebus, perfectius concludere vellent.

Ad dominum quoque Thesaurarium, ex tribus nationibus, tres fratres nostros mittere statuimus sueque reuerendissime dominacioni proponere, quod de sua reuerendissima dominacione eiusmodi rumores circumferrentur, quod jmperium Germanicum in hoc regnum jnducere vellet, quod domini regnicole crederent, reuerendissimam dominacionem minime facturam,

Si vero reuerendissimi domini ea voluntas esset, sua reuereudissima dominacio hanc suam intencionem postponeret, quandoquidem a reginali maiestate eiusque filio, domini regnicole, nulla ratione seiungi vellent.

Et vt ijdem fratres nostri vocarent reuerendissimam dominacionem in Transyluaniam, sed ita vt seruiret reginali maiestati et eius filio ac regno quoque, sed non esse opus, vt cum exercitu ingrediatur.

De comicijs autem, vt ille ad eum diem fiant, ad quem diem reginalis maiestas esse voluerit, supplicant tamen domini regnicole dignetur maiestas reginalis, eum terminum comicijs designare ad quem alij quoque fratres nostri ex Hungaria ingredi possent, quos comicijs regina interesse voluerit, in hoc quoque supplicant, vt si maiestati reginali videretur locum comicijs Thordam esse concederet.

In hoc quoque supplicant sue maiestati, vt eius maiestas in causa inter dominum comitem et Sebesiensem mota ageret, mandaret autem vtrisque vt ad diem comiciorum ingrederentur ambe partes, causamque controuersiarum maiestas reginalis inter eos cognosceret, vt illas deponerent, eciam si jure postea dissensiones inter eos decidendę forent.

Si vero interea bellum aliquod contra regnum veniret, de hac re maiestas reginalis, ex omni parte cercior fiat mandetque sua maiestas omnibus nacionibus huius regni quemadmodum necessitas expostulat, si vel in parte, vel per singula capita insurgere necesse erit, juxta continencias literarum sue maiestatis parate sunt tres ipse naciones, eo ire quo sua maiestas mandauerit, supplicant tamen domini regnicole vt maiestas reginalis tantum pro necessitate rei gentes leuari jubeat.

(Egykorú példány a bícsi cs. k. államlevéltárban Fráter György marc. 9-ki leveléhez mellékelve.)

IX.

1551. marc. 4.

Fráter György jelentése Ferdinándhoz : a gyulafehérvai februáriusi országgyűlésről.

Sacratissima regia maiestas, et domine domine, mihi clementissime, fidelium seruiciorum meorum in gratiam maiestatis vestre humilem commendacionem, hodie cum postam maiestatis vestre expediuissem, allate sunt litere ex Transsylvania, ex quibus intellexi diem comiciorum, a dominica Reminiscere, ad dominicam Judica, dilatam esse, terminum autem ita breuem non alia ratione comicijs constitutum esse iudico, quam vt illis interesse non possim, quibus illi sedecima parte colonorum leuata, interesse statuerunt, modum mihi ingrediendi prescribentes, vt sine exercitu ingrederer, vbi duo quoque principis Thurcarum nuncij aderunt, nunc primum de censu imperatori soluendo decernentes; in Transylvaniam igitur nunc ire constitui, in hoc modis omnibus incumbens, ne illi hoc modo consurgant: qua propter rem auxilio dei primum, deinde clemencia maiestatis vestre fretus, incipiam, quicquid res ipsa allatura erit subiturus, tantummodo vt regnum hoc saluum conseruari possit; supplico igitur maiestati vestre domino clementissimo dignetur maiestas vestra, statim et quam primum ceptis rebus ita consulere, ne regnum hoc, in manu maiestatis vestre situm, per moram, qua nocencior nihil hoc tempore esse potest, amittatur, quicquid autem a me fieri poterit, illud summo studio, curaque singulari, exequar; deus maiestatem vestram conseruet diutissime incolumem. Waradini quarta die mensis Marcij anno domini 1551.

Eiusdem maiestatis vestre sacratissime
fidelis Frater Georgius.

Kivül: Frater Georgius die 4. Martij. Sacratissime regię maiestati Romanorum, ac Hungarię, Bohemie, Dalmacię, Croacię, etc. domino suo clementissimo: ad proprias manus sacratissime maiestatis cito cito citissime.

(Eredetije a bécsi cs. kir. államlevéltárban.)

X.

1551. marc. 9.

Fráter György jelentése Ferdinándhoz: a fehérvári határozatok következtében rögtön indul Erdélybe, kéri Ferdinándot intézkedjék haladéktalanul, hogy segílyt kapjon.

Sacratissima regia Maiestas et domine domine mihi clementissime.

Fidelium seruiciorum meorum in gratiam Maiestatis vestre humilem commendacionem, cum postam Maiestatis vestre a me dimitterem nondum erat auditum quid Transsylviani in comicijs Albensibus decreuissent, quę omnia scripto hodie ad me allata sunt, ex quibus Maiestas vestra omnium illorum animum facile deprehendet, quę cum in lingua nostra vulgari scripta essent, latina fieri iussi, quo magis ea maiestati vestrę constarent, viribus igitur nunc opus est, quę quo maiores et firmiores tum armatis, tum alijs militibus, tam equitatu, quam pedestribus copijs erunt, hoc erunt vtiliores in primo presertim impetu, in quo omnis fortuna belli consistit, cras igitur deo propicio me hinc in Transylvaniam mouebo, extrema queque tentaturus, nulla habita ratione vite fortunarumque, vt tantum Maiestati vestrę et reipublice christianę, in tuenda salute regni huius valeam inseruire, daboque operam quantum fieri potest, vt occasione aliqua conuentus illorum discipem, ne coire possint; nec dubito quin meo interuentu, multorum animi decidant; verum cum res hec magnas vires, magnosque sumptus, in solucionem militum expetat, meque sine auxilio Maiestatis vestre tantis rebus imparem esse videam, supplico maiestati vestrę domino clementissimo, ne paciatur me Maiestas vestra in causa tam optima et Maiestati vestre vtili succumbere, quę non propterea a me commemorantur, vt in cęptis rebus aliquid sim remissurus, in quibus ad assem vsque, vltimumque spiritum, constantem me Maiestas vestra repiriet, perpendere tamen Maiestas vestra potest, quos sumptus proxima hac cęstate fecerim, quibus cum a duobus annis nihil ex hoc regno mihi datum sit, pene exhaustus sum, adeo tamen omnibus quę mihi supersunt

non parcam, vt vitam pro salute regni huius impendere non dubitem, per misericordiam igitur dei Maiestatem vestram obsecro, ne rebus opportunis Maiestas vestra deesse dignetur, dum tempus est, dum sinit occasio, tum maxime erit Maiestati vestre aditendum, ne regnum hoc in potestatem hostium redigatur; vt autem cogitata Thurci facilius perficiant, Maiestas vestra ex colloquijs illorum facile deprehendet, quibus promissis, tum me, tum alios inescare cupiant, vt illorum blandicijs allectos grauioribus malis irreciant, quę omnia citissima presidiorum missione Maiestas vestra anteuertere potest; rogauit dominum quoque Andream Bathory, vt iuxta mandatum Maiestatis vestrę, copias suas Transylvaniae versus moueat, vt ad subitas quasque res ille adesse possint; Deus optimus maximus Maiestatem vestram, diutissime sanam et incolumem conseruet, Waradini nona die Mensis Marcij, anno domini 1551.

Eiusdem maiestatis vestrę sacratissime

fidelis Frater Georgius.

Külezim. Sacratissime regię Maiestati, Romanorum ac Hungarię, Bohemię, Dalmatie, Croacię ete, domino suo clementissimo, ad proprias manus sacratissime Maiestatis cito, cito, citissime.

Kivül oldalt. Frater Georgius de ijs que in conuentu Albensi conclusa sint inter serenissimam reginam Isabellam et Transsylvanię status de dato 9 Martij 51. petit etiam breue et maturum subsidium.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

Jegyzet. A VII-dik és VIII-dik számú okmány ehhez mellékelve.

XI.

1551. marc. 1.

A nagy-enyedi országgyűlés articulusai.

Decretum dominorum regnicolarum trium nacionum incomitys Enyedinum ad dominicam Judicandictis anno 1551.

Cum ad mandatum Maiestatis reginalis dominij regnicole Enyedinum conuenissent essentque in consultandis reipublice rebus occupati, fecerat Maiestas reginalis eos de suo hinc discessu cerciores, que per regnicolas rogata ut vnum

vel alterum diem dum aliquid per eos decerni posset expectaret, responderat grauibus de causis Enyedino sibi esse abeundum, rogans nichilominus dominos regnicolas ne prius e comicijs discederent quam de rebus regni per eos concluderetur, itaque cum de alijs nunc rebus per eos decerni non posset, quam que in articulis continentur, supplicant Maiestati suę vt ad diem generalium comiciorum ea quę nunc per nos decreta sunt suo assensu rata esse dignetur.

Supplicant in hoc quoque ut pro bono regni oratores cum censu, tam Maiestatis suę, eiusque illustrissimi filij quam regni et reuerendissimi domini locumtenentis nomine ad imperatorem mitterentur.

Verum cum in istis comicijs tum propter absenciam dominorum tum vero aliorum fratrum suorum ex Hungaria quibuscum in tuenda publica salute vna eademque essent sententia, ad plenum de singulis ab eis decerni non potuerit, domini regnicole decimum quintum diem post festum beati Georgij martyris proxime futurum generalibus comicijs esse decreuerunt vt illis quilibet omni occasione semota interesse teneatur, vt tum cum dominis et omnibus ordinibus regni huius ac alijs fratribus eorum ex Hungaria vna constitutj, melius tam de dignitate Maiestatis suę eiusque illustrissimi filij quam, de conseruacione regni domini regnicole decernant, supplicant igitur Maiestati suę vt hinc eorum decreto consentire dignetur, locum autem comiciorum in arbitrio Maiestatis suę esse voluit, siue Thorde siue in Wasarheli eos conuenire voluerit.

Preterea cum a duobus iam fere annis tributum cesari non sit datum, ruinamque ex hac re regno dominj regnicole futuram animaduertant, pro reddendo censu imperatorio vnanimiter contributionem nonaginta nouem denariorum de singulis portis se daturos obtulerunt, vt quilibet nobilium de suo colono censum ad dictum diem comiciorum, siue erunt comicia aliqua siue non, siue pax erit vlla vel non erit, importare teneatur, qui vero hoc non fecerint, comes vnica tantum depredacione tales puniat, qua tam pro censu quam de Birsagio satisfactionem recipiat.

Quemadmodum antea domini regnicole Maiestati reginali subsidium de singulis nacionibus se daturos obtule-

rant, illud idem Maiestati suę nunc quoque offerunt, habita etiam ratione salarii reuerendissimi domini locumtenentis, supplicant tamen Maiestati reginali ne ex hac contributione aliquam deputationem facere dignetur, quandoquidem census imperatorius hoc modo compleri non posset.

Per oratores qui cum censu missi fuerint domini regnicole supplicandum esse censent potentissimo imperatori, ut hanc moram quę in dimissione census accidit eis ignoscere dignetur, qui de causa quoque non missionis per eosdem oratores docendus erit cur id tempestiuus fieri non potuit.

In hoc quoque magnopere apud potentissimum Imperatorem instandum esse decreuerunt, eiusque maiestati supplicandum, ut maiestas cesarea solito nostro censu contenta esse, nec maiorem a nobis summam exigere dignetur.

Domini vero regnicole cum vna nunc essent constituti, graues querele per oratores Sebessienses et Lugosienses ad eos delatę sunt, de varijs cedibus, rapinis, depopulationibus, occupationibus bonorum, alijsque iuribus, quibus a domino comite Themesiense afficerentur, vtpote qui Thureis quoque viribus iam aliquocies illis minatus extitisset, quę eos cum magnum in se malum contineat, supplicant Maiestati reginali, dignetur mandare domino comiti ut de Sebessiensibus et Lugosiensibus ad diem comiciorum pacienciam habeat, nilque interea contra illos agat, quin potius, eos quos ex ipsis captos apud se detinet, liberos statim dimittat, bonaque eorum occupata remittat, in ipsis vero comicijs ambarum parcium causam maiestas sua vna cum domino Thesaurario et regno vel jure mediante, vel bonis alijs modis transigat, quandoquidem ex vi illius federis quod inter dominos regnicolas, Sebessiensesque et Lugosienses intercedit eos in tuenda eorum libertate negligere non possent.

Domini autem nobiles deputaturj sunt vnum ex fratribus eorum a quo summam quatuor millium florenorum, quantum ad rationem dominorum nobilium attinet, Maiestas sua expectet, item ut restanciam quinquaginta et viginti denariorum quilibet nobilis de bonis suis administrare teneatur.

Cum autem pecuniam pro censu imperatorio iuterim dum contribucio ipsa administraretur, domini regnicole mutuo

leuare coactj fuerint, quę ab eis omnino soluenda esset, decretum est ut penes collectores presentis contribucionis vnum ex fratribus eorum Martinum Chorogh a quo Maiestas quoque reginalis subsidium quatuor millium florenorum habitura erit, constituent, qui cognoscat quantum ex ipsa contribucione in censum cesaris, subsidium reginalis maiestatis, sallariumque reuerendissimi domini decedat, ex qua si quid reliquum fuerit, jd ad alias regni necessitates jmpendatur, si vero pro ratione temporis rebus necessarijs non suffecerit, dominj regnicolę aliunde huic rej prospiciant.

Dies judicij deputatus est decimus quintus dies post festum Pasche.

Priusquam vero oratores ipsi cum censu ad portam cesaream expedirentur, leuem quendam nuncium ad cesarem domini regnicole mittendum decreuerunt, qui et de ingressu oratorum et de missione census cesarem redderet cerciorem etc

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XII.

1551. maj. 2.

Frater György levele Ferdinánd biztosaikhoz : bejövételüket sü. geti.

Spectabiles et magnifici domini amici obseruandissimi salutem et obsequij mei commendationem, ea ipsa hora qua litere dominacionum vestrarum spectabilium et magnificarum mihi redditę sunt, versus Thordam me moui, jtaque dominaciones vestras magnificas rogo, vt statim et quamprimum vnacum toto exercitu veniant, Hispanos ne omittant; obsecro ego vero ne hic quidem diucius esse possum, propter mutacionem omnium rerum, quę procul dubio futura esset, si diu in vno loco consisterem; comicie vero cum ad feriam sextam post festum Ascensionis Domini (maj. 8.) ad Wasaarhel indiete sint, eo iterum mihi hinc redire necesse erit, moram tamen obsecro nullam iam faciant, si rebus ceptis optimum exitum esse vouerint; dominationes vestras spectabiles et magnificas bene valere opto, ex possessione Dathas secundo die mensis Maij, anno domini 1551.

Earundem dominationum vestrarum spectabilium et magnificarum
 deditissimus
 Frater Georgius Episcopus Waradiensis
 Thesaurarius et Locumtenens etc.

Külezim: Spectabilibus et magnificis dominis Thome de Nadasd, Sigismundo ab Herninstain (Herberstein) et Andree de Bathor comissarijs regie maiestatis etc. dominis et amicis obseruandissimis.

(Eredetije a bécsi cs. k. állandlevéltárban.)

XIII.

1551. maj. 8.

A tordai országgyűlés articulusai.

Decretum Dominorum Regnicolarum trium nacionum in comicijs generalibus Thorde ad decimum quintum diem Festi beati Georgij celebratis anno domini 1551.

Primo decretum est vt jlli qui comicijs istis non interessent, siue serui conducti siue liberi fuerint, sub nota perpetue infidelitatis, que pena a dominis regnicolis primum in comicijs parcialibus Segeswarini constituta est, et nunc quoque in hys Thordensibus publicis comicijs est confirmata ad decimum diem, hoc est ad feriam sextam proximam ante festum Trinitatis ad castra vbi reuerendissimus dominus Thesaurarius futurus erit venire debeant, qui vero non venerint reuerendissimus dominus vnacum regno ea infidelitatis pena tales puniat, que ab ipsis dominis regnicolis decreta est; potest autem quilibet sine formidine eo venire.

Preterea vt domini Saxones et Siculi statim capitatum, domini vero nobiles iuxta numerum contribucionis insurgere et ad castra ad reuerendissimum dominum Thesaurarium venire, jbique quilibet nobilis cum colonis suis se ostendere debeat, sint autem omnes bene armati, quemadmodum antea domini regnicole de hac re decreuerunt; si vero sine execucione rerum punicioneque malefactorum, qui has turbas in hoc regno concitarunt, reuerendissimus dominus Thesaurarius dominos

regnicolas ex castris abire bellumque hoc descendere fecerit, decretum est quod deinceps ad nullam reuerendissimi domini requisicionem insurgant; domini vero Saxones iuxta veterem eorum morem ingenia secum ad castra cum pulueribus, ferreis globulis et bombardarijs adducant; in negocijs vero wlgī sine plebis hic modus obseruandus erit:

Vt singuli viginti quinque homines vnum currum pro victualibus secum deferendum habere debeant, in mouendis vero gentibus comitatus et sedes viciniorum eos qui procul sunt ne expectent, sed comitatus Colos, Thorda, Doboka, Zolnok, Kykellew, Alba, preterea sedes Siculicales Aranÿas Maros et Wdwarhel, Saxonicales autem Zazwaros Zerdahel Meggyes et due sedes ac alie vicinorum statim consurgant.

Item vt gentes in castellum Enyediense impositi, statim illic efferantur cum et Albensis porte vnus, et castelli quoque Enyediensis custodia in fidem capituli Albensis semper fuerit commendata, alioquin domini regnicole cogitabunt ut castellum jllud funditus demoliatur.

Item cum terra Fogaras quandocumque domini regnicole consurexissent, gentes suas leuare et penes dominos regnicolas seruare debuerit, decretum est vt nunc quoque statim leuare, et eo vbi reuerendissimus dominus Thesaurarius in castris erit, mittere debeat.

Item decretum est, vt castella nouiter erecta que in ruina regni pocius oppressionemque vicinorum et plebis sunt, demoliri debeant.

Item ut jlli qui participes inductionis hostium fuissent, qui anno preterito regnum hoc ferro et jgne depopulati sunt, et per quos multi ex nostris in seruitutem abducti essent, iuxta mandatum potentissimi cesaris, iuxta eorum demerita puniantur, ne de cetero aliquid tale vel ipsi, vel alij eorum exemplo attemptare presumant.

Item vt presentem contribucionem in istis comicijs, prout decretum erat, quilibet qui illam iam exegisset administrare debeat, qui vero nunc administrare non posset, js veniat ad reuerendissimum dominum Thesaurarium, eumque certificeet se ad decimum diem contribucionem ipsam administraturum.

Item quemadmodum in prioribus comicijs de persecucione furum et malefactorum decretum erat, ita eciam deinceps iuxta articulos tunc conscriptos, comites ipsi huiusmodi malefactores omnes persequantur.

Item cum publica causa regni nunc agatur, bellique tempore leges sileant, decretum est vt vniuerse cause dominorum trium nacionum huius regni tam in sede iudiciaria reuerendissimi domini locumtenentis, quam in alijs sedibus comitatus scilicet et ecclesiasticis, que agerentur, vsque ad finem belli presentis differrantur.

Que vero iniurie et oppressiones infra hoc tempus belli per quoscumque et qualitercumque siue domi siue in bello contigerint, illi statim in ipsis castris iure mediante reuidentur.

Preterea supplicauit domini Saxones vt gentes ex Zazsches efferantur, cumque multe cause dominos regnicolas ad insurgendum iuuient, potissima tamen causa detencio fratrum eorum est, qui contra iura gencium publicamque regni libertatem nunc quoque sub custodia habentur.

Preterea cum videant domini regnicole contra omnia iura libertatemque regni fratres eorum in comitatu Hwuyadiensi existentes cede, rapinis, verberibus vexari, ligatisque ad collum funibus ad suspendum (*sic*) duci, censumque potentissimi cesaris quem domini regnicole in redempcionum capitis reginalis Maiestatis eiusque illusterrimi filij et suorum quottannis pendere consueuissent, vi ferroque ab eis eripi idque per homines abiectos, fidefragos et qui rapto tantum uiuere consueuissent, fieri in eum tantum finem, vt summam potentissimi cesaris indignacionem in eorum et regni perniciem concitarent, tantummodo ne censum administrare possint, hys igitur omnibus de causis domini regnicole moti et maxime visa tanta fratrum suorum calamitate, decreuerunt, ad vnum omnes potius mori quam vel libertatem eorum vel ipsorum fratres a talibus violari et opprimi paciantur.

Preterea in leuacione gencium domini regnicole hunc modum esse voluerunt, vt ex singulis comitatibus et sedibus tam Seclicalibus quam Saxonicalibus sint quatuor precipue persone, que penes comitem vel alium qui alijs prefuerit con-

stituti curam omnium rerum habeant, et homines in officio contineant, ne rapinas extra castra exerceant, quorum nomina in registrum conscripta reuerendissimo domino locumtenenti offerenda erunt, vt eos de quibus querele postea ad reuerendissimum dominum delate fuerint, reuerendissimus ipse dominus perquiri facere sciat.

Ad domum autem et curiam nobilium nemo violenta manu ire debeat, alioquin capite puniatur.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIV.

1551. maj. 26.

*Fráter György meghívója a maj. 28-ára fehérvári táborába
hirdetett országgyűlésre.*

Prudentes et Circumspectj, domini et amicj Nobis honorandi, Salutem et nostri commendacionem. Dominaciones vestras cerciores facimus, primores et precipuas personas tum ex Nobilitate quam ex dominis Siculis apud Nos futuras, agitur enim de conseruacione Regnj et Libertate singularum Nacionum. Ideo Dominaciones vestras rogamus et hortamur, vt dominum Magistrum Ciuium cum aliquot precipuis Ciuibus, et ex singulis Ciuitatibus alijs Iudices et Primores aliquot Juratos statim deligere et ad feriam quintam proxime venturam (maj. 28.) huc mittere velint et debeant, Commissarij enim Sacratissime Romanorum Regie Maiestatis iam aderunt, et Copie quoque Maiestatis sue Eisdem subsequenter. Credimusque cum Reginali Maiestate et Regno hoc ad tractatus descendere; cum autem nos ad tuendam Libertatem dominacionum vestrarum soli ipsi non sufficiamus, et si sufficientes essemus, absque dominacionibus vestris nihil agere vellemus, proinde si Libertas et Conseruacio dominacionum vestrarum vobis placet, absque omni occasione ad diem predictum apud Nos vna cum reliquis dominis Regnicolis interesse velint. Ceterum Chausum Imperatoris hactenus quoque cum Censu intromittere debuissimus, et dudum dimissemus, nisi dominaciones vestre in administracione presentis Contri-

bucionis adeo cunctatores fuissent. Rogamus igitur dominationes vestras et committimus vt statim ex qualibet Ciuitate et Sedibus Nobis administrare et mittere faciant, ne mora ista periculum Regno afferatis, secus non facturi. Datum ex Castris ad Albam Juliam positis feria Tercia post festum Trinitatis 1551.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et Locumtenens etc.

Kivül. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium et Iudici Regio, ceterisque Juratis consulibus Ciuitatis Cibiniensis Amicis nobis honorandis.

(Eredetije, egy mind a négy lábával lépő s nyakkendős medve vizjeggyel ellátott papírra levélalakban írva, mely Martinuzzi gyűrűpecsétjével volt lepecsételve, a százsz nemzeti egyetemi levéltárában a. a. 1551. nro 606.)

XV.

1551. maj. 31.

Az erdélyi rendek követsége a fehérvári táborból Ferdinand biztosaihoz.

Legatio prima ad jllustrissimum dominum ac dominos commissarios per Egregium Ladislaum Ewdemphy.

Reuerendissimus dominus Thesaurarius misit erga jllustrissimum dominum ac dominos commissarios, vt suae dominationes ignoscere velint sibi, quod tam tarde suas dominationes perquisiuit, ratio ea est, quod haecenus incertus fuit, vbinam locorum suae dominationes constitutae essent.

Praeterea petit ab jllustri domino ac caeteris dominis commissarijs, vt id quoque ignoscaut, ex quo cum sua jllustrissima dominatione ac ipsis dominis commissarijs personaliter constitui nequirit, quia regnum hoc aliqua in parte insurrexit, et ad castra condescendit; haec potissimum dominum Thesaurarium impediunt, quod cum suis dominationibus conuenire non potuit.

Ratio vero insurrectionis regni haec est, quoniam sunt aliqui maleuoli qui rebus illegittime vtuntur. Hij contra sta-

tum huius regni publicum, (dissensiones plus quam quietem et pacem in hoc regno amantes) omnis generis facinora patrati sunt, nonnullorum namque domos conflagrauerunt, aliorum vero funditus diuerterunt; vxores quorundam et aliorum genitrices captiuarum captosque tenent, huiusmodi facinorosos impunitos euadere regnicolae nolunt, quin potius iuxta eorum demerita constringere intendunt.

Reuerendissimus dominus Thesaurarius, Imperatori domino domino Carolo, ac serenissimo domino Romano regi, semper supplicauit, vt suae Maiestates, ex regia ipsorum benignitate, illustrissimi filij serenissimi quondam domini Joannis regis, diligentem curam habere dignarentur, vt potius sub tutela et protectione Maiestatum suarum, quam imperatoris Thurcarum mancipio pro sua dignitate permanere debet atque possit, credit enim sua reuerendissima dominatio vt suae Maiestates dominationes vestras cum plena informatione huc miserint, vt dominationes vestrae filium regis ac reginalem maiestatem iuxta eorundem dignitatem, in huiusmodi conditione relinquere velint, quae filio regis ac reginalem Maiestati congrua consentaneaue erit, et ad libertatem totius regni ac pacificam incolarum permansionem existat. Id reuerendissimus dominus simul cum toto regno omni fidelitatis constantia perpetuo, Maiestatibus eorum inseruire volunt, quoniam totum regnum, fide mediante, fidelitati filij regis subiecti sunt, tandiu, quousque suae Maiestates filium regis ac reginalem Maiestatem in suo statu permittunt. Ratio vero obligationis fidei erga filium regis haec est, vt cum, post obitum quondam Joannis regis, piae memoriae, Imperator Thurcarum Thurcas, valido cum exercitu, Moldauiensem et Transalpinensem Waywodas, ad hoc regnum miserat, metu coacti filio Joannis regis fidem dederunt.

Reuerendissimus dominus Thesaurarius reginalem maiestatem in eo ammonuit vt sua Maiestas vnacum filio suae Maiestatis veniret ad castra sub ciuitatem Albensem, et cum illustrissimo domino ac caeteris dominis commissarijs Romanorum regiae Maiestatis tractaret, et spem habet Maiestatem suam venturam.

Praeterea admonuit etiam dominum comitem Themensiensem vt alijs curis posthabitis ipse quoque veniret, et cum jllustrissimo domino ac caeteris dominis commissarijs Romanorum regiae Maiestatis tractaret de eadem re. Interea dominus comes Themensiensis conuocauerat gentes aliquas contra regnum hoc, cui tamen huismodi gentibus contrariari non potest.

Ratio obsessionis ciuitatis Albae Juliae haec est et nulla alia nisi, vt reuerendissimus dominus Thesaurarius erga vestras dominaciones ac vicissim dominaciones vestrae ad ipsum mittendi, liberam viam habeant.

Alia vero ratio est, vt homines illos qui facinora patrarunt ac rebus illegittime vsi sunt, quorum aliqui in Albam introclusi sunt, ut meriti sunt, impunitos euadere non permittant.

Quod autem ciuitate hactenus non est potitus, ratio est, quia locus capitularis est, et vniuersae literae priuilegiales ac literalia instrumenta vniuersorum dominorum nobilium huius regni, res quoque reginalis Maiestatis in illa ciuitate existunt, propterea reuerendissimus dominus Thesaurarius hactenus ciuitatem impetere noluit, ne impetio illius in ruinam aliquam euadat.

Caeterum reuerendissimus dominus Thesaurarius simul cum toto regno aduentum dominationum vestrarum desiderate expectant, quibus humilima atque fidelissima seruitia perpetuo commendant.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XVI.

1551. maj. 31.

Az erdélyi rendek ízenete a fehérvári táborból Ferdinánd biztosaihoz.

Legatio data a Regnicolis ex castris Albam Juliam positis, ad praecipuos dominos missos a regia Maiestate, vltima Maij M.D.L.I. In primis legati nomine regni salutent dominos et seruitia commendent.

Nos ab initio videntes statum regni, frequenter dominum Thesaurarium monuimus, quod statum filij regis, et ordinem libertatis nostrae conseruando, tam apud Carolum Caesarem quam apud regem Romanorum laboraret, vt suae Maiestates de regno praecipuam curam haberent, et ne paterentur, regnum sub Thurcicum Imperium cadere. Licet ad hoc etiam domini Thesaurarij voluntas et intentio semper parata fuit, sed motus est etiam ex adhortatione nostra sicut ab eo desideraueramus.

Videmus nunc magna solitudine in hoc confirmatum et constantem esse, propterea audientes aduentum dominacionum vestrarum, ex omnium ordine regni misimus legatos ad vestras dominaciones cum plena nostra voluntate, vt regiae Maiestatj nostram obedientiam et fidelitatem, sicut domino nostro gratiosissimo dicant, vt sua maiestas medio dominacionum vestrarum de nostra vnanimj voluntate certa sit.

Praeterea de statu etiam filij regis cura nobis fuit et est, propterea nos rogauimus dominum Thesaurarium, vt sua dominacio apud suas Maiestates ita laboret, sicut pro filio domini nostrj, cui nos tam diu obligati sumus, quousque ipse iuxta dignitatem suam honorificum statum habebit, et credimus dominum Thesaurarium ad hoc praecipuam curam gessisse, quia sua dominacio debuit praecipuam ad hoc habere, credimus etiam hoc, quod suae Maiestates bono modo, medio dominacionum vestrarum curam gesserunt et prouiderunt.

Quod autem nunc sumus in castris, ex hoc dominaciones vestrae aliud non cogitent, et neque in alium aliquem finem fecissemus ne cogitent, nisi saltem, vt illorum intemeritatem et imprudentiam, qui fratrum nostrorum vxores et liberos captiuarunt, et domos eorum igne in terram prostrauerunt, puniamus, quia haec res est nobis impatibilis, quod non solum audimus sed videmus quae certi malj homines in magna eorum crudelitate, super fratres nostros exercent.

(Egykorú másolat a bécsi cs. kir. államlevéltárban).

XVII.

1551. jun. 15.

^f *Nádasdi jelentése Ferdinándhoz az Izabellával kezdett alkudozásokról.*

Heri cum domino Thesaurario profectus eram ad Zazsebes ad Serenissimam Reginam Izabellam, quam nomine Vestre Sacre Majestatis salutans et illi ac filio suo omnia bona imprecans, reddidi literas credencias Vestre Sacre Maiestatis, quibus perlectis et gratiis actis Vestre Sacre Maiestati de sua erga eam et filium suum gracia, iussit omnes discedere, excepto domino Waradiensi et filio, iussitque ut exponerem ea, quae a Vestra Sacra Maiestate ad eam in mandatis haberem.

Ego iuxta instructionem meam inprimis exposui quo pacto Vestra Sacra Maiestas eam de dote sua contentare et tandem filio suo de statu honesto providere vellet, quibus auditis gracias egit Vestre Sacre Maiestati de gracia et clemencia Vestre Sacre Maiestatis erga eam et filium suum et rogauit ut Nomina illorum trium ducatum, quos Vestra Sacra Maiestas filio suo assignare vellet et Nomina illorum ducatum, quos Vestra Sacra Maiestas Regine pro parte dotis pro mansione sua si se in Poloniam conferre nollet, dare vellet, quo facto, dimissus sum ad hospicium. Tandem intercedente competenti spacio, revocatus sum. Rursus egit Regina Vestre Maiestati gracias de sua erga eam gratiam et paterna cura, nec unquam de ea dubitasse et rogare ac supplicare Vestre

Sacre Maiestati, ut inprimis habita ratione dignitatis sue Regie et affinitatis que illi cum Vestra Sacra Maiestate et eius serenissimis liberis intercedit, respiciens eciam deum et orphanitatem suam et filii sui, velit aliam rationem contentacionis filii sui adhibere. Nam ea, que Vestra Sacra Maiestas illi offerret, essent valde inconueniencia respectu patrimonij filij sui, de dote autem sua petit ut Vestra Sacra Maiestas si non augebit, vel saltem pro sua gracia non diminuatur, de illius dotis tamen solutione se cum Maiestate Vestra Sacra concordare, modo prius de filij statu prospiciatur; respondit postremo se in omnibus erga Maiestatem Vestram Sacram ita exhibituram, uti filiam obedientissimam decet et omnem spem suam in Vestra Sacra Maiestate collocaturam et proprium hominem suum ad Vestram Sacram Maiestatem missuram et supplicaturam, ut eam Vestra Maiestas unacum filio suo hinc eripiat, quod ea ratione fieri posse affirmat, si Vestra Sacra Maiestas primo quoque tempore de statu filij sui providebit et eam quoque de dote sua contentabit et supplicat ne Maiestas Vestra tardet, quia dicit se procerto scire, Thurcas esse paratos. Dixi etiam Maiestatem Vestram modis in instructione contentis Comitem Themesiensem contentaturam, respondit id eciam esse pernecessarium. Hec sunt breuiter que cum Regina acta sunt.

Ego vero quantum intelligere potui, Regina ante omnia optat ut Vestra Maiestas filiam natu minorem desponset filio suo et faciat de illo, quod Maiestati Vestre videbitur, ea tamen condicione, ut si filiam Vestre Sacre Maiestatis mori contingerit, utique de statu filij sui pro sua dignitate Vestra Sacra Majestas provideat. Secundo ut Vestra Sacra Majestas de tali statu filio suo provideat ut redditus sint VIII millia flor. in paratis pecuniis cum honesta mansione, puta castris, ciuitatibus et aliis locis. Tercio ut interim quousque Vestra Sacra Maiestas filio suo de statu competenti prouideret, Majestas Vestra daret ad manus suas Cassouiam, Castrum Munkacz et castrum Hwzth cum Comitibus Bereg, Maramaros et Wýwar cum prouentu illorum castrorum et cameris salium tamdiu tenenda, quousque Cesarea Maiestas et quem ipsa eligeret pronunciarent de statu filii sui. Hec propterea Vestre

Sacre Maiestati significare volui, ut sciret interim deliberare. Fama est Comitum Themesiensem se mouisse et velle Zazsebes ad Reginam venire, Dominus Waradiensis autem est totus in hoc, ut Reginam si poterit ex Zazsebes educat et in tali loco constituat, ne Petthrowÿt eam vel factis vel consiliis suis a Vestra Sacra Maiestate abalienare possit, quod dominus Deus non cedat, sed ego multum timeo temporis amissionem, supplico, supplico ut se Vestra Sacra Maiestas citissime resoluat, quia periculum est in mora. Deus Optimus Maximus Vestram Sacram Maiestatem felicissimam conseruet. Datum ex Castris ad Albam Juliam positis (Ubi Dominus Waradiensis cum suis est, nam dominus Castaldus est Euÿedini) 15. Junii 1551.

Eiusdem Vestre Sacre Maiestatis.

1551. Ad Regiam Maiestatem 15. Junii ex Castris ad Albam Juliam positis.

(Eredeti minta a m. kir. kamarai levéltárban).

XVIII.

1551 jul. 8.

Ferdinánd levele Castaldohoz: a biztosoknak küldött levelet csak azon esethen kézbesítse, ha a szerződés Izabellával még nem volna aláírva.

Castaldo soli. Ferdinandus etc.

Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte, redditę sunt nobis litterę tuę de 25 preteriti mensis Junij, simul et illę quas reuerendissimus episcopus Waradiensis ad nos dedit, et ea, quę scripsisti abunde intelleximus, quamuis autem omnino speremus, te et Thomam de Nadasd et Andream de Bathor, si ad vos iam peruenit, cum serenissima domina regina Isabella eiusque filio, vigore antea datarum ad vos litterarum nostrarum, et presertim illarum de 21 et 24 eiusdem preteriti mensis Junij ad conclusionem incepti tractatus et negotij ante receptionem presentium iam deuenisse, uel saltem rem eo deduxisse, ut tractationis huiusmodi conclusio secundum predictas litteras nostras de 21 et 24 preteriti mensis Junij breui

sequutura et coitura sit, qua quidem in re omnem possibilem diligentiam adhibere debebis; tamen si forte, quod vix credere possumus, nulla conclusio ante presentium receptionem facta esset, neque res eo producta et pertractata, ut conclusio ipsa mox sequi deberet, tunc et in eo casu, adiunctas litteras nostras sibi ac Andręe de Bathor et predicto Thomę de Nadasd ad manus proprias omnium vestrum simul inscriptas, vna cum eis aperias et demum illis perlectis ulterius secundum voluntatem nostram, quam in illis vobis ostendimus et declarauimus, agatis et ad conclusionem sine omni cunctatione procedatis; quod si uero conclusio iam uel facta esset vel alioqui mox ut dictum est ad priores literas nostras indubitanter sequi deberet, tunc non erit opus, ut predictas litteras nostras vna cum dicto Thoma de Nadasd et Andrea de Bathor aperias et communices, sed potius illas clausas ad nos remittas, eam tamen curam et diligentiam adhibebis, ne conclusio per id quomodo vel impediatur vel differatur. Pręterea quo rerum omnium statum eo plenius cognoscas, transmittimus tibi tam litterarum ipsius fratris Georgij ad nos, quam nostrarum ad eum datarum exempla, ex quibus et illa que nobis ipse scripsit, et responsum nostrum ei datum intelliges, vt eo melius omnia dirigere scias; nostram in his omnibus expressam et longe gratissimam executurus voluntatem; datum Viennę die 8. Julij 1551.

Articulus in litteris ad Castaldum, de
8. Julij 1551.

Quantum uero ad id attinet, quod ex prioribus tuis litteris intelleximus reuerendissimum Episcopum Waradiensem ac status et ordines regni istius nostri Transsylvanię, de dimitendis oratoribus ad principem Turcharum cum honorario promisso annuo munere seu censu cogitationem suscepisse, videtur sane nobis id non inconsulte sed bene factum, nempe ut pro preterito et decurso tempore, id quod antea ab eis promissum est mittant, atque adeo principi Turcharum et Rustano Passę ostendant causas et rationes propter quas sese nobis nostroque imperio subdiderint, quia videlicet ad id vigore tractatus per nos cum serenissimo quondam rege Joanne iuiti

obligati erant, presertim si serenissima regina, ipsiusque filius a nobis contentarentur, id quod iam prestitum a nobis esset, et quod id etiam propterea facere non dubitarent, tum quia non sit contra inducias, manente penes Christianitatem ipsa Transsylvania, iuxta continentiam articularum induciarum, quibus statutum est, ut ea quę in manibus Christianorum tunc erant in ipsorum manibus, etiam durantibus inducijs manere deberent et e conuerso loca in quibus Turcę armati morabantur cum suis pertinentijs etiam ab eisdem quiete et pacifice retineantur, tum etiam quia a nobis cognouissent, nos etiam in futurum ipsi principi Turcharum promissum annuum munus, quod hucusque a serenissima regina et episcopo Waradiense nec non Petro Petrowith persolutum esset, conseruandę amicitiję et bonae vicinitatis ac pacis gracia persoluere uelle, ita ut eius magnitudini ex huiusmodi inita nobiscum concordia nihil decessurum sit, aliaque etiam proponant, quę ad hanc rem necessaria et proficua fuerint, vt nimirum durantibus eiusmodi indutijs res Transsylvanicas eo rectius constituere et firmare, locaque necessaria communire et alia futurę defensionis necessaria tanto melius apparare valeamus. Quodque nobis statim significant, quomodo huiusmodi oratores suos expediuerint, vel expedire uelint, vt etiam nos apud ipsum principem Turcharum non contraria, sed conformia agi tractarique facere possimus, sicuti hæc omnia tu dextre et prudenter pertractare scies.

(Fogalmazvány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIX.

1551. jul. 15.

Fráter György meghívója a kolozsvári részleges országgyűlésre jul. 27. re.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis Thesaurarius Locumtenens Reginalis Maiestatis eiusque Illustrissimi filij Regnorumque Hungarie et Transsiluanie Iudex generalis etc. Prudentibus et Circumspectis Dominis Magistro Ciuium, Iudici Regio, ceterisque Juratis Consulibus Ciuitatis et Sedis

Cibiniensis, salutem et fauorem. Cum ardua Regni negocia instent, de quibus cum dominacionibus vestris serio consultantum necessarium esse duximus rogamus et auctoritate nostra, qua fungimur firmiter committimus, vt ad duodecimum diem a die datarum computando octo precipuas personas, tales videlicet cum quibus de presenti statu Regni et necessitate loqui et consultare queamus, ad Coloswar vbi deo iuuante et Maiestas Reginalis futura erit, mittere sine omni occasione debeatis et teneamini, neque in hoc aliud facere presummatis, secus non facturi. Datum ex Zassebes feria quarta in festo diuisionis Apostolorum Anno domini 1551.

(Eredetije levélalakban egy mind a négy lábával lépő s nyakkendős medve vizjeggyel ellátott papirra írva s Martinuzzi gyűrűpecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1551. nro. 601).

XX.

1551. jul. 20.

Castaldo jelentése Ferdinándhoz Izabella királyné elutazásáról s Tordára érkezéséről.

Sacratissima catholica regia Maiestas domine clementissime.

Regina Isabella ut antecedentibus meis litteris Maiestatem vestram certiozem reddidi heri ex Zassebes vna cum filio recessit ut Cassouiam proficiscatur, ego eam Colosvarium vsque comitabor vbi conuentus indictus est, ut omnibus rebus ad regni istius defensionem prouideamus, quo scilicet modo passus et loca necessaria communiantur, victualia cumulentur, presidia disponantur, et vt regnicole armata manu contra Thurcas insurgant: qui iam ut Maiestati vestre dixi, Moldauiam et Transalpinam ingressi erant, ac Themeswarium uersus se apropinquabant maximo etiam apparatu, quem parui faciam si episcopus debitum suum non pretermisserit, cum enim eius continuas mutationes viderem quod negotium sine vlla bona conclusione in longum trahebat et preterea duo comitis Themesis post recessum ab Alba Julia, nuntij in Pago Thÿs (*Törös*) ad Regnam Isabellam superuenerant serenitati sue persuadendo

vt Zassebes redire deberet et ulterius non progredi nam subsidium imperatoris Thurcarum prope aderat, qui ipsam in regnum defendisset et filium regem appellaret, videremque preterea fratrem propter rumores istos Thurcarum in animo vexatum et dubium, et quod consignationem corone et accessum domini Andree de Bathor versus Themeswâr cum presidio suspendebat, ac dominos commissarios de rebus et mutationibus istis male sentire, verendo etiam ne aliquid superueniret quod totum negotium, ac reginæ animum peruerteret, ad vltimum remedium deueniendum iudicavi, et sic episcopo Georgio accersito eidem dixi quod si conclusiones rerum istarum ita dirrigeret quod corona et regnum ad manus maiestatis vestre consignarentur, eidem policebar matrimonium vnus ex serenissimis maiestatis vestræ filiabus cum illusterrimi regis Joannis filio, sperando quod maiestas vestra promissionem hanc meam si res celeritate concluderentur re ipsa confirmaret, quo audito, adeo contentus remansit, quod illico intentionem commutavit et partes maiestatis vestræ serio amplexus est, et regina hoc intellecto, suasionibus comitis Themesiensis aures non prebuit ut iter intermitteret, nec episcopus id vt faceret consuluit, imo mihi promissit quod hoc sero coronam regni mihi consignare faciet; nescio tamen si hoc pro certo tenere debeam, cum iam plures sint dies quod me in spem hanc continue trahit.

Istis heri decima nona sic transactis et scriptis cum hoc mane iam vltra Eniedini fines egrederemur, et super territorium Torde apulissemus Episcopus ad presenciam Hungarorum et aliarum copiarum que nos comitabantur, in campo constitit et reginæ consimilem orationem habuit: in primis longam eius seruitutem apud quondam regem Joannem, multa beneficia a dicto rege accepta, a quo status et esse eius dependet, commemoravit, præterea quantum memoriæ dicti regis, eius serenissime vxori et illustrissimo filio obligatus esset, et cum non videret quo pacto se melius gratum posset ostendere, quam si filium ipsum reginam et regnum e manibus Thurcarum eriperet, qui quouis momento ad ipsorum perniciem descendere possent, cum ad eos propulsandos et expellendos, non satis firmas et validas copias haberent, jam a multis annis omnem (*igy*) studium, animum et cogitationem adhibuit vt reginam

ipsam et filium in quieto et pacifico statu, et sub protectione alicuius potentissimi principis Christiani reduceret, quod cum tantem apud clementissimam maiestatem vestram exequione demandasset, quam confidit paterne clementer et benigne matrem ipsam et filium in eius protectione suscepturam, iam cognosceret quod tot vigilias, pericula, et labores bene subijsset, reginam et filium rogando vt hoc ad bonum finem ab ipso eorum seruo factum recognoscere vellent, nam ipse ut Deum omnipotentem et Santos (*igy*) testatur, nihil vnquam cogitauit et studuit, nisi in scrucium et beneficium serenitatis sue et filij, et cum hoc opus tam Christianum pium et iustum ad optatum finem deduxerit, quod eum non pigebit, quandocumque Deo placuerit, vite etiam sue finem imponere, et quod serenitas sua sibi ignoscere deberet si in tanto solis ardore, et tantis pulueribus suo sermoni eam remorasset, nam cum iam fere ad regni istius confinia et exitum apropinquauerimus et ibi tot nobiles et capitanei regnicole conuenissent, ad intentionem suam optimam declarandam, in qua iam a tanto tempore persistit et inuigilauit, aptiorem (*igy*) tempus inuenire non potuisse; me præterea conuersus rogando vt postquam regnum hoc in manu maiestatis vestre viderem, eandem nomine suo roga-rem ut ad populorum defensionem condecensibus viribus respondere deberet, ne ipse ac regnicole concepti spe frustrarentur; et maiestas vestra tot labores et expensas ac denique ipsum regnum quoque perderet, alia præterea bene et apte discerendo; quibus regina ita respondit, se Christiana et regali stirpe ortam esse, et quod vnquam non solum opere, sed nec animo inclinauit, ut a sanguine et fide sua degeneraret et aberraret, animumque suum semper inclinatum fuisse, ut hoc regnum sub protectione maiestatis vestre deduceretur, ut etiam ipsam in tutelam, et filium suum in filium et seruum acciperet, et quamvis aparentia quandoque contrarium visum sit, attamen Deum se non minus testari hoc sua causa non accidisse; quo autem ad bonum animum quem reuerendissimus ipse ad beneficium serenitatis sue filij, istius regni, et totius Christianitatis demonstraerat, non solum in bonam partem et seruitium accepisse, sed ei etiam gratias referebat eo maxime cum regnum ipsum ad manus Maiestatis vestre

quam ipsa in patrem et dominum suum et filij habebat, redixisset, et vt clarius animum ac sinceram voluntatem ostenderet, quod extunc regnum, se ipsam, et filium in manu maiestatis vestre reponebat.

Equites Cataphracti, fenum a subditis absque solutione vellent, et subditi ex aduerso illum sine pecunia tradere nolunt, adeo quod equites plurimum conquerentur, et in hoc prouisionem petunt.

Conqueruntur etiam plurimum, non solum equites sed pedites et totus exercitus quod pecunias maiori precio accipiant quam valeant, nec pro eis monetam inuenire possunt, neque nos in hoc satis prouidere possumus cum moneta difficultate inueniatur.

Episcopus Waradiensis vltra iam petitas conditiones, me rogauit ut inclusa quoque tria capitula que a maiestate vestra impetrare cupiebat transmittere vellem; deus optimus maximus regiam maiestatem vestram cum regnorum incremento felicissimam conseruet, ex Torda die XXI Julij 1551.

Eiusdem maiestatis vestre fidelis seruus
 qui suas regias manus deosculatur :
 Joannes Baptista
 Castaldus mp.

Melléklet.

Petit reuerendissimus episcopus ut maiestas vestra in futurum equites suos et pedites quos iam per duos annos suis expensis sustinuit sibi soluere velit eorum numerum moderando si ipsos omnes soluere non dignaretur. Quod maiestas vestra clementer sibi respondere velit super particulari de montanis Riuli Dominarum. Et postremo officialem delligere qui de redditibus regni istius curam habeat cum cupiat dominatio sua reuerendissima a laboribus istis se retrahere, attamen in hoc credo id quod maiestati vestre alijs meis literis scripsisse memini.

Kulczim. Sacratissime catholice Regię Romanorum, Hungarię Bohemiaeque Maiestati etc. domino meo clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XXI.

1551. jul. 21.

Castaldo jelentése Ferdinándnak a korona átvételéről.

Sacratissima catholica Regia maiestas domine clementissime.

Spero tabellarium hunc ad maiestatem vestram appulere prius debere, quam ex literis meis precedentibus maiestas Vestra labores, tedia, suspectus respectus et disputaciones, que in tractatione ista processerunt intelligat, demum omnipotenti Deo placuit, quod omnibus contradictionibus et causis que contrarium inducere potuissent remotis, hoc mane serenissima regina Isabella resolutionem tandem accepit et mihi coronam, regnum, sceptrum et alia pertinentia ad presentiam reuerendissimi episcopi Waradiensis et comissariorum maiestatis vestre in manibus meis consignavit hec verba iterum dicendo: se maiestati vestrę et in manu mea qui eiusdem nomine eas acceptabam coronam, regnum eius, propriam personam et filij consignare absque cogitatione alicuius maioris sui beneficij quam ut ipsam in protectione, filiumque in filium et seruum acceptaret.

Ego maiestatis vestre nomine eidem serenissime regine respondi, quod cum coronam maiestati vestre dedisset, illam adeo bene collocauerat, quod ex vna duas sibi comparasset, vnam enim cum hoc regnum ex infidelium manibus erripiat capiti suo imponit, alteram filio suo imponebat cum eius res et statum in tranquillitate reduceret et ipsum in filium nepotem et fratrem traderet, maioribus mundi principibus qui nullo pacto ita hoc munere et largitione vinci paterentur quin eidem compensationem gratissimam darent, quam serenitati sue indicare non poteram, donec re ipsa medio serenitatis sue uniuersum regnum in manu maiestatis vestrę peruenisset, hoc autem dixi respectu illorum locorum qui adhuc in manu comitis Themesiensis permanent, vbi aliud remedium non habemus, quam illud quod regina prestare poterit, serenitas autem sua dicit, quod si ipsa in personam comitem ipsum adire de-

beret curabit ut omnia in ditionem maiestatis vestrę repellantur, quam supplico ut per tabellarium proprium quavis diligentia me clementer, certiorare dignetur a qua persona coronam maiestati vestre transmittere debeam, nam episcopus Georgius et regina vellent ut egomet illam maiestatem vestram presentarem, attamen quietus non essem donec in maiestatis vestre potestatem perueniret et regie Bohemię dominum meum de ea coronari cernerem, dominus de Nadasd illam maiestati vestrę ferre vellet, sed ego eius persona hic plurimum indigeo; episcopus reginam associare vellet sed curabo vt regina ipsum oret quod hic remanere velit, cum tamen dominus de Bathor Themesvarium, vt spero, tendet necessarium erit vt dominus Nadasdi ipsum comitetur, episcopus etiam dicit quod ipse dominus Nadasdi dictam coronam eodem itinere et duo eodem tempore seruitia facere posset, attamen non libenter coronam ipsam periculis que facile accidere possunt committere volem; si in istis partibus ego multum commorari non deberem illam maiestati vestre portare possem, si mihi manendum esset illam etiam iuxta ordinem maiestati vestrę transmittam.

Dicit reuerendissimus episcopus quod multis ex causis deberent Poloni bene et amicaliter a subditis maiestatis vestre tractari, attamen intelligo quod castellanus domini Perrenni, qui Stanislaum Ligenzam Polonum necessarium et afinem comitis a Tarnow superioribus diebus detinuerat, argenteam pateram, petiam integram veluti et alias res quas regine Izabelle portabat et dicto domino tunc debent acceperat restituere noluit, non obstantibus literis meis et spectabilis ac magnifici domini Andręe de Bathor, ut illas omnino consignare deberet, prouideat in hoc maiestas vestra quid sibi consultum videatur; ex Torda 21 Julij.

Eiusdem maiestatis vestrę fedelis seruus
 qui suas regias manus deosculatur
 Joannes Baptista
 Castaldo.

Külczim: Sacratissime catholice regie Romanorum Hungariae, Bohemię maiestati etc. domino meo clementissime.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárában). 7

XXII.

1551. jul. 26.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Constitutiones Dominorum Regnicolarum in
Partiali eorum Congregatione, circa Festum
Beatae Annae Matris Mariae in Colosvár
Anno Domini 1551.

Item: Domini Regnicolae voluntatem Serenissimi Principis nostri, medio illustrissimi Generalis Capitanci, et Reverendissimi Domini Locumtenentis in una parte intellexerunt, ubi sua Majestas pro conservatione nostrae patriae significat, ut Civitates munirentur, quam voluntatem suae Maiestatis, nostris fidelibus servitiis inservire conabimur.

Ex quo autem pauperes coloni nostri, his retroactis temporibus, in tot, et tantis disturbiiis turbati et multa damna passi sunt, superest etiam penuria victualium. ceterum: contributionis adhuc magna pars restat solvenda, praemissis ex causis, necessarium videtur nobis, ut differatur aliquantum, nos enim et in illis omnibus volumus parere suae Majestati.

Temporibus superioribus conclusum erat per Dominos Regnicolas, ut quilibet nobilis, cum peditibus, et equitibus suis capitatum ad commissionem Domini Reverendissimi, quandocunque necessitas expostulaverit, insurgere debeant. Nunc similiter Domini Regnicolae concluserunt, ut missis Litteris ejusdem Reverendissimi Domini Locumtenentis, statim insurgere, et eo proficisci, quoquaque sua Reverendissima Dominatio mandaverit, secundum exigentiam necessitatis debeant, et teneantur.

Item: Domini Regnicolae supplicant suae Reverendissimae Dominationi, ut quemadmodum prius malefactores, fures, cutores falsarum monetarum, ac alii malefactores puniantur juxta priorem Constitutionem Dominorum Regnicolarum et praesertim nunc cutores falsarum monetarum in hoc regno perquirantur, et puniantur.

Item: Domini Regnicolae supplicant suae Reverendissimae Dominationi, quatenus agat cum Domino Capitaneo

Generali, ut exercitus serenissimae R. Majestatis, ubicunque locorum locatus fuerit, non violenter absque pecunia, sed honeste vivat, et si Nobilis, at alius quispiam ab ipsis offensus fuerit, vel e converso ipsi ab aliquo impediti fuerint, mox fiat judicium inter partes juxta antiquas hujus regni constitutiones, ac judicia, justitiaeque executio.

Item: Supplicant, quod in domibus Dominorum nobilium ne hospitentur, nec aliquid rerum mobilium, et immobilium per quempiam illorum auferatur. Quicunque autem ex militibus Regiae Majestatis, in domum cujuscumque nobilis invaserit, et ibidem violentiam fecerit, eadem poena puniatur qua solent puniri tales potentiarum actores, amissione videlicet capitum, et bonorum suorum.

Item: Restantiae contributionis ad censum Imperatoris Turcarum, ac aliorum regni necessitatum constitutae omnino per comites Reverendissimi Domini Locumtenentis, ad manus ejusdem, cui commissum est administrari debeat.

Item: Domini Regnicolae supplicant suae Reverendissimae Dominationi, ut illos Articulos, quos cum Commissariorum concluso determinandos suscepit, dignetur sua Reverendissima Dominatio cum eisdem Commissariis determinare.

Item: Domini Regnicolae supplicant, sicut prius quoque supplicarunt, ut sua Reverendissima Dominatio, una cum Dominis Commissariis apud Majestatem Regiam agat, ut Articulos conclusos confirmare, et in vigore retinere sua Majestas dignetur.

Item: Supplicant suae Reverendissimae Dominationi, ut dignetur agere apud Regiam Majestatem, ut beneficia Ecclesiastica dignetur conferre non alienis, sed hujus patriae dignis hominibus.

Item: Quod universa bona, juxta constitutiones Dominorum Commissariorum Regiae Majestatis, simul cum Reverendissimo Domino per Serenissimum Principem condam Joannem Regem, per notam infidelitatis cuiuspiam collata, et donata, omnibus reddantur, et praefatae donationes cassatae et invalidae existant.

Item: Multi sunt ex Dominis Nobilibus, qui conqueruntur super eorum injuriis, et damnis, sua Reverendissima Do-

minatio dignetur eos audire, et illis de suis injuriis, et damnis judicium, et justitiam facere.

Item: Domini Regnicolae supplicat Domino Reverendissimo Locumtenenti, ut sua Reverendissima Dominatio, Stephanum Budaÿ de suis expensis, ad Imperatorem Turcarum factis contentum reddat.

Item Decretum est: ut exercitus Germanorum in Civitatibus Cibiniensi, et Brassoviensi manere debeat, cum quibus Petrus Gerendi, et Joannes Morgondai fiant, qui omnem curam tam victualium, quam aliorum etiam negotiorum ejusdem necessariorum habeant, ne minus juste miserrimi coloni per eosdem opprimantur.

Item: Exercitus Hispanorum in Segesvariensi et Mediensis Civitatibus maneant, cum quibus Joannes Thabiassi, et Volfgangus Balassi fiant, qui similiter ut praedictum est, eorum curam habeant.

Item: Exercitus Equitum Cataphractorum in Civitate Colosvariensi maneant, quorum curam gerant Nicolaus Valky, et alter, quem Dominus Reverendissimus voluerit.

Item: Exercitus Levis Armaturae Regiae Maiestatis in Székely-Vásárhely maneant, quorum curam Blasius Bernaldh, et Franciscus Lázár habeant.

Praetia Victualium:

Item: Avenae Cubuli Colosvariensis et Vásárhelyiensis den. XX. avenae Cubuli Saxonicalis den. X.

Item: Ordei Cubuli Colosvariensis et Vásárhelyiensis den. 24. Alakor, et Thörköly den. 20.

Item: Vinum Octale Colosvariense den. 3. quod melius den. 4.

Foenum commissum est juxta aestimationem Nobilium qui cum Exercitu erunt, et judicium locorum ipsorum.

Item: Carnes Bovinae tam assatur. quan coquend. usque ad Festum Beati Martini Lib. $\frac{2}{4}$ den. 1.

Item: Nullus colonorum tam in civitatibus quam oppidis, et possessionibus, ubi exercitus sunt foenum vel avenam aut quid simile ad quaestum emere debeat.

(Az erdélyi fiscale archivumban lévő másolati példányról).

V. F E J E Z E T.

1551. aug. — 1553. apr.

I.

A mily zajtalanúl folytak le a kolosvári országgyűlés tárgyalásai, a mily könnyen végrehajtott Erdély átadásának fontos ténye, ép oly mértékben volt várható, hogy a porta teljes erővel munkálni fog a bevégzett tény megsemmisítésén. Midőn Malvezzi a Ferdinánd követe jul. 18-án jelenté, hogy ura ez országot a rendek beleegyezésével hatalma alá hajtotta, a jedikulába záratott s Szokoli Mohammed parancsot kapott Erdély megtámadására.

A barát ez eshetőséget is számításaiba vette, s legelső törekvésének a keletkezhető vihar lecsendesítését tekinté. Jul. 21-én már megküldé a portára teendő előterjesztésének vázlatát jóváhagyás végett Ferdinándnak: »azért, hogy János Zsigmond eljegyzé a Ferdinánd leányát, nem szűnt meg a szultán alázatos szolgája maradni, s az adót és ajándékot rövid idő alatt be fogja küldeni a szultán kincstárába« ¹⁾.

De Ferdinánd nem tartá elégnek birni Erdélyt, ő mutatni is akarta, hogy az ország az övé s azt kívánta, hogy a barát, a temesi gróf és a rendek együttesen fejezzék ki, hogy azt csak a fegyverszünet meghosszítása esetére fogják a portára beküldeni ²⁾.

Fráter György ezt nem helyeselte : s a három nemzetből a kolosvári országgyűlés által kirendelt követekkel s a nála levő csauszszal beküldötte az adót és ajándékokat. Maga mondta a barát Nádasdynak, hogy a törtétekért a felelőssé-

¹⁾ A barát felterjesztése Ferdinándhoz. Torda 1551. jul. 21. A titkos levéltárban Bécsben.

²⁾ Ferdinánd válasza a barát jelentésére. Bécs 1551 jul. 31. A cs. k. államlevéltárban.

get a porta előtt Petrovicsra fogja hárítani — s meg is tette. »A te arczodat — felelék neki — a hatalmas szultán fehérnek találta, s a te ellenséged Petrovics megszégyenült: mert váraiban mindenütt németekre akadtak, míg ő maga megszökött«¹⁾).

Ily körülmények közt Ferdinánd ismételten sürgette, hogy országgyűlés tartassék. Ugy hiszi — irá jul. 30-ról — hogy a rendek könnyen fogják módját találni, hogy a várak éléssel rakassanak meg²⁾), s midőn a barát értesíté, hogy az országgyűlés a várak megerősítésére mit sem szavazott meg, — aug. 21-én — felhatalmazá Castaldot, hogy az erdélyi püspökség javadalmait fordíttassanak arra³⁾). Már aug. 28-án utasítá Castaldot, hogy a baráttal az országgyűlés megtartásának módja felett tanácskozzék⁴⁾), s sept. 1-én e tárgyban újra irt neki⁵⁾): új országgyűlést kellene összehívni, s azon a városok megerősítését előterjeszteni; kijelenteni, hogy ő (t. i. Ferdinánd) a váradi püspököt ruházta fel a vajdai, helytartói s kincstartói hivatallal, a zászlót neki a gyűlésen kézbesíteni s meghagyni a rendeknek, hogy engedelmesek legyenek hozzá. Az ezen gyűlés elé terjesztendő királyi propositiók iránt tegyen korán jelentést, hogy a választ, az utasítást s a megbízó-

1) Portai levél a baráthoz 1551. oct. 2. Pray Epist. Proc. II. 299. s köv. ll.

2) Ferdinánd Castaldonak jul. 30-ról: »Status et Ordines Regni commode rationes adinveniri possent ut ex communi contribucione provisionem victualium facerent.« A cs. k. államlevéltárban.

3) Ferdinánd Castaldonak aug. 21-ről: »Quod Status Ordines et Regnicolae pro locorum fortificatione et communitione nihil omnino contribuere voluerint sane non libenter intelleximus.« Pray Epist. Proc. II. 288. l.

4) Ferdinánd Castaldonak 1551. aug. 28 : »Noui conuentus celebrationem magnopere necessariam iudicamus, ut de rebus tantae importantiae in eo tractetur agatur et concludatur, quod scilicet auxilia et subsidia nostra eo efficaciora excitant . . . Quam ob rem volumus ut cum Episcopo Waradiensi et Thoma Nadasdy inter nos diligenter consultetis super huius modi rebus Statibus et Ordinibus Regni istius Transsylvaniae nomine nostro proponendis.« Ugyanakkor Nádasdynak s a barátnak is irt hasonló szellemben. A m. k. kamarai levéltárban.

5) Ferdinánd levele Castaldonak. Bécs 1551. sept. 1-én, a bécsi cs. k. államlevéltárban : »noui conventus celebrationem necessariam esse

leveleket korán kiállittathassa. Különben ohajtaná, hogy a mult kolosvári országgyűlés propositióit és articulusait megküldené neki, jövőre pedig minden gyűlés után terjessze fel ezeket hozzá haladéktalanul, valamint a végzések minden megyének küldessenek meg.

existimamus, nam licet nobis per supradictas tuas litteras ostenderis in proxime habito conuentu tractatum et conclusum esse, quomodo et quando regnicolę ad regni defensionem insurgere ad que loca copie nostre distribui, quo precio victualia vendi debeant, et quod in ipso conuentu status et ordines in cessionem regni per reginam factam assensum prebuerint, nos in regem acceptarint, ac fidelitatem et obedienciam nobis denuo iurauerint, tamen cum de fortificationibus locorum et passuum nihil conclusum sit, et preterea hoc quoque in conuentu proponendum esse censeamus, nempe Episcopo Waradiensi a nobis munus wajvode et locumtenentis nec non Thesaurarius nostri concessum esse, ipsisque iniungendum vt sibi tanquam wayvode et locumtenenti nostro in omnibus licitis et honestis eiusque offitium concernentibus debitam obedientiam et reuerentiam exhibeant, vexillum denique eidem publice committendum sit, existimamus tum ob has, tum ob alias etiam rationes, que ad regni defensionem pertinent nouum conuentum omnino indici et celebrari debere; sed volumus ut conuentus huiusmodi ad id temporis indicetur et publicetur, quod vobis videbitur commodum et oportunum, ut ante eius celebrationem nobis opinionem et consilium vestrum de propositione in eo fienda perscribere, et a nobis responsum simul ac iustructionem litterasque credentiales ad status et ordinus dandas satis tempestiue accipere possitis, quo sic maiori enim autoritate et fructu omnia tractentur et peragantur; cum autem nobis cumprimis necessarium esset, precise et sigillatim intelligere, quomodo queque proposita et conclusa sint in predicto proximo conuentu, ut eo melius nos circa omnia resolvere, atque adeo intelligere prosemus num de rebus omnibus, necessarijs sufficienter conclusum sit, tibi committimus ut propositionem ac subsecutam conclusionem seu articulos dietales qui procul dubio in scripturam redacti sunt, bono modo habendos cures et nobis transmittas, nam melius est ea etiam nunc tarde quam nunquam intelligere; scire autem pro certo debes, quod in omnibus dietis seu conuentibus mos iste obseruatur quod propositio et postea in conclusione articuli dietales fiant qui ad singulos comitatus transmittuntur, ut sciant et intelligant subditi ea, que executioni mandanda veniunt, quemadmodum nos huiusmodi recessus et conclusiones non solum ex conuentibus in illa regni parte que nobis paruit, celebratis semper habuimus sed saepe etiam ex illis, quas ipse Waradiensis sub regine nomine in Transsylvania celebravit, ad nos transmittebantur, prout eorundem conuentuum plures conclusiones in scriptis habemus; quare dabis omnem operam ut conclu-

Némi aggodalmi voltak Ferdinándnak a kolosvári országgyűlés által letett lúségi esküre vonatkozólag is. Castaldo e részben megnyugtatta, de felelé neki, nem is kívánta, hogy másként tegyék le mint eddig szokásban volt, ha az lett volna is a szokás, hogy városról városra járjanak annak letevése végett. S ha a régi szokás meg volt tartva, új esküt nem kíván ¹⁾.

Ferdinánd aggodalmait eloszlatandó s olajtásának a várak megerősítése ügyében eleget teendő, a barát Castaldoval s Nádasdyval egyetértve Szebenbe oct. 8-ára részgyűlést hívott össze, mely 15-én oszlott el ²⁾. Határozatba ment, hogy a városok erősíttessenek meg; a magyarok portánként 32 denárt vetettek ki rá, ennek megfelelő összeget a szászok: de a székelyek nem voltak jelen ³⁾. E gyűlésen a barát már kapott

sos in dicto conuentu articulos in scripturam procul dubio redactos nobis non solum nunc sed etiam in futurum, quando conuentus celebrabitur, transmittas, atque nunc super ijs, quę ulterius in nono conuentu proponenda videntur ubi inter vos consultata fuerint opinionem vestram perscribas.«

¹⁾ Ferdinánd levele Castaldóhoz Bécs 1551. sept. 20, (a bécsi cs. kir. államlevéltárban). . . Quantum ad iuramentum homagij seu fidelitatis regnicolarum attinet, nos non alio modo tibi scripsimus, quam si et quatenus ipsi ordines status et regnicolę iuramenta iuxta hactenus obseruatam consuetudinem sufficienter non prestitissent, ut in eo casu instare, curare et efficere deberes, ut iuxta dictam hactenus obseruatam consuetudinem iuramenta huiusmodi prestarent, etiam si de ciuitate ad ciuitatem id facere moris esset, prout tunc etiam ex literis tuis intellexeramus; fieri oporteret et mens nostra non fuit neque nunc est, ut huiusmodi iuramenti prestationem aliter quam ab antiquo obseruatum est, peteres aut ab eis requireres. Quare tibi etiam nunc commitimus, ut si iuxta antiquum morem et regni consuetudinem iuramenta ab eis prestita sunt, de nouo ea non petas, quin potius eos in privilegijs, libertantibus et consuetudinibus ipsorum conseruare studeas, solent enim plęrumque nouarum rerum introductiones et presertim in principio regiminis periculose esse . . . «

²⁾ A nagy-szebeni kiadási könyvekben olvassuk a. a. 1551. sept. »in congregacione Regnicolarum hic Cibinii celebrata dona sunt oblata.«

³⁾ Fráter György Ferdinándnak Szeben 1551. sept. 15. (a cs. kir. államlevéltárban Bécsben) »Comicie particuľares ad octauum diem presentis mensis Cibinium indictę hodie primum absolute sunt, in quibus ad munitionem Civitatum obtulit nobilitas de singulis eorum colonis, prout

hírt, hogy Erdély megrohanására török hadak készülnek s szónoklatára a rendek a hadfölkelést a szokott módon megszavazák ¹⁾).

Az egyetemes gyűlés megtartásának eszméjéről Ferdinánd még se mondott le. Épen a szebeni részgyűlés kihirdetésének napján, sept. 8-án Vinczről, hol Castaldo szívesen látott és ünnepelt vendége volt — a barát maga csak 10-ike után ment el Szebenbe — kifejté Ferdinánd előtt nézeteit ²⁾. Ő maga — írta — meg van győződve, hogy a rendek szívesen elkövetnek mindent, bár az ez évi szűk termés hátráltatja is őket. Különbén is a gyűlésre nézve nem lát más tárgyat, ha csak ő felsége az adót nem akarja felhozni, mert az ország védelmére vonatkozólag a régi rendszert fentartandónak véli, t. i. hogy a tizedik vagy huszadik, részben, részenként vagy fejenként fogjon fegyvert. Ha ő felsége mást is akar előterjesztetni, közölje vele. A közönséges országgyűlésről eleve kellene gondoskodni, alkalmas helyet kijelelni s ügyelni, hogy fő urak és nemesek ne találják elviselhetetlennek a rájuk rovandó terheket. Ily gyűlést, míg a török veszély tart, nem lehet tartani, mert szükség, hogy azon mindenki háborítlanul megjelenhessen. Különbén, ha ő felsége ezen közönséges gyűlés előtt az adót Magyarországon azon részekben is, melyek a királyfi birtokában voltak, kiakarja vettetni, engedje meg, hogy rövid időre kimehessen, bár ő jobbnak látná, hogy mind ez egyszerre intéztessék el.

Ferdinánd ragaszkodott az egyetemes gyűlés eszméjéhez. Ő a szebeni gyűlést is akkorra szeretne volna elhalasztatni, mikorra az ő propositiói beérkeznek, de miután mindaz nem a városok megerősítésére s az ország védelmére vonatkozik,

census more solito exigi consuevit denar. 32. quibus Saxones similem summam solvunt. Ex Siculis vero cum aliquot tantum persone istis comitiis interfuissent sine, scitu aliorum, nihil cum illis decerni potuit.

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 501. l.

²⁾ Fráter György levele Ferdinándhoz 1551. sept. 8. (a titkos levéltárban). »Apud Status et ordines huius regni, negocia Maiestatis vestre dirigere et promouere non quiesco, nec dubium quin facturi sint omnia libenter, licet hoc anno in frumento penuriam sentiant, unum paulo uberius proueniet, annis tamen superioribus quoque propter tu-

elhalasztatott a közönséges gyűlésre: utólagosan belenyugszik a részgyűlés tartásába. De legyen gondja — válaszolá a bárátnak — hogy az adószedők azon megyékből, melyek ez

multus bellorum continuos omnia que habeant consumpta sunt, nihilominus maiestati vestre parati sunt seruire, in comicijs autem quid modo cum eis tractandum sit non video, nisi si de contributione agere velimus, quam in omni tempore eos reddituros speramus; nam quod ad defensionem regni attinet optimum antea modum, ex decreto et deliberatione regnicolarum, in hoc regno reperuimus, ut sive decima uel uigesima parte, aut partialiter, uel capitatim insurgere necesse sit, quelibet natio iuxta modum prescriptum, sine mora insurgere debeat, quod diligenter cum opus est singuli eorum exequi curabunt, si quid autem aliud maiestas uestra in animo habet, quod eis proponere uelit, maiestas uestra primo quoque tempore me cerciorem facere et edocere dignetur.

Illud quidem necessarium esse iudicarem, si tamen ratio presentis temporis concederet, ut maiestas uestra de tali nouo generali conuentu in aliquo competenti loco prospiceret, ad quem uniuersi status et ordines utriusque regni conuenire possent, ubi de omnibus negocijs ac rebus, et presertim de modo defensionis et conseruacione regni, ita agendum et concludendum esset, ut tam barones et magnates, quam eciam nobiles, et omnes status ecclesiastici, et seculares, onus pro eorum condicione competens, in defensione regni sustinerent, nec quisquam esset, qui tandem hoc onus, quod ipsis imponeretur sustinere detractarent, scirentque singuli suum officium facere; quantum enim ratione mea consequi possum cum magnitudinem sumptuum et expensarum maiestatis uestre considero impossibile esse iudico, tam intollerabiles sumptus per se maiestatem uestram sustinere posse, nisi a nobis quoque adiutus fuerit, conuentus tamen eiusmodi interim donec Thurca pro foribus regni uersatur comodo fieri non possunt, necesse enim esset ut ad ista comicia quilibet securum et liberum iter haberet, hoc autem tempore nemo suas edes sine periculo relinquere potest.

Si uero maiestatis uestre uoluntas est, ut ante generalia comicia contributionem, in Hungaria et in hoc quoque regno ordinare debeam, maiestas uestra inueniat modum, ut mihi ad exiguum tempus in Hungariam exire liceat potest autem hoc sine periculo fieri, ego curabo ut maiestas uestra ex illis locis, que serenissime regine, et filio eius Illustrissimo subiecta fuerant contribucio administretur, meo tamen iudicio melius esset ad generalia comicia differre, ut omnia ista simul et semel concluderentur. Hęc tamen et alia omnia arbitrio maiestatis uestre relinquo et non aliud nisi quod maiestatis uestre uoluntas est exequi uel facere uolo.

De fortificatione ciuitatum iuxta mandatum maiestatis uestre, una cum Illustrissimo domino marchione Cassani et domino Thoma de Na-

előtt az ő kormányzata alatt voltak, a regestrumokat a gyűlésre magokkal hozzák ¹⁾).

De a gyűlés ez idő szerint nem volt megtartható. A törökök már sept. közepén átkeltek a Dunán s Petrovics régi birtokai ellen tartottak. A barát oct. 9-éről a legnagyobb

dásd summam curam habebimus, ut autem maiestatem vestram in hys quoque rebus ab expensis subleuare possemus, indiximus comicia parcialia Cibinium, ad proximum diem festi Natiuitatis beatissime Virginis Marie, ubi Deo uolente tentabimus, si quid subsidij pro municione istarum ciuitatum ab eis impetrare poterimus, quod nos consequi non dubitamus, ad municionem nero ciuitatis Albensis, prout maiestas uestra mandauit de proventibus Episcopatus prouidebimus, cum autem prouentus isti nondum administrari possint, curam habebimus, ut interim opus ceptum, continuetur nullaque dies ab opere intermittetur, quod maiestas uestra ex literis domini Illustrissimi locumtenentis laicius cognoscet.

¹⁾ Ferdinánd válasza Fráter Györgynek 1551. sept. 20. (a titkos levéltárban):

Quantum autem ad conuentum generalem attinet, nobis quoque uidetur eius celebrationem omnino necessariam esse, et proinde huiusmodi comitia, priusquam illas deuotionis tue litteras accepissemus, indicenda duximus, sicuti ex alijs litteris meis ad deuotionem tuam, Thomam de Nadasd et Andream de Bathor datis atque conuocatorijs ex cancellaria Hungarica expeditis deuotio tua cognoscet et quia ea que deuotio tua nobis de regestis per dicatores omnium comitatum ad comitia afferendis consuluit, clementer probamus, ideo licet nos eorum comitatum qui hactenus nobis paruerrunt, regesta penes cameram nostram iam habeamus, mandauimus tamen ut dicatores regesta ipsorum secum adferant; hortamurque deuotionem tuam ut curet quo ex comitatibus illis, qui lucusque sub ipsius administratione fuerunt, pari modo adferantur, quo ordo ille quem deuotio tua non nisi prudenter consijderauit eo melius et rectius constitui queat.

Intelleximus comicia particularia Cibinium ad festum natiuitatis beatissime Marię virginis (sept. 8.) iam preteritum indicta fuisse, speramusque in illis circa ea que ad locorum fortificationem pertinent, aliquam utilem et proficuum conclusionem factam esse, tanquam in re summo opere necessaria, et ad defensionem regni magnopere pertinente. Et propterea tametsi iusseramus per precedentes litteras nostras Marchioni Cassani bellico locumtenenti, ut deuotio tua, ipse et comes Thomas de Nadasd nos de ijs que in nouo isthic celebrando conuentu a nobis proponenda viderentur, informaretis, et conuentum ad eum diem indiceretis ad quem et responsum a nobis et instructionem vnacum credencialibus litteris ad status et ordines dandis accipere possetis, quo maiori cum autoritate et fructu omnia a vobis agi et tractari possent, tamen cum reliqua

mérvű hadfölkelést rendelte el ¹⁾, s maga Ferdinánd is oct. 21-ről intézett Erdély rendeihez leiratot, melyben az önvédelemre buzdítá őket, kifejezván reményét, hogy az elmulasztott időt ki fogják pótolni ²⁾. Rögtön három tábor gyűlt össze: egy a székely földön, mely az oláh hadak betörését volt feltartandó, egy a barczasági tölgyeknél, s a harmadik, melyhez a nemesek s közeli székelyek gyűltek, s mely Temesmegyének tartott ³⁾, a barátal, Castaldoval és az időközben odaküldött Pallavicinival. A sereg Lippának vette útját, s itt útközben kapta meg a barát a bibornoki veres süveget, melynek folytán Castaldo a táborban üdvlövéseket tétetett.

A hadjárat részletei nem tartoznak ide. Lippa visszafoglalása után, hol a bibornok Uleman béget szabadon bocsátá, Székely-Vásárhelyre decz. 21-re közönséges országgyűlést hívott össze, mely a Ferdinánd által Pozsonyba hirdetett országgyűlésre oratorokat küldjön ⁴⁾ De a bibornok nem

illa que ultra locorum fortificationes nec non regni defensionem (quam ex litteris deuotionis tuę iam bene ordinatam esse quomodo videlicet tempore necessitatis contra hostes insurgendum sit, libenter intelleximus) isthic nunc proponenda censebamus, ad generalia comitia differri et reijci, ibique recte tractari posse videamus, placet nobis celebrationem parcialium huiusmodi conuentuum pro obtinendis subsidijs ad fortificationes a vobis factam iam esse, et tanto magis, ex quo iam propter hostium conatus. quos Danubium iam trajicisse audimus, defensionem regni alijs rebus postpositis, summo studio cura et labore inuigilandum est, sicuti deuotionem tuam una cum bellico locumtenente, Thoma de Nadasd et Andrea de Bathor, diligenter omnique studio facturam esse non dubitamus.

¹⁾ L. Törvények és Irományok I. sz.

²⁾ L. Törvények és Irományok II. sz.

³⁾ L. Ostermayer Krónikája 46-ik l.

⁴⁾ Martinuzzi Ferdinándnak decz. 6-ról, Lippa alól: »nunc mihi in Transylvaniam euadum erit, nam Dominjs Regnicolis Transsylvanię ad festum Thomę Apostoli, ea potissimum gratia Comitia Generalia indixi, ut in illis certas et præcipuas personas ad futura Comitia eligere et e regno educere possim.« A titkos levéltárban Bécsben. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1551. »9 Decembris misso famulo Clementis cum literis domini reverendissimi causa conuentus in Wasarhell celebrandi; in sedes superiores, expensi: den. 50.—17 Decembris misso Petro Lugassy ad Wasarhel ut hospicium ordinet pro dominis accedentibus. Expensi den. 61.

vehetett részt e gyűlésben: mint tudva van Alvinczen a várkastélyban, hol legszivesebben tartózkodott, decz. 17-én Castaldo orgyilkosok által kivégeztette. A válasz, melylyel Ferdinánd e gyűlés kihirdetését jóváhagyta ¹⁾, már nem találta életben.

II.

Castaldo a bibornok által decz. 21-re összehívott országgyűlést decz. 31-re halasztá ²⁾. Vinczről előbb Szász-Sebesre s aztán a megerősített Segesvárra ment, hogy ott várja be az utálatos politikai gyilkosság lehető következményeit. Kétségbevonhatlan, hogy tervébe csak az egy pár olasz volt beavatva, ki a bibornokot leszúrta: a magyarokat, még azokat is, kiknek hűségében bizott, nem tette terve részeseivé. Azután hogy a tény végrehajtatott, közölte azt néhány főúrral, ezeket bizva meg, hogy terjeszszék a dolgot a rendek elé ³⁾.

Bármily nagy volt a megdöbbenés, a rémület, mit a hír hallása mindenfelé keltett, bár mekkora hajlamot mutattak a székelyek felkelni, erre akkor midőn várak, városok zsoldosokkal

¹⁾ Ferdinánd levele a bibornokhoz decz. 14-ről: (a titkos levéltárban). Elmondván, hogy maga is szükségesnek tartja a magyar országgyűlést összehívni, de azt hamarább nem tehetette, mert jan. 4-re a cseh rendek vannak összehíva: »Deinde clementer probamus P. V. Rmam, quod se facturam esse scripsit, in conuentu isto generali quem Statibus et Regnicolis Parcium Regni nostri Transylvanarum ad festum diem beatj Thome Ap. indixit, certas et praecipuas personas eligere, quas secum inde ad futura Comicia educere queat « Helyesli, hogy e gyűlésre maga is kijójjön. V. ö. Fraknoi Országgyűlési Eml. III. k. 330-ik l.

²⁾ A nagyszebeni számadási lajstromban a. a. 1551. olvassuk: »20 Decembris Misso Valentino in sedes superiores cum literis domini Generalis causa comitorum in Vasarhel indictorum Expensi den. 50.—22 Decembris Euntibus Domino Judice Regio Martino Weyss et Valentino Segesvar ac inde in Comitua Vasarheliensia. Expensi fl. 40. den. 13. Pro vectura Dominorum fl. 6. d. 50.

³⁾ Castaldo Ferdinándnak 1552. jan. 9. (Pray Epist. II. 320). »In eo autem ubi Majestas Vestra scribit a me informationem exspectare, quo scilicet pacto mortem quondam Fratris Georgii Ordinibus Regni istius Transylvaniae publice aut privatim significaverim, sciat M. V. me non nisi primatibus Regni de hoc negotio rationem reddidisse.«

voltak megrakva nem volt alkalmas az idő. Leesendesítésökkel Castaldo a nagy ígéretekkel megnyert Kendy Ferenczet bizta meg, ki a vásárhelyi országgyűlésen ezt sikeresen végre is hajtotta ¹⁾).

Ha nem is hiszszük el Castaldonak, hogy, mint ő Ferdinándnak jelenté, a rendek inkább ohajtották az ő halálát mint sajnálták s ezért nem támadtak fel: bizonyos, hogy a bevégzett tény előtt meghajoltak. Egyhangulag minden ellenmondás nélkül fejezék ki hűségüket Ferdinánd iránt, jelenték ki, hogy a tábornoknak engedelmeskedni fognak, s ha a szükség úgy kívánja: ő felsége ellenségei ellen fegyvert is készek ragadni ²⁾).

A moldvai vajda Castaldohoz és az országgyűlésre követeket küldött, de a rendek egyelőre nem akarták kihallgatni, hanem Castaldohoz utasíták, a korábbi törvények értelmében ez egyenesen kormányzati ügy lévén. De más dolog is volt ezzel kapcsolatban: egy sereg bujdosó moldvai Erdélyben keresett menedéket s nehányszor támadást akart intézni a vajda ellen. Martinuzzi ezt nem engedte meg: de ennek halála után feléledtek reményeik, kérésükkel az országgyűléshez fordultak — s a rendek egy része csakugyan ajánlá a tábornoknak,

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 524. l. Ostermayer írja, hogy Castaldo kihirdette a bibornok megölését mint a király akaratját, azért: »dass jeder mann soll still seyn.«

²⁾ Törvények és Irományok VII-ik sz. V. ö. Pray Epist. Proc. II. 321. l. Castaldo jelenti Segesvárról jan. 6-ról (a titkos levéltárban) »Conuentus autem conclusio fuit optima, scilicet quod omnes tam Siculi quam Saxones et Nobiles libentissime Majestatem Vestram in regem assumunt. sive recognoscunt, eique perpetuo et fidelissime seruire contentantur, et ubi aliquid opus esset, aut contra aliquot renitentes castellanos aut contra hostes Majestatis Vestrae, quicumque sint, aut in quocunque alio casu, parati sunt arma capere et pro seruitio et fidelitate Majestatis Vestrae substanciam, liberos et sanguinem, ubicunque oportuerit exponere, sicut amplius ab eorum oratoribus Majestas Vestra intelliget.« Ez naprói Báthoryt is értesíté, ki jan. 14-ről válaszolt neki: »ex quibus intelleximus in conuentu omnia tandem bene conclusa esse, atque omnes regnicolas trium nationum sacratissimae regiae Majestati obedientes et fideles esse velle: cui rei gratulamur.« Ugyancsak a titkos levéltárban.

ki azonban a követeket is, a lázadókat is csak szép szóval tartotta ¹⁾).

Ellátározzák a rendek, hogy ő felsége meghívásához képest a pozsonyi országgyűlésre a három nemzetből mint hajdan is szokásban volt, képviseltetésök végett oratorokat fognak küldeni: s e célból a magyarok közül Kendy Ferenczet, a székelyek közül Kemény Jánost, Birkner Jánost, Szűcs Simont, Benkner Jánost, Szász Mátyást, Pomasius Keresztélyt jelölek ki ²⁾).

Gyűlés végeztével a rendek tekintélyes követséget neveztek ki, mely a hozott végzéseket Segesvárhoz Castaldóhoz vitte megerősítés végett:

Mínthogy a vallás ügye miatt már is támadtak zavarok, megújítják a régi törvényt, hogy mindenki tartozik a maga vallásában megmaradni. A kolosváriak pedig a ferenczrendieket és domonkosrendieket bocsássák be régi lakhelyeikre.

A pozsonyi országgyűlésre mind a három nemzetből többeket küldenek fel a rendek közül. Míg ő felsége a vajdát kinevezné, helyettesitse azt addig Castaldo, ki veszély esetére táborba szólításukról gondoskodjék s ki mellé mindenik nemzetből három-három tanácsurat rendeltek.

Kérik a rendek ő felségét, hogy a szász-sebesi végzések értelmében oltalmazza meg az országot a külső ellenségektől, s ha hű rendei talán valamiben hibáztak volna, bocsásson meg nekik, jogaikban kiváltságaikban erősítse meg őket, vajdává magyart tegyen, püspökké nevezze ki azt, ki iránt korábban felterjesztést tettek. A hivatalokkal és javadalmakkal magyarokat ruházzon fel.

Ezután egyes magánosok ügyeiben intéztek kérést ő felségéhez, többnyire olyanokéban kik Fráter György által hitték magokat megkárosítottaknak: többi közt Vinczet kérték a Mayláth István gyermekeinek visszaadatni.

A régi szokás fentartásával adassék a nemeseknek elegendő só.

¹⁾ L. Törvények és Irományok V. VI. IX. sz.

²⁾ Schaescus Ruinae Pannonicae. Eder kiadása 120—2. ll.

Eszközlötsék ki, hogy a moldvai vajda a nála levő foglyokat bocsássa szabadon.

Mind azon várnagyok és tisztviselők kik a barátoknak voltak hittel kötelesek, esküdjenek ő felségének is hűséget. Ő felsége hadai maradjanak a várakban, Fehérvártt csak annyi őrség tartassék, menyi nincs terhére a káptalannak.

A görög kereskedők tiltassanak ki az országból, az oláhoknak azonban szabad bejönni ezután is mint ezelőtt volt szokásban.

A mult évi sept. 8. (tehát az utolsó országgyűlés) óta elkövetett hatalmaskodási perekben a tábornok előtt hozassék ítélet; a többiek a szék helyén döntsessenek el.

✦ Azon főispánok helyett, kiknek megyéjükben nincs birtokuk, tétessék más, birtokos.

Törvényt hoztak az orvok ellen, s erre nézve készítettek egy szabályzatot ¹⁾.

Elrendelék, hogy mindenki harcra készen tartsa magát. Kérelmeztek némely magánosok ügyében, s hogy a tábornok a törvények megerősítését ő felségénél eszközölje ki ²⁾.

Gyűlés után — jan. 5-ike volt — a rendek követsége megjelent Castaldonál, ki ezen törvényeket külön válasz alakjában erősítette meg: egyenként felsorolván azokat. Ügyelni fog, hogy a vallásügyi törvény megtartassék, köszöni, hogy a vajda megjöttéig őt állították a dolgok élére, benne nem fognak megfogyatkozni; semmi kedvesebb nem lehetett rá nézve, mint hogy alkalmas tanácsurakat választottak mellé; a magánosok ügyeiben intézkedni fog, helyesli a hadfölkelési rendszabályt; gondja lesz, hogy Fehérvár a katonáktól kárt ne szenvedjen, valamint a többi városok se, hogy a moldvai foglyok kiszabaduljanak. Végül kijelenti, hogy e törvények megerősítésére ő felségénél megteendi a szükséges lépéseket ³⁾.

Igéretét megtartá: jan. 9-én Segesvárból felterjeszté pótjegyzetekkel. Azonban ezek csak egy pár czikkre vonatkoztak: megadható a kért amnestia, megerősíthetők a nemzet jo-

¹⁾ L. Törvények és Irományok IV. sz.

²⁾ L. u. o. III. sz.

³⁾ L. u. o. VIII. sz.

gai, megigérhető, hogy magyar fog vajdává tétetni, a hivatalok magyarokkal töltenek be: többi javaslatai leginkább magánosok ügyeire vonatkoztak, e részben inkább a kérdések megvizsgálását mint kötelező ígéretekhez hozván javaslatba ¹⁾).

A tábornok Szebenbe sietett, hol gróf Arco Felix katonái már zajongani kezdettek a kifizetetlen zsold miatt ²⁾, s hol ezeket csakhamar lecsendesíté: a követek pedig felmentek a pozsonyi országgyűlésre, törvényhozás tekintetében a separatio előtti állapotokat léptetvén életbe ³⁾).

III.

Pozsonyból a szász követek a király megtisztelő figyelmének jelével jöttek haza: marc. 22-ről megerősítette a szász nemzet kiváltságát, melylyel a nemzet a vajdai hatóság alól ki volt véve ⁴⁾. Kilencz nap mulva, apr. 1-én, kinevezte a vajdát is: Báthory Endrét s ezt kellő utasítással látta el ⁵⁾).

Többi közt az országgyűlés elé terjesztendőkről is intézkedett, de Báthory út közben megbetegedvén, Castaldot, Bornemisza Pál veszprémi püspököt s Werner Györgyöt bizta meg az előterjesztendőkkel: meghagyván híveinek, hogy a helytartó által meghatározandó időben mennél nagyobb számmal jöjjenek el az országgyűlésre ⁶⁾).

Castaldo máj. 22-ére tűzte ki a gyűlés határnapját, mely a rendelt időben meg is nyílt ⁷⁾).

¹⁾ L. Törvények és Irományok III. sz. az oldaljegyzeteket.

²⁾ L. u. o. IX. sz.

³⁾ L. Fraknói Országgyűlési Eml. III. k. 338. l. s a XX—XXII. t. czikkeket, melyek a János király halála után történt jószágadományozásokat megsemmisítik. Ez leginkább Fráter György ellen volt irányozva s a vásárhelyi végzések mutatják, hogy az nem is nagyon volt ellenére az erdélyieknek, legalább nem azoknak, kik e változással felülkerekedtek.

⁴⁾ Kemény Jos. Notitia Capituli Albensis I. k. 213. l.

⁵⁾ Közölve a Tört. Tár XIX. k. 5. l. a vörösvári levéltárban levő eredeti után.

⁶⁾ Törvények és Irományok X. sz.

⁷⁾ A nagyszebeni regestumokban olvassuk a. a. 1552, Erograta: 10 Majj: misso Georgio in sedes superiores cum literis causa dietae Thordensis ad Dominicam Rogacionum celebrandae Expensi den. 50.—21

A gyűlésen maga Castaldo is megjelent.

A királyi előterjesztés kiválóan kettőt hangsúlyozott: rendeljék el a rendek a hadfölkelést s vessék ki az adót. Ez uttal a rendeket mind kettőre nézve készségeseknek találta.

Mindenek előtt kegyelmes válaszáért mondtak köszönetet.

A hadfölkelés módózataira nézve elrendelék, hogy a szokott mód tartassék meg. Minden fegyverköteles legyen jó fegyverrel ellátva, úgy, hogy a haza szükségéhez s a veszélyhez képest, s ha maga ő felsége személyesen vagy Miksa főherczeg venne részt a hadjáratban, magok a rendek fejenként tartoznak felülni. Minden 20 jobbágy egy eleséggel telt szekeret állit ki, s minden jobbágy maga szerzi be az fegyvereit, az egy telekkel bíró puskát, a féltelkes kardot, nyilat. Midőn teljes hadfölkelés van elrendelve, valamennyi testvér, midőn fél, a testvérek fele száma tartozik fölkelni. Minden nemzet kétezer fegyverest tartozván harcckészen tartani, joga van a vajdának ezeket részben vagy egészben bár mikor táborba szólitni. Legyen gondja az ispánoknak, hogy a nemesek javai össze legyenek írva, s azokat kiknek nincsenek meg törvényszabta fegyvereik, bíróságolják meg.

Az adót illetőleg 99 dénárt vetettek ki azokra, kik hat forintot érő vagyonnal (melyből vetés, szőlő, ruházat, ágynemű, fegyverek ki voltak véve) birtak, szabályozván az adókivetésnek módját. Az adószedőket a tábornok a hazafiak közül választásza.

A jobbágyokat sánczkészítésre s más munkára ne kényszerítsék — csak fizetés mellett.

Ő felsége hadai éljenek saját költségükön.

A bitorlók kezében levő jószágok ügyében tudomásul vették a mult pozsonyi gyűlés határozatát, t. i. hogy az idegen jószágok adassanak vissza jogos tulajdonosaiknak, úgy mint ezt a Beszterczebányán 1542-ben a Ferdinánd-pártiak által

Maij. Euntibus Domino Magistro Civium, Judice Sedis, Georgio Cnol et Notario in Comicia Thordensia Expensi fl. 62. den. 70. Pro vectura dominorum dati fl. 5.

tartott országgyűlésen (V-ik cz.) elrendelék ¹⁾. A pozsonyi gyűlés a visszaadás határidejének meghatározását az erdélyi országgyűlésre bízta s ez, az országgyűlés megnyitásának határnapjától (maj. 22.) számitandó két hétre tűzte ki, elhatározván a rögtöni beigtatást s a lehető ellenmondás esetére történő eljárást szabályozván. A nagyobb hatalmaskodási ügyekre nézve — mint tudva van, a *quinque casus* egyike a jószágbitorlás — a vásárhelyi határozatokat megújítja: ez pedig csak azokat ítélte a tábornoki elhatározás körébe tartozóknak, melyek múlt évi sept. 8. óta követték el, enyhíteni akarván a pozsonyi határozatok szigorát, mely egy egész sereg tíz évi birtoklást helyhezett kérdésbe.

A tábornok mellé a vajda beérkeztéig, négy tanácsurat rendeltek: minthogy a tábornok nem érti sem a magyar nyelvet sem a hazai törvényeket s ezek a diplomaciai ügyekben és tárgyalásokban is vegyenek részt.

Az adóhátralékok beszédésére bizottságot neveztek ki: ebből fizessék ki a tábornoknak ez ezüst árát s a Pozsonyba vitt ajándékokat is a brassai bírónak.

A székelyek táborba szállása a régi mód szerint rendeltetett el. De ezek adót nem akartak magukra vállalni. Kevesen vannak, mondák. Hanem otthon Udvarhelytt, a tábornok biztosa jelenlétében tehetségök szerint fognak határozni. Meg akarták kísérteni, hogy a Martinuzzi által behozott adózás alól fölmenthessék magokat ²⁾.

A szászok sem akarták az országgyűlés által kivetett adót fizetni: majd elvégzik ők a tábornokkal. S valóban külön váltalták magukra a 20,000 frtot, melyet megelőzőleg fizettek ³⁾.

¹⁾ I. Fraknoi Országgyűlési Eml. II. k. 361. l.

²⁾ Ostermayer 49. l. említi ez országgyűlést mondván: »von den Siebenbürger und Zeckeln eine grosse Summa Geld, und Ochsen begehret worden.« T. i. ökörsütés.

³⁾ A nagyszombati számadási könyvekben olvassuk a. a. 1552. Percepta: »In congregacione Thordensi ad Dominicam Rogacionum celebrata, Uniuersitas Saxonum ad expensas Regiae Majestatis et Regni subsidia fl. XX mille obtulit.« Más rovathán az Erogaták közt: 4 Aprilis Ad Censum XX mille florenorum Thordae dominica Rogacionum super Uniuersitatem Saxonum ordinatum, id quod ad Civitatem et Septem Sedes

Az orvosok ellen hozott vásárhelyi végzéseket megújították. Elrendelék a korábbi időben, valamint a most választott tanácsurak kifizetését.

A vallásügyi törvények már fennem hirdették a lelkiismeret szabadságát: a catholicusok és evangelicusok kölcsönös türelemmel viseltessenek egymás iránt, egyik felekezet se bántsa a másikat. Mindenki oda temetkezhetik a hova akar. Akarata ellen a kolostor szolgálatára ne kényszeríttessék.

Udvarhelytt már volt vallásügyi összeütközés a templomhely és prédikálás felett. A vizsály felett ítélték, s az ügy bevégzésével Andrásy Mártont és Daczó Pált bízták meg: elrendelvén, hogy ezek ítéletében tartoznak megnyugodni.

A városi birót hivatalából elmozdítani ok nélkül nem szabad; s a Fehérvár ostroma alatt elfoglalt adó, az erőszakos zálagolások s a káptalan katona állítása ügyében végeztek ¹⁾.

Máj. utolsó napjaiban volt vége a gyűlésnek s Castaldo az elért eredménynyel főként az adó és hadfölkelés megszavazásával meg volt elégedve ²⁾. Fel is terjesztette azokat Ferdinándnak, de csonkán: kihagyván végéről a vallásügyiek nagy részét, a kevésbbé fontosokat s főként, melyek az ő ezüstjéről s az ajándékokról szóltak.

IV.

Már egy éve eltelt, hogy Castaldo Erdélyben volt, már két országgyűlés lefolyását vezette s a viszonyokat épen oly kevésbé ismerte, az ország hangulatával épen oly kevésbé volt tisztában, mint az napon midőn bejött az országba. Midőn a bibornokot megölte, azt hitte Erdélyt megmentette Ferdinándnak: pedig épen az nap vetette az égő kanóczot a lóporaknába, melyre építette uralkodása fellegrvárát. A mit Martinuzzi alkotó szelleme 10 év alatt teremtett, az organisatio erős és hatalmas művét, egy nap alatt szétrobbantá. Az adófizetés és

cedebat, dominus magister Civium expedivit fl. 8480. Ezt csak úgy lehet érteni, hogy ápril 4-én előleget adtak s ezt a tordai országgyűlés által kivetett összeggel defalcalták.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XI. sz.

²⁾ L. u. o. XII. és XIII. sz.

katonáskodás terhének közös hordozását a három nemzet által, mely Martinuzzinak is oly nehezen sikerült, higvelejű könnyelműséggel feladta a májusi gyűlésen — Erdély ismét a küszöbön állt, hogy három független kerületté legyen. E tettét rögtön követte kiábrándulása.

Már máj. végén keringettek hírek a törökök készülődéseiről, már júniusban tudva volt, hogy roppant hadoszlopok, erős seregek nyomulnak a bánóság felé. Losonczyt a bánat neki lett volna kötelessége megsegítenie s úgy látszik birt is ennek érzékével, mert a hadfölkelést megpróbálta. Ferdinándot, Maximiliánt segélyért: olasz könnyű lovasokért s német nehéz lovasokért sürgette ¹⁾ és jun. derekára összehívta Tordára a rendeket ²⁾.

Vontatva, lassan gyűltek és rossz hangulattal. Már tudva volt országszerte a törökök közeledése, a háború lángjainak fellobbanása Temesmegyében és Drégel körül, s a vontatottság nem a veszély érzetéből származott. Elevenen élt emlékekben, hogy segély nélkül, egyedül az ország erejére támaszkodva, mit volt képes tenni Martinuzzi két év előtt, négy felől az országra tóduló ellenség ellen. Most is élt és megvolt az elem, mely akkor megmentette a hazát, csak tudni kellett volna organisálni. Sőt most híres vezérek, harczban edzett katonák, roppant készlet hadiszerszám lehetett volna segélyökre, ha ugyan épen ez nem vált volna veszedelmökre.

E rosszúl fizetett muozer had — a szászok nevezték így ³⁾ — havok óta nem kapta zsoldját s lázongani kezdett. Dúlt és rabolt jobban a töröknél és tatárnál, lerombolták vagy felgyújtották a házakat, szétszórták az élelmiszereket ha egyegy magtárra tettek szert, lázongottak s néha meg is kergették

¹⁾ Jelentései ez időből a titkos levéltárban.

²⁾ A nagyszombeni kiadási könyvekben olvassuk: a. a. 1552. Erogata: 13 Junij Misso Petro Lugossy ad superiores causa congregacionis Thordensis Expensi den. 50.—14 Junij Euntibus Domino Judice Sedis et Chrystophoro Lyst in dietam Thordensem Expensi fl. 23 den. 82 pro vectura datj fl. 2.

³⁾ Körülbelül ficzkót jelent. L. Schuller értekezését Trauschenfels Eugen Magasinjeben I. k. 131. s köv. ll.

hadnagyaikat, kik már nem tudták őket fékezni ¹⁾. Csoda-e ha az egész ország ellenök fordult? Maga Castaldo panaszkolja, hogy már Szebenben is csak egyetlen híve van Haller Péter, pedig ott a katonának nincs is már fegyvere, mert zálogba adták a polgároknak.

Nem így gondolák az erdélyiek a meghódolást Ferdinándnak. Ők határozottan kikötötték az ország megvédését a török ellen, s még a tavasszal is hajlandók voltak hadfölkelésre, ha Ferdinánd vagy Miksa személyesen állnak a sereg élére. S most mind ennek ellenkezőjét tapasztalák: többé szó sem volt róla, hogy akár a király, akár fia vezessék a hadat, a sereg pedig, melyet oltalmukra lenni gondoltak, annál is rosszabb volt, mint ha az ő elnyomásuk lett volna feladatuk: öt hónap óta nem kapván meg zsoldját egész fegyelmetlen erejével ellenök fordult. Ehez járult saját kimerültségök s a sílány termés okozta inség, s épen ezért a városok erődítési munkálatait — melyet úgy látszik leginkább saját biztossága szempontjából sürgetett — mindenfelé egyszerre megszűntették.

S magának a gyűlésnek is lehető legrosszabb volt a hangulata. »A török alatt sem volna ilyen rossz dolguk, legalább nem fizetnének annyit s nem volnának úgy elnyomva«; »kár volt a királyfit kitudni az országból«; »bezzeg látszik, hogy nem él a kincstartó« kifakadások jutottak a Castaldo füléhez azon toldással, hogy már van is egy a főurak közt, ki a törökkel czimborál. Lehetett több is, mert tény, hogy Achmet és a többi basák megindulása alkalmával a szultán Báthory vajdához és az erdélyiekhez intézett felhívást, hogy a királyfit hozzák vissza, válaszszerének magok közül egy kapitányt s a németeket verjék ki ²⁾. Aztán a tábornoknak azt beszélték

¹⁾ Castaldonak ez időre vonatkozó jelentései a titkos levéltárban. Egyetmást kiadott belőlök Bucholtz VII. 294. s köv. II, de keveset — és Schüller is a fennidézett helyen, de még kevesebbet. A tábornok csaknem minden napról ír, s egyik levele kétségbeesettebb a másíknál.

²⁾ Reuszner Epist. Tom. LIX. 74. 1553. oct. 7-ki Comes Natalis 1552-ki kelettel közli e levelet. Az 1552-ik év a helyes. De a hónapok meghatározása ezen könyvekben ritkán pontos. A török levelek rendszeresen mohamedán évszámlálás keletével bírnak: a fordítók aztán az ő

Mihályfi Tamásról és Lázárról, hogy megesküdtek Martinuzzi halálának megboszulására, Bethlen Gáborról, Bornemisz Farkasról sőt Kendy Ferenczről is, hogy alkudoznak a királyfi visszahozásáról.

Ily hangulatban nem siettek határozni a rendek. Végre jun. 30-án reggel 7 órakor a klastromban — ott tarták a gyűlést — némi tanácskozás után elhatározzák, hogy nem fognak táborba szállani. A pozsonyi törvények sérelmesek rájuk nézve, ő felsége nem is erősítette meg minden kívánságaikat és különben is a mult évi hadjárat miatt nagyon kimerültek. S ez elhatározásukkal három társukat: Walkay Miklóst, Harinay Farkast és Apafy Lászlót a vajdához küldötték ¹⁾.

A podagrás vajda e határozott és merev kijelentésre még betegbé lett, — soha sem voltam oly rosszúl mint most, írta a tábornoknak — s a hírrel Szalánczy Lászlót rögtön Kolosmonostorra küldé Castaldóhoz. Az első perczen Castaldo is meg volt zavarodva. Számba vette, hogy csapatai fogyton fogynak, a kik megmaradtak is szivesebben vissza mennének, a török jön s az ország forrong. Aztán a kemény, világos szó is hatott ²⁾. Pár nap alatt azonban összeszedte magát, s jul. elején Kendy Ferencz, fehérvári vicarius és Mikola László által megizente nekik: »ne higyjék, hogy ő felsége ereje annyira meg volna gyengülve. Ha szép szerével nem akarnak, erővel rá fognak a felkelésre kényszerítettetni ³⁾.«

A rendek újra tanácskozás alá vették a hadfölkelés kérdését s elhatározzák azt. »Ők készek mindenre mit ő felsége iránti hűségök s a haza megmaradása kívánnak«. Azonban a sérelmet, mely a mult gyűlésen alkotmányukon üttetett, orvosoltatni kívánják t. i. osszák meg a terhet a nemesekkel egyenlő mértékben a szászok és székelyek is, s a vajda és tábornok gondoskodjanak élelmi szerekéről.

változó hónapjaikat a mi állandó hónapneveinkkel fordítják, mely a pontos meghatározást rehezíti.

¹⁾ I. Törvények és Irományok XIII.

²⁾ I. u. o. XIV. sz.

³⁾ Castaldo levele Maximiliánhoz Monostor 1552. jul. 4. a titkos levéltárban: »post inhumanam illam responsionem mihi per Regnicolas factam, de qua illico Serenitati vestrae scripsi, eis per Franciscum Chendi

Fogtolják meg a vajda és tábornok, ha vajjon nem hasznosabb volna-e ő felségének ha velök együtt szállanának táborba? hogyan szoktak a külföldi nemesek ilyen hadjáratok alkalmával fizetés nélkül szállani táborba? s ha vajjon lesz-e elegendő erejük hosszabb táborozást kiállani? A jobbágyok felkelésére nézve a májusi végzések lépjenek életbe, de a tábornok és vajda csak annyit ültessenek fel, a mennyi épen szükséges.

Az összeírásra nézve a mult gyűlésen készített laistro-mot vegyék zsinórmértékül; a több megyében birtokosok lustratioja az ő székhelyökön legyen; a 16 portánál kevesebbél bírók pedig soroztassanak össze

A táborba szállás helye legyen Keresztosmezeje, mint-hogy legkönnyebben oda szállítható az élelem az ország minden részéből, s ő nagyságaik rendeljék el, hogy a székelyek és szászok vigyenek oda élelmet, ez utóbbiak főként bort, a nemesek pedig csak ha vége az aratásnak a megszabott arányban. Legyen ő nagyságoknak gondja, hogy az élelmért fizessenek meg s biztosúl Csomaházy Jánost — mint-hogy több nyelvben jártas — rendelék ki ¹⁾.

Ezen kívül a nemesek minden porta után 99 dénárt ígértek, oly módon azonban, hogy ők is magok részéről, valamint a szászok is minden porta után 2-2 forintot ajánlottak, melynek felét sz. Márton napra fogják befizetni.

A helytartó tábornok e határozatok alapján a hadfölkelést tüstént elrendelé ²⁾.

vicarium Albensem et Ladislaum Mikola nunciavi in substantia quod non crederent vires Majestatis Suae et Serenitatis vestrae adhuc adeo depressas esse, ut similia motiva facere deberent et quod cito in castra descenderem, et qui voluntarie venire nollent, ui cogerentur. Tandem consilio inter aliquos ex eis principales habito has petitiones proposuerunt, quibus cum Domino Vayvoda pene mortuus decumbat, id quod mihi expeditus visum est respondere feci, nec cessabo eos ad insurrectionem instare.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XVI. sz.

²⁾ Castaldo alább közlendő levelében 1 frtot említ: de rendes szokás volt 99 denárt szavazni meg. A szászok valószínűleg egy összegben váltották meg: szokás szerint portáik arányában. (Castaldo írja Maximiliának Torda 1552. július 18-ról a titkos levéltárban):

»Waynoda et ego ad uniuersas sedestrium nationum mandauimus

V.

A keresztesmezei táborba egymásra érkeztek a legrosszabb hírek. Ferdinánd a nyár elején Helfensteinnal egy hadtestet Erdélybe küldte, mely Kolosvártt kapott ugyan zsoldot és eleséget is, de azért fellázadt, felgyújtotta a várost, s annak

ut capitatim consurgere debeant, attamen ultra quod tunc in castris constituentur cum omnia amissa erunt et de Siculis magis dubitare quam sperare debeamus, etiam si totum regnum consurgat et nulla sit in eo discipantiae, malem decem mille bonos milites stipendiatos, quam totam hanc plebem ad regionem deustandum, ordines perturbandum ac fugam capescendum aptam, necum habere. Credo iam omnes prouisiones tardas futuras, attamen si adhuc aliqua fienda erit, nullam patitur dilacionem, contingere enim posset, quod si tempus non conteratur, deus omnipotens rebus nostris adhuc auxiliaretur

Quod autem ex articulis conclusis in proximo conuentu Tordensi cognouerit serenitas vestra, oblacionem seu conclusionem conuentus ipsius longe diuersam et aliam, ac in quibusdam multo minorem esse illa Posoniensi oblacione per Hungaros sue maiestati facte, licet speraret Transiluanos quoque in omnibus articulis Posonij conclusis status et ordines Hungaria sequuturos fuisse, scire debet serenitas vestra quod cum ordines et status istius regni ad conuentum hunc proxime preteritum conuocassem, aliquanto tardius conuenerunt et eorum homines quos ad Posoniensia comitia delegauerant, ac in dies expectabant, aduenirent, et cum tandem hic Torde ad dictum conuentum definiendum congregati essent, inimicorum aduentus iam audiebatur; que res in causa fuit ut regnicole quibus certum erat quod sine mora insurgeri et graues expensas subire deberent, non ad totum id quod sua maiestas cupiebat condescenderent, nichilominus etiam si ex predictis articulis videatur quod vnicum tantum florenum pro quolibet iobagione promiserint, hoc fecerunt ne colonos desperarent, sed Nobiles et Saxones promiserunt binos florenos pro qualibet porta et iobagione numerando, dimidiam scilicet ad festum Sti Martini proxime futuri, nec serenitati vestre hoc exiguum videatur cum mirabile sit quod tot expensas et damna haecenus sufferre potuerint, nam anno preterito per satis longum tempus in castris uersati sunt, fortificationes postea in multis partibus inceperunt et quod plus est a quinque mensibus citra gentes istas sine solutione alunt, quod illis adeo molestum est, ut aliqui non desint qui dicant condiciones deteriores a Turca expectari non posse, qui exiguo censu contentus ipsos ab omni molestia immunes reseruet, et hi qui a seruicio sue maiestatis sunt alieni., et filio regis Joannis fauent, aut fratris Georgij mortem egrefe-

felét felégette ¹⁾. E hír a Tordán összegyűlt rendek ingerült-ségét nagy mértékben fokozta: »soha sem láttam olyan fegyelmezetlen bestiákat — írta Castaldo — mint e katonák, nem hiszem, hogy azzal is megelégedjenek a rendek, ha felkonczolhatják őket«. S ezek csakugyan nagy gyorsan ellenek mentek tordai táborukból s mintegy kétszázat felkonczoltak. Végre megjuhászodtak s Castaldo elégtételül a rendeknek tizennégyet kivégeztetett közülök. Azután elvonultak Kolosvár alól, de (jul. 27) útközben Fehérvárt gyujtották fel.

Épen ez időben, jul 4-én, Mircse moldvai vajda is beütött, a székely földet kezdte rabolni s a Barcaságnak tartott. Mialatt a közel levő várak őrségei s a muozerek Brassó alatt concentrálták magokat, Mircse Prázsmárt, Hermányt ostromolta, égette, mondhatni a brassai tábor szeme láttára, hol a zsoldosok és erdélyi hadak farkas szemet néztek egymással és az ellenséggel, mig nem pár hét múlva zsákmánnyal gazdagon megrakodva elhagyta az országot ²⁾.

Az elfásult rendeket még e veszélyek se rázták fel: lassan gyülekeztek a keresztesmezei táborba. »Ne csodálkozzanak ezen — mondák Castaldonak — ha minket elhagytak, mi is kénytelenek vagyunk elhagyni nagyságtokat« ³⁾: Castaldo pedig azt hitte, hogy az országot csodánál egyéb se

runt hac nacta occasione aliorum quoque animos stimulare et nouitates moliri possunt, eo maxime quod a uayuoda Transalpinensi, licet se nobis infidum ostendat, hoc inteligimus quod in Transiluania unus sit ex primatibus qui inteligenciam cum Turcis habet, et contra nos practicas molitur, et licet cum domino Bathori longam consultationem super hoc habuerim, non possumus coniecturare quis iste esse possit, ni forte aliquis esset Siculus cuius actiones ignoremus.

¹⁾ »Nunc civitatem illam (t. i. Kolozsvárt) quae totius Regni pulcherrima est, e montibus illi eminentibus bombardis quassant et oppugnant« írja Castaldo Maximiliánnak Torda jul. 11-ről. (A titkos levéltárban levő eredetiről). V. ö. Kendy Ferencz levelével, 1552. jul. 14. Pray Epist. Proc. II, 427.

²⁾ Ostermayer Krónikája 49, 50. I. A Chronicon Fuchsio Lupino Oltardinum e táborozás okának mondja: »propter milites Ferdinandicos in Brassoviam receptos.« I. k. 58. l.

³⁾ Castaldo Maximiliánnak Torda jul. 12: »Nobiles et alii regnicole hic se uniant quamvis lente admodum. Ego eos sollicitare modis om-

mentheti meg. Tartott ugyan segesvári táborában egy tanácskozást a nemesekkel s székelyekkel és el is határozzák, hogy az együtt levő tábor a moldvai ellen menjen — de mire meg akartak indulni jött a hír, hogy Mircse zsákmánynyal megrakodva elhagyta az országot ¹⁾).

E hadnak ekkor egyenesen a bánszágba kellett volna menni Losonczy megsegéllésére, ki örökké emlékezetes hősiességgel védelmezte Temesvárt, de Castaldo nem mozdult helyéből s Erdély ez előbástyája jul. 30-án elesett. Nyomban utána elesett Lippa is Aldana gyáva árulása következtében. Castaldo elkeseredve e miatt szitkokban s átkozódásokban tört ki s kétségbeesve nem látott más menedéket maga előtt, mint hogy becsülettel végezze be életét ²⁾). De hol, és hogyan? Castaldo táborában már kevesen voltak a rendek közül s midőn aug. 1-én értekezett velek a dolgokról, ezektől kevés vigasztalót hallott: »ha csak gyors segély nem jő ő felségehadai felkonczoltatnak vagy éhen vesznek el«. »Aztán, mondák, határozzanak bármit, annak nincs gyakorlati eredménye, mert miután ez a két főhely elveszett, melyek Erdélynek kapui voltak, a többi gyengébbek nem fogják őket megvédni. Aztán mit is bizzanak ő felsége segélyében, ha már annyi hó óta, annyi veszély között szónál egyebet nem ad«. Castaldo most kéréshez folyamodott: csak annyi embert adjanak, mennyit az ő sergével képes legyen az ellenség ellen vezetni. Szemébe nevettek: Ahmetnek százezer embere van, a két oláh vajda másik oldalról jön, az átkelés a Tiszán el van zárva, segély nem is várható s mit akar ő magára hagyatva. Végre legalább

nibus non desino.« Küküllő jál. 19. »Quod regnicole et Siculi particularter nobiscum futuri sint adhuc ignoro, quia lente admodum et inviti insurgunt,« s Torda jul. 19: »cum inimici tot partibus in regno fere penetraverint« . . . ne vegyék rosز néven »si derelicti nos quoque derelinquere cogentur.« Jul. 20-án Hódvilágról: »Cum videam nobiles hactenus nullum nobis auxilium ferre, quod opera et auxilio Sicularum propter vicinos hostes uti non possim, quod Saxones per se pauci sunt et inbelles . . .« az országot csak csoda menti meg. Mindnyája a titkos levéltárban.

¹⁾ Castaldo levele Maximiliánhoz, Segesvár 1552. jul. 26-án, a titkos levéltárban.

²⁾ Castaldo jelentése Maximiliánnak, Megyes 1552. jul. 31.

élelmi szerek megszavazását kérte. »Megtelhetjük — mondák — de mihelyt jön az ellenség szét szalad a paraszt, s tényleg nem fog kapni« Így lettem — írta a vezér — pár nap alatt vajdától, rendektől, mindenektől elhagyatva ¹⁾. Ekkép elrémítve két hetet tétlenségben tölte — végre aug. derekán részgyűlést tartott Szász-Sebesben hol elhatározzák, hogy a törökök ellen fognak menni ²⁾).

VI.

Castaldoban ez uttal is későre ébredt fel a tettvágy. Az országos hadak összegyűltek ugyan a szászsebesi táborba, hová a német és spanyol hadakat is összevonta : de az elinduláshól nem lett semmi. Az erdélyi hadaknak nem volt kedvök ok nélkül ingerelni a törököt mikor ezzel a vezérrel és ezzel a sereggel úgy is bizonyos volt a megveretés, megelégtették ott készen állani arra az eshetőségre, ha az ujonnan elfoglalt vidékekből a Maros völgyén át maga Erdély ellen akarnának támadást kísérteni. S minthogy a zsoldosok fizetlensége miatt magoknak is elég bajok volt, sept. 2-án tábori országgyűlést tartottak, hogy honnan teremtsék elé számokra a zsoldot ³⁾?

A török azonban — új hódításai szervezésével, Lippa helyreállításával foglalkozván — nem akart támadást intézni Erdély ellen. Egyelőre csak összeköttetéseit kívánta fentartani, hogy ha majd terveit valósítani készülend, legyen kikre támaszkodni. Egyszerre elborították az országot Szolimán ferman-

¹⁾ L. Törvények és Irományok XVII. sz.

²⁾ Hierauf ist zu Mühlbach ein Landtag gehalten worden da ist beschlossen : für den Türken zu ziehen ; aber tarde venientes, dass Ross war weg sammt den Stahl. Ostermayer 50. l. S Castaldo Ferdinándnak aug. 19 : »ego post eas difficultates et labores quos Majestati vestre antea jam significavi, tandem obtinueram, quod robiles in castra constituerent et regnum aliquem numerum gentium collectitiarum mihi ministraret.«

³⁾ Ostermayer krónikája i. h. 51-ik l. A szászok sem akartak már nekik pénzt adni, mert régi adósságaikat sem fizették ki : in quibus major hucusque fides reperta est, panaszkodik Castaldo Ferdinándnak, Szászsebes aug. 23.

jaival — de ezek nagy része Castaldonak adatott át ¹⁾, — s felszólaltak a szokásos évi adó beszolgáltatása végett. A havasalföldi vajda, Ali csausz, Haller Péternek Szebenbe irtak s az oláhok részéről támadással fenyegettek ²⁾.

Castaldo ily körülmények közt sept. 8-ára Szebenbe összehívta a rendeket ³⁾. Ezen gyűlés tárgyalta-e a kérdést — ha ugyan megtartatott — vagy Szász-Sebesben a táborban tanácskoztak felette, hova ugyancsak sept. végére hívtak össze országgyűlést ⁴⁾ fennmaradt emlékeinkből nem világlik ki. Tény, hogy Castaldo kényszerítve volt a törökök irányában ugyan azt a szerepet játszani, a miért Martinuzzit meggyilkoltatta: bele egyezett, hogy a rendek Haller Pétert a török-oláh követséghez küldjék ⁵⁾.

¹⁾ Tíz ilyen fermán, 1552. aug. 29., ma is megvan a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Castaldo levele Ferdinándnak szászsebesi tábor 1552. sept. 8.: »Quid vaiuoda Transalpinus, Ali chiaus et alij scripserint Petro Haller circa tractatum motum soliti tributi ex ipsorum litteris hic alligatis majestas vestra videre poterit, iudicio meo sunt verba inana in quibus nihil fundamenti fieri potest, et sic ego e contra eis verba do, que demum nihil proficiunt. Quod demum superest hodie a Petro Haller, a iudice Coronae et alijs significatum est vaiuodam Moldauum et Tartaros denuo coniungi et in armis esse, et confinijis regni appropinquare, quod, quoad me vanum esse credo.« — A dült betűkkel szedettek titkos jegyekkel vannak írva.

³⁾ A nagyszebeni regestumokban olvassuk a. a. 1552. Erogata 29. augusti: Misso Jacobo ad sedes superiores ex parte dietae ad diem natiuitatis Mariae celebrandam expensi den. 50.

⁴⁾ C. o. a. a. 1552. Erogata: 28. Septembris Eunte domino magistro Civium et Georgio Byndner in congregationem Sebesciensem Expensi fl. 24. Pro vectura datj fl. 4.

⁵⁾ Igen érdekes Castaldonak 1552. sept. 22-éről a szászsebesi táborból Ferdinándhoz küldött levelének erre vonatkozó pontja:

Scit maiestas vestra tractatum de pace per Transalpinum vaiuodam medio Petri Haller motum, pro quo quamuis nunquam dubitaue-
rim omnia ista subuertendorum populorum causa, et ad animos ipsorum alliciendos moueri, tamen ne uiderer pacem regni detrectare iuxta mandatum maiestatis vestrae assensi, quod ipse Haller ad colloquium cum vaiuoda et quibusdam Turcis perexerit, in quo quid tractatum sit maiestas vestra ex alligatis litteris uidere poterit, hic uero cum res discutienda proposita nobilibus fuerit, nolunt id quod Turcae non petunt, ausi

Haller Szebenből sept. 16-án ment el Talmácsra a rendek felhatalmazásából, hová Kynan bég s Pythar János a havaseli vajda követe már megérkeztek. Pythar izent Hallerhoz, hogy elébb magánosan kíván vele beszélni: »Temesvárért — monda neki — szót se vesztegessetek, Lippára nézve tán megnyerhetitek, hogy né tegyenek bele szancsákbéget vagy beglerbéget, hanem csak bírót«. Együtt Kynánhoz menvén, Haller Ali csausz elmaradása okáról kérdezősködött. Kininig jött, monda Kynán, ott vár a gázlónál. Majd megpróbálom rábírhatom-e, hogy eljőjön. Később Kynan Hallerhoz ment: félek, hogy Ali nem jön el, de szeretném tudni, hogy mi a követség? — Tudod, monda Haller, hogy a vajdát az adó megfizetésére nézve ti találtátok meg, mely esetben az országnak béke adatnék, uraljon bár kit. Engem azért küldtek a rendek, hogy tudják meg a hatalmas császár akaratját, s azt is ha van-e nekik hatalmuk a békéről és adófizetésről alkudozni? — Beszéltem erről — felelé Kynan — Alival, de nekünk nincs felhatalmazásunk ezekről egyezkedni. Hanem én tanácslom, hogy az adót a portára küldjétek be, s kérjétek Lippát és a Maros s Tisza közti részt, azt tán visszakapjátok, hanem azon feltétel alatt, hogy a némettől álljon el s válaszszon vajdát az ország. Haller válaszában hivatkozott az ő hűségökre, mely nem engedí, hogy Ferdinándtól elálljanak, mire Kynan azt felelte: »nem hiszem, hogy a hatalmas császár megelégedjék az adóval pusztán, s megengedje hogy jogából kiforgattassék.«

Haller másnap csakugyan összejött a gázló előtt Ali csauszszal, de akkor sem ment többre. »Nem volt más hasznunk

enim sunt aliqui libere dicere numquam ipsos pacificos esse futuros donec ab Hungaro regantur; nec difitiunt qui non solum assentiant sed et peiora suadere conentur, si non publice, saltem in abscondito, nec ego possum nisi dissimulare, et diuersis modis eos in officio continere, sed isti tumultus destruunt quicquid ego struere laboro et eos taliter irritant ut iam libere ad sinistram inclinent, me autem dubito ad id compellent quod numquam hostes potuissent scilicet ad salutem meam cogitare. Quid utraque regina mihi scribant ex proprijs earum litteris maiestas vestra uidebit, quarum opinionem credo quoque maiestatem vestram intellexisse a nobili illo quem ad eam misserant, Polonie reginam cognoui profecto in multis laborare ut res a sinistro itinere auertat, sed maiestas vestra cogitare debet, quod unt mulieres.« A dült betűkkel szedettek titkos jegyekkel vannak írva.

belőle — jelenté — minthogy megtudtuk a császár akaratját«¹⁾. E jelentés alapján oct. 21-én a rendek előterjesztést készítettek a portára: »a hatalmas császár parancsolta nekik, hogy Fráter Györgynek engedelmessé legyenek, s a királyfinak Ferdinánd leányával eljegyzését, az országnak Ferdinánd védelmébe ajánlását s a német sergeknek Erdélybe hozását Fráter György hajtá végre. Kérik, hogy a szultán fogadjja őket vissza kegyeibe, a Petrovics által birt s elfoglalt helyeket adja vissza. Ők is megfizetik az adót, vajdát is fognak választani, s ha a hatalmas császár kegyeiről biztosítva lesznek kieszközlik, hogy a németek elfogják az országot hagyni«²⁾).

Castaldo ezer aranyat küldött Alihoz, ki e levelet a portára volt viendő a Rustán számára, hogy ez az abban kértek teljesítését eszközölje ki: tehát e részben is követte a Martinuzzi példáját — csak hogy saját módja szerint, a viszonyokat nem ismerve, ügyetlenül. Azt hitte, hogy a választ még addig míg a tábor együtt lesz, megkapja: de a szüret s a zordonabb őszi napok közeledtével ezek kijelenték, hogy nem fognak maradni. »Ha a tábor eloszlik, fenyegeté őket Castaldo, én se maradok itt«. »Nem tehetünk róla, de annyira kimerültünk, hogy nem maradhatunk«. Saját katonáival még több baja volt Castaldonak: ezek sem akartak maradni, mert fizetéseiket nem kapták, élelmökről nem volt gondoskodva, ő maga pedig gyanítani sem tudta, hogyan fogja őket kielégíteni, hol fogja őket tartani, mikor már a városok sem akarák befogadni³⁾. S miután a tábor eloszlott, csakugyan ő is kérte visszahívását⁴⁾), mely nem

¹⁾ L. Törvények és Irományok XVIII-ik sz.

²⁾ L. Törvények és Irományok XIX-ik sz. Ferdinánd oct. 24-én kelt válaszában helyben hagyta ez alkudozásokat (a titkos levéltárban): »Postremo clementer admodum probamus quod concesseris fidelibus Regnicolis et subditis nostris Partium Regni Nostri Transylvanarum consvetum Principi Turcarum Tributum solvere, si pax illa ratione firmari posse videatur, quia credimus te concessionem illam non aliter ex fidelitate et obedientia nobis exhibenda salva atque reservata fecisse, alioquin ejus pensio tributi et pax illa rata et grata nobis esse non possit.«

³⁾ L. Törvények és Irományok XX-ik sz.

⁴⁾ Szász-Sebes oct. 13-án a királynak irt levelében a titkos levéltárban: »quia quicumque alius, quem Majestas Vestra subrogata voluerit sufficerit hac hyeme.«

† fogadtatott el. Nehány héttel utóbb oct. 20-án sebesi táborában a vajdával egyetértve Hallert a kincstartói hivatalal megkínálta, mely hivatalban ez Ferdinánd által megerősítettett ¹⁾).

VII.

A helyzet azonban mind bonyolultabbá lett: Castaldo rakonzátlan katonáknak volt a tábornoka, Báthory engedelmeskedni nem akaró országnak vajdája s Haller üres pénztárnak kincstartója. A persa háborúval elfoglalt porta még nem gondolt tényleges beavatkozásra: elég volt neki, hogy maga a rossz hangulatot szította, míg másfelől szövetségese II. Henrik francia király Ferdinándot úgy elfoglalta, hogy ez erdélyi uralkodásának megszilárdításán nem munkálhatott. Castaldo szeme láttára járták be a portának és Petrovicsnak ügynökei Erdélyt, biztatták az ország rendeit, hogy legyenek jó reménnyel: a királyfi be fog Erdélybe jöni, s hordoztak szét a rendekhez leveleket hasonló ígéretekkel teljesekek ²⁾).

Ily viszonyok közt néhány főúr, magyar és székely, Báthoryt országgyűlés tartására hívta fel. De a vajda félt annak kimenetelétől s nem akart beleegyezni, nehogy a rendek a török alkudozás kérdését kezökbe vegyék s őt működésében gátló határozatokat hozzanak. A dologból szóváltás fejlődött ki s Báthory jelentést tett a királynak. Ferdinánd decz. 20-án kelt rendeletével még részgyűlések tartását is eltiltá az ő tudta és felhatalmazása nélkül. Magának is szándékában van — írta — közönséges országgyűlést tartani, de ebben a többi országaiban támadt zavarok gátolták, addig pedig mig alkalma lehetne olyant összehívni, minden javukra tartozót maga fog elintézni ³⁾. Egyszersmind felhatalmazá a tábornokot s a vaj-

¹⁾ A nemzeti muzeum kézirati gyűjteményében a Nagy István-féle gyűjteményben Nagy-Szeben városának 1555. jan. 28-án kiállított eredeti bizonyoságlevele. V. ö. Archiv des Vereines f. Szeb. Landeskunde Neue f. III. k. 172-ik l. Castaldo Ferdinándnak nov. 20-ról Fehérvárról írt e dologról. A bécsi államlevéltárban.

²⁾ Castaldo jelentései Ferdinándhoz 1552. dec. 19-ről és 22-ről a titkos levéltárban. V. ö. Hatvani Tört. Emlékek II. 359. s köv. ll.

³⁾ L. Törvények és Irományok XXI-ik sz. Ez a székelyekhez volt

dát részgyűlés tartására, melynek határnapját ezek 1553. jan. 6-án kiadott meghívóval jan. 20-ára tűzték ki ¹⁾).

Főtárgyát e gyűlésnek épen az országgyűlés tartásának kérdése képezé. E kérdés bolygatásával a király Erdély egyik legsarkolatosabb s legföltettebb jogát támadta meg. Magyarországra nézve már évek előtt kiadta erre vonatkozó rendeletét, de az az Erdély által birt részekben életbe nem lépett, s annál kevésbé birt érvénnyel itt. Sajátságos helyzetéből folyó jog volt az: mint végvidék, mint a török invasióknak kitett ország gyakran volt abban a helyzetben, hogy rögtön kelle a védelmi intézkedéseket megtenni, és sem a régibb királyok, sem János nem vonták meg azt tőle. Hogy a királyi propositióknak erre vonatkozó része kellemetlenül érinté a rendeket, azt előre lehetett látni: s nem is nyugodtak bele olyan könnyen.

Kérik ő felségét nézze el, ha a vajda előtt némelyek élesekben sürgették az országgyűlés megtartását, s adjon hatalmat ennek — a mint azzal már elődjei idejében is birtak — hogy midőn a szükség rögtön intézkedést követel, gyűlést hívasson össze. És kérik ő felségét, hogy olyan esetekre is, midőn hatalmaskodó urak az ország szabadságát és alkotmányát fenyegetik, legyen szabad a rendeknek összegyűlni és sérelmeiket saját követeik által ő felsége elé terjeszteni: és pedig nem mintha a mostani vajda ellen volna panaszuk, kérik erre ő felségét, hanem régi tapasztalaitokon okulva.

Hogy a törökkel a fegyverszünet feletti alkudozást ő felsége magára vette, köszönik. A tábornok és vajda kényszerítve voltak az alkudozást folytatni a fenyegető veszélyekkel szemben: de azt kiválóan Haller intézte, s ők csak az általa tett javaslatot fogadták el.

intézve, de hogy általán az országgyűléshez s a magyarokhoz is irt, arról a kolosvári végzések tanuskodnak.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXII. sz. A nagyszebeni regestumokban olvassuk a. a 1553. Erogata: 14. Januarij misso Petro Lugosy ad Colosvar pro ordinandis necessarijs dominis in diaetam Coloswariensem euntibus datj fl. 3. — 16. Januarij Euntibus domino Judice sedis et Georgio Hecht in dietam Coloswariensem Expensi fl. 25. den. 53. Pro vectura eorundem dominorum datj fl. 4.

Helyben hagyják és köszönettel fogadják, hogy ő felsége az ország védelmére ezer magyar lovas és ezer gyalogot íratott össze. Mint ezelőtt most is teljes erejükkel készek a hazát védeni, hanem a vajda tartson alkalmas kémeket, kik a veszélyről biztos híreket hozzanak. S ők akár közönséges, akár részleges felkelésre készek.

Ő felsége propositiojához képest, a határszélek védelmére elhatározzák, hogy annak költségeihez minden nemzet 5-500 forinttal járuljon, melyet ha valamelyik nemzet nem akarna megadni, a tábornok és vajda vegyék meg rajta; ha pedig ez összegből maradna fen valami azon vegyenek lőszert. Legyenek a megerősítendő helyek Déva, Branyicska, Ilye, melyek elegendő őrséggel láttassanak el. A lőszerszám megszerzésével pedig, a vajda és tábornok beleegyezésével Barcsay András bizassék meg.

Köszönik, hogy ő felsége a királyné kielégítéséről gondoskodott s az ennek szerződésileg kikötött helyek átadattak ¹⁾. Király ő felségének adott hitőket ők pontosan meg fogják tartani.

Megszavazták az adót, portánként 99 denárt ²⁾. De Hunyadmegyében, mely az utolsó időben rendkívül sokat szenvedett, tartassék új összeírás, s az adókivetés annak alapján történjék. Az adónak a székelyekre és szászokra eső része felett a tábornok és vajda velők végezzen. Az ő felségéhez vagy máshová küldött követek számára rendelt egy, két vagy több denár adó már régtől fogva nem szedetvén: a tábornok és vajda hajtsák be a hátralékokat.

Köszönik a rendek, hogy a vajda törvénynap tartását megigérette. Erre febr. 19-ét tüzték ki, oly módon, hogy ha azt a hadi események megzavarnák is a nótán elveszett jöszág visszaadására vonatkozó perek ne szüneteljenek. A perek

¹⁾ A kikötött herczegségek csak 1552. decz. 20-án váltattak ki, s Izabella 1553-ban jan. 27-én indult el elébb Lengyelországba.

²⁾ A nagyszebeni regestumban a. a. 1553. ez áll a Percepták közt: »E contribucione Dominorum nobilium in dieta Coloswariensi celebrata relaxata est septem sedibus contribucio pertinentiarum earundem, unde ex portis 534 de singulis portis denarii 99 contribuentur. Domius magister ciuium perceptit fl. 506 den. 62.

nyújtására vonatkozó prorogatoriáknak csak törvényes ítélet alapján adassék hely.

Azon földesurak, kiket a török hódítás birtokaiktól megfosztott, addig is míg birtokaik a töröktől visszafoglaltatnak, lakással láttassanak el.

Kérik ő felségét intézkedjék, hogy katonái saját költségeiken éljenek — mert eddigelé nemeseknek és jobbágyoknak nem kevés kárt okoztak, s hogy a hadak számára szükséges élelmi szerek bevásárlása végett élelmezési biztosokat nevezzen ki.

Legsúlyosb sérelmököt a legutolsó cikkbe irták be. — Eddigelé nem háborgatták ő felségét panaszaikkal: de már káraik és elnyomatásuk oly rendkívül nagyra emelkedtek, hogy tovább lehetetlen azt elhallgatni. O felségének serge oly rombolást és rablást vitt véghez, hogy csaknem teljesen elnéptelenedtek a városok, falvak, helységek. Már a nemesi kuriák sincsenek biztosságban: a nőket verik, a férfiakat halállal fenyegetik. Ők tartottak is vizsgálatot s a felvett jegyzőkönyvet felterjesztik. Kérik tehát ő felségét: utasítsa a tábornokot, hogy főkezze meg a hadakat ¹⁾.

S hogy e sérelmek orvoslását kérjék, Bécsbe követeket küldöttek.

VIII.

1553. február végén egy új csausz, Seván aga, érkezett Erdélybe. A szultántól és Rusztántól fermánokat hozott magával a rendek számára, melyek a portai felfogást jellemzőleg, összezavarták a talmácsi értekezlet alapján a rendek által Ali csausz útján tett előterjesztést, Petrovics és néhány merészebb Izabella-párti által tett panaszokat s a francia királynak izgatásait.

A szultáni fermán megértette a rendek irásából, hogy (pedig ez az Izabella-pártiaké volt) a királyfit visszaakarják vinni: ezt helyesli, hogy Hallert nem kívánják kincstartónak, de Báthoryt igen vajdának: ezt rájuk bizza; s hogy a némete-

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXIII-ik sz.

ket szeretnék kitudni az országból: erre felhatalmazza őket, sőt segítyt is ígér. Rusztán fermanja pedig kiemelésé, hogy a rendek tudják, hogy nekik azt szabad királyokká választani, a kit akarnak ¹⁾).

Castaldo ismét Hallert bizta meg a Sevannal folytatandó értekezlettel. Alvinczen a Martinuzzi-féle kastélyban találkoztak 1553. marc. 1-én. Az aga ismét más hangon beszélt, mint a szultán fermánja szólt. A hatalmas császár nem bánja azt válaszsák királyokká, a kit akarnak, csakhogy az adót megfizessék. Mi — mondá Haller — Ferdinándot akarjuk. Ugy értesültem Rusztántól, mond az aga, hogy ha Ferdinánd 30,000 aranyat ígér ezen országaitól s békét kér, meg fogja kapni. Az adó, felelé Haller, legyen annyi mint a kincstartó idejében, az ajándékok is akkép fognak beszolgáltatni mint akkor, ő Seván is kap ajándékot, csakhogy az országot a Tiszáig adják vissza. A pasák, felelé Seván, ugy akarják, hogy ott legyen a határ, hol a Maros a Tiszába folyik. Haller erre előterjeszté, hogy a Tiszántuli testvéreiktől ők nem szakadhatnak el. Ali különben is kilátásba helyezé, hogy Lippa, Káránsebes, Lugos és Solymos visszaadtnak s hogy Temesvárt adó mellett kérhetik. Nincs csausz, felelé Seván, a ki Lippáért vagy Temesvárért csak egy szót is merne szólani ²⁾).

Castaldo felhatalmazá Hallert, hogy a csausznak a rendesnél nagyobb jutalmat is helyezhet kilátásba, inté, hogy figyelmeztesse ezt, ne higgyen a rendek csábitásainak, mert mindössze négy vagyontalan és tekintélytelen lator kíván zavart, kiket módjában van ő felségének felakasztatni ³⁾): de azért több napi tartam után az értekezlet eredménytelenül oszlott el.

Épen ez időtt érkezett Ferdinándtól is egy leirat a rendekhez, melynek folytán a vajda marc. 4-én kiadott meghívójával marc. 19-ére Kolosvárra részgyűlést hirdetett e leirat bemutatása végett ⁴⁾. A gyűlés csakugyan megtarta-

¹⁾ L. Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 6-ik l.

²⁾ Haller jelentése az államlevéltárban, Bucholtz VII. 318-ik l.

³⁾ Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 5. és 6. ll.

⁴⁾ L. Végzések és Irományok XXIV-ik sz. A szász nemzeti egyetem regestumaiban olvassuk a. a. 1553, az erogatak közt: 12 Martij

tott ¹⁾, végzései, ha hozattak, nem maradtak ránk s azok közül csak annyit tudunk, hogy a Seván csausz által küldött izenetek támogatására követek küldettek a portára: Kemény János és Harinay Farkas ²⁾, s az is valószínű; hogy Castaldo felmentésének hírét is ezen közölte a vajda a rendekkel. Legalább ő épen ez idétt szedte össze s rakatta társzekerekre az összeharácsolt kincseket s ment ki nagy csendesen Eperjesre, »királyi parancsból« — mint mondá — de hozzá téve, hogy megint vissza fog jönni. Lassanként utána mentek a zsoldos csapatok is: »sok adosságot hagyván — mint egy krónikás írja — magok után, de annál kevesebbet végezvén ³⁾).

missis literis Domini Wayuodae causa conuentus Coloswarij indicti ad Zaazsebes Expensi den. 40.

¹⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk u. a. 1553. az Ero-gaták közt: 16 Martij euntibus Domino Mathia Ponczler et Zacharia Sartore in diaetam Colosvariensem Expensi fl. 24. Pro vestura datj fl. 4.

²⁾ Harinay és Kemény követségéről két ízben emlékszik Pécsy. Pray Epistolae Proc. II. 346. és 359. ll.

³⁾ Ostermayer Krónikája 59-ik l.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMANYOK.

I.

1551. oct. 9.

Martinuzzi a török veszély elhárítására hadfölkelést hirdet.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis, Thesaurarius locumte(nens) Sacratissime Regie Maiestatis Ro. etc.

Datum in Ciuitate Zazsebes, feria quinta proxima post festum Beati Francisci confessoris anno domini 1551.

Prudentibus et Circumspectis Judici ac Juratis Ciuibus Ciuitatis Coloswar nobis sýncere dilectis.

Prudentes et Circumspecti Nobis sýncere dilecti. Quoniam domi(ni) Regnicole trium nacionum pari voto ad euitandum pres(ens) periculum hoc statuerunt, vt ex omni natione capitatum consur(gere) et hosti occurrere debeant, Volumus igitur, et vobis autoritate nostra firmiter committimus, quatenus mediam partem inhabitatorum illius Ciuitatis Coloswariensis, meliori quo poteritis apparatu bellico leuare, et statim visis presentibus huc ad Castra mittere debeatis, sub pena amissionis capitum, necnon terrarum et bonorum vestrorum eodem modo per Regnicolas constituta. Secus nulla ratione facturi, Datum in Ciuitate Zazsebes etc. vt supra.

(Egykoru példány néhai Tunyogi Csapó József gyűjteményében, a nemzeti Muzeumban.)

II.

1551. oct. 21.

*Ferdinánd a székelyekhez: fellívja őket, hogy a török támadás elhárít.
tására kövessenek el mindent.*

Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Rex Semper Augustus etc.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Cum ex literis fidelium nostrorum Reverendissimi in Christo Patris Fratris Georgij Episcopi Waradiensis Waywodae ac Thezaurarij nostri Transylvanensis, ac Spectabilis et Magnifici Joannis Baptistae Castaldi Marchionis Cassani ac Serenissimi Regis Maximiliani filij nostri Locumtenentis generalis, proxime intelleximus, quo in statu negotia istarum, Regni nostri partium inferiorum essent, et simul de promptitudine alacritateque animorum vestrorum quibus vos uti fideles subditos et constantes uiros decuit, pro patria, pro religione christiana, ad omnes casus paratos obtulistis, etsi molesta quidem nobis accidit defectio nonnullorum ex inferioribus partibus, qua defectione facilior hosti aditus ad primos subitosque eius explendos conatus potuit, et simul aegretulimus cunctationem subsidiorum tam nostrorum, quae quidem multo antea a nobis comparata et in eas partes fuerant ad defensionem expedita, quam etiam nonnullorum fidelium nostrorum ex istis partibus, vestra tamen ista animorum propensione ac promptitudine, qua vos esse intelleximus, mirifice gauisi sumus. Et quamuis neque antea neque hoc maxime tempore quiquam nobis de vestro studio, fide, diligentia dubitandum esse arbitrati sumus, quippe quos confidimus cum praefatis Waiwoda et locumtenente generali, non mediocri numero neque vulgari apparatu, quocumque hactenus exigit necessitas in expeditionem esse profectos. volumus tamen vos clementer hortari, vt in isto aninorum ardore persistentes, ita vobis persuadeatis, nullum auxilii aut defensionis genus a nobis etiam inposterum praetermissum iri, quo diuina ope in vestra incolumitate permanere et quae subito inopinato-

que hostis aduentu ac nonnullorum defectione et cunctatione per hos dies amissa sunt recuperentur. Nostram in vos gratiam ac munificentiam potestis vobis omni tempore polliceri. Datum Viennae die Vigesimo primo mensis Octobris Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo primo.

Ferdinandus.

Nicolaus Olahus

Episcopus Agriensis m. p.

Külczim. Egregiis et Agilibus Universis et singulis trium generum Siculis partium Regni Nostri transylvanarum fidelibus nobis dilectis.

(Ereletije a gyulafehérvári káptalanban. Miscell. Acta 3. fasc. 1. nro 41)

III.

1551. decz. 31.

A marosvásárhelyi országgyűlés határozatai s Custaldonak azokra tett észrevételei.

Articuli dominorum regnicolarum, in generali eorum congregatione in Zekel-Wasarhel profesto circumcisionis domini anno eiusdem 1552. constituti.

I. Quoniam a certis iam annis varie inter nos dissensiones propter religionem ortae fuerant, ut autem eas vno consensu sedare possimus, opere precium fore visum est nobis, ut in primis quicquam de ipsa concluderemus.

II. Conclusum est ut quemadmodum antea adhuc viventi condam reuerendissimo domino episcopo Waradiensi conclusum erat, ita nunc quoque quilibet in fide sua, ipsa a Deo data et concessa permaneat, ne alter ab altero

preuiaracione infestetur; quod autem jllustrissimus dominus Joannes Baptista Castaldus etc. etc. hanc constitutionem regni approbare dignetur rogant domini regnicole.

III. Item conclusum est ut ciues civitatis Coloswariensis fratres ordinis sanctorum patrum Francisci et Dominici in priorem eorum locum ingredi libere paciantur, nec amplius tale quid sinistri citra constitutionem regni temptare contendant. Nam aliqui nolunt domini regnicole in hys commissis uel commitendis erroribus associari.

IV. Item quemadmodum sacratissima regia maiestas dominus noster clementissimus mediantibus litteris suis hortatur dominos regnicolas et mandat, parati sunt ex singulis nacionibus, spectabiles fratres eorum ad conuentum eius maiestatis Posonij proxime celebrandum mittere.

V. Item quamdiu eius maiestas in Transiluaniam Wayvodam suum missura erit, interim littere ipsius domini Castaldi locumtenentis emanentur, ne domini regnicole si quid aduersi contigerit, quod deus auertat imparati inuenirentur, quin potius uigore litterarum suarum inuicem con-

uenire et insurgere possint ac iuxta exigenciam rei prouidere valeant rebus eorum.

+

VI. Item deputati sunt per dominos regnicolas penes ipsum dominum locumtenentem magnificus dominus Franciscus Kendi, domini Ladislaus Mikola, et Franciscus doctor Vicarius etc. similiter et de alijs singulis duabus nacionibus totidem sunt electi ad seruicia regie maiestatis, quorum consilio idem dominus locumtenens iura ac leges regni dirigere ualeat, ac si ad uicina regna nuncios mittere vel nuncijs respondere opus fuerit, secundum rei necessitatem agant de commodo regni.

ad septimum articulum: uideatur nobis, quod post oblationem clemencie et defensionis sue, maiestas uestra remissionem omnium offensionum per eiusdem commissarios anno preterito factam confirmare debeat.

VII. Item supplicant regnicole medio fratrum suorum eius maiestati in eo humiliter, ut quemadmodum diebus superioribus, per dominos commissarios suos in Zazsches de negotio regni concluderat, ita nunc quoque de statu et condicione misere patrię singularem curam suscipere, ac dei optimi auxilio ab externis hostibus secundum facultatem suam eius maiestas defendere dignetur. Insuper autem, semel oblatam clemenciam suam a fidelibus suis regnicolis ne detrahere dignetur, quin po-

quod maiestas vestra pro conseruacione libertatum ac consuetudinum antiquarum regni regnicolis confirmacionem concedat.

IX. quod maiestas vestra id clementer annuat.

X. Si maiestas vestra episcopatum in aliquem conferre uoluerit supplicat maiestati vestre Joannes Baptista Castaldus humiliter ut vicario Albensi, de quo antea mentionem fecit maiestati vestre, memoriam habeat.

XI. quod in beneficijs ecclesiasticis et officijs castrorum maiestas vestra talem curam habeat, quod beneficium regni, et subditorum quietem concernet.

cuius priores errores eorum (si qui essent) obliuioni tradat, quemadmodum dominus quoque locumtenens eosdem regnicolas per literas suas assecurauit.

VIII. Item supplicant regnicole eius maiestati ut in antiquis eorum libertatibus ac iustis consuetudinibus conseruare dignetur.

IX. Item supplicant quod eius maiestas uaywodam in Transiluania ex nacione Hungarica constituere dignetur, cum quo de ore ad eos loqui, et illius sub officio sue maiestati pro temporis condicione inseruire possint.

X. Item supplicant quod quemadmodum diebus superioribus Alba per litteras suas eius maiestati supplicatum erat, pro episcopo futuro fratre ipsorum, cuius nomen tum significatum erat, dignetur clementer eorum supplicaciones exaudire et episcopatum fratri ipsorum conferre, quo possint una cum ipso maiestati sue semper fideliter inseruire.

XI. Item supplicant regnicole quod omnia beneficia ac officia, tam castrorum quam ciuitatum, Hungaris conferre dignetur, qui de legibus ac consuetudinibus regni bene docti sint, ut simul cum ipsis eius

XII. quod maiestas vestra si bona ista alicui donatura erit, mandabit donatarijs ut possessionem illorum iuxta consuetudinem regni ingrediantur.

De arcibus quas restitui petunt, in 13, 14, 15 et 16. articulis poterit maiestas vestra respondere: quod nondum de rebus istis sit informata, sed committet wayuode suo Transilvano, ut habita omnium rerum informatione secundum ius et consuetudines regni, unumquemque in possessione honorum suorum inducat, quod hoc tantum de presenti dominis regnicolis concedere potest, quod bona relicte Gasparis Banffy proximis diebus a cardinale occupata sibi resti-

maestati quicquid semper inservire valeant, experti enim sunt quales iniurie ac illegitime oppressiones annis superioribus ab externis officialibus acciderunt.

XII. Item si bona et iura possessionaria egregij condam Francisci Wizakuay sua maiestas aliquibus contulit, similiter et castellum Branychka cum suis pertinencijs, ut illis citra antiquam regni consuetudinem atque legem, se se in dominium illorum bonorum intromittere ne liceat, supplicant regnicolę, sunt enim aliqui qui in illis bonis ius pretendunt, interim autem quoad maiestas sua wayuodam prefecerit, sint illa bona in manibus modernorum possessorum.

XIII. Item quoniam spectabilis et magnificus condam dominus Stephanus Maylad wayuoda Transilvanus oppidum Wyncz, Borberék, ac possessionem Tartarya proprijs suis pecunijs emerat, post tandem captiuitatem suam huiusmodi bona a liberis suis per uolentas manus alienata sunt, supplicant regnicole maiestati regiae dignetur restitui facere liberis ipsius domini Maylad, qui per hostes nominis Christiani penes fidelitatem sue maiestatis interemptus est.

tuantur, quia de presenti res accidit, et omnibus notum est preter ius occupata fuisse.

XIV. Item supplicant regnicole ut arces Letha et Dyod domino Melchiori Balassa iam tandem clementer sua maiestas reddere dignetur.

XV. Ceterum optime recordantur regnicole, quod arx Almas spectat de iure liberis (*igy*) magnifici condam domini Gasparis Somy relictam (*igy*) magnifici condam domini Emerici Balassa Wayuode etc. ac consortem (*igy*) Ladislai Bamffy de Bolondos, ergo ut sua maiestas illis quoque secundum constitutionem Nouizoliensem simul cum alijs uniuersis bonis per notam aliquibus collatis reddere et restitui facere dignetur: supplicant regnicole.

XVI. Item diebus superioribus cum regnicole castra ad Lippam posuissent, tunc reuerendissimus condam frater Georgius Episcopus Waradiensis etc. bona relictæ Gasparis Bamffy ad Naglak pertinentia absque omni uia iuris pro se occupauerat, que ut maiestas sua ipsi domine uide et eius orphanis ex clemencia sua reddere dignetur, supplicant regnicole.

XVII. quod maiestas vestra wayvode eligendo ac camera-rijs salium mandabit, ut consuetudines regni obseruet.

XVII. Item supplicant regnicole ut sua maiestas sal secundum antiquam consuetudinem cidere mandet camera-rijs; in eo quoque supplicant ut quemadmodum temporibus antiquorum diuorum regum ita et nunc singulis nobilibus sal pro necessitate domus sue detur in copia.

XVIII. Item conclusum est quod dominus Castaldus generalis etc. intellectis litteris et instrumentis nobilis Bartholomei Lapsay bona sua per reuerendissimum dominum episcopum Waradiensem Thesaurarium etc. posessa ipsi restituere uelit.

XIX. Item quod ipse dominus generalis etc. det litteras suas ad Moldawum, quo illos quos anno superiore abduxerat et sepius se remissurum cum pace obtulit, iam tandem remittat, ob hoc missuri etiam regnicole fratres eorum erga ipsum et intercessuri.

XX. Item conclusum est per regnicolas ut singuli castellanj prefecti prouisoires, et alij huiusmodi officiales vniuersorum castrorum que antea in manibus predicti condam domini Episcopi Waradiensis Thesaurarij prefuisent, regie maiestati fide-

litem et obedienciam present, asseurentque ipsum dominum generalem etc. in eo primo quoque tempore deposito sacramento nihil eos aliud sentire neque moliri uelle, nisi quod attinet ad fidelitatem ipsorum et commodum regni.

XXI. Item rogant dominum generalem regnicole, ut exercitus regiae maiestatis maneat in ciuitatibus, et si casu ad aliquas possessiones uenerit, ne hospitentur milites in domo nobilitari et neque plebs misera paciatur per eos ruinam.

XXII. Item rogant eundem dominum generalem etc. regnicole, ut scribat iudici Koloswariensi ne amplius Georgium Thwry et alios captiuos teneat in captiuitatem, sed intellecta ipsius innocencia si immunes (*igy*) esse reperiuntur dimitantur, sin minus: subueniat veritati.

XXIII. Item conclusum est per regnicolas vt Grecis mercatoribus non liceat amplius gracia questus hoc regnum ingredi, verum Walachis tam Transalpinis quam etiam Moldauiensibus liberum sit, sicuti hactenus ingredi et egredi.

XXIV. Item cum regnum dei optimi clemencia intra se pacatum sit et vniuerse factio-

nes sedate, rogant regnicole dominum generalem ut in capitulo Albensi tantam dumtaxat copiam gencium teneat, de quibus non paciantur domini capitulares ruinam.

XXV. Item quod castellanis quoque Arcis Noue precipiat idem dominus generalis rogant regnicole, quo permittant iam tandem nobilibus de Zenthgerg, molendinum eorum in fluuio Zamos, et territorio possessionis illorum erigere, liceat ipsis quoque post tantas oppressiones hereditatibus eorum gaudere; committat etiam ne de cetero damna et preiudicia nobilibus ipsis inferre contendant.

✚ XXVI. Item conclusum est per regnicolas, vt vniuersi actus potenciarij post festum natiuitatis Beate Marie proxime preteritum patratj iudicentur coram domino generali, alij uero actus, qui sedes iudiciarias concernere dinoscuntur, in loco sedis iudicarie discuciantur, ita tamen quod comites uel iudices et capitanei habitis literis eiusdem domini generalis in termino iudiciorum post emanacionem literarum mox absque dilacione ulteriori conueniant et secundum dei iusticiam inter partes iudicium faciant, quod si ne-

glicerent actor in presenciam eiusdem domini generalis euocare possit iudices et iure mediante propter eorum negligenciam puniantur de facto, auctoritate ipsi domino generali concessa.

XXVII. Item conclusum est, ut dominus generalis cum regni comissarijs loco illorum comitum, qui bona et hereditates in illo comitatu ubi prefecti erunt comites, (*sic*) alios preficiat comites, illi uero qui hereditates suas in comitatu suo possident interim maneant in ipsorum officio, donec sua maiestas Wayuodam prefece-rit ac iudicia secundum antiquam consuetudinem celebrentur sine intermissione.

XXVIII. Item conclusum est ut fures, homicide, predones, cussores falsarum mone- tarum, incendiarij et alij malefactores et habentes duas uxores persequantur, ita tamen ut per eos qui extradare deb- bunt fide mediante nomina il- lorum malefactorum, coram notarijs sedium et comitatum significentur et interim quan- diu persequi debebunt per eos quorum intererit sit in secreto.

XXIX. Item quemadmo- dum antea conclusum erat, ita nunc quoque conclusum, ut qui- libet nobilium armis bellicis

XXX. ex quo iste Joannes cum suis aduersarijs se concordauit, et ex errore litterarum suarum inciderat in notam, maiestas vestra illi gratiam concedere poterit.

quod negocium nobilium de Kemer secundum ius et consuetudines regni reuidendum comittet.

bene instructus, promptus et paratus esse debeat, ac de singulis sedecim colonis iuxta connumeracionem portarum singulum unum equitem cum bonis apparatus teneat et quandocumque necessitas postulaverit, uisis litteris eiusdem domini generalis omnes insurgere et secundum rei exigenciam inseruire possint et valeant.

XXX. Item supplicant regnicole maiestati regie tamquam domino clementissimo, dignetur habita ratione seruiciorum suorum, ex sua clemencia faciat Egregio Joanni Chomaffai fratri ipsorum et eius consorti gratiam, quam maiestati sue regnicole perpetuis suis seruicijs refundere curabunt.

XXXI. Ceterum annis superioribus quedam bona nobilium de Kemer ad Castrum Almas per possessores occupata erant, et quoniam nobiles isti, propter inopiam rerum suarum non sufficebant iure mediante neque alia ratione bona eorum requirere, supplicant igitur maiestati sue regnicole ut sua maiestas dignetur mandare in litteris suis Waynode suo Transyluaniensi, quo causam illam inter possessores arcis illius et istos miseros nobiles

fratres eorundem regnicolarum absque longo litis processu reuidere, ac quo spectare dinoscuntur illis restituantur.

Idem de bonis Francisci Chywre

XXXII. Tandem constat regnicolis bona condam Francisci Chywre in certa parte magnificum dominum Wolfgangum de Bethelen concernere. Supplicant itaque regnicole maiestati sue ut intellectis literis et instrumentis et testimonijs superinde condignis, ne paciatur maiestas sua huiusmodi bonorum causam longo litis processu reuideri facere et adiudicare, quod sue maiestati inseruituri sunt.

XXXIII. Item rogant regnicole dominum generalem ut in hys omnibus eorum supplicacionibus intercedat apud suam maiestatem, quo per oratores ipsorum uoti compotes fieri possint.

XXXIII. Item conclusum est per regnicolas ut hereditates Siculicales Agilis condam Simonis Borosniay orphanis suis restituantur, si quid actionis Urbanus Nag donatarius cum ipsis habuerit, jure mediante requirere poterit, hereditates enim Siculicales per notam non amittuntur, sed in heredes deuoluuntur.

Kiväl: Articuli per regnicolas in proximo conuentu Wasarhe-liensi discussi.

Articuli conclusi per status partium regni Transyluanarum in contentu Vasarheliensi in *profesto* circuncisionis dominij celebrato.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

IV.

1552. jan. elején.

Szabályzat az 1551. decz. 31-én Maros-Vásárhelyt tartott országgyűlés XXVIII-ik cikkének végrehajtására.

Az Orwok kergetesenek moggya

Mynden Var megyeben valasztassek Tyzen ket nemes Ember, Eskeottek kik ahoz tudosok, hogy az gonoz teweoketh ky Twggyak az Egyebek keozzeol keresny, Es Ezeket oly Tytkon zereze az Espan, hogy eomagok se Erchek Egÿ mast mellyk Eskeot s melyk nem, Ezek Towaba oly tytikon Cÿelekegyenek hogh ne sok Ember Erche, hog eok az Eskeottek az gonos Teweokteol valamy karthi ne vallyanak.

Harom parazt Ember Jambort adhasson Egy gonozul Teweo Embert ky Ereos hÿt alat nemes Ember Egy adhasson Egyet ky ereos hyttel. Ezek penyg mykor el jarnak, az zek napyára be jeoyenek, hol mit Erthetnek az zek deyakyanak be vallyak s be Irassak ne Erthetwen Egÿk az masykath.

Az Espan ozton Ezekre az Regestommal kÿ mennyen nem valogatwan hanem Rend zerent a mynt az Regestomba vagon El Jaryon kyt hol találhat Es kaphat fel akazza.

Az kyt penyg fel akazthat ha felesége awagy gyermekÿ wadnak, az marhayawal azokat megÿ oztoztassak, az eo maga rezet az Espán vege el, ha penygy ollyat adnak kÿ, kÿnek felesége, s gyermekÿ nÿntz annak az marhayat ket fele ozzak, fele legyen az Espán, fele az Uraye de ig hog ha fel akasztja.

Ha penyg cÿak kÿ attak s fel nem akasztja Marhayának ÿs mynd addÿg beket haggyon myg nem fel akasztja.

Az Gonoz teweok penyg Ezek

Haz Egeteok, al penz vereok, al penzel kereskeodeok, ket nenÿeok, vag ket feleségeowek, nÿlwan valo paraznak, Es mynd ez felek, kÿkert Embereket meg zoktak Bwntetny. Olla-

kat adhassanak penyg ky ky ket Eztendeoteol fogwa Eltenek ez fele gonosságokba azokat penyg kyket Ez eleot valo Jarasba ky attanak, kegelem legyen de Igy ha attol fogwa ez ket Eztendeo alat nem vetkeztek.

Az olah az magyart vagy zaszt ky ne adhassa de az magyar vagy zasz az olahot ky athassa.

Az orwok penig fel akasztassanak mynden Elewen alartert, akar mynewel az neweztessek, lowert, cokeorert Es Egyeb tehen baromert, Iwert, dycznoert, mehert, zeoleérth.

Fel ne akasztassanak Tykert, kerbely vetemenyert Gywmeolchert, Es egyeb Efele arolekert hanem meg verretessenek. 1552.

(Egykoru példánya, brassói vízjeggyel ellátott papírra írva, a szász nemzeti egyetem levéltárában.)

V.

1551. decz. 31.

A moldvai vajda esicsói uradalma tisztartóját Castaldohoz küldi.

Stephanus dei gracia vaiuoda, dominus et Heres verus terrę Moldaviae etc.

Illustris domine et amice nobis sincere grate; officia nostra promptissima cum summa benemerendi voluntate.

Mittimus ad vos ministrum ac fidum seruitorem nostrum Joannem Wranczany prefectum pertinentiarum nostrarum Czyczo, vt cum vestra jllustrissima dominacione super quibusdam negotijs nostro nomine communicare debeat, quemadmodum jllustrissima vestra dominacio ex eo intelliget; postulamus itaque amice que nomine nostro coram protulerit indubitatum fidem illi, eadem; prebere velit quam in reliquo bene et filiciter valere desideramus; datum Soczauię die Siluestris pape, anno domini 1551.

Külezim. Illustri domino Joanni Baptiste regie maiestati locumtenti regni Transsylvanie etc. domino et amico nobis sincero grato.

Kicül: Litte ae vaiuodae Moldauiensis.

(Eredetije a cs. kir. államlevéltárban).

VI.

1552. jan. 3.

Az erdélyi rendek a moldvai követeket Castaldohoz küldik kihallgatásra.

Illustrissime domine, domine nobis obseruandissime; post salutem et obsequiorum nostrorum commendacionem; reuerendissimus quondam dominus Episcopus Waradiensis, ex castris ad Lippam positis expedierat hunc Egregium Franciscum Dobokaÿ erga Wayuodam Moldauiensem, qui huc vespere appullit. Noluimus nunciata illius jnterim audire, quoad jllustrissimę dominationis vestre prius refferret, quem ad ipsam vt mitteremus opereprecium fore censuimus: rogamus jllustrissimam dominacionem vestram diligenter, ne grauetur eius relata audire, et cito in medium nostri mittere, vt jntellectis illis rebus, quibus cum jgressus erat, et rursus egressus est, mature rebus illis prouidere possimus. Reliquum est, vt jllustrissimam dominacionem vestram, deus optimus maximus, hoc anno nouo, et futuris quoque conseruet, prosperet, et secundet ad vota. Cui nostra obsequia iterum offerimus; datum ex Zekelwasarhel 3 die Januarij anno domini 1552.

Vniuersitas dominorum
trium nacionum regni Transsylvaniensis.

Külezim: Illustrissimo domino domino Joanni Baptistę Castaldo Marchioni Cassani, ac serenissimj principis regis Bohemię locumtenenti generali etc. domino nobis obseruandissimo.

Oldalt: Litere Regnicolarum cum quibus misserunt nuntium ad me qui a waiuoda Moldaui redijt.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

VII.

1552. jan. 3.

Kendy Ferencz jelentése Castaldonak az országgyűlés folyamáról.

Illustrissime domine, domine obseruandissime; post serui-
uicij mei commendationem; quod jllustrissima dominacio ve-
stra, ad literas meas pie, et graciosissime respondit, ingentes
gracias ago, idque meis officijs refundere studebo: quantum
ad arcam fieri debendam attinet, id illustrissima dominacio
vestra ex pietate relligionis facere statuit; familiaribus suis
pro voto eiusdem respondebo; scribit deinde jllustrissima do-
minacio vestra quod de negotio, et statu diete nihil scripserim,
jd erroris vt illustrissima dominacio vestra ignoscat rogo: non
enim ex negligencia factum est, sed vt debui in tractandis re-
bus occupatus fui, et nihil tale adhuc conclusum est, quod ca-
lamo dignum fuisset, nihilominus tamen quemadmodum jllu-
strissime dominationis vestre coram locutus sum, ita nunc
quoque bona fide, omnes vna voce, vno consensu ad fidelitatem
sacratissimę regie maiestatis domini nostri clementissimi, et
dignitatem jllustrissimę dominacionis vestre quantum attinet.
parati sunt domini regnicole se tenere, hoc reuera, jllustris-
sima dominacio vestra sibi polliciat, eiusque maiestati secure
et sijncere significare presumat: hys tandem comicijs finitis,
domini regnicole omne id quod per eos conclusum erit, in ar-
ticularis, per certos fratres eorum ad jllustrissimam dominaci-
onem vestram missuri sunt: deinde missuri etiam ad eius ma-
iestatis conuentum Posonij celebratum fratres eorum mentem
et mandatum eius maiestatis accepturi.

De negotio tandem oppidi Zylah optime iam meminij
quod jllustrissima dominacio vestra meam ad jntercessionem
contulerat prius pro officio domino Nicolao Vrbaÿ, verum vi-
uente adhuc reuerendissimo quondam domino Episcopo Va-
radiensi officium illud pro ratione ipsius domini Clementis
Arthandÿ habebatur: Nihil est difficultatis vt ipse dominus
Arthandÿ prouentus suos percipiat et tandem dominus quo-

que Orbaÿ officium suum ipsi collatum possideat: interim quoad sua maiestas Episcopatum Transsylianensem alicuj contulerit.

Reliquum est, vt Christus Jesus Illustrissimam dominationem vestram conseruet incolumem ad vota; datum ex Zekel Vasarhel 3 die Januarij anno dominj 1552.

Eiusdem Illustrissimę dominationis vestre
seruitor Franciscus Kendy.

Si Illustrissima dominacio vestra adhuc dominum Petrum Gerendy non expediuit ne grauetur cito eadem expedire: vt possint domini regnicolę rebus publicis prouidere.

Kieül: Illustrissimo domino domino Joanni Baptiste *Castaldo* marchioni Cassani ac serenissimi principis Maximiliani regis Bohemię etc. locumtenenti generalis domino mihi obseruandissimo.

Oldalt: Litere magnifici Francisci Kendy ad dominum bellicum locumtenentem.

(Eredeti je a cs. k. bécsi államlevéltárban.)

VIII.

1552. jan. 6.

Castaldo válasza, melyet a vendeknek adott a marosvásárhelyi gyűlés által hozott törvényekre.

Responsum domini bellici locumtenentis super articulis conclusis in proximo conuentu Vassarhelienis ad dominos regnicolas.

Vidit dominus bellicus locumtenens articulos per dominos regnicolas in proxima congregacione discussos; cum autem domini regnicole de religionis concordia, ne discensiones inter eos orirentur; tractauerint, religiososque iterum reducendos decreuerint, non possumus nisi illos sumopere colaudare, eis que gracias agere; hunc autem articulum quantum in nos erit seruandum curabimus et regie maiestati domino nostro clementissimo supplicabimus ut idem quoque annuere clementer dignetur.

De bona intencione quam, vti fideles et obedientes seruitores decet, erga regiam maiestatem declarauerunt et presertim in decreto, quod nunciij ad generalia conicia Posonij celebranda, iuxta mandatum regie maiestatis transmittantur gratias pariter ingentes agimus dominis regnicolis.

Quo ad illum articulum, ubi domini regnicole interim dum regia maiestas de Vayuoda electionem fecerit, in his que regni defensionem concernunt literis domini bellici locumtenentis parere statuerunt, et in alijs partibus, in quibus domini regnicole de dicto bellico locumtenente confidere ostendunt, illis particulari suo nomine gratias refert, et pollicetur se non minus in posterum quam pro preterito fecerit, taliter in rebus concernentibus seruicium regie maiestatis et beneficium huius regni inuigilare, quod sperat dominos regnicolas illa spe quam de eo conceperunt non frustratos iri, et eam curam semper in omnibus rebus gessurum esse, quam domini regnicole pro ipsorum conseruacione eidem ostenderint.

Nihil preterea domino locumtenenti graciosius contingere potuisset, quam quod viros idoneos elligerent, quorum consilio ad seruicium regie maiestatis et conseruacionem regni vtatur.

In negotio nobilis Bartholomei Lapsay littere sunt referende, communicato enim consilio cum his qui ad hoc deputati sunt, et iuribus suis cognitis iusticia ministrabitur.

Ad Moldauum pro restitutione captiuorum dominus vicegerens litteras libentissime daturus est.

Quod autem concluserint domini regnicole ut singuli castellani prefecti prouisores, et alij officiales vniuersorum castrorum qui antea in manibus reuerendissimi condam cardinalis Varadiensis fuerant, regie maiestati fidem et obedienciam prestent etc. non aliter a fidelitate dominorum regnicolarum dominus generalis expectabat.

De exercitu per ciuitates distribuendo, et de domibus nobilitarijs ab hospitacione reseruandis id et dominus vicegerens bellicus curare pollicetur.

De Georgio Thwry et alijs captiuis, scribet iudici Coloswariensi ut illis iusticiam faciat, ita quod si innocentes inuenti fuerint dimitantur, sin minus puniantur.

Quod greci in regno de cetero non admittantur, domino generali, consultum ac peroptime factum esse dijudicat.

Dabit literas dominus generalis capitaneis in Alba Julia existentibus ut nullam molestiam domini capitulares paciantur a militibus.

In negotio dominorum nobilium de Zenthgerg si iuris erit id libenter faciet dominus generalis, quod domini regnicole optant.

Quantum ad hereditatem, quam domini Siculi petunt ut restituatur orfanis condam Simonis Borosniay, dominus generalis iuxta decretum regni dominos Siculos in omnibus suis libertatibus et iuribus ab antiquo seruatis conseruare studebit.

De modo iudiciorum placet domino vicegerenti articulus quem domini regnicole sibi preposuerunt.

Quo ad articulum de comitibus comitatum, commitemus commissarijs regni ut faciant prout domini regnicole optant.

De puniendis malefactoribus, uidetur domino locumtendenti quod persequendi sunt, iuxta articulum a dominis regnicolis conclusum.

Quod autem domini regnicole concluderint ut quilibet nobilium, armis bellicis bene se instruere debeat, ac de singulis sexdecim collonis iuxta connumeracionem portarum vnum equitem cum bonis apparatibus teneat, ut si necessitas postulauerit ad requisicionem domini generalis insurgere possint, hoc decretum maxime commendat dominus generalis, et illis gracias agit, eis promittendo quod regia maiestas pro tali cura, ipsos omni sua gracia et clemencia est prosequutura ac erga ipsos se clementissimum semper principem exhibebit.

Postremo in his omnibus que domini regnicole a regia maiestate obtinere cupiunt, dominus bellicus vicegerens, apud suam maiestatem se intercessorem et fautorem exhibet, vt maiestas sua oratores regni clementer audire, ac ipsos cum optata relacione dimittere dignetur.

Kivül: Responsio facta regnicolis per dominum locumtendentem super articulis in congregacione expeditis.

(Egykorú másolata a bécsi cs. k. állami levéltárban).

IX.

1552. jan. 9.

Castaldo jelentése Ferdinándnak a vásárhelyi országyűlésről.

Sacratissima catholica regia maiestas domine domine clementissime.

Postridie regnicole ex conuentu reuersi sunt, et articulos inter eos conclusos mihi presentauerunt, de quibus maiestati vestre exemplum transmittō, in his enim que illis respondenda erant, eis respondi, prout ex adiuncta copia maiestas vestra cognoscet et quia mihi opere precium uidebatur, ut in his que regnicole per ipsos articulos maiestati vestrę supplicant, sententiam meam eidem indicarem, habito in hoc aliquorum principalium regnicolarum consilio, illis visum est, ut maiestas vestra id concedere et respondere dignetur, quod in margine ipsorum articulorum annotare fecimus, maiestas tamen vestra pro sua prudentia et voluntate omnia commutare et disponere poterit, sed in officijs arcium et ciuitatum prouidentis succurrat maiestati vestre, quod tempore regis Joannis, cum omnes officiales et castellani regnicole essent, omnes etiam vno tempore a rege defecerunt, et per duodecim annos inobedientes fuerunt, et preterea quod castel'ani Deue, Wyuar et Varadini pro arcibus restituendis condiciones petunt et nisi remedium inueniatur, quandocumque mors wayuode successerit, jterum arces emende erunt.

In hoc regno aliqui sunt principales Bayarones, quorum nomina maiestati vestre presentibus inclusa transmittō, qui ex Transalpina a Wayuoda, qui plus quam mille et sexingentos ex ipsis trucidauit, ignobilesque in loco nobilium ponit, expulsi sunt, isti enim manu armata prouinciam illam aliquando ingredi uoluerunt, sed uiuente reuerendissimo fratre Georgio, id nunquam permittere uoluit, nunc et id facere cupiunt et aliquibus ex regnicolis uidetur quod illis auxilium ferre debemus, aliqui uero contrarium sentiunt; mihi enim uidetur quod donec meliorem nanciscamur occasionem, nihil innouare debemus, sed istis bona spe continere.

Oratores Wayuode Moldauiensis cras expediam, et illi pro verbis verba dabo, ac secundum consuetudinem oratores aliquibus muneribus contentos remittam, de ipso tamen Moldaui nullo modo est confidendum, nam semper forciori adhaerebit, cum nihilominus vxorem manu maiestatis vestre habere cupere ostendat, si de filia aut sorore alicuius seruatoris sui maiestati vestre succurreret, bene esset eidem satisfacere, ut eo magis ipsum maiestas vestra ad deuocionem suam obligaret.

Cras hinc discedam et Zibinium me recipiam, ut motibus Germanorum comitis Felicis de Arch prouideam, et modum inueniam quomodo in futurum illos ibi pacifice teneam, licet maiorem semper conquerendi se causam habuerint ij qui sub Brandaiss aduenerunt, nam continue diu noctuque in itinere fuerunt, in castrisque seruierunt, et etiam cum necessitas postulauit peroptime pugnauerunt, nihilominus etiam si illis stipendium per aliquos dies distulerimus huiusmodi sediciones non sunt minati; ne miretur igitur maiestas vestra si aliquando alios laudo, alios apud maiestatem vestram acuso, nam de meritis quorumcumque maiestatem vestram semper cerciorare decreni.

Maiestati vestre in commendacionem Bethlemfalchas antea scripsi, hactenus ipsum ad seruicia maiestatis vestre promptissimum inueni, et quia aliqui ex regnicolis infime satis condicionis ad maiestatem vestram venient impetraturi aliqua bona, que dicto Bethlem per regem Joannem data, et istis ablata fuerant, sub pretextu ut isti dicunt, quod maiestati vestre inseruiissent, etiam si res ita se haberet, cum ipse Bethlen sit homo principalissimus et qui maiestati vestre bene seruire potest, poterit se maiestas vestra habita ratione temporis in hoc negocio resolvere, prout seruicio suo regio conuenire diiudicauerit; quam deus optimus maximus felicissimam ad vota conseruare dignetur. Ex Segeswardae nono January 1552.

Eiusdem maiestatis vestre sacratissime
fidelis seruitor

Joannes Baptista Castaldus.

Küezim : Sacratissime catholice (sic!) regie Romanorum Hungarie Bohemieque maiestati etc. domino domino meo clementissimo.

Kivül : Castaldus de 9 Januarij ; Responsum 24 Januarij 1552. cum transmissione articulorum in conuentu Vasarhelensi conclusorum.

Éhez mellékelve :

Oldalt : Nomina Valacorum :

Nomina Bayarouum redeuntium ex Transalpina.

Radwl wayda.

Dragyz Zpathayr.

Radwl Lwgophoth.

Stansul Posthelnyk.

Stanizla Clwtzejrh.

Thwdor Wyzther.

Zwkwł Ztholnyk.

Dragwmjyr Zpathayr.

Bayda Komyz.

Creezwn Paharnyk.

Radwl Postelnyk.

Iwan Wyzther.

Nago Posthelnyk.

Mjána Wyzther.

Bayda Zpathayr.

Zthay Costholnyck.

(Eredetije a bécsi cs. k. állami levéltárban).

X.

1552. apr. 20.

Ferdinánd a székelyeknek : meghagyja, hogy a vajda által hirdetendő országgyűlésen megjelenjenek s a mit mondani fog annak hitelt adjanak.

Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum Hungariae Bohemie etc. Rex Semper Augustus etc.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Cum propter repentinam inopinatumque aegritudinem fidelis nostri Spectabilis et magnifici Andreę de Bathor etc. wayvode et Comitiss vestri coactus sit is in itinere, quo ad vos recta ibat subsistere, commisimus fidelibus nostris spectabili ac magnifico Joanni

Baptistę Castaldo Locumtenenti generali etc. ac Reverendo Paulo Bornemýsa Episcopo Wespremiensi et Georgio Wernero Consiliarijs ac Commissarijs nostris, ut nostro nomine ea quę dictus Wayuoda et comes vester nostro nomine vobis in conuentu per eum illico post suum in Transylvaniam ingressum celebrando proponere debuisset, proponat secundum instructionem nostram, quam eidem Wayuodę ac Comiti vestro super his dederamus, quarum serie fidelitates vestras clementer hortamur, vobisque committimus ut dum et quum per prefatum locumtenentem generalem fueritis requisiti, ad diem et locum per eum vobis nominandum illico convenire, et quę idem locumtenens noster generalis cum prefatis commissarijs nostris conjunctim vel divisim nostro nomine vobis dixerit aut commiserit, et credere et reipsa exequi, pro vestra imprimis defensione et conservatione debeatis. Quod nos etiam gratia nostra erga vos recognoscemus. Datum Lincij die vigesima Aprilis Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Secundo.

Ferdinandus m. p.

Nicolaus Olahus

Episcopus Agriensis m. p.

Kivűl. Egregiis et Agilibus vniuersis et singulis trium generum Siculis partium Regni nostri Transylwanarum, fidelibus nobis dilectis etc.

(Eredetiје a gyulafehervári káptalanban : Miscellaneorum Cista 3. fasc.

1. nro. 40.)

XI.

1552. maj. 22.

A Thordán tartott országgyűlés végzései.

Articuli dominorum omnium statuum et ordinum regni Trassiluanie, in congregatione eorum generali dominica die ante festum Ascensionis domini Thorde celebrata constituti
Anno 1552.

Quod omnes status et ordines regni Transsiluanie iungens gratias agunt maiestati regie domino eorum clementissimo de suo erga eos pia paternapue oblatione, ac etiam re-

sponsione sue maiestatis benigna, quam perpetuis eorum fidelibus seruicijis in omne tempus reseruare se se offerunt.

(1) Quantum ad postulaciones maiestatis regie tam de profectioe ad bellum quam eciam subsidiorum oblacione attinet placuit eisdem statibus et ordinibus regni vt vniuerse tres nationes semper pro condicione temporis presentis, armis bellicis bene instructe, galeis scilicet clipeis ac hastis, loricis, et equis bonis quo meliori modo potuerint parate esse debeant et teneantur. Eo autem apparatu prompte esse studeant, vt quodcumque ipsa necessitas regni, iuxta exigenciam rei atque periculi (quod deus auertat omnipotens) imminentis poposcerit, iuxta fidelitatem eorundem maiestati sue debendam per singula capita more maiorum suorum consurgere, ac pro eorundem, liberorumque et coniugum salute id quod dignum et vtile esse videbitur prestare possint, et quemadmodum eius maiestas se personaliter presenti expeditioni interesse, vel si id minime fieri possit, serenissimum principem dominum Maximilianum loco et in persona sua interesse statuisset, ipsi quoque status et ordines regni Transsiluanie fideles subditi Maiestati sue, secundum eorum oblacionem penes suam maiestatem viritim omnes et eos labores quos maiores possunt subituros se offerunt, ac insuper de singulis sedecim colonis singulum vnum equitem, armis bellicis bene prouisum, ex proprijs eorum facultatibus, ijdem ordines et status regni alere et in expeditione presentare debeant, iuxta connumeracionem dice future.

Preterea vniuersi coloni per singula eorum capita vt parati esse debeant, statutum est, vt singuli viginti coloni, vnum currum victualibus onustum secum habere et quodcumque dominus generalis vel dominus Waÿuoda vel eorum vicelocumteneus in hoc regno tunc constituti eosdem requisitos habuerint, mox absque mora iuxta exigenciam rei, eo quo necessitas ipsa postulauerit ire atque pro eorum salute ipsi quoque respondere possint.

Statutum est preterea, ut quemadmodum annis superioribus in eorum congregacionibus conclusum erat, ita nunc quoque quilibet nobilium colonos suos secundum modum et

et formam tunc per status et ordines deliberatum, vt arma pro se emere atque comparare cogat necesse est.

Modus armature is obseruetur: vt quilibet colonus integrum habens aratrum emat pixidem cum pulueribus et globulis, talis tamen qui doctus ad id compertus fuerit, alioquin tamen habeat clipeum, gladium et arcum cum sagittis triginta duobus vel pluribus.

Medium autem habens aratrum debeat expeditioni iuteresse cum gladio, clipeo, et securi, is tamen qui minus possidet secundum suam facultatem, pro tutela capitis sui habeat gladium et securim.

Nobilis vnus sessionis si duo fratres vel vltra in domo paterna resideant, siue sint diuisi, siue jndiuisi, vnus ex illis in expeditionem prodeat, et alij fratres hunc in expeditionem venientem expensis et alijs rebus bellicis iuuent conclusum est, casu si quo dominus generalis, vel dominus waywoda secundum rei magnitudinem dimidiam partem colonorum consurgere mandauerit, tunc et tales nobiles vnus sessionis si quatuor essent eorum, duos ex ipsis mittant in expeditionem; cum autem temporum successu contigerit colonos per singula eorum capita consurgere, ipsi nobiles vnus sessionis viritim etiam si essent decem insimul pro eorum tuicione, patrieque conseruacione in expeditionem prodire debeant et teneantur.

Ceterum quemadmodum conclusum erat prius, vt vniuersę naciones singuli duo millia hominum pro deffensione regni tenere deberent, ac quandocumque dominus generalis vel dominus wayuoda huiusmodi sex mille homines, vel in toto vel in parte leuare voluerit, secundum necessitatem rei, leuandi habeat potestatem.

Quod autem vniuerse naciones huiusmodi homines eciam in loco sedis eorum iudiciario, primo quoque tempore connumerare et paratos esse contendat decretum est, quibus presint in comitatibus singulis, alter comitum quem nobiles jllius comitatus de stipendio condigno more alias solito contentum reddant; similiter et domini Siculi et Saxones identidem vt faciant et hunc modum obseruent decretum est.

Inuigilent domini comites cunctorum comitatum vt secundum contenta regesti omnium nobilium bona connumerentur.

tur ac de vniuersis bonis eorum in duobus aut tribus comitatibus vel pluribus existentibus stipendiarii ad locum residencee solitum, pociorem scilicet domum suam, computare teneantur.

De pena illorum qui in sua armatura per status et ordines regni imposita deficerent, is modus obseruetur, ut cum in expeditionem ire necesse fuerit, tunc capitaneus supremus quosque nobiles cum sedecima parte colonorum suorum reuideat, et si suo ordine se se imparatos ostenderit mox in ea parte vbi in armatura sua deficient, soluant duplum precium tam de sua propria armatura quam de seruis secum habitis et sic tandem capitaneus ille ex pecunia illa pro defectu exacta emat illi id quod pro bello necesse habere videbitur.

Quicumque autem nobilium in expeditione interesse recusarent puniantur secundum decreta in articulis generalibus contenta, nisi forte fieret seruus alicui addictus, talis teneatur pro se alium idoneum pena sub eadem in expeditionem mittere, hij vero qui bello ex conscriptis clam se se alio absque licencia sibi data et concessa contulerint, eadem pena decreti puniantur.

(2) Quod autem attinet ad animi sententiam maiestatis regie de subsidio dando, visum est dominis nobilibus, ut habeant rationem suarum expensarum sue maiestatis, quas pro condicione temporis assidue facere cogitur, ergo vti fideles subditi sue maiestatis offerunt se se presenti in termino de singulis colonis eorum res sex florenorum habentibus singulos nonaginta nouem denarios exigere, et ad manus exactoris maiestatis regie ad festum beatorum Petri et Pauli apostolorum iam venturum Thordam administrare.

De cetero quoque paratos se se offerunt status et ordines regni, secundum rei exigenciam, maiestati regie domino eorum clementissimo secundum fidelitatem et obedienciam eius maiestatis debendam inseruire et mandatis maiestatis sue obtemperare.

Modus dicandi is obseruetur: coloni res in valore sex florenorum habentes demptis tamen vineis, segetibus, vestibus, lectisternijs et armis bellicis dicentur, porro quoscunque iudex vel kenezius iuramento suo liberare voluerit, secundum anti-

quam regni legem habeat potestatem liberandi illius nobilis cuius coloni in possessione qualibet dicabuntur.

Libertini non dicentur similiter et noue domus, quarum perfectio et inhabitatio si anni reuolucionem nondum transgressae sunt; domus quoque combuste libere permaneant.

Molendinatores domos habentes dicentur, fabri quoque domos habentes dicentur, ita tamen si res in valore florenorum sex habuerint.

Vniuersi serui quicumque a dominis eorum terrestribus solutionem animalem sorciuntur non dicentur.

In singulis pagis et oppidis, vnus dumtaxat iudex vel kenezius relinquatur, qui a solutione presentis contributionis immunis habeatur.

† Dicatores eligantur per dominum generalem, rogant tamen status et ordines regni dominacionem suam illustrissimam, vt de medio fratrum suorum eligat tales qui ad id idonei et fide digni habentur, illi tamen proprijs expensis vtantur, ne iudices vel coloni ad aliquam extra ordinariam solutionem citra libertatem eorum cogantur.

Dicatores statim post conclusionem dominorum regnicolarum emitantur.

(3) Porro decretum est, vt coloni minorum nobilium nullo impedimento onerentur, neque ad erectionem aggeris vel aliorum laborum supportacionem cogantur, prout eciam in articulis generalibus regni Hungariae in proximis superioribus comicijs Posonij celebratis clarius continetur, nisi soluto prius iusto laborum suorum premio.

(4) Tandem quod uniuersi exercitus regie maiestatis, vbique proprijs expensis vtantur, cum autem maiestas sua milites suos conscriptos, semper in exercitu tenere necessarium non esse cognouerit, liceat illis qui proprias habent edes et colonos seruitores eorum in bonis suis tenere et alere, ne cuiquam dampnum inferre contendant.

(5) De remissione bonorum idem modus obseruetur qui continetur in articulis supradictis *).

*) T. i. az 1552. posonyi országgyűlés XVI. cikkében.

(6) Item fassiones quoque coactę irrite habeantur siue personaliter siue per tutores sint factę *),

(7) Modus repetitionis bonorum vel pocius reocupacionis violenter per disturbiorum tempora occupatorum, et per adhesionem per utrumque regem vltro citroque collatorum talis obseruetur : vt js qui bonis suis priuatus est recipiat mandatum domini generalis, vel domini waywode si aderit, et per certos dominos nobiles decimo quinto die a die congregacionis, hoc est a die dominico proximo ante festum ascensionis domini computandum, statui et introduci faciat ad bona sua occupata. si non fuerit contradictum. Contradictorem vero si quis fuerit, euocent waywodales homines in presenciam domini generalis vel domini Waywode (si interim regnum ingredi poterit) ad nonum diem diei statucionis et jntroductionis racionem contradictionis redditurum. Si autem contradictor huiusmodi bonorum se iudice excusare non poterit, et compertus erit propter non remissionem bonorum, que restituere debuisset, prefigat dominus generalis vel dominus Waywoda sextum diem, ut per eosdem Waywodales restitucio exequatur. Quod si adhuc contradiceret mox ad relacionem Waywodalium hominum idem dominus generalis vel dominus Waywoda sentenciam ferat, secundum articulos regni, literas quoque suas superinde extradare faciat, et bona ipsa occupentur per eos quorum prius erant.

Si qui autem a primo die predictę congregacionis presentis a colonis huiusmodi remittendis exegisset aliquid, vel iniuste exigere haberet animum, talis iure mediante coram domino Waywoda vel domino generali breui euocacione citentur et tam de potencia minori, quam eciam de rebus iniuste ablati et exactis parti aduerse querulanti satisfactio impendatur.

Si quis summam aliquam pecuniarum pro redemptione bonorum talium soluisset pro ea iure agere potest.

Judicia huiusmodi tum in castris quam eciam alijs in locis super non remissione bonorum ut statim celebrentur, conclusum est.

(8) Ceterum necessarium visum est fore dominis statibus † et ordinibus regni, ut de medio eorum quatuor eligantur per-

*) Mint a pozsonyi gyűlés XVII-ik czikke rendeli.

sone, qui penes dominum jllustríssimum generalem constituantur usque ingressum domini Waywode in Transsyhuaniam. Ex eo quod dominus generalis linguam Hungaricam non calleat, sed neque de legibus et consuetudinibus regni expertus sit, cum quibus vt tam iudicia continuare, quam eciam ad externa negocia jmminencia, iuxta temporis condicionem tractare, et illis respondere possit.

(9) Quemadmodum eciam in superiori conuentu in Wasarhel celebrato decretum est, ut uniuersi actus potenciarij a festo Natiuitatis Marie virginis patrati continuo per eundem dominum generalem et consiliarios deputatos et electos reuideantur et adiudicentur, alie vero cause juchoate vel juchoande iudicio domini Waywode submittantur.

(10) Quoniam superiori conuentu pro certis et arduis regni negociis Domini Status et Ordines decreuerunt, ut de singulis portis colonorum singuli decem denarii exigerentur, unde Exactor rationem dare debeat, similiter eciam Exactor denariorum 99 facere debeat, ut huiusmodi contribucione restante defectus Regni, in quantum sufficit compleantur; deputati sunt ad id domini Vicarius et Nicolaus Mikola cum eo ut restancias talium contribucionum tam de bonis regalibus, quam pertinenciis Episcopatus et aliorum Dominorum castris, primo quoque tempore administrare debeant, unde precia argenti domino Generali soluantur; iudici quoque Brassouiensi, pro Schypho Argenteo, domino Cancellario pro munere dato centum et sedecim floreni soluantur; Stephano quoque Budai pro expensis ducenti floreni reddantur *).

(11) De modo et ordine dominorum Siculorum in expeditionem generalem prodeuncium modus antiquus obseruetur; similiter et ordo dominorum Saxonum obseruetur.

(12) De subsidio per regiam maiestatem postulato domini Siculi respondent, quod intercedunt apud dominum generalem et accepta ab eo licencia ad suos reuerti contendunt. Asserunt enim paucos hic ex eisdem esse constitutos quibuscum postulacionibus sue maiestatis respondere possint, cogun-

*) Ezen 10-dik pont a Castaldo által Bécsbe küldött s jelenleg a bécsi cs. k. államlevéltárban őrzött példányból kimaradt.

tur ergo fratres eorum ad locum solitum Wdvarhel ad terminum per ipsum dominum generalem prefingendum convenire, quo ut jdem dominus generalis hominem suum specialem jn medium ipsorum mittere dignetur necesse est; significatis tandem mandatis sue maiestatis et illis intellectis in omnibus secundum eorum facultates maiestati sue se se inseruire fideliter offerunt, et de subsidio quoque dando nihil se recusare pollicentur.

Domini quoque Saxones, jdem se se facturos asserunt, et coram domino generali concludunt.

(13) Malefactores uniuersi, predones, fures, homicide, incendiarij manifesti, cussores falsarum monetarum, duas habentes vxores generaliter vero quoslibet latrones vt secundum constitutionem Wasarheliensem per eos quorum interest, ex electione nobilium cunctorum comitatum extradentur; hy tamen qui ab vnus anni reuolucione jn suis atrocinijs comperti fuerint, ac tales qui res vnum florenum valentes furati fuerint occidantur, reliqui verberibus afficiantur, decretum est.

Ingrediente vero domino Waywoda hÿ quibus officium persecutionis huiusmodi latronum comissum fuerit assidue persequantur et condigna pena iuxta merita eorum de facto puniantur.

(14) De expensis dominorum consiliariorum ut Domini Regnicole eisdem provideant, et id quod per eos expensum est restituatur, illis quoque qui nunc eliguntur honeste impense numerentur *).

(15) Ceterum conclusum est per dominos status et ordines regni vnanimi eorum voto de religione obseruanda, vt quemadmodum jn eorum conuentu generali statutum erat, ne fautores partis Euangelice parte alteri papistice quid aduersi inferre contendant, similiter et hÿ alteri parti preiudicare et eisdem indigne infestare studeant; quin potius altera parcium partem alteram honore et mansuetudine prosequatur etc. **).

*) Ezen pont a bécsi államlevéltárban levő példányban nincs leirva.

**) Eddig terjed a bécsi cs. k. államlevéltárban őrzött példány, melynek következő oldalirata van: »missi sunt a Castaldo 29. Maij 52.«

(16) Quantum attinet ad Incolas oppidi Székely-Vásárhely, per eosdem Status et Ordines Regni decretum est, ut omnibus illis, quicumque fidem evangelicam audire et ediscere voluerunt, liceat Praedicatorem eorum ad Sacellam Sanctae Elisabethae, prout superioribus quoque proximis in articulis continetur, constituere, qui Sancti Evangelii Christi concionare, omnesque ceremonias juxta verba Christi exercere et Sacramenta porrigere possit.

Verum hoc non praetermisso: quod proventus consuetos Parochus pro se recipere possit.

Domum tandem eam, quam olim Rector Altaris ejusdem Sacelli inhabitabat, et ad eandem pertinere asseritur, Judex et Uniuersitas oppidi, si ipsi aliquo pacto vendidissent, alienassent, redimant, et Sacello restituant, casu vero quo ex venditione aliquis concivis possidere jure mediante dignoscetur, ii qui Praedicatorem Evangelii conduxerunt, redimant et collocent illam in Domum illam.

Delegatus est ad executionem hujus negotii dominus Martinus Andrási, et cum eo Dominus Paulus Daczo, quibus plena data est autoritas tractandi de querelis parcium, interque easdem finem faciendi debitum.

(17) Statutum est insuper autem, ut universi Incolae illius oppidi Judiciis eorum acquiescere et in omnibus honestis et licitis rebus, quae commodum et utilitatem Reipublicae spectare dignoscuntur, obtemperare debeant.

(18) Postremo vero ut liceat omnibus ex hoc Seculo migrantibus in quaque Ecclesia vel claustro maluerint Sepulchrum pro se eligere, non obstante aliquorum contradictione.

(19) Quod Judex et sui e senatu ipsorum et alio officio quocumque ex civibus et aliis ad consilium rerum communium electis, absque certa et juridica ratione ejicere ne possint, statutum est; ejectos vero nisi aliquod legitimum impedimentum obstiterit, rursus in medium eorum acceptare debeant et hi priori honore suo fungantur.

(20) Quod nemo cogatur per Judices vel hos citra conscientiam suam diversum sentire, ut coenobio ex violenta coactione inserviret, nisi ex sua consciencia consentiret.

Nilominus tamen proventus altarium ut administraretur conclusum est.

(21) Quod tandem pignus per Judicem et Magistros Cehae exactum et ablatum, hac ratione quod congregationi iudicis propter Caeremonias evangelicas interesse non potuissent, reddere et restituere teneantur.

(22) Quod notarius Albensis tertio met se nobilibus probis et honestis personis sacramentum iuramenti deponere debet, in eo quod summa illa pecuniaria pro decimis apud se deposita tempore obsidionis ciuitatis Albensis per manus violentas ablata est.

(23) Differtur negotium Nicolai Cherepovich et Joannis Kende ad conventum futurum.

(24) Telonia sicca aboleantur et destruantur.

(25) Teneantur Capitulares in Generali Expeditione secundum contenta decreti Poseniensis interesse, ac proventibus centum florenorum duos mittere equites, et de quinquaginta florenorum proventibus unum mittere equitem.

(26) Quod nemo absquē revisione Juris, pignus ab aliquo, ratione debitorum extorquere queat, sed secundum articulum in conventu Vasarheliensi, uti decretum est, ita quilibet procedere debet in tali negotio.

(Egykorú példánya a bécsi cs. k. titkos levéltárban, melyben azonban csak a 15 első pont van leírva, a többi a főkörmányszék által vett másolatban.)

XII.

1552. maj. 30.

Haller Péter levele Maximiliánhoz a tordai országgyűlés eredményéről.

Illustrissime princeps domine domine clementissime.

Post seruitiorum meorum perpetuorum humillimam commendacionem ; literas regię maiestatis uestrae, quas ad me ex Vienna, die XVI. mensis Maij, dare est dignata, cum reuerentia omni, qua decuit, accepi, et ea, quae maiestas uestra a me fieri postulat, pro fide et deuocione mea erga sacratissimam maiestatem regiam etc. uestrae maiestatis arentem colen-

dissimum, ac eandem quoque maiestatem uestram, omni diligencia, studio et opera, quantum in me fuerit, ut fortificationes locorum necessariae perficiantur, presto esse uolo. Nihil enim charius est mihi, quam sacratissimae maiestati regiae, ac uestrae maiestati, dominis mihi clementissimis, obsequia mea prestare, ac ijs, quae regni utilitatem et commodum spectare uidentur, incumbere.

Nunc his diebus in hoc regno, generalis conuentus in oppido quodam Thorda est celebratus ex uoluntate et mandato suae maiestatis, ubi status et ordines huius regni, ad proposita spectabilis et magnifici Joannis Baptistae Castaldj, Marchionis Cassau, comitis Platine, maiestatis uestrae locumtenentis, quae sua maiestas postulabat, deliberauerunt, et tractauerunt. Eas conclusiones omnes, idem dominus Castaldus sue maiestati regiae transmittit. Offerunt uniuersi regnicolae, se fidelia obsequia, et quae maiestas sua fieri cupit, humillime semper prestaturos.

Quum autem maiestas uestra me clementer requirere dignata sit, ut si dignum quid nouarum rerum, ad me perferretur, Eadem maiestati uestrae scriberem. Ea igitur, quae deinceps ad me perferentur, maiestateque uestra digna fuerint crebrius perscribam. Relatum erat ad nos, diebus superioribus Thurcas, multa uictualia ad Danubium conuehere, naues apparare, copiasque colligere; nunc intelligo, naues multas commentibus bene instructas, per Danubium ascendere, ac Thurcas circa Albam Grecam et uicinis locis conuenire. Nondum tamen, copiae ualde magnae conuenerunt. Spero me propediem ex illis partibus, a nostris hominibus, eam ob rem illac missis, certiora accepturum. Ea, si qua fuerint digna, Eidem maiestati uestrae rescribere uolo.

Eidem uestrae maiestati, ut domino mihi clementissimo, mea humillima seruicia, ad omnia prompta offero. Ac supplex oro, ut et sacratissimae maiestati regiae mea obsequia humillima accepta reddere dignetur. Mea obsequia, fortunas, et quicquid pro uiribus possum, sue maiestati regiae, eidemque uestrae, et dedo et commendo. Ac eandem diu saluam et incolumem ad uota ualere precor. Datum in Oppido Thorda,

ex conuentu generalj, die XXX mensis Maij: anno dominij
MDLII.

Eiusdem regiae maiestatis vestrae
fidelis seruitor Petrus Haller
magister ciuium Cibiniensium.

Külezim: Illustrissimo principi ac domino domino Maximiliano
dei gracia regi Bohemiae, archiducj Austriae duci Burgundiae etc. do-
mino mihi clementissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XIII.

1552. maj. 30.

Castaldo levele Báthory Andrásához: a tordai országgyűlés eredményéről.

Spectabilis et magnifice domine et amice obseruandissime
salutem et seruiciorum meorum commendacionem, ex literis
dominacionis vestre spectabilis et magnifice libenter audiui
quod cito Transiluaniam ingredi debeat; ego autem conuentum
hunc Tordensem ad finem duxi, et deo adiuuante res ita sunt
concluse, quod si non in totum, parum aberit, quin sua ma-
iestas omnia ex animi sententia obtineat, quare pecunias do-
minacioni vestre spectabili et magnifice pro solutione gentium
suarum transmittere non potuerim, non aliter scribam, nam
scio dominacionem vestram spectabilem et magnificam de ne-
cessitatibus nostris satis edoctam esse, sufficit hoc dicere, quod
solutionem quatuor mensium gentibus istis omnibus debemus,
fortificationes vbique iam deficiunt, nec ullum modum video
quomodo istis incomodis succurrere possim, ego hinc recedam
et Colosuarium uel ad Monostor me conferam, et ibi domina-
cionem vestram spectabilem et magnificam expectabo, ut ali-
quem modum super istis fortificationibus, et alijs rebus inue-
niamus; dominacionem vestram spectabilem et magnificam
bene ualere opto; ex Thorda die XXX Maij 1552.

Dominacionis vestre spectabilis et magnifice
vti Frater

Joannes Baptista Castaldus mp.

Külezim: Spectabili et magnifico domino Andree de Bathor, co-
miti comitatum Zathmar et Zabolcz Tauernicorum regalium magistro

Wayuode Transilvaniensi et comiti Siculorum domino et amico obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XIV.

1552. jun. 30.

Báthory András vajda jelentése a torvai juniusi országgyűlésről.

Spectabilis ac magnifice domine, amice nobis obseruandissime, salutem et seruiciorum nostrorum commendacionem. De egritudine nostra eciam hesterno die spectabilem et magnificam dominationem vestram cerciorem reddideramus, nunc tamen id eidem ex parte nostri significare possumus quod nunquam grauius ipsa egritudine quam nunc correpti fuimus, eo siquidem iam res nostra deuenit, vt ne mouere quidem in lecto possumus.

Hodie circa horam septimam domini nobiles, qui huc Thordam venerunt congregati, fuerant ad claustrum vbi cum de varijs eorum negocijs inter se tractassent, tres ex fratribus ipsorum egregios nempe Nicolauum Walkaÿ, Wolfgangum Harinaj ac Ladislaum Apafÿ erga nos delegerant, medio quorum ea que ijdem domini nobiles nobis referenda nunciauerunt per hos egregios familiares nostros exhibitores scilicet presencium, spectabili ac magnifice dominationi vestre nunciauimus, quare cum videamus dominos nobiles istos, qui huc conuenerunt paruum aut potius nullam curam de eorum salute et conseruacione habere, velleque eosdem iam a se diuidere quam insurgere, spectabilem et magnificam dominationem vestram rogamus, quatenus velit de singulis rebus et negocijs curam habere, dictisque et relatibus prefatorum familiarium nostrorum fidem credencie prestare, nam nos propter hanc grauem et aduersam valetudinem nostram ad nichil iuuigilare et curam habere possumus; deus in reliquo spectabilem et magnificam dominationem vestram conseruet ad sua vota diutissime felicissimam; datum Thorde 30. Junij 1552.

Andreas de Bathor

comes comitatum Zathmar et Zabolcz

Thauernicorum regalium magister,

waywoda Transsylvanię ac Siculorum comes.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino Joanni Baptiste Castaldi Marchioni Cassanij comiti palatine ac sacre Romanorum Hungarie Bohemie etc. regie maiestatis summo consiliario rerumque bellicarum vicegerentj generalj etc. domino et amico nobis obseruandissimo.

(Eredetije a cs. kir. bécsi államlevéltárban).

XV.

1552. jun. 30.

Castaldo jelentése Maximiliánuak a tordai országgyűlési ül.

Serenissime rex domine domine mihi graciousissime.

Hodie post meridiem inclusas literas domini Bathori a Joanne Salanzy suo secretario et auditore accepi, qui Joannes sub credencia mihi exposuit verba illorum trium nobilium qui ex parte totius congregacionis ad ipsum dominum Bathori fuerunt, ita sonare, quod ipse preterito anno insurrexerunt, ac diu in castris cum maximo ipsorum damno et collonorum detrimento seruierunt, ita quod nunc nullo modo insurgere possunt nec uolunt, et hoc cum tanta asperitate et licencia expresserunt, quod nonnisi credi debeat id quod ex alijs partibus auditur et suspicatur, uidelicet quod uidentes regnicole virium vostrarum tenuitatem et quod ipsos ab inimicis defendere non possumus, qui validissimis copijs et bono apparatu regnum ingrediuntur, eorum comunis intencio est vna cum Siculis contra nos insurgere, videat itaque serenitas vestra quam bene instructi sumus, ut nos a ciuili et externo hoste defendere valeamus; ego hactenus semper speraueram desperatis rebus aliquas ciuitates et loca que fortificari inceperant et presertim Zibinium, vbi bonus militum numerus manere posset, inuitis omnibus defendere et sustinere sed fortificaciones predictae uno tempore cessauerunt, nec rustici precibus aut in induci possunt ut fortificacionibus ipsis seruiant, ita quod clare cognoscitur hoc ex intelligencia et stimulatione regnicolarum succedere; Zibiniensibus autem cum nullum preter Petrum Hallerum confidentem habeamus et ciues cum militibus quorum arma fere omnia pignoris loco subdlexerunt super debito istorum quinque mensium alterati sint, nullo modo confidendum esset, milites quoque in hac tanta extremitate et trepidacione, si sal-

uum conductum haberent libenter e regno recederent etiam si nudi abire deberent; dominus Vayuoda sua podagra tantum premitur, quod nunquam se tam grauatum sensisse asserat, nec negocijs incumbere potest, videat ergo serenitas vestra in quanta desperatione res versentur, et quid nisi excidium et ruinam sperare possimus, scio equidem quod serenitas vestra si potuisset et posset remedium adhiberet, attamen cogor de omnibus successibus serenitatem vestram certiozem reddere et tristi animo id facio cum videam eandem nihil iocundum et letum intellegere posse et licet in hoc omnium malorum cumulo vite mee consulere possem, cupio ut mundus videat, me non nisi mortuum aut cum honore ex hoc regno recessurum ac pro regia maiestate et serenitate vestra vitam meam omnibus periculis expositurum.

Varkochius mihi scribit gentes comitatum cis Tibiscum insurgere et quod ad omnem requisitionem meam mihi auxilio erunt, videbo etiam si aliqui existis Transiluanis idem facere uoluerint, nam credere non possum quod ingrati et perfidi erga maiestatem suam esse omnes debeant et vna cum ista Germanorum legione comitis ab Helffenstain, que ad Almas applicuit et tumultuarie stipendium petunt, si tantum facere potero quod ipsos ad seruiendum inducam, licet ipse comes ad Helffenstain contrarium dubitet, nam dicit tales gentes esse quod ipsas regere non possit, nec suis iussis acquiescant, vsque ad extremum me defendere paratus sum, et in omni fortuna forti animo ero. Serenitatem vestram felicissimam valere cupio ex Monastor die XXX Junij 1552.

Eiusdem serenitatis vestrae

fidelis seruitor

Joannes Baptista Castaldus.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Maximiliano regi Bohemię Archiduci Austriae etc. domino domino meo graciousissimo

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XVI.

1552. jun. eleje.

A Tordán tartott országgyűlés határozatai.

Primo domini nobiles regnicoli offerunt se ad omnia ea qui fidelitatem regie maiestatis domini ipsorum clementissimi et conseruacionem patriae concernere dinoscuntur obseruanda et obeunda; supplicant tamen jllustrissimo ac spectabili domino generali et Vayvode Transilvano uti in suscipiendis omnibus oneribus, tum videlicet insurrectione contra hostes, quam etiam administracione victualium in castra, auctoritate ipsorum qua post regiam maiestatem funguntur admoneant ac etiam cogant dominos Siculos et Saxones ut equam et vnam operam, cum ipsis dominis nobilibus prestant.

Item quod ad condescensionem dominorum nobilium ad castra pertinet: dominus vayvoda post eorum lustracionem numerum recognoscere poterit ac rem cum domino generali communicare habebit utrum et maiestati regie utilius sit ac etiam conseruacioni patriae expediat vna cum dominacionibus suis in castris esse, simul ac in memoriam reuocent qua uia quibusue modis exterarum nationum nobiles in huiusmodi expeditione sine ulla solucione fienda utantur, domini enim nobiles presto sunt statim insurgere prout fidelitas in maiestatem regiam ac conseruacio patriae sue desiderant, verum si bellum diucius durare oportebit cogitandum est, quousque ipsis nobilibus vires in bello persistendo sufficiant.

Item quo ad leuacionem colonorum domini nobiles iuxta constitucionem dominorum regnicolarum superioribus diebus factum presto sunt eos leuare, verum dominus generalis et dominus vayvoda decernere debent utrum viritim aut pro medietate uel tercia aut quotavis parte leuandi sint simul et cogitent dominationes sue quamdiu coloni in castris retineri possent, difficile enim est illos diu retinere in castris.

Item domini nobiles postulant a domino wayvoda ut statim in singulis comitatibus preficiat sua spectabilis magnifica dominatio comites, quibus paria regestrorum super proxime preterita connumeracione portarum conscriptarum extradentur, ex quibus idem comites recognoscant quilibet nobilium quantum portarum dicatorum in quolibet comitatu habeant, et eisdem portis in vnum connumeratis lustratio stipendiario- rum fiat de illo comitatu ubi domus et curiae nobilitares illo- rum nobilium pro residencia habentur, porte autem nobilium pauperiorum, que ad summam XVI portarum non accedunt, per comites computentur et conferantur in vnum, usque ad numerum sedecim portarum, et sic de illis lustratio fiat.

Item videtur dominis regnicolis, si etiam domino generali et domino wayvode bonum esse censetur, ut gentes regie maiestatis in castra ad campum Kerezthes condescendant, quo comodius ex omnibus partibus earum in vsum victualia omnis generis deferri possint, et dominationes sue per literas eorum mandent tum dominis Siculis quam etiam Saxonibus ut sine mora ex omnibus partibus ad castra victualia adferre faciant, ad vinorum autem deductionem domini Saxones precipuam adhibeant curam, nam uina inter nobiles non reperiuntur; domini autem nobiles super administracione victualium de medio eorum ad castra deferendorum concluderunt hoc modo, ut ubi primum deo propicio fruges meti ac tritulari poterint, de qualibet vna porta dicata farine cubuli Colosuariensis medij vel panes ex ea piste, item pabuli quoque medius cubulus deducantur, quorum omnium iustum exoluatur precium, et iidem domini generalis et wayvoda certos homines substituant qui ad administracionem victualium haberent curam et illos qui victualia ad castra deferunt ab illacionibus damno- rum defendant, ita ut nihil rerum sine precio auferantur, penes quos domini nobiles de medio eorum egregium Joannem Chomafay ob peritiam linguarum esse voluerunt, hi autem habeant ad manus paria registorum super preterita connumeracione confectorum ut recognoscere possint unde sint victualia administrata, et unde non, illis autem qui victualia administauerint dentur litere uel cedule super inde expeditorii, pro illis tamen cedulis nihil omnino exigatur.

Fiat mentio illorum bonorum que apud alienas manus retinentur.

Item de equo Francisci Suliok,

Kivül: Propositiones nobilium Transiluanorum quibus per me responsum est.

(Egykoru példánya a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XVII.

1552. aug. 1.

Castaldo Maximiliannak: az erdélyi rendekkel a hadak felültetése iránt folytatott alkudozásait mondja el.

Serenissime rex, domine domine graciousissime.

Posteaquam per binos nuntios serenitati vestrae scripsi Temesuarij deditionem cum Losonzÿ et aliorum omnium morte ac Lippae iacturam ab Aldana tam uiliter et proditorie factam, tractatum est inter nos quid agendum sit, sed nulla penitus conclusio reperitur, nisi quod omnes ad solam fugam cogitant, et uniuersum regnum iam in illa est, nec sciunt quo fugiant, aut quis terminus fugae sit futurus, ipsumque vaiuodam audio iam premisisse quadringentos equites ad quamdam eius munitissimam arcem, quo se tutius recipere possit, asserens cum maiestate sua conuentionem habere se non claudendi in ciuitates nec in alia loca munita, sed solummodo in campo manendi aut preliandi si conuenientes uires habebit; sic quoque omnes alij facere cogitant, quaerentes se destitutos, quia uident gentes istas iam fame perire, et per uias miserabiliter cadere absque inditio nec spe alicuius subsidij, medij enim mensis solutio quam postremo habuerunt consumpta est, et paruulum fuit remedium tante eorum necessitati. Cataphracti autem cum adhuc per decem milliaria a nobis distent eorum capitaneum ad me pro solutione misserunt, a quo uix impetrare potui, ut duos mille florenos more solito emendicatos pro subsidio acciperet, quibus habitis nuntiauit illos uix pro vnus noctis impensa sufficere et dubitare quod gentes ulterius progredi nolent, ni prius integre persoluantur; ex alia parte iam auditur Turcas arcem Lippae festinanter reaptare, in qua tot bom-

bardas et alia multa reperierunt ut facillime possint eam in pristino statu reducere, et nescio cogitare quo diabolico spiritu inductus Aldana tantum et tanti momenti errorem patrare potuerit; super haec audio in Solimos nisi decem milites Hispanos et totidem aydones reliquisse, vnde ualde dubito ne illa quoque ammissa sit, quod si est potius sperari posset celum corpore nostro mortali ascendere quam illam recuperare, taliter est enim et in tali loco sita, ut alas habere oporteat si expugnari debeat, tamen posteaquam Lippa dimissa tam uituperose fuit, possumus et peiora credere, missi ad explorandum ueritatem, ordinauique quod si dubium meum falsum est omnia tententur ut alij quindecim aut uiginti milites intromittantur, donec si Deus nobis auxiliari uoluerit, maiori subsidio reffici possint.

Nobiles isti omnes quamuis pauci que nobiscum erant, et sic alij, sub diuersis excusationibus modum abeundi quaerunt, et libere concludunt, quod ni adueniat quam citissimum et non exiguum subsidium, non solum de Regno isto actum erit, sed gentes iste omnes maiestatis vestrae trucidabuntur aut prius fame peribunt, quid hoc sit, serenitas uestra consideret, quia quo ad me nescio quid amplius dicam nec faciam, et si presens malum me urget, peius futurum terret, ad quod nullum quasi uideo remedium, nisi quod deus miraculose afferre potest, hostibus mentem adimendo, ne sciant tanta occasione uti.

Permulta in consilio tentauit et proposui, sed denique nullam bonam conclusionem reportare potui, vndique enim insurgunt infinite difficultates, quae omnia consilia obruunt, et concludunt regnicole quod posteaquam duo tante importantie loca, quae erant propugnacula et scuta siue porte utriusque regni Hungariae scilicet et Transilvaniae, taliter amissa siue derelicta sunt, non est ulterius sperandum in defensione, quia reliqua eorum comparatione nihil sunt, et omnia penitus in manibus hostium remanent, sperare autem in subsidio maiestatis vestrae vanum esse dicunt, posteaquam in tot mensibus et tantis periculis nihil aliud quam uerba dedit; nec quicquid ad haec et alia eis respondere scio prodest, quia in desperatione iam sunt, rogauit instantissime ut tantum auxiliij et fauoris mihi prebere uelint, ut cum gentibus maiestatis uestrae configere possint,

sed ad hoc rident, proponentes exemplum conflictus Carzianer, qui cum multo maiores copias istis haberet, profligatus tamen fuit a Sangiaco, qui ne sextam quidem partem habebat exercitus Hamet Passe, qui centum hominum millia habet, ultra Transalpini et Moldaui gentes que omnes a tribus partibus contra nos ueniunt, taliter quod breui modum neque locum nos saluandi non habebimus, pro firmo tenentes quod transitus Tisse prohibebitur et forsán adhuc prohibitus sit ita, quod subsidium aduenire non poterit; rogauí saltem uictualia quibus gentes iste in aliquo loco substineri, et expectare auxilium queant, siue ueniat uel non, offerens cautione illa satisfaciendi, respondent quod possent promittere, et etiam incipere, sed quamprimum hostes aduentarent neque uictualia, neque rustici neque currus reperirentur, et sic in manus ipsorum redigeremur multo peioribus conditionibus quam Losanzio contigerit, si peius esse potest; denique uideo quod aliquo die a uaiuoda, regnicolis et omnibus derelictus remanebo, solum istis difficultatibus quae in dies augentur associatus, nec modum habebostandi neque recedendi, et ut omnia uno modo melius in perditionem ruuant potuit fortuna pecunias Cassouienses impedire ad quas accipiendas missus fuerat frater wayuodae, sed manibus uacuis redijt, quia requirebantur meliores cautiones, potuissent cum illis saltem per aliquot dies gentes intertenere, quae sicut in isto puncto nuntiatur, denuo incipiunt tumultuarj, quod deus auertat, nam si hoc sequitur dubito quod (*quin*) in paucis diebus nemo illorum neque nostri uiuus remanebit. In ciuitates se claudere recusant ex defectu uictus et quia adhuc non sunt muniri finitae.

Quomodocunque sit supplico serenitatem uestram, ut sincere me monere dignetur quidnam nobis sperandum sit de subsidio tam gentium quam pecuniarum et quam resolutionem mandat, ut capiamus in extremis angustijs istis, quamuis dubito quod (*quin*) neque responsum tempestiue adesse poterit tamen deus mirabilia facere potest, in quo vno spes nostra remanet, posteaquam cum iactura Lippe, non solum mihi sed uaiuode, regnicolis et omnibus alijs penitus decedit.

Nescio quid ulterius dicam, nisi quod uideo deum forsán propter peccata nostra rebus Turcarum adeo fauere ut sint

huc adducj posset. Atque ita ex hospicio, mecum accepto Joanne Pÿthar, ut aliqua clarius ex eo intelligerem, in plateam prodij, interea Kÿnan ad meum uenit hospicium, mecum loqui incipiens, rogabat, ut ipsi manifestarem, quid cum eo tractare haberem, uereretur enim Halÿ Chauzum non accessurum; huic ego respondj: ipsum bene nouisse, quod ipsi primj mencionem fecerint pacificationis et tributi Imperatorj pendendi, vaÿuodam quoque nunciasse, regno pacem fore, si tributum Imperatorj pendatur, siue regnum pro domino haberet, quem uellet. Ideo, regnicole, per me intelligere uolunt, quae sit uoluntas Imperatoris, et si ipsi haberent potestatem de pace et tributo tractandj atque determinandj. Se, inquit ille de hac re cum Halÿ contulisse, ac ipse retulisset, se nullam habere potestatem de hac re aut aliqua tractanda uel concludenda, sed hoc suadere, ut tributum ad portam Imperatoris mittatur, et per oratores, regni necessitates coram jmperatore offerantur; Lÿppa, et partes inter Maros et Tÿssam iacentes, per humiles preces possent impetrarj, ut restituantur, Sed Themesuarum ex manibus Thurcas nunquam emissuros; Sed ijs condicionibus, ut a Germanis absistatur, et vaijuoda ex Hungaris electus pro domino habeatur. Ad hec respondj, vaijuodam Transalpinensem nunciasse, regnum haberet pro domino, quem uellet, dummodo tributum jmperatori pendatur, Imperatorem speramus postulaturum, que equa sunt et fidei nostre non contraria. Rex Ferdinandus cum intelligeret filium Joannis regis non posse regnum defendere ob çtatem, ipsum cum regnum in suam accepit tutelam, ei suam desponsando filiam, tanquam filium amplexus est. Nos per Thesaurarium, quem jmperator nobis prefixerat, ut ei obediremus, persuasos, in fidelitatem regis Ferdinandj descendisse. Eius exercitus nunc castra et ciuitates in sua potestate tenere. Ideo et fidem nostram non patj ut nunc a fidelitate regis deficiamus. Quod autem filius regis Joannis in regnum introduceretur, id fieri non posse, quia in manibus regis Ferdinandj esset. Credimus autem cum adoleuerit, regnum hoc, regem, ipsi resignaturum, atque coheredem penes ceteros suos liberos, in alijs suis prouincijs facturum. Ille respondit, jmperatorem nunquam hoc passurum, ut in fidelitate regis Ferdinandi simus, ipsumque tributo solo pendendo, jure

suo, quod ad regnum haberet, priuaremus. Deinde addidit, se intellexisse nouiter literas a porta Imperatoria allatas que ad Halij Chauzum forsitan peruenerunt, se ad eum iturum, ut uoluntatem imperatoris clare intelligat, conaturum quoque ut halij una ascendat. Ego hortabar ut persuaderet Halij Chauzum, huc ut ueniret, quo ex ipsis uoluntate imperatoris intellecta, regnicolis omnia clare possim indicare. Sic hoc mane, ille descendit ad uadum, secum assumpto Gabriele Tholmacz, et in locum suum Joanne Pÿthar hic relicto.

Fundamentum eorum hoc est, ut Germani ex regno amoueantur et oratores cum tributo ad portam mittantur, egoque de mea sententia desistere uoluj, uereor, nos non multa cum istis determinaturos, preterquam, quod Cesar quid uelit, intelligemus. Quid deinceps tractabitur, magnificentissimis uestris statim scribam, Eadem felicissimas ualere precor. Ex Tholmacz die 17. Septembris 1552.

Petrus Haller Magister ciuium.

Külczim. Spectabilibus et magnificis dominis dominis Joanni Baptiste Castaldo, marchioni Cassanij, sacre regie Maiestatis etc. bellico locumtenentij ac Andree de Bathor comitij comitatuum Zathmar et Zabolez etc. uaijwode Transsylvanianensi et Sicularum comitij dominis graciosissimis
Cito cito cito citissime.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIX.

1552. sept. 21.

A szászsebesi tábori országgyűlés jelentése a portára, melyben felfejti okait, hogy hogyan tért a Ferdinánd hűségére és az alót megigéri.

Excellentissime princeps ac potentissime et inuictissime imperator et domine domine nobis clementissime, fidelium seruitiorum nostrorum in gratiam potentissime maiestatis vestrae humilem commendationem. Superioribus diebus Mirche uaiwoda Transalpinus sepe et suas et maiestatis vestre potentissime literas ad nos misit, quibus assecurauit nos maiestatem uestram potentissimam in suam gratiam recipere paratam esse

si nos solitum censum maiestati vestre solueremus, nos igitur intellecta clementia maiestatis vestre potentissime deo maximo gratias egimus rogauimusque deum omnipotentem ut maiestatem vestram potentissimam pro hac sua in nos benignitate non solum longa uita donet, uerum etiam omnem suum conatum prosperet et gloriam nominis sui augeat, et supra alios omnes clariorem insignioremque efficiat; itaque postquam ab ipso uaiuoda Mirche elementem uoluntatem maiestatis vestre potentissimae erga nos cognouissemus, misseramus hominem nostrum ad seruitorem maiestatis uestrae potentissimae Ali Chiauz uti cum eo loqueretur nostramque in gratia maiestatis uestrae potentissime fidutiam declararet; cum igitur homo noster cum ipso Ali Chiauz fuisset, querebat ab eo quidnam maiestas uestra potentissima a nobis fieri cuperet, responderat Ali Chiauz uoluntatem maiestatis uestrae potentissime hanc esse, ut solitum censum ei solueremus et Hungarum inter nos uaiuodam eligeremus ac Alemanos ex hoc regno dimitteremus, maiestas autem uestra potentissima recordari potest in omnibus suis litteris et per nuntios quoque suos firmiter semper mandasse ut Fratrem Georgium monacum post maiestatem uestram potentissimam in hoc regno audiremus, eaque faceremus quae nobis ille diceret, additis etiam minis si secus faceremus; itaque cum Frater Georgius effecisset ut filia Ferdinandi regis filio Joannis regis desponsaretur et per hanc desponsationem rex ipse Ferdinandus filium regis Joannis tamquam filium in tutelam suam recepisset idem Frater Georgius nos quoque unacum filio regis, cui obligati eramus, in tutelam regis Ferdinandi dederat, et idem Frater Georgius exercitum quoque regis in hoc regnum induxerat, propterea nec fides uestra Christiana, nec honor noster admittit ut nos a Christianis penitus seiungamus, tamen cum tanta sit clementia maiestatis uestrae potentissime ut illam non solum regna et prouincie eiusdem, sed etiam totus mundus admiretur, supplicamus maiestati uestrae potentissime domino nostro clementissimo dignetur nos in suam priorem gratiam recipere ac ea omnia quae uestra cum filio suo, ac Frater Georgius et Petrus Petrouich possederunt nobis clementer remittere, ut deinceps quoque in gratia maiestatis uestrae potentissime conuiescere

possemus, nos uero solitum nostrum censum, quemadmodum antea sic etiam deinceps annuatim maiestati vestre potentissime fideliter soluere parati sumus, vaiuodam quoque Hungarum inter nos eligere et tenere parati, postea uero quam de gratia maiestatis vestrae potentissimae certiores facti fuerimus, curaturi sumus ut alemani quoque de hoc regno exeant, et quamuis ex toto corde cupiamus ut deus optimus maximus in longa secula maiestatem vestram potentissimam conseruet sanam, tamen cum deus ita omnes homines ab initio creauerit, ut omnibus sit semel moriendum, supplicamus maiestati vestre potentissime ut ita clementer nunc nobiscum agere, et ita negotium nostrum confirmare dignetur ut etiam si mori maiestatem vestram potentissimam, quod deus ipse auertat, contigerit, etiam post obitum suum in nostra libertate nos uiuere et eius erga nos clementiam laudare possimus, deus optimus maximus maiestatem vestram potentissimam sanam et incolumem conseruet; ex castris ad Zassebes positis 21. die Septembris anno domini 1552.

Eiusdem maiestatis vestre inuictissime
fideles
vniuersitas trium nationum
regni Transiluanie.

Kivül: Copia literarum per Transiluanos Turcarum imperatori scriptarum.

(Egykorú másolat a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XX.

1552. oct. 2.

Castaldo Ferdinándnak: az ország rendei hangulatáról s a tábor eloszlásáról jelentést tesz.

Sacratissima catholica Regia maiestas, domine clementissime.

Si maiestati vestre omnes mee litterae peruenerunt, nuntijque quibus oretenus ea que contigerunt eidem indicabam appulerunt, quicquid hic successit et succedit maiestas vestra

satis intellexerit et uiderit, imo et id quod in futurum succedere posset considerauerit, inter cetera autem cum (gentes regni istius ex propria conditione et natura mutabilissimae sint et rerum nouarum auidae, tempore pacis nedum belli nunc quod se infestatos undique vident a Turcis, Transalpinis et Moldauis et in proprijs domibus a defensoribus offensi) qui ex pura necessitate aliud facere nequeunt, considerare potest (quo animo se reperiant et si lucusque in officio retenti sunt, resque integre permanserunt, fuit potius ex uoluntate diuina et quodammodo miraculose quam aliter, sed sicut omnia ad finem deuenire solent, sic et ista ad extremum properant, ne viderer regnicolarum quietem detrectare, qui si se Turcae dant eam habere sperant, dixi contentari dummodo eorum pax neutram de duobus causaret : primo totalem eorum occasum et ruinam et regni deinde damnum ac dedecus maiestatis vestre cum internicione gentium istarum quae cum uenerint, et tandiu, tantisque cum incomodis et periculis pro eorum defensione ac beneficio manserint ingratum et iniustum esset et nunc ab ipsis derelinqui ; responderunt eos pro posse numquam maiestati vestrae sibi quemet ipsis defecturos, sed eorum impossibilitatem) esse in causa, et sic res tractari incepta et (missi mille ducati aurei ex pecunijs maiestatis vestrae et non regnicolarum ad Halÿ Chiauss pro Rustano Passa ut daret operam quod imperator Turcarum tributo solito pro regno isto contentaretur, nec illud amplius inquietaret Lippamque, et alia loca occupata restitueret, quod hic teneretur vaiuoda Hungarus et maiestas vestra pro principe) de quo ipse se impedire non haberet dummodo (tributum habeat, cogitabam autem interea ipsos quietos tractatus talis resolutionem aut conclusionem expectaturos fore sed nuper deliberauerunt nolle amplius in campo manere, quod ut dissuaderem omnia possibilia tentauì anteponendo manifestam eorum nostri et regni ruinam, dissernicium dei et maiestatis vestrae et denique omnia alia quae adduci potuerunt, subiungendo pro eorum beneficio et defensione iam continuis mensibus tanto cum maiestatis vestre dispendio et militum incommoditate hic mansi mansurusque adhuc eram si vellent et e conuerso si ipsi in campo amplius contra hostes durare nollent, nec ego amplius hic remansurus

sum et si eos piget onus istud ulterius tollerare; mihi multo magis molestum est, id eis dare conclusio, fuit eos omnia ista perpendisse sed eorum vires unacum meis tales non esse ut imperatori Turcarum resistere valeant et quod ex disturbijs et damnis anni preteriti et presentis adeo exhausti et fatigati sunt ut impossibile sit amplius resistere posse; a qua opinione nullis demum rationibus ne minimum quidem amouere potui; hij autem fuere nobiles et Siculj quibus uelint nolintue Saxones adherere cogentur, quamuis omnium constantissimi ad quod tanto facilius et ipsi condescendent cum uideant nos modum milites ulterius intertenendj non habere absque maxima regionis ruina, summa autem est nolle amplius has gentes in regno) quod quamuis aliter esset, uideo uoluntatem (imo deliberationem militum omnium ab hoc esse alienissimam omnesque eorum capitanei modum recedendj) querunt, qui sub una et qui sub alia causa, et quamuis (cum ipsis iam omni arte ac industria ut detineam utar et usus sim) precipue ostendendo id quod forsau uerissimum est (nullum tutum habere possum et alia multa quae longum esset enarrare, tamen nihil proficit quin propriae saluti omnes intenti ad discessum tantummodo continue cogitent, quamuis autem et ipsi remanere et quietj esse contentarentur ego quod peius est ignoro quomodo eos ulterius alere posse in aliquo loco munito me cum illis pono sicuti maiestas uestra precipit, unde victum habebimus absque pecunijs in hieme et sub dio quis prohibebit hostibus ne illum nobis impediunt nos circudent ac fame conficiant ubicunque erimus siue in campo siue in aliqua arce nullus est locus ad nos capiendum aptus nisi Zibinium, sed deficiente pecunia eadem victus) difficultas emergit, ciues autem illi (sicut uideo nos non admissuri sunt) supradictis et alijs de causis quas prius toties maiestati vestre reiteraui, uideo ex alia parte (hostes obstinatos circa Agriam ut et passum illum nobis praecidant et penitus includant, deliberaui igitur istis regnicolis proponere quod si passum Deuae et propriam patriam ac domos custodire uolunt ego eis duos mille homines relinquam si tamen remanere uolent de quo ualde dubito, et cum reliqua gentium parte quamuis manifesto periculo ibo ad aliquod subsidium Agriae ferendum cum intelligentia ducis Mauritij)

quia si ab utraque parte, hostes urgebimus (forsan non expectabunt et si expectabunt configere possemus, in peiorem enim statum quam nunc simus cadere vix possumus, quia gentes istae omnes absque praetio ammittentur, hic remanebunt aliquae ciuitates et arces quas ipsi si uolent defendere poterunt quamuis singulis horis et momentis obijciant quod cum nos ea quae munitissima erant deseruerimus et amiserimus nesciunt quomodo ipsi tenere possint ea quae longe sunt infirmiora, quibus replico quod Agrienses quia uolunt in tam debili loco se tenuerunt ac tenent) cum multis alijs rationibus que utinam admittantur et prosint, denique res in eo constitute sunt termino ut (uelim nolimue coactus ero a meis, a regnicolis et a Turcis fingere uelle uersus aliquam partem mouere et fortunam tali modo tentare cui det deus exitum iustae maiestatis uestrae causae pro Christianorum salute conuenientem), ex Castris apud Zassebes constitutis die secunda octobris 1552. (Opinio communis nostra esset quod si non potest alia uia dux Mauritius Agriam pergere, fingat tantummodo uelle Strigonium ire) quia in sua facultate est quandocumque uoluerit (in Insulam se recipere et iam Turcae credunt eius exercitum talem esse ut ad ammissa recuperanda sufficiat; nobiles isti iam equitaturi sunt ut campum deserant et consequenter illi qui Deug sunt passum illum relinquent, ad quam Cassum Passa cum quatuormille equitibus et aliquibus peditibus appropinquat ego pro posse laboro omnes posibles prouisiones facere sed amicos et inimicos aequaliter contrarios habeo.

Fidelis seruitor

Joannes Baptista Castaldus.

Külezim: Sacratissimae Catholicae regiae maiestati Romanorum Hungariae Bohemiaeque etc. domino domino meo clementissimo.

Kivül: Castaldus 2 Octobris, Responsum 18 octobr. 1552.

Jegyzet. A () közt levök titkos betükkal vannak írva.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXI.

1552. decz. 26.

Ferdinánd leirata a székekhez országgyűlés tartása ügyében.

Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum Hungarię Bohemię etc. Rex Semper Augustus etc.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Intelleximus vniuersitatem fidelium nostrorum Nobilium istius Regni nostri Transylvanię suo et ceterorum eiusdem regni nostri statuum nomine petijisse nuper per eorum Nuntios ad fidelem nostrum spectabilem et magnificum Andream de Bathor Wayuodam nostrum Transylvanensem et Comitem Vestrum missos vt ipse una cum fidele nostro capitaneo generali Conuentum ad certum diem et locum ipsis vobisque omnibus indiceret, quo in Conuentu cum cęteris de rebus tum vero de vestra omnium defensione et conseruacione tractari posset. Cum igitur et antea (vt par erat) et proximo imprimis biennio omnis vestra salus ac defensio summę nobis curę fuerit neque quicquam praetermissum sit a nobis quod ad propulsanda a vobis incommoda periculaque quę ab hostibus Impenderent, auertenda pertinere videretur, Idque nostris magnis et sumptibus et laboribus, magnique numeri gentium expeditione ac nisi tumultus in Imperio proxima aestate suborti interuenissent multa plura maioraque diuina ope in vestrum commodum habituri a nobis fuissetis, adeo vt sperassemus vos et alios fideles nostros pristinam pacem et libertatem facile consecuturos fuisse. Nostra autem intersit, etiam tacentibus vobis, vestrę semper prospicere defensionem et periculis ire obuiam. Quod quid et agimus sedulo et curaturi sumus omni tempore, ac propterea constitutum etiam nobiscum habeamus cum primum per occasionem licuerit, Conuentum ipsi agere generalem inter fideles nostros ex Hungaria, in quo vna etiam vobiscum de vestris omnibus commodis, vestraque et aliorum fidelium nostrorum conseruacione decernamus; his de causis vos clementer hortamur, vobisque committimus, ab ista particularis conuentus celebratione penitus hoc tempore abstineatis. Nam neque particularem

comuentum celebrari licere praeter voluntatem nostram non ignoratis, ac non necessariam sed plane superuacaneam istius temporis conuentus inter vos celebrationem futuram omnino nobis persuademus. Habetis inter vos fideles nostros praefatos capitaneum generalem et wayvodam, qui si quid acciderit, interea dum generalem Conuentum celebraturi erimus, nihil quod ad vos tuendos et conseruandos pertineat, sunt iussu nostro eorumque officio praetermissuri. Est praeterea apud nos constitutum, commissarios aliquos breui in medium vestri deligere, per quos item si qua agenda visa fuerint superesse omni consilio, viribus et facultate nostra, commoda vestra vestramque conseruacionem diligenter sumus curaturi, neque neglecturi ita prospicere ad ea quę wayuoda vester praefatus propter corporis imbecillitatem ferre non potest, ut merito contenti esse possitis. Sic itaque vobis persuasum esse debet, sine vlllo vestro conuentu, qui (ut praemisimus) nunc prorsus esset supervacaneus, Nobis omnia negocia, quę ad statum, salutem ac defensionem Vestram pertineant, summę semper curę fore, neque decere vos vel alios fideles nostros ex isto Regno nostro ante tempus et praeter nostram vel nostrorum capitanei generalis ac wayuode permissionem Conuentum optare. Secus igitur ne feceritis. Datum in oppido nostro Gracz die vigesimo Sexto mensis Decembris Anno domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Secundo.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus
E. Agriensis mp.

Külezim. Egregiis et Agilibus Universis et Singulis trium generum Siculis, partium Regni nostri Transsiluanarum fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában, Misc. Cist. III. fasc. I. nr. 39.)

XXII.

1553. jan. 6.

Castaldo és Báthory meghívója a kolosvári országgyűlésre.

Joannes Baptista Castaldus Marchio de Casanio Comes Platine Sacre Romanorum Hungarie Boemie Dalmacie Croacie etc. Regie maiestatis summus consiliarius Rerum Bellicarum vicegerens generalis etc. Andreas de Bathor Comes Comitatum Zathmar ac Zabolch Thauernicorum Regalium Magister Waiuoda Transsiluanus ac Siculorum Comes etc. prudentibus et Circumspectis dominiis Magistro Ciuium Regioque et Sedis Iudicibus ac Juratis *) Consulibus Ciuitatis Cibiniensis Amicis charissimis Salutem et fauorem. Cum videamus Sacratissimę **), Regię ***) maiestati domino nostro Clementissimo et Regno huic multas necessitates vndique imminere, vtque de eisdem euitandis opportune prospiceremus atque vnanimi voto et deliberacione consuleremus, visum est nobis quod in hunc finem parcialem Congregacionem ad festum Beatorum Fabiani et Sebastiani Martirum proxime affuturum, in Ciuitate Colosuariensi celebremus. Quare vos admonemus et nihilominus vobis auctoritate Regiemaiestatis committimus vt de medio vestri deligatis, more alias consueto duas vel tres, certas et precipuas personas quas ad diem et locum vobis prescriptos in ipsam congregacionem, vbi eciam nos Dei optimi atque maximi voluntatec onstituemur, transmittere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum ex Wywar in festo Epiphaniarum dominj anno Eiusdem millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Tercio.

(P. H.
Castaldo-é)

(P. H.
Báthori-é)

*) Eleinte »juratorum« volt írva s ugy lett kiigazítva.

) *) Ezen két szóban az e alá a vesszőt (e) későbbi kéz s más tintával húzta.

(Erdetije, levélalakban, brassai vízjeggyel ellátott papírra írva a száz nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1553. nro. 645)

XXIII.

1553. jan. 20.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

In comitiis particularibus Trium Nationum Regni Transsilvaniae profesto Beatorum Fabiani et Sebastiani martyrum in Anno Domini millesimo Quingentesimo Quinquagesimo tertio, per Illustrissimum ac Spectabilem et Magnificum Dominos Joannem Baptistam Castaldum etc. et Capitaneum Generalem Maiestatis Regiae, et Andream de Bathor Wayuodam Transsilvanensem et Siculorum Comitem etc. ex annuentia Serenissimae Regiae Maiestatis indictis et in ciuitate Colosvar celebratis, instituti.

Quia in literis Maiestatis Regiae, uniuersis Dominis Regnicolis harum partium Regni Transilvaniensis sonantibus, et per eosdem Dominos Capitaneum Generalem et Wayuodam in medium Dominorum Regnicolarum in praesenti partiali eorum Conuentu constitutorum una cum certis Articulis, voluntatem Regiae Maiestatis exprimentibus missis et exhibitis, inter caetera hoc mandatum eius Maiestatis continebatur, ne ipsis Dominis Regnicolis Conuentum aliquem absque requisitione suae Maiestatis hoc tempore instituere liceret. Super quo suae Maiestatis mandato Domini Regnicolae minime mutantur (*sic*) ex quo nonnullis eorundem Dominorum Regnicolarum fratribus, qui diebus superioribus Dominum Wayvoda conuenissent, et rogassent, ut ipse Dominis Regnicolis Conuentum fieri permetteret, coram eodem Domino Wayvoda talia verba fortuito prolata exstitissent, quae occasionem mandati praemissi suae Maiestati praeuisse poterunt. Cum eiusmodi verborum prolatio per eosdem fratres Dominorum Regnicolarum fortuito contigisset: Domini Regnicolae supplicant Maiestati suae humillime, tanquam Domino eorum clementissimo, uti sua maiestas respectu fidelium seruitiorum suorum, hunc casum for-

tuitum prolationis verborum, ipsis fratribus eorum clementissime condonare dignetur.

Praeterea supplicant Domini Regnicolae Maiestati suae in eo quoque, ut cum Maiestas sua ab hoc Regno longius existens, aliorum quoque Regnorum suorum causam gerere debeat, item Regnum hoc finitimum et hostibus propinquum existat, Dignetur Maiestas sua, juxta veterem consuetudinem, in temporibus divorum Hungariae Regum, praedecessorum suae Maiestatis, in hoc regno observatam Domino Waywodae eam auctoritatem concedere, ut, cum eiusmodi necessitates Regni contingerent, unde super salute et conservatione Regni celerius, quam par esset, tractandum fore videretur: idem Dominus Waywoda statim, ut necessitas exigeret, eisdem Dominis Regnicolis Conventum indicere in eis solum rebus, quae fidem et fidelitatem eorum, Maiestatisque suae dignitatem ac salutem et conservationem Regni expectarent.

Coeterum Domini Regnicolae eius Maiestati supplicant, humillime vt sua Maiestas sibi quoque annuere dignetur ut, cum contra dominos Regnicolas coniunctim vel diuisim, a moderno futurisque Waywodis Maiestatis suae, vel per aliquos potentiores Regnicolarum, aliquae injuriae et impedimenta intolerabilia, contra Regni consuetudinem et libertatem perpetrarentur, ut de iis, eius maiestas requirenda foret necessario; Domini Regnicolae secundum veterem earum consuetudinem et libertatem Conuentum sibimet indicere et simul convenire, ac de illatis sibi molestiis tractare et concludere, ac postea expositis per nuncios molestiis, supplicationes suas, ex Decreto communi, Maiestati suae valeant dirigere, et ad tuendam eorum libertatem, clementiam suae Maiestatis commodius implorare, fidelitate illorum et dignitate suae Maiestati saluis semper permanentibus. Qua in re Domini Regnicolae non ex eo Maiestati suae supplicant, quod a Domino Waywoda moderno aliquid nocementi vel injuriae sibi illatae fuissent, vel inferrentur, sed quod ex annuenciis veterum Regum Hungariae superinde habitam consuetudinem et libertatem, per maiestatem suam quoque roborari implorant.

Item Quod Maiestas Regia negotium transigendarum Induciarum cum Imperatore Turcarum pro Dominis Regni-

colis in se suscipere dignata sit: hanc Suae Maiestatis in Dominos Regnicolas clementiam singularem Domini Regnicolae perpetuis seruitiis eorum fidelibus Maiestati suae deservire studebunt: supplicantque iidem Regnicolae suae Maiestati ut sua Maiestas solitam hanc clementiam suam, de qua nunquam desperaverunt nec in futurum desperabunt, exercere non dedignentur. In quo negotio Induciarum (quod Domini Generalis et Waywoda, perspectis necessitatibus Regni, et periculis imminentibus tractare coacti fuissent) Dominus Petrus Haller solus, tanquam praecipuus eius rei tractator intervenisset, iidem quoque Domini Regnicolae omnium eorum consilia cum Dominis Generali et Waywoda communiter contulerunt, et ne unica quidem persona de numero eorum extitisset, qui seorsim et absentibus iisdem Dominis Generali et Waywoda, in eo vel egisset, vel locutus fuisset.

Cum per Maiestatem Regiam Domini Regnicolae ad hoc admoneantur ut penes praesidium millium Equitum Hungarorum, et mille peditum, quod in defensionem Regni Maiestas sua conscribi jussisset, ea defensio communiter ab eisdem Dominis Regnicolis decernatur, quo propensam eorum in tuenda eorum salute voluntatem ostendere possint: hoc consilium suae Maiestatis sanctissimum Domini Regnicolae magnopere laudant et approbant. Propterea naturam hostium et sagacem astutiam Domini Regnicolae considerantes, quemadmodum antea quoque, ita et deinceps, omnibus viribus et facultatibus, pro conditione necessitatis penes gentes Maiestatis Suae insurgere, et tum particulari ope, tum generali, ea, quae ad eorum salutem et Regni conservationem spectare videbuntur agere velle asserunt. Supplicant tamen iidem Domini Regnicolae Maiestati Suae, ut sua Maiestas dignetur mandare Domino Waywodae ut sua Dominatio exploratores necessarios, pro agendis explorationibus tenere curaret, quo, iuxta reportatam explorationem, opus exigeret particulariter, ubi vero necessitas major cognosceretur generaliter ab omnibus insurrectio fieri, ne ob frequentem generalem ad quoscumque leues rumores, insurrectionem Regnicolae grauentur, et rebus eorum familiaribus per hoc detrimenta subire compellantur.

Praeterea cum insuper munitione finitimorum locorum,

potissimum quae ad Deum sunt Domini Regnicolae per eius Maiestatem admoneantur, laudatis et commendatis eiusmodi salubribus Maiestatis Suae consiliis et admonitionibus, a Dominis Regnicolis constitutum est, ut tres nationes huius Regni singulae singulos florenos quingentos pro munitione paranda fortalitorum finitimorum, videlicet Illye et Branyeska infra Deum existentium, contribuant. Ea vero summa, si qua post peractam munitionem residua foret, ingenia necessaria, ut pixides barbatae cum globulis et pulueribus, ad ea necessario adhibendis, ordinentur et in ipsis fortalitiis statuuntur. Siquis ex his tribus nationibus a denariorum contributione hujusmodi 500 fl. sese subtraheret, et hoc onus Contributionis, aequaliter cum aliis nationibus, non toleraret, Dominus Generalis, una cum Domino Waywoda, ad eam summam contribuendam tales cogendi habeat auctoritatem. Petentes nihilominus eundem Dominum Generalem ut sua quoque Dominatio si quibus ejusmodi ingeniis, ad custodiam ipsorum fortalitorum aptis prout pixidibus et barbatis una cum globulis et pulueribus juvare potest, adjumento fortalitiis esse velit.

Hortantur praeterea iidem Domini Regnicolae Dominum Generalem, ut pro custodia illorum fortalitorum gentes, in quanto numero sufficientes fore videbuntur, per suam Dominationem conscribantur, qui habito eorum stipendio, in eisdem fortalitiis collocentur. Item ad procurationem munitionis eorundem fortalitorum per Dominos Regnicolas egregii Andreae Barczai (cum idoneus visus sit fore, si Dominorum quoque Generalis et Waywodae consensus ad hoc accesserit) idem Andreas Barczai deputatus habeatur, assignataque manibus suis summa, pro munitione, modo praemisso decreta, cura munitionis per eum expediatur.

De rebus et negotiis serenissimae Principis Dominae Izabellae Reginae Hungariae eiusque filii Illustrissimi nulla Dominis Regnicolis cura incumbit, quibus certum est Maiestatem suam jam diu rem quae cum iis transigi debuit designasse. Cum autem iidem Domini Regnicolae ad fidelitatem et obedientiam Maiestati suae prestandam sese obligatos recognoscunt: in ea ipsa fidelitate et obelientia Maiestati suae debenda

et nunc se omnes confitentur, et in futurum quoque, quoad vita ipsis superstes conceditur, in ea perseueraturos pollicentur.

Intelligunt Domini Regnicolae Dominos Generalem et Waywodam, juxta expressam Majestatis suae Regiae voluntatem, ad propulsandas Regni necessitates subsidium a Dominis Regnicolis postulare. Unde iidem Domini Regnicolae consideratis illis curis, laboribus, vigiliis et impensis, ac singulari clementia, quibus eosdem Dominos Regnicolas Maiestas sua affecit, et pro salute eorum omnium et conservatione Regni sollicita esse non desinit: iidem Domini Regnicolae decreverunt suae Maiestati subsidium unius floreni minus uno denario ratione singulorum colonorum suorum, juxta priorem colonorum suorum commutationem contribuere. Quae Contributio ex sex Comitatibus Regni ad vigesimum quintum diem a die secundo diei Festi conuersionis Beati Pauli Apostoli computando, ad manus eorum, quos Dominus Generalis et Waywoda ad eius exactionem deputauerint, administretur.

Cum septimus comitatus Regni videlicet Hunyadiensis tum per exercitum Maiestatis Regiae, qui in eorum medio non exiguo tempore continetur, tum vero per depopulationem Turcarum desolatus habeatur: statutum est quod in eo Comitatu, iuxta obseruatam commutationem colonorum, nova commutatio peragatur, et coloni eius Comitatus, secundum ipsam novam commutationem contribuant. Quare Dominos Generalem et Waywodam hortantur Domini Regnicolae quoad huiusmodi commutationem una cum Judium homo suarum Dominationum deputetur, et habita commutatione ad praemissum vigesimum quintum diem diei contributionis administratio peragatur.

Praeterea: Statutum est ut Domini Generalis et Waywoda super decreta Contributione cum Dominis Siculis et Saxonibus, in quantum ratio contributionis oblatae ad eos spectare dignoscitur, simul cum certis dominis et Fratribus eorundem Dominis regni, tractare velint.

Caeterum Maiestati suae supplicant Domini Regnicolae ut Sua Maiestas Dominis Generali et Waywodae ac aliis etiam Capitaneis Suae Maiestatis, mandare dignetur gratiose ut, tum Hungari, tum aliarum Nationum externarum milites

qui pro defensione Regni conscribuntur, et in hoc regno militare debebunt, ubique paratis sumtibus vivant, neque quippiam a miseris Colonis, ac eciam Nobilibus, per vim et non soluto pretio auferatur. Nam etiam haecenus cum neque domibus et Curiis Nobilitaribus, ab illatione eiusmodi oppressionum paratum est, in quibus perinde ac in Colonorum domibus, milites per vim et ablationem rerum personae nobilitaris facientes, non parvae ruinae et desolationes in hoc Regno secutae sunt etiam Nobilibus.

Deinde ea, quae dominus Waywoda super administrando iudicio nunciauit Dominis Regnicolis visa sunt pro qua nunciatione et admonicione suae Magnificentiae Domini Regnicolae sua commendant servitia.

Propterea statutum est ut Sua Magnificentia ad universos Comitatus Regni scribi facere velit, et uniuersi qui Iudicium habituri sunt, ad diem dominicum Inuocauit proxime affuturum, se ad accipiendum Iudicium a sua Magnificentia, paratos contineant. Ubi vero administratio generalium Iudiciorum, propter aliquos belli tumultus suspendi deberent, iudicia tam ratione non remissionis Bonorum per Notam a veris eorum Dominis alienatorum administranda minime habeantur suspensa, sed in eis processus et debita executio iustitiae seruetur.

Quum Domini Regnicolae in comparandis et administrandis victualibus in usum et sustentationem gentium Maiestatis Suae loca finitima gentibus necessaria haud facilem causam subierunt, supplicant Maiestati suae ut Maiestas sua ad ordinanda et componenda gentibus Maiestatis Suae in finitimis positis victualia Magistros victualium praeficere et deputare dignetur.

Praeterea cum sint nonnulli Nobiles Hungariae, qui amissis omnibus patrimoniis et haereditatibus rabiem Turcarum fugientes, in hoc Regno, per pagos, Civitates et oppida, unacum eorum familiis, errabundi vagantur, et per hoc non exiguum vitae eorum acerbitatem gerant, Domini Regnicolae in hoc quoque Maiestati Suae supplicant, ut Maiestas sua eisdem Nobilibus interim, dum Dei omnipotentis beneficio, ac virtute Majestatis suae, loca finitima per Turcas capta, liberabuntur, de loco illis ad habitandum deputando prouidere di-

gnetur. Quo et ipsi una cum Dominis Regnicolis, servitia necessaria Maiestati suae impendere valeant.

Quia solent nonnulli Regnicolarum violentias et injurias acerbas aliis inferre, ac postea obtentis a Majestate Sua literis prorogatoriis, se contra processum Juris ea Regis gratia tueri et Judici administrationem longius protrahere, supplicant domini Regnicolae, quo Majestas Sua dignetur mandare Domino Waywodae ut si quando huiusmodi literae prorogatoriae, ad retardandos Judiciorum processus, contra adversarios coram eodem Domino Waywoda, producerentur; non prius illis literis locus concedatur, quam Jure mediante discutiatur, num eiusmodi literae prorogatoriae in Judicio valeant, nec ne?

Cum Oratoribus et nuntiis ad Majestatem Regiam aut alios Dominos Principes vel loca aliqua, in negotio regni publico, expeditis, ex publico sumtus parari debeant, Dominis Regnicolis in huiusce casibus sumtuum parandorum talis mos et consuetudo fuit: ut coloni singulorum tum Nobilium tum Dominorum Regni, nunc unum nunc duos vel etiam plures denarios, prout scilicet ratio necessitatis exigebat, contribuerent. Quia in contribuendis huiusmodi pecuniis, praesertim in bonis ad Castra Dominorum pertinentibus, difficultas intervenire solet, prout etiam proximis praeteritis diebus intervenit: nam de bonis ad Castra Dominorum pertinentibus, hoc genus pecuniarum iamdiu administrandum non est administratum. Propterea Domini Regnicolae hortantur Dominum Waywodam ut sua Dominatio universas administrandas huiusmodi pecunias, si qui recusarent, cogere velit ut et pecuniae nondum contributae et in futurum contribuendae administrarentur.

Quoniam Domini Regnicolae consideratis Maiestatis Suae laboribus et curis diversis, pro regni huius oppressi defensione susceptis et praestitis, super eorum processuris quibus a gentibus Majestati Suae in hoc Regno afficiuntur quaerimonias hactenus facere noluerunt, nunc tandem accrescentibus damnis et incommoditatibus, quibus in dies Regnum hoc magis magisque affligitur, Majestati Suae quaerimonias deferre compelluntur. Nam, ob molestias et exacerbationes damnorumque plurimorum illationes, a quibus gentes Suae Majestatis non destiterunt, Ciuitates oppida et Provinciae non sine caedi-

bus ferme desolatae extiterunt. Super quibus quidem pressuris, in quantum quidem inquisitio fieri poterit, Domini Regnicolae Majestati Suae in Regestis praescripserunt. In qua quidem pressura ne libertatibus quidem dominorum Nobilium parcitum est. Ad Domos enim et Curias Nobilitares Nobilium, gentes Majestatis Suae irruentes omnia non solum victualia, sed et res domesticas certorum Nobilium, in praedam conuerterunt, neque his contenti honestas mulieres nobilitares huc illuc disturbando ad verbera quoque puellarum Nobilium processerunt: Nobilibus quoque ipsis et inserentes mortis comminationem ingesserunt His igitur et aliis quam plurimis miseriis adacti Domini Regnicola Majestati Suae tanquam Domino eorum clementissimo humiliter supplicant, dignetur Majestas Sua Domino Generali mandare, quod Domus et Curiae nobilitares ab eiusmodi molestiis, juxta veterem Dominorum Nobilium libertatem, reddantur immunes, et gentes Majestatis Suae indebita ablacione rerum et victualium coerceantur, nec aliter quam solutis justis pretiis victualium, victitent: et illi quoque, qui post Majestatem Suam exercitum tenent, tunc cum Servitia Suae Majestatis minus necessaria videbuntur, gentes suas in bonis Majestatis Suae aut aliquorum aliorum Regni Nobilium bonis non conservent, sed ipsi in bonis suis propriis, suas copias contineant. Si vero bonis caruerint, in custodiendis finitimis ubi magis necessarium visum fuerit, intenti Majestati Suae serviitiis exhibeant.

(Egy a Lázár-fele gyűjteményből, Haner superintendens által vett másolatról, az erdélyi szász superintendens levéltárából.)

XXIV.

1553. marc. 4.

Bathory András meghívója a Kolosvárra marc. 19-ére hirdetett részgyűlésre.

Prudentes ac Circumspecti domini. Amice nobis charissime. Salutem et fauorem. Quoniam certe quedam Littere Sacre Regie Majestatis domini nostri clementissimi dominis Regnicolis Regni huius sonantes, erga nos sint allate, propterea

opus est, ut ad earum tum intelligenciam tum eciam distribu-
cionem parcialem Congregacionem, in Ciuitate Colosvariensi
die dominico Judica faciamus. Quare vos admonemus et ni-
chilominus vobis Authoritate nostra qua fungimur committi-
mus, vt ex illa Ciuitate vestra, deligatis de medio vestri Sex
speciales personas quas ad dictum dominicum diem Judica,
(marcz. 19.) Colosuarinum mittere debeatis, vt isthie mentem
et voluntatem Literasque prefate Regie Maiestatis intelligant,
ac vobis tandem illa referant. Secus non facturi. Datum ex
Arce Wywar Sabbatho Ante dominicam Oculi Anno do-
mini 1553.

Andreas de Bathor Comes Comitatum Zathmar et
Zabolch, Tauernicorum Regalium Magister, Wayuoda
Transiluanus et Siculorum Comes etc.

Kulczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro Ciuium
Regio et Sedis Iudicibus Consulibus Ciuitatis Cibiniensis etc. Amicis no-
bis charissimis.

*(Eredetije vizjegy nélküli papirra levélalakban írva, mely a Báthory csa-
ládi czímerével ellátott gyűrűs pecséttel volt lepecsételve, a százsz nem-
zeti egyetem levéltárában. Coll. Post. a. a. 1553. nro 573.)

VI. FEJEZET,

1553. maj.—1556. sept.

I.

Castaldo midőn fényes remények közt, hetykén bejött Erdélybe, s azt Martinuzzi munkájából kardcsapás nélkül átvette királyának: saját maga tiszteletére pénzt veretett »Transylvania Capta« felirással. De a mit »megfogott« nem tudta megtartani s csufosan, csaknem szökve ment ki, a zavar és felfordultság egész özönét hagyva maga után, eligazítandó örökségül, Báthory Endre vajdára. De a podágrás, magával is tehetetlen férfiú hogyan tudott volna boldogulni, mikor a határszéli basák mindenfelé hirdették, hogy be fognak ütni, a székelyek nyíltan járatták követjeiket Petrovicshoz s a szomszéd bégekhez, néhány főur készült pártot ütni s a tiszamenti nemesség már lázongott is, mikor a rácok tizezer lándzsát ajánlottak fel régi bánjoknak, mikor nyíltan beszéltek mindenfelé, hogy a királyfi nem sokára ben lesz török-francia segélyvel. Ily körülmények közt egymagában betegsége is elegendő ok volt ismételve sürgetni felmentetését Ferdinándtól.

A király felismerte a helyzetet s komolyan, jó indulattal akarta orvosolni. A mint az ország követei elé terjeszték a sérelmek hosszú jegyzékét, melyet Castaldo és a zsoldosok ütöttek az országon, beküldte Balassa Jánost biztosul támogatni a vajdát, kinek lemondását elfogadta, addig is, míg kinevezendő új vajdái megérkeznek. Azután intézkedett, hogy a vajdák kinevezése előtt a zsoldosok ott hagyják Erdélyt s s végre új vajdakká Kendy Ferenczet és Dobó Antalt nevezte ki (1553 maj. 26).

E választásra bizonynyal csak a végső szükség tudata bírhatta Ferdinándot, mert Bécsben Kendy évek hosszú sora óta a leggyülöltebb emberek közé tartozott, kinek bizalmasan magok közt akasztófát szántak, s a »bestia« névvel illet-

tek ¹⁾. De ő a leghatalmasabb s befolyásosabb hazafiak egyike volt, esze, tehetsége sok szolgálatot tett a hazának s sokat utolsó időben a királynak is. Dobó nevét Eger ostroma óta minden gunyhóban ismerék és magasztalák. Hogy ne üdvözölte volna minden ember szivéből, midőn a kedélyek török beütéstől tartottak, azt, ki a török előtt oly rettegetté tette nevét? Még az utasítás is, mit neki adtak, elfogulatlanabb volt s magasabb nézpontra emelkedett, mint a milyenhez Ferdinánd tanácsosaitól szokva volt az ország: legalább meglátsozott a szándék: fentartani az ország alkotmányát, szabadságát és bizonyos pontig szabad kezet engedni az országnak és vajdáknak önálló intézkedésekre. Meg volt engedve a vajdának a püspök és tanácsurak tudtával, halaszthatlan szükség esetére, országgyűlést hívni össze s ha a szükség úgy hozná magával hadfőkelést is rendelni, a törökök és az oláh vajdák követeit elfogadni, s a püspök, kincstartó és tanácsurak közmegegyezésével választ és ajándékokat adni azoknak. Kötelességökké volt téve a két oláh vajdával s a gyulai kapitányokkal jó szomszédságot tartani, továbbá megtartani a törvényszékeket a régi mód szerint s a felebbezett pereket ő felségéhez juttatni. Joguk volt 20 telekig adományozásokat tenni. Volt gondoskodva bőven és gazdagon ellátásukról, melynek fejében tartandó hadak száma meg volt határozva, köteleztetvén egyszersmind az elkezdett erődítési műveleteket befejeztetni s azokat őrséggel megrakra tartani, a hű szásokat és szebenieket, továbbá a régi vallásnak védelmét különös gondjukba ajánlván a király. Kendynek lakhelyül Görgény, Dobónak Déva, családjának Szamosujvár volt kijelölve, s melléjük alvajdakül Ödönfy László és Dobó Domokos rendeltettek ²⁾. Egyszersmind az új kinevezéseket a rendekkel máj. 26-án kelt leiratával tudatta ³⁾, s püspökké Bornemisza Pált nevezte ki.

Kétségtelenül nagy jele a bizalomnak, hogy e zavaros és háborgó perczekben Ferdinánd magyar vajdákat nevezett ki

¹⁾ L. a II. fejezet Okmánytárában a X. számút.

²⁾ Pray Annales V-ik k. 489 s köv. II.

³⁾ A székelyeknek adott leiratot I. a Törvények és Irom. I. sz.

s a zsoldosokat visszahívta: de már későbbre jött, semhogy a keletkező mozgalmat lecsendesíthette volna, sőt az elégületlenek épen ebből akartak fegyvert kovácsolni ellene. A zsoldosok távozásával szabadabban fellelegzvéen rögtön munkához fogtak, hogy az új vajdák székfoglalása előtt keresztül vigyék a királyfi visszahelyezését. A székébe újonnan visszaültetett oláh vajdának Mircsének fenyegető beütése Brassó vidékére, a menekült bojárok kiadatását követelvéen, alkalmat szolgáltatott a pártos főuraknak: Patócsynak, Kendy Antalnak s társaiknak sürgetni Báthoryt, hogy közönséges országgyűlést hívjon össze. »Temesvár felől — mondák neki — a törökök, s két Oláhország felől a vajdák fenyegetnek, hogy ha csak a királyfit vissza nem hozzuk, tüzzel-vassal felemésztenek. Sőt Mircse Radult elülvén, már beütött, várakat kezd építeni és Sándor a moldvai is táborba szállt.«

Báthory többszörös sürgetésre sem akarta a rendeket összehívni — s erre az elégületlenek Radnóthon táborba szálltak és a székelyek Maros-Vásárhelytt gyűlést tartottak. Volt zaj és lárma mindkét helyen: felemelegtvén a vett sérelmeket, felszámolták a fenyegető veszélyeket. A vásárhelyi gyűlésen jun. 30-án elhatározták, hogy a portánál Mircse vajda közbejárását veszik igénybe, felhíván őt leveleket a portára küldeni s kieszközölni, hogy Ferdinándnak az adófizetésre vonatkozó ajánlatai ne fogadtassanak el. »Mert ha a hatalmas szultán Ferdinándtól adót fogad el, ez mindnyájukat felkoncizoltatja.« Jul. 3-án a radnóthi táborban felmutatták Izabella királyné izenetét s az elégületlenek — Kendy Antal, Patócsy Ferencz, Bornemisza Farkas, Hagymássy Kristóf s mások — panaszokkal telt leveleket határoztak a portára: »a német gógtól és ravaszságtól sehogy sem tudnak megmaradni« ¹⁾. Báthory megrettenve e mozgalmakon, csakugyan közönséges gyűlést hirdetett Thordára jul. 13-ára, mire az elégületlenek elhatározzák, hogy kivánságaikat e gyűlésen fogják érvényesíteni.

Báthory a gyűlés megnyilta előtt értekezletre hívta magához Szamos-Ujvárra a gyűlés fejeit: Kendy Antalt, Pa-

¹⁾ I. Törvények és Irományok II-ik szám.

tócsyt. Mit a vajda alig mert remélni: eljöttek. Hazafi érzelmökre hivatkozott. »Mit sem tettünk mi egyebet, minthogy a haza veszélyben forgó érdekeit oltalmazni kívántuk,« mondák neki s megígérék, hogy eljönnek az országgyűlésre s a haza és a király érdekeinek nem fogják útját állani.

Ez alatt Dobó beérkezett, s dandáraival, mely 700 lovasból s 800 gyalogból állt Tordára ment. Oda tartott Báthory is 700 s Kendy Ferencz 200 lovassal, s a többi fő urak is kisebb nagyobb csapatokkal: mintha fegyveres országgyűlés lett volna tartandó. De ez megfékezé a háborgókat s a gyűlés a kitűzött napon a fegyverek árnyában simán, zajtalanul nyílt meg ¹⁾. Mindenek előtt kihallgatták a királyhoz küldött követeik jelentését, s ennek alapján a vajdai kinevezéseket tudomásul vették, mire Báthory azonnal feleskette őket. Kendy midőn feltartá ujját: nem esküdött a szentekre, s arra sem, hogy a lutheránusokat üldözni fogja, hanem az igaz apostoli hit védelmére. Azután Balassa János a királyi biztos biztosította a rendeket a király jóakarataról, ki ennek bizonyságául a portára, legkivált Erdély érdekei megvédésére, követeket (Zay és Verancsics voltak) küldött, mit hálásan vevén tudomásul, kihallgatták az ország portai követeit Harinayt, Kemény Jánost s ezek helyébe új oratorokat választottak: Székely Sebestyént és Budayt ²⁾.

Az alkotott czikkekből mindenek előtt hálájokat fejezik ki ő felsége atyai gondoskodásáért, melynek legnagyobb bizonyosága Balassa küldetése s a törökországi követség. Azután a közelebbi mozgalmakat mentegették, melyeket az ország fenyegetett állapota, az egymást érő portai izengetések s főként azon körülmény, hogy Báthory nem akart közönséges gyűlést tartani, okozák. De a mint a volt vajda a gyűlést kihirdette,

¹⁾ A nagyszzebeni Regestumban olvassuk: Erogata 12. Julij. Euntibus Domino Judice Sedis et Christophoro Lysth in congregationem Thordensem Expensi fl. 45. Pro vectura datj per 12 dies fl. 5. Mit Ostermayer mond, hogy Kendy az ország választotta volna, ez valószínűleg odaértendő, hogy az ország birta őt a vajdaság elfogadására, melyre megkérdezése nélkül neveztetett ki. L. Pray Epist. Proc. II. k. 345. Pécsy levelét.

²⁾ Pray Epist. Proc. II. 346. és 350 ll.

ezen mozgalom is lecsendesült. Kérlek is ő felségét nézze azt el nekik.

Elrendelék — a fennálló törvények épségben hagyása mellett — hogy fenyegető veszély esetére mindahárom nemzet tartozzék felkelni, a vajdák utasítások értelmében tartsanak jó kémeket, kik arról korán értesítsék. Megszavazták az adót is, portánként 99 denárt, de tekintve a mult év sanyarait a jobbágyokat ez évre a quinquagesima fizetés alól felmentették ¹⁾.

Az orvok, gyűjtogatók, méregkeverők s közrendháborítók ellen Martinuzzi idejében hozott végzéseket felelevenítették, oly módon azonban, hogy a hamis vádló, ha ez reá bizonyosodik, az orvok büntetésével sújtassék.

Törvénynapokat együtt és ne külön tartsanak a vajdák. Ha ők nem lehetnek jelen, az alvajdák helyettesítsék. Van három terminus a : nyolczadik nap szent Mihály nap után, vizkereszt napja s pünkösöd napja, mindenik egy havi tartammal. Tartassanak felváltva Tordán és Vásárhelytt, s azon nemesek, kik azon biráskodni fognak az esküt a vajdák kezébe tegyék le. Kérlek ő felségét, hogy csak azon perek felebbeztessenek a vajdai székről hozzá, melyek fő és becsületvesztést vonnak maguk után.

A török hódítás által bűjdosóvá lett nemesek és ráczok számára Csicsó tartományából Keresztúr és Ör helységeket kérlek ő felsége által kijelöltetni.

A nemesek szükségére határozzon ő felsége elegendő sőt a kamarákból.

Ő felségéhez követül Pókay Jakab választatott. A vajdák pedig a két oláh vajdához is küldjenek követeket ²⁾.

Gyűlés után Balassa bevégezvén küldetését, visszatért jelentést tenni királyának ³⁾.

¹⁾ A quinquagesima fizetését az 1548-iki tordai országgyűlés külön fejezettel (Modus exactiois Quinquagesimae) szabályozza.

²⁾ L. Törvények és Irományok III. sz.

³⁾ Pray Epist. Proc. II. k. 345-ik l. E szerint jul. 27-én érkezett Bécsbe.

II.

A mi Kendy Antal az elégületlenek feje és Kendy Ferencz a vajda közt a tordai országgyűlésre nézve történt, az nem volt egyéb fegyverszünetnél. A vajdák Keresztesmezőn felállított dandáraival aligha mérkőzhetett volna a lázadók radnóthi tábora, daczára hogy az összes székelységnek s a magyarság nagy részének rokonszenvét birta. Épen ezért nem gördített akadályokat a tordai tanácskozások elé, nem tiltakozott azok ellen, hanem terveivel sem hagyott fel.

E tervek szerint Erdélyben és a részekben egyszerre kellett volna kitörni a forradalomnak, Petrovicznak török hadakkal és saját dandáraival Erdélybe nyomulni, s úgy eszközölni Izabella és János Zsigmond visszahívását és visszahelyezését. Petrovics jul. 30-án csakugyan Debreczenbe érkezett ötszáz lovassal s onnan leveleket írt a portára a szultánnak, a nagyvezérnek: adjanak ki fermánokat, hogy a két oláh vajda üssön Erdélybe Kendy és Patócsy támogatására, a magyarországi s a határos tartományokban levő beglerbégek pedig vele együtt a dévai szoroson át nyomuljanak oda ¹⁾. Megjöttének hírére megkezdődött a mozgalom a tiszai vidéken is: Ártándy Kelemen Kereki nevű vára volt annak gyűlpontja, hol Ladányi, Horváth János, két Bethlen vártak Petrovics megérkezésére, a törökök csatlakozására, hogy maguk is táborba szálljanak ²⁾. Ugyanakkor a radnóthi tábor is mozgott: készen állt fegyverben várva és mind türelmetlenebbül sürgetve Petrovics beütését.

A vajdák s a Fehérvárra megérkezett püspök Bornemisza oly biztossággal, mérséklettel és nyugalommal, mely eszüknek becsületére válik, intézték lépéseiket a mozgalom elnyomására. Megerősítették a várakat és városokat, szervezék a hadfölkelest, nagy kitüntetéssel fogadták a csauszt, ki meghozá az országnak a jun. derekán kiadott fermánt: »János király fiának

¹⁾ Horváth Mihály, Brüsseli Okmánytár II-ik k. 10 s köv. ll.

²⁾ U. o. 18-ik l. V. ö. Bucholtz VII-ik k. 325-ik l.

bejövételéről mit sem tudunk, azt se tudjuk hol van, ment-e közületek valaki érte? irjások meg mit tudtok róla és küldjétek meg az adót« s válaszul ügynököt küldtek a portára az ország nevében, ki tegyen jelentést, hogy ők már rég beküldték volna az adót, ha Petrovics támadása azt lehetetlenné nem teszi, továbbá ugyanezen csauszszal az ingadozók és habozók megnyerésére szerte-szélyel leveleket irattak, melyek megcáfolják a porta közösségét a mozgalommal s általában az egészet a Lengyelországból megszalasztott Petrovics magánvállalatának akarák feltüntetni, ki a porta megnyerésére is csak ekkor teszi az első lépéseket. Ily módon megingatván a közvélemény bizalmát, a mozgalom sikerében aug. 15-ére Thordára híveiket meghívták részgyűlésre, mely alkalomra Kendy tizezer forintot tartott készen mint ezek közt kiosztandó összeget ¹⁾).

De a vajdák nem sokáig maradtak Thordán. Aug. 20-ika körül Megyesen tartottak gyűlést ²⁾), talán Kornis tanácsára, »hogy siessenek vágják le a székelyek fejét, majd a farkok nem fog vagdalkozni,« s mindenestre megtenni az intézkedéseket a támadás elnyomására.

III.

A támadás ügye pedig csakugyan roszul állott. A persa háborúval elfoglalt szultán nem akart egy másik európai háborút is kezdeni s elégnék tartá üres szavakkal, kétes biztatásokkal nyujtani kilátást jövőre s nem hagyni elaludni a fejesztett lángot, és a kért fermánok a határszéli basák beütésére elmaradtak, kik épen ezért kisebbszerű demonstratióknál egyebet nem is tettek. Hijában biztatta a királyné Petrovicsot kitarásra ³⁾), hijában sietett ez Debreczenből Kenderesre értekezni

¹⁾ L. Törvények és Irományok IV. sz.

²⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: 19 Augusti Euntibus Domino Judice et Francisco Bayer in Dietam Meggyesiensem. Ex-pensi et vectura fl. 28. den. 60.

³⁾ Az erdélyi püspök aug. 9-ről írja Ferdinándnak (a titkos levél-tárban) »hodie hic unus precipuus Siculus Emericus Lázár, qui nomine publico cum collega nuncius venerat, secreta mihi narravit quendam ser-

párthíveivel és Turra találkozni néhány török főúrral, a megyék felhívására nem keltek fel s a budai basa oly kis csapatot adott mellé, hogy ez idő szerint azzal mit sem kezdhetett ¹⁾, ellenkezőleg a nagyváradi püspök dandárai mindegyre szaporodtak, s ez mind fenyegetőbb állást kezdett elfoglalni ²⁾.

Ezek ügye pedig mind válságosabbá kezdett lenni. A vajdák sept. elejére Segesvárra új fegyveres részgyűlést hívtak össze ³⁾. De a székelyek nem jelentek meg ⁴⁾ s a gyűlés ezek megtámadását elhatározá.

IV.

A magyarországi és erdélyi lázadás combinált működésének reménye mind jobban tűnedezett. Petrovics dandárait s a vele volt kisebb török csapatot a váradi püspök és Báthory András megverék és átnyomák a Tiszán, s ezek Csongrád körül foglaltak állást, a királyi hadak pedig Nyüved mellett, Várad közelében táboroztak ⁵⁾. A porta már alkudozásokba bocsátkozott Ferdinánd követeivel fegyverszünet végett, s ez lehetlenné tette a budai basának, hogy Petrovicsot megseggélje, ki egymagában nem lévén elég erős megverni a Ferdinánd dandárait s ekkép hadainak útát nyitni az Erdélybe menetelre, végre is nem maradt más menedéke mint egyelőre munkácsi várába vonni meg magát s onnan Krakkóba bújdosni. A fölkelők maradványait szétugraták Tahy Ferencz s a váradi püspök, a váraikba visszavonult főnököket pedig ostrom

vitorem Thomę Mihalyfi Melchiorum Balog nomine oculis suis vidisse litteras Regine Isabelle, quas scripserat ad Petrum Petrowith, ut in negotio incepto constanter pergeret, non obstante id, quod antea ad eum scripserat« s panaszkodik, hogy az ügy roszul áll.

¹⁾ Hatvani Brüsseli Okmánytár III. k. 18-ik l.

²⁾ U. o. IV. k. 22-ik l.

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1553. Erogata: 2 Septembris Euntibus Domino Magistrociunium, Judice Sedis et Zacharia Sartore in dietam Segeswariensem cum gentibus. Expensi, vectura, fl. 33 den. 60.

⁴⁾ Ostermayer Kronikája 33. l.

⁵⁾ Pray Epist. Proc. II. 362. Tudománytár Ért. IX-ik köt. 68. lap: Ferdinánd levele az erdélyi vajdákhoz.

alá fogták. Ezek egyikének Toldynak várát Talpast bevévén, Toldyt porkolábjával együtt lefejeztették, egy másik pedig Csáky, várát azzal menté meg, hogy átállott Ferdinánd hűségére.

Ez alatt a segesvári országgyűlésről az ország hadai a radnóthi tábor ellen mentek, mely onnan visszavonult Maros-Vásárhelyre. A vajdák vérontás nélkül szerették volna elolítani a lázadás lángját s a fölkelőknek 15 napi fegyverszünetet engedtek. Mialatt azonban a megkezdett alkudozások a fegyverszünetet békére változtathatták volna, sept. 21-én Moldvából az oláh hadak kétfelől beütöttek: a székelyföldön Csikba ¹⁾ s Besztercze vidékére Mocsok János bojár vezérlete alatt. A királyfi visszahelyezését követelték tüzzel vassal fenyegetve. Az előbbi csapat Csikot dúlta, az utóbbi Naszódig nyomult — de mindkét csapat ép oly gyorsan mint jött, sept. 25-én visszahúzódott ²⁾. Ezzel a felkelők utolsó reménye is meg volt semmisítve, s az összegyűlt székely tábor ott Vásárhelyen visszavért a Ferdinánd hűségére ³⁾.

Nem a vezérek, Kendy Antal, a két Patócsy, Bornemisza Farkas, kik Bethlen várába menekültek. A vajdák nyomon annak ostromára siettek s Tahy Ferencz Magyarországból segélyekre jött hadaival. Bethlen meg volt ugyan erősítve, de sokáig nem daczolhatott a kettős haddal s végre is feladta magát, a vezérek és sereg számára büntetlenséget kötve ki. Tahynak kedve lett volna Kendy Antalt s a Patócsiakat a Toldy sorsára juttatni, de Dobó megvédte személyöket, jószágokat a fiscus számára elkoboztatván ⁴⁾.

A vajdák most nov. 3-ára Somkerékre részleges országgyűlést hívtak össze ⁵⁾, mely csakugyan meg is tartatott ⁶⁾, s

¹⁾ Székely Krónika 15-ik l.

²⁾ L. Törvények és Irományok V. sz.

³⁾ Ostermayer Kronikája 53-ik l.

⁴⁾ Bethlen Farkas I. k. 552-ik l. Pray Epist. II. 362. Ostermayer 53-ik lap.

⁵⁾ A nagyszebeni Ratio Consularis a. a. 1553. Erogata: 29 oct. Misso Joanne Maylath in sedes superiores propter congregacionem quae est in Somberek (*sic*) celebrata. Expensi den. 40.

⁶⁾ U. o. Erogata: 3 Novembris. Missis Domino Mathia Ponczler et

a forradalom által a királyi méltóságon okozott csorbák helyreütése felett tanácskozott ¹⁾, kivetették az adót is : portánként 99 denárt s ezen kívül az ország szükségére 20 denárt ²⁾.

V.

Bármily teljes volt is a vajdák diadala, ezek nem ringathatták magukat azon reményben, hogy a fölkelés megújulása is lehetetlenné volna téve. A somkereki részgyűlés mint ilyen nem volt hivatva nagyobb horderejű törvényeket alkotni, melyek az okozott sebeket begyógyították volna : s a vajdák a király engedélyével Maros-Vásárhelyre 1554. jan. 25-ére közönséges országgyűlést hívtak össze ³⁾.

A kitűzött napon megnyílt a gyűlés : épen a városban, mely csak nemrég fészke volt a forradalomnak, s mely most hivatva volt villámaít az ellen szórni. Mindenek előtt a király leiratát olvasták fel, mely őket közös egyetértésre inté. Nagy hálával fogadák ezt főként ezen időben midőn minden oldalról a keresztyén név ellenségeitől vannak bekerítve, megnyugosznak ő felsége kegyes és atyai intésein, s részökről ígérnek, hogy hiven és minden időben követni is fogják azokat. Ha pedig valakik továbbra is nyilván viszályt támasztának, van a vajdák hatalmuk, hogy az ilyen békezarókat megérdemelt s a tettökhöz mért büntetéssel sújtsák.

Megtilták, hogy a szomszéd országokba valaki követet küldhessen, kivéve azon székelyeket, kiknek a moldvaiak vagy havasalföldiek juhaikat, barmaikat hajták el ; de ezek is csak

Francisco Bayer in congregacionem Somberek Expensi et vectura fl. 20 den. 40.

¹⁾ A vajdák levele Hallerhez, Tudománytári Ért. IX. k. 69-ik l.

²⁾ Az 1554. januáriusi végzések azt mondják : »nuper,« tehát kétségtelenül ezen a gyűlésen.

³⁾ L. Törvények és Irom. VI. sz. A nagyszébeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1554. Erogata : 17 Januarij Misso Anthonio in sedes inferior. s cum literis conuocatoriis ad dietam Zekelvásárheliensem ad festum conuersionis Pauli indietam Expensi den. 50.—21 Januarii Eantibus Domino Judice Sedis et Francisco Bayer in Dietam Wasárhelyiensem Expensi fl. 30. den. 79. Pro vectura dominorum datj fl. 3 den. 50.

a vajdák engedelmével küldhetnek. A Törökországba küldendő követek megválasztását kizárólag a vajdákra bízták.

Épen ily kiterjedett hatáskört engedtek ezeknek a törvénykezési ügyekben, rájuk bizván az ülnökök megválasztását, kiknek a királyi kamarából adassék fizetés. A vajdák jelenlétében az alvajdák ne tartsanak törvényszéket. Mint ő felsége rendeli a törvénykezés egy huzomban tartassék ugyan, de az most bizonyos okoknál fogva lehetetlen: azért azonban Letare vasárnapján (febr. 18.) kezdessék meg, hacsak valami közbe nem jön.

A megyéken, székely és szászföldön tartassék vizsgálat a királyi és vajdai sergek által okozott károk felett, s az azok fizetéséből vonassék le. A katonák ne szálljanak a nemesek, szászok és egyházi férfiak házaiba, hanem éljenek saját zsoldjukon a szokott módon a királyi városokban.

Elrendelék az orvosok és rablók kergetését: azokét t. i., kik egy év óta vétkeztek, mert azoknak kik egy év eltelte előtt követtek el bűnt, ha megtértek adassék kegyelem. Az ispánok kergetési költségei fejében portánként két denár szolgáltatassék a jegyzők kezébe, ezenkívül mit se tartoznak adni a jobbágyok. A kik egy forint éronél kevesebbet loptak, ne lakoljanak halállal, valamint a 16 évesnél ifjabb orvosok veszőtessenek meg. Hasonló eljárás követtessék Fogaras vidékén is. A két nővel bíró férfiak vagy két férjjel bíró nők, a paráznák, házasságtörők, gyilkosok, orvosok, orgazdák akasztassanak fel, ha három vele egyenlő állású tanú rájuk vall. Midőn a megyék és székely székek ispánjai megkezdik a kergetést, tudassák ezt a nagyszabeni polgármesterrel, hogy ezek is hozzáfoghassanak saját földjükön.

A kamaraispánok az ingyen sóért a szokott díjon kívül egyebet ne vehessenek.

Ámbár nem rég szavaztak adót, de nem akarván ő felsége rendeletét áthágni s megértve az ország szükségéit s a fenyegető veszélyeket, ismét megszavaznak portánként 99 denárt, de úgy, hogy a kik a mult gyűlésen kivetett 20 denárt befizették azok csak 79 denárt fizessenek Tordára febr. 18-ára. Hasonló összeg adására köteleztetnek a székelyek és szászok is;

és ugyan ezen határidőre ¹⁾, valamint Fogaras földe és a kamarai helyek is. De a leégettek s a törökök által kirablottak felmentettek ezen adó alól, valamint a szökevényekért vagy elhurczoltakért mások ne fizessenek.

Kérik ő felségét engedje meg, hogy a szökött jobbágyokat a kamarai helyekről szabad városokból és székelyek közül törvény útján haza hozathassák.

Az olyan országgyűléseken, melyekre a szokásos büntetés terhe alatt hivatnak meg a rendek, hogy az ország terhei, az adó megszavazása s ő felsége rendeletei felett tanácskozzanak, szállással láttassanak el cselédjeikkel és csapataikkal ²⁾.

E gyűlésen megválasztották a pozsonyi országgyűlésre küldött oratorokat is, kik egyszersmind az alkotott törvények bemutatásával is meg voltak bizva. A szászok pedig külön felterjesztést intéztek ő felségéhez, melyben kiváltságaik megerősítését, a jobbágyok költözködése ügyében hozott s rájuk nézve sérelmes végzés meg nem erősítését s némely pénzügyi viszonyaik elintézését kérték.

VI.

A vásárhelyi gyűlés, valamint a megelőzők is a követküldéseket s a külföldi udvarokkal érintkezéseket teljesen a vajdákra bízta. A diplomáciai tárgyalások akkor kiváló fontossággal bírtak: mondhatni attól függött, hogy Ferdinánd Erdély birtokában megszilárdítsa magát. Mióta csak a barát megöletett, a porta az erdélyi adót soha sem fogadta el Ferdinándtól: nem akarván ezzel birtoklási jogát elismerni, sőt e részben akármikor tettek követei előterjesztést, a válasz az volt: adja vissza Erdélyt törvényes urának. Épen ezért kellett ez ország részéről külön követeknek menni Erdélybe nyilatkozatokkal, hogy ők Ferdinándot kívánják uroknak, s hogy ha a porta

¹⁾ A nagyszombati Ratio Consularis Anni 1554-ben a Percepták közt olvassuk: in Diaeta Cibiniensi ad Dominicam Reminiscere celebrata domini Saxones pro Regni necessitatibus sedecim mille florenos obtulerunt. De Szebenben febr. 18-án nem volt országgyűlés: febr. 18-ika az adó befizetésre kitűzött határidő volt.

²⁾ L. Törvények és Irományok VII-ik sz.

ehez járúl megegyezésével, az adót tüstent beszolgáltatják. Rendesen ők is azt a választ kapták: küldjék be az adót, hozzák vissza a királyfit. Verancsics Ferdinánd portai követe hamar felismerte a helyzetet: »ha a fegyverszüneti tárgyalások alatt — írta urának ¹⁾ — átengedi is felségednek Erdélyt a portának, ez alattvalóit mindig lázadásokra fogja ösztönözni, hogy azáltala székébe ültetendő fejedelem uralkodásának útját egyengesse«.

1554. januárjában egyszerre két követség érkezett a portára: Wég János küldve a vajdától Erdély nevében, s egy lengyel és két magyar küldve Izabellától és Petrovicstól. Az első ismét az adót ajánlotta fel, az utóbbiak segínyt sürgettek a királyfi vissza helyezésére. Támogatásukra francia ügynök is érkezett a portára, ki a királyfinak francia hercegnőt ajánlott nőül kárpótlásul Ferdinánd leánya helyett. Csak kevés ideig maradtak Konstantinápolyban, mert a szultán nem volt ott, s a francia is magyar ruhába öltözve, Wéggel csak nem egy időben, átmentek Ázsiába Szolimanhoz ²⁾.

S mialatt e követek a szultánnál a sükerre kilátással sürgették ügyöket: az agitatio magában Erdélyben is megkezdődött. A havasalföldi vajda Mircse, kinek hűségében kételkedett a szultán, február havában letéetett s helyébe Petrasko neveztetett ki. Sándor moldvai vajda pedig marc. elején felhívta Kendyt, hogy »ha azok várait Szent-Ivánt, Vécset megakarja tartani, ne ellenezze a királyfi visszahelyezését, mert az oláhok és törökök nem nyugosznak addig, míg a dolog be nem lesz végezve, s a királyfi vissza nem lesz helyezve« ³⁾.

Kendy közölte a levelet vajda társával s azután jelentést tettek Bécsbe. Egyszersmind követeket küldött a moldvai vajdához: Gerendy Pétert, Garda Antalt és Szabó Ambrust, a három nemzet részéről s az ország nevében. Marc. 19-én érkeztek meg, s nyomon kihallgatást kértek s nyertek másnapra. E közben az elégületlenek ügynöke is oda érkezett s

¹⁾ Verancsics munkái III-ik k. 161-ik l. Levele Ferdinándhoz 161-ik l.

²⁾ Verancsics jelentései u. o. 174, 184, 193 ll.

³⁾ Pray Epist. Proc. III. k. 4. l.

tudatta a moldvaival, hogy ezek nem az ország. hanem csak a vajdák részéről jöttek.

Ennek folytán csak napok mulva bocsátotta őket, maga elé Sándor vajda. A követek elmondták s írásban beadták jelentésüket : keresztyén hitők nem engedi, hogy elszakadjanak Ferdinándtól s nincs modjokban visszavonni a királyfit. A vajda e szavakra boszusan megfordult trónusán, mire a követek folytaták : kérik a vajdát járjon közbe a portán, hogy fogadják el ő felségétől az erdélyi adót, mely már beküldésre készen van. Tekintse meg, hogy ha ezt kiviszi, mily nagy szolgálatot tesz a keresztyénségnek. A vajda ezuttal általános igéretekkel bocsátotta el a követeket.

A végkihallgatás apr. 11-én volt : melyre csak Gardát és Szabót hívatta fel, Gerendyt magánál tartván ¹⁾. Beszéde elején szemrehányásokat tett a királyné irányában tanusított eljárás felett, azután Ferdinánd lengyelországi követségéről emlékezett meg, melylyel szerette volna elérni, hogy Izabellát a lengyel király a portái segélykereséstől tartsa vissza. A király összehívta a lengyel rendeket, s ezek jelenlétében közölte Izabellával Ferdinánd kívánságait, intvén őt azok elfogadására. »Hát — felelé Izabella — mit teljesített Ferdinánd ígéretei közül? De bár csak szegény özvegy vagyok, az Isten nem fog elhagyni. Parancsoljon felséged velem s a mit rendel, teljesíteni fogom«. E szavak után a királyfi szólalt fel: »az élő istenre kérem ne kényszerítse felséged anyámat ilyesmire, mert inkább koldulva keressük meg kenyerünket, mint ilyesmire ráálljunk.« Egy ember sem volt ott kinek szemei szárazok maradtak volna. És ti — folytatá a vajda a követeknek — azt mondjátok, hogy az ország nevében jöttetek? Hát a ti kutya vajdáitok, mikor csak hazudozásaikkal hozzám küldöttek, tartottak-e országgyűlést? Én mindent tudok a mi nálatok történik. De hogy keresztyénségemre ne vethesetek, irtam a hatalmas császárnak, basáknak s holnap követem is útnak eresztém. Tekintsétek

²⁾ Ott volt letartoztatva Moldvában mint fogoly s csak 1555 végén szabadult ki. I. Török-magyarokori államokmánytár I. k. 12-ik l. Az erdélyi vajdák levelét Gerendyhez kiszabadítása ügyéhez s az azon évi decemberi törvényeket. Végzések és Irományok XXI-ik sz.

meg a hatalmas szultán hozzátok küldött leveleit s az enyémekeket, kérjétek elő Lázár Bernáttól azt, melyet a rendekhez irtam, ezekben feltaláljátok megmaradástok módjait. Mind arról pedig a mit mondtam, számoljatok a rendeknek. Mert hát kiben bizhattok ti, kiket vajdáitok elcsábítottak. Hát nem tudjátok, hogy ezeknek kocsijok is készen áll a menekülésre? Csak gondoljatok Törökre és Mayláthra — pedig mik ezekhez képest mostani vajdáitok? Csak jusson eszetekbe mily gyalázatosan magára hagyatott Lossonczy. Tán erősségeitekbe bízotok? De én mondom, hogyha a királyfit vissza nem hozzátok, ezek se maradnak meg. Hogy mi a ti erőtök az enyémhez képest, már tapasztalhattátok. — Szavait fenyegetésekkel zárta be s az előkészületek felsorolásával azon esetre ha a királyfit nem hoznák vissza Erdély trónjára ¹⁾.

A követek Garda és Szabó — mert Gerendy ott maradt mint fogoly — visszatértek s a fenyegetés, melyet magukkal hoztak már már megvalósulni készült. A porta Petrovicsot Káransebes és Lugos birtokába helyhezé, honnan ő alkalmas perczen megtámadhassa Erdélyt s mely célből a bán nyomon ez utóbbi helyre költözött. A szultán azonban ázsiai elfoglaltsága miatt, egyelőre csak békés uton, egyedül fenyegetésekkel s nagy mérvű készülétekkel akarta a királyfi vissza helyhezését keresztül vinni. Aleppo apr. 7-én ismételten fermánokat adott ki Kendyhez, Dobóhoz, más főurakhoz s a rendekhez, hogy a királyfi visszahelyhezését ne halaszszák ²⁾; vissza bocsátá a királyné követeit, a renegát Ferhad Mahmud dragomanokkal és Urudzs csauszszal, elrendelvén, hogy Petrovics, a temesi s budai beglerbégek az oláh vajdák készen álljanak hadaikkal, hogy ha szükség lesz, fegyverrel is vissza vigyék a királynét erdélyi és magyarországi trónjába. Hat zászló volt velök: a hatodik aranyzott és kiváló szépségű a királyfi számára ³⁾. Együttal vissza bocsátotta Wég Jánost is, a Dobónak, Kendynek czimzett leveleket ennek adván át ⁴⁾: s mind ezt oly nagy

¹⁾ L. Törvények és Irományok VIII-ik sz.

²⁾ Hammer Gesch. des Osmanischen Reiches II. kiadás II. k. 241. l.

³⁾ Verancsics jelentései a királyhoz, III k. 238, 246, 251, 256 stb.

⁴⁾ Pray Epist. Proc. III k. 17-ik l. Wég János azonban e leveleket

ostentatióval és zajjal mintha a támadás megkezdése már csak hetek kérdése volna.

A vajdák udvarába mindenfelől összegyött követek jelentései a helyzetet annyira fenyegetőnek tüntették ki, hogy midőn a pozsonyi országgyűlésre küldött oratorok a király apr. 17-én kiadott válaszaival ¹⁾, s jan. 25-iki marosvásárhelyi országgyűlés megerősített articulusaival is megérkeztek a vajdák május 12-re Maros-Vásárhelyre, szükségesnek látták összehívni a három nemzetet ²⁾.

Az országgyűlés a kitűzött napon megnyílt. — Legelőbb a különböző helyekről jött követek jelentéseit s a leiratokat hallgatták meg. A király jó néven fogadta a rendek készségét melylyel a pozsonyi országgyűlésre követeket küldöttek, megerősítette a hozott törvényt, azonban a szászok jogai épentartása mellett s azokat aláírásával látta el. Ráutalt a tetemes költségekre, melyekbe az ország védelméhez szükséges hadak fentartása került, s jelenlegi költségeire: s kijelenti, hogy azt ezután se kiméli. Követeket küldött Lengyelországba, honnan jöttek is oratorok, kiket most fog kihallgatni. Küld Törökországba is: s ha mind a mellett nem lesz biztosítható a béke a maga, a testvére s más keresztyén fejedelmek segélyével meg fogja őket védni ³⁾. A szászoknak adott leiratban a király megerősítette jogaikat s kiváltságaikat. Azon kérésöknek, hogy a szász földről az oda költözött jobbágyokat ne kérhessék vissza, nem tehet eleget: de az illető törvényeziket csak jogaik fentartásával erősítette meg. Meg fogja hagyni kincstartójának Wass Lászlónak, hogy az égett porták ügyében Castaldo által kiadott adó mentességet ő is tartsa fen. Megengedi, hogy hivatalnokaikat továbbra is a szent mártónapi adóból fizethessék. A Castaldo-féle katonák adósságai

¹⁾ A pozsonyi országgyűlés apr. 15-én zárattott be.

²⁾ A nagyszebeni számadásokban olvassuk: a. a. 1554 Erogata: Apr. 28 Misso Thoma Literato in dietam vasarhelyensem ad terminum judiciorum expensi fl. 6. 4 Maij Misso Matthia in sedes superiores causa Dietae in Zekelvasarhely indictae. Expensi den 50. — 12 Maij Euntibus dominis Christophoro Lyst et Zacharia Sartore in dietam Zekelvasarhelyensem Expensi fl. 26 den. 92. Pro vectura dati fl. 5 den. 16.

³⁾ L. Törvények és Irományok IX. sz.

ügyében vizsgálatot rendelend, s más nemű kéréseikről is intézkedend ¹⁾).

De szemben a veszélyekkel, melyeket a moldvai vajdától megtért követek: Garda és Szabó (Gerendy ott maradt), a portáról visszatért Wég János, a szultánnak a vajdákhöz, rendekhez, szászokhoz írott levelei jelzettek, ez intézkedések kielégítőknek nem tetszettek. Wég már előbb felment Bécsbe a vajdákhöz írott levelekkel, most elhatározzák, hogy a veszély egész nagyságát tárják fel Ferdinánd előtt, úgy mint arról újabban értesültek. E célból Garda és Szabó Bécsbe küldettek egy felterjesztéssel, mely sürgető segélyt kért, s hogy ennek halaszthatlanságát moldvai követjárások elbeszélésével is illusztrálják. Magukkal vitték a szászokhoz érkezett fermanokat is ²⁾).

Azután hadfölkelést rendeltek el maj. 27-ére a vajdák által kitűzendő helyre: minden 16 portáról egy jól fegyverzett lovast s a székelyek és szászok harczosainak egy negyedét: összesen hatezer embert, úgy azonban, hogy fejenként is tartozzanak felkelni.

Egyszersmind törvényszünetet rendeltek, a törvénykezés a leszállás után 15 nappal fogván ujra megkezdetni.

A vajdai előterjesztés a Tripartitumra hivatkozva — úgy látszik — megakartá szüntetni a megyék és városok statutarius jogát: a rendek ugyan a Tripartitumra hivatkozva, annak fentartását elhatározzák.

A végzések többi része — a személyi ügyeket kivéve — törvénykezési és fegyelmi volt. A vajdákhöz felebbezni a fő-s alispánok s szolgabírák székéről jövőre senki se merje ügyét. — A magyar parasztokat hét, az oláhokat három a nemeseket pedig hét, szemmel látott tanú vallomására lehet elítélni, s ezen utóbbiak a vajda elé idéztessenek meg. — A jobbágyok, rablók, orvok ügyében ezután sem lehet felebbezni, ha csak nemes nemest nem sértett meg javában vagy személyében s az erőszak 50 ftnál többre rug: ily esetben van helye a felebbezésnek. Előbb az alvajdák ítéljenek s az után országgyűlés elé terjesztessenek.

Törvények és Irományok X-ik szám.

²⁾ Lásd Végzések és Irományok XII-ik szám.

Kende Gáspárt két bujdosó bojér ügyében a vajdák üldözőbe vették. Ezek közül egyik meghalt, a másik meg van, de nem állithatja elé. Kérik a rendek a vajdákat ne üldözzék Kendét, ki kész megesküdni, hogy ezeknek a bojéroknak semmijök sincs nála ¹⁾.

E gyűlésen iktattatott be a kincstartói hivatalba Wass László, az arról még december havában lemondott Haller Péter helyett ²⁾.

VII.

A vajdák az országgyűlés által megszabott hadakat a barczasági térre gyűjték, homnan legkönyebben kísérhették figyelemmel a moldvai vajda mozdulatait. Azonban a Ferdinándhoz maj. 30-án kelt válaszával küldött követek megjöttek ennek válaszával s ezért is a hadfelkelés jobban szervezése végett jun. 10-ére Medgyesre részleges országgyűlést hívtak össze ³⁾.

Ferdinánd leiratában inté a rendeket, hogy a törökök ámitásának ne adjanak hitelt. Igéri, hogy semmit, mit az ő megmaradásokra szükségesnek vél, nem fog elmulasztani, s már indított is útnak sergeket, melyek az ő csapataikkal csatlakozzanak: s ők annyival biztosabban várhatják a diadalt, mert tüzhelyénél egy katona két ellenségnek felel meg. De ha mind ez nem lesz elég megmaradásukra, többet is fog küldeni. Ő nem önérdekből, hanem keresztyén vonzalomból cselekszik. Mert ha hihetné, hogy azzal, ha János fiának meghódolnak megszabadulnak a veszélytől, nem ellenezné, de ez nem egyéb cselfogásnál, melylyel őket elakarják a keresztyénségtől szakasztani.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XII-ik szám. V. ö. Ostermayer Krónikája 54-ik l.

²⁾ Wass levele Wernerhez a nemzeti muzeumban 1554. jul. 20. »mikoron az elmúlt gyűlésből Pozsonból a székelyek Vásárhelire nekem meghozák az ő felsége pecsétes instructioját.«

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: a. a. 1554. Erogata: 1 Junij misso Petro Haranglaby cum literis in diaetam megyesiensem convocantibus Expensi den. 50.

hát ezt elkerüljék és török járomba ne jussanak, harcoljanak vitézül — az ő segélye nem marad el ¹⁾).

E leirat a jun. 10-én Megyesen összegyűlt rendek keblében meleg viszhangra talált, nagy hálával fogadták ő felségének az utolsó vásárhelyi országgyűlésről küldött felterjesztésekre adott válaszát, s ismételten esedeznek, hogy ismervén az okokat, melyek őket kérésökre ösztönzék, ne hagyja el őket ezen szükségeikben.

Megújítják a múlt gyűlés hadfölkelési határozatát: minden 16 jobbagy közül egy lovasnak, a székelyek egy negyedének s kétezer szász harczosnak felülésére vonatkozólag. Ha pedig a nemesek közül valaki a kirendelt időre nem állítaná ki a lovait, a vajdák minden ki nem állított harczosért 16 portáját foglalják le, hajtsanak be mindenikből egy-egy forintot s tartsák azokat addig megszállva, míg a harczos ki nem lesz állítva. A nemesek és székelyek személyes felülésre álljanak harczkészen. A szász városok hadaik kétharmadát ágyúkkal és hadiszerekkel szállítsák királybiráik alatt a vajdák által kijelölendő helyre: a harmadik részt otthon tartván városaik őrzésére. A szász városok birtokaiban lakó szászok fejenként szálljanak táborba. A kamara városainak lakosai álljanak harczkészen. A fehérvári káptalan dekánja harczosaival személyesen üljön fel.

Az előkelő székelyek, a lófők és szabadok szükség esetére fejenként tartoznak felülni, a kapitányok tudtával és engedelmével azonban a családok őrzésére két-három, a városok őrzésére 3—4 székely otthon maradhatván. A kastélyokban 16—20 székely maradhat. A többiek: előkelők, lófők és szabadok állásukhoz mérten lovon vagy gyalog, de jól felszerelve tartoznak felülni. A székely kapitányok a kitűzött napra és helyre, minden mentség felretételével jelenjenek meg s a kapitányságok alatti székelyeket ültessék fel. A melyik székely nem akarna felülni, azt büntessék meg a vajdák — valamint azt a székely kapitányt, ki az iyent a vajdáknak nem jelentené fel, mint a törvény ellen lázadót.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XIII. sz.

Tartozik a részleges felkelés a vajdák kívánatára tovább is helyt maradni a vajdák által kitűzendő helyen, zsoldjok előre lefizettévé.

A táborban levő különböző hitfelekezetűek birjanak saját papjaikkal, de a különböző felekezetűek éljenek békében s egymást ne gyalázzák, ne szidalmazzák a kiszabott büntetés terhe alatt.

Bár a vásárhelyi gyűlésben törvényszünetet rendeltek: de azon gyűlés első napja óta elkövetett hatalmaskodási perek a mennyiben a vajdai szék elé tartoznak, láttassanak el.

Megújíták a régi törvényt, hogy senki a vajdák tudta nélkül külföldre levelet ne küldhessen. Ha pedig a rendek közül valaki külföldről kapott volna levelet, fogja el a hírnököt vagy követet, ki a levelet hozta, s küldje el a vajdákhöz, ellenkező esetben hűtlenségi bűnben marasztaltatván el.

A szebeni polgármester, a szászok birái és követei felajánlák magokat annak keresztül vitelére, hogy a mesteremberek az árúkat a megszabott áron fogják árulni ¹⁾.

A medgyesi gyűlés határozatai alapján a vajdák fokozott szigorral eszközlék a táborba szállást, melyre a vásárhelyi gyűlés után a barczasági tért jelölték ki ²⁾, annyira, hogy még a kamarai helyeket sem kimélték ³⁾.

A tábor három hónapig maradt együtt, de mialatt Magyarországon Fülel és Salgó vár elestek, Erdély ellen nem intéztek tényleges támadást. Hanem csauszok, követei, levelek útján annyival nagyobb buzgalmat fejtettek ki a porta és Petrovics, Erdélyben fentartani a visszahelyezés reményét: ez utóbbi a basák, oláh s lengyel csapatok beütésével biztatván

¹⁾ L. Törvények és Irományok XIV. sz.

²⁾ Ostermayer Kronikája 55. l.

³⁾ A kincstartóságról 1553. decz. végén lemondott Haller (Archiv. N. F. III. 177-ik l.) utódja Was László írja: »mikor az medgyesi gyűlésből felette igen betegem visszamentem vala Deésre . . . jöttek vala hozzám és az biró mondá azt, hogy az vajda urak foglalót küldtek volna, hogy Deésen 108 jobbágyot az piaczon az főpolgárokat elfoglalják és mindeniken vegyenek egy-egy forintot, mert hogy soldost nem adtanak a deésiek az ország közibe.« (Ered. a kamarai levéltárban).

barátaít ¹⁾. E hírek minduntalan megújultak, hol Magyarországon, hol a déli vidékek, hol Moldva felől: úgy hogy a tábor szétbocsátásáról szó sem lehetett. A vajdák e körülmények közt a havasalföldi hospodárral bocsátkoztak alkudozásba s ez olyan feltétel mellett, hogy az Erdélybe menekült s iránta ellenséges bojárok ez ország elhagyására utasíttassanak ²⁾, hajlandónak is mutatkozott a frigyre, s ígérkezett kieszközölni a portán, hogy ott az erdélyi adót Ferdinándtól fogadják el, de az egésznek gyakorlati eredménye nem lett. Az ilyen hosszú táborban lét rendkívül terhes és fáradságos volt, sok költséggel járt, és súlyát nemesak a vidék, melyen a tábor állt, hanem az egész ország, mely azt élelmezé és zsolddal tartá, érezte. Fölért az egy kis háborúval, sőt egy kis vereséggel is, annyi erkölcsi és annyi anyagi kárt okozott — s épen ezért igen czélszerű eszköznek mutatkozott az ingerültséget Ferdinánd ellen ébren tartani az országban. Olyan hadjárat volt az, melyben az ellenség egy emberének, egy fillérének feláldozása nélkül — mert a színleges csapatmozgalmak s követküldések szóba sem jöhének — diadalt aratott.

S midőn végre a tábor fáradtan, kimerülten, boszúsán három hó múlva haza oszlott, nem szakadt vége az agitatio-nak. Verancsics tudni akarta, hogy János Zsigmondnak francia királyleány s Izabellának francia herceg van kilátásba helyezve ³⁾, Codignac II. Henrik francia király portai követe pedig arról irt urának, hogy a lengyel trón üresedés esetére János Zsigmondnak van szánva ⁴⁾. De mindenikök tudja, hogy tulajdonkép János Zsigmond visszahelyezésének útját egyenetlik ők, lengyelek és francziák, egyiránt. Azok inkább titokban, de a II. Henrik és V. Károly közt dúló háború hasonló tekinteteket nem tevéen szükségessé, ezek annál nyiltabban léptek fel. Verancsics és Zay a portán minden nyomon Codignacba ütköztek, sőt a francziák már magában Erdélybe is megkezdték izgatásaikat. II. Henrik egy ügynöke Cambray

¹⁾ Törvények és Irományok XV. sz.

²⁾ U. o. XVI. sz.

³⁾ Verancsics munkái III. k. 337. l.

⁴⁾ Ribier, Lettres et Mémoires d'Etat Paris 1677. II. k. 591-ik l.

Jakab Petrovics birtokain át vette útját a portára s az erdélyi rendekhez egy terjedelmes iratot intézett, mely János Zsigmond követelésének jogosságát bizonyította s őket a királyfi visszahozatalára ösztönözte. A röpiratok helyét akkor ilyen diplomaciai iratok pótolták: ezeknek volt hivatása előkészíteni a közvéleményt, hogy elfogadja a tényt, melyet a diplomacia már úgy is elfogadott ¹⁾).

VIII.

Bizonytalanságban, feszült várakozás és készülődések közt telt el a tél, mi alatt a vajdák és püspök 1555 február hó 17-ke után Kolosvártt részgyűlést tartottak: melynek végzései azonban nem maradtak ránk ²⁾).

IX.

A porta tavasszal újra és nyomatékkal kezdte sürgetni a királyfi visszahelyezését ³⁾ s a vajdák a szükséges intézkedések megtétele végett ápril 24-ére Vásárhelyre országgyűlést hívtak össze. Siettek a közhangulatot egy függő kérdés elintézésével megnyugtanni: a királyi csapatok által a múlt évben a jobbágyokon zsarolt élelmi szerek összeírására Ferdinándtól nyert engedély alapján, bizottságot küldtek ki, melyhez ez is kinevezte a maga biztosait. Ezen biztosok, a vajdák és rendek Régenben ápril 18-án elkészíték az utasítást, mely szerint a vizsgálat végre volt hajtandó, s megszabta a fizetendő kárpótlást ⁴⁾).

Az országgyűlés a kitűzött időben összeült ⁵⁾. A porta követelése a királyfi visszahelyezése iránt, mely úgy látszik

¹⁾ L. Törvények és Irományok XVII. sz.

²⁾ A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1555. Ero-
gatak közt: »17 Februarii misso Joanne literato ad Dominos Wayuodas
et dominum Reuerendissimum in partialem dietam Coloswariensem
propter certas causas Septem Sedium expensi fl. 5.

³⁾ Ostermayer Kronikája 55-ik l.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok. XVIII. sz.

⁵⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvben ad a. 1555 olvassuk az Ero-
gatak közt: 14 Aprilis: Eunte Georgio Theurek post dominum magistrum

még mindig csak a jogfolytonosság kedvéért tétetett s nem számított komoly végrehajtásra, ezen országgyűlés előtt nem talált vizshangra: legalább az még nem látta az engedelmesség idejét eljötnék.

Erre vonatkozólag a vajdai előterjesztés kiemelés, mily nagy tetszéssel fogadta ő felsége, hogy e változó körülmények közt is megmaradt az ország hűségben s nem engedett a csábitásoknak, melyekkel attól elakarták fordítani. A rendek hálaival fogadták e jelentést s kérték ő felségét, hogy hűségüket továbbra is fogadja kegyelmesen. Hálaival fogadták fáradozásait, költségeit is s igyekezni fognak azt megszolgálni.

Vallásügyi tekintetben az 1550-ben jun. 23-án hozott s a felekezetek kölcsönös türelmét elrendelő törvényt megújították: bármelyik felekezet sértse a másikat, az vigye ügyét a vajdai szék elé. A fehérvári székesegyház jövedelmei adassanak vissza, s a lutheranus papok a fehérvári vicarius rendeltére s bárkinek megkeresésére tartoznak a végrehajtásokon megjelenni — kivéve a vallásügyieket. Dézmaügyekben a fehérvári vicarius s nem a vajdák ítélnék.

Elrendelék a vajdák felhívására a hadfelkelést s azt megelőzőleg a szokásos lustrát, s megújították a lókitelti tilalmat.

Megszavazták az új portai számlálás alapján kivetendő adót: portánként 99 dénárt, de az összeírás igazságos végrehajtására szigorú intézkedéseket tettek. Azonban a zsellérek, szolgák, az új s az elé gettházak, valamint az özvegy asszonyok kivétettek a dicalás alól. Jövőre a főurak is járuljanak a követküldés költségeihez — csak a püspököt mentették fel.

Az országos tanácsban csak az vehet részt, kit a rendek arra kijelölnek.

Ő felsége hadai által okozott károk megyénként vizsgáltassanak meg. Minthogy pedig ő felségének legújabban beérkezett biztosai csak azon károkat térítik meg, melyek a

Ciuium vt in dietam Vasarhelyensem accedat. Expensi den. 60.—20 Aprilis. Euntibus domino magistro Ciuium Iudice Sedis et Sacharia Sartore in dietam Vasarhelyensem. Expensi fl. 33. den. 92. Pro vectura domino rum datj fl. 6.

múlt évi aug. 15-ke óta követték el, kéri a rendek ő felségét, hogy a Castaldo bejövetele óta szenvedett károokra is terjeszse ki a megtérítést.

Pünkösöd után 3 nappal (jun. 4.) mindenik nemzet mutassa be kiváltságait és szabadalmait a püspök és vajdák előtt. A székelyek, minthogy a nemesekétől eltérő törvényeik vannak, nem idézhetők meg a vajdák színe elé mindenféle ügyben. A szászok és megyeiek közt fenforgó ügyekben a szászok által hozott ítéleteknek a megyék nem adván helyet, ez ítéletek mutattassanak fel a vajdáknak.

A levélváltás a régi szokás szerint történjék.

A káromkodók s paráznak pelengérré köttessenek.

A kolosmonostori apát, a levelek őrzése tekintetéből, tegyen le esküt. Minthogy pedig ő azt mondja, hogy már letette az esztergomi érsek kezébe az esküt — tudják meg ezt az ő felségéhez küldendő követek. Csapatait pedig a haza szükségére tartsa készen.

A nemesek — kivéve a *quinque casus* eseteit — nem idézhetők a vajdák elé. S a főispánok az 50 forintnál kisebb összegekre szóló követeléseket nem terjeszthetik a vajdaszék elé.

Az újabb hatalmaskodási perek ügyében május 12-ikén tartassék egyetemes törvényszék, a székelyek és nemesek közt.

Megújíták s megszoríták a rablók, orvok, gyűjtogatók, paráznak, hamis pénzverők ellen hozott törvényeket: ezeket ott büntessék, a hol megfogják. A költségekre minden porta az új számlálás után két denárt fizet. A nemes származású orvok ügyében a múlt évi vásárhelyi májusi gyűlések határozatai szerint járjanak el. A keresztyén parasztot hét keresztyén, az oláhot három keresztyén vagy hét oláh tanú esküjére lehet kiadni. A kergetést mind a három nemzet egyszerre kezdje meg. Bünhődjék az is, ki gonosztevőt elrejt. Halállal azokat büntessék, kik barmot, vagy egy forintot érő dolgot loptak: a többiek vesszőztessenek meg.

A szökött szolgálók visszaadassanak.

Hunyadmegyének egész sorozat ügyét tárgyalta a gyűlés, mert e megye fekvésénél fogva kivételes helyzettel bírt. Fáncsy János főispánja s hunyadi várnagy közt fenforgó viszály kiegyenlítésével a püspök bízott meg. Fáncsy tegye le a

főispáni esküt. A hunyadmegyeieknek okozott károk vizsgáltassanak meg s ítéljen a vajda. A szászvárosiak háborgatják a hunyadmegyeiek szabadlegelési jogát: e részben tartassék meg a régi szokás. A hunyadmegyeiek, minthogy a dévai erőd-nél dolgoztak, a 99 denár adóban csak 75 denárt fizessenek.

A bánfi-hunyadiak háborgattatván kiváltságaikban, erre vonatkozó leveleiket mutassák fel ¹⁾.

E törvények világosan mutatták, hogy az országgyűlés s a vajdák főtörekvése a háborgó kedélyek lecsendesítése, az elégedetlenek megnyerése e volt. Még nem volt gyűlés, mely annyira sietett volna, minden, a kiváltságokon esett sérelmeket orvosolni, nemcsak a három nemzetnél, hanem egyes kerületeknél is: nem is említve az ország azon drága jogát, mely az ország tanácsából minden nem általa választottat kizár — s melynek éle a vajdák ellen volt intézve, kik szerettek bizalmi férfiakkal intézkedni. S csakugyan siettek is mindenféle érvényt szerezni a jogoknak: a székelyek apr. 28-án Udvarhelytt gyűlést tartottak, melyen ősi törvényeiket összeirták és a vajdák elé terjeszték ²⁾, s a szászok Ferdinándig járatták követeiket ³⁾.

Nyár folytán Tordán még két országgyűlés tartatott jun. 24-én és jul. 13-án, melyek végzéseiről mit sem tudunk ⁴⁾. Az országpedig a háború nélkül való hadakozás nyomorát ismét kiállotta — a vajdák a Barczaságba táborba szőlítván a rendeket. De a békét mi sem zavarta meg, s a sereg hazabocsátatott, a nélkül hogy ellenséget látott volna. Hanem azért a fenyegetések megvalósulásának ideje közel volt.

X.

Malvezzi, Ferdinánd követe, a portáról némi fegyverszüneti preliminareket vitt haza még 1553-ban. Neki még 1554-ben újra vissza kellett volna mennie, de a porta kétértelmű magatartása miatt Ferdinánd késett visszaküldésével, mert ő az

¹⁾ Törvények és Irományok XIX-ik szám.

²⁾ A nemes székely nemzet Constitutiói 40 s köv. II.

³⁾ Ostermayer Krónikája 55-ik l.

⁴⁾ Megyesen a Fay-gyűjteményben (Codex Privil. IV. B.) van rólok említés.

erdélyi adót volt magával viendő. Aztán Malvezzi meghalt, s utódja Busbek, nagyon fényes ígéretekkel csak késő ősszel indulhatott el. 1555. jan. 20-án ért Konstantinápolyba, onnan marc. 9-én kelt útra Amasiába, hol a szultán tartózkodott, s ide apríl 7-én érkezett meg.

Busbeknek rendkívül sok akadályal kellett küzdenie: Codignac francia követ, egyiket a másik után háritotta utjába, sőt egyik ügynökét, de Martines urat utána küldte Amasiába is. S így lön, hogy Busbek csak félig ért czélt: a szultán elfogadta ugyan az erdélyi adót — az elsőt, mit Ferdinánd fizetett — de többre nem volt rávehető, minthogy májushó vége felé fegyverszünetet engedett, a juniusi újholdtól a novemberi hold fogytáig, mely idő alatt kellett volna Ferdinándnak elhátározni magát, hogy Erdélyt visszabocsátja a királyfinak, ha állandó békét akar nyerni, melylyel Busbek jun. elején Konstantinápolyba s onnan Bécsbe visszatért. Épen ezekben a napokban ért véget a persa háború is: a szultán ugyanott Amasiában elfogadta s shah békekövetét s feltételeit. Ez mutatta világosan, hogy minő kilátásai lehetnek Ferdinándnak a fegyverszünet meghoszabbítására — ha annak ideje eltelend.

A hírre, mely ez eseményekkel kapcsolatban állt, hogy az oláh vajdák és Petrovics beütni készülnek, a vajdák a Barczaságba táborba szöliták a rendeket, s az ország a háború nélkül való hadakozás nyomorát e nyáron ismét kiállotta. — Azonban a portáról egy csausztól — Kyván volt — a vajdákhoz levél érkezett s csakhamar jöttek újabbak az oláh vajdáktól, Petrovicstől, melyek egyhangúlag állíták, hogy a félév elteltével Ferdinánd visszaadja Erdélyt a királyfinak. A vajdák Szász-Sebesen részgyűlést tartottak aug. 4-én, tanácskozandók a veszély elhárításán: de a hírek a gyűlésből kiszivárogtak s az egész országot izgalomba ejtették.

Egy újabb sept. 7-én Gyaluban tartott részgyűlés felterjesztést intézett Ferdinándhoz, útasítást kérve a fenyegető veszélyekkel szemben követendő eljárás iránt ¹⁾. De bár a fegyverszünet komolyan addig se tartatott meg, — mert a határszéli villongásoknak végehoszsa nem volt, a porta magatartása

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXII-ik száma.

naponként fenyegetőbbé lett: a bégek, agák, oláh vajdák parancsot kaptak, hogy november végére harczkészen álljanak, a királyfihoz — ki, Erdélybe menendő, már Zanakba érkezett fermán ment (május 15-ről), hogy a fegyverszünet leteltének idejéig maradjon ott, mert akkor gondoskodva lesz visszahelyezéséről ¹⁾.

S csakugyan novemberrel eljött a válságos percz is, melyben a porta ismét s most nagyobb nyomatékmal, határozottabban kezdte sürgetni a királyfi behozatalát. Ez képezte tárgyát a Kolosvártt nov. 23-án a székely és magyar nemzet képviselői közt tartott tanácskozásnak, melyet a vajdák, a püspök s Wass a kincstartó hirdettek, s melyből a Gyaluból kért utasítás sürgetése végett Ferdinándhoz Horváth Miklóst, az e gyűlésen meg nem jelent szászokhoz pedig Csoronk Márton közügyigaztatót és Forró Miklóst küldötték ²⁾.

XI.

Mialatt Ferdinánd nov. 14-én visszaküldte Busbeket a portára, karöltve ottani követeivel Zayval s Verancsiccsal, kieszközölni, hogy miután ő az Erdély ügyében adandó végválasz felett az európai uralkodókkal tanácskozni akar, engedjék neki még egy évi fegyverszünet ³⁾: a porta kiadta fermánjait a ruméliai, budai s temesvári basáknak, a két oláh vajdának, hogy készen legyenek sergeikkel Erdély s Magyarország megtámadására s a magyarországi részeknek és Erdély rendéinek, hogy a királyfi visszahozatalát ne halasztják ⁴⁾. Ez utóbbi oct. 7-én kelt fermán szerint a szultán megbocsát, hogy a királyfi visszahozatalát oly sokáig halaszták, ha most szót fogadnak. Addig is válaszszanak magoknak egy kapitányt s a királyfi megjöttéig annak engedelmeskedjenek — különben kő kövön nem fog maradni helységeikben ⁵⁾. Annak kézbesi-

¹⁾ A fermant kiadta Ribier i. h. II. k. 565.

²⁾ L. Törvények és Irományok XX és XXII-ik sz.

³⁾ A hármok számára készült utasítást kiadta Miller Epist. Ferdinandi et Maximiliani 89 s köv. II.

⁴⁾ Forgács Commentárjai, Horányi kiadása 138-ik l.

⁵⁾ Natalis Comitiss Universae Historiae libri XXX. VI-ik k. 130-ik l.

tésével Malmut a szultánnak Izabellánál levő követe volt megbizva, ki Liskóról oct. 26-áról, maga az utak bátortalansága miatt nem mehetvén, egy csausza által — Alinak hívták — küldte be, hogy tudatlansággal ne mentsek magukat, ha az országnak veszedelme befogna következni ¹⁾).

Mihelyt e mozgalmak komolyabb szint kezdettek ölteni Ferdinánd, a vajdák háromszori Szász-Sebesből, Gyaluból s s Kőlosvárról tett sürgetésének engedve, az erdélyi rendek jóakarátának megnyerése s hűségök biztosítása végett Pethő Jánost a szükséges utasítással ellátva beküldte Erdélybe. A vajdák ennek folytán decz. 23-ára Maros-Vásárhelyre közönséges országgyűlést hívtak össze ²⁾).

Azonban a portáról, francia a oratortól s az oláh vajdák-tól érkezett parancsoló és intő levelek, melyek egyhangúlag a királyfi visszahozatalát sürgették, a királypártiakban aggodalmat és rémületet, a királyfi párthíveiben reményt és bátorságot élesztettek — s a gyűlés, mely a kitűzött időben összeült, már nem sokat habozott a teendőkre nézve, melyen a két vajda Kendy és Dobó meg se jelentek: Dobó Domokos az alvajda képviselte őket. Bornemisza azonban eljött.

Pethő bemutatta Ferdinánd leiratát, mely leplezetlenül feltárta a helyzetet: a porta Kassát, Váradot, Gyulát s Erdélyt visszaköveteli a királyfinak, különben háborúval fenyegetőzik. Pethő előadása nagy hatást tett — de a mit ő, Dobó Domokos s a püspök akartak, hogy a szultán követelését a rendek utasítsák vissza, az nem talált viszhangra. Mert a gyűlés csak azon esetre volt hajlandó ilyen válaszra, ha az ország megvédésére teljes biztosítékot tud Ferdinánd nyújtani. Kiegyezés nem tudott a két ellentétes nézet közt létrejönni s Bornemisza bosszúsan elhagyta a gyűlést és Vásárhelyt

¹⁾ Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 13-ik l.

²⁾ A nagyszebeni consuli számadásokban olvassuk: a. a. 1556 Erogata: 14 Decembris 1555 Misso Martino ad superiores sedes cum literis causa Conventus quem Domini Waywodae in Wasarhell ad ferias natalis Dominij indixerant datj den. 50.—22 Decembris 1555 missis domino magistro Ciuium, Judice Sedis ac Gasparo Ianio ad congregacionem in Wasarhell factae sunt pensae fl. 44 den. 32. V. ö. Levelek és Irományok. XXII. sz.

s Pethő és Dobó Domokos sem tudtak többet kieszközölni egy hitlevélnél, melyben kötelezték magukat, hogy addig, míg Ferdinánd a hozzá követek által küldendő felterjesztésre választ nem ad, Petrovics visszahívására nem tesznek lépéseket ¹⁾. Követekül Ferdinándhoz megválaszták Kemény Lászlót, Sombory Jánost és Bomel Tamást a három nemzet ²⁾ s Kámánczy Gergely kanonokot az egyházi rend részéről ³⁾ s egy felirattal látták el: »a mi kettő — mondák ebben — legfőbb az életben, a legnagyobb öröm és legnagyobb félelem, bőven érezők felséged kormányja alatt. Kedves volt előttünk keresztyén fejedelem alá menni, a római császárral összekötetésben lenni De Isten nem akarta, hogy az állandó legyen: az ellenség közelsége, sokasága, hatalma s az attól való félelem miatt, mely ázsiai gondjaitól megszabadulván, egész erejével minket fenyeget. Mert megizente, hogy hazánkat tűzzel-vassal emészti meg, minket, nőinket, gyermekeinket, családunkat kiirt. S hogy meg is teszi abban bizonyos lehet, ki Lippát, Temesvárt elesni látta. Kettő közül tehát egyet kérünk: vagy akkora erővel megsegélni bennünket, mely elégséges legyen Szolimánnak ellenállni, vagy eskünk alól feloldani kegyeskedjék felséged. Ha az első nem lehet, nem fogja felséged a másodikat megtagadni — s mi várjuk választát, melyet vagy megnyerünk, vagy a kényszerűség fog ránk erőszakolni ⁴⁾.

E felirat hangulatának megfeleltek a hozott végzések is: nehogy az alatt míg követei ő felségénél járnak, az országot valami veszély érje, mint ez Magyarországgal néhányszor megtörtént, tartson a három nemzet 3000 embert fegyverben, melyre a nemesek portánként 99 denárt fizetnek, a székelyek csapatjaik tartásának egy ötöd részét a szászok a rájok eső terhet régi szokásaik szerint hordozzák. De kérik ő felségét,

¹⁾ Forgács Commentárjai i. h. 138. l. L. Törvények és Irományok XXII. sz. s az 1556-iki szász-sebesi végzéseket.

²⁾ Bethlen Farkas I. k. 562-ik l.

³⁾ Forgács az idézett helyen: de Horányi Kámánczy helyett Rámánczyt ír.

⁴⁾ Forgács Commentárjai 139. l. A mit Bethlen F. közöl (I. k. 562. l.) bár más szavakkal s határozottabb alakban, de lényegében ide megy ki.

nehogy azt higgye, hogy e hadak ellene vannak táborba szólítva: e határozat csak az ország megmaradására s védelmére +
 czélol. Egyszersmind Balassa Menyhértet az ország kapitányává s e hadak vezérévé választották ¹⁾. Ezen adók pedig a felső megyék részéről Mikola László, az alsó megyék által pedig Kendy Antal kezéhez lesznek szolgáltatandók — tehát azokéba, kik a királyfi pártjának eddig is fejei s legfőbb előmozdítói voltak. Az adó befizetésére pedig szigorú törvényt hoztak: a nem fizető jószágá fel fog dúlatni. Annak fizetésére a vajdák és püspök is kényszeríttessenek.

A székelyek és szászok kapitányait Balassa Menyhért az új kapitány hatósága alá adák.

Elrendelék, hogy mind a három nemzet összes hadereje harckészen álljon, hogy a vajdák hívására rögtön felülhessen.

Addigra, míg a követek vissza jönnek, törvényszünetet rendeltek minden egyházi s világi törvényszéken.

A vajdák alárendeltjei sok kárt okozván a nemeseknek, a panaszkodóknak rögtön szolgáltatassék igazság.

Kérik ő felségét, hogy az 1554-iki sanyarú és ragálytól látogatott év adóhátralékait engedje el.

A két oláh vajdához és Petrovicshez követeket küldöttek. Űrügy az 1554 tavaszán letartóztatott Gerendy Péter kizasadítása volt — valójában pedig ezek voltak megbízva a királyfi visszahozatalának útját egyengetni ²⁾.

E végzések mutatják, mily gyenge volt Ferdinánd uralma Erdélyben: maga az országgyűlés állt a királyfi visszahozására szervezett forradalom élére, midőn kapitányt választott és hadakat rendelt ki azon rosszúl lepezett szándékkal, hogy

¹⁾ A nagyszabeni 1556-iki számadási könyvben olvassuk a Percepták közt: In ferijs Natalis Domini (1555) universitas dominorum Saxorum in comuentu Wassarhelyensi ubi conclusum fuit, ut quaelibet Natio mille gentes interteneret, et tandem cum Magnifico Domino Melchiore Balassa qui talium gentium Capitaneus electus erat, egerunt, ut illi pro hujusmodi gentibus bis mille florenos numerarent. Ad unam quamque domum numeralem igitur ordinati sunt fl. 32.

²⁾ L. Törvények és Irományok XXI. sz. V. ö. Ostermayer Naplójával 56. l. »Da ist von den 3 Nationen endlich beschlossen, dass von 3 Nationen Ferdinandus gebetten werde, er woll sie beschützen ofler aber ihnen zulassen dass sie mit den Türken möchten Frieden machén.«

e határozatát fegyverrel is támogassa. Hijában tiltakozott Dobó e végzések ellen, s tett a szászoknak szemrehányást, hogy még ők is elhajoltak Ferdinándtól, hijában küldött ez egy új követet Erdélybe Bánffy Lászlót ¹⁾ többé nem állott módjában visszaszorítani medrébe a megindult áramlatot.

XII.

Petrovics Lugoson, akkori lakhelyén, előzékenyen fogadta a vásárhelyi gyűlésből küldött követeket s velök együtt bocsátá Erdélybe Hagymási Kelemen követül, maga részéről buzdítani a rendeket, hogy a királyfi visszahívását ne halasz-
szak tovább. Balassa Menyhért ország kapitánya s helytartó ez idő szerint, ebből folyó hatalmánál fogva, jan. 23-áról febr. 2-ára Tordára országgyűlést hirdetett és arról Dobót és Bornemisza püspököt is értesíté ²⁾.

E gyűlésre mind két párt nagy előkészületeket tett: érezve, hogy azon fog Erdély sorsa eldőlni. Dobó és a püspök egyes hatalmasokat — többi közt Kornis Miklóst 300 arannyal s 100 jobbágygyal — ³⁾ pénzzel, jószágadómanózkodásokkal, ígéretekkel akartak megnyerni. De pénznek, ígéretnak, biztatásnak már kevés sikere volt. Ferdinánd uralkodása csak nyomort és inséget hozott az országra, béke és enyhület helyett. A barát megölése rettenetesen megboszulta magát — vele együtt kiesett kezéből az erős kéz, melylyel a háborgó szenvedélyeket képes volt féken tartani s négy éves hányatás és zaklatás után nem volt csoda, hogy az ország megpihenni vágyott.

Magyarok és székelyek nagy számmal gyűltek össze Tordán, de a szászokat egyedül Hecht György képviselte ⁴⁾. Dobó,

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXIII. sz. V. ö. Ziegler följegyzései Bél Apgaratus 75-ik l.

²⁾ Bethlen Farkas I. k. 566-ik l.

³⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 14-ik l.

⁴⁾ »Sed ab Universitate Saxonica unicus Georgius Hecht et quidem nullis instructus mandatis comparet« mondja Bethlen s ezzel egyezőleg a szeleni regestrumban a. a. 1556 olvassuk az erogatak közt: 1 Februarii misso domino Georgio Hecht villico ad Comitias tordenses per dominum Melchiorum Balassa conuocatas fl. 12.

Bornemisza természetesen távol tarták magukat e gyűléstől, melyen az uralkodói hatalmat Balassa Bálint mint ország kapitánya képviselte. A Petrovicstól visszatért követek jelentése tette a gyűlés főtárgyát, de azzal kapcsolatban tárgyalták:

1) A szultán fermánját, melyben meghagyja a rendeknek, hogy saját erejükkel hozzák be a királyfit, különben rettenetes büntetést várjanak magukra, ne higgyenek a Ferdinánd biztatásainak, mert ő Erdélyből és a részekből egy marok földet sem enged át.

2) Ferdinándnak Dobó vajdához s a püspökhöz írott leiratát, melyből kitűnt, hogy mielőtt a vásárhelyi gyűlésből küldött követek felértek volna hozzá, már értesülve volt ama gyűlés határozatairól s arra (t. i. arra, hogy e követek visszatértéig újítást nem kezdenek) támaszkodva, csendesítse le őket, tartsa ígéretekkel, biztatásokkal, hogy oratorai a portán sürgetik a békességet.

A szultán rendeletével szemben állt a vásárhelyi gyűlés ígérete: hogy míg Ferdinándtól vissza nem jönnek követeik, Petrovics visszahívására nem tesznek lépéseket. De az nem képezett komoly akadályt, s az okoskodások tárházában találtak elég mehetséget, melylyel lelkiismeretüket megnyugtathatták s elég okot, melylyel tettöket indokolhatták. Ferdinánd ha nem is adta ki tényleg válaszáat az ő követeiknek, de megírta ezen felolvasott leveleiben: csak remenynyel akarja őket tartani, pedig ha arra a válaszra, mit különben is tudnak, még várnak, el fognak veszni nyomorultúl, mert a hatalmas császár rájuk küldi sergeit. E választ tehát megjöttek s magukat ígéretöktől felmentettnek jelentve ki, elhatározák felterjesztést intézni a királynéhoz és királyfihoz, hogy jöjjenek vissza és vegyék át az ország kormányát s azt külön követ Töke Gáspár által elküldeni neki ¹⁾; továbbá meghívni Petrovicsot, hogy addig is míg az megtörténnék jöjjen be ²⁾. Az ország védelmére három ezer harczost fegyverbe szólítanak, kiknek zsoldja az ország jövedelméből fizetendő. A harmadik, még habozó nemzethez, a szászokhoz követekül Morgondai Gált és Hosz-

1) I. Törvények és Irományok XXVI. sz.

2) A szász-sebesi végzések említik visszahívását.

szűszói Antalt küldötték megnyerésükre ¹⁾. Végre elrendelék, hogy ha Petrovics bejön, meghívására az országgyűlésre tartozzanak az illetők megjelenni. Az articulusokat pedig megküldék Izabellának, Petrovicsnak, Dobónak s a püspöknek.

Morgondai és Hosszúszói már febr. 9-én Szebenben voltak. A szebeni tanács úgy találta, hogy a tordai végzésekre az egyetem megkérdezése nélkül nem felelhet — de hajlandó követeit az ország követeihez csatolni ²⁾. Ugy lőn s a három nemzet követsége elment Lugosra Petrovicshoz, el Tőke Izabellához Lembergbe ³⁾. A követeket mindenütt előzékeny készséggel fogadták és Petrovics kezénél levő hadaival készületeket tett az országba jövetelre.

XIII.

Febr. 22-én Petrovics már Erdélyben volt s egyidőben vele megindultak a moldvai hadak Moesok alatt a besztarcevidékiek, és a havasalföldiek Székula alatt a Barczaság s a többi szász föld ellen ⁴⁾. De a várak: Déva, Szamos-Újvár, Bethlen, Huszt mind Ferdinándpártiak kezén voltak, s mi alatt Petrovics hadának egy részét Déva ellen küldé, maga pedig Szász-Sebesre Fehérvár közelébe ment, Balassa felszólítá Dobót s a püspököt: adják ama várakat vérontás nélkül, szabad elvonulások biztosítása mellett át s egyszersemind támaszkodva a tordai végzésre, hogy mihelyt Petrovics bejön országgyűlés lesz tartandó, Kolosvár febr. 22-ről Tordára marc. 2-ára meghívta a rendeket ⁵⁾. Azonban sem Dobó, sem a püspök nem voltak hajlandók oly könnyű szerrel, a harci szerencse megpróbálása nélkül feladni a várakat, azután a szultán-

¹⁾ Bethlen Farkas I. 567. l. Sajnos, hogy e rendkívüli fontos gyűlés végzései elvesztek.

²⁾ Bethlen F. az idézett helyen 568-ik l.

³⁾ L. Törvények és Irományok XXVI. sz.

⁴⁾ Forgács Horányi kiad. 142. Ostermayer 56-ik l.

⁵⁾ L. Törvények és Irományok XXIV. sz. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1557. az erogaták közt: 26 Februarij Misso Georgio Török ad seges superiores cum literis ad convocandam congregationem ad Thordam circa Dominicam Reminiscere (marcz. 2.) dati den. 40.

től egy főcsasz érkezett Petrovicshoz és ez intézkedvén, hogy Fehérvár ostrommal vétessék körül, marc. 1-ső napján kiadott meghívójával az országgyűlést akkori tartózkodási helyére Szász-Sebesre marc. 8-ára tette át ¹⁾).

A szászok — két oldalról nyomva az oláh vajdák és fenyegetve Petrovics hadai által elhatárolják, hogy a másik két nemzethez csatlakoznak. Roth Jánost a szebeni polgármestert, Haller Pétert, Birkner Andrást, Metzger Gáspárt küldék Szász-Sebesre ²⁾), hol már akkor javában folyt a tanácskozás bejelenteni csatlakozásukat s bemutatni feltételeiket: a királyfi bejötte előtt ne tegyenek őrsegeket a szász városokba, jogaikat kiváltságaikat erősítsék meg. A Ferdinánd által ott hagyott ügyüket a zavarok lecsendesedtéig hagyják nálok s az elmultakért adassék általános amnestia ³⁾): feltételek, melyek teljesítését Petrovics megígerte.

Dobó e gyűlés alkalmából még egyszer kísérletet tett visszatéríteni az országot Ferdinánd hűsége alá. A királytól leirat érkezett az ország rendeihez: várják vissza a hozzájuk küldött követeket s ne tegyenek addig semmit, maradjanak meg hűségében, tartsák meg abban barátaikat, rokonaikat, mert a mit ő e követektől izenni fog, az teljesen alkalmas lesz megnyugtadni őket, gondolják meg mennyire méltatlan dolog megszegni hitőket, különben is neki reménye van, hogy most a szultánnal, királynéval állandó békére lépend, s mindenek fölött gondolják meg, hogy ha a török segélyében biznak, az által a török iga alá adják magukat.

A király leiratát Dobó saját soraival küldte meg nekik, melyben lelkiismeretökre hivatkozott: a mit ők most akarnak tenni, az nem annyira a király, mint isten ellen van, ne tántorodjanak hát el, hanem várják be annak kegyelmességét.

A rendek nem így gondolkodtak: már tisztában vannak ők azzal mit felel a király követeiknek s ez nem szolgál gátúl,

¹⁾ Törvények és Irományok XXV. sz.

²⁾ A nagy-szebeni jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1556. az Erogtak közt; 21 Martij Domini Petro Haller, Magistro Ciuium, Andrea, Býrkner et Gasparo Ianio Jurato, Zaazsebes in congregacionem euntibus ecerunt sumptus fl. 29 den. 33.

³⁾ Ziegler Bélnél 75-ik l. Bethlen Farkas az idézett helyen 570. l.

hogy ne intézkedhessenek. Hitöket sem szegik meg, mert régibb hit köti őket János király fiához, ki »nem másunnan hágott vala« a trónra s kit a római király saját »oltalom szolgálja által« fosztatott meg attól. A török sem kívánja iga alá hajtani őket, mert törvényes urok visszahozatalát kívánja még pedig saját erejükön. Lám a római király is Erdély megmaradását a hatalmas császárnál látja, kivel ő is alkudozik s ő nálók épen azt ellenzi, mit saját maga tesz.

A helyzet kényszerűsége a rendeknek adott igazat. »Annak okáért ez mai napon — marc. 12-ike volt ¹⁾ — a mi urunk gyermekét a János király fiát vettük magunknak fejedelmül és királyul egyenlő akaratból, kinek az ő méltósága szerént minden hívséggel mint uruknak leszünk vagyunk is«. Helytartójává »képévé« bejöttéig Petrovicsot választák, a királyi hatalmat az ő kezébe téven s az ország egész kormányzását neki adván át, a római király és a püspök ez országban levő összes jövedelmeivel, s az ország hadaival együtt: megbizván, hogy mind azokat, kiknél a hadak fizetése végett pénz van, számoltassa meg.

A római királytól senki se fogadjon el levelet, ha jön, adja a helytartó kezébe.

A helytartó mellé tanácsot rendeltek s ennek tagjaivá Patócsy Boldizsárt és Forró Miklóst a magyarok, Kornis Miklóst és Andrási Mártont a székelyek s Haller Pétert és Benkner Jánost a szászok közül.

Elrendelék, hogy az ellenszegülő várak ostrom alá foggassanak. Dobót és a püspököt Gyerőffi Mihály, Mihálcz Ferencz s a szászsebesi királybíró által felhívják vagy térjenek a királyfi hűségére vagy hagyják el az országot, magokkal vihetvén összes vagyonukat.

Megtilták, hogy barmot, lovat, bőrt lehessen az országból kivinni. A marhák árát szabja meg a helytartó s ügyeltessen, hogy a mészárosok a húst fonttal mérjék. A törvényes levelek díjjait szolgáltatassák be a kincstárba s az ítélőmester húzzon rendes fizetést.

¹⁾ »Szent Gergely pápa napján esküvék meg az ország a János király fia hívségére« írja a Székely Krónika (Kulcsár kiadása) 28-ik l.

Kivetették az adót: portánként 99 denárt, a székelyeknél 1 ftot arra, kinek 6 forintot érő lábas barma van, s a szászokra húszezer forintot ¹⁾).

A gyűlés eloszlott, a felhívás elment Dobóhoz és a püspökhöz: de egyik sem hódolt meg. Dobó rosztul fizetett zsoldosaitól elhagyatva Szamosújvárba s a püspök — Fehérvárról még a gyűlés megnyitása előtt távozván — Gyaluba zárkoztak. Bár mindkettőjüket elhagyta a bizalom, várták urok parancsát: »ha csak nem akarják, hogy nyomorultul elveszszünk itt a jó magyar nemesekkel, hívjanak vissza, ugy se tudok szolgálni ő felségének« írta a püspök egész keserűn Nádasdynak ²⁾, még keserűbben irt Cseffeynek a szászsebesi gyűlés egyik tagjának: »meg nem foghatjuk ép elmével, hogy te kegyelmetek mikép vetemedhettek arra, hogy bedugván fülét a keresztyén király atyai intése előtt, a pogányság torkába vessék minden reménységeket«. Nem bánja, hogy jószágait lefoglalták: azt a hitért szenvedni, nem sajnálja, hogy elűzték: Erdély nem házája — de bánja keservesen a keresztyénség romlását ³⁾.

De nem volt igaza: a rendek helyesebben ítéltek s tisztábban látták a dolgokat. Ferdinánd sok halasztás után végre épen ezen napokban — marc. 13-án fogadta az erdélyi rendeket, s üres biztatásokkal bocsátotta őket haza ⁴⁾.

XIV.

Gyűlés után kettőzött erélylyel folytatta Petrovics a várak ostromát, melyek, eleinte nem levén ágyúik, csak körül voltak zárva ⁵⁾. Macskási Györgyöt Szebenbe küldte, hogy ez

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXVII-ik sz. A nagyszeheni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1556 a Percepták közt: In congregacione in Civitate Zaazsebes Dominica Oculj habita inpositus est Census a Domino Petro Petrovith ad universitatem Saxonum viginti millia fl. »Da ist der erste Zinz dem Joanni I önig geben worden« írja Ostermayer — de Tordát említ Szász-Sebes helyett 56-ik l.

²⁾ Pray Epist. Proc. III. 79.

³⁾ E rendkívül érdekes levelet kiadta gtóf Kemény József Erdély-ország Történetei Tára I. k. 25. l. a jegyzetben.

⁴⁾ Bethlén Farkas I. k. 378-ik l.

⁵⁾ Pray Epist. Proc. III. k. 78. l. »Alba est jam diu obsessa, tor

onnan Ferdinánd király ott maradt ágyúit kérje ki: de a szebeniek marc. 17-én ebben a Petrovicscsal kötött egyezkedés megszégését látva, megtagadták: azonban másnap a polgármester közbenjárására még is kiadtak nehányat. A Ferdinándpártiak ez alkalomból lázadást keltettek: egy égés, mely a város egyharmadát elhamvasztá, tápot adott a mozgalomnak s a fölkelők meggyilkolák april 1-én Rothot a polgármestert és a város élére maguk közül állítanak kapitányt. De csakhamar leverettek s a mozgalom indítói -- a kik nem menekültek — elfogattak ¹⁾).

A Szebenből kapott ágyúkkal jobban folyt az ostrom: Fehérvár, Gyalu april elején elesetek s a püspök jól megszédve magát és tollán kívül egyebet sem hagyva hátra, april 11-ikén elhagyta Erdélyt ²⁾). Az oláh hadak, mintegy 20,000 ember, eddigelé is sok kárt tettek az országban, keményen sanyargatták a szászföldet, kiélték Szamosujvár vidékét, melyet ők ostromlottak, s Petrovics most úgy hívé, hogy nélkülök is boldoguland. Hogy eltávoztatásukat szép szerével eszközölhesse s helyöket országos hadakkal pótolthassa, de egyszersmind hogy mellözhetlen ügyeket is elintéztethessen, Kolosvárra apr. 24-ére részleges országgyűlést hirdetett.

S csakugyan első tárgya volt az összegyűlt rendek tanácskozásának az oláh hadak eltávoztatásának kérdése, kik bár a hatalmas császár parancsából vannak az országban, de temérdek kárt okoznak. Kérik a rendek a helytartót, hogy 500 havasalföldit s 500 moldvait, olyanokat, kik jól fel vannak fegyverkezve, itt tartván ő felségeik szolgálatára, a többieket a lehető legkevesebb kárral kísértesse haza.

Hogy pedig ezek helye pótolva legyen, elrendelék, hogy mindenik nemzet kétezer harczost tartson fegyverben, a nemesek ezek fejében a 16-ik jobbágyot állítsák ki porták szerint s maguk, s valamint a székely előkelők és lófők fejenként

menta Regiae Maiestatis ex Cibinio in dies expectantur« írja a püspök »sine dioecesi et proventibus «

¹⁾ Ziegler krónikája az i. h. 78. l. és Ostermayer Krónikája 57. és 58-ik ll.

²⁾ Székely Krónika i. h. 28-ik l.

legyenek jelen. Kapitányaik ügyeljenek, hogy ezek károkat ne okozzanak, s ha okoznak, azt térítsék meg. A szászok is állítsanak ki kétezer embert, s ágyúikkal és löszereikkel szálljanak, a régi szokás szerint táborba ¹⁾. Hogy pedig Bethlennek és Szamosujvárnak ostromát jobban lehessen vezetni, e két vár alá kastélyok építését rendelék el, melyre a kolos-, doboka- és belső-szolnokmegyei jobbágyok mind tartoznak megjelteni.

A hadfelkelés alkalmával történt visszaélések, zsarolások megvizsgálását s megtorlását elrendelék: némelyek pénzért fölmentették a hadköteleseket, mások a székelyek közül a hadfölkelésre kivetett pénzt felszedték s visszatarták azokat, ezeket büntessék, számoltassák meg. Számoltassák meg azokat is, kik a római királyhoz küldött követek költségei fedezésére kivetett 8 denár adóról, továbbá, kik a Vásárhelyen kivetett 99 denár adóról még nem számoltak.

A magyarországi részek nemességével a helytartó már bejövetelekor érintkezésbe tette magát s ezek nagy része csatlakozott és többen — többi közt Báthory András ²⁾ — már be is jöttek, mások segílyt kértek, nehogy a római király uralma alatt elszakíttassanak Erdélytől. Kérik a helytartót, hogy ezekkel egyezkedjék és végezzen.

A Szász-Sebesben ő felségeik részére letett esküről állíttassanak ki a hitlevelek: a szászok, polgármesterök, királybíráik, száz férfiak testülete s az egész közönség által, kik a fehérvári káptalan megbizottjai előtt teszik le az esküt.

A monostorok és egyházak számára hagyományozott birtokok jövedelmei hű kezelőkre bizassanak, kik ő felségeik bejöttéig tartsák meg: majdan ő felségeik határozván meg, hogy szent czélokra és iskolákra fordíttassanak.

Kik a mostani országgyűlésre nem a megszabott módon vagy épen nem jelentek meg, azokat a helytartó büntesse meg.

¹⁾ A nagy-szebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1556 a Percepták közt: »In congregatione in Civitate Coloswar circa festum Sanctj Georgij Martyris habita, impositi sunt tertia vice Dominis Saxo-nibus per Dominum Locumtenentem Pedites Pixidarij 1800.

²⁾ Pray Epist. Proc. III. 80-ik l. Báthory Andrásnak marc. 20-ról e tárgyban Nádasdyhoz irt levele.

A szász-sebesi törvényt, mely a baromkivitelt eltiltá, eltörlék, a tilalmat csak a lovakra hagyván meg. A mészárosok a barmokkal való kereskedéstől eltiltattak. A mesteremberek a megsabott árnál drágábban ne adják készítményeiket — s erre a városi előljáróságok szigorúan ügyeljenek ¹⁾).

A gyűlés ápril 28-án oszlott el — s az oláh hadak csakugyan elhagyták az országot. Csak Szekula — Szokol — maradt Petrovics mellett ezer emberrel ²⁾).

XV.

Ferdinánd zászlója Erdélyben és a részekben még csak egy-két vár ormán lengett s ezeket sem igen állott hatalmában megsegíteni. És nem is akarta komolyan. Az, mi őt elfoglalta, az a római császárság elnyerése volt — melyről testvére Károly lemondani készült. Épen ezért nem is adott több erőt Erdély visszafoglalására a segélyt sürgető Dobó felhívására, mint mennyit e tervének hátránya nélkül tehetett, s azt is visszatartá a Felső-Magyarország észak-keleti megyéinek, Perényi Gábor, Bebek Ferencz és Tarczay György főurak alatt a királyné pártjára állása és az új budai basa, a február 22-én kinevezett Khadin Ali, ki május végén Szigetvárat ostrommal fogta körül.

Dobó pedig Szamos-Ujvárbán az egri napok emlékét megújító hősiességgel védelmezé magát az őt ostromló oláh és erdélyi hadak ellen, melyek három táborban voltak elhelyezve. Külön az oláhok, külön a nemesek s külön a székelyek ³⁾).

Május végén, midőn még javában folyt az ostrom, jött a szultán fermánja, mely Izabellának s a királyfinak visszahozását sürgette. Petrovics mint helytartó izenetet küldött a táborban levő rendeknek s ezek június 1-én ⁴⁾ tábori országgyűlést tartottak.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXVIII. sz.

²⁾ Ostermayer Krónikája 58-ik l.

³⁾ Pray Epist. Proc. III. 99. »Der Dobó aber hat sich tapfer gewehret und grossen Schaden herausser gethan« — mondja Ostermayer 59-ik lap.

⁴⁾ A gyűlés napját Ziegler határozza meg Bélnél Apparatus 77. l.

Már régóta óhajtják ők maguk is — végezek — a királyné és királyfi behozatalát, és e végre mindkét ott levő nemzetből 100—100 lovast rendelnek ki, a helytartó pedig válaszszon minden nemzetből 5—5 előkelőt, kik azokkal együtt menjenek érttök. Ezek zsoldjába minden porta után 50 denárt rendeltek, mely összegből ő felségeiknek úti pénzzül 4700 firt fiztessék ki. Ezen adót fizessék a székelyek is.

A táborban lévő székelyek — kik közül Mihályffy Tamás alatt 200 Magyarországra ment ki ¹⁾ — lustráltassanak meg, ha nem szökdöstek-e némelyek időközben haza? Mint-hogy pedig az ostromhoz új erők is szükségeltetnek, a székelyek új 1000 harczos táborba szólitását ajánlák fel. A nemesek és székelyek pedig addig maradjanak a táborban, míg a szükség kívánja.

Mint-hogy pedig az eddigi fáradalmakat csak e két nemzet hordozta: intézkedjék a helytartó, hogy a szászok is adjanak ezer harczost s ezekkel jöjjenek el királybiráik is s a városokból hozzák el lőszereiket is. A Ferdinánd-féle ágyúk pedig Szebenből hozassanak el Ujvár alá ²⁾.

Az Izabella meghívására küldendő követség élére Kendy Ferencz állittatott: magyar tagjait nem ismerjük, a székelyek közül Andrászi Márton, Pécs Pál, Lázár Imre, Bernát Ferencz, a szászok közül Hedvig Augusztin, Tartler János, Renner Péter, Scheffer István voltak ³⁾.

A követség július 6-án indult el Kolosvárról s aug. 8-án érkezett Lembergbe ⁴⁾.

XVI.

A várak meghódolásának ügye a magyarországi részen s Erdélyben lassan haladt: amott Gyula, Nagy-Várad és Kassa, itt Ujvár, Bethlen és Déva még tarták magukat. Sándor a moldvai vajda szemrehányást is tett a rendeknek, hogy

¹⁾ A Székely Krónika is említi: »Azon esztendőben a népnek ötöd részét Várad alá adánk, adója volt egy forint« 28. l.

²⁾ L. Törvények és Irományok XXIX. sz.

³⁾ Székely Krónika 28-ik l. és Ziegler Bélnél 77-ik l.

⁴⁾ Ziegler i. h. 77-ik l.

nem válták be ígertőket s Ferdinándhoz szitással gyanúsítá őket. Petrovics ily körülmények közt aug. 10-re Kolosvárra részleges országyülést hívott össze ¹⁾).

Sajnosan esett — végezzék a rendek — Sándor moldvai vajdának levele: hogy a szultánnak adott szavukat nem válták be, s a németek cselszövényeihez szítanak. Ők, attól fogva, hogy ő felségének hűsége alá menekültek, engedelmesek s hívek voltak, s most is azok és senki sincs közöttük, ki a németek cselszövényeinek részese volna — mint ezt maga a helytartó is tudhatja. Kérik tehát a helytartót, hogy írja meg a vajdának, kimélje meg őket az ily sértő levelektől a mint ezt maguk is meg fogják irni.

Az ország teljes meghódolásának siettetése végett minden nemzetből ismét 2—2 ezer harczost fegyverbe szólítuak két hónapra. Ezek fizetésére portánként 99 denárt ajánlanak ²⁾, de kérik a helytartót, hogy sem e két hónapon belől, sem azon-túl Ujvár, Bethlen vagy Déva ostromára vagy valamely mezei táborozásra ne kényszerítse őket. De ha ellenség rohanná meg az országot mindenki fő és jószágvesztés büntetésének terhe alatt tartozik a helytartó meghívására rögtön felülni.

Mint hogy pedig a királyné utjának biztosítása végett a havasalföldi s moldvai vajdáknak a szultán rendeletet adott, hogy hadaikkal Erdélyen át Magyarországra menjenek — rendeltessenek melléjük kísérek, hogy azok lehető kevés kártétellel vonuljanak át az országon.

A székelyek közé küldött czirkálókat tartsa féken a helytartó. A sászek ne rovassanak meg nagyobb teherrel mint a többi nemzetek, s az Ujvár alá küldendő hadiszerekre s ágyúkra fordított költségeik rovassanak le a kétezer emberre adandó fizetésekből. A helytartó portái pedig ne zsarolják a

¹⁾ A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk: a. a. 1556 az Erogatak közt: »3 Augusti missis domino Andrea Byrkner, Georgio Hecht et Georgio Byndner ad congregacionem circa festum Sanctj Laurentij Coloswar habitam factae expensae fl. 39 den. 94.

²⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1556 a Percepták közt: Circa festum s. Laurentij facta parciali congregacione in Civitate Collosuar ex commissione domini Locumtenentis pro servandis duobus millibus peditum ad duos menses impositi sunt fl. 11,000.

népet. A hunyadmegyeiek ne rovassanak meg nagyobb teherrel mint a többi nemesek, s utasítsa a helytartó Patócsyt a Bethlent ostromló had vezérét, hogy népét tartsa vissza, hogy élelmi szereket s egyebet ne zsaroljanak. Az elfogott urak bocsáttassanak szabadon.

A mesteremberek tartsák meg az árszabályt. Lovakat, csizmákat, nemezt tilos az országból kivinni ¹⁾).

Augusztus végén az oláhországi vajda Brassón át, a moldvai pedig Besztercze felé átmentek Erdélyen Magyarországra s Szatmár-Németi alatt táborba szálltak, hogy a királyné bejövetelét s átvonulását Erdélybe fedezzék.

A királyné és királyfi pedig 500 lovas és ugyanannyi lengyel had kíséretében az értök küldött követséggel elindultak hat éves keserves száműzés és hányatás után vissza, hazájokba. Máramaroson át vették utjokat s a haza földjén Somlyai Báthory István (a későbbi lengyel király) diszes küldöttség élén fogadta őket. Velök voltak a szultán csauszai, csatlakoztak a budai basa fényes küldöttsége, az oláh vajdák bojárjaik gazdag kíséretével. Deésnél Petrovics üdvözölte őket meleg szavakkal — s a fényes festői kíséret, mely egész táborrá nőtt, sept. 22-én érkezett Kolosvárra.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXX.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1553. máj. 6.

Ferdinánd király a székelyekkel tudatja, hogy Dobót és Kendyt vajdákka nevezte ki.

Ferdinandus Diuina Fauente Clementia Romanorum Hungarię Bohemię etc. Rex semper Augustus.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Cum propter grauem et periculosam aegritudinem fidelis nostri Spectabilis et Magnifici Andreę de Bathor etc. quem superiori anno in Waývodam Nostrum Transyluanensem ac Comitem Vestrum constitueramus, Eundem a nobis id obnixę contendentem et alioquin ad gerendum munus istud, prout opus foret ex eadem aegritudine sua plane imparem, ab isto onere Waýuodatus et Comitatus liberare et officium ipsum alteri conferri oportuerit, habita prius in ea re pro eius magnitudine diligenti consýderatione, homines ad istud munus gerendum duximus eligendos, qui pro rerum ac temporum statu, consilio rebusque gerendis pollentes, defensionı Vestreę et istius Regni conseruationı, cęterisque ad ipsum officium pertinentibus impigre possent aduigilare. Constituimus itaque in Waijuodas istius Regni nostri Transyluanıę Comitesque Vestros fideles nostros Magnificos Franciscum Kendy de Zenthiwan ac Stephanum Dobo de Ruzka aequa parique potestate et autoritate in his quę ad exercendum ipsum officium spectarint, eique gentes, equitatum scilicet ac peditatum Hungarię nationis, modumque et ordinem tam in defensione Vestrum omnium curanda, quam Justitię administratione tradidimus, vt diuina benignitate speremus, eorum opera, studio, industria, salutem, quietem et defensionem Vestrum omnium, rectamque omni ex parte istius

Regni nostri administrationem Imposterum ab eis rite curatum iri. Quare fidelitates vestras clementer hortamur, vobisque committimus firmiter, vt a modo imposterum, durante videlicet beneplacito nostro, prefatos Franciscum Kendÿ et Stephanum Dobo et eorum Vtrumque pro Vestris Comitibus, Waÿuodisque Transÿluanis recognoscere, eisque uti prioribus Waÿuodis et Comitibus Vestris consueuistis, obedire et pro Vestra in nos fidelitate, eisdem in omnibus, que ad statum, defensionem et conseruationem istius Regni nostreque authoritatis pertinere visa fuerint, semper assistere debeatis et tenamini. Habent autem ijdem a nobis specialiter in mandatis instructioneque illis data, vt Vos ceterosque fideles nostros istius Regni in Vestris Juribus, libertatibus et Immunitatibus Inuiolabiliter conseruent: quod quidem vt fiat et vt per nos secundum Deum quiete, tranquillitate, justitiaque fruamini solícite prouidebimus omni tempore. Secus igitur ne feceritis. Datum in Ciuitate nostra Viennensi die Vigesimo sexto mensis Maij Anno domini millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Tertio.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus mp.
Strigoniensis archiepiscopus.

Külczim: Egregijs et Agilibus uniuersis et singulis trium generum sicularum partium Regni nostri Transyluanarum: fidelibus nobis dilectis.

(Fredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában. Misc. Cista III. Fasc. I. No. 38.)

II.

1553. jul. 3.

A radnóthi táborból s a maros-vásárhelyi gyűlésből irt hirek

Ferdinándnak.

Comunitas nobilium Sicularum regni Transsiluanie scripsit literas ad Mirchiam uaiuodam Ualachie, que satis diffuse erant, sed hec paucha infrascripta excepi, quia totam copiam

habere non potuerim. Quas literas Mirchul misit cesari Turcorum uidelicet.

Casu uero quod maiestas sua caesarea tam ingens tributum a rege Ferdinando uellet posse capere, contendat magnificentia uestra in rationem rerum nostrarum, unde in toto mundo maiestatis sue nomini gloria in aeuum extollatur, imo potius mittat hominem suum et iubeat uniuersas res nostras et fidelium suorum mancipiorum differre, condonet modo maiestas sua caesarea nobis uitam nostram ut posimus eius maiestati semper fideliter seruire, nam si recipiet tributum a rege Ferdinando nos omnes trucidabimur per eum etc. datum in opido Cecheluasar ultima iunij 1553.

Fuerunt et alie litere diuerse simul cum literis regine Yzabelle eiusque nuntio quas non potui comode habere seu legere, omnes ad cesarem Turcorum et ad Rustanum Bassam.

Ex quibus uix potui istam infrascriptam clausulam et nomina subscriptorum transcribere uidelicet: maiestas uestra sciat a dolo Germanicho ac helemanica (*azaz alemanica*) fraude, superbissimaque nequitia permanere nullo modo poterimus etc. datum in castro Radnolt feria secunda proxima post festum uisitacionis Marie 1553.

Antonius de Kend
Francisus Pathochy
Wolfgang Bornomizza

Christoff Dagmassy (*azaz Hagymási*)

Kivül. quedam extracta ex literis Transilvaniensium.

(Egykorú hibás másolata a bécsi es. k. államlevéltárban.)

III.

1553. jul. 13.

A tordai országyűlés articulusai.

Articuli regnicolarum trium nationum regni
Transsilvaniensis in comiciis profesto bea-
tae Margarethae virginis Thorde celebratis
anno domini 1553 aediti.

In primis: Quod Maiestas regia dominus noster clemen-
tissimus fratres et nuncios nostros, quos proximis istis diebus
ad maiestatem suam miseramus, benigna et clemente relaci-
one remiserit, nostrasque supplicationes in omnibus clementer
exaudire dignata fuerit, perpetuis seruiiciis nostris inseruire
curabimus. Quanta autem cura, solitudine, vigiliis, laboribus,
tanquam pius et clementissimus princeps saluti et conseruaci-
oni nostre consulat, licet ex dictis et relationibus nostrorum
fratrum abundesatis intellexerimus: verum cum postea ma-
gnificus dominus Joannes Balassa de Gyarmath cum litteris
credencie nomine maiestatis suae ad nos venisset, propensam
voluntatem et paternum animum maiestatis suae erga nos
vberius cognouimus. Declarauit enim idem dominus Joannes
Balassa quo pacto maiestas sua dies noctesque omnibus mo-
dis, viis et rationibus incumbat, non sumptibus nec laboribus
aut fatigijs vllis parcens, mittendo eciam nunc oratores suos
praecipuos ad portam imperatoris Turcarum, vt nihil ad con-
seruacionem nostram que pertinere videntur intentatum re-
linquat: pro qua pietate et curis paternis, voluntatemque erga
nos pientissimam, licet nos ad respondendum simus insuffici-
entes, Deum tamen optimum, maximum precamur, vt pro istis
diuinis et sanctissimis maiestatis sue curis et laboribus pro
voto satis facere dignetur. Quod ad nos attinet, hanc majesta-
tis sue erga nos benignitatem et propensam voluntatem omni
fidelitatis obsequio perpetuo inseruire studebimus, majestati-
que sue, domino nostro clementissimo supplicamus, vt suscep-
tos labores pro nostra conseruacione, imo salute tocius reipub-

licae christianae eciam deinceps summa cura et vigiliis, prout hactenus maiestatem suam fecisse non dubitamus, prosequi et continuare ad optatumque finem perducere dignetur.

Constat autem majestati sue annis superioribus quantis calamitatibus et periculis hec misera nostra patria affecta et quantis fortunae procellis jactata vndique fuerit, Temeswarinum, Solymos, Lÿppa alieque quam plurime arces in confinibus vno momento omnes periire: in hoc vero regno Transsilvanie bona pars Siculie per Thurcos abducta et depopulata est. Sub eodem vero tempore grauissime et continue cominationes tam de partibus Lÿppe et Temeswar, quam de partibus Moldauie et Transalpinensibus veniebant, terroribusque diuersis animos multorum sollicitabatur, vt nisi quam primum de reducendo filio regis Joannis cogitaremus, igne et ferro consumeremur. Interim et Mÿrche Wayvoda cum copijs Thurcicis in Transsalpinam intrauit, expulsoque Radulÿ Wayvoda arces in illo regno et confinibus denuo extruere cepit; Moldauiensis quoque Alexander Wayvoda in castris consedit et suos omnes arma capere iussit, ex quorum motibus et sepius imo continuis terriculamentis eciam tempore Illustrissimi domini Joannis Baptiste Castaldi, dum adhuc inter nos ageret, compulsi sumus vt dominationi suae illustrissime et domino Wayvodae nostro de indicendo generali conuentu supplicaremus, vt simul conuenire et de necessitatibus nostris et auertendis hostibus agere maiestatisque sue supplicare possemus. Verum in ejusmodi nostris optatibus et supplicationibus a domino illustrissimo et Wayvoda nequaquam sumus exauditi, dietam enim nullam praeter parcialem nobis fecerunt, vbi de nostris necessitatibus et periculis regni satis abunde agere*) non potuimus. His itaque supra dictis causis fratres nostri pro aliqua parte ad oppidum Wassarhely conuenerant. Quod cum magnifico domino Andree de Bathor Wayvode nostro innotuisset et ejusmodi parcialis congregatio displicuisset, curauit dominatio sua magnifica, vt subito litteris suis mediantibus, generalis dieta pro festo beate Margarethe vir-

*) Itt ezen szó: agere, hiányzik, benn van a Haner-féle példányban.

ginis Thordam indiceretur. Quod nostri fratres vbi intellexissent, in illis privatis conuencionibus nihil postea agere vel contendere voluerunt, sed omnes vna voluntate huic generali congregacioni assentire et se ipsos accomodare voluerunt. Si igitur maiestas vestra grauem aliquem animum vel propter conuencionem istam parcialem vel ob alia aliqua eorum facta aut actiones, quas ob praecedentes causas aut metu futurorum periculorum egissent, erga nostros fratres haberet: maiestati vestre omnes ordines et status regni hujus Transiluanie supplicamus, dignetur ipsis clementer condonare. Quam maiestatis vestre ergo ipsos benignitatem, vnacum nostris fratribus, perpetua fidelitate et efusione sanguinis, viteque periculo sedulo inseruire studebimus.

Item statum est, vt quemadmodum antea multis transactis comicijs conclusum fuerat, vna quevis nacio hujus regni, Nobiles videlicet Siculi et Saxones parati et instructi esse debeant: domini vero Wayvode habeant bonos et idoneos exploratores, imminenteque hoste et ingruentibus necessitatibus vel capitatim vel per partes iuxta tenorem litterarum Wayvodarum statim insurgere et quo necesse fuerit sine mora ire debeant.

Item visis et intellectis diuersis necessitatibus regni, ut praecipue censum Caesaris tempestiue ordinare et intromittere possimus, dicam vnus floreni de singulis portis minus vno denario dare constituimus. Supplicant tamen maiestati suae domini regnicole, vt cognita miserorum colonorum calamitate et dampnis incredibilibus, que estate superiori per continua bella et milites maiestatis regie passi sunt, quinquagesime praesentis solucionem ex singulari pietate clementer ipsis condonare dignetur. Non enim vident quo pacto tantam solucionem vno tempore nisi vltima iactura suorum colonorum facere possint. Dicam autem praesentem quilibet nobilium de bonis suis ad manus hominis domini Thesaurarii ad festum assumptionis Marie huc Thordam importare teneatur.

Item vt fures, malefactores, incendiarii, venefici et alii publice pacis et tranquillitatis perturbatores, iuxta modum tempore reverendissimi fratris Georgij constitutum, tam inter Nobiles quam in terra Sicularum et Saxonum, vno et eodem

tempore persequantur et vbique legitimo modo puniantur: hoc vero addito, vt si qui ex inuidia vel odio alium sine culpa reum esse pronunciauerit posteaquam testimonio proborum justus fuisse comprobatur, tales sicuti fures puniantur. Si quis autem furti vnus floreni vel rerum tanti valoris conuictus fuerit, verberibus cedatur. Alij vero qui amplius furantur suspendantur.

In negotio celebracionis iudiciorum conclusum est: vt domini Wayvode ambo simul et non diuisim iudicia celebrare debeant. Si autem ejusmodi negocia iucumbunt, vt personaliter interesse non possint: Vice Wayvode eorum et Magister Protonotarius administracionem legis et iudicij continuare debebit.

Termini iudiciorum intra annum constituti sunt tres: Primus erit ad octauum diem post festum sancti Michaelis archangeli. Secundus vero ad festum circumcisionis domini. Tercius dies sacri pentecostes. In quibus singulis terminis iudicia ipsa ad vnum mensem continuare debebunt.

Locus vero iudiciorum comodus esse videtur Thorda et Wasarhelj, ita tamen, vt alternatim iudicia fiant et imprimis hic Thorde ad octauum festi beati Michaelis iudicia inchoentur.

Item si qui Nobilium tempore iudiciorum in sede Wayuodarum assidere debebunt prius debent per manus Wayvodarum fidem praestare. Illi vero qui prius in sede comitatus ad faciendam justitiam iuramentum praestiterint eadem fide et iuramento iudicare possunt.

Item domini Wayvode in negociis et necessitatibus regni ad utrumque Wayvodam Moldauesem videlicet et Transalpinensem nuncios suos mittere deb ant.

Item Nobiles et Rassiani, qui per tȳranidem turcicam sedibus eorum expulsi sunt et nunc miseram vitam vna cum conjugib s et liberis ducunt, Majestati regie vnacum dominis regnicolis supplicant: ut Majestas sua ex innata sua pietate et erga omnes oppressos singulari misericordia dignetur miseris istis duos possessionum cultus Keresthur et Eör, prope Zent Margitha ad arcem Chÿco pertinentes, et in comitatu Zolnok interiori habitam, ad inhabitandum eisdem benigne concedere, vt interim donec Deus optimus misertus nostri fuerit et aliquam suam liberacionis dederit gratiam cum suis

conjugibus et liberis vtcunque vitam sustentare possint et suo tempore Majestati sue, regnoque huic et toti Christianitati inseruire debeant.

+ Item per nuncios regnicolarum Majestati regie supplicatum est: vt nulla causa, que in sede Wayodarum vertitur, per modum appellacionis ad Majestatem ejusdem possit transmitti, nisi in facto honoris et capittis *) hac in causa, que de jactura ducentorum florenorum vel amplius vertitur. Ea enim fuit antiqua consuetudo et mos regni patrius.

+ Item supplicant Majestati regie domini regnicole, vt camerarijs salium demandare dignetur, vt pro antiquo more regni ad vsum domus Nobilium sales quantum necesse est, sine difficultate dare teneantur.

Nuncius regnicolarum ad Maiestatem regiam per Nobiles delectus est dominus Jacobus Pokaÿ, cui pro expensis dominus Thesaurarius de praesente contribucione centum quinquaginta florenos dare debebit.

Item in precium aliquarum cuparum Stephano Gerendy de dica praesente floreni septuaginta nouem deputati sunt.

E2ykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű : »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« czímű gyűjteményének első kötetében 20—35. l.

IV.

1553. aug. 12.

Az elégüellenek levele Petrovicshez, tudóstják a vajdák működéséről s gyors segélyt kérnek.

Spectabili et magnifico domino domino comiti Petro Petrowÿth domino nobis obseruandissimo.

Spectabilis et magnifice domine domine nobis obseruandissime, post seruitiorum nostrorum commendacionem, hec possumus dominationi vestre magnifice perscribere quod wajwodę hesterna die Thorda profecti sunt ad conuentum quem

*) A Haner-féle Codexben itt még: »erit« áll.

particulariter celebrari ad feriam terciam proxime venturam (*aug. 15*) constituerunt, ad quem solummodo eos vocant, qui ipsis videntur, quoniam Cornÿs hec nunciauit wayuodis, ne desÿdeant Thordę, sed veniant ad Segheswar, comprimant caput Siculorum, postea cauda nequaquam poterit tergiversari, leuate unam ex interioribus sedibus, et exteriorem pellat ante se; ad hec jntelligimus, quod Franciscus Kendÿ in hoc particulari conuentu vult distribuere decem millia florenorum inter eos, pro quibus rex illi obligauit prouentuum regni istius aliquam partem; hoc vero nulla alia de causa faciunt, quam ut antequam nobis alicunde auxilium adueniat, nos separent, et opprimant; proinde rogamus dominacionem vestram magnificam propter deum, ut noctes atque dies acceleret, et Thurcas precipue Dewam usque adducat secum, quoniam nullam munitam ciuitatem in manibus habemus, in qua nos ad seriora tardioraque auxilia permanere queamus; si vero nobis quicquam aduersi continget, quod deus auertat, omnes tremor occupabit, ita ut postea nemo aliquid tentare sit ausurus, sed nunc totum hoc regnum ad solum dominacionis vestrę mangnificę aduentum respicit, et eum expectat, et nusquam erit ciuitas talis, cuius portę dominacioni vestrę apertę non erunt, sed nisi nunc dominacio vestra magnifica acceleret, postea decies maiori labore et fatiga conficiet, id quod nunc facillimum esset, nam intelligimus illos quotidie fortificari, et externa quoque auxilia comitatusque parcium superiorum expectare; episcopus quoque iam adest Albę Julię; præterea multis fallacijs confirmant suum negocium, habent apud se in Wÿwar captiuum Blasium Thewrek Somlÿaÿ presbiterum, jtem chawziũ Beglerbegij, qui illo multo melior est notarius, cum his faciunt conscribi literas ad dominos Thurcicos nomine jmperatoris, nunc quoque is qui proprijs suis oculis vidit nobis significauit, quod literas illas quas ad Kazzon Passam in negocio jndutiarum, tanquam nomine jmperatoris dederunt, cum illis conscribi fecerunt; hodie quidem miserunt ad jmperatorem nomine regni ad referendum tributum esse paratum ac tum dimissum fore, nisi ingressus dominationis vestrę, ob quem fieri nequiuisset, hoc regnum conturbasset, quare mandat: dominacio vestra magnifica sit pacificus (*sic*) et redeat statim, quoniam regina unacum filio

est in ducatu Oppolitano, cum rege Romanorum concordauit. Item hoc quoque circumferunt, quod dominacio vestra omnia hæc a semetipsa faceret, et quod ex Polonia transfugisset, et nusquam alibi locum sibi inueniens, profecta esset versus Lÿppam; præterea quod Agrienses Franciscum literatum interceptissent, multæque falsæ literæ apud eum inuentæ fuissent, sed dominacio vestra nullam intelligentiam, nullum certum rebus suis fundamentum cum Thurcis haberet, sed nunc primum supplicaret passe Budenzi et Imperatori, nihil tamen essent facturi; talium numerum nos perscribere nequiuimus, sed hoc precipue volunt probari et experiri dominacionis vestræ cum Thurca intelligentiam, nimirum volunt obsidere castellum Pochaÿ, tali modo quod tormenta e Waradino istic ferantur, et si hoc facto Thurcæ se mouerent, ad quam rem diligentes habituri sunt excubias, tormenta ipsa subito reportent, si vero Thurcæ se non mouerent, statim et Kerekÿ et Mwnkach obsiderent, ad hoc vero elegerunt ipsum Balassa; hic autem quoque omnia constanti et audaci animo contererent, antea quoque dominacioni vestræ bina vice per duos homines satis abunde nuntiauimus, sed nescimus an homines illi pacifice ad dominacionem vestram peruenerunt; quare nunc quoque dominacionem vestram rogamus, mittat per fidum aliquem hominem literas ad tres nationes singillatim, in quibus firmiter precipiat vt reginali maiestati et eius filio in omnibus obedientes et fideles sint, et tributum imperatoris, quod violenter ab illis exigitur, nequaquam administrent, nam gentes regiæ pecuniis valde sunt exhaustæ, si tributum quod ad festum sancti Bartholomei administrari necesse est, manibus suis non applicabunt, quare domine magnifice accelera et hoc dominationis tue erit.

Præterea rogamus dominacionem vestram magnificam propter deum vt aliquas pecunias cum hoc ipso homine mittat, quas non nobis sed pixidarijs et stipendiarijs militibus petimus qui nobiscum sunt, et quos sine solutione retinere nequaquam possumus. Finaliter dominacionem vestram rogamus faciat nos de omnibus rebus certiores, et informent, quid nos facere oporteat; dominacio vestra scribat ad Cherepowÿth pulchris verbis, nam indignatur, quod nec domina nostra, nec dominacio vestra quicquam ipsi scripserit. Paulus Bank cum domino Bathorÿ

egressus est, sed bonum esset ad illum quidem scribere; ex castello Rudnolch (Radnot) sabbato post Laurentij 1553.

Antonius de Kend.
Franciscus Pathochy.
Christophorus Haghmasy.
Wolfgangus Bornemÿza.
Nicolaus Orbay.

(Egykorú igen rossz másolata a bécsi államlevéltárban).

V.

1553. sept. 26.

Szász Mátyas besztercei bíró az oluhok beütéséről jelentést tesz.

Egregie domine, domine honorande. Salutem post officiorum nostrorum commendacionem. Literas egregie dominationis vestre accepi et intellexi. Idque iuxta petita Eiusdem scribere possum veracissime. Quod Wayuoda Moldavis nonnullos boyerones et precipue Johannem Moczok Capitaneum, aliosque circiter mille homines in partes nostras transmiserat, qui feria sexta proxima elapsa (*sept. 22.*) in alpibus exploratores nostros partim captiuarunt partim vulnerarunt, qui et e manibus eorundem euaserunt liberi, nobis referentes nuncium, et in oppidum Radna eodem die attigerunt, ab hinc sabbatho post (*sept. 23.*) duo milliaria progressi dominico die (*sept. 24.*) descenderunt in planiciem campi ad possessionem quandam Nazod vocatam. Vnde nobis scripserunt, nisi nosmet filio regis Joannis subjiceremus, vellent seuire ferro et flamma. Ad vesperum eius diei, nescimus yactura assequi, celeriter retrogressi sunt et feria secunda (*sept. 25.*) recta Moldaviam sunt ingressi. Hodie Vniuersum populum nostrum in unum coëgimus atque vna cum Egregio Matheo Pesthessi Wayuodarum homine ad Nos cum certis militibus misso, missimus Radnam versus ad ocludendas vias Moldaviam versus, de illorum certa intencione certi nichil scribere possum, nec quid subsequetur, scio. Interim me et officia mea vnice com-

mendo, cupioque Eandem Dominationem Vestram bene valere.
Datum Bistricie feria tertia ante diem Beati Michaelis 1553.

Mathias Zaaz

Judex Ciuitatis Bistriciensis mp.

Külczim. Egregio domino Sigismundo Thorda a Gyalt Commis-
sario Regie Maiestatis in Riulo dominorum etc. domino obseruando

(Eredetije a nemzeti muzeumban a Nagy István-féle gyűjtemény kéz-
iratai között).

VI.

1554. jan. 6.

*Az erdélyi vajdák meghívója a Maros-Vásárhelyre jan. 25-re hirdett
országgyűlésre.*

Franciscus Kendy de Zentywan et Stephanus Dobo
de Ruzka Waywode Transsiluanienses et Siculorum comites
etc. Prudentibus et Circumspectis magistriscium Judicibus
Regijs ac Sedium nec non Juratis consulibus Sedis Saxoni-
calis Cibiniensis Salutem et fauorem. Quoniam plurime et qui-
dem ardue Res tam Sacratissimam Regiam Maiestatem Ro-
manorum etc. (quam eciam hu *szavak innen ki vannak törölve*)
domini Nostri clementissimi quam eciam huius Regni instant-
que Generalem Congregationem dominis Regnicolis indicen-
dam postulant, cuius celebracioni festum Conuersionis Beati
pauli Apóstoli proxime venturum ad oppidum Czekelwasarhel
instituumus. Quocirca requirimus vos et nichilominus vobis
harum serie autoritate et Regia in persona firmissime man-
damus, quatenus dicte Generali congregacioni iuxta antiquam
vestram consuetudinem in huiusmodi generalibus congrega-
cionibus obseruari solitam sub pena consueta interesse modis
omnibus debeat et teneamini. Secus non facturi. Datum in
Wywar in festo Epiphaniarum domini Anno Eiusdem Mille-
simo Quingentesimo Quinquagesimo Quarto etc.

(Kendy Fer.
pecsétjének h.)

(Dobó Ist.
pecsétjének h.)

(Eredetije, nyilt parancs alakjában s brassai vizjeggyel ellátott papirra
irva a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1554. nro. 688.

VII.

1554. jan. 25.

A maros-vásárhelyi országgyűlés határozatai.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum Transsilvaniensium pro festo conuersionis beati Pauli, apostoli anno domini 1554 constituti.

Quod sacratissima Majestas regia Romanorum, Hungarie, Bohemie etc. dominus noster clementissimus omnes ordines status regni sui ad unionem, pacemque et consensum clementer inhortatur, ingentes gratias agunt fideles subditi ejus Majestatis, maxime vero hoc tempore, quo ab hostibus christiani nominis undequaque sunt circumdati. Susceptam nempe curam pro defensione eorum ac conseruacione oppresse patrie iugiter ejus Majestati perpetuis eorum servicijs refundere satagunt. Opere precium fore ducunt idem status et ordines regni piis patriisque admonicionibus ejusdem Majestatis regie vt acquiescant. Nam absque mutua et sana intelligentia nullum unquam durare potuit imperium, eam vero obseruaturos sese fideliter semper et in omne tempus offerunt. Ubi vero aliqui secus dissentire manifeste comperiuntur, habent domini Wayvode ejus Majestatis autoritatem a Majestate sua suis magnificis dominacionibus attributam, ut tales perturbatores pacis pro eorum demeritis de facto faciant punire jure et justicia mediante.

Ceterum constitutum est per eosdem status et ordines regni, quod nemini sit liberum ad vicina regna quemquam vel mittere vel litteras ad principes eorum dare, exceptis tamen illis, qui per Walachos Moldauienses et Transalpinenses e medio dominorum Siculorum in ablacione ovium et pecudum dampna aliqua passi sunt, ita tamen quod tales consensu eorundem dominorum Wayuodarum immittere possint.

De electione dominorum nunciorum ad Thurcam conclusum est, quod idem domini Wayvode omnium regnicolarum

fere mores et ingenium sane cognoscunt, ergo arbitrio eorundem dominorum Wayvodarum sese submitunt idem status et ordines et quoscunque ad id aptos et idoneos arbitrati fuerint, pro eorum beneplacito agant et expediant.

De eligendis assessoribus placuit ordinibus et statibus regni vt idem domini Wayvode eligant pro eorum voluntate ac ab eisdem impensam honestam habeant ex camera regie Majestatis. Nemo enim cogitur propriis stipendiis seruire.

† Quod tandem neuter dominorum Vice Wayvodarum praesentibus dominis Wayvodis iudicia celebrare concedat citra antiquam regni consuetudinem, praeterea liberum sit domino Abbati de Colosmonosthra presbiteros in conuentum suum inducere. Porro ut illi bone fame et honeste condicionis homines sint necesse est. Maxime vero expedit, vt sint eruditi, qui in execucionibus iuxta rei exigenciam procedere sciant.

Quod tandem uniuersi comitatus per Judlium mox crearentur et perscrutentur, inquirantur uniuersi de dampnis per exercitus regales et dominorum Wayvodarum illatis et tandem cum exercitibus solucio facta fuerit ex eorundem stipendiis omnium dampnorum precia defalcantur et colonis restituantur, conclusum est.

Similiter eciam de Saxonibus et Siculis idem est deliberatum, ita tamen quod domini Wayvode ad id specialem hominem eorum deputent.

Quod autem de cetero nemini sit liberum in domibus et bonis dominorum Nobilium et Saxonum exercituare. Item eciam personarum ecclesiasticarum domibus ipsis inuitis condescendere nemo contendat, sed more alias consueto hospitentur in oppidis regalibus et fruantur eorum stipendiis propriis. Illi vero qui aduene sunt et post exercitus currunt et sine pecunia viuunt, prohibeant domini Wayvode vt tales amoueantur vel autem si seruitus talium placuerit, soluant illis stipendium, ne miseros colonos opprimant.

Tandem visum est ordinibus et statibus regni, vt comites omnium comitatum et sedium Siculicalium patefaciant domino magistro Cibiniensis ciuitatis et aliis praefectis, cum ad puniendos malefactores sese mouerint, vt idem praefecti do-

minorum Saxonum simul in partibus eorum fures et alios malefactores prosequi possint.

Supplicant demum ordines et status regni Maiestati regie domino eorum clementissimo in eo, ut committat serio camerariis suis, ne in dandis gratis salibus occasionem aliquam praebeant et pro salibus dare debendis precium aliquod citra veterem consuetudinem exigere contendant.

Item simili modo supplicant status et ordines regni ejus Majestati, dignetur jam tandem gratiose annuere, vt in negotio Petri Literati alias camerarii in Riuulis dominarum iudicium iusticiaque coram dominis reverendissimo et Wayvodis vigore juris hujus regni administretur. Omnis enim qui iudicium petit, justum petit. Interim vero vt ex compedibus liberetur, poscunt sub ea tamen et tanta fidejussione, quam et quantum idem domini Waywode postulant.

Ceterum optime constare non dubitant ordines et status regni huius, fideles subditi regie Majestatis, quibus anno proximo calamitatibus afflicti sunt tum per excursiones et insultus Thurcarum tum etiam intestinorum tumultuum ac dissensionum sedicionem, propter quod tota fere estate et autumnio bella gerere coacti sunt. Juxta priorem connumeracionem singulum vnum florenum minus vno denario iterum etiam 20 denarios nuper ad necessitatem regni dederunt. Nihilominus tamen idem fideles Majestatis sue, vbi mentem ejus Majestatis ex proposicionibus dominorum Wayvodarum acceperunt, non voluerunt mandatum ejus Majestatis transgredi: potissimum intellectis necessitatibus et imminentibus periculis, intellecta etiam rerum magnitudine: constituerunt vt de singulis portis singuli 99 denarii exigantur, ac ad manus perceptorum prouentuum ejus Majestatis ad oppidum Thorda ad dominicam Letare administrentur, verum quod illi, qui praescriptos 20 den. administrauerunt, illi non plures quam 79 dare, qui nihil soluerunt, (multi enim sunt) tales 99 den. soluant.

Obtulerunt sese et domini Siculi ex singulis portis eorum dare totidem ejus Majestati, dominique Saxones simile onus perferre spondent. Et vtraque nacio ad predictam dominicam Letare ad ejusdem Majestatis regie perceptorum manus per omnia solita remedia administrare.

Supplicant idem status et ordines regni, fideles ejus Majestatis subditi domino eorum clementissimo dignetur hoc subsidium grato et clementi animo recipere. Offerunt idem Majestati fidelitatem et obedienciam in omni tempore praestare ac de cetero quoque sese id quod mandatum ejus Majestatis et rei magnitudo exigit, facturos.

Constitutum est per eosdem status et ordines regni, vt eciam ex locis camerarum ac bonis Saxonum, item eciam de terra Fogaras hujusmodi contribucio ex quo publicam communemque salutem concernere dinoscitur, exigatur ac ad manus exactoris administretur. Ex eo potissimum, quod non omnino ad cameram ejus Majestatis ista contribucio sit administranda.

Decretum est tandem: quod ab illis qui per Thurcas et incendia deuastati sunt, nihil exigatur, sed juramento iudicum absoluantur.

Item eciam quod nemo pro illis, qui vel juris ordine alio abducti sunt, vel clam aufugerunt, teneatur censum soluere verum, vt comitibus vel iudicibus tales respondantur. Commissum est vt ab ejusmodi hominibus dica ipsa exigatur, quo numerus portarum vndique compleatur, ne possit aliquis committi defectus.

Supplicant idem status et ordines nobilitatis, subditi fideles ejus Majestatis domino eorum clementissimo dignetur eorum seruiciorum habita racione, id clementer, annuere ut de locis camerarum, ciuitatum liberarum et Sicularum partibus colonos eorum absque licencia qui aufugissent, rursus juris processu reducere possint. Habent enim idem ordines et status nobilitatis superinde litteras gracie diuorum regum praedecessorum ejus Majestatis, vt quicumque ab anno domini 1513 aufugissent, tales vndiquaque virtute consuetudinis regni et Wayvode mandati reducendi habeant potestatis facultatem.

Acceperunt idem status et ordines regni ex propositionibus ceterorum dominorum nobilium, fratrum scilicet suorum in districtu Kalothazeg agencium, qualiter ipsi decimas ejusdem districtus ad episcopatum Waradiensem pertinentes inter se iuxta quantitatem villarum et earundem precia diuendere vellent, vt plures illis perfrui possent, quibus alias vnus eorum

vsus fuisset. Opere precium igitur fore duxerunt status et ordines, vt ad distinguendam villarum conjunctionem mittant egregios dominos Joannem Kemÿn, Michaelem et Gasparum Gÿrewffÿ, Sigismundum Rado et Joannem Kabos, mittat eciam dominus reverendissimus Waradiensis vnum vel alterum ex suo capitulo, qui villas et earum decimas distinguant et sigillatim dimembrare studeant juxta qualitatem et quantitatem villarum, ita tamen quod prior illa summa, pro qua tota decima ejusdem districtus vendi solebat, in omni parte salua permaneat ac quilibet nobilium in suis possessionibus juxta consuetudinem regni pro se percipere possit, eo tamen ordine vt in duobus terminis precia decimarum eidem domino reverendissimo, vt hic moris est, primo in festo diui Georgii in oppido Bwza, secundo uero in festo diui Michaelis in edibus eorum propriis persoluere teneantur. Qui vero contumaces reperiuntur vel negligentes, juris ordine puniantur secundum regni legem.

De celebracione iudiciorum conclusum est, vt quemadmodum regia Majestas mandat, ita eciam iidem status et ordines poscunt continue celebrari, verum ob certas rationes mox in continenti celebrari non possunt. Verum ut in dominica Letare inchoentur, statutum est, nisi aliqua difficultas intercedat.

De modo et ordine persecucionis malefactorum hominum hoc deliberatum est, vt comites comitatum exeant ac tales qui intra vnius anni reuolucionem a die praesenti numerando facinora commiserunt, puniantur secundum auctoritatem et modum in superiori decreto ipsis attributam. Qui vero extra anni circulum nil erroris comiserunt, eciam si antea aliquid perperam egissent, illis vt sese emendauerunt, gracia data est.

Quod autem rebus interfectorum idem comites ne gaudeant, statutum est vt pro eorum expensis de singulis portis singuli 2 denarii exigantur, ac ad manus notarii comitatum administrentur. Extra hoc autem nemo teneatur dare gratis victualia ipsis, nisi qui sponte voluerint.

Excusacionem nobilis Ambrosii Posa iidem status et ordines regni sane intellexerunt, ergo ut propter necem quam

comisit, ne impediatur, verum vt juris processu per dominum hominis mortui requiratur admissum est.

Visum est ordinibus et statibus regni, vt tales qui res infra unum florenum volenter furto abduxerunt, ne vita priuentur sed alia poena consueta puniantur, verum pro uuis et apibus suspendantur. Iuuenes infra sedecim annos existentes ne interficiantur pro furto vel aliis perpatratis huic similibus, sed virgis cedantur juxta eorum demerita.

Quod autem in terra quoque Fogaras hoc idem officiales facere teneantur, conclusum est.

Viri duas uxores habentes, item cutores falsarum monetarum et illis scienter vtentes, item mulieres scienter duos habentes viros, fornicatores et adulteri tales qui coniuncti sunt et sanctum violant matrimonium siue sint viri siue mulieres, item eciam homicidę, praedones, fures, furumque fautores et scienter eorum dispensores et hospites illis patrociantes alcius suspendantur. Reliqui vero solita poena puniantur et vita eorum priuentur. Quicumque juramento trium proborum hominum facinus comisisse pronuntiati fuerint, possunt puniri. Nobiles persone similiter trium nobilium personarum pronunciacione secundum constitutionem priorem possunt per Comites puniri.

Quod autem ad expostulacionem statuum et ordinum regni propter defectum hospiciorum suorum attinet, id conclusum est, ut de cetero semper et in omni tempore in conuentibus ubique celebrandis quilibet eorum juxta suum ordinem, cum iidem sub poena statuta ad conuentum conuocantur et non alium in finem, nisi vt onera regni in se assumere et regie Majestati census dare ac pro voto eius Majestatis in omnibus juxta sue Majestatis mandatum agere debeant, hospicium conueniens habere possint, statutum est: Et superinde domini Wayvode quoque requisiti consensum eorum beneuolum praebuerunt. Exercitantes quoque et familiares dominorum libere habeant hospicia porro juxta eorum ordinem non obstantibus ordinibus et statibus ipsorum exercituantium condicione.

Et ut hospicia facilius distribui possint, mittant comites singulorum comitatum homines eorum penes distributores

hospiciorum dominorum Wayvodarum et unicuique detur ordine hospicium similiter et domini quoque Siculi et Saxones idem facere studeant necesse est.

Jegyzet. A superintendens Haner által vett másolatban a törvények feliratának végén e szavak is állanak: »Mediae conditi« de nyilván tévedésből: mert a meghívó s a szebeni ratio consularis bizonyítja, hogy ezen gyűlés Vásárhelytt tartatott.

(Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi című gyűjteményének első kötetében 37—46. l.)

VIII.

1554. marc. 19—april 11.

A moldvai vajdához az ország nevében küldött követek jelentése.

a)

Acta legatorum Regnicolarum Transsylvanie, nempe Egregiorum Petri Gerendy ac Anthonij Garda, necnon circumspecti Ambrosij Zabo Segesuariensis, ad Waywodam Moldauiensem missorum Anno 1554.

Cum legati dominorum Regnicolarum Transsilvanien-sium die 19. mensis Marcij ad Moldauiam ad oppidum Hwzt peruenissent, ibique waywodam moldauiensem reperissent, de eorum aduentu atque animo fecerunt waywodam statim certiorem, qui renunciauit legatis sequenti die se audientiam daturum, venit autem eodem die ad waywodam ex Transsylvania quidam cum litteris, qui retulit dictos legatos non a regnicolis, sed a waywodis solummodo Transsylvaniensibus illuc missos esse, quo audito waywoda legatos die constituto non audiuit, sed audientiam ad tertium diem distulit eoque tandem die legationes eorum exaudiuit.

Primum autem legati dictum waywodam nomine dominorum regnicolarum salutarunt, atque eorundem obsequia illj commendarunt.

Deinde omnes legationes ijdem legati, per dominos regnicolas ipsis in scriptis datas, waywode eodem tenore et

ordine narrarunt, cum autem iidem legati inter narrandum ad hec deuenissent, quod nec fides Cristiana regnicolarum, nec iuramentum per eos prestitum a fidelitate maiestatis regie eos discedere paciatur, nec in eorum potestate sit reductio filij Joannis regis: Waÿuoda talibus verbis auditis visus est conturbato esse animo, et se in suo solio, in quo sedebat, ad aliam partem vertit; legatis tamen sermonem continuantibus, actu in est tandem apud Waÿuodam nomine regnicolarum Transsiluanensium, vt de tributo ab eis accipiendo tam apud passas, quam in porta Imperatoris Turcarum intercederet, nam et a maiestate regia concessum esset eis Imperatori dare tributum, quod quidem quantocius ordinare possent, illico ad portam sue imperatorie maiestatis mittere parati essent, non solum autem, hoc si faceret, Regno Traussiluanie, sed simul et Moldauie seruiret, ac si regno Transsiluanie pax et tranquillitas esset, tunc ipsi quoque waÿwodę et regno suo Moldauic esset: et quod maius est, hoc facto, nomen suum inter omnes Christianos gloriosum perdicaretur.

Quamuis autem wayuoda, audita excusatione regnicolarum de reducendo filio regis Joannis perturbato fuerit animo, tamen cum postea per legatos nomine regnicolarum supplicatum illj esset, vt de tributo apud portam Imperatoris Turcarum intercederet, respondit ad legatos se nunciata dominorum regnicolarum in omnibus eorum articulis intellexisse velleque de hijs omnibus cum suis boeronibus tractare ac sic tandem responsum dare. Interim autem iussit dictos legatos ad hospitium ire.

b)

Responsio Alexandri Waÿuode Moldauiensis
Egregio et Agilj Antonio Garda accircumspecto
Ambrosio Zabo Segesuariensi, ad legaciones regnicolarum Transsiluanie facta
1554.

Vndecima die mensis Aprilis, waÿuoda moldauiensis volens ad nunciata dominorum regnicolarum Transsiluanensium responsum dare, duos legatorum nempe Anthonium

Garda ac circumspectum Ambrosium Zabo ad se venire iussit, Petrum autem Gerendÿ in hospicio suo retinuit, prout et nunc expeditis hijs duobus legatis cum responso, apud se tenet, contra omnia gencium iura, et literas fidej sue reuersales.

Waÿwoda itaque moldauiensis sermonem suum ad legatos sic est exorsus, vos legatj, qui ad me nomine regnicolarum Transilvaniensium vos venisse dicitis, jntellectis vestris legacionibus, meminimus vos inter cetera dixisse, quod serenissimus condam Joannes rex in vita sua, cum rege Ferdinando quosdam mouisset tractatus, sed morte preuentus id ad finem deducere minime potuisset, quod scilicet ipse Joannes rex durante vita sua tam Hungarie quam Transsilvanie in pacifico dominio esset, eo autem decedente e vita, postea tam Hungarie quam Transsilvanie regnum ad dictum regem Ferdinandum jure deuoluj deberent, jta tamen vt sua regia maiestas post obitum dicti Joannis regis reginę Isabellę dotem suam persolueret, filio autem Regis Joannis aut ducatum aliquem aut alium locum idoneum daret, atque eius in omnibus curam bonam gereret: sed quis vnquam vestrum vidit hominem, qui habeat vxorem et filios, vt panem e manibus suorum filiorum extrahat, atque alienis filijs porrigat: vt sui intereant? qui fieri enim potest, Joannem regem absque scitu vestro talia potuisse concludere, nisi id et vobis consencientibus fecisset, quod quidem minime fecit.

Proximis enim hijs temporibus miserat sua maiestas legatos suos nempe episcopum Wesprimiensem cum alio nonnullo capitaneo suo ad regem Polonorum rogans vt apud reginam Isabellam ageret, quo ipsa dotem suam leuaret, atque filium regium in ducatum ipsi datum introduci permetteret, deinde autem vt ipsa Regina a tantis cursitacionibus, quas vltro citroque ad Passas, Petrum Petrowÿth, et portam jmperatoris Turcarum Moldauiam item Transalpiniam facere solet incessanter, abstineret, nam nisi tales difficultates et difference hactenus obstitissent, sperasset sua regia maiestas diuina clemencia, hactenus jmperatorem Turcarum eciam Constantinopoli eijcere potuisse; cuius nunciatis rex Polonorum auditis, edicta statim publica congregacione, conuocauit omnes Polonie regnicolas, conuocauit eciam reginam viduam ma-

trem scilicet suam, ac reginam Isabellam vnacum filio regio, atque ipsi Isabellę animum et postulacionem dicti regis Ferdinandj eodem tenore et ordine proposuit, rogauitque vt eas condiciones acceptaret, ad que Isabella respondit, se neque ad passas, neque ad portam jmperatoris Turcarum aut alio quoquam quenquam missuram, neque tamen dotem leuare velle, quoniam sua maiestas multa quidem promisit, sed hactenus pauca admodum prestitit. Et si autem (inquit Isabella) misera vidua sim, tamen non diffido, quin donec vixero deus curam mei sit habiturus; itaque licet vt sua maiestas quicquid velit, propositum suum libere exequatur. Quo audito statim filius regis coram rege Polonorum astitisset, rogassetque illum per jmmortalem deum, ne reginam ad talia compelleret, nam consulcius (inquit) faciendum michi videtur, vt nos ostiatim mendicando sustentemus, quam talibus postulacionibus consentiremus; auditis talibus verbis filij regis, plurimj ex dominis atque regnicolis Polonie super eum plorarunt.

Et quia dicitis vos legatj nomine omnium regnicolarum Transsylvaniensium ad me missos venisse, queso, illi canes vestri waywode quociens ad ista nugamenta, que michi refertis, publicam fecerunt congregacionem? nonne sciunt me in omnibus regnis homines meos habere michique multos oculos et aures esse, quibus omnia video et intelligo.

Sed tamen, quemadmodum nomine regnicolarum me rogastis, vt de tributo accipiendo tam apud passas quam in porta jmperatoris Turcarum agerem, hoc nomine iam ad omnes partes quo necessitas postulat, literas scripsi, cras autem deo volente hominem meum expediam ad portam jmperatoris; juro enim ad fidem meam, jura mea et sancta Euangelia, me vestram ac tocius Christianitatis salutem et conseruacionem perinde ac me ipsius exoptare, ita tamen si mandata potentissimi jmperatoris Turcarum atque meam commonicionem acceperitis, jd quod iam ex aliquot literis jmperatoris, quas adiunctis eciam meis literis ad vos misi, facile cognoscere, cogitaque voluntate eiusdem jmperatoris, salutis et conseruacionis vestre bonam viam inuenire potuissetis, sed scimus literas illas regnicolis non esse redditas. Dicatis igitur Bernaldo Lazar, Francisco Bernald et Ladislao Keomen, vt has literas

quorsum fecerint, perquirant, jam jam enim cum omni mea expeditione in Transsiluaniam monebo, strictam ab eis superinde exacturus rationem: vos autem legatos commonere, ut hec omnia regnicolis ordine referatis, alioqui enim sciatis vos manum meam non euasuros.

Quis enim est vobis adiutorium et refugium, in quo confidere possitis, sed moderni waywode vestri vos omnes seduxerunt, nonne vidistis aliquocies iam expeditionem et auxilium regis Ferdinandj, an nescitis waywodis vestris sufferatos esse currus, diductoque temone ad fines Transsilvanie stare, ut si que hostilitates ad regnum irruerint, relicto Regno discedant. Scitis me tempore obsidionis Arcis Themesuar, inter vos fuisse, tunc videre potuistis vires Turcarum, et inconstanciam Christianorum, cum enim Almat Passa arcem Themesuar obsideret, illi strenuo, et inter omnes excellentissimo militi Stephano Lossonchÿ jure jurando omnes domini, proceres et status Christianitatis fidem dederant, illi sese in auxilium ituros, insurrexeratis quidem magna vi et eram ego quoque inter vos, sed nihil ad effectum duxistis, quomodo autem Lossonchÿ cum alijs junneris militum millibus perierit, bene vidistis; itaque si vos boni essetis Christiani, flectis genibus Deum incessanter oraretis, ut vos e manu paganorum liberaret, sed non tam boni estis, ut ista faceretis, jmo ne cogitaretis quidem sed istis meris figmentis et nugamentis fidem adhibuistis. Meministis enim ipsi reginam Isabellam, postquam e Transsylvania discessit, ad manus regis Ferdinandj tam regnum Transsylvanie quam Hungarie integrum dedisse, qui tamen tueri atque defendere non potuit, nam imperator Turcarum sub hoc tempore, circiter centum et quinquaginta arces et castella in suam redegit dicionem.

Vos quidem confiditis in munitissimis arcibus atque fortalicijis vestris, sed dico vobis, quod nisi filium Joannis regis reduceritis, atque illum pro vestro domino habueritis, neque arces, neque fortalicia aut possessiones vel domos villas habebitis. Nam imperator jure jurando juravit, quod etiam si totum regnum Transsylvanie in cinerem conuertj oporteat, tamen non desinit, donec filium Joannis regis introducat; itaque vos ipsi communj ratione considerare potestis, melius esse nunc vobis

cum integri estis, filium regium introducere, cum eoque salui manere quam vnacum vxoribus filijsque vestris charissimis perire, et in captiuitatem redigi.

Nunquid animaduertitis reges Francie, Anglie, Polonie potentissimos esse, jtem terram Moldauiensem et Transalpinensem, omnes tamen tributum dant jmperatori atque ad illius nutum omnia facere sunt paratj, de quibus quidem liberum est cuique in dicionem jmperatoris absque vilo impedimento ire et redire.

Quem autem vos esse existimatis, quod mandatum jmperatoris accipere nolitis, scio ettenim quod contra me solum nihil sitis; nam si in memoriam vestram duxeritis, bene meminisse potestis, quomodo Stephano Maÿlath, et Valentino Török superioribus annis, cum Moldauis, qui ad Transsylvaniam jruerant, et penes Feoldwar manus conseruissent, quo pacto res cesserit, ipsi adfuisistis, per moldauos enim erant fusi, et in hoc regnum cum amplis spolijs erant Moldaui reuersi.

Aut quem putatis vos esse Stephanum Dobo et Franciscum Kendÿ contra Maÿlath et Valentinum Török; scripserant isti nuper ad regem, vt in Transsylvaniam in auxilium quatuor milia militum grauis armaturę mitteret, quos licet rex ordinauerat, cum tamen illis solucionem dare non posset, illj omnes iterum sunt dispersi; vos autem huic habetis fidem, et ab eo aliquod expectatis auxilium, qui ne tam exiguis quidem gentibus vllam solucionem facere potuerit.

Nunciauit michi Franciscus Kendÿ, meum animum intellexisse, quod regnum Transsylvanie jvadere velim, se meam expedicionem in campo laciore expectare velle, dicatis itaque, et ipsi Kendÿ et regnicolis, quod iam iam me apparabo cum omnibus meis gentibus atque breui mouebo, non quidem nocte more furis jruam, sed die cum timpanis, bombardis, et alijs bellicis instrumentis; scio autem laciorem campum in Transsilvania nusquam esse, quam circa Brassouiam, vbi breui videbo an sit me expectaturus, imo si illic non offendero, volo illius personam tam in campis vbique quam eciam in municipiis perquirere.

Si autem vos verbis et monicionibus meis obtemperaueritis, juro ad animam meam, ad Deum uerum, jura mea, et

sancta Euangelia, vobis nullum fore impedimentum, sed elegant regnicole, ex seipsis sex personas, idoneas, mittantque ad me, ego filium Joannis Regis perquiram et ad illorum manus dabo, ut illi in regnum introducant, sicque illum pro vestro domino habete et tributum Cesari reddite, ipse autem filius Joannis regis, et regina Isabella, ac Petrowÿth vobis juramentum prestabunt, sese de hoc nunquam recordaturos, quod vos illum e regno ablegassetis, non vos enim sed Frater Georgius in causa fuit.

Quod si vos mandatum imperatoris Turcarum atque meam hanc commonicionem non curaueritis, sencietis absque dubio breui hostes innumerabiles ab omnibus partibus, nimirum, expeditionem regis Polonie, me unicum omnibus meis gentibus et regnicolis, viritim ita quod nolim unum qui arma capere potest, in regno relinquere, mecum erunt duo Zanchÿkij Turce ac Tartari capitati, Waywodam Transalpinensem (*sic*) viritim et cum eo tres Zanchiakos Turcas; Mehmet Passam Boznensem cum maximo exercitu Boznensi, Kazzon Passam cum suis omnibus copijs, bombardis et alijs bellicis apparatus; Petrum Petrowÿth cum Lwgassiensibus et Karansebessiensibus, qui decem tantum aut duodecim milia hominum faciant.

Item Passa Budensis expeditionem ad Hungariam movebit, Agriamque obsidebit.

Videte igitur et considerate bene, an vos tantos hostes innumerabiles, ab omnibus partibus in vos irruentes expectaturi sitis, hos enim hostes omnes breui sencietis. Sciatis autem certo Turcarum imperatorem firmissime jurasse, se de regno Transsilvanie a rege Ferdinando nunquam tributum accipere velle, etiam si possibile esset eum ingens Auri Thesaurum daturum.

Kivül: a 19 Martij sequentibus diebus gesta apud Moldaunum Anno 1554.

(Egykorú másolata a bécsi cs. kir. államlevéltárba.)

IX.

1554. apr. 17.

Ferdinánd válasza a maros-vásárhelyi jan. 25-ki országgyűlés által tett felterjesztése.

Responsum Sacrae Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Majestatis domini nostri clementissimi ad supplicationem fidelium subditorum suorum ordinum et statuum trium nationum Regni sui Transsylvaniae oratoribus ex eo Regno ad publicam dietam Posonium missis, datum decima septima die Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Quinquagesimo quarto.

Sacra Regia Majestas, Dominus noster clementissimus, fidelium subditorum suorum ordinum et statuum trium nationum Regni sui Transsylvaniae, fidele studium et fidelem constantiam, quam cum in alijs, tum quod in dieta ad dominorum vaiuodarum jussu celebranda, promptitudinem ac celeritatem, cum magna obedientia prestiterint, quodque certos de medio ipsorum fratres suos, ad generalia sue Majestatis comitia ad primum diem Martij indicta et celebrata mittendos curarint, bono et clementi animo . . . facturaque est Sua Majestas, ut hoc fidelium suorum Ordinum et statuum diligens et fidele in serviendo studium, erga omnes et singulos certorum regie clementie argumentorum cumulatissime reponat et refundat.

Quando autem iidem fideles sui Ordines et Status, articulos in comitijs Vasarheliensibus ad vigesimum quintum diem Februarij *) indictis et celebratis, per eosdem ordines et status conclusos, approbandos et confirmandos humiliter supplicantes Sue Majestati transmiserint, Sua Majestas omnia et singula in eis contenta, saluis tamen juribus et privilegijs Saxonum, grata et accepta habere est dignata: id quod proprie sue manus subscriptione et secreti sigilli sui impressione testari est dignata.

*) Igy Januarii helyett.

Et quamvis Sacra Regia Maiestas, dominus noster clementissimus a principio sui foelicis regiminis pro salute et conservatione istius regni multis laboribus, curis, neque etiam gravissimis sumptibus pepererit, id quod ipsi quoque fideles regnicolę recenti adhuc memoria tenere possunt. Tum siquidem quum cum Regina Isabella et suo filio de restituendo regno tractatus initi fuissent, quum magnos sumptus Majestas sua fecisset et postea in alendis militibus pro istius regni salute et tuitione in proprium militem quam magnam vim pecuniarum effudisset, omnibus constare palam est: Accedit etiam illud, quod nunc quoque absque aliqua intermissione sacra ejus Majestas, pro majori parte ex proprio aerario praesidia transylvanica alat, tamen neque deinceps Sua Majestas, tamquam pius et catholicus princeps, quicquid eorum intermissura est, que ad permansionem et salutem fidelium suorum regnicolarum spectare videbuntur.

Cum autem Sua Sacra Majestas Regia non modo ex supplicatione suorum fidelium ordinum et statuum regni Transylvanici, verum etiam per se videant, illud suum regnum hostium iniurijs et insultibus esse expositum: Sua Majestas clementer prospicere dignabitur, omnesque vias et rationes inhibet, quo regnum suum praefatum incolume et quietum permanere possit. In quem quidem finem Sua Majestas superioribus mensibus suos solennes oratores ad serenissimum Regem et Reginas Poloniae miserat, vicissimque eorum Serenitates, ad suam Majestatem oratores suos mittendos curarunt, qui nunc suam Majestatem Viennae expectant. Jam vero et ad principem Thurcarum sua sacra Majestas suum oratorem expedire dignabitur, qui de inducijs et pace cum ipso principe Thurcarum finaliter concludere possit. Etsi vero ita contingeret (licet id minime futurum credatur) ut omnes hae vię quieti istius regni et permansioni nichil prodesse possint, sua sacra Majestas nedum suis, verum etiam Sacratissimę Cesareę Majestatis domini et fratris sui charissimi et aliorum Christianorum principum auxilijs iunctis, defensionis et conseruacioni diligentissime intendere curabit, vt tum demum suum elementem et benignum animum suę Majestatis fideles sui Ordines et Status intelligant, si eo ventum fuerit.

Ubi autem fideles Ordines et Status, Sue Majestati pro petro Literato supplicant, qui licet non expectata regia gratia fuga sibi consulere proposuerat, iam propediem in Curia Regia aderit, tamen preter ius et æquum nichil cum eo agi fideles Ordines et Status plane cognoscent, supplicationisque suorum fidelium Majestas Regia memor sese clementer dignabitur.

Contenta etiam est sua Sacra Majestas ut propter eas causas quas ex supplicatione suorum fideli . . . in Comitatu Hwnyadensi in presentia fidelium sue Majestatis (dominorum vicevaiuodarum judicia celebrentur iuxta antiquum morem et consuetudinem.

Ferdinandus m. p.

(P. H.)

Nicolaus Olahus
Strigoniensis A. Epp.
Georgius Draskowÿth
Praepositus in Jazow.

(Eredetiye Gyula-Fehérvártt, Batthyány-könyvtár Codex Authenticorum
Nro 5. 4. 2. 9-ik darab).

X.

1554. apr. 17.

*Ferdinánd válasza a szász nemzetnek a marosvásárhelyi országgyűlés
folyamán tett felterjesztésére.*

Responsum Sacrae Romanorum Hungariae Bohemiae, etc. Regiae Majestatis Domini nostri clementissimi ad supplicationem fidelium suorum Civitatis Cibiniensis et septem Sedium Saxonicalium Transsylvanicensium, datum in Diaeta Posoniensi decima septima die Aprilis Anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto.

Sacra Regia Majestas Dominus noster clementissimus est contenta fideles suos Saxones in ipsorum antiquis privilegiis et libertatibus a divis olim Regibus Hungariae concessis, et a se confirmatis, gracie confirmare conservarique facere et manutenere, ac denique ipsorum singularem semper curam geret eos protegendi et defendendi, ac in eorum libertatibus et consuetudinibus conservandi.

Caeterum quod ad migrationem colonorum de medio Saxonum ad bona Nobilium et e contra ex bonis Nobilium ad Oppida et Possessiones Saxonicas attinet, Sacra Majestas Regia veterem consuetudinem approbat et gratiose admittit, ut imposterum quoque ea observetur. Verum id, quod fideles sui Saxones petunt, ut videlicet coloni illi Nobilium, qui hactenus in medium ipsorum Saxonum se moraturos contulerunt, non obstante constitutione Regnicolarum repeti a Nobilibus non possint, Sacra sua Regia Majestas admittere simpliciter non potest. Attamen Sua Majestas Articulum hunc Regnicolarum non aliter quam salvis libertatibus ac privilegiis Saxonum confirmabit.

Commisit etiam Sua Sacra Majestas fidelibus Suis Wayvodis, ut milites vel suos vel Regiae Majestatis in oppidis Regalibus in medio Saxonum condescendere et morari non permittant, sed eos in locis antea solitis servent.

Praeterea Sua Majestas fideli suo egregio Ladislao Wasproventuum suorum in Transylvania Administratori committere dignabitur, ut eas Villas de quibus in supplicatione mentio fit (in medio Saxonum existentes) et per incendium bellicae incommoditates vastatas et per Spectabilem et Magnificum Dominum Joannem Baptistam Castaldum ab omni solutione ad triennium exemptas, usque ad ejusdem termini completionem liberas esse permittat, litterasque ipsius Domini Joannis Castaldi superinde emanatas in vigore teneat.

Contenta est etiam Sua Majestas, quod juxta antiquam consuetudinem et clementem quondam divorum Regum Hungariae Praedecessorum Suorum annuentiam singulis annis ex censu Sancti Martini certis personis publicos Magistratus in medio eorum obeuntibus, quibus ab antiquo certa Summa dari solita fuit, deinceps quoque iisdem personis eadem summa dari debeat, quod ut observetur Majestas sua praefato proventuum suorum administratori clementer committet.

Ubi autem supplicant Suae Majestati ut bona Saxonum, quae sunt in medio honorum Nobilitarium in solvendis taxis in medium ipsorum Saxonum suas contributiones solverent, Sua Majestas Regia in hoc negotio cum plenius a fidelibus

officialibus Suis Transylvanis informata fuerit, clementer respondebit.

Commisit etiam Sua Majestas Camerae Suae aulicae Consiliariis, ut debita, per milites Suos Germanos inter Saxones constructa, ex registis, quae de his in Camera habent, revideant ac postea Sua Majestas informacione de his accepta curabit gratiose illa rectificari et rependi.

Quantum autem attinet ad illum articulum Supplicationis de redimendis quatuor Villis ad Episcopatum Chanadiensem spectantibus, Sua Majestas clementer respondet, se id suis fidelibus absque aliqua difficultate concedere voluisse, nisi illae possessiones, ad certum terminum aliis gravibus et arduis ex causis prius fuissent inscriptae, suo tamen tempore Sacra ejus Majestas fidelium suorum supplicationis gratiose memor erit, et propterea sua Majestas graciosè hortatur fideles suos Saxones, ut interea patienter ferant hanc moram non longi temporis.

Providebit etiam Sua Majestas quod ceptae Munitiones fortificationesque ipsarum Ciuitatum Saxonicalium ad finem deducantur, in quo quidem negotio ut ipsi quoque fideles Suae Majestatis Saxones, habita sui conjugum et liberorum suorum permansionis ratione, omni quo possunt adsint auxilio, Sua Majestas eos clementer admonet et hortatur.

Postremo habita ratione supplicationis Suorum fidelium Saxonum et meritorum egregii Petri Haller Magistri Ciuium Cibiniensium, ubi cum eo ratio posita fuerit, Majestas sua Regia clementer agere dignabitur, ipsique sufficientem quietantiam dari gratiose committet.

Ferdinandus.

Nicolaus Olahus
Strigonien. aep.
Georgius Draskowých
Praepositus in Jazow.

(Másolatban Gyula-Fehérvárt a Batthyáni könyvtárban.)

XI.

1554. maj. 12.

A marosvásárhelyi országgyűlés határozatai.

Articuli

Dominorum Regnicolarum Trium Nationum in Oppido Vásárhely pro festo Sacrae Penthecostes in Conventu hoc Generali celebrato constituti. Anno domini Millesimo, Quingentesimo Quinquagesimo quarto.

Conclusum est: ut Egregius Antonius Garda de Bágyon, una cum Prudente ac Circumspecto Ciue Civitatis Segeswariensis, proficiscantur ad Majestatem Dominum eorum Clementissimum, qui uniuersas Regni necessitates, prout ipsis constiterit referre debeant et teneantur, quibus intellectis possit ipsa Majestas Regia tempestive Regno suo perclementer providere et periculum imminens propellere.

Interim cognitis arduis et maximis huius Regni negotiis ad Requisitionem Dominorum Waywodarum, idem regnicolae praesidium dare constituerunt. Constitutum est: ut Uniuersitas Dominorum Nobilium, de singulis sedecim portis, singulum unum Equitem, bono cum apparatu, ad octavum diem Diei Sanctae Trinitatis (*máj. 27.*) ad locum eum, quem domini Waywodae praefixerint, mittere debeant. Domini autem Siculi quartam partem gentium eorum ad id eligere sese obtulerunt. Similiter et Domini Saxones hoc idem facere sese commendant, ut in toto sex millia hominum, pro rei necessitate connumerentur. Verum si pro rei magnitudine necessum fore videbitur, ipsimet quoque per singula Capita eorum mox insurgere satagunt.

Caeterum infra haec disturbia decretum est: ut iudicia tam in sedibus iudiciariis eorum Dominorum Waywodarum, quam etiam Comitatum, et Foro spirituali suspendantur, et post condensum belli quindecima die, si fieri poterit, rursus inchoentur. Infra hoc autem tempus et Comites ac Vice Comites

eorum et Judlium: a persecutione pronuntiatorum suspendere debeant, statutum est.

De caetero autem quod nemo rusticorum Hungarorum per tres duntaxat homines pronuntiari possit, nisi vera et cognita fassione septem proborum hominum pronuntiari debeat, et sic puniatur de facto; Valachus autem trium hominum proborum pronuntiatus, puniri debeat.

De statu Nobilis personae sic decretum est: septem probi et veri Nobiles, juxta pronuntiationem, non tamen per auditionem, sed visionem et veri cognitionem, pronuntiari debet. Verum neque Comites et eorum Vice Comites, et Judlium prosequi et captivare praesumant. Imo nomen talis pronuntiati assignetur ad manus Dominorum Wayvodarum, et citentur in eorum praesentia, si tamen juris ordine se se excusare non poterit, puniatur. Interim si qui pronuntiati essent, non secus nisi hoc modo cum tali agatur.

Item ex sex Sedibus Comitatum, citra antiquam Regni consuetudinem et legem nemo Nobilium causam suam per Comites et Vice Comites et Judlium, cum eorum Assessoribus semel jure mediante deliberatam, in praesentia eorundem Dominorum Wayvodarum appellare possit, sed iudicio praedictorum comitum, et suorum Assessorum, contentus esse debeat, et more solito, ad locum interrogationis consuetum appellare debeat.

Contra illum Articulum, quem iidem Domini Wayvodae proposuerunt, in eodem Tripartito descriptum est, ut quilibet Comitatus vel villa leges sibi condere potest, quamvis aliis in hac parte praescribere non potest.

De querimoniis Nicolai Forro decretum est: ut mittantur Literae credentiae ad Dominum Reuerendissimum Episcopum Transsilvaniensem et negocium eiusdem Nicolai Forro Dominus Sebastianus Székely proponat et totam causae suae seriem concludat, ne de caetero conqueri possit.

Caeterum Dominus Caspar Kende proponit, quod proximis diebus praeteritis, coactus erat, pro quibusdam duobus Bojerouibus Transalpinensibus eisdem Dominis Wayvodis fidejussionem praestare, quorum alterum, quem praesentauerat post discessum clandestinum mortem obiisse asserit, alterum

adhuc superstitem dicit, verum praesentare nunc minime posse se affirmat. Supplicant itaque Regnicolae eisdem Dominis Wayvodis, ne, absque ordine Juris, hic Caspar Kende infestetur, imo absoluat a requisitione Dominorum Waywodarum, maxime cum hunc justum esse agnoscant. Qui, si secus absolvi non possit, paratum se offert Sacramentum in eo praestare, quod nihil rerum omnium eorum Begianorum Bojeronum habuerit, nec in praesentiarum habeat.

In causa colonorum, item furum et latronum aliorumque horum similium, nemo causantium per appellacionem vinci potuit, neque de caetero valeat, nisi forte aliquis Nobilium aliquem Nobilem in persona, vel rebus offendisset, et vis illa quinquaginta florenos superasset; si tamen causa illa sedriam concernere dinoscitur, extunc, in tali causa appellatio semper admissa fuisset, ita tamen, quod in praesenciam Regnicolarum transmissa causa huiusmodi fuisset, causae tamen huiusmodi in octavis a Vice Wayvodis discussae et adjudicatae extitissent. Porro in praesentiarum Judicia octaualia celebrari posse iidem Domini Regnicolae minime arbitrantur, necessarium fore visum est, et placuit eisdem ut huiusmodi causae appellatae vel appellandae, coram Dominis Vice Wayvodis, finitis Congregationibus Generalibus revideantur et debito fine determinentur.

(A Haner-féle gyűjteményben a nagyszebeni ágost. hitv. superintendentia levéltárában levő másolatról.)

XII.

1554. maj. 14.

*A szászok felterjesztése Ferdinándhoz a marosvásárhelyi országgyűlésről :
a portáról érkezett levelek ügyében.*

Serenissime princeps et domine domine nobis clementissime, post nostra fidelia seruicia commendacionem; significamus vestrae serenissimae maiestati quod jam in proximjs comicijs Vassarhelijensibus per magnificos dominos waijuodas fideles eiusdem vestrae serenissimae maiestatis ex voluntate

eiusdem vestrae serenissimae maiestatis indictas (*sic*) contingit interim quod nunctius quidam (quem dudum regnicoli fideles eiusdem vestrae serenissimae maiestatis ad imperatorem Turcarum tanquam oratorem) missus fuerat, venisset ad nos, qui nobis adduxerat literas binas, erant vne litere translate ex alijs videlicet Turcicis in latinam, quare nos quamprimum illas accepissemus literas, mox fidelibus et magnificis wajjwo-dis illas porreximus, qui a nobis hoc grato acceperunt, quas quidem literas nunc per postam tue serenissimae maiestatis ducendas decreuerunt, nos quoque penes eas mittere ad eandem vestram serenissimam maiestatem curauimus, quas quidem ducturus est ad vestram serenissimam maiestatem qui et adduxerat e Turcia literas imperatoris. Si igitur et in posterum plures nobis adducte fuerint litere per aliquos siue vnde locorum, nos tanquam fideles vestrae serenissimae maiestatis ad manus vestrae serenissimae maiestatis peruenire curabimus, datum ex oppido vestrae serenissimae maiestatis Zekelwassarel secunda die Pentecostes Anno domini 1554. (majus 14. 1554.)

Ejusdem vestrae serenissimae maiestatis
Cristofferus Lÿszth
ac vniuersitas Saxonum regni
Transsiluaniensis.

Kivül. Christophorus Lysth ac vniuersitas Saxonum regni Transsiluanię de die 14 majj anno 1554.

Külczim. Serenissimo principi et domino domino Ferdinando dei gracia Romanorum Hungarie, Bohemie regi domino nobis clementissimo ac naturali graciousissimo.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIII.

1554. maj. 30.

Ferdinánd levele az erdélyi rendekhez.

(*Eleje hiányzik*) . . . pretextu a Christianitate sunt diuulsę et nunc seruitutem teterrimam patiuntur. Merito igitur vos istis, et alijs quam plurimis exemplis consideratis, istiusmodi

fictionibus et persuasionibus, nihil fidei tribuere debetis. Quin potius pro vestra, patriae, vxorum, liberorumque vestrorum salute, vt fideles et pios decet Christianos, in fide et fidelitate nostra ac christiana vnione constanter, et alacriter perseuerare omnino contendatis. Nos vero, quemadmodum saepius antea polliciti sumus, ita nunc quoque nos clementer offerimus, nihil eorum quae ad vestram permansionem spectare cognouerimus, nos vlllo tempore intermissuros. Ut autem praeter haec omnia, tutius vestrae saluti consuleretur, non exiguum numerum Equitum, leuis et grauis armaturae ac Peditatus Hungarici nunc quoque, pro praesidio istius Regni et vestrum omnium expediimus, qui iam istuc proficiscuntur, suntque in itinere, cum quibus, vestris et Wajjwodarum viribus iunctis, Christo duce, non est, quod ab iis, quos ad nos scripsistis, hostibus metuatur, maxime cum miles unus, in propria patria fortius, quam duo alij in externa regione pugnare potest. Id quod tertio ab hinc anno, obsidio Agriensis clare demonstrauit. Superiore quoque anno quam infeliciter res Thurcis cesserit circa Waradinum, a paucis militibus nostris profligatis, vobis constare non dubitamus. Nihilominus tamen si haec omnia ad istius Regni nostri conseruationem parum sufficientia esse visa fuerint: dabimus omnem operam, vt omnino nihil praetermittatur, quod ad salutem istius regni nostri spectauerit. Hoc autem quicquid facimus non Imperij ambitione, vel libidine dominandi nos facere certo credatis, sed amore Christianitatis et vestrae permansionis causa. Nam ipsum quoque filium quondam Ioannis Regis vobis p̄cesse non difficulter pateremur si id ex vestra et Reipublicae Christianae vtilitate fore putaremus. Sed cum certo certius constet Nomen filij quondam Joannis Regis non aliud, quam vestram perpetuam seruitutem parere et a fide et religione Christiana alienationem postremo adferre, non possumus vos non admonere et clementer adhortari, vobisque serio committere, vt istis fictitijs blandimentis aliorum malo et perpetua seruitute edocti, minime credatis, et pro vestra virili, sanguinis effusione, si res ita poscerit, perpetuam ipsam seruitutem propellere debeatis. Quam quidem seruitutem et a fide Christiana auulsiouem euitantes, praestat vos mori, quam in hostili Tyrannide oppressos turpiter viuere,

vestrae autem permansioni et salutis, post Dei adiutorium nostrum quoque auxilium nunquam est defuturum. Nam non parentes laboribus, cum rerum et vitae nostrae, dum tempus et occasio erit, discrimine, vestrae salutis et permansioni modo vos quo vobismet ipsis non desitis, nullo unquam tempore sumus defuturi. Datum Viennae tricesima Maij Anno domini Millesimo Quingentesimo, Quinquagesimo quarto.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus mp.

Strigoniensis Archiepiscopus.

(Eredetije az erd. muz. egyl. kéziratárában, gr. Kemény J. Erd. tört. level. I. kötet.)

XIV.

1554. jun. 10.

A medgyesi országyűlés határozatai.

Articuli

Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniae in partiali eorum Congregatione in Ciuitate Medgyes Dominica proxima ante festum Beati Barnabae Apostoli, in Anno 1554 editi.

Quod ad Literas sacratissimae Regiae Maiestatis, Domini nostri clementissimi in quibus sua Maiestas Sacratissima ad supplicationem Dominorum Regnicolarum, ex superioribus Comitibus Vásárhelyiensibus, pro festo sacrae Penthecostes Domini, nouissime editis transacto, Suae Majestatis Sacratissimae pro salute et conseruatione hujus Regni sui, patriae videlicet nostrae, et omnium nostrum, factam, pie et clementer respondet, attinet: Domini Regnicolae Suae Maiestatis Sacratissimae, immensas agunt gratias, et perpetuis fidelibus eorum seruitiis, apud Majestatem suam Sacratissimam promoueri studebunt.

Quae autem rationes dominos Regnicolas ad eam supplicationem coegerint, satis expresse in eadem supplicatione declarauerunt. Nunc quoque et deinceps, in omnibus eorum

necessitatibus suam majestatem sacratissimam tanquam, Dominum et Regem ipsorum Clementissimum legitimumque requirere, et suae Maiestati supplicare humilime volunt, ut sua Majestas sacratissima hoc Regnum suum, ipsosque fideles suos, in eorum necessitatibus, tueri et defendere semper dignetur gratiosissime.

Item: Quemadmodum Domini Regnicolae in praescriptis Comitibus Vársárhelyensibus super conservatione gentium, concluderunt, ut Domini Nobiles de singulis sedecim portis, unum equitem bono apparatu bellico, Domini Siculi quartam partem ipsorum: Domini vero Saxones duo millia peditum conservare debeant: eam conclusionem et nunc quoque notificant. Rogantque Dominos Waywodas, ut suae spectabiles et magnificae Dominationes illos, qui ad conservationem praedictarum gentium curam non habuerint, per omnia opportuna remedia, ad hoc cogere et compellere velint.

Statutum est igitur, quod dum et quando partialis aliqua expeditio fieri debet, quemadmodum in praesentiarum necessario fieri debuerat: extunc uniuersi et singuli Nobiles, Siculi et Saxones, ad diem et locum per Dominos Waywodas praefigendum, suos equites et pedites expedire non praetermittant. Quicumque autem praetermittere attentaverit, tunc pro uno quoque equite, aut pedite, ratione bonorum expedire debito, singulae sedecim portae Jobbagonales, secundum connumerationem Dicae Regiae Maiestatis per Dominos Waywodas occupari et a singulis portis singulum florenum exigere, et insuper bona eadem occupata, tamdiu possidere valeant, donec equitem expedire debitum, in loco commisso statuere curaverit, et sic punitio fiat secundum quantitatem bonorum et mandati transgressionem.

Item: Quod domini quoque Regnicolae, tam Nobiles quam siculi, per singula capita, simul cum eorum colonis, armis bene instructi esse debeant: ut si necessitas postulauerit, statim insurgere possint; Ciuitates quoque Saxonicas libere, duas partes gentium, in eisdem Ciuitatibus existentium, juxta antiquam consuetudinem Regni, cum machinis et tormentis bellicis, aliisque instrumentis, ad id necessariis, in bellum emittere debeant, cum Iudice Regio cujuslibet Ciuitatis, ad diem et

locum, per Dominos Waywodas praefigendos ire teneantur omni occasione semota, non expectata aliarum Ciuitatum insurrectione. Tertiam vero partem, pro conservatione Ciuitatum, domi detineant. Saxones vero in pertinentiis Ciuitatum Saxonicalium degentes, instar Colonorum Dominorum Nobilium per singula Capita, armis bene instructi esse debeant, et sub poena in Generali Decreto expressata, semper, ad diem et locum, per Dominos Waywodas specificandum, viritim adesse debeant et teneantur.

Item. Incolae quoque oppidorum, Camerarum, itidem per singula capita armis bene instructi sint, ut dum res postulaverit, insurgere debeant.

Item. Ex Capitulo quoque Albensi, Decanus eiusdem Capituli, cum gentibus eorum viritim exurgere coactis, personaliter adesse debeant, cum debito apparatu bellico.

Item: Quemadmodum antea quoque Domini Regnicolae, in superioribus eorum Comitibus, aliquoties concluderunt, ut nullus extra scitum Dominorum Waywodarum literas vel nuncios ipsorum, ad externa regna mittere deberet, et nunc eadem concluderunt et ratificaverunt. Illi autem, qui contrarium facere attentaverint, jure mediante, debita poena per Dominos Waywodas puniantur.

Item. Licet ex constitutione praescriptorum Comitiorum Vásárhelyiensium uniuersae causae Dominorum Regnicolarum infra tempus tunc constitutum, in suspenso esse debeant, nihilominus tamen, propter varios Actus potentiarios, ad quorum patratiōnem nonnulli sese manifeste opposuisse comperiuntur, per Dominos Waywodas et Regnicolas constitutum est, ut uniuersae violentiae et actus potentiarii sedem Waywodalem concernentes, a prima die celebrationis praescriptorum Comitiorum, hactenus, per quoscunque et contra quoslibet patrati, et deinceps patrandi, per Dominos Waywodas continuo et sine adjudicentur intermissione.

Item. Quemadmodum praemissum est, Domini Siculi potiores, primipili et liberi Siculi, quemadmodum et Domini Nobiles per singula capita, dum necessitas postulaverit, insurgere debent, tunc potiorum siculorum quilibet, pro statu conditionis suae, duos aut tres Siculos ad custodiam domus et fa-

miliae eorum: Item Villae quoque Siculicales, ad villarum suarum custodiam et omnium pertinentiarum ac utilitatum earum, majores villae tres aut quatuor, minores autem duos siculos, secundum quantitatem Villarum, ex scitu et consensu Capitaneorum suorum, relinquere possint et valeant.

Item. In castellis in eadem terra Siculorum existentibus secundum rei exigentiam, pro custodia et conservatione eorum sedecim aut viginti personas relinquere similiter possint et valeant.

Alii autem uniuersi et singuli potiores, primipili ac liberi siculi, cum incolis eorum secundum antiquam legem et consuetudinem hujus Regni, conditionemque suam, cum equo bono et competenti, omni denique apparatu equestri bellico, reliqui vero pedestri, tam bene instructi sint, ut, dum insurgere opus fuerit, nihil se praetermisisse sentiant, sub poena capitis.

Item Capitanei Siculicales ad diem et locum per Dominos Waywodas medio literarum eorum ipsis nominandum omni occasione semota ad loca stationum exigere et se conferre debeant, Siculosque Capitaneatui attinentes insurgere cogant, et, quo mandatum fuerit, ire festinent. Casu autem quo aliqui Siculorum insurgere nollent, extunc sine omni mora praefatis Dominis Waywodis significare curent, Domini tandem Waywodae, tales condigna poena puniant, nihilominus tamen Capitanei ipsi, nihil hac occasione immorentur. Quod si autem iidem Capitanei, aut alter eorum, ipsimet insurgere et ad diem locumque statutum stationis, ipsis nominatum adesse, vel ante eos, qui insurgere noluisset, statim nominatum ad scitum Dominorum Waywodarum dare omitterent, extunc talis Capitaneus poenam eandem, quam alii rebelles promeruisent, subire debeant.

Item: Quamvis fides Christiana una sit, tamen, quoniam tam in Ceremoniis, quam Sacramentorum administrationibus, ipsi Regnicolae dissentiunt, statutum est: ut dum in Castris fuerint constituti unaquaeque pars suos valeat habere ministros et Concionatores. Hoc tamen specialiter declarato, quod nullus ministrorum vel concionatorum, aut auditorum, alteram partem dissentientem, verbis illicitis dehonestare, aut aliis

contumeliis et injuriis afficere sit ausus, modo aliquali, sub poenis in prioribus aliis articulis et constitutionibus declaratis.

Item si gentes ad praesentem particularem expeditionem a Regnicolis missae et expeditae Dominis Wayvodis ulterius intertenere necessarium videbitur, extunc discedere non sint ausi, sed ex novo iterum alia stipendia illis, per Dominos eorundem mittantur, et in locis statutis, aut per Dominos Waywodas statuendis permanere debeant.

Item si ad Regnicolarum aliquem de externis Regnis literae aliquae allatae fuerint, extunc ille, cuiuscunque status et conditionis homo existat, ad quem erunt allatae, statim hominem, nuncium videlicet seu tabellionem illum captiuare teneatur, et, una cum literis illis allatis ad Dominos Waywodas, aut alterum eorum adducere debeat et teneatur. Et si autem aliquis ex Regnicolis, talem nuncium aut tabellionem ad se peruentum, dimittere, et literas occultare, aut suppressere attentauerit, notam perpetuae infidelitatis incurrat eo facto.

Item, Dominus magister Ciuium Cibiniensis et Iudices regales alii nuncii Ciuitatum liberarum Saxonicalium, in hac congregatione constituti, obtulerunt sese, omnes artifices, quarumlibet rerum, secundum limitationem antiquam Regni, condigno pretio, res eorum vendi coacturos.

(A Haner-féle gyűjteményben a nagyszabeni ágostai hitv. Superintendia levéltárában levő másolatból).

XV.

1554. jul. 4.

Ferdinánd Dobó erdélyi vajdának, Petrovics levelének megküldését jó néven vette, különben beütéstől nem tarthatnak.

Ferdinandus Diuina fauente elementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Rex semper Augustus. etc.

Egregie fidelis nobis dilecte; accepimus binas literas tuas in eodem fere negocio. Cum autem iam nos ad fidelem nostrum spectabilem et Magnificum Andream de Bathor etc. eam pecuniam, quae gentibus in Traussyluaniam expediendis

danda erit, expediuerimus, eamque ipsam iam accepisse arbitremur, poteris tu quo numerum equitum et peditum iuxta limitationem prius factam eo expedire, ut facta lustracione et accepta solucione cum gentibus aliorum fidelium nostrorum recta in Transsylvaniam proficiscantur. Capimus etiam grato et clementi animo, quod literas Petrowÿth ad nos transmiseris, cuius dictis tanquam figmentis fidem praestare non debeas. Nam nullus ex externis gentibus, neque a Polonia neque aliunde veniet, neque Passa Budensis ei vlllo auxilio est affuturus, quia ex Pest ubi cum aliqua copiola erat, rursus his diebus reuersus est Budam; figmentis igitur huiusmodi ipsius Petrowÿth nec tu neque alii fideles Comitatus nostri fidem vllam adhibeant, sed constanter permaneant in fide et fidelitate nostra gratiam nostram Regiam pro eorum fide et constantia consequuturi, quemadmodum nos ad eosdem literas nostras dedimus, quas tu ad illos perferendas curabis; certo autem sciant, quod illum perfidum Diuina Justicia pro suis demeritis bene castigabit. Deinceps quo ubi aliquid nouitatis habueris, nobis significare non praetermittas. Secus non facturus. Datum Vienne Vigesima quarta Julii Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Quinquagesimo quarto.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus mp.
Strigonensis Archiepiscopus.
Georgius Draskowith mp.
Praepositus in Jazow.

Külczim: Egregio Francisco Dobo de Rwszka etc. Fideli nobis dilecto.

(L. S.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban).

XVI.

1554. Aug. 25.

Ferdinánd az erdélyi vajdának: helyesli, hogy az erdélyi rendek és Oláhország közt béke köttessék.

Waiuodis Transsylvaniensibus.

Ferdinandus etc.

Magnifice fideles nobis dilectj; redditę sunt nobis literae vestrae ad diem decimam presentis datae et cognouimus inde quid vobis vaiuoda Transalpinensis nuper rescripserit ac per hominem vestrum nunciauerit, nempe quod firmam et candidam amicitiam vobiscum constituere cupiat, atque si vinculum fidej vestrae habeat perfectum, se effecturum vt princeps Turcarum censum pro Transsylvania nostro nomine acceptet, effecturumque praeterea vt intra vaiuodam Moldaiensem et regnicolas istos fideles nostros pax firma fiat ac Petrus Grendj, dimittatur quae nobis sane admodum grata acciderunt ad eaque vobis benigne respondemus, quod si dictus vaiuoda Transalpinensis etiamnum eius fuerit animi, vt vobiscum firmam pacem et amicitiam constituat et voluerit sese ad obseruandam eam firmiter per literas ac iureiurando obligare, placere nobis quod ea de re cum ipso concludatis, jn qua conclusione vobis illa maxima cura esse debet, ut literis obligatorijs super huiusmodi pacis et amicitiae tractatu expediendis duae illae conditiones principem Turcarum ac vaiuodam Moldaiensem concernentes omnino inserantur; verum si concordia ac amicitia sub praetactis conditionibus obtineri non posset, nisi vicissim et vos sponderitis, quod nec Radulum nec alios Bojeronos Transalpinenses in partibus regni nostri Transsylvanie ferre tenere et fouere velitis, nobis equidem non displicet, imo volumus, nisi vobis propter causas nobis non cognitatas alias videretur, quod ad hoc quoque vos obstringatis ipsiusque aduersarios et inimicos Boiarones primo quoque tempore ad spectabilem ac magnificum Andream de Bathor in Hungariam expediatis et nobis opinionem ac consilium vestrum exponatis, quomodo in partibus illis Hungariae interteneri pos-

sint, ut et illi necessaria alimenta habere queant et nos nimijs sumptibus non grauemur.

Caeterum si vaiuodae Transalpinensis ac Moldauiensis nec non Kazzon Passa et Petrus Petrowÿth coniunctis copijs (sicutj vobis a primate regni Transalpinensis secreto significatum esse scribitis) regnum nostrum Transsylvaniae inuadere conarentur, non dubitamus quin vos una cum illis copijs quas sub ductu vestro habetis, et quas a praefato Bathorÿ transmissas iam ad vos pervenisse, vel iam in via existere arbitramur et cum gentibus regni ingruente vi hostilj leuandis, Deo bene iuuante impetum et conatus illorum fortiter repressuri sitis.

Quod si autem nec Transsylvaniam nec alios fideles nostros subditos in alijs regni partibus existentes inuasuri essent, sed expeditionem ad occupanda tantummodo oppida Lwgos et Karansebes instituerent, nos sane considerato horum temporum statu non videmus, quomodo illis sub inducijs, aliquid opis et auxilij praestare possimus, maxime cum etiamnum oratores nostros Constantinopolj habemus et per eos cum principe Turcarum de ineunda firma pace atque amicitia tractemus, vbi et illud nos mouet quod praenominati Lugasienses et Karansebenses se adhuc ante firmatas inducias in quibus nunc stamus, principi Turcartum subiecerint ac tributarios fecerint, et quod princeps Turcarum illos una cum tributo ad Petrum Petrowÿth remiserit; quare si nunc illos in nostram tutelam ac protectionem susciperemus, jnducias profecto iam violasse videremus, quum tamen easdem firmiter ac sancte obseruare studeamus datum in arce nostra regia Praegae die 25. Augustj 1554.

Oldalt : fuit expedita per secretarium Hungaricum.

(Fogalmazvány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XVII.

1554. sept. 13.

Cambray Jakab II. Henrik francia király portái ügynöke Erdély rendeihez: János Zsigmond visszahelyezése ügyében.

Spectabiles magnifici Egregii ac Nobiles domini post obsequiorum meorum Magnificis dominationibus vestris commendationem. Ex literis Christianissimi Regis Domini ac principis mei potentissimi ac elementissimi peculiariter integram veram et sinceram suam erga negocia serenissimae Reginae Regisque Johannis legitimorum et hereditariorum vestrorum principum vosque omnes singulos voluntatem intelligetis. Quibus ut satius explicem fidem illam, quam in extrema literarum parte vos mihi adhibere rogat, addendum putavi, vos certo et indubitanter credere oportere, non fideliori illum ac synceriori animo liberos suos charissimos prosequi, quam serenissimam Reginam Regemque Johannem, In hoc videlicet felici memoriae potentissimi ac Christianissimi Regis Francisci progenitoris ac patris sui succedens: qui semper loco fratris memoriam Regis Johannis vestri nuperrime uita functi principis coluit, ac filium suum Regem loco filij habuit, Eumque hereditario quodam iure, proprio insuper instinctu in eodem numero habet et amplectitur princeps meus potentissimus: qui praeterea nunquam usque adeo in notis habuit Regnum suum undique tranquillum securum ac omnibus praesidiis firmatum reddere, in quo quam foeliciter diuino auxilio ei omnia hactenus successerint, quamque prosperos in hac re progressus fecerit, omnibus quasi et uobis credo innotuit, quantum nunc praedictorum Reginae Regisque rebus vestrisque (quos summopere diligit) fauere et presto esse cupit, quibuscunque modis, rationibus, auxilijs ac praesidijs suis proprijs et amicorum poterit et intelliget usui uobis et adiumento fore sicuti nunc uobis palam et indubitatum esse potest: ad quos me eo consilio delegauit, ut ea ista omnia suo nomine uobis (*exponerem*) in earumque rerum fidem confirmarem. Commisit praeterea ut

me inde ad potentissimum Turcarum Imperatorem conferrem, ut gratias illi primum habeam ob singularem et propensum affectum, quo se literis ad dominum meum suis dictos principes prosequi et ad extremum usque uitae spiritum prosequiturum esse significauit: qui se praeterea iure iurando obstrinxit*), per omnes suos prophetas, per patris animam, per gladium quem lateri suo accingit, consensurum se potius ad omnium suorum Regnorum et Imperiorum ruinam, quam ut permittat vel solum lapidem a ditione et dominio Regis Hungariae Transilvaniaeque vel erui, vel auferri, vel alienari aut alium quempiam eius possessionem usurpare ac ea potiri praeter unum dictum Regem Johannem, quem in patriam suam restituere ac omnino reponere apud se constitutum et stabilitum habet, iisdem plane rationibus, conditionibus et qualitatibus quibus primum fuerat. Qua in bona uoluntate ut persistet et sibi semper constet a domino et principe meo per me obnixè rogatur, ut nouis illum in dies stimulis ad hanc rem prosequar si forte susceptis in Persia rebus aut alijs euentis ob illo suo erga vestros supra dictos principes sincero animi affectu distractum aut refrigeratum agnouero, Eumque praeterea certiolem reddam propensissimae Regis mei erga principes vestros uoluntatis. Ad cuius prosperam et foelicem exequutionem nullis omnino facultatibus aut bonis aut amicorum et confoederatorum auxilijs parere in animum induxit; et ut tum sincere uoluntatis aliquod specimen et documentum praerberet, ad quasdam pacis cum Carolo Compositiones (quae huius anni principio in medio prolata fuerant) nullam prorsus rationem habuit, quemadmodum meo quidem iudicio intelligere debuistis; ac ferme ob eam solam occasionem bellum asperius et atrocius cum ipso Carolo Germanorum Imperatore renouauit, quo rationem illi omnem ac uiam fratris sui auxiliandi praeccluderet, ac praeripere, utpote qui vos in solitam tyranidem redigere et quasi constringere attentarent, pristinam uestram libertatem, quietem ac tranquillitatem sub principibus naturalibus et hereditarijs uestris, commutare cum miseris, infortunijs, oneribus, exitijs, captiuitatibus, in quibus miserabiles subditos detinent. Neque uobis in animum inducere aut

*) Egykorú irással oldalt: *Török császár fogadása.*

omnino timere debetis, ullum unquam Christianum principem adductum iri, ut suppetias illis ferat in damnatis praesertim huiusmodi susceptis ac consiliis, cuius generis sunt ista quae nunc intentat contra ius omne ac fas, indignissime nempe ac iniustissime pupillum et uiduam e patria pellere, regnum eorum ui et armis opprimere, occupare et retinere. Et quanquam Rex Poloniae cum illis affinitatis uinculo sit coniunctus, nobis tamen omnino persuadere debetis, ita humanitate, pietate, consilioque destitutum non esse, ut ratione ulla omnino adduci possit ad sui ipsius sanguinis euersionem, ruinam uidelicet germanae sororis, eiusque qui plus illi esse non possit nisi filius esset. Jam uero ille non ignorat si aliter faceret, prosequuturum esse se ac procuraturum uniuersum Regnorum Hungariae et Transyluaniae excidium, quae non solum Regni ipsius sui, sed totius etiam Christianitatis sunt praesidia. Nam certo scio credere eum (quod uos etiam omnes credere debetis, nisi uos uobis de industria imponere uelitis) magnum imperatorem Turcarum nunquam plane quieturum quo ad desiderio et uoluntati suae satisfecerit, quae in hoc potissimum est, ut Regem Serenissimum Johannem, Reginamque Serenissimam matrem suam ad pristinum regni sui dominium conditionemque reponat ac restituat. Aut uero si in summum discrimen res omnino deuenirent (quod tamen Deus a nobis auertat) uosque huic malo Illustrissimi Hungariae et Transiluaniae domini diligenter prouidetes, ne perpetuam infamiae notam splendentibus uestris nominibus inuratis: sinistra quadam fortuna dictus Imperator Turcarum prospiceret eam Reginae Regisque Joannis in pristinum statum restitutionem fore illi nimis turbulentam ac interruptam: Ipso uero uerius est et certo certius non bonis illum non facultatibus, hominibus, ditionibus, Regnis Imperiis non denique suae ipsius uitae parciturum, quominus se peccatum et tranquillum Regnorum Hungariae et Transiluaniae Dominum ac possessorem proprium et peculiarem redderet. At nunc si hoc euenerit ex uobis exputare ac conjectari potestis, quantum uobis non imminebit solum, sed liberis etiam uestris subeundum erit seruitutis iugum, simile fortassis immo plane peius ac durius quam illud in quod delapsos hodie esse Judeos et Graecos sub illius imperio conspiciamini. Quibus et

repentino occurrere possitis, Rex christianissimus dominus meus mihi demandavit ut amplissimam nobis supradictorum significationem darem fiduciamque afferrem, donec harum rerum nomine erga imperatorem Turcarum vobis patrociniabitur, certo se effecturum ne in eiusmodi miserias ac infortunia incurratis: ac nunc si vos adiungere aequitati et rationi statuatis, vestrosque legitimos ac hereditarios principes reuocetis, vobis in animum inducere debetis, fore ut Imperatorem Turcarum amicum protectoremque, maiestatemque Christianissimam amicosque suos et confoederatos (qui omnes bonam in se totius mundi partem obtinent) vestrae libertatis et quietis Religionisque et fidei fautores et assertores sitis habituri: quod si aliter feceritis supradictos vobis ac uniuersam Christianitatem reddetis infenissimam, contra quorum potentiam et uirtutem rogo uos et hortor ut altius et diligentius omni affectu deposito mature consideretis, si Ferdinandus Romanorum Rex satis idoneus in uobis defendendis esse possit: cum Sigismundus pacatus ac tranquillus totius Hungariae ac Transyluaniae dominus et praeter haec Romanorum Imperator cum exercitu instructissimo, cum omnibus suis copiis, quae si cum istius conferantur erant infinitae, partem istam Transalpinam liberare non potuit ab incursionibus et deuastationibus Turcarum, qui multo etiam tunc infirmiores ac imbecillores erant, quam hoc tempore, minusque in vestrae patriae finibus promoti. Quam ob rem Spectabiles, Magnifici, Egregii ac Nobiledomini, ut humillissima et obsequentissima officia mea sincere supradictorum dominorum ac principum Regis Christianissimi domini mei ac potentissimi Turcarum Imperatoris erga principes vestros, uosque ipsos uoluntati adiungerem et conformia redderem. In hoc ego officium meum desiderari uolo, quin ego uos hortor ac commune faciam ut oculos omnino aperiat, ulnas, ac brachia extendatis ad bonum illud intuendum et amplectendum, quod a solo omnipotenti Deo duorum istorum potentissimorum dominorum intermedio et gracia nunc uobis offertur: neue committatis ut negligentia et recusatione uobis boni oblati Illustre ac plane generosum Hungarorum nomen ipsi Ferdinando infestissimum antiquetur et abrogetur. Cuius splendor et tandem aliquando ex hominum memoria funditus

euellatur et erradicetur, in concilio coetuque generali omnibus se modis ac rationibus tentaturum testificari non est ueritus, daturumque idcirco operam ut eius Regni (cuius vos primaria et potissima estis capita) nobilitas funditus omnino ac radicitus extirpetur. Immo, immo agite et toto studio cum uirtute illa a natura uobis innata et ingenita incumbite, quemadmodum uos facile exequi poteritis, ut maxima indignitate et amplitudine uestrum tam generosum, clementem ac omnibus uirtutibus praeditum principem legitimumque et naturalem uobisque a Deo optimo maximo tributum, unacum serenissima matre sua Regina reuocetis ac conseruetis: honorificumque et praclarum hoc Regnum ea ratione gloriosum et floridum prae caeteris omnibus reddatis, in quo non minus gloriae laudis ac dignitatis assequemini, quam strenuus quondam Attila nominis ac famae sibi in illo generosae conquirendo comparauit. Quantum uero ad me attinet, qui uobis sum et ero in omnibus obsequentissimus, Deum illum sempiternum obtestor, ut animos uestros ad id exequendum inducat, quo uos liberique uestri maiorem in posterum pacifice et unanimiter uiuendi rationem assequamini: primum sub foelicibus ac prosperis numinis sui diuini auspitij, deinde sub utriusque principis supradicti amicorumque suorum fauore, qui Regem uestrum tanquam filium, Reginam tanquam sororem, uosque tanquam amicos amplectuntur, idem immortalis ac potentissimus Deus foelices in posterum uos et unanimes tueatur ac conseruet, ut reliquas Hungariae cum tota Transyluania adhuc integra uestra fidelitate erga naturales principes uestros retinere, Eamque partem Regni Hungariae titulo et nomine Ferdinandi an . . . Regis mei Christianissimi post deum auxilio recuperare possitis. Ex Ciuitate Lug . . . XV. die mensis Septembris 1554.

Spectabilium ac Magnificarum Dominationum
uestrarum

Obsequentissimus amicus

Ja: Cambrayus mp. Christianissimi
Regis orator.

Külczim: Spectabilibus ac Magnificis et Egregiis Nobilibus Capitaneis primipilis prudentibus item ac circumspectis uniuersitati trium nationum Regni Transyluaniae fidelium uidelicet serenissimae Reginae

Isabellae et Illustrissimi filij Regis Joannis Hungariae etc. defuncti, amicis et dominis obseruandissimis.

(Eredetije az erdélyi Muzeum-Egyület kéziratárában, gr. Kemény J. Erd. tört. ered. levelekben I. k.).

XVIII.

1555 apr. 18.

A királyi sereg által a jobbágyoktól elvett, elfogyasztott élelmi szerek ügyében kirendelt bizottság utasítása.

Modus fiendae inquisitionis a colonis super victualibus per gentes Regiae Majestatis in hoc regno Transsilvaniae existentes, consumptis per spectabiles et magnificos dominos Wayuodas regni Transsilvaniae ac commissarios Regiae majestatis in oppido Reghen die 18 Aprilis anno 1555. factus.

Constitutum est per dominos Vayvodas et Commissarios Regiae maiestatis ac vniuersitatem trium nationum regni Transsilvaniae, vt coloni singularum possessionum et villarum, in quas gentes Regiae Majestatis secessissent, ibique varii generis victualia a colonis credito accepissent et consumpsissent, per homines dictorum dominorum vayuodarum ad hoc delectorum adiunctis illis hominibus dictorum dominorum commissariorum Regiae Majestatis et trium nationum, presentibus etiam capitaneis Regiae Majestatis aut eorum vices gerentes (*sic*) et hospiciorum distributorum diligenter perlustrentur et inquirantur de militum nominibus, quem videlicet quisque hospes et qualem militem apud se hospitantem habuerit. Si contingat autem, aliquem ex predictis delectis hominibus in facienda hujusmodi inquisitione presentem esse nolle aut non posse, ceteri nihilominus talis hominis absentia non curante, a cepto non desistant, sed rem summa cum diligentia peragere debeant.

Deinde visitentur iidem homines delecti a colonis singularum hospiciorum et eos fide mediante eorum inquirant, que quisque miles et quanta victualia credito ab eis assumpserit, quibus cognitis ea tantem in regesto diligenter consignentur.

Si quis autem ex predictis militibus a suo hospite per vim aut minis adicitis extorsisse deprehendetur, cognita diligentia hujusmodi rerum violenter ablatarum quantitatem, conscribatur in regesto et tandem ex talis militis stypendio mensuali juxta limitacionem dominorum regnicolarum super solutione rictualium hujusmodi facta deducatur.

Ittem si quis hospitem suo militi ex sua gratitudine liberalitateque aliquid sponte relaxasset hoc quoque cognoscatur et in futurum testimonium hujusmodi relacionis in regestum denotetur, vt talis miles hoc testimonio tempore tandem suo excusatum se habere possit.

Modus autem limitacionis dominorum regnicolarum super solutione pro victualibus fienda facte, secundum quem predicti delecti homines procedere debebunt ijs erit:

vno die et vna nocte de vno equo denarius vnus,
de vno autem cubulo Koloswarijensi denarii sedecim,
de cubulo saxonico denarii octo.

In Barcza, Chÿk, Gÿergÿo et tribus sedibus de vno cubulo avene denarii quinque pro vna pÿwha vini, hoc est pro mensura saxonica eythel vocata denarius vnus, vbi autem eythel major est, juxta quantitatem soluantur.

De vno pullo denarius vnus. De vno ansere denarii duo, de vno porcello denarii duo. De vacca sterili denarii sexaginta, sebes et corium reddenda.

De vno agnello denarii decem, sebes et corium reddenda.

Lardum, cum hoc tempore leui admodum precio venundari soleat, juxta suum valorem eque ac panis estimari debet.

Cetera victualia omnia juxta suum valorem estimentur et persoluantur.

Inquisicio predicta fiat a secundo die festi assumptionis beatissime virginis Marie et in singulis pagis quis fuerit dux annotetur.

(Egykorú másolat Brassó városa levéltárában, Trausch-féle gyűjteményének III. kötetében).

XIX.

1555. apr. 24.

A marosvásárhelyi gyűlés által hozott törvények.

Articuli dominorum Trium Nationum Regni Transsylvaniae in Comitibus Wasarheliensibus ad festum Beati Georgij Martiris indictis ex commissione Sacrae Regie Maiestatis celebratis Anno domini 1555.

(1) Cum domini Waijwode Nomine et Impersona Sacrae Regie Maiestatis dominis Regnicolis exposuissent Maiestati Regie domino Nostro clementissimo summopere placere, quod vniuersum hoc Regnum in tautis fluctibus rerumque disturbijs in fide atque constancia permanserit, neque passum fuerit vanis ac fictis rumoribus, solcitationibus, litteris, suasionibus, idque genus alijs, seipsum ab eiusdem obediencia et fidelitate abstrahere, Vniuersus hic regnicolarum Conuentus primum quidem gracias agit sue Maiestati, quod eorum fidelitatem sibi gratam esse cognoscat. Deinde humillime supplicat, ut quod de bono atque fideli Regno quisque probus existimare potest, hoc ipsum sua Maiestas de hoc Transsylvanico sibi polliceatur et persuadeat, neque aliud expectet, quam horum omnium fidem, obedienciam perpetuamque fidelitatem.

(2) Quod autem sua Maiestas tot tantosque labores, nec non vigiliis, sumptus inquam incredibiles, pro incolumitate huius miserimi Regni fecit quidem antea et deinceps se facturam esse offert, propterea Vniuersitas hec Regnicolarum, Conuentus, Maiestati sue gracias agit immortales, atque pollicetur suis perpetuis fidelibusque seruicijs hoc ipsum sue Maiestati inseruire.

(3) Quoniam in negotio Religionis sepius in tot partes certe controuersie oriri solent, proinde vt hoc malum e medio tollatur, statutum est a dominis Regnicolis, vt ille Articulus qui tempore Reuerendissimi quondam domini Fratris Georgij

Episcopi Waradiensis etc. in generalibus Comicijs dominorum Regnicolarum Thorde profesto Natiuitatis Beati Joannis Baptiste, in Anno domini 1551 *) super editus fuerat, inuolabiliter obseruetur, et si qua parcium ante hac forsitan vel deinceps aliquam iniuriam aut violenciam parti alteri intulisset et inferret, pars lesa contra illam iuris ordine coram dominis Waÿwodis causam prosequatur. In qua re domini Waÿwode offerunt se citra vllam dilacionem parti lese iudicium et iusticiam administraturos esse.

(4) Item prouentus Ecclesie Cathedralis Albensis iuxta continenciam Articuli in dictis Comicijs Thordensibus superinde editi restituantur.

(5) Item quod plebani Lutherani, si cum litteris domini Vicarij Albensis ad aliquam execucionem faciendam per quoscunque requisiti fuerint, statim illi in omnibus causis, excepta causa Religionis, ad execucionem procedere debeant.

† (6) Item In causis decimarum nemo Regnicolarum in presenciam dominorum Waÿwodarum citari possit, sed iuxta veterem consuetudinem huiusmodi causas dominus Vicarius Albensis diudicet.

(7) Item. Quia Egregius Joannes Fanchÿ Prefectus Castris Waÿdahwnÿad, suo ac Magnifici domini Joannis Therewk de Emÿngh domini sui nominibus et personis, apud dominos Regnicolas instabat, vt differencie et contenciones, que inter ipsos ab vna, ac Nobiles Comitatus Hwnÿadiensis, partibus ab altera mote fuissent, opera dominorum Regnicolarum sedarentur. Igitur Reuerendissimus dominus Episcopus superinde requisitus, obtulit se promptum et paratum esse omnes labores pro componendis eorum controuersis subire, terminumque partibus sua Reuerendissima dominacio prefigere, ad quem in presenciam suam accedere debent. Vbi si Reuerendissimus dominus partes easdem pacificare poterit, bene, alias terminum ipsis constituet, in quo Iudicium .recepturi coram dominis Waÿwodis citra vllam citacionem comparere debent.

*) Tollhiba 1550 helyett. 1551 jun. 23-án nem volt országgyűlés, de nem is lehetett. Hanem igen is volt 1550-ben

(8) Item Nobiles Comitatus Hwnyadiensis conquerebantur se per quosdam potentes multa damna passos esse, postulabantque vt domini Waywode hominem eorum, cum testimonio Capituli Albensis, ad oculatam reuisionem damnorum transmitterent. Tamen dominis Regnicolis visum est, vt si qui eorum aliquam iniuriam aut damnorum illaciones accepisse pretendent partem adversam in presenciam dominorum Waywodarum euocent, ex parte quorum domini Waywode offerent se iudicium et iusticiam inpensuros esse.

(9) Item Idem Nobiles Comitatus Hwnyadiensis conquerebantur Quod inhabitatores oppidi Zaazwaras, ac alij Saxones in pertinencijs eiusdem oppidi commorantes, de liberis pascuis eorum pecora ipsorum abigerent et per paccionem dimitterent. Quare per dominos Regnicolas sancitum est, ut in hac parte vetus consuetudo obseruetur, excepto quod nec domini Nobiles nec vero Saxones equis, equacilibus ac gregibus ouium Valachorum ex debito pascua in territorijs eorum admittere cogantur.

(10) Item quia per gentes Regie Majestatis dominis Regnicolis multa damna illata sunt, postulant domini Regnicole, ut domini Regnicole speciales homines cum Iudicibus nobilium singulorum Comitatum transmitterent, qui eadem damna cognoscerent, et eisdem superinde debita satisfaccio impenderetur. Intelligunt tamen a dominis Waywodis, per dominos Commissarios nouissime ingressos a Majestate Regia eam instructionem in scriptis allatam esse, vt solummodo damna a festo Assumptionis Beatissime Virginis Marie nouissime transacto recognoscerentur, et satisfaccio illorum impenderetur. Supplicant domini Regnicole eius Maiestati domino eorum clementissimo, vt non solum hec prescripta, verum eciam alia omnia, post ingressum Illustrissimi domini Castaldi illata cognoscerentur, atque ipsis de illis omnibus plenaria satisfaccio inpendatur. In super supplicant domini Regnicole Maiestati sue ut sua Maiestas gentibus in hoc regno existentibus solutionem facere dignetur, atque certum locum prescribere, vbi huiusmodi gentes alantur, ne misera plebs per condescensiones eorum opprimatur.

(11) Conclusum est per dominos Regnicolas, nemo no-

+

biles homines citra quinque casus in presenciam dominorum Waÿwodarum in ius citare possit, prout patet in decreto generali. Et Comites Comitatum nullas causas infra summam quinquaginta florenorum se extendentes iuxta veterem eorum consuetudinem in presenciam dominorum Waÿwodarum transmittere teneantur.

(12) Item cum domini Regnicole Trium Nacionum libertates suas summo opere defendere laborant, conclusum est, ut queuis Nacio tercio die festi Sacri Pentecostes proxime affuturi, suas litteras et priuilegia super libertates eorundem quas habent, coram Reuerendissimo ac Magnificis dominis Waÿwodis producere teneantur, que reuisioni eorundem dominorum submittantur.

(13) Item Vniuersitas dominorum Nobilium Comitatus Hwnÿadiensis simulcum Egregio Ladislao Dÿenewsÿ dominis Waÿwodis et Regnicolis in eo uehementer supplicat, vt ad custodiam et alias necessitates Castelli Illÿe singularem curam adhibere velint, ne in manus hostium deueniret, unde maximum periculum huic regno (quod Deus auertat) immineret. Proinde decretum est, ut dominus Administrator ^{pro}uentuum Regie Maiestatis ex contributione presenti Comitatus Hwnÿadiensis ad fortificationem eiusdem Castelli tantas expensas, quante sufficere videntur, administret, propriumque hominem illuc mittat, qui circa fortificationem eiusdem ac alias eciam necessitates prospiciat, et laboratoribus solutionem faciat. Vbi vero contribucio illius Comitatus ad necessitates dicti Castelli non sufficeret, aliunde necessitatibus illius subueniat, et incole quoque pertinenciarum, apud manus eiusdem Ladislai Dienessÿ, nec non Egregiorum Georgij Capithan, ac Georgij Nagh habentur, aut solutione aut laboribus circa fortificationem Castelli auxilio sint.

(14) Item iudicia nouorum actuum potenciariorum tam inter Nobiles quam eciam Siculos continue celebrentur, siue iam Orte sint siue oriantur, generalia vero iudicia in Dominica Cantate inchoentur.

(15) Iidem domini Siculi affïrmant leges suas a legibus ceterorum Regnicolarum discrepare, postulantque vt iuxta veterem eorum consuetudinem cum litteris euocatorijs domino-

rum Waÿwodarum in presenciam eorundem ratione quorum-uis negotiorum ne evocentur. Quorum postulacioni domini Waÿwode consenserunt, ea tamen conditione, vt Siculi causas reliquorum miserorum plebeorum coram ipsis vertentes citra vllam dilacionem adiudicare debeant, alias enim illos, qui contra miseros peccauerint, ad requisitionem ipsorum in presenciam eorundem dominorum Waÿwodarum per literas euocatorias citari faciant.

(16) Item decretum est per dominos Regnicolas vt deinceps nemo in consilium Regnicolarum, qui per eosdem electus et missus non fuerit . . . *)

(17) Item fures, predones, incendiarij, adulteri, falsarum monetarum cutores, homicÿde ac alij publicj malefactores, qui iam antea secundum constitucionem Regni extradati sunt, sed hactenus comprehendi non potuerunt, per Comites publicentur in eorum sedibus, vt vbique et per quoscunque comprehendi poterunt. in ipsorum terris, officiolatibus, Ciuitatibus, Oppidis et Villis per Iudices eorundem pena condigna punientur.

(18) Item vt post connumeracionem dicte Regie Maie-statis Comites Comitatum statim ad persequendos fures et predictos malefactores exeant, et Idem comites secundum connumeracionem dice singulos duos denarios, de singulis portis, in ipsorum salarijs siue expensis exigant, ubi autem non ex-gissent et in persecucione malefactorum non processissent, in ipsorum vsum conuertant.

(19) Item conclusum est in negotio Nobilium malefactorum, vt iuxta constitucionem dominorum Regnicolarum, superioris anni, in Conuentu Wasarheliensi factam procedant.

(20) Item Rusticum hominem et Christianum septem Christiani, Walachum vero tres Christiani, Walachi vero septem vnum Valachum Juramento extradare possint.

(21) Item Inquisicio seu investigatio malefactorum recencium, demptis antea extradatis, vt premissum est, a festo

*) Az eredeti peccétes példányban itt egy szó (hihetőleg: *admittatur*) a leiró elnézéséből ki van felejtve.

Circumcisionis domini Anno Millesimo quingentesimo *). Quinquagesimo quarti preteriti incipiatur. Decretum est autem vt cum inter dominos Nobiles malefactorum persecucio per Comites Comitatum incepta fuerit, statim et eodem tempore domini Siculi et Saxones in medio eorum eosdem malefactores persequantur, ne tales ex vnus Nacionis terris in alterius commigrare possint, quapropter domini Waÿwode homines eorum speciales deputent; qui cum dominis Siculis et Saxonibus eiusmodi malefactores persequantur. Quicumque autem aliquem malefactorem pactatum dimitteret, vel defenderet, aut occultare auderet, eadem pena, que per dominos Waÿwodas in tales malefactores decreta est, puniri debent.

(22) Casus vero, pro quibus fures et aly malefactores occidi vel suspendi debeant, generaliter pro pecoribus cuiuscunque generis fuit ac alijs rebus florenum vnum valentibus et supra, infra vero vnum florenum is qui furatus fuerit virgis cedatur.

(23) Item pro quibuscunque enormibus et detestandis vituperijs et signanter pro vituperio anime et de creatura Dei virgis cedantur, adulti vero cippone puniantur, et si per quospiam iudices oppidorum et villarum punicio ommissa fuerit, per Comites prius constituta pena puniantur.

(24) De negotio vero seruorum fugitiuorum statutum est, vt qui male et clam a dominis suis aufugerint, ac apud alios inuenti fuerint, a domino suo restituantur. Si vero in publico loco reperti fuerint libere retinere (*igy*) et comprehendi possint, assignenturque ad manus dominorum suorum, ex quorum parte dominus statim iudicium faciat. Ubi autem dominus talium fugitiuorum procul abesset, tradantur ad manus iudicis eius oppidi aut ville, vbi et in cuius terris comprehensi fuerint, et iudex tercio die ex parte huiusmodi impendat iudicium.

(25) Item statutum est ne equi ex hoc Regno (exceptis equis epuacilibus) educantur. Si qui autem educere vellent,

*) Az eredeti pecsétes példányban ez a szó a leiró tévedéséből *quinquagesimo*-nak van írva.

per quoscunque et in quorumcunque terris inuenti fuerint, equi a talibus per eos adimantur.

(26) In redemptionibus litterarum vetus mos obseruetur.

(27) Item domini Saxones conquerebantur litteris procuratorijs Ciuitatum suarum per Comites Comitatum locum non dari. Igitur constitutum est, vt ipsi litteras adiudicatorias eorum ad dominos Waywodas ferant, ex quibus cognoscant, vtrum procurator *) eorum penes litteras procuratorias causam egerint nec ne, et si ita compertum ex litteris fuerit, vt penes litteras suas causam egerint, deinceps eciam locus eisdem litteris dabitur.

(28) Statutum est, vt cum deinceps Vniuersitas dominorum Regnicolarum siue ad Regiam Maiestam, siue ad externa Regna nuncios suos miserit, domini quoque Prelati et Magnates ratione bonorum suorum equalia onera in expensis nunciorum cum reliquis Regnicolis sufferre teneantur. Verum si aliquis de numero dominorum Magnatum aut Capitularium cum legacione fuerit expeditus, talis solucio in expensas illius de suis bonis conuertatur, Reuerendissimus tamen dominus Episcopus ab hac solucione exemptus habeatur.

(29) Visum est dominis Regnicolis, vt Dominus Abbas de Colosmonostra solito more Regni ad fidelem custodiam loci Conseruatorij litterarum Juramentum prestare teneatur. Qui cum referat se ad hanc custodiam coram Reuerendissimo domino Strigoniensi iuramentum prestatisse, nichilominus tamen nuncij, qui nomine Regni ad Maiestatem Regiam profecturi sunt, illi a domino Strigoniensi planius cognoscere debebunt.

(30) Preterea idem dominus abbas in generalibus expeditionibus Regni gentes suas, quas ratione bonorum suorum alere pro Regni defensione debet, tempore necessitatis paratas habeat, superindeque domini Regnicole Maiestati Regie supplicant, vt sua Maiestas hoc domino abbati per suas litteras committere dignetur.

(31) Domini Regnicole supplicarunt dominis Waywodis pro salibus ad necessitatem domus eorum ex Cameris Salium

*) Eredeti példányunkban így áll, *procuratores helyett*.

dandis, qui domino Administratori commiserunt, ut iuxta veterem consuetudinem in vsum domus eorum sales de Camerj's Salium dare faciat.

(32) Quoniam Vniuersitas dominorum Nobilium Comitatus Hwnj'adiensis conqueritur, Egregium Joannem Fanchj' Comitem ipsorum ad officium suum nondum iuramentum prestitisse, proinde statutum est, vt idem Joannes Fanchj', vt reliqui Comites aliorum Comitatum huius Regni, iuramentum prestare teneatur.

(33) Deinde ijdem domini Nobiles Comitatus Hwnj'adiensis supplicauerunt dominis Waÿwodis, vt ex presenti contributione nonaginta nouem denariorum defalcarent, cum dominationes sue antea pro labore eorum circa municionem Arcis Dewa factam hoc se facturos obtulissent. Itaque domini Waÿwode eisdem concesserunt, vt ex singulis portis non amplius quam septuaginta quinque denarios in presentem contributionem soluant, ea tamen condicione, vt cum idem domini Nobiles per Magnificum dominum Dominicum Dobo etc. ad eiusmodi labores subeundos eciam deinceps requisiti fuerint, presto esse velint.

(34) Pro fenetis quoque eorundem per gentes Anno superiori consumptis, cum Egregius Georgius Hamaÿ cum alijs personis ad recognicionem et estimacionem damnorum missus fuerit, resciaur ab eo summa damnorum illatorum, domini autem Waÿwode committunt domini Administratori, vt superinde satisfaccionem inpendat.

(35) Vt vniuerse tres Nationes bono apparatu bellico parati et instructi sint, prout in articulis alijs Anni superioris superinde editis continetur; mandant autem domini Waÿwode, vt domini Nobiles gentes eorum simul cum omni apparatu bellico usque festum Pentecostes proxime venturum perlustrent, similiter Capitanei et Iudices Sedium Siculicalium ac domini quoque Saxones, easque tam promptas habeant, vt cum ad insurgendum necessitas postulauerit, ac per dominos Waÿwodas requisiti fuerint, vel capitatim siue generaliter vel parcialiter, absque, mora et dilacione, ad terminum ipsis prefixum et locum constitutum conuenire possint.

(36) Domini Banffienses conquesti sunt dominis Regnicolis, quod dominus Administrator oppidum eorum Banffi-Hwnyadya contra privilegia eorundem oppidanorum dicari facere vellet. Vnde domini Wajwode decreuerunt, vt privilegia sua, si qua super exemptione eiusdem oppidi confecta habent, in presenciam dominacionum suarum producant, quibus cognitis domini Wajwode easdem (*igy*) dominum Administratorem obseruaturum committent.

(37) Item Status et Ordines Regni Transsylvanie obtulerunt sue Maiestati de singulis portis iuxta connumeracionem denuo fiendam denarios nonaginta nouem, verum conclusum est, vt dominus Administrator eligat de singulis Comitatus ad ipsam connumeracionem probos Nobiles, qui Maiestati Regie fideliter inseruiant, et ne quid damni miseris colonis inferant, quod si qui inferrent, de bonis et iuribus eorum possessionarijs iuris ordine parti lese satisfaccio inpendatur.

(38) Adhibeantur preterea semper in singulis Comitatus Judicesnobilium, qui iuxta veterem consuetudinem in connumeracione interesse debeant.

(39) Libertini Nobilium, qui per dominos eorum in libertate conseruantur ac in expedicionibus cum eis proficiscantur, et in medio ceterorum colonorum seruicia dominis eorum non exhibent, sed more seruitorum inseruiunt; similiter allodiatores, mercenarij et reliqui seruitores Nobilium, qui victu et amictu a dominis eorum sustentantur, ne dicentur.

(40) Domus nouiter facta et erecta, cuius edificacionis annus nondum conclusus est, ne dicetur, combustaque domus et rursus reedificata, cuius reformacionis tercius annus non est repletus, ne dicetur.

(41) Mulier vidua, que paruulos habet orphanos, vel si penitus prole orbata est, ne dicetur, illa tamen vidua, que filium sedecim annorum habet et mercenarium, res quoque in valore sex florenorum, dicetur.

(42) Item in exaccione presentis contribucionis is modus obseruetur, vt si post connumeracionem colonorum in bonis aliquorum dominorum Magnatum aut Nobilium aliqua desolacio siue per incendium, quemadmodum hys nouissimis temporibus in hoc Regno contigit, siue per mortem colonorum

facta sit, vel aliquis eorum clam alio transmigraret, aut iure mediante abduceretur amodo deinceps, in singulis Comitibus huius Regni ea res coram Comitibus, Vice comitibus, Judicibus Nobilium ac Vniuersitate Nobilium per iuramentum Judicis illius possessionis, in qua talis colonus resedisset, rectificetur, et ista rectificacio apud exactorem contribucionis Regie Maiestatis semper locum habeat.

+ (43) Finita connumeracione quilibet Nobilium ad decimum quintum diem dici eiusdem connumeracionis ipsam dicam ad manus exactoris Thordam de bonis suis administrare debeat, excepto Comitatu Hwnyadiensis, in quo dominus administrator ex veteri consuetudine, vbicumque voluerit, exactorem constituere potest.

+ (44) Quod si qui Nobilium contribucionem ipsam ad prescriptum terminum de bonis suis non administraret, Vice Comites Judicesnobilium expleto termino emitantur, et tam sallarium suum quam eciam dice Regie exigendi habeant plenariam autoritatem.

(45) Postremo conclusum est, quod restancie ante officium modernorum dominorum Waywodarum inexacte existentes ne exigantur, sed penitus inexacte remaneant, eo quod temporibus proxime superioribus plurimi Comitum Vice Comitum et Judicum Nobilium Comitatum, ita eciam Judicum Villarum peste preterita e medio sublatis sunt, propter quorum obitum negocium huiusmodi restanciarum ad efectum nequam perduci potest.

(P. H.)

(Eredetije, az aljára papirszelettel borított vörös ostyára nyomott, ezüst huszas nagyságú pecséttel, az erd. Muzeumban : Josephi Comitis Kemény Codex Authenticus Articulorum Transsilvaniae. Tom. I.)

XX.

1555. nov. 23.

A nemesek és székelyek kolosvári gyűlése: Csoronk Mártont és Forró Miklóst mint követeket a szászokhoz küldi.

Prudentes et Circumspecti domini et amici nobis obseruantissimi. Salutem et Seruitutis nostre commendacionem. Quod cum nos die hodierna hic in Ciuitate Coloswariensi de bono statu Reipublice et Conseruacione huius miserrimi afflicti Regni tractaturi conuenissemus duos ex fratribus nostris, videlicet Egregios Martinum Choronk de Naghlak Comitem Comitatus Albensis directorem causarum Regie Maiestatis in Transsiluania, et Nicolaum Forro de Happporthon in certis negocijs Regni in medium Dominationum uestrarum duximus transmittendos. Quare dominaciones uestras rogamus uelint eodem uerbis dictorum Martini Choronk et Nicolai Forronomine nostro coram eisdem referentibus fidem adhibere credituam, nobisque optatam dare relacionem. Quos altissimus Deus pro uoto felices conseruare dignetur. Quibus nos et Seruicia nostra commendamus. Datum in Ciuitate Coloswariensi Sabbato proximo ante festum Sancte Catherine uirginis Anno domini 1555.

Vniuersitas Nobilium Transsiluaniensium
Coloswarini Congregatorum,
Et Siculi inibi presentes.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistris ciuium, Iudicibus Regijs ac vniuersitati Septem et duarum Sedium Saxonicalium, dominis et amicis nobis obseruatissimis.

(Eredetiye, levél alakban ivrét, medve vízjeggyel ellátott papirra írva s lepecsételve, melyen a czimer már ki nem vehető, de két betű M. N. látható — a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1555 nro. 730).

XXI.

1555. decz. 23.

A székely-vásárhelyi országgyűlés végzései.

Articuli

Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniensis in Generalieorum Congregatione 23 die Decembris Anno Domini 1555 in oppido Székely-Vásárhely ex mandato Sacrae Regiae Maiestatis Romanorum, Hungariae Bohemiae etc. Domini ipsorum Clementissimicelebrata, publice editi.

Primo Conclusum est per Dominos Regnicolas, ut, ex qualibet natione singulae personae cum plena informatione ad Maiestatem Regiam, juxta mandatum Maiestatis suae Sacrae, mittantur.

Item. Ex literis Maiestatis Suae Regiae per magnificum Dominum Joannem Peteo, ad ipsos Regnicolas datis, voluntatem Imperatoris Turcarum manifeste intelligere, velle eundem Imperatorem, ut sua Maiestas Sacra Regnum hoc una nobiscum omnibus, ad manus filii Joannis Regis assignaret; et, ubi idem in Regnum intrare nollet, nihilominus Maiestas Sua manus suas ex hoc Regno exciperet. Ex quibus causis Regnicolae nuncios ipsorum ad praefatam Maiestatem Regiam miserunt, qui ipsis a Sua Majestate Sacra relationem inferant, quid cum Principibus Christianis de salute et permansione hujus Regni statuerit. Verum, ut ne sub hoc tractatu, ab hostibus, quibus undique hoc Regnum circumdatum est, aliquod periculum contingat, sicuti in Hungaria aliquoties jam id contigisse manifeste constat, ob hoc Domini Regnicolae unanimi voto constituerunt, pro defensione hujus Regni tria millia hominum conseruare. Ad quorum solutionem Domini Nobiles de singulis portis, juxta eorum nationem, portatim obtulerunt contributionem denar. 99. Domini Siculi quintam partem gentium suarum, Domini vero Saxones uni-

versa onera, juxta veterem eorum consuetudinem, cum eisdem duabus nationibus sufferunt.

Causis igitur praedeclearatis, et pro liberatione etiam Egregii Petri Gerendi, qui in servitiis Regiae Maiestatis et Regni apud Waywodam Moldaviensem captivus detinetur, de cuius seruitiis ne videantur Domini Regnicolae immemores et ingrati esse, coacti sunt nuncios suos de medio ipsorum ad praefatum Moldauum, nec non et Waywodam Transalpinensem et Petrum Petrovith, cujus consilio et opera idem Petrus Gerendi tam diuturna in captivitate detentus esse cognoscitur, mittere, et medio nunciorum suorum illos in eo rogare: quod quia sperant Domini Regnicolae, praefatam Maiestatem Regiam nuncios ipsorum cum clementi et optata relatione ad eisdem remissuram, ut, interea quoad iidem nuncii a sua sacra Maiestate reuertantur, res hujus Regni apud Imperatorem Turcarum sedare velint.

Item: Deliberaverunt Domini Regnicolae in ipsorum Instructione per nuncios suos ad Regiam Maiestatem eidem suae Maiestati sacrae supplicare, ne sua Maiestas opinari dignetur, praefatos ter mille homines, contra Maiestatem suam Dominos Regnicolas conservare, sed pro defensione hujus Regni et ipsorum omnium.

Item: Iidem Regnicolae concluderunt, ut praescriptam Contributionem denar. 99 per Dominos Nobiles pro conservatione gentium oblatam, usque ad 15 diem a feria secunda proxima ante festum Circumcisionis Domini inclusive computando, ad manus Exactorum administrare debeant.

Item: Decretum est, ut de Comitatibus Kolos, Doboka, et Szolnok praesens Contributio Kolosuarinum ad manus Egregii Domini Ladislai Mykola, administretur, qui etiam ad exitum eiusdem Contributionis rationem habeat. De comitatibus vero Thorda, Kykelew et Albensi administretur ad manus Domini Antonii Kendi ad Radnóth, qui ad exitum ejusdem Contributionis rationem habeat. De Comitatu vero Hunyadiensi ad manus Egregii Petri Kenderessy administretur, qui exponat ad commissionem Dominorum Antonii Kendi et Ladislai Mykola.

+ Si qui vero Nobilium eandem Contributionem usque ad praescriptum terminum ad manus eorundem Exactorum administrari non curaret, extunc elapso termino praefati Domini Antonius Kendi et Ladislaus Mykola ad exactionem hujusmodi restantiarum, homines eorum mittant, et Judlium illius Comitatus, in quo ipsa Restantia fuerit, comittatur ut absque ulla mora, cum eisdem hominibus suis, ad exactionem Restantiarum, etiam per depraedationem talium Bonorum, juxta veterem Regni consuetudinem fieri debentem exeant et ipsas Restancias exigant.

Item. Domini Regnicolae rogant Reverendissimum Dominum Transsylvaniensem et Dominos Waywodas, ut velint suae Reverendisimae et Magnificae Dominaciones in administratione praesentis Contributionis cum ipsis Dominis Nobilibus de bonis suarum Reverendisimae ac Magnificarum Dominacionum exigi debentis aequale onus sufferre.

+ Item. Uniuersi status et Ordines huius Regni in supremum Capitaneum elegerunt magnificum Dominum Melchiorem Balassa de Gyarmath et diligentissime rogant suam Magnificam Dominationem, ut hoc officium assummat. Quod idem omnes Status Regni suae Magnificae Dominationi seruitiis ipsorum promereri studebunt.

Item. Inter Dominos Siculos talis ordo observandus per Dominos Regnicolas constitutus est, ut ex qualibet sede eorum, juxta veterem consuetudinem ipsorum, Capitaneos habeant, verum illi omnes praefatum Dominum Melchiorem Balassa audiant, commissioni suae pareant.

Itidem etiam Capitaneus Dominorum Saxonum qui fuerit, vel plures fuerint, commissioni ejusdem Domini Melchioris Balassa obsecudent et suam magnificam Dominationem audiunt. Istaе vero gentes statim ad hoc oppidum Zekel-Wásárhely congregentur et eo proficiantur ad mandatum Domini Capitanei, quo necesse fuerit.

Item. Deliberatum est per Dominos Regnicolas, ut uniuersi Status et Ordines Regni, simul cum plebe juxta Constitutiones superiorum temporum, armis bellicis instructissimi sint, ut, cum literae Dominorum Waywodarum super insur-

rectione ad ipsos Regnicolas pervenerint, viritim sive partialiter insurgere possint sine mora.

Item Conclusum est ut interea, quoad nuncii Dominorum Regnicolarum a Maiestate Regia reuerterentur, omnia Judicia, tam in sede Dominorum Waywodarum, quam etiam in sedibus Judiciariis Comitatum, Sedium Siculicalium et Ecclesiae Albensis, suspendantur, hoc excepto, quod Reuerendissimus Dominus Transsilvanus et domini Capitulares ratione debiti Decimarum contra quoslibet debitores causam movere et persequi possint.

Postremo supplicant iidem Domini Regnicolae Suae Maiestati Sacrae in eo, ut dignetur Sua Maiestas Sacra restantias contributionum ante annum Domini Millesimum Quingentesimum Quinquagesimum Quartum si quae in bonis Nobilium inexactae restarent, clementer relaxare. Quia etiam literae Quietantiales fere in omnibus locis propter grassationem pestis in obitum colonorum deperditae sunt, de quibus Sua Maiestas Sacra dignetur Domino Administratori committere, ut ab exactione ipsarum restantiarum supersedeat.

Quia multae querelae ad Regnicolas deferuntur ex parte subditorum familiarium Dominorum Waywodarum, ideo per Vniuersitatem Dominorum Regnicolarum conclusum est, ut uterque Dominus ex parte suorum subditorum, omnibus querulantibus, absque ulteriore prorogatione suae Magnificae Dominationis, Iudicium ac etiam satisfactionem impendere velit.

(A Haner György superintendens által vett s az erdélyi ágostai hitvallásu egyház levéltárában levő másolatról).

XXII.

1556. január eleje.

Kendy Ferencz jelentése Ferdinándhoz az 1555-iki deczemberi országgyűlésről.

Sacratissima Maiestas et domine domine mihi semper Clementissime atque gratiosissime.

Perpetuorum seruitiorum meorum in gratiam Sacratissime Maiestatis Vestre humilimam commendacionem. Domine

Clementissime. Reddite sunt mihi litere Sacratissime Maiestatis Vestre Vienne die decimo tercio Januarii date, e quibus satis grauem tristemque Sacratissime Maiestatis Vestre indignationem video, ex conclusione Regnicolarum in generalibus eorum Comiciis pro festo Natiuitatis domini proxime praeteriti in oppido Zekelwassarhel hic Transiluanie celebratis, quasi conclusio illa contra dignitatem auctoritatemque Maiestatis Vestre Sacratissime fuisset lata, ex quibus domine Clementissime justam et rationabilem meam excusacionem cognosco, que ut Sacratissima Maiestas Vestra ex sue Maiestatis erga omnes suos subditos clementia, exaudire Clementissime atque admittere gratiosissime dignetur.

Memnisse poterit Sacratissima Maiestas Vestra cum primum post obitum Serenissimi Principis domini quondam Joannis Regis felicissime reminiscentie, Regnum hoc Transiluanie ex Dei optimi maximi clementia et bonitate ditioni Sacratissime Maiestatis Vestre translatum est, ab eo tempore in omnibus semper euentibus per omnem occasionem, omnibus uiribus, studiis et conatibus juxta possibilitatem mee exigentie (*exiguitatis*) summa cum fidelitate et constantia Maiestati Vestre Sacratissime atque miserrime opresseque ac pene deplorate patrie summa cum industria atque sagacitate non parcendo mee persone, bonisque et rebus, seruire studuerim et ex post dum Maiestas Vestra Sacratissima ex singulari sue Maiestatis clementia me tanquam personam ad huius officii administrationem indignam suscepit, ad cuiusmodi officii administrationem me insufficientem reputauit, sed clementi Sacratissime Maiestatis Vestre auxilio nitens, onus administrandi officii ad pia Sacratissime Maiestatis Vestre mandata subire non recusauit, quo Maiestati Vestre Sacratissime, tanquam domino clementissimo, in conseruatione huius adflicte ac deplorate patrie commodius seruire possem.

Sed quia domine clementissime regnum istud sit tam in finitima parte situm, ut dum adhuc totum regnum integris suis florebat uiribus, atque vicina regna ac prouinciae Sacre Regni huius Hungarie corone fuerant subdita, tunc quoque diuersis hostium et frequentibus depredationibus fuit obnoxium, adeo, ut nullo unquam tempore ab hisce impugnationibus sepiusque

excursionibus Regnum hoc fuit tutum, quantomagis domine clementissime destructo et toto penitus abolito imperio Hungarico, viribusque eneruatis, vicinis etiam Regnis et Christianis in Thurcarum tyrannidem deficientibus, adeo undiquaque hostium densitate circumuallatum ac obsessum? ex quibus jam domine Clementissime, Regni huius condicio eo deuenire coacta est, ut contra Thurcarum Imperatoris vim Regnum istud armis defendere omnibus videatur impossibile quod credo Maiestatem Vestram Sacratissimam per manifestam experienciam vel ex eo argumento optime potuisse intelligere, dum copia belli, ingensque illa Sacratissime Maiestatis Vestre expeditio hic Transsilvanie fuerat constituta, quippe quod pro regni huius conseruacione tractatus plus quam arma proficiat, cuius quidem conseruacionis exordium Maiestas quoque Vestra Sacratissima promouit et tamquam pientissimus, clementissimus princeps solerti atque diligentissimo studio, singularique prudentia medio sue Maiestatis summorum oratorum apud ipsum Thurcarum Imperatorum infra omne id tempus, quo imperator in Persia egit, prosecutus est.

Interim domine Clementissime, cuiusmodi res hic subsecute sint, nempe vicinorum hostium conatus, Thurcarumque parcium vicinarum depredaciones et rapine, Waÿwodarumque Moldauiensis et Transalpinensis permociones et cominaciones atque eciam incursiones, oratorisque Regis Francie atque ipsius Petri Petrowÿth tum admoniciones cum eciam comminaciones, Regnicolarum inter sese dissecciones commocionesque et diuerse factiones, que quidem Maiestati Vestre Sacratissime pro nostri officii exigentia et fidelitate habunde, vberime ac profuse rescripsimus, atque omnes omnium tumultuarios motus tam scilicet maiorum, quam minorum repressimus, aliorum eciam Bellicis armorumque minis prohibuimus, atque auxilio S. Maiestatis Vestre accedente condescendere pacareque fecimus, pro quibus domine Clementissime non solum ab his fratribus meis regnicolis atque huius nationis mee hominibus, verum eciam vicinorum Regnorum prefectis et presidibus ac eorum subditis nomen meum male audit atque tractatur, diris prosequendo conuiciis et execrationibus, qui quidem omnes uno ore in hoc Regno ac eciam prememoratorum vicinorum Re-

gnorum, futurum Regni exicium, ruinamque ac desolationem mihiinputare non cessant, atque occasionem tantorum futurorum periculorum tam huius quam prememoratorum Regnorum prestare affirmant, quorumquidem aliquot literas superinde confectas Sacratissime Maiestati Vestre transmissi. Nam et in preteritis Comiciis in Wassarhel celebratis hisce (*sic*) literas magnifico domino Joanni Pethew in specie ostendi, easque medio ejusdem Maiestati Vestre Sacratissime mittendas curavi. Pro quibus domine Clementissime ab omnibus his fratribus meis Regnicolis, quos futurum huius Regni exicium territat, verbis afficior contumeliosis, a vicinis similiter presidibus mille minarum generibus sum affectus.

Sed his omnibus refutatis, in hoc totis meis viribus iucumbi, quo modo regnum istud in sacratissime Maiestatis Vestre tamquam principis Christiani Manibus possit conservari, id vero tam solerti diligentia egi, ut revera quantum in me fuisset, totum quoque Hungariae Regnum cum ceteris omnibus Regnis Sacre Corone subiectis ac prouinciis manibus Sacratissime Maiestatis Vestre fidelissime assignassem.

Demum tandem cum imperator ipse Thurcarum rebus suis omnibus in Persia confectis rediisset, Waywode Moldauiensis et Transalpinensis una cum ipso Petrowÿth et circumiacentibus vicinis Thurcis bellum moliri ceperant, contra quos nos quoque in tanta rerum hominumque penuria, interque tot hostium territamenta, una cum dominis Reverendissimo et Collega obstare statueramus, atque his de rebus tractaturi ad Zazebes conueneramus.

Interim accessit rumor, ut bellum hostium vicinorum contra hoc regnum collectum nova Imperatoris Thurcarum suasionem ac mandato et conatu esset vetitum et ab incepto prohibitum. Tali siquidem occasione, quod scilicet Maiestas Vestra Sacratissima cum ipso Imperatore sub certis conditionibus temporalem aliquem habeat induciarum conclusionem, hocque medio oratorum Sacratissime Maiestatis Vestre.

Huic accessere litere Kÿwan Chausii oratoris scilicet ipsius Imperatoris, qui cupiebat nobiscum personaliter conferre, qui manifeste insinuabat, qualiter oratores Sacratissime Maie-

statis Vestre principi suo ad id reuera correspondissent, ut infra sex mensium temporis spacium regnum istud unacum ceteris ad id pertinentibus Sacratissima Maiestas Vestra filio Joannis Regis per omnem occasionem remitteret, atque resignaret possidendum, ac manus exinde suas exciperet. idem ex literis quoque vicinorum Waÿwodarum utrorumque Regnorum Walachorum ac Petri Petrowÿth nobis dabatur intelligi, que omnia premissa literarum quoque Imperatoris Thurcarum testimonio sic fore affirmabatur, huic etiam tristissimarum minarum onera accedebant, quod nisi infra illos sex menses iuxta responsonem oratorum Maiestatis Vestre sacratissime res pro voto Imperatoris succederet, Regnum extremo periculo atque excidio futurum esset obnoxium.

Quibus perspectis, atque his rumoribus intellectis Regnicole citra voluntatem meam, fama tam tristis ubique inter regnicolas sparsim circumferebatur, que nos Eidem Sacratissime Maiestati Vestre profuse ac copiosissime rescripsimus, ac literas tam ipsius Kÿwan Chausii, quam aliorum Maiestati Vestre Sacratissime miserimus, prout ad nos fuere delate, atque cum his exiguam nostri Ingenioli sententiam Maiestati Vestre Sacratissime ex Zazsebes quarto die Augusti Anni superioris rescripseramus.

Postea rursus dum magnificus dominus Stephanus Dobo Waÿwoda me absente cum domino Reuerendissimo in Gÿälw fuisset constitutus, de huius regni condicione et confidentia in regnicolis habita, die septimo Septembris satis clare et habunde Sacratissime Maiestati Vestre scripserant et quia ad premissa omnia, tum prenimia Maiestatis Vestre Sacratissime solitudine et absentia responsum non habuimus, cumque omnes omnium oculos et intenciones ad illorum sex mensium condicionem intentos esse vidissemus, pari voluntate unacum dominis Reuerendissimo et Stephano Dobo Collega ac Administratore Ladislao Was ad Civitatem Coloswar conuenimus tractaturi de his, quo commodius in conseruacione Regni Sacratissime Maiestati Vestre seruire possemus; multi tum temporis Regnicolarum Nobilium celebrandoram iudiciorum causa eo conuenerant, qui illico speciales plerosque Nobilium nuncios ad nos eligentes, solícite inquirebant a nobis, quenam

conseruandi Regni via atque modus esset futurus. Interim ibidem et Sicularum nuncii aduenerunt eadem legatione, cum quibus cuiusmodi tractatum habuerimus, quemue responsum dederimus et qualis in illis ingenii nostri sententia fuerit, simul cum predictis dominis Reuerendissimo et domino Collega ac Administratore ex Coloswar medio Egregii Nicolai Horwath vigesimo octauo Novembris Sacratissime Maiestati Vestre rescripsimus.

Interea et magnificus dominus Joannes Pethew cum instructione Sacratissime Maiestatis Vestre aduenit, quomodo scilicet pro illius temporis et condicione Regni deberemus nos accomodare, et quia juxta instructionem Sacratissime Maiestatis Vestre ipsum magnificum dominum Joannem Pethew ad terminum futurorum comiciorum ad mandata Sacratissime Maiestatis Vestre hic Transsiluanie tunc immediate celebrandorum pausare oportuit, ad eam ipsam instructionem medio literarum nostrarum, juxta nostri ingenuoli sententiam, ex eadem Coloswar undecima die Decembris Maiestati Vestre Sacratissime responderamus; dum autem juxta instructionem Sacratissime Maiestatis vestre Regnicolas ad oppidum Zekelwassarhel ad Comicias (*sic*) conuocarem interim, accesserunt litere Waÿwodarum Moldauiensis et Transalpinensis ac ipsius Petrowÿth, preterea et Oratoris Regis Francie, plene territamentis ac tristibus minis, quod scilicet juxta responsum oratorum Sacratissime Maiestatis Vestre Turcarum Imperatori datarum inter ipsum Imperatorem ac Maiestatem Vestram Sacratissimam pacis Condicio ad effectum non fuisset perductum, ex eoque jam bellum undinque apromtuaret (*talán: appropinquaret*) ad occupandum et deuastandum hoc regnum, et hoc extremum jam Regni fieret exicium; qui quidem rumores tametsi videbantur periculosi, non tamen ab omnibus credebantur, sed tantum ad clementem Maiestatis Vestre Sacratissime curam pro conseruacione Regni assumptam atque solitudinem intuebantur.

Sed quum literas Sacratissime Maiestatis Vestre Regnicolis ipsis presentassemus, illisque perlectis et intellectis, atque perfectum exinde sumpsissent documentum, quippe quod pacis condicio inter Imperatorem Thurcarum ac Maiestatem Ve-

stram Sacratissimam secus nullatenus ad effectum posset deuenire, quam restitutione Regni huius ac aliorum locorum principalium ut Cassowiae, Waradini, Gÿle filio Joannis Regis fiende (*sic*) immo si eciam ipse filius Joannis Regis Regnum ac alia loca principalia predicta recipere nollet, nichilominus tamen Maiestas Vestra Sacratissima manus suas ex illis exciperet, ex quarum quidem literarum Sacratissime Maiestatis Vestre sententiis omnes Regnicole adeo fuerant perterriti, atque stupefacti, ut aliud nihil quam in quibus Maiestati Vestrae Sacratissimae medio nunciorum suorum supplicauerunt, concludere sciuerunt.

Quamquam ego personaliter nunc in medio Regnicolarum in tractatu eorum non interfuerim, dominus tamen Reuerendissimus et Magnificus Dominicus Dobo presentes fuerunt, dominus vero Stephanus Dobo Collega propter aduersam valetudinem suam eo venire non potuerat, que tamen ibi conclusa et acta sunt, medio magnifici domini Joannis Pethew ex oppido Wassarhel 28. die Decembris omnia habunde profuseque Maiestati Vestre Sacratissime nunciauimus, pro quibus Maiestas Vestra sacratissima ut tam ea, que tunc per me Maiestati Vestre Sacratissime nunciata sunt, quam moderna scripta clementissime acceptare dignetur, Maiestatem Vestram Sacratissimam humilime supplico, quoniam consciencie meae puritas tam dignitati Vestre Sacratissime Maiestatis laudabiliorem, quam huic Regno, vicinorumque prememoratorum ac totius Reipublice Christiane utiliorem atque conducibiliorem futurum suadet, prout magnificus dominus Joannes Pethew Maiestati Vestre Sacratissime habunde retulit, cuius medio Maiestati Vestre Sacratissime omnia nunciauimus, quo ne nunc quoque aliud quam tum sentire vel possum vel scio, preterquam quod tunc Maiestati Vestre Sacratissime nunciaui, concepto desiderio nec noue mutacionis affectu sed futuri Maiestatis Vestre Sacratissime atque totius Reipublice Christiane commodi sensu et intelligencia factum censere dignetur.

Igitur Sacratissimam Maiestatem Vestram tamquam dominum clementissimum humilime suplico, ut Maiestas Vestra Sacr. pro singulari solita sue Maiestatis clemencia dignetur pro sua singulari prudencia, rerum premissarum periculosas

tristissimasque rationes et causas clementissime considerare, neque hanc meam sentenciunculam contra dignitatem Sacratissime Maiestatis Vestre prolata (*sic*) esse, sed huius mee deplorate patrie futurae calamitatis euitatione (*sic*) imputare atque interpretare, in quibus nullum (*sic*) resistendi uim nec modum habui, nec habere possum, ut contra tam imminencia et regnum istud gravissime minancia pericula bona consciencia potuissem resistere, immo iterum atque iterum Sacratissimam Maiestatem Vestram tamquam dominum clementissimum humillime suplico, dignetur me Sacratissima Maiestas Vestra clementissime expedire, ut in conseruacione miserrimi huius Regni unacum ceteris fratribus meis Regnicolis equalem possim habere intelligenciam, a quibus domine clementissime nunc quoque sub poena amissionis capitis et honorum meorum sum haccersitus, qui optant ut in consilio conseruacionis huius regni unacum ipsis interesse deberem.

Video namque domine clementissime imminentis periculi magnitudinem, ex quibus cogor non solum personarum rerumque temporalium qualitatem quantitatemque considerare, verum cum videam in corpore et anima tantam multitudinem periclitari et quod egregia at omnium nostrum prosapia ac posteritates futureque in gentem Dei ac honoris diuini propagandi sunt creati et eciam deinceps ad sacrum Dei cultum destinandi, hi in ethnicam sint conuertendi barbariem, hoc me magnopere movet, quod tanta multitudo contra verum Deum in perpetuam deficiendi sint idolomaniam.

Quia autem domine clementissime arma ad pugnandum defecerunt ac inermes (*sic*) sunt reddita, terra vero ad fugiendum et alio nos latitandi gracia conuertendum penitus defecit, quoniam vicina (*sic*) omnes in Thurcicam defecerunt ditionem.

Igitur domine clementissime Sacratissime Maiestatem Vestra humillime suplico, quam eciam amore Dei summpere observo, ne in hisce nostris actibus nostra contra Maiestatem Vestram Sacratissimam intueatur commissa, immo ex sua Maiestatis solita clementia, si quis adhuc modus vel spes sub dicione Christiana huius Regni conservandi superest, Maiestas Vestra Sacratissima pro sua singulari prudencia clementissime

conseruare dignetur, in quo conservando nomen Maiestatis Vestre sacratissime non solum erit permansurum, verum eciam excelsum, gloriosum, meritoque omni laude dignum. Quoniam Maiestati Vestre Sacratissime, ac omnibus Sacratissime Maiestatis Vestre posteris successoribus tam ingentem Sacratissime Maiestatis Vestre erga eos clemenciam perpetuis serviciis studebunt jugiter promereri, ac eciam in futurum omnem spem futuramque eorum fiduciam in Sacratissima Majestate Vestra, felicissimisque Sacr. Maiestatis Vestre posteris successoribus fixam semper habebunt; que omnia premissa tam moderna quam preterita mea scripta, in quantum scilicet tedio Sacr. Maiestatis Vestre cesserunt, mihi clementissime parcere dignetur, nam omnia premissa ex bona sinceraque sciencia atque intentione Sacr. Maiestati Vestre scripsi, de quibus brevi rursus ad Sacr. Maiestatem Vestram hominem meum expedire statui.

Rumores vero domine clementissime in his Regni partibus ad presens hec sunt, quod Petrowÿth cum finitimarum parcium Thurcis bello se parat, similiter et utriusque Regni Walachi Waywode fere jam sunt in armis, ex quibus plerosque eciam in castra descendisse intelligimus, quenam sit eorum intencio, volunt intrare Regnum nec ne, mihi nondum constat, quanto spacio a regno distent, si altero die se mouerint, altero rursus in Regnum pertingere possent; cetera vero, que in hoc Regno sunt, sequuntur, ex crebris literis dominorum Reverendissimi et Stephani Dobo Waywode College Maiestas Vestra Sacratissima clarius, fusiusque cognoscet.

(Egykorú másolat, mely Nádasdy Tamásnak küldetett el, a m. kir. kamarai levéltárban. Acta Publ. Fasc. 12. nro 12.)

XXIII.

1556. jan. 9.

Dobó Istrán vajda a vásárhelyi gyűlés alkalmából szemrehányást tesz a szászoknak, hogy elpártoltak Ferdinándtól s inti őket, hogy térjenek vissza emek hűsége alá.

Prudentes ac circumspectj dominj, amici nobis honorandj. Salutem et nostri commendacionem. Ea que per huius regni Status et Ordines, simulque vestras dominaciones in proximo conuentu Wasarheliensi, ubi nobis ob morbum nostrum solitum, interesse non licuit, conclusa sunt, Inuiti sane et non sine magna admiracione audiimus, quum tale quippiam de vestris dominacionibus ne quidem unquam opinati simus, ut vestre dominaciones, contra dignitatem authoritatemque Maiestatis Regie dominj nostrj clementissimi ad excitandos hosce perniciosos tumultus animum intenderint, unde dubio procul nihil aliud quam extremum huic regno exicium est sperandum. Meminisse siquidem poterant dominaciones vestre benignitatis atque clemencie sue Maiestatis in easdem dominaciones, regnumque hoc plane paternum, dum sua Maiestas ab inicio sui regiminis, ac quo dominaciones vestre ceterique fideles sue Maiestatis in iurisdicionem tutelamque et protectionem suam sese dediderunt, nihil aliud unquam studuerit, quam huic solum die noctuque, omnibus viis modis et rationibus incuberit, non parcendo suis maximis et indicibilibus sumptibus, ut regnum huc Transylvanie et Hungarie defendere atque in pristinam quietem et pacem reducere posset; hoc ipsum eciam in superiori imperiali conuentu a sua Maiestate cum tocius Christianitatis principibus tractatum et actum esse, dominaciones vestre certo scire potuerunt: quod quidem jam in presenti Poseniensi conuentu Majestas sua, habito mutuo cum dominis magnatibus, proceribus et consiliariis suis, ac externorum eciam regnorum principibus, consilio, non dubium, quin tandem diuino auxilio, in optatum finem sit perductura, prout hec omnia dominaciones vestre jam antea, tam a magnifico

domino Joanne Petew oratore sue Maiestatis certe cognoscere potuerunt, quam nunc denuo adueniente magnifico domino Ladislao Banffy de Also-Lindva, per suam Majestatem in hoc regnum misso ex ejusdem literis clare intelligere possunt. Itaque recordentur dominaciones vestre tante sue Maiestatis benevolencie, gratitudinis, atque beneficiorum in hoc regnum collatorum, deinde fidej quoque et fidelitatis, quam vestre dominaciones erga suam Majestatem justissimis ex causis sancte et inviolabiliter debent observare; vel si his parvum dominaciones vestre mouentur, reducant in memoriam, quanta regna et prouincie ex talibus intestinis tumultibus et sedicionibus breui tempore desolate atque in nihilum redacte sunt: misereat preterea dominaciones vestras conjugum liberorumque suorum, ne hac opera earundem huic tanto periculo subiiciantur, quorum tandem omnium et apud Deum et homines vos obnoxii fore videamini; quibus omnibus vere perpensis et consideratis dominaciones vestras benevole hortamur, rogamus ac eciam autoritate regie Majestatis committimus eisdem, ut ad se redeant, cogitent horum malorum imminentium principium et exitum, et tam ab intertencione gencium, quas contra dignitatem et voluntatem regie Maiestatis esse manifestum est, quam aliis perniciosis conclusionibus animum seducant, atque prout fideles decet sue Maiestatis, in solita illa erga suam Majestatem fide, fidelitateque permanere velint, ac modis omnibus debeant, pro qua nihil dubitent, quin Maiestas regia easdem suo tempore omni fauore et clementia sit persecutura, quod quidem easdem, si dulcis patrie quiete et permansione, conjugumque et liberorum charitate tangantur, facturas non dubitamus, quas felices valere optamus. Datum in Wjwar die 9 Januarii anno 1556.

Stephanus Dobo de Ruzka
Wayda Transylvanus.

Kölczim: Prudentibus et circumspectis dominis magistro Ciuium, Iudicibus et Juratis ceterisque Ciuibus et Senioribus ac Universitati Saxonum Septem et duarum sedium Saxonicalium ac Brassouensium et Bistrieciensium terreque Barca etc. amicis nobis honorandis.

(Eredetije Brassó városa levéltárában Fronius gyűjtemény I. k.)

XXIV.

1556. febr. 22.

Balassa Menyhért kapitány meghívója a Petrovics által hirdetett országgyűlésre.

Melchior Balassa de Gyarmath supremus Capitaneus Regni Transsilvanie, Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistris ciuium, Iudicibus Regio ac Sedis nec non Juratis consulibus Sedis Cibiniensis Salutem et Amiciciam paratam cum honore. Nouerint dominaciones vestre in superioribus comicijs parcialibus dominorum Regnicolarum Trium Nationum Transsiluanensium pro festo purificationis Beatissime Marie virginis (*febr. 2.*) in oppido Thorda celebratis publice conclusum fuisse, vt cum Spectabilis et Magnificus dominus Petrus Petrovyth de Swraklyn etc. Comes, summus consiliarius Serenissime domine Ysabelle Regine Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. ejusdemque filij serenissimi, Deo propicio iuxta mandatum potentissimi Imperatoris Thurcarum in hoc Regnum intrauerit, a (*sic*) Ac dominis Regnicolis per suas literas generalem congregacionem indixerit, vniuersi domini Regnicole sub Nota perpetue infidelitatis teneantur ad diem et locum congregacioni destinatum venire, penes quas quidem literas domini Comitis ex eadem publica constitucione nos quoque literas nostras ad ipsos dominos Regnicolas dare debuimus. Cum autem prefatus dominus comes in hoc Regno sit, ac per literas suas omnibus Statibus et ordinibus Regni generalem indixerit congregacionem, proinde requirimus vos et nichilominus vobis auctoritate nostra publicitus nobis iniuncta committimus: Quatenus ad diem et locum in prescriptis literis domini Comitis contentis, hoc est feria quarta proxima post dominicam Reminiscere nunc venturam per singula capita sub premissa Nota perpetue Infidelitatis Thordam venire et eidem congregacioni interesse debeatis. Secus non facturi, Datum in Ciuitate Coloswar in dominica Inuocauit Anno domini 1556.

(Eredctije nyílt levélalakban írva s Balassa Menyhért gyűrűpecsétjével, ökörfő címer s a felett M. B. betűk — lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1556. nro 737.)

XXV.

1556. marc. 1.

Petrovics Péter meghívja Haller Pétert, hogy a kihirdetett országgyűlésen jelenjen meg.

Egregie Domine, domine Amice Nobis obseruande. Salutem et servitutis nostrae commendacionem. Ipsa nobilitas vniuersa petit nos, vt Dominacioni vestrae scriberemus, quo Eadem ad Comicias affuturas Regnj nobiscum vna venire vellet. Cum igitur et Imperator potentissimus hic apud nos precipuum et peculiarem habeat Chiawsum, et nobis sic videtur vt dominacio vestra istic intersit, quare petimus Dominacionem Vestram Egregiam velit statim sine mora exhinc se mouere, nobiscumque in Comicijs ipsis presens adesse, nos crastina die, Deo adiuuante, hinc ad Comicias ipsas iter capiemus et mouebimus. Eandem valere felicem desideramus. Datum In Ciuitate Zazsebes prima die Marcij. 1556.

Petrus Pettrowytth de
Swraklyn Comes etc.

Külczim : Egregio Domino Petro Haller Ciuitatis Cibiniensis Ciuium Magistro etc. domino et amico Nobis obseruando.

(Eredetije, egy menőfélben levő medve vízjeggyel ellátott papirra írva, s Petrovics pecsétgyűrűjével lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1556 nr. 736.)

XXVI.

1556. marc. 8.

Izabella királyné az erdélyi rendeknek : követjük megvitte neki a tordai országgyűlés határozatait s közölte a rendek izenetét.

Isabella dei gracia regina Hungariae Dalmatię Croatiaę etc.

Magnifici domini amici nobis sincere dilecti, salutem et fortunatorum quorumque optatum euentum; pergratę fuerunt nobis litere dominacionum vestrarum magnificarum, per Gasparem Thewke allatę, ex quibus statum rerum Transsylvanarum, in quo hactenus existant intelleximus, curis atque labo-

ribus vestris propenso animo erga nos, filiumque nostrum jllustrissimum et quod articulos Tordenses huc miseritis, gratias agimus iungentes; cernimus dominaciones vestras magnificas agere tanquam veros patrię amatores et dignitatis nostre filijque nostri illustrissimi euehendę studiosissimos; nos de vestro erga nos filiumque nostrum jllustrissimum candore et affectu nihil dubitamus, et vigiliarum aliquando per occasionem recordari conabimur; sed cum jam dominus comes Petrowyth spectabilis magnificus, summus consiliarius noster, vt scribitis, sit in Transsylvania, communicatis consilijs uniuersa bono modo vnacum ipso agj, tractarj, dignitatj nostrę filijque nostri jllustrissimi prospici, tumultusque sedari poterunt; nos simul cum filio nostro illustrissimo sumus Leopoldj, ciuitate in limitibus Transsylvanie et Moldauię sita, nec inde nunc quopiam discedemus, et bene valete, datę ex arce Leopoliensi die VIII mensis Marcij anno dominj 1556.

Isabella regina etc.

Külezim: Magnificis dominis Melchiori Balassa dn Gřarmath capitaneo Transsylvano et Anthonio Kendý de Radnoth etc. Amicis nobis sijncere dilectis.

Kivül: Presentate mihi 20 die Marcii.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XXVII.

1556. marc. 8.

A szász-sebesi országgyűlésen hozott törvények.

Articuli dominorum — Universitatis trium Nationum Regni Transsylvanie -- in Generali eorum Congregatione in Szászsebes, ex Edicto spectabilis et Magnifici Domini Petri Petovich circa Dominicam Oculi, Anno Domini 1556 celebrata, editi.

Mikoron mi ez jelenvaló közönséges gyűlésünkben országul együvé gyűltünk volna, és arról akarnánk szöllanunk és végeznünk: miképpen ez megnyomorodott országot és minnyájan magunkat az utolsó veszedelemtől megoltalmazhatnók,

jövének mielőnkbe jámbor főszemélyek atyámfiai — tiszteendő és nagyságos uraktól, Bornemisza Páltól erdélyi püspöktől és Dobó Istvántól, Ruszkaitól, ki ez elmúlt időben Ferdinánd királynak a vajdaság tiszteében vala, credentz-levelekkel; mely levelek mellett izenének szóval ő kegyelmek minékünk az assecuratioról, melylyel assecuráltuk volna ő kegyelmeket székely-vásárhelyi gyűlésünkben az elmúlt karácson innepeben addig, míg a mi követ atyámfiai — kiket azon vásárhelyi gyűlésünkben instructionkkal Ferdinándhoz felbocsátottunk vala — az instructiora válaszszal megtérnének; arról is izenének, hogy nem volt volna az országtól elvégezve, hogy addiglan Petrovich Péter urunkat ő nagyságát az országba közinkbe béhoznók. Nem tagadjuk azt, hogy nem assecuráltuk volna ő kegyelmeket, mert assecuráltuk; meg is vártuk volna a követ atyámfiai megjövetelét. De mikor az elmúlt gyertyaszentelő Boldogaszszony napján gyűlésünkben lettünk volna Thordán, megértettük vala nyilván római királynak leveléből, hogy míg a mi atyámfiai ő hozzája feljutottanak vala, még azelőtt régen megvitték volna a királynak az instructio mását, melyet mikor király megértett volna, parancsolt vala azon levelében püspök és a két vajda uraknak, hogy az indulatot, kit mi az Istennek kegyelmességéből megmaradásunkra lennie nem csak értünk, de ugyan látjuk is, minden módon, minden úton és minden ercejjel közöttünk lenyomják és biztassanak bennünket azzal, hogy a király szüntelen oratorit bocsátaná a hatalmas császárhoz a békesség dolgából. De azon gyűlésbe hozták vala a hatalmas császár levelét is, kiben jelenti vala ő felsége, hogy ez országot és Magyarországot a mi kegyelmes urunk gyermekének, a János király fiának adta volna örök birodalmúl, és int vala arra, hogy ötet tulajdon erőnkkel közinkbe béhoznók; mert ha nem mivelnők, rettenetesképen büntetne meg minnyájan, — ezt is írja vala, hogyha római király másképpen magyarázna a dolgot minékünk, csak az ő császári beszédét hinnők ebben, mert soha a római királynak ez országban és Magyarországon csak egy marok poron sem hagyta birodalmát. Egybe vetvén mi a két fejedelem leveleit, nyilván megesmérők: hogy római király afféle reménység alatt minket az utolsó veszedelemre akar vinnie

és atyánkfiai által is nem térsen minékünk más választ. Ez okból kénszerítettünk a hatalmas császár parancsolatjából Petrovich Péter uramat közinkbe béhinunk. Püspök uram és Dobó István uram szinte igen értik azt mint mi; mert akkorbeli articulusunkat is ő kegyelmeknek megküldöttünk vala követ atyánkfiai által. Azért ez okból nem tartozunk római királytól a követséget megvárunk: mert ha mi azt vártuk volna, eddig is elvesztünk volna, a mint a hatalmas császár izeni népének kész voltát a mi büntetésünkre, kit nyilván is tudunk. Ha mi királynak a feljül megmondott levelét nem érthettük volna is, de im mostan is mind római király s mind Dobó István uram okot adnak arra, hogy atyánkfiait a válaszszaal ne várjuk királytól; mert mostan is e jelenvaló gyűlésünkben Dobó István uram sok fő személyeknek római király leveleit és ő magáét is küldötte, kikben király ilyenképpen ir mindeneknek, hogy: »Értette volna azt ő felsége, hogy az országbeliek vásárhelyi közönséges gyűlésünkben ő felsége méltósága ellen való végzést töttünk volna: várnók kívánatosképpen ez országbeli követ atyánkfiait, kiknek Ferdinánd király viszontag felelhetne olyakat, melyekkel mindeneknek elméjeket a gonosz tanácstól elfordittaná és megerősitené az ő magának való hitben; és arra inti a mi atyánkfiait, hogy nemcsak ő magok maradjanak meg az ő hívsége mellett, hanem atyjokfiai is és barátjokat arra intsék mind közönségesen s mind egyenként, minden úton és minden módon — a mint nekik alkalmasabbnak láttatik — hogy az ő hozzája való hívségbe megtartsák, és mindeneknek adják eleiben, hogy nagy méltatlan dolog, a kik királyoktól és fejedelmektől — kiknek egyszer magokat kötelezték — elszakadnak, és mind ebből, mind az új dolognak indittásából nagy veszedelem következhetik, miért hogy nyilván vagyon mindeneknél, mennyire bizhassanak a török segítségében is, minémü veszedelmek gyötrik azokat, a kik török igájába ejtik magokat. Ezeknek utánna írja ezt is római király: »biznék Istennek jóvoltában, hogy mind a török császárral, mind királyné asszonynyal megbékélhetnék, kikkel most is igen szorgalmatosan tractálnak.« Dobó István uram is ezek mellé inti atyánkfiait, azt írván nekik: »hogy római király ő felsége kiváltképpen való bölcses-

ségéből megértette volna, hogy az vásárhelyi gyűlésünkben való articulások az országnak mely igen veszedelmesek volnának, melyeket római király mint kegyes (atya) király minden módon el akarná távoztatni; azért mikor bizott volna efféle atyánkfiaiinak hitekbén és tökéletességekben, ez okból irt volna nekik király leveleket, mely leveleiben megjelentén az ilyen atyánkfiaihoz való királyi kegyességet. Azért ő is kérné őket: hogy megtekintvén királynak ő hozzájuk való nagy kegyelmességét, az új dologtól megszűnnének és a római király hívségében megmaradnának; mert a mi most lenne, nem lenne amyira király ellen, mint Isten ellen és az ő szerzése ellen; mert tartoznánk nemcsak a jámbor fejedelmeknek, de még a gonoszoknak engednünk.« Ez summája mind az római király levelének, mind a Dobó István uraménak. Mely levelekből nyilván megtetszik, hogy régen választ tött a király az instructióra; noha nyilván írja az ország végezéseit, mindazonáltal azt írja, hogy az mi könyörgésünkre kívánatos választ tenne országúl minékünk, hanem azért, hogy a dologról — kit reméllünk megmaradásunknak lenni — minnyájunknak elméjét elfordithassa. Ezt írja, melylyel bizonyoságot téssen, hogy a soha tölle nem lészen. Második részében levelének király inti atyánkfiait arra: mindeneknek azt vessék elejekben, mely nagy méltatlan dolog légyen embernek fejedelmétől és királyától elszakadni, kinek egyszer ember hittel kötelezte volna magát. Valljuk azt úgy lennie; de mi esmérjük fejedelmünknek és királyunknak a mi urunk gyermekét, a János király fiát, kinek országúl hittel köteleztük vala magunkat, kit az önnön ortalom szolgálja által fosztotta meg római király ez országtól — nem mi akaratunkból. Azért a mi urunk gyermekét — ki természet szerént való urunk, és ki az ajtón jött vala *) bé a birodalomra — esmérjük urunknak és királyunknak lenni. Harmadik részében király levelének írja azt, hogy az új dolognak indittásából nagy veszedelem következne azokra, kik a török segítségében biznának és a török igájába adnák magokat. A hatalmas török császár azelőtt is nem azt kívánta mitöllünk, mostan is nem azt kívánja, hogy az ő biro-

*) Egy más példányban: nem másunnat hágott vala.

dalma úgy legyen miközöttünk, *mint afféle országiban, kiben török lakik*, hanem kíván engedelmisséget a mi urunk gyermekének neve alatt; azt kívánja, hogy ezt esmérjük fejedelmünknek és királyunknak lennie; ő nékie úgy engedjünk, mint tartozunk urunknak, királyunknak engedni, ezt pedig hogy a mi erőnkkel, ne az ő segítségével hozzuk bé egyenlő akarattal. Nagy dolog, hogy római király minket igen rettent a török császárnak való engedelemtől, nem veszi ő felsége eszében, hogy Isten minékünk is szemet, fület és értelmet adott; látjuk nyilván az önnön leveléből, hogy mindenek felett a megmaradás dolgában csak a hatalmas császártól való békességet kívánja és várja; mert ezen levélben írta azt, hogy a békesség dolgában szorgalmatosan törekednék mind császárnál s mind királyné aszszonynál, kikhez szüntelen oratorit küldözé. Nem értjük soha az okát, miért mivelí római király azt, hogy minket annak hitelétől tilt meg, a mit önnön maga régen meghitt: hogy ez országnak csak úgy lehet megmaradása, ha az hatalmas török császár békességet tészzen velle. Ime nekünk Istennek kegyelmességéből adja azt a hatalmas császár, még sem akarja király ő felsége, hogy azt elvegyük, ő felsége pedig kívánja, de nem adják. Mi sem a római király ő felsége leveléből, sem a Dobó Istvánéből, sem a püspök úr cselekedetéből nem érthetjük, sem nem vehetünk egyebet, hanem csak azt, hogy még is a nyomorúlt magyar nemzetet kétfelé szakaszják, és ekképpen való egyenetlenségéből elveszszünk: mint az elmúlt esztendőben is a mohácsi veszedelem után, a kétfelé szakadás után — kinek római király vala oka — nagy sok magyar vér ontaték ki egymás között. Annakokáért mind a feljül megmondott okokból ez mái napon a mi urunk gyermekét, a János király fiát vettük magunk fejedelmül *) és királyúl egyenlő akarathból, kinek az ő méltóságaszerént minden hívséggel mint urunknak leszünk, vagyunk is.

+ De míglen ő felségét mind asszonyunkkal ő felségével egyetemben méltósága szerént közinkbe béhozhatjuk: ő felsége képében teszszük Petrovich Péter urunkat, kinek minden birodalmat — a királyi méltóságához illendöket — kezében

*) Egy más példányban: fejedelméül és királyául.

eresztünk mind városokon, várakon, falukon, sóbányákon, arany- és ezüsbányában, harminczadokon és mindeneknek jószágokon, mind egyházi renden való személyeken, és mind egyéb rendbéli embereken, kik az ország végzése szerént ez mostani gyűlésben véllünk nem akarnak lenni, és a kik mátol fogva ötöd napiglan *veniam*-ra nem akarnak térnie. De efféle személyeknek jószágok elfoglaltatásának idején más atyjokfiai részek el ne foglaltassanak. Petrovich uram ő nagysága tegyen mindenütt tisztartókat és vármegyéken való ispányokat — törvényt is ő nagysága szolgáltatson.

A minémü dézma búzák, borok és egyebek vagynak ez országban római király és püspök uram számára, ezeket is elfoglaltassa Locumtene(u)s uram. †

A mely népeket országul a megmaradásnak okáért tartottunk, ezeknek is birodalma Locumtenens uram kezében leszen, kinek fizetésére ezután ő kegyelme viseljen gondot. †

Ha valamely atyánkfiai közülünk a szolgálaton nem akar maradni, fizessen azoknak, a kik jó akaratból akarnak ő felségének és az országnak szolgálni; a kikre pedig a népnek fizetésére való pénzt biztuk vala, ő kegyelme Locumtenens uram vétessen számot töllök: kik tartoznak számot adni, és ha valami fogyatkozás leszen a pénzben, vagy ezektől, vagy pedig akárkiktől az országbeli atyjokfiaktól fizettesse ő kegyelme meg véllek.

Ha ennekutánna Ferdinand római király levelét, vagy utánnavaló urakét hordozandják ez országban, vagy városokban, vagy egyéb személyekhez, tartozzanak afféle atyánkfiai, kiknek e leveleket viszik, a levélvivőt hitetlenségnek alatta megfogni és mind e levelekkel egyetemben felszakasztatlan Locumtenens uram kezében hoznia.

Miért hogy Locumtenens uram azt kívánja, az ország † szüksége is ezent mutatja, hogy Helytartó uram mellett mindenik nemzetből válogatott személyek legyenek tanácsra: ezért a nemesség közül választottuk Patóczi Boldizsárt és Forró Miklóst, a székelyek közül Kornis Miklóst és Andrási Mártont, a szászok közül Haller Pétert, a szebeni polgármestert és Benkner Jánost, a brassai bírót.

Egynéhány atyáinkfiat látjuk, hogy vakmerőségre vetették magokat, nem akarnak az ország megmaradásában vélünk egyetérteni, kiknek megbüntetésére szükség álgynaknak jelenvaló volta. Azért azt végeztük, hogy a mennyi álgynak szükségesek ezeknek megbüntetésére, mind szerszámokkal a városokból kihozassanak; mely szükség elvégeződvén, ismét bévigyék a városokba mind szerszámokkal egyetemben.

Végeztük: hogy püspök uramhoz és Dobó István uramhoz követeket küldjünk; a követek Gyerőffi Mihály, Mihálcsi Ferencz és a szászsebesi királybíró — püspök uramat intsék arra, hogy a mint ennekelőtte is ígérte magát, hogy megmaradásunkban egyetért vällünk, értsen egyet ő kegyelme, mind a várost és mind a várakat adja Locumtenens uram kezébe, vagy az országbéli követ atyáinkfiat kezébe; maradjon meg köztünk, készek vagyunk ő kegyelméért, mind ő felségénél mind Locumtenens uramnál törekednünk. Ha mivel ő kegyelme, jó, ha nem, menjen ki belőlök békességgel mind marháival egyetemben; mert ennekutánna nem tudjuk leszen-é ő kegyelmének békességes kimenetele avagy nem?

Továbbá értjük azt, hogy a Ferencz doctor atyafiait háborgatja a völgyesiekkel (?) püspök uram még is valami 300 forintért; azért végeztük: hogy ennekutánna a Ferencz doctor atyafiainak ebből mentségek legyen, senki érette ne háborgassa őket.

Látjuk mi magunk országul, mennyi sok szüksége legyen ez országnak; azért a nemesség ígért minden rótt kaputól 99 pénzt; a székely uram ő közüllök a faluktól — kinek hat forintot érő lábos barmok vagyon — egy-egy forintot; a szász uraim Locumtenens urammal végeznek — ők is egyenlő
 † terhet akarnak viselni a két nemzettel. Az ítélőmester dolgából ez végeztetett: hogy legyen szakasztott jövedelme, a levelek árát a király fia tárházába szolgáltatassák, a mester vegye meg a pecsétet — azelőttvaló vajda urunknak ne pecsételjen véllé. Azt is végeztük, hogy egy levéltől is ne vehessenek többet 12 forintnál. A székely uraim azt mondják, hogy az ő sententia levelek nem ment feljebb három forintnál; mostan is azt végeztük, hogy azt adják érte.

A magyarországiak a barmot innen ki ne vihessék: se lovat, se bőrt, se sarut, hanem ez országbeli kereskedő népek vehessenek barmot csak a sokadalomban, a bőrt is csak azok vihessék ki, a barmot is; de sarut és egyéb szíjszerszámot ezek se vihessenek.

Locumtenens uram a tanácssal végezzen, szabjon árot minden marhának; a városokba is hagyja meg a biráknak: legyen gondjuk reája, hogy a marhák úgy adassanak, a mint szabott ára lészen. Minden városokban a húst a mészárosok fonttal tartozzanak árulni: ha ezekre a birák reá nem gondolnának, Locumtenens uramat ha valakik megtalálják felölle, ő kegyelme a birákat megbüntesse.

Valami restantiák vagynak ez országban, az utolsó 99 pénz adó restantiáján kívül — kit az ország népe tartására végeztünk vala — és a 8 pénz adó felett — a követek költségére mely szerzetett vala — leszálljanak; de a mi restantiát felvettenek akár az ispányok, akár egyéb pénzszedők, számadással tartozzanak Locumtenens uramnak beadnia; de a mely dézmák ez országban vagynak — Váradhoz tartozók, ha a váradli püspök a király fia hívségére tér, ezután is legyen övé; de ha nem tér, Locumtenens uram arendáltassa el, azonképpen a püspök dézmáját is ő kegyelme arendáltassa; valami dézma árai vagynak ez országbeli nemzetek között, mind leszálljanak.

(Az »Erdélyi Történelmi Adatok« II. kötetében megjelent nyomtatványról, mely gr. Kemény József gyűjteményéből vétetett.

XXVIII.

1556. apr. 26—27.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Congregacione parciali Colosuarini feria tercia post festum S. Georgii anno domini 1556; celebrata domini regnicolae subsequentes articulos concluderunt et ediderunt.

Nos Petrus Petrowÿth de Swraklÿn comes, ac infra reditum reginalis Majestatis et Serenissimi filii sui, tam in hoc regno Transsilvanie quam eciam Hungarie Locumtenens, memorie commendamus tenore praesencium significantes quibus expedit vniuersis: Quod cum ab initio ingressus nostri in hoc regnum Transsilvanie potentissimus imperator Thurcarum dominos regnicolas Transsilvanienses ad fidelitatem et reductionem dictarum Maiestatum tam per nuncios, quam eciam litteras suas adhortatus fuerit, multa eciam alia necessaria regni incumberent negocia, inter alia illud quoque non praetereundum esse videbatur, quod de gentibus Moldauiensibus et Transalpinensibus ex mandato dicti imperatoris Thurcarum in hoc regno existentibus statuendum esset: eisdem dominis regnicolis ad festum beati Georgii Martyris huc Colosuarinum parcialem indixeramus congregacionem, ubi propositis per nos eisdem negociis, tandem iidem domini regnicole exhibuerunt nobis quosdam articulos de nouo formatos, petentes nos debita cum instancia, vt eosdem ratos, gratos et acceptos habere vellemus, quorum series sequitur in hunc modum:

Primo: Quod multa et incomparabilia damna a Moldauiensibus et Transalpinensibus nunc ex mandato potentissimi imperatoris Turcarum in hoc regno existentibus superioribus temporibus et quottidie inferantur manifestum est omnibus, vnde opere precium esse duximus tot incomoda et damnorum illaciones ex aliquo oportuno remedio anteuertere, ut possemus in futuro eciam suis Maiestatibus inseruire. Ob hoc pe-

timus spectabilem et magnificum dominum Locumtenentem Reginalis Majestatis et serenissimi filii sui, vt ex Moldauiensibus quingentos, itidem ex Transalpinensibus quingentos, in toto mille equites bono apparatu et instrumentis bellicis instructos modo eligat, qui ad seruicia suarum Majestatum in hoc regno sint. Ceteros vero idem dominus Locumtenens remittat ad propria, unde minori dampno regnicolarum proficiantur, penes quos mittat dominus Locumtenens homines proprios, qui easdem gentes deducant et comitentur usque ad confinia regni.

Item : quia multe res necessarie regni sunt, qui requirunt vt gentes paratos habeamus, ob hoc statuimus vt quelibet natio duo millia hominum bellicis instrumentis expedita habeat, Nobiles ex parte eorum hujusmodi gentes pro sedecima parte colonorum suorum juxta connumeracionem portarum ordinent, cum quibus idem Nobiles per singula capita adsint. Tales autem Nobiles, qui Magnatibus et quibusuis inseruiunt pro eorum personis alios substituunt. Itidem et domini Siculi pociores et primipuli adsint absque defectu prescripti bis millenarii numeri gencium armis instructi, qui non in medio domitorum Nobilium aut Saxonum, vti alias facere soliti erant, sed in ipsorum medio conueniant. Capitanei autem talem curam ad easdem gentes sub ductu suo existentes gerant, ut citra dampnum aliorum vbique proficiantur. Si quibus aliqua dampna intulerint et coram capitaneis injurie fuerint requisiti, tales ad restitutionem dampnorum cogant et aliqua animaduersione castigent. Quod si omiserint et dominus Locumtenens superinde requisitus fuerit, ut velit capitaneos ob eorum injuriam et socordiam juxta eorum demerita punire.

Item : domini quoque Saxones duo millia hominum pro eorum parte teneant instrumentis bellicis instructa et de ciuitatibus ingenia cum globulis, pulueribus et aliis attinentiis, nec non bombardiis juxta veterem consuetudinem expediant. Et hujusmodi gentes habeant currus victualibus onustos, quo possint citra jacturam aliorum vbique proficisci.

Item : domini Saxones et plurimi eciam ex Nobilibus in proxime superioribus comiciis Zazsebesiensibus conquesti fuerant, quode gregii Paulus et Georgius Daczó, nec non La-

dislaus Ewz, qui tempore egressionis dictarum gencium praesentes fuerunt, multarum possessionum colonos pecuniaria solutione pactauerunt. Proinde rogant domini regnicole, dominus Locumtenens velit speciales homines ordinare, qui resciant superinde meram veritatem, vbi quis eorum et quantum exegerit, ac tandem cogat illos ad restitutionem hujusmodi pecuniarum. Preterea animaduertat in eos tali punitione vt etiam aliis exemplo sint. Item si Transalpinenses siue Moldauienses pecuniam per pactationem exegisse compererint, dominus Locumtenens velit a magnificis Zokol et Johanne Mochok rationem exigere de gentibus sub ductu eorum existentibus.

Item: quia multi ex Siculis ad conservacionem gencium in generali congregacione dominorum regnicolarum pro festo natiuitatis domini nouissime transacto, pro defensione hujus regni ordinarum ab aliis pecuniam leuasse et eandem non ad solutionem conuertisse, verum apud se relinquisse asseruntur. Ob *) rogant domini regnicole dominum Locumtenentem, mittat in medium Siculorum speciales homines, qui inuestigent quantum, quis, ubi et a quo exegerit, cogantque eosdem ad dandam superinde rationem, et si quos sinistre egisse comperierint, puniat tales juxta demerita ipsorum et cogat insuper ad restitutionem per ipsos exacte pecunie.

Item: in comiciis parcialibus Thorde pro festo purificationis beatissime Marie virginis celebratis constitutum erat, ut exactores d. 8 quos pro expensis nunciorum, qui ad regiam Majestatem Rom. ex dicta generali congregacione Wassarhelienensi missi fuerant, ordinaueramus egregiis Nicolao Ombozÿ et alteri Nicolao Forro rationem dare, a quibus intelligimus hactenus sibi rationem minime esse datam. Proinde conclusimus vt praefati exactores decimo quinto die a die datarum praesencium constitucionum nostrarum computando, eisdem Nicolao Ombozÿ et alteri Nicolao Forro plenariam atque omnimodam rationem reddere debeant. Si qui eorum in danda ratione debitores remanserint, cogantur tales ad satisfactionem per occupacionem bonorum et jurium possessionarium siue re-

*) Itt egy szó hiányzik, a Haner-féle codexben: »id« áll.

rum mobilium ablacionem. Illis autem non existentibus eciam in eorum personis captiuentur et captiui ad manus domini Locumtenentis assignentur.

Item : exactores eciam d. 99 in eadem congregacione Wasarheliensi ad solucionem gencium oblatorum referunt multas restancias in aliquorum bonis esse. Propterea statuimus vt dominus Locumtenens velit literas eisdem exactoribus dare, penes quas valeant homines eorum ad exactionem earundem restanciarum mittere, qui ipsas restancias per omnia oportuna et consueta remedia exigere possint et valeant.

Item : deliberatum est, vt uniuersi coloni, qui post festum natiuitatis Domini de terris dominorum suorum ad ciuitates, possessiones, siue ad loca camerarum, siue in medium dominorum Siculorum gracia commorandi profecti sunt, vigore litterarum domini Locumtenentis sub onere ducentorum florenorum repetantur ab illis, in quorum dicione recepti fuerint. Qui si remittere noluerint, cum eisdem litteris citentur in praesentiam domini Locumtenentis pro reddenda ratione. Vbi autem sufficientem rationem non restitutionis et remissionis eorundem colonorum dare non potuerint, conuincantur in onere solucionis eorundem ducentorum florenorum equaliter domino Locumtenenti et actori persoluendorum.

Item : quia plurima bona et iura possessionaria, hereditatesque alie sunt in hoc regno, que alias ad monasteria et ecclesiarum vsum per maiores nostros collate fuerunt, quum autem mandatum extet, vt res semel Deo dicite in prophanos vsus conuerti non debeant, ob hoc rogant regnicole dominum Locumtenentem velit talia bona et iura possessionaria hereditatesque ad manus fidelium dispensatorum assignare, interim quoad praefate Majestates diuina ope hoc regnum intrauerint et prouentus talium honorum reseruent. Super quibus tandem sue Majestates deliberent, quo in sacros vsus scholarumque instructionem conuertantur.

Item : quia multi ex regnicolis ad hanc praesentem parcialem corgregacionem non eo modo et ordine venerunt, quo per dominum Locumtenentem mandatum fuerat, inmo plurimi neque venerunt : quare conclusum est, ut dominus Locumte-

nens contumaciam talium inobediencium digna animaduersione puniat.

Item : in comiciis Zazsebsiensibus constitutum erat, vt alienigeni boues et alia pecora ex hoc regno educere ne possint, verum cum hoc in manifestum dampnum miserorum colonorum vergere palam cognoscatur, statutum est, vt quiuis boues et alia pecora, exceptis equis et aliis rebus in articulis Zazsebsiensibus conscriptis, libere pro se emere et educere possit atque valeat.

Item : plurimi lanii in ciuitatibus esse referuntur, qui non contenti sua arte empcionem bouum negociantur. Ob hoc statutum est, vt uniuersi lanii sua arte contenti sint, neque negociantibus huiusmodi se immisceant sub poena amissionis talium bouum ac artis siue opificii sui.

Item : quum dominus Locumtenens postulat a regnicolis vt super iuramento ipsorum in ciuitate Zazsebes ad fidelitatem et obedienciam dictarum Majestatum praescripto litteras testimoniales dare deberent, ob hoc constitutum est, ut Domini Nobiles et Siculi sub nomine ipsorum huiusmodi litteras conscribere faciant. Domini vero Saxones sub magistrorum ciuium, iudicum regionum et centum virorum ac totius communitatis, qui coram testimonio venerabilis capituli Albensis jurare debent, exceptis illis, qui iam ad fidelitatem suarum Majestatum iurauerunt, ac singule ciuitates sub sigillis eorum autenticis huiusmodi litteras emanari curent.

Item : quia dominus Locumtenens inicio praesentis congregacionis significauit regnicolis voluntatem potentissimi imperatoris Thurcarum esse, ut quamprimum praefate Majestates per nos ad hoc regnum introducentur, preterea quod essent eciam in Hungaria nonnulli fratres nostri qui auxilium nostrum poscerent, ne sub nomine et imperio regis Rom. a nobis rescinderentur et ultimo discrimini objicerentur, quare rogant regnicole dominum Locumtenentem, vt velit superinde cum iisdem, qui sibi videbuntur, tractare et concludere, quid de reductione suarum Majestatum ac de fratrum Hungarorum petitione statuendum sit.

Item : omnis necessitas regni postulat, vt sub arcibus Wýwar et Bethlen castella edificentur, unde conclusum est,

vt Nobiles in comitatibus Kolos, Doboka et Zolnok interioris (*sic*) juxta connumeracionem dicatarum portarum vniuersos colonos ipsorum ad constructionem eorundem castellorum leuent, quorum decem habeant singulum currum ac ligones, capisteria, terebra et secures aliaque instrumenta ad constructionem necessaria. Vniuersi insuper Nobiles sint cum gentibus ipsorum in obsidione earundem arcium, quo coloni ipsorum propter praesenciam dominorum suorum moti, minori negotio negocia ad illud opus perficiendum leuari possint. — In primo processu dictorum comitatum edificent castellum sub Wywar. Secundus vero processus sub Bethlen, pro quorum vsu velit dominus Locumtenens per litteras mandare ciuitatibus, vt de medio eorum victualia omnis generis ferantur, quorum precium justum persoluetur.

Item multi regnicolarum conqueruntur, artifices in ciuitatibus et oppidis, possessionibusque degentes omnes res ipsorum dupplo precio diuendere. Cum autem referant domini magistri ciuium, iudices et iurati ciuitatum, se justam normam vendicionis quarumlibet rerum artificibus in scriptis dedisse, illos tamen secundum normam illam res suas vendere nolle, ob hoc conclusum est, vt idem magistri ciuium, iudices et iurati ciues quarumlibet ciuitatum cogant artifices in medio eorum residentes res suas juxta contenta praescripte norme infra id tempus, quo alia comicia, siue generales siue parciales, celebrabuntur, per omnia oportuna remedia et consueta onera diuendere. Ad que comicia debent idem paria litterarum suarum superinde confectarum exhibere. Que si juxta norma visa fuerit in viribus suis retineatur, alias per publicam constitutionem emendetur.

Vnde nos petitioni annotatorum dominorum regnicolarum Transsiluaniensium favorabiliter inclinati, eodem articulos praesentibus inseri facientes de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali, in omnibus punctis, clausulis et continentis acceptandos, approbandos et ratificandos esse duximus, immo acceptamus, approbamus et ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum in ciuitate Colosuar feria secunda post dictum festum beati Georgii Martyris anno domini 1556.

(Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« czimú gyűjteményének első kötetében 91—99).

XXIX.

1556, jun. eleje.

Az újvári táborban hozott végzések.

Responsum dominorum Nobilium et Siculo-
rum incastris sub Wÿwarexistencium ad nunc-
ciata domini Locumtenenti per dominum An-
thonium Kendő.

Cum domini Nobiles et Siculi intellexerunt voluntatem potentissimi imperatoris Turcarum eam esse, vt reginalis Majestas et serenissimus filius sue Maiestatis domini nostri clementissimi per ipsum dominum Locumtenentem et dominos regnicolas quamprimum introducentur: respondent domini Nobiles et Siculi opere precium fuisse jam dudum Majestates suas reduxisse, si per occasionem licuisset. Ideo eedem due nationes decreuerunt, vt ex singulis nacionibus centum equites bene instructi post suas Majestates expediantur et dominus Locumtenens eligat ex eisdem singulis nacionibus quinque praecipuos personas ex suo arbitrio, qui cum eisdem equitibus proficiscantur.

Cum autem citra solucionem idem equites proficisci, ac praefate eciam Majestates absque viatico juxta ipsorum dignitatem reduci non possint, ob hoc domini Nobiles obtulerunt se ad hanc necessitatem de singulis dicarum portis d. 50, qui administrentur ad manus exactoris Thordensis ad festum beatorum Petri et Pauli apostolorum nunc venturum (*jun. 29.*) Ex quibus soluantur centum equitibus ad duos menses flor. octingenti, Majestatibus autem suis ad viaticum flor. quattuor millia et septingenti.

Domini eciam Siculi ad eandem necessitatem itidem de medio ipsorum obtulerunt juxta connumeracionem praeteritam denariorum quinquaginta. Ex prinipulis autem si aliqui de praesenti expedicione abfuerint, nec deinceps eciam venire vo-

luerint, illi quoque dicentur et in perpetuum sint contribucionum solutores, saluo tamen primipulatu ipsorum.

Item: referunt domini Siculi ipsos juxta limitacionem domini Locumtenentis mille equites ordinasse, de quibus ducenti cum egregio Thoma Mÿhalfÿ in Hungariam egressi sunt, hic autem in castris octingenti esse debent.

Ideo concluderunt vt dominus Locumtenens ipsos Ciculos (*igy*) lustrari faciat et illos qui abfuerint debita poena puniat. Velit eciam dominus Locumtenens ad Thomam Mÿhalfÿ litteras dare, vt numerum Ciculorum cum eo existencium et absencium nomina, si qui fortasse medio tempore clam ab eo discessissent, domino Locumtenenti conscribat, absentes dominus Locumtenens puniat.

Cum autem necessitas regni, signanter vero expugnacio arcium in hoc regno obsessarum amplio rem gencium numerum desideret, ob hoc domini Siculi extra praemissas gentes suas obtulerunt mille pixidarios ac arcus tendentes, quorum opera dominus Locumtenens vtatur eo loco, vbi spectabili sue Magnificencie magis pro regni necessitate vtenda videbitur, quod ad festum natiuitatis Joannis Baptiste (*jun. 24.*) simul cum; ipsa contribucione praesentes esse debebunt.

Item: idem domini Nobiles et Siculi deliberauerunt, vt domini Nobiles per singula capita tam diu in castro esse debeant, quoad necessitas regni postulauerit, idemque circa arces Wÿwar et Bethlen fossas facere et aggeres extruere cum suis colonis faciant.

Item: referunt eedem due naciones se in publico (*sic*) regni negociis hactenus majorem laborem subiisse, quam dominos Saxones, cum in propriis ipsorum personis semper adfuerint et eciam modo adsint. Ideo supplicant domino Locumtenenti velit sua spectabilis Magnificencia committere dominis Saxonibus, vt in medio ipsorum ordinent mille pedites pixidarios, supra illos ad quos hactenus solucionem fecerunt, cum quibus veniant iudices regii sedium ac ciuitatum et de singulis ciuitatibus adferant secum singulum falconem cum sufficientibus globulis ac pulueribus et bombardistis. Caueant tamen

*) Szintagy van a Haner-féle codexben is.

in ordinacione mille peditum ne vni peditum plus quam duos florenos, decurioni vero tres soluant, vt ne propter hanc solucionem inter reliquos pedites pixidarios dissensio oriatur. Vbi autem pedites pixidarii reperiri non possent, in ciuitatibus ac villis et possessionibus idonee persone conquerantur et illi mittantur.

Quia autem expugnacio arcis Wýwar singularem et praecipuam curam, copiamque machinarum desideret, ob hoc statutum est per duas naciones, vt uniuerse machina (*sic*) et ingenia regis ex Cibinio cum suis pulueribus ac globulis, aliisque instrumentis et bombardarum (*sic*) ad expugnacionem dicte arcis Wýwar per dominos Saxones ad eandem arcem Wýwar adferantur, vt ne ex diutina obsidione domini regnicole viribus attenuentur, ac regno ex ea causa maximum contingat periculum.

Supplicantque domino Locumtenenti, vt dominos Saxones ad hoc faciendum cogere velit.

(Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« czimű gyűjteményének első kötetében 100—103 l.)

XXX.

1556. aug. 10.

A kolosvári gyűlés végzése.

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Transsilvaniae in partiali eorum Congregatione Circa festum Beati Laurentii Martyris Anno Domini 1556 Colosvari celebrata editi.

Cum Domini Regnicolae intellexerunt voluntatem Domini Locumtenentis et multiplices necessitates Regni, ob hoc singulae Nationes duo Millia hominum, in toto sex Millia, se ordinaturas obtulerunt. Supplicant tamen Domino Locumtenenti, ut velit sua Spectabilis Magnificentia Curam conscribendorum Militum in se assumere. Ad quorum solutionem, ad duos menses, Domini Nobiles de medio ipsorum, iuxta priorem Connumeracionem dicatarum Portarum obtulerunt d. 99, quos

ad decimum quintum diem praesentis Festi Laurentii martyris, Thordam, ad manus Exactoris, administrabunt. In eo etiam supplicant Domino Locumtenenti, ut non solum infra hos menses, verum etiam post elapsum eorum, ad expugnationem Arcium Ujwar, Bethlen et Deva, si eodem interea non dederentur, aut ad aliquam forenssem Expeditionem Regnicolas ne cogat.

Item: conclusum est per eosdem Regnicolas, ut ipsi per singula Capita, una cum plebe, armis bellicis instructissime esse debeant, prout hoc et praeteritis temporibus, per eosdem Regnicola, constitutum fuerat, ut, si aliqua vis Hostium (quod Deus auertat) Regno incubuerit, quilibet eorum, citra dilationem, sub ammissione Caputum ac omnium bonorum, insurgere, et eo, quo Dominus Locumtenens per literas suas mandaverit, ire possit.

Item. Literas Spectabilis ac magnifici Domini Alexandri Waywodae Moldaviensis ad Dominos Regnicolas datas, idem intellexerunt, molesto sane fuerunt (*sic*) animo, quod Dominus Waywoda scribat, eosdem Regnicolas promissioni ipsorum per Egregium Dormys Chawz Potentissimi Imperatoris Turcarum factae non satis fecisse, et Germanicae factioni adhaesisse, quia Iidem Domini Regnicolae, ab eo tempore, quo ad fidelitatem Suarum Maiestatum recurrerunt, semper fideles et obedientes Suis Maiestatibus extiterunt, prout et modo sunt, omniaque servitia promptissimo animo exhibuerunt: quorum omnium, et Dominus Locumtenens manifestus testis esse potest; nec ullum de medio ipsorum esse cognoscunt, qui factionem Germanicam foueret; ubi autem Dominus Locumtenens tales esse comperiret, puniat eos juxta eorum demerita. Ideo supplicant domini Regnicolae Domino Locumtenenti ut velit ad praefatum Dominum Alexandrum Waywodam literas suas in eam sententiam dare, ut ne in posterum ipsos, huiusmodi contumeliosis literis afficiat. Quicumque enim ex parte Dominorum Regnicolarum ista Domino Waywodae narrauit, non debuisse narrare; id quod Domini etiam quoque regnicolae superinde literas suas ex consensu Domini Locumtenentis dare volunt.

Item: in eo quoque supplicant Domini Regnicolae Domino Locumtenenti, ut captiuos Fratres eorum liberos dimittere velit.

Item. Cum Domini Regnicolae intelligunt, Dominos Alexandrum Moldauiensem et Petrasco Transalpinensem Waywodas, ad servitia praefatarum Maiestatum, juxta mandatum Potentissimi Imperatoris Turcarum, gentes eorum per hoc Regnum educturos vel emissuros in Hungariam, ob hoc supplicant Domino Locumtenenti, velit eisdem Gentibus, fidos Comites itineris ex potioribus Personis dare, qui easdem gentes, per eas Regni partes educant, ubi minori damno miserorum Colonorum fieri poterit. Caveant tamen ut ne miseri Coloni pecuniaria, aut alia solutione taxentur, ut in priori egressu Earundem Gentium, per nonnullos factum erat.

Item. Quum multi Siculorum, contra Circatores per Dominum Locumtenentem in medium ipsorum missos, conquerantur, quasi sinistre in officio ipsorum processerint: ob hoc supplicant Regnicolae Domino Locumtenenti, ut querulantibus ex parte Circatorum Judicium impendere velit, et si quos male egisse comperierit, dicta poena, a Jure statuenda, puniat.

Item. Domini Saxones, pro se ipsis, et ceterae quoque duae Nationes, pro Eisdem Dominis Saxonibus supplicant, ne Dominus Locumtenens, Eos majori onere, quam ceteras duas Nationes, gravare velit. Et si ad Machinas, sub Ujvár exeuntes, pulveres et globuli necessarii erunt tam propria, illorum, quam etiam alias expensas, circa ipsas Machinas fienda, ex ista solutione duorum millium hominum defalcare velit.

Item: multi ex Dominis Regnicolis conqueruntur, quod nonnulli ex Nuntiis Domini Locumtenentis, inter Eosdem Regnicolas, huc atque illuc proficiscentes, in Ciuitatibus, Oppidis et Possessionibus, Magistros ciuium, Judices, et Juratos ad Equum et Curriculum, nec non victualia danda cogerent. Ob hoc supplicant Domino Locumtenenti, ut a modo in posterum hanc consuetudinem cessare faciat.

Item. Quum diuersae Querelae deferantur ad Dominos Regnicolas, contra Magistros Artifices in Ciuitatibus, Oppidis et Possessionibus degentes, quod omnia genera rerum venalium, duplo pretio per eos venderentur. Pro eo supplicant Domino Locumtenenti, velit per Literas suas, magistris Ciuium, Judicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum, Oppidorum et Possessionum, serio committere quo Eosdem Artifices coh-

tari, ac in ipsorum officio conseruare debeant, ut ne illi, res eorum pro lubitu suo, sed justo et condigno limitato pretio vendant, et si quis contrarium egisse comperierit, tales, veluti publici statuti violatores, puniat. Ubi vero Idem punitionem ommitterent, Dominus Locumtenens in ipsos magistros Ciuium, Iudices et Juratos ob contemptum et non executionem sui mandati digna poena animadvertat.

Item. Statutum est per Dominos Regnicolas, ut equi, calcei, et quaeuis res mercimoniales ex cutibus factae, strata equina, vulgo Nemez, ne Regno educantur, si qui contrarium facere attentauerint, ubicunque et quicunque talium, res et equos offendere poterit, pro se auferendi liberam habeat potestatis facultatem.

Item. Domini Nobiles Comitatus Hunyadiensis supplicant Domino Locumtenenti, ne eos majori onere, quam reliquos Nobiles, aggravare velit.

Item. Nobiles, qui in Confinibus Arcis Bethlen, Bona et Jura Possessionaria habent, conqueruntur, quod Gentes, sub eadem Arce existentes, victualia citra pretii solutionem a miseris Colonis ipsorum auferrent. Igitur ob hoc supplicant Domino Locumtenenti Regnicolae, committat per literas suas, Egregio Domino Francisco Pathochÿ ut cohortet ipsas Gentes, ne quid Victualium, aut aliarum rerum, a misera Plebe, citra solutionem auferant.

(A szász nemzeti egyetem levéltárában levő másolatról.)

TARTALOM.

I. Fejezet. 1540. aug.—1542. marc.

	Lap
1540. aug. eleje, szászsebesi országgyűlés	5
1540. aug. 29. segesvári o. gy.	7
1540. sept. 21. berethalmi o. gy.	12
1540. oct. 16. zsúki o. gy.	14
1540. nov. 1. nagy-sinki o. gy.	16
1540. nov. 8. fehérvári o. gy.	17
1541. jan. 1. fogarasi o. gy.	19
1541. jan. 14. zombori o. gy.	20
1541. jan. 31. tordai o. gy.	20
1541. maj. 25. nagy-selyki o. gy.	23
1541. jun. 1. fehérvári o. gy.	25
1541. jul. 8. küküllővári o. gy.	28
1541. aug. 10. tordai o. gy.	30
1541. aug. vége, nagy-ekemezei	31
1542. jan. 26. székely-vásárhelyi o. gy.	33
1542. marc. 29. tordai o. gy.	35
I. 1540. aug. 29. A segesvári országgyűlésen hozott artikulusok	40
II. 1540. sept. 9. Maylath István ország kapitánya felszólítja a brassaiakat, hogy az országgyűlésen kivetett hadakat állítsák ki	42
III. 1540. sept. 27. A kapitányok levele a kolozsváriakhoz, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik	43
IV. 1540. septemb. 27. A kapitányok levele a szebeniekhez, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik	44
V. 1540. septemb. 27. A kapitányok levele a szebeniekhez, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik	45
VI. 1540. oct. 9. A szebeni tanács meghívja a brassaiakat a Maylath által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre	46

	Lap
VII. 1540. oct. 12. Maylath István levele a szebeniekhez, melyben a Székely-Vásárhelyre oct. 18-ára hirdetett országgyűlés elhalasztását írja meg	47
VIII. 1540. oct. 14. Ferdinánd király utasítása Nádasdy Tamás s több Erdélybe küldött követei számára	48
IX. 1540. oct. 16. Balassa Imre országkapitány a kalotaszegi nemességet felhívja, hogy a zsúki országgyűlés által kivetett zabot szolgáltatassék be	53
X. 1540. oct. 26. Maylath István meghívója a Nagy-Sinkre hirdetett országgyűlésre	54
XI. 1540. oct. 30. Bebek Imre a brassaiakat meghívja Szebenbe, hogy a királyné izenetét hallgassák meg, s felszólítja a sz. mártonnapi adó befizetésére	54
XII. 1540. nov. 17. Erdélyi főúrak levele Maylathhoz, melyben őt a Balassa által tartott országgyűlésről értesítik	55
XIII. 1540. oct. 14. Ferdinánd levele az erdélyieknek Harinay Farkas által	56
XIV. 1541. jan. 14. A zombori táborba gyűlt erdélyi nemesek Tordára jan. 22-re a brassaiakat országgyűlésre hívják meg	61
XV. 1541. febr. 12. A tordai országgyűlésen Maylath és Bornemisza közt létrejött béke feltételei	63
XVI. 1541. jan. 25. Az erdélyi nemesek meghívó levele a szebeniekhez, hogy jöjenek tüstént oda Tordára országgyűlés tartása végett	64
XVII. 1541. máj. 17. Maylath meghívója a Nagy-Selykre hirdetett országgyűlésre	67
XVIII. 1541. jun. 8. A királyné és Maylath párthivei között kötött fehérvári béke	68
XIX. 1541. jul. 6. Maylath István meghívó levele a szebeniekhez a Küküllővárban július 8-án tartandó országgyűlésre	72
XX. 1541. nov. 15. Izabella királyné decz. 26-ra Medgyesre országgyűlést hirdet, melyen rendeleteit a kincstartó fogja előadni	73
XXI. 1541. decz. 6. A szászok előterjesztése sérelmeik orvoslása ügyében Szebenben tartott nemzeti ülésekből a közelebbi országgyűlés elé	75
XXII. 1541. decz. 27. Statileo és Petrovich Tordára 1542. jan. 10-re országgyűlést hívnak össze	74
XXIII. 1542. jan. 19. A brassaiak tudatják a beszerzteikkel, hogy a Maros-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésen meg fognak jelenni	76

	Lap
XXIV. 1542. jan. 26. Jelentés a székelyvásárhelyi országgyűlés folyamáról	77
XXV. 1542. jan. 26. A szászok sérelmeiket a székelyvásárhelyi országgyűlés elé terjesztik	79
XXVI. 1542. febr. 20. Fráter György helytartó Gyula-Fehérvárra marc. 29-ére országgyűlést hirdet	81
XXVII. 1542. marc. 8. Fráter György helytartó Gyula-Fehérvárra a hirdetett országgyűlést a püspök betegsége miatt Thordára teszi át	83
XXVIII. 1542. marc. 29. A thordai országgyűlésen hozott articulusok	84
XXIX. 1542. april 4. Nyugtatvány az országgyűlésileg kivetett adó fejében befizetett ezer forintról	90

Második fejezet 1542. apr.—1544.

1542. jun. sz.-vásárhelyi országgyűlés	94
1542. aug. 6. kolosvári o. gy.	95
1542. oct. 3. paratheyi o. gy.	98
1542. oct. megyesi o. gy.	99
1542. decz. 20—22. tordai o. gy.	102
1543. febr. 26. kolosvári o. gy.	107
1543. jun. 3. fehérvári o. gy.	111
1543. jun. 29. fehérvári o. gy.	112
1543. aug. 16. gyalui o. gy.	117
1543. nov. 29. sz.-vásárhelyi o. gy.	118
1544. jun. 9. tordai o. gy.	121
1544. aug. 1. tordai o. gy.	122
1544. aug. 20. segesvári o. gy.	124
1544. oct. 1. enyedi o. gy.	125
I. 1542. május 2. Izabella királyné meghívója, juu. 11-re Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre . . .	126
II. 1542. máj. 5. Fráter György meghívója a királyné által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre . . .	127
III. 1542. jul. 22. Izabella királyné meghívója az aug. 6-ára Kolosvárra hirdetett országgyűlésre	127
IV. 1542. jul. 22. Fráter György meghívója a királyné által Kolosvárra hirdetett országgyűlésre	128
V. 1542. aug. 8. A kolosvári országgyűlés megbízó levele Ferdinándhoz küldött követei számára	129
VI. 1542. A kolosvári országgyűlés által Ferdinándhoz küldött követek számára adott instructio	130
VII. 1542. aug. 15. Vásárhelyi Gergely I Ferdinándnak: Fráter Györgyöt árulási szándékkal gyanúsítja . . .	134

	Lap
VIII. 1542. aug. 22. Bethlen Farkas Kendy Ferencznek: egy Mikolánál tartott értekezlet Kechety Márton veszprémi püspököt ajánlja erdélyi püspököknek	135
IX. 1542. aug. 25. Az erdélyi urak szamosfalvi értekezlete Kendy Ferencznek ugyanez ügyben	136
X. 1542. szept. 21. Egy névtelen levele egy meg nem nevezetthez, melyben az akkor történt dolgokról: egy csausznak Fehérvárra érkezéséről, hadfelkelés hirdetéséről jelentést tesz	137
XI. 1542. oct. 1. Ferdinánd válasza Erdély és a magyarországi részek követeknek előterjesztéseire	141
XII. 1542. oct. 1. Ferdinánd végválaszának ugyan e tárgyban utolsó és hivatalos fogalmazványa	149
XIII. 1542. oct. 3. Az erdélyi rendek levele Fráter Györgyhöz, a melyben kéri, hogy megvédésükre tegyen meg mindent	152
XIV. 1542. oct. 14. Mikola László a helytartó helyettese oct. 22-ére Medgyesre országgyűlést hirdet	152
XV. 1542. oct. 14. A Tordán táborban levő nemesek Fráter Györgynek, kéri, hogy ne halaszsa tovább bejövetelet, hanem siessen s vegye át az ügyeket, s különösen azt, hogy oct. 22-re Medgyesre hirdetett országgyűlésre jőjön be	154
XVI. 1542. nov. 20. Ferdinánd Martinuzzinak: köszöni az erdélyi ügyekről küldött értesítést, az eddigi eljárásán megelégedését fejezi ki, igéri, hogy az ország megtartására tehetsége szerint mindent elkövet, s felhívja, hogy mindenről híven értesitse	158
XVII. 1542. decz. 19. Báthory András Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy miért nem mehet Erdélybe, s panaszkodik a barát kétértelmű magaviseletén	161
XVIII. 1542. decz. 20. Kendy Ferencz Serédy Gáspárnak: ő követsége eredményéről híven tett jelentést a rendeknek	163
XIX. 1542. decz. 20. A Tordán tartott országgyűlés végzései	164
XX. 1542. decz. 20. Bánffy László Serédynek: oly későn kapta levelét, hogy már nem teljesítheti kívánságát	165
XXI. 1542. decz. 21. Bethlen Farkas Serédy Gáspárnak: mindaddig, míg a királyné fia nem fog kielégíttetni, Fráter György becsülete sérelmével nem egyezhetik bele, hogy másnak csapatai az országba hozassanak	166
XXII. 1542. decz. 21. Thoroczkay Antal Serédy Gáspárnak: már útra készült, midőn megkapta, hogy a király hova kívánja küldeni. Ő volt annak az embernek házánál, de a'dig nem akar tanácskozásba bocsátkozni, míg a	

	Lap
nála levő törökkel tárgyalásait be nem fejezte. Biztatja, hogy ne térjen vissza	167
XXIII. 1542. decz. 22. Fráter György Serédy Gáspárnak : tudatja, hogy a Ferdinánd által adott válaszszal nem igen voltak a rendek megelégedve. A mi azt illeti, hogy ő kísérje el a királynét, vannak még ennek hívei, kik azt megtehetik	168
XXIV. 1542. decz. 22. A Tordán folytatólagosan tartott országgyűlés végzései	169
XXV. 1542. decz. 29. Verancsics Antal jelentése az 1542. decz. 20—22. tartott országgyűlésről	172
XXVI. 1542. decz. 28. Saremsky Péter jelentése Izabella királyné s Fráter György kibéküléséről és az alkudozásokról	174
XXVII. 1543. febr. 26. A Kolosvártt tartott országgyűlés végzései	175
XXVIII. 1543. febr. 27. Vásárhelyi Gergely levele Bornemisza Pálhoz, melyben a kolosvári országgyűlésen történetekről tudósítja	178
XXIX. 1543. apr. 20. Bornemisza Pál Ferdinándnak az erdélyi és tiszavidéki ügyekről	179
XXX. 1543. máj. 20. Izabella királyné meghívója a Gyula-Fehérvárra jun. 3-ára hirdetett országgyűlésre	180
XXXI. 1543. aug. 2. Izabella királyné Andrassy Mártont Gyuluba aug. 16-ra országgyűlésre hívja	181
XXXII. 1543. nov. 8. Izabella királyné nov. 25-ére Székely-Vásárhelyre országgyűlést hirdet	182
XXXIII. 1543. nov. 29. A vásárhelyi országgyűlés határozatai	183
XXXIV. 1544. jul. 2. Izabella királyné meghívója az aug. 1-én Tordán tartandó országgyűlésre	187
XXXV. 1544. aug. 1. A Tordán tartott országgyűlés határozatai	188
XXXVI. 1544. aug. 23. A kincstartó a székelyek által fizetendő 4000 arany kifizetését azon feltétel alatt, hogy az ökörsütés két évre övé legyen, magára veszi	191

Harmadik fejezet 1545—1548.

1545. april 21. tordai országgyűlés	196
1545. oct. 28. » »	199
1545. nov. 1. m.-vásárhelyi o. gy.	200
1546. april 24. enyedi o. gy.	201
1546. sept. 8. szászsebesi o. gy.	203
1546. oct. 8. vásárhelyi o. gy.	205
1547. april vége, fehérvári o. gy.	205
1547. aug. 24. megyesi o. gy.	206

	Lap
1547. oct. 26. tordai o. gy.	206
1547. nov. 12. fehérvári o. gy.	206
1548. marc. 17. tordai o. gy.	208
1548. sept. 8. kolosvári o. gy.	210
1548. nov. 30. tordai o. gy.	215
I. 1545. april 6. Izabella királyné meghívója az april 24. Tordára hirdetett országgyűlésre	216
II. 1545. april 24. A Tordán tartott országgyűlés végzései	217
III. 1545. maj. 14. Izabella királyné rendelete, hogy a Deb- reczenben tartandó országgyűlésre orátorok választas- sanak	222
IV. 1545. oct. 28. A tordai országgyűlés határozatai . . .	222
V. 1545. nov. 1. Töredék a vásárhelyi részgyűlés határo- zataiból	224
VI. 1545. decz. 21. A kincstartó nyugtatványa a székelyek- től felvett adórészletről	225
VII. 1546. april 17. Fráter György elrendeli, hogy a széke- lyeknek a maros-vásárhelyi országgyűlésen elrendelt összeírását erővel is végrehajtsák	226
VIII. 1546. jun. 14. Fráter György a brassaiakat értesíti, hogy a szultán Becse várának átengedését követeli	226
IX. 1546. aug. 17. Fráter György meghívó levele a Szász- Sebesre sept. 8-ára hirdetett országgyűlésre	227
X. 1547. aug. 16. Fráter György meghívója az aug. 24-én Megyesen tartandó országgyűlésre	228
XI. 1547. nov. 12. A Fehérvártt összegyűlt rendek felirata a szultánhoz, hogy Becsét hagyja meg a király fiának	229
XII. 1548. február. Az erdélyi rendek, a királyné és kinc- startó követeinek Ferdinándhoz s a császárhoz intézett felirata Augsburgba	230
XIII. 1548. február. V. Károly császár válasza az erdélyi kö- veteknek Augsburgból	234
XIV. 1548. február. I. Ferdinánd király válasza Augsburgból az erdélyi követeknek	236
XV. 1548. maj. 24. A tordai országgyűlésen hozott articu- lusok	238
XVI. 1548. sept. 8. A kolosvári országgyűlésen hozott vég- zések	242
XVII. 1548. oct. 13. Izabella királyné megbízó levele Ferdi- nándhoz küldött követei számára : ezeknek Ferdinánd- hoz benyújtott előterjesztésével	243

Negyedik fejezet 1549—1551. jul.

	Lap
1549. april 28. vásárhelyi országgyűlés	248
1549. decz. 29. » »	252
1550. febr. 2. kolosvári o. gy.	256
1550. jun. 22. tordai o. gy.	259
1550. jul. szászsebesi o. gy.	260
1550. aug. 8. bonyhai o. gy.	262
1550. oct. 16. fehervári o. gy.	264
1550. nov. tordai o. gy.	266
1551. febr. 21. fehervári o. gy.	269
1551. marc. 15. enyedi o. gy.	274
1551. april 10. segesvári o. gy.	276
1551. maj. 8. tordai o. gy.	278
1551. maj. 28. fehervári o. gy.	280
1551. jun. 15. szászsebesi o. gy.	283
1551. jul. 26. kolosvári o. gy.	291
I. 1549. decz. 29. A Maros-Vásárhelyt tartott országgyűlés határozatai	294
II. 1550. jan. 22. Martinuzzi György meghívója a Kolos- várra hirdetett országgyűlésre	301
III. 1550. február 2. A kolosvári országgyűlésen hozott tör- vények	302
IV. 1550. jun. 24. Fráter György a kolosvári birót kéri, hogy vagy személyesen jöjjön el a folyó országgyűlésre, vagy alkalmas polgárokat küldjön oda	307
V. 1550. jul. vége. A szultán fermánja az erdélyi rendek- hez Fráter György letétele ügyében	307
VI. 1550. aug. 8. Kendy Ferencz Bonyhára részgyűlést hir- det, tanácskozandók, ha vajjon a helytartó s a temesi bán megmaradhatnak-e hivatalaikban	311
VII. 1551. febr. 22. A fehervári országgyűlés folyamáról Fráter Györgyhöz intézett jelentés egyik hivatól	312
VIII. 1521. febr. 22. s köv. napok. A Gyula-Fehérvártt tartott országgyűlés artikulusai	315
IX. 1551. marc. 4. Fráter György jelentése Ferdinándhoz a gyulafehérvári februáriusi országgyűlésről	317
X. 1551. marc. 4. Fráter György jelentése Ferdinándhoz a gyula-fehérvári februáriusi országgyűlésről	318
XI. 1551. marc. 1. A nagy-enyedi országgyűlés artikulusai	319
XII. 1551. maj. 2. Fráter György levele Ferdinánd biztosai- hoz: bejövételüket sürgeti	322
XIII. 1551. maj. 8. A tordai országgyűlés artikulusai	323

	Lap
XIV. 1551. maj. 26. Fráter György meghívója a maj. 28-ára fehérvári táborába hirdetett országgyűlésre	326
XV. 1551. maj. 31. Az erdélyi rendek követsége a fehérvári táborból Ferdinánd biztosaihoz	327
XVI. 1551. maj. 31. Az erdélyi rendek izenete a fehérvári táborból Ferdinánd biztosaihoz	330
XVII. 1551. jun. 15. Nádasdy jelentése Ferdinándhoz az Izabellával kezdett alkudozásokról	331
XVIII. 1551. jul. 8. Ferdinánd levele Castaldóhoz: a biztosoknak küldött levelet csak azon esetben kézbesítse, ha a szerződés Izabellával még nem volna aláírva	333
XIX. 1551. jul. 15. Fráter György meghívója a kolosvári részleges országgyűlésre jul. 27-re	335
XX. 1551. jul. 20. Castaldo jelentése Ferdinándhoz Izabella királyné elutazásáról s Tordára érkezéséről	336
XXI. 1551. jul. 21. Castaldo jelentése Ferdinándnak a korona átvételéről	340
XXII. 1551. jul. 26. A kolosvári országgyűlés határozatai	342

Ötödik fejezet 1551. aug.—1553. april.

1551. sept. 8. nagyszebeni országgyűlés	350
1551. decz. 31. vásárhelyi o. gy.	357
1552. maj. 22. tordai o. gy.	360
1552. jun. 14. tordai o. gy.	363
1552. jul. 26. segesvári o. gy.	369
1552. aug. 15. szászsebesi o. gy.	370
1552. sept. 8. nagyszebeni o. gy.	371
1552. sept. 28. szászsebesi o. gy.	371
1553. jan. 20. kolosvári o. gy.	375
1553. marc. 19. kolosvári o. gy.	378
I. 1551. oct. 9. Martinuzzi a török veszély elhárítására hadfölkelést hirdet	380
II. 1551. oct. 21. Ferdinánd a székelyekhez: felhívja őket, hogy a török támadás elhárítására kövessenek el mindent	381
III. 1551. decz. 31. A marosvásárhelyi országgyűlés határozatai s Castaldónak azokra tett észrevételei	382
IV. 1552. jan. elején. Szabályzat az 1551. decz. 31. Marosvásárhelyt tartott országgyűlés XXVIII-dik cikkének végrehajtására	394
V. 1552. decz. 31. A moldvai vajda csicsói uradalma tisztartóját Castaldóhoz küldi	395
VI. 1552. jan. 3. Az erdélyi rendek a moldvai követeket Castaldóhoz küldik kihallgatásra	397

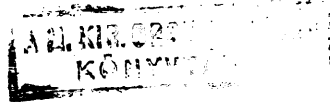
	Lap
VII. 1552. jan. 3. Kendy Ferencz jelentése Castaldonak az országgyűlés folyamáról	396
VIII. 1452. jan. 6. Castaldo válasza, melyet a rendeknek adott a maros-vásárhelyi gyűlés által hozott törvényekre	398
IX. 1552. jan. 9. Castaldo jelentése Ferdinándnak a vásárhelyi országgyűlésről	401
X. 1552. april 20. Ferdinánd a székelyeknek : meghagyja, hogy a vajda által hirdetendő országgyűlésen megjelenjenek s a mit mondani fog, annak hitelt adjanak	403
XI. 1552. maj. 22. A Tordán tartott országgyűlés végzései	404
XII. 1552. maj. 30. Haller Péter levele Maximiliánhoz a tordai országgyűlés eredményéről	413
XIII. 1552. maj. 30. Castaldo levele Báthory Andrásához : a tordai országgyűlés eredményéről	415
XIV. 1552. jun. 30. Báthory András vajda jelentése a tordai júniusi országgyűlésről	416
XV. 1552. jun. 30. Castaldo jelentése Maximiliánnak a tordai országgyűlésről	417
XVI. 1552. jun. eleje. A Tordán tartott országgyűlés határozatai	419
XVII. 1552. aug. 1. Castaldo Maximiliánnak : az erdélyi rendekkel a hadak elűtetése iránt folytatott alkudozásait mondja el	421
XVIII. 1552. sept. 17. Haller Péter jelentése Castaldonak : az oláh-török követséggel folytatott alkudozásairól	424
XIX. 1552. sept. 21. A szászsebesi tábori országgyűlés jelentése a portára, melyben felfejti okait, hogy hogyan tért a Ferdinánd hűségére és az adót megigéri	426
XX. 1552. oct. 2. Castaldo Ferdinándnak : az ország rendei hangulatáról s a tábor eloszlásáról jelentést tesz	428
XXI. 1552. decz. 26. Ferdinánd leirata a székelyekhez országgyűlés tartása ügyében	432
XXII. 1553. jan. 6. Castaldo és Báthory meghívója a kolosvári országgyűlésre	434
XXIII. 1553. jan. 20. A kolosvári országgyűlés határozatai	435
XXIV. 1553. marc. 4. Báthory András meghívója a Kolosvárra marc. 19-ére hirdetett részgyűlésre	442

Hatodik fejezet. 1553. maj.—1856. sept.

1553. jul. 13. Tordán tartott országgyűlés	449
1553. aug. 19. Medgyesen tartott o. gy.	453
1553. sept. 2. Segesvártt tartott o. gy.	454
1553. oct. 29. Somkeréken tartott o. gy.	455
1554. jan. 25. Vásárhelytt tartott o. gy.	456

1554. maj 13. Segesvártt tartott o. gy.	462
1554. jun. 10. Megyesen tartott o. gy.	465
1555. febr. 17. Kolosvártt tartott o. gy.	460
1555. apr. 24. Vásárhelytt tartott o. gy.	468
1555. jun. 24. Tordán tartott o. gy.	471
1555. jul. 13. Tordán tartott o. gy.	471
1555. aug. 4. Szászsebesen tartott o. gy.	472
1555. sept. 7. Gyaluban tartott o. gy.	472
1555. nov. 23. Kolosvártt tartott o. gy.	473
1555. decz. 23. Vásárhelytt tartott o. gy.	474
1556. febr. 2. Tordán tartott o. gy.	477
1556. marc. 8. Szász-Sebesen tartott o. gy.	480
1556. apr. 24. Kolosvártt tartott o. gy.	483
1556. jun. 1. Szamosujvártt tartott o. gy.	486
1556. aug. 10. Kolosvártt tartott o. gy.	487
I. 1553. máj. 6. Ferdinánd király a székelyekkel tudatja, hogy Dobót és Kendyt vajdákká nevezte ki	488
II. 1553. jul. 3. A radnóthi táborból s a marosvásárhelyi gyűlésből irt hirek Ferdinándnak	490
III. 1553. jul. 13. A tordai országgyűlés articulusai	492
IV. 1553. aug. 12. Az elégtelenek levele Petrovicshoz: tu- dósítják a vajdák működéséről s gyors segílyt kérnek	496
V. 1553. sept. 26. Szász Mátyás besztercezi bíró az oláhok beütéséről jelentést tesz	499
VI. 1554. jan. 6. Az erdélyi vajdák meghívója Maros-Vásár- helyre jan. 25-re hirdetett országgyűlésre	500
VII. 1554. jan. 25. A marosvásárhelyi országgyűlés határo- zatai	501
VIII. 1554. marc. 19—april 11. A moldvai vajdához az or- szág nevében küldött követek jelentése	507
IX. 1554. apr. 17. Ferdinánd válasza a marosvásárhelyi jan. 25-ki országgyűlés által tett felterjesztésre	514
X. 1554. april 17. Ferdinánd válasza a szász nemzetnek a marosvásárhelyi országgyűlés folyamán tett felterjesz- tésére	516
XI. 1554. maj. 12. A marosvásárhelyi országgyűlés hatá- rozatai	519
XII. 1554. maj. 14. A szászok felterjesztése Ferdinándhoz a marosvásárhelyi országgyűlésről: a portáról érkezett levelek ügyében	521
XIII. 1554. maj. 30. Ferdinánd levele az erdélyi rendekhez	522
XIV. 1554. jun. 10. A megyesi országgyűlés határozatai	524
XV. 1554. jul. 4. Ferdinánd Dobó erdélyi vajdának, Petro- vics levelének megküldését jó néven vette, különben beütéstől nem tarthatnak	530

XVI.	1554. aug. 25. Ferdinánd az erdélyi vajdának: helyeslé, hogy az erdélyi rendek és Oláhország közt béke kötéssék	531
XVII.	1554. sept. 13. Cambray Jakab II. Henrik francia király portai ügynöke Erdély rendeihez János Zsigmond visszahelyezése ügyében	532
XVIII.	1555. april 18. A királyi sereg által a jobbágyoktól elvett elfogyasztott élelmi szerek ügyében kirendelt bizottság utasítása	537
XIX.	1555. april 24. A marosvásárhelyi gyűlés által hozott törvények	539
XX.	1555. nov. 23. A nemesek és székelyek kolosvári gyűlése Csoronk Mártont és Forró Miklóst mint követeket a szászokhoz küldi	549
XXI.	1555. decz. 23. A székely-vásárhelyi gyűlés articulusai	550
XXII.	1556. január eleje. Kendy Ferencz jelentése Ferdinándhoz az 1555-iki deczemberi országgyűlésről	553
XXIII.	1556. jan. 9. Dobó István vajda a vásárhelyi gyűlés alkalmából szemrehányást tesz a szászoknak, hogy elpártoltak Ferdinándtól s inti őket, hogy térjenek vissza ennek hísege alá	562
XXIV.	1556. febr. 22. Balassa Menyhért kapitány meghívója a Petrovics által hirdetett országgyűlésre	564
XXV.	1556. marc. 1. Petrovics Péter meghívja Haller Pétert, hogy a hirdetett országgyűlésen jelenjen meg	565
XXVI.	1556. marc. 8. Izabella királyné az erdélyi rendeknek: követjük közölte a tordai országgyűlés határozatait s közölte a rendek izenetét	565
XXVII.	1556. marc. 8. A szász-sebesi országgyűlésen hozott törvények	566
XXVIII.	1555. apr. 26—27. A kolosvári országgyűlés határozatai	574
XIX.	1556. jun. eleje. Az újvári táborban hozott végzések	580
XXX.	1556. aug. 10. A kolosvári gyűlés végzései	582

Javítandók;

- 14 l. *felül 7-ik sor*: »követet« után *kimaradt* »(Harinay Farkast)«
56 l. *alul 12-ik sor*: December *h. olv.* kelet nélkül (November)
103 *alul 5-ik sor*: XXIV h. *olv.* XXV.
121-ik l. *alul 8-ik sor-ban* az »új« szó kihajandó.
148-ik l. *alul 11-ik sor* »Armbruter« *h. olv.* »Armbruster»
164-ik l. *felül 2-ik sor* 1532 h. *olv.* 1542.
191-ik l. *felül 4-ik sor* «évre» *után kimaradt* »ővé«
202-ik l. *alul 2-ik sor* »minorennis« h. *olv.* »minoris« ugya e emondat végén a következő sorban »mondja Bethlen Farkas« után hozzá teendő tulzott: »szinerettel«.
234-ik l. *alul 15-ik sor* »1541« h. *olv.* »1545«.
317-ik l. *felül 3-ik sor* »gyulafehérri« h. *olv.* »gyulafehérvári«

AM. KÖRÖRSZ. LEVÉLTÉR
KÖZVETÍTŐ